

मौद्रिक नीतिको अंगालो

(आर्थिक वर्ष २०५८/६० - २०७५/७६)

भाग - १

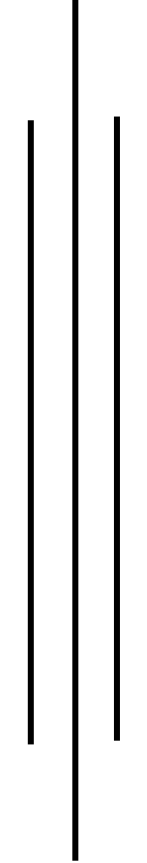

नेपाल राष्ट्र बैंक
केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं
जेठ २०७६

मौद्रिक नीतिको सँगालो

(आर्थिक वर्ष २०५९/६० - २०७५/७६)

भाग - १

नेपाल राष्ट्र बैंक
केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं

नेपाल राष्ट्र बैंक
केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं
नेपाल

फोन नं. ४४११२५०

Website: www.nrb.org.np

प्राक्कथन

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ जारी भएपछि मुलुकको केन्द्रीय बैंकको रूपमा वि.सं. २०१३ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना भएको हो । साविकको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०१२ लाई प्रतिस्थापन गर्दै वि.सं. २०५८ साल माघ १७ गते नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ जारी भयो । ऐनले आर्थिक स्थायित्व र अर्थतन्त्रको दिगो विकासको लागि मूल्य र शोधनान्तर स्थिरता कायम गर्न आवश्यक मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय नीति निर्माण गरी सोको व्यवस्थापन गर्ने, वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि र बैंकिङ तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गरी बैंकिङ तथा वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने एवम् सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास गर्ने बैंकका उद्देश्यहरु निर्धारण गरेको छ । ऐनद्वारा निर्दिष्ट उद्देश्य प्राप्तिका लागि बैंकले मौद्रिक नीतिको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ बमोजिम प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसै व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि बैंकले आर्थिक गतिविधिको विश्लेषण, आगामी आर्थिक परिदृश्य र अघिल्लो वर्ष जारी गरिएको मौद्रिक नीतिको मूल्याङ्कन गरी आगामी आर्थिक वर्षका लागि मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गर्दै आएको छ । यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मौद्रिक नीतिको अर्द्धवार्षिक समीक्षा सार्वजनिक गर्ने प्रचलन शुरु गरियो भने वि.सं. २०७३ मा मौद्रिक नीति तर्जुमा कार्यविधि तयार गरी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि त्रैमासिक समीक्षा समेत सार्वजनिक गर्ने अभ्यास प्रारम्भ गरियो ।

विगत १७ वर्षमा सार्वजनिक भएका मौद्रिक नीतिहरुलाई संग्रह गरी अध्ययन अनुसन्धानलाई सहज बनाउन यो सँगालो प्रकाशन गरिएको छ । यस सँगालोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले सार्वजनिक गरेका मौद्रिक नीति र सोको अर्द्धवार्षिक तथा त्रैमासिक समीक्षाहरु समावेश गरिएका छन् । यो सँगालो दुई भागमा बाँडिएको छ । पहिलो भागमा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि हालसम्म जारी गरेका वार्षिक मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन् भने दोस्रो भागमा मौद्रिक नीतिका अर्द्धवार्षिक तथा त्रैमासिक समीक्षाहरु समावेश गरिएका छन् । प्रस्तुत सँगालो शोधकर्ता, नीति निर्माता तथा अन्य सम्बद्ध सबैका लागि उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, यो सँगालो तयार पार्न सहयोग पुर्याउनु हुने अनुसन्धान विभागका निर्देशकहरु श्री दीर्घबहादुर रावल, श्री दिपकराज लामिछाने, श्री बुद्धराज शर्मा तथा श्री माधव दंगाल, उप-निर्देशकहरु श्री नन्दकुमार ढकाल र श्री आलोकज्योति शाक्य, सहायक निर्देशक श्री सुधा दुलाल लगायत सबै कर्मचारी मित्रहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यो सँगालो तयार पार्न अथक योगदान पुर्याउनु हुने सहायक निर्देशक श्री सानुभाई महर्जन विशेष धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

डा.गुणाकर भट्ट
कार्यकारी निर्देशक
अनुसन्धान विभाग

विषय सूची

<i>विवरण</i>	<i>पृष्ठ</i>
१. आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम	१
२. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन	९
३. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति	२३
४. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीति	३५
५. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीति	५१
६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति	६९
७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति	८५
८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति	१०१
९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति	१२१
१०. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीति	१४१
११. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीति	१५९
१२. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीति	१७९
१३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीति	१९१
१४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति	२०५
१५. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति	२१७
१६. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीति	२३१
१७. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीति	२४५

गमर्जर डा. तिलक रावलले २०५९ असार ३२ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा बैंकले प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था भए बमोजिम पहिलोपल्ट आर्थिक वर्ष २०५९/६० को लागि यो प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ। उक्त ऐनमा उल्लेख भएभैं यस प्रतिवेदनमा बैंकले अघिल्लो वर्ष अवलम्बन तथा लागू गरेको मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिको संक्षिप्त समीक्षा र आगामी आर्थिक वर्ष अवलम्बन गरिने मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरूको औचित्य सहित चर्चा गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को आर्थिक तथा मौद्रिक स्थितिको समीक्षा

२. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ आर्थिक वृद्धि र भुक्तानी सन्तुलनको दृष्टिकोणले सन्तोषप्रद रहेन। समीक्षा अवधिमा आर्थिक वृद्धि ०.८ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। करिब दुई दशक यताको यो सर्वाधिक न्यून आर्थिक वृद्धि हो। समीक्षा अवधिमा मौसमी प्रतिकूलता समेतका कारणले कृषि क्षेत्रको वृद्धि १.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ भने गैर-कृषि क्षेत्रको ०.२ प्रतिशत मात्र रहेको अनुमान छ। विश्व आर्थिक मन्दी, अमेरिकामा सेप्टेम्बर ११ को घटना र मुलुकभित्र आतङ्ककारी गतिविधिका कारण देशमा आपतकालीन स्थितिको घोषणा गर्नुपरेको आदि कारणहरूबाट मुलुकको पर्यटन, निर्यात र उत्पादनशिल उद्योगहरूमा प्रतिकूल असर पर्न गई गैर-कृषि क्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहन गएको हो।
३. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम दश महिनामा मुलुकको शोधनान्तर स्थिति रु. ४ अर्बले घाटामा छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर स्थिति रु. ३.६ अर्बले वचत थियो। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम ११ महिनासम्म निजी क्षेत्रबाट प्राप्त हुने रेमिटान्सको आप्रवाह उच्च रहेतापनि तेस्रो मुलुकतर्फ हुने निर्यात ३७.७ प्रतिशतले ह्रास भएको, सेवा क्षेत्र खासगरी पर्यटक आगमनबाट प्राप्त हुने विदेशी मुद्रा र विदेशी ऋण आप्रवाह ह्रास भएको कारण समीक्षा अवधिमा मुलुकको भुक्तानी सन्तुलन प्रतिकूल रहन गएको हो। शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको कारण २०५९ आषाढमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा संचितिको स्तर २०५८ आषाढको स्तरबाट करिब ५ करोड डलर कम भएको छ, तर भा.रु. संचिति भने रु. १ अर्बले बढेको छ। भुक्तानी स्थिति घाटामा रहेको कारण विदेशी विनिमय संचितिमा केही ह्रास भएतापनि आयात घटेको कारण हालको विदेशी मुद्रा संचितिले करिब १२ महिनाको वस्तुआयात धान्न सक्ने स्थिति रहेको छ।
४. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम ११ महिनामा श्री ५ को सरकारको राजश्व अघिल्लो वर्षको १४.९ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा २.४ प्रतिशतले बढेर रु. ४२.१ अर्ब पुगेको छ। यो आर्थिक वर्षमा राजश्व उठ्तीको हालसम्मको प्रवृत्तिलाई हेर्दा वर्षभरिको लागि तोकिएको लक्ष्य भन्दा करिब १६ प्रतिशतले कम भई रु. ५० अर्ब मात्र राजश्व उठ्ने देखिन्छ। विविध कारणहरूले गर्दा लक्ष्यभन्दा कम राजश्व परिचालन हुने देखिएको सन्दर्भमा श्री ५ को सरकारले खर्चमा नियन्त्रण गर्दै आएको छ। यस अतिरिक्त माओवादी गतिविधिका कारण ग्रामीण क्षेत्रमा विकास कार्यक्रमहरू प्रभावित भएका हुनाले समेत समीक्षा अवधिमा विकास खर्च ११.४ प्रतिशतले घट्न गएको छ। साधारण खर्चतर्फ सुरक्षा खर्च बढेकोले साधारण खर्च समीक्षा अवधिमा १०.२ प्रतिशतले बढेको छ। यस वर्षको ११ महिनाको अवधिसम्म श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट लिने अधिविकर्ष रकम कानूनी सीमा भित्र रहन सकेको भएतापनि आर्थिक वर्षको अन्तिम महिनामा अधिविकर्षमा चाप पर्ने सम्भावनालाई ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकारलाई खर्च निकासो रोकन सुझाव गरिएको छ।
५. आर्थिक शिथिलताको प्रभाव मौद्रिक परिसूचकहरूमा पनि परेको छ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम १० महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदाय ४.२ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रा प्रदाय ११.८ प्रतिशतले बढेको थियो। संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर विस्तृत मुद्रा प्रदायको भन्दा बढी रहेतापनि अघिल्लो आर्थिक वर्षको १४.३ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा कम (१०.८ प्रतिशत) रहेको छ। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेप वृद्धि १.३ प्रतिशत मात्र रहन गएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निक्षेप वृद्धि १२.४ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा विस्तार अघिल्लो वर्षको १४.५ प्रतिशतको तुलनामा ५.० प्रतिशत मात्र रहन गएको छ। बाह्य तथा आन्तरिक कारणले निजी क्षेत्रबाट बैंक कर्जाको माग बढ्न नसकेको तर बैंकदर तथा अनिवार्य नगद अनुपात कटौती जस्ता मौद्रिक उपायहरूको अवलम्बनका कारण समीक्षा अवधिमा व्याजदर घट्ने प्रवृत्ति

कायमै रहेको छ । २०५८ सालमा पुनरकर्जा दर तथा अनिवार्य नगद मौज्जातमा गरिएको कटौतीबाट मौद्रिक विस्तारमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न पाएन । तथापी यसबाट कर्जाको लागत घट्नुका साथै कर्जा उपलब्धता समेत बढेको छ ।

६. मौद्रिक विस्तार कम भएको र अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य स्थिति समेत अनुकूल रहेका कारण यस वर्षमा मुद्रास्फितिदर भने न्यून रहेको छ । विन्दुगत आधारमा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को प्रथम एघार महिनामा अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको ३.८ प्रतिशतको तुलनामा मुद्रास्फिति दर ३.० प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षमा खाद्यान्न समूहको मूल्य सूची १.३ प्रतिशतले बढेकोमा समीक्षा अवधिमा ३.५ प्रतिशतले बढेको छ । गैर-खाद्य समूहको मूल्य सूची भने अघिल्लो आर्थिक वर्षमा ६.७ प्रतिशतले बढेको तुलनामा समीक्षा अवधिमा २.४ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ भरिमा औसत मुद्रास्फीति दर ३ प्रतिशतको हाराहारीमा सीमित रहने अनुमान छ ।

आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा अपनाइएको मौद्रिक नीति र वित्तीय क्षेत्रमा चालिएका सुधारहरू

७. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ शुरु हुनुपूर्व अर्थात अघिल्लो आर्थिक वर्षको अन्तिम त्रयमासमा नेपाली अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने आर्थिक र गैर-आर्थिक घटनाहरू देखापरे । उदाहरणको लागि विश्व अर्थतन्त्रमा मन्दीका संकेतहरू देखापरे भने २०५८ जेठ महिनामा राजदरवारमा अकल्पनीय घटना घट्यो । माओवादी आतङ्ककारी गतिविधिमा पनि तीव्रता आयो । यी सबै कारणहरूले गर्दा नेपालको पर्यटन, निर्यात र उद्योग एवम् वाणिज्यका क्षेत्रमा प्रतिकूल असर परी समग्र आर्थिक गतिविधिमा शिथिलताका संकेतहरू देखापर्न थाले । यस्तो अवस्थामा आर्थिक गतिविधिमा केही हदसम्म भएपनि गति प्रदान गर्न आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को शुरुमा नै लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गरियो । यस क्रममा २०५८ श्रावण १ गतेदेखि लागू हुनेगरी बैंकदर ७.५ प्रतिशतलाई १ प्रतिशत विन्दुले कटौती गरी ६.५ प्रतिशत कायम गरियो भने पुनरकर्जा दरहरूमा (क) विदेशी मुद्रामा बैंकहरूबाट प्रवाह हुने निर्यात कर्जाका लागि विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराउने पुनरकर्जा दर ४ प्रतिशत, (ख) रुग्ण उद्योग पुनरुत्थान कार्यक्रमका लागि वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने कर्जामा पुनरकर्जादर ४.५ प्रतिशत र (ग) ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा स्वदेशी मुद्रामा निर्यात कर्जाका लागि प्रदान गरिने पुनरकर्जादर ५.५ प्रतिशत कायम गरियो ।
८. सेप्टेम्बर ११ मा अमेरिकामाथि भएको आतङ्ककारी आक्रमण र देशमा माओवादी गतिविधिमा तीव्रता आई आन्तरिक आपत्कालीन अवस्थाको घोषणा पश्चात् नेपाली पर्यटन, निर्यात र उत्पादनशील उद्योगहरूमा थप प्रतिकूल प्रभाव पऱ्यो । यस्तो आर्थिक शिथिलताबाट अर्थतन्त्रलाई उकास्न मौद्रिक नीतिलाई थप लचिलो बनाइयो । यस क्रममा २०५८ पौष ५ गते बैंकदर र पुनरकर्जादरहरूमा पुनः कटौती गरियो । बैंकदर र पुनरकर्जादरहरूमा गरिएको कटौती अनुसार (क) विदेशी मुद्रामा बैंकहरूबाट प्रवाह हुने निर्यात कर्जाका लागि विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराउने पुनरकर्जादर ४.० प्रतिशतबाट २ प्रतिशत, (ख) रुग्ण उद्योग पुनरुत्थान कार्यक्रमका लागि वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने कर्जामा पुनरकर्जादर ४.५ प्रतिशतबाट ३ प्रतिशत, (ग) ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा स्वदेशी मुद्रामा निर्यात कर्जाका लागि प्रदान गरिने पुनरकर्जादर ५.५ प्रतिशतबाट ४.५ प्रतिशत र (घ) अन्य सबै प्रकारको कर्जामा पुनरकर्जादर ६.५ प्रतिशतबाट ५.५ प्रतिशतमा झारियो ।
९. त्यस्तैगरी, २०५८ पौष ५ गते अनिवार्य नगद अनुपातमा पनि कटौती गरियो । नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नुपर्ने मौज्जातको हकमा (क) स्वदेशी चल्ती र बचत निक्षेप दायित्वको ८.० प्रतिशतबाट ७.० प्रतिशत र (ख) स्वदेशी मुद्दती निक्षेप दायित्वको ६.० प्रतिशतबाट ४.५ प्रतिशतमा झारियो । वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा राख्नुपर्ने मौज्जात कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको ३.० प्रतिशत यथावत् कायम राखियो ।
१०. बैंकदर तथा पुनरकर्जादरमा र अनिवार्य नगद अनुपातमा गरिएको कटौतीले अर्थतन्त्रमा देखापरेको तरलताको कमीलाई केही हदसम्म हटाउन मद्दत पुऱ्याएको देखिन्छ । खासगरी रुग्ण उद्योगको पुनरुत्थानको लागि प्रदान गरिने पुनरकर्जा अन्तर्गत हालसम्म वाणिज्य बैंकहरूले रु. १.११ अर्ब पुनरकर्जा उपयोग गरिसकेका छन् । त्यस्तैगरी अनिवार्य नगद अनुपातमा गरिएको कटौतीका कारण करीब रु. २ अर्ब थप तरलता अर्थतन्त्रमा उपलब्ध भएको छ ।
११. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वको लागि आवश्यक ठानिदै आएको वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी कानूनी सुधारमा सफलता मिलेको छ । यस क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिकालाई प्रभावकारी

बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ तर्जुमा भई लागू भइसकेको छ । यस ऐनले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई बढी स्वायत्त बनाएको छ । त्यस्तैगरी, वाणिज्य बैंकहरूसँग बढ्दै गएको खराब कर्जाको मात्रा घटाउन कर्जा असुली ऐन, २०५८ आइसकेको छ ।

१२. बैंक तथा वित्तीय संस्था खोल्ने सम्बन्धमा नयाँ इजाजत नीति प्रकाशित गरिएको छ । **नयाँ इजाजत नीतिमा नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्था खोल्नको लागि चुक्ता पूँजी अभिवृद्धि**का साथै संस्थापक शेयरको बेचबिखन र संस्थापकहरूको योग्यताको स्पष्ट व्यवस्था गरिएको छ । नयाँ इजाजत नीतिले वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दो जोखिम न्यून गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्नुका साथै वित्तीय अपराधिक गतिविधिमा संलग्न व्यक्तिको वित्तीय क्षेत्रमा प्रवेश निरुत्साहित गरेको छ । यस नयाँ नीतिले वित्तीय क्षेत्रमा स्थायित्व प्रदान गर्न मद्दत मिल्ने अपेक्षा रहेको छ ।
१३. यस आर्थिक वर्षमा दुईवटा समस्याग्रस्त वाणिज्य बैंकहरूको व्यवस्थापन करारमा दिने कार्य अगाडि बढाइयो । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन करारमा दिने कार्यमा हाल केही अडचन देखिएतापनि सो बैंकको व्यवस्थापन सुधारको लागि वैकल्पिक व्यवस्था छिट्टै गरिनेछ । नेपाल बैंक लिमिटेडको हकमा व्यवस्थापन करार अनुसारको कार्य शुरु भइसकेको छ ।
१४. वाणिज्य बैंक तथा अन्य वित्तीय संस्थाहरूको स्वस्थ विकासको लागि विद्यमान वित्तीय मापदण्डहरू (Prudential norms) मा आवश्यक परिमार्जन गरी जारी गरिएको छ । यी मापदण्डहरूमा पूँजी कोष, कर्जा वर्गीकरण तथा कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, एकल कर्जा सीमा, लेखा नीति, ब्याज आय जनाउने विधि, संस्थागत सुशासन आदि लगायतका विषयहरू प्रमुख रहेका छन् ।

आगामी आर्थिक वर्षका लागि मौद्रिक नीतिको स्वरूप र वित्तीय क्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरू

१५. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले नेपाल अधिराज्यको अर्थतन्त्रको दीर्घो विकासका लागि मूल्य स्थिरता कायम गर्ने र शोधनान्तर स्थिति सुदृढीकरण गर्ने जिम्मेवारी नेपाल राष्ट्र बैंकलाई दिए अनुरूप आगामी आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ । अर्थतन्त्रमा देखिएको शिथिलतामा सुधार गरी आगामी आर्थिक वर्षमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न थप तरलताको प्रवाह आवश्यक छ भने यसबाट मूल्य र शोधनान्तर स्थितिमा प्रतिकूल प्रभाव नपरोस् भन्नाका लागि तरलता प्रवाहलाई उपयुक्त स्तरमा राख्नु पनि अनिवार्य छ ।
१६. आगामी आर्थिक वर्षमा मूल्य वृद्धिदर ४ प्रतिशतमा सीमित गर्ने र यस वर्षको शोधनान्तर सन्तुलन घाटामा सुधार गरी आगामी वर्ष करिब रु. ३.५-४.० अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल गर्न मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई वाञ्छित सीमामा राखिने छ । आगामी आर्थिक वर्षमा करिब ४ प्रतिशतको हाराहारीमा आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन सक्ने स्थितिमा मूल्य र शोधनान्तर स्थितिलाई प्रतिकूल नतुल्याई अपेक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई १२ प्रतिशतमा र संकूचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई ११.८ प्रतिशतमा सीमित गरिनेछ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा अर्थतन्त्रमा अधिक तरलताको अवस्था नभएकोले आगामी आर्थिक वर्ष liquidity overhang बाट प्रभावित नहुने भएकोले लक्षित मुद्रा प्रदाय वृद्धिदर आर्थिक स्वायित्व कायम राख्न सहयोगी हुनुका साथै अपेक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न अर्थतन्त्रलाई चाहिने तरलता प्रवाह गर्न समेत पर्याप्त हुने विश्वास लिइएको छ ।
- आगामी आर्थिक वर्षको मौद्रिक तथा विदेशी विनिमय सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम निम्नानुसार तय गरिएको छ ।
१७. अर्थतन्त्रमा देखिएको शिथिलताको स्थिति सुधार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत केही समययता लचिलो मौद्रिक नीति अपनाउँदै आए अनुरूप बैंकदर र अनिवार्य नगद मौज्जातमा कटौती गरिएको हो । आगामी आर्थिक वर्षमा नेपाल राष्ट्र बैंकले यस लचिलो मौद्रिक नीतिलाई निरन्तरता दिनेछ । यस क्रममा अर्थतन्त्रमा यथेष्ट तरलता उपलब्ध गराउन आवश्यकता अनुसार **अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपातमा समेत दुई चरणमा कटौती गरिनेछ** । यस क्रममा प्रथम चरणमा यो अनुपातमा २०५९ श्रावणदेखि नै लागू हुने गरी १ प्रतिशत विन्दूले कटौती गरिनेछ । अनिवार्य नगद मौज्जात कटौतीसँगै बैंकहरूको पूँजीको लागत (cost of fund) घट्न गई निक्षेप व्याजदर नघटाई कर्जाको व्याजदर घटाउन बैंकहरू सक्षम हुनेछन् ।

१८. कुशल वित्तीय मध्यस्थताको माध्यमबाट साधन परिचालन तथा लगानी अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले शुरु गरिएको वित्तीय प्रणालीको सुधार तथा पुनर्संरचना कार्यक्रम सन्तोषजनक रूपमा कार्यान्वित भइरहेको छ । यस क्रममा सरकारी संलग्नता रहेको दुई वटा ठूला वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन करारमा दिने कार्य अघि बढिरहेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन करार सम्बन्धमा भने हाल आएर करारमा लिने पार्टीका कारण रोकावट आएको भएतापनि आर्थिक वर्ष २०५९/६० को श्री ५ को सरकारको आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा **यी दुबै बैंकको व्यवस्थापन करारमा संचालन गर्ने कार्यलाई आउँदो चार महिनाभित्र पूरा गरिने** उल्लेख भएवाट व्यवस्थापन करार सम्बन्धी कार्य चाँडै समाप्त हुनेछ । व्यवस्थापन करारमा लिने विशेषिकृत कम्पनीहरूको व्यवस्थापन कुशलताबाट यी बैंकहरूको कार्यकुशलतामा अभिवृद्धि हुने विश्वास गरिएको छ । व्यवस्थापन करारले आशातित प्रतिफल दिन सकोस् भन्नाका लागि एउटा अनुगमन समिति पनि गठन गरिसकिएको छ ।
१९. आगामी आर्थिक वर्षमा वित्तीय पुनर्संरचना र सुधार कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिई छिटो, छरितो र सुलभ (accessible) वित्तीय सेवामार्फत उद्योग व्यवसायलाई राहत, सुविधा तथा प्रोत्साहन प्रदान गरिनेछ । यस क्रममा **सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी (Asset Management Company) को स्थापना सम्बन्धी कार्यहरू पूरा गरी आगामी आर्थिक वर्षको पूर्वार्द्धमा नै यो कम्पनी स्थापनाद्वारा वित्तीय प्रणालीमा बढ्दै गएको निष्क्रिय कर्जा (Non-performing loan) को समस्या समाधानमा सघाउ पुग्नेछ ।**
२०. कर्जा सूचना प्रणालीलाई कानूनीरूपमा बलियो बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी **कर्जा सूचना केन्द्र सम्बन्धी निर्देशिका** जारी गरिनेछ । त्यस्तै कर्जा असूली ऐन, २०५८ लाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन उक्त ऐनमा व्यवस्था भएको कर्जा असूली न्यायाधीकरण स्थापना गरिने कुरा आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा उल्लेख भइसकेको छ । विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन, २०१९ को दोस्रो संशोधन तथा वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था सम्बन्धी ऐन २०५५ को पहिलो संशोधन संसदबाट पास भइसकेको छ । निक्षेप संकलन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच कानूनी एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले प्रस्तावित बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐन (Bank and Financial Institutions Act) को मस्यौदा तयार पार्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । त्यस्तै मुद्रा निर्मलीकरण ऐन (Anti Money Laundering Act) को मस्यौदा समेत तयार भएको छ । यी कदमहरूबाट वित्तीय सुशासन कायम गर्न र वित्तीय सुधार कार्यक्रम अघि बढाउन ठोस सहयोग पुग्नेछ ।
२१. बजेट असन्तुलनका कारण मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा असहज स्थिति नआओस् भन्नाका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा श्री ५ को सरकारले उपयोग गर्न सक्ने अधिकतम अधिविकर्षको स्पष्ट व्यवस्था भइसकेको छ । सो अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७५ को उपदफा ४ बमोजिम २०५८ माघ १७ गते श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंक बीच श्री ५ को सरकारले उपयोग गर्ने अधिविकर्षको सम्बन्धमा ५ वर्षका लागि सम्झौता भएको छ । उक्त सम्झौता अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लेख भएभैं प्रत्येक आर्थिक वर्षमा श्री ५ को सरकारले अघिल्लो आर्थिक वर्षको राजश्व आयको पाँच प्रतिशत भन्दा बढी हुनेगरी पटक पटक वा एकमुष्ट गरी अधिविकर्षको रूपमा ऋण लिन नपाउने व्यवस्था छ । तथापि कथंकदाचित् श्री ५ को सरकारले लिएको **अधिविकर्षले सीमा नाच्ने अवस्था आएमा सो रकमलाई तत्कालै सीमाभित्र ल्याउन तदर्थ ट्रेजरी बिलमा परिणत गर्ने** व्यवस्था उक्त सम्झौतामा भएको छ । यसरी निष्काशन भएको तदर्थ ट्रेजरी बिल श्री ५ को सरकारले त्यसै आर्थिक वर्षको आषाढ मसान्त वा १८० दिन जुन पहिले पर्छ त्यसैभित्र चुक्ता गर्नुपर्नेछ । यस व्यवस्थाबाट बैंकलाई स्वायत्त रूपमा मौद्रिक नीति कार्यान्वयन गर्न ठोस सघाउ पुगेको छ ।
२२. मुलुकको अर्थतन्त्रमा दीर्घकालीन कर्जाको माग पूरा गर्नका लागि कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको संचालन सक्षमता अभिवृद्धि गर्न आवश्यक अध्ययनको कार्य आगामी आर्थिक वर्षको पहिलो चौमासिकभित्र शुरु गरिने कुरा समेत आय-व्ययको वक्तव्यमा उल्लेख भइसकेको छ । तत्पश्चात् यी दुई विकास बैंकहरूको सुधारको लागि आवश्यक कार्य अगाडि बढाइने छ । यसका साथै नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापना र संचालन सम्बन्धी नीति प्रकाशमा ल्याइसकेको छ । नयाँ नीति अनुसार **वाणिज्य बैंकहरू स्थापनाका लागि आवेदन लिने कार्य समेत २०५९ श्रावणबाट गरिनेछ ।**
२३. मुलुकमा विद्यमान शान्ति सुरक्षाको समस्याका कारण ग्रामीण क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूका केही शाखाहरू स्थानान्तर तथा बन्द भएका छन् । यस परिस्थितिका कारण ग्रामीण क्षेत्रमा बैंकिङ्ग सेवा विस्तारमा केही कमी आएको महशुस भएको छ । शहरी क्षेत्रमा पनि वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेप परिचालनमा बढी तत्परता

- देखाउन सकेका छैनन् । अर्कातिर विकासका निम्ती पूँजी परिचालन गर्न स्थापित विकास बैंकहरूले बचत खाता संचालन गरी निक्षेप परिचालन गर्न नपाउँदा बजारमा प्रतिस्पर्धाको कमिसँगै विकास बैंकहरूको साधनको लागत समेत उच्च रहने गरेको छ । यस पृष्ठभूमिमा सर्वसाधारणलाई **विकास बैंकहरू मार्फत बैंकिङ्ग सेवा बढाउन विकास बैंकहरूलाई बचत खाता खोल्न दिने व्यवस्था** आर्थिक वर्ष २०५९/६० बाट गरिनेछ । विकास बैंक ऐन २०५२ अन्तर्गत स्थापित विकास बैंकहरूले आफ्नो वित्तीय श्रोत संकलन सम्बन्धी तोकिएको सीमाको २० प्रतिशतसम्म बचत खाता मार्फत रकम संकलन गर्न पाउने तर यस्तो रकम चेक मार्फत फिक्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो रकम फिक्ने व्यवस्था सम्बन्धी अन्य नियमहरू सम्बन्धित संस्थाहरूले नै तर्जुमा गर्न सक्ने छन् । यो नयाँ व्यवस्थाबाट बचतकर्ताहरूलाई आफ्नो बचत लगानी गर्ने एउटा थप विकल्प उपलब्ध हुनेछ ।
२४. तोकिएका प्राथमिकताका क्षेत्रहरूमा दीर्घकालीन कर्जा प्रवाह गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को मुनाफाबाट रु. १० करोड छुट्याई ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा जम्मा गर्ने र उक्त कोषमार्फत दीर्घकालीन कर्जा उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइने छ । खासगरी चिया, अलैंची, कोल्ड स्टोर जस्ता व्यवसायका लागि आवश्यक पर्ने **दीर्घकालिन पूँजीको व्यवस्था गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो खुद मुनाफाको ५ प्रतिशतसम्म रकम वार्षिक रुपमा उक्त कोषमा जम्मा गर्दै जानेछ ।**
२५. वित्तीय प्रणालीको स्थायित्व, सवलता, कुशलता तथा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धिको लागि हालैका वर्षहरूमा शुरु गरिएको **संस्थागत तथा वित्तीय सुशासन कार्यक्रम**लाई आगामी आर्थिक वर्षमा समेत निरन्तरता दिइनेछ । यस अतिरिक्त वित्तीय सुधारका अन्य कार्यक्रमहरूलाई पनि प्रभावकारी रुपमा अधि बढाई वित्तीय प्रणालीमा प्रतिस्पर्धा र प्रगाढता बढाइने छ ।
२६. वित्तीय संस्थाहरूको संस्थागत सुदृढीकरणको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको विद्यमान नियमन तथा सुपरिवेक्षण व्यवस्थामा पनि समसामयिक सुधारहरू गरिनेछ । यस सन्दर्भमा सुपरिवेक्षण कार्यलाई विकेन्द्रीकृत गर्दै बैंकका शाखा कार्यालयहरूमा अवस्थित सुपरिवेक्षण ईकाईहरूलाई सुदृढ गरिनेछ । यस अतिरिक्त **मुलुकमा घना वित्तीय संस्थाहरू भएका क्षेत्रहरूमा छुट्टै सुपरिवेक्षण कार्यालयहरू पनि स्थापना गर्दै लगिनेछ ।** यस क्रममा आगामी आर्थिक वर्षमा चितवन जिल्लामा एक सुपरिवेक्षण कार्यालय स्थापना गरिनेछ । यस्ता कार्यहरूबाट निक्षेपकर्ताहरूको हित संरक्षण गर्न र स्वस्थ वित्तीय प्रणालीको विकास गर्न सघाउ पुग्न जानेछ ।
२७. वित्तीय प्रणालीको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी सम्बन्धी निर्देशनहरू जारी गरिसकेको छ । **वित्तीय सहकारी संस्था सम्बन्धी निर्देशन र लघुकर्जा सम्बन्धी निर्देशिका पनि आगामी आर्थिक वर्षमा जारी गरिनेछ ।**
२८. मौद्रिक नीतिको संचालन तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी कार्यहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना र संस्थागत सुधार कार्य समेत अधि बढीरहेको छ । यस क्रममा आगामी वर्षहरूमा जनशक्ति विकास, विभागीय पुनर्संरचना, जनशक्ति योजना र विकास तथा प्रोत्साहनका कार्यहरू अधि बढाइने छ । त्यस्तै आफूले सुपरिवेक्षण गर्ने संस्थाहरूको संचालक समितिमा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रतिनिधित्व नगराउने नीति अनुरूप **२०५९ साल श्रावण १ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरू र विकास बैंकहरूबाट नेपाल राष्ट्र बैंकका संचालकहरू क्रमशः फिर्ता गरिनेछ ।**
२९. ग्रामीण बैंकहरूको पुनर्संरचना कार्यको थालनी भएको छ । श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको स्वामित्वबाट **क्रमशः हात फिक्दै** जाने नीति अनुसार आगामी आर्थिक वर्षदेखि यिनीहरूको निजीकरण कार्य अधि बढाइने छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको **ग्रामीण बैंकहरूको शेर्य क्रमशः निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्दै लगिने क्रममा** पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको निजीकरण गर्ने सम्बन्धी आवश्यक कार्य प्रारम्भ भइसकेको छ ।
३०. केन्द्रीय बैंकको रुपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको काम कारवाहीलाई पारदर्शी तुल्याउन बैंकको लेखाप्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप विकास गर्दै लगिनेछ ।
३१. सहकारी ऐन अन्तर्गत संचालित वित्तीय सहकारी संस्थाहरूको निरीक्षण र सुपरिवेक्षणको जिम्मेवारी लिने निकाय नभएको तर यी संस्थाहरूको विस्तार तीब्र भइरहेको सन्दर्भमा **बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने एक छुट्टै निकायको व्यवस्था** हुनु जरुरी देखिएको छ । सो

- निकायको व्यवस्था नहुँदासम्म नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृतिमा हाल संचालनमा रहेका वित्तीय सहकारी संस्थाहरू क्रमशः साना किसान विकास तथा सहकारी विकास बैंकहरूलाई हस्तान्तरण गर्दै जाने र **नयाँ बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूलाई सीमित बैंकिङ्ग कारोबारका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले इजाजत पत्र नदिने नीति लिएको छ ।**
३२. हाल वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कर्जाको १२ प्रतिशत रकम प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । उदार वित्तीय प्रणालीको सन्दर्भमा यस्तो कर्जा कार्यक्रमलाई क्रमशः हटाउँदै लैजानु आवश्यक देखिएको छ । विकास बैंकहरू तथा लघुकर्जा संस्थाहरूको विस्तार गरी यी संस्थाहरूमार्फत ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गरी वाणिज्य बैंकहरूलाई यो भूमिकाबाट फिक्ने नीति अनुरूप **आगामी ५ वर्षभित्र प्राथमिकता क्षेत्र कार्यक्रम क्रमशः हटाइने छ ।** तर विपन्न वर्गलाई जाने कर्जाको प्रावधान कायमै रहनेछ ।
३३. **असामान्य स्थितिका कारण** यस वर्ष बैंकहरूले चाहेर पनि प्राथमिकता क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न सकेका छैनन् । यस स्थितिलाई ध्यानमा राखेर आर्थिक वर्ष २०५८/५९ का लागि प्राथमिकता क्षेत्र र विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रममा गर्नुपर्ने **लगानी नपुगेको भएमा २५ प्रतिशतसम्म नपुग रकममा लागेको हर्जाना माफी गरिएको छ ।**
३४. वाणिज्य बैंकहरूको **कर्जा तथा निक्षेपको व्याजदर बीचको अन्तर** औषतमा ५ प्रतिशत कायम गरिएकोमा सो अन्तर ५ प्रतिशत भन्दा तल रहेको सन्दर्भमा उक्त प्रावधान **हाललाई हटाइएको छ ।** बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कारोबारमा व्याजदर बीचको अन्तर बढाउन थालेमा नेपाल राष्ट्र बैंकले यसमा पुनर्विचार गर्न सक्नेछ । व्याजदर बीचको अन्तर तोकेर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारोबारमा हस्तक्षेप गर्नुभन्दा प्रतिस्पर्धा बढाएर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कम स्प्रेडमा काम गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना गर्नु बढी नीतिसंगत हुन्छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना सम्बन्धी खुला तथा उदार नीतिको घोषणा भइसकेको र सरकारी संलग्नता भएका बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार भइरहेको सन्दर्भमा वित्तीय प्रणालीमा प्रतिस्पर्धा बढ्न गई व्याजदर बीचको फरक स्वतः घट्ने अपेक्षा रहेको छ ।
३५. आगामी आर्थिक वर्षमा **नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेका सरकारी ऋणपत्रहरू** क्रमशः बैंकिङ्ग तथा गैर-बैंकिङ्ग क्षेत्रमा विक्री गर्दै लगिनेछ । यसबाट मौद्रिक तरलता नियन्त्रण गर्न सघाउ पुग्ने र लगानीकर्ताहरूलाई थप वित्तीय उपकरण उपलब्ध हुनेछ ।
३६. **भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सामान आयात गर्दा केही सहूलियत हुने भएकोले** केही समयदेखि उद्योगका लागि आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ र मेशिनरीको आयात गर्दा त्यस्तो परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न सकिने व्यवस्था अन्तर्गत हाल भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा तिरेर आयात गर्न सकिने वस्तुको संख्या ३३ रहेको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको भा.रु. को संचित, कुल विदेशी मुद्रा संचितमा परिवर्त्य र अपरिवर्त्य मुद्राको अनुपात, परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गरिएका सामानले देशको उद्योगमा पारेको असर आदिलाई दृष्टिगत गरी उपयुक्त ३३ वटा वस्तुहरूको सूचीमा केही हेरफेर गर्नुपर्ने देखिन आएको छ । यसरी हेरफेर गर्दा भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा तिरेर ल्याउन नदिएको खण्डमा तेस्रो मुलुकबाट उच्च मूल्यमा नेपाल आयात गर्नुपर्ने वस्तुहरूका साथै उच्च मूल्य अभिवृद्धि गरी स्वदेशभित्र कम मूल्यमा आपूर्ति हुने वस्तुहरूको उत्पादन गर्न प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ आयात गर्न सो सुविधा यथावत् राखिनेछ । तर मूल्य अभिवृद्धि, रोजगारी तथा राजश्वका दृष्टिकोणले उल्लेखनीय योगदान नपुऱ्याउने उद्योगहरूको हकमा **यो सुविधा क्रमशः कटौती गर्दै लगिनेछ ।**
३७. वैदेशिक लगानी प्रोत्साहित गर्नको लागि प्रवेश (Entry) प्रक्रिया सरलीकृत गर्नुका साथै सहज निकास (Exit) को व्यवस्था गरिने छ । यस क्रममा विदेशी लगानीकर्ताहरूले आ-आफ्नो लगानीबाट प्राप्त हुने लाभांश स्वदेश लैजानको लागि अब उपरान्त नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने, सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरू मार्फत सोभै फिर्ता लैजान पाउने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तैगरी उद्योगहरूले आफूलाई आवश्यक पर्ने **मेशिनरी/कच्चा पदार्थको आयात गर्दा Deferred Payment (Usance Credit) को आधारमा खोलिने प्रतितपत्रको समयावधि ६ महिनासम्म मात्र भइरहेकोमा यो अवधिलाई बढाएर १ वर्ष कायम गरिएको छ ।** यस व्यवस्थाबाट लगानीकर्ताहरूले सहूलियतपूर्ण रूपमा पूँजीगत लगानी गर्न पाउने विश्वास गरिएको छ ।
३८. केही वर्ष यता विदेशमा काम गर्न जाने नेपालीहरूको संख्या उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको तथ्य सर्वविदितै छ । तर यसरी रोजगारीको लागि विदेशी जाने नेपालीहरूबाट प्राप्त हुने विप्रेषण रकमको उल्लेखनीय भाग

- अभै पनि अनौपचारिक माध्यमबाट नेपाल भित्रिने गरेको अनुमान छ । वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा तेस्रो मुलुकतर्फको वस्तु निर्यात र पर्यटनबाट प्राप्त हुने आयभन्दा धेरै उच्च भइसकेको छ । औपचारिक तथा अनौपचारिक माध्यमबाट प्राप्त हुने विप्रेषण रकम झण्डै रु. ७४ अर्ब रहेको अनुमान छ । यसरी परिवर्त्य विदेशी मुद्राको संचितिमा वैदेशिक रोजगारीले महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ । यसलाई ध्यानमा राखी वैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धन र त्यसबाट प्राप्त हुने आय बैकिङ्ग प्रणालीमार्फत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै प्राप्त हुनसक्ने व्यवस्था गर्न अनिवार्य भइसकेको देखिन्छ । यस सम्बन्धमा हाम्रो देशको अर्थतन्त्रमा विप्रेषणको योगदानलाई दृष्टिगत गरी रोजगारीका लागि विदेश जान चाहने व्यक्तिलाई त्यस्तो रोजगारीको लागि आवश्यक पर्ने खर्चको व्यवस्था मिलाउने कम्पनी/संस्थाका जमानीमा वाणिज्य बैकहरुबाट विना धितो जनही रु. १ लाखसम्म ऋण प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएको छ । वाणिज्य बैकहरुलाई यसतर्फ कर्जा प्रवाह गर्न प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले आवश्यकता परे निक्षेप बीमा तथा कर्जा सुरक्षण निगम समेतको संलग्नतामा बैकहरुबाट प्रवाह हुने यस्तो ऋण सुरक्षित हुने व्यवस्था गरिनेछ । यस सन्दर्भमा वैदेशिक रोजगारीका लागि बैकहरुले प्रदान गरेको कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था समेत गरिएको छ ।
३९. नेपालीहरुले वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त गर्ने रकम बढीभन्दा बढी परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै बैकिङ्ग प्रणालीमार्फत प्राप्त हुनसक्ने व्यवस्थाको सुरुवात भइसकेको छ । यस क्रममा मलेसिया तथा खाडी क्षेत्रका मुलुकहरुबाट बैकिङ्ग प्रणालीमार्फत विप्रेषण ल्याउने कार्यका लागि ५ वटा निजी क्षेत्रका संस्थाहरुलाई अनुमति समेत प्रदान गरिसकिएको छ । यसरी वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन हुने विदेशी मुद्रा भित्र्याउनको लागि निजी क्षेत्रका संस्थाहरुलाई आगामी आर्थिक वर्षमा थप प्रोत्साहन र सुविधा उपलब्ध गराई वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने आर्जन सहज ढंगले बैकिङ्ग प्रणालीमार्फत मुलुकमा भित्र्याउने व्यवस्था गरिनेछ । वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त आर्जनको विप्रेषण सम्बन्धी काम गर्न यस बैकबाट इजाजत प्राप्त निकायहरुले आ-आफूले संकलन गरेको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा नेपाल राष्ट्र बैकमा बिक्री गर्न ल्याउँदा प्रचलित खरीद दरका अतिरिक्त प्रतिअमेरिकी डलर १५ पैसाको हिसाबले इप्रा कमिशन प्रदान गरिने व्यवस्था समेत मिलाइसकिएको छ ।
४०. रुग्ण उद्योगहरुलाई पुनर्स्थापन गर्ने क्रममा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट उद्योग-व्यवसायलाई सरल व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराउने, ऋणको पुनर्तालिक्कीकरण गर्ने तथा व्याज तामेलीमा राख्ने जस्ता कार्यहरु भइरहेका छन् । यस प्रयोजनका लागि नेपाल राष्ट्र बैकले ३ प्रतिशत व्याजदरमा रु. १.११ अर्ब बराबरको पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइसकेको पनि छ । आगामी आर्थिक वर्षमा पनि रुग्ण उद्योगलाई प्रदान गरिने पुनरकर्जा सुविधाका लागि थप रु. १.५० अर्ब रकमको व्यवस्था हुने कुरा श्री ५ को सरकारको आय-व्यय वक्तव्यमा उल्लेख भइसकेको छ । तर रुग्ण उद्योग पुनरुत्थान समितिले निर्धारण गरेको मापदण्डभित्र पर्ने रुग्ण उद्योगलाई वाणिज्य बैकहरुले थप कर्जा प्रवाह गर्दा वा त्यस्ता उद्योगलाई प्रवाह भएको कर्जाको व्याजदर घटाउँदा त्यस्तो उद्योगसँग बक्यौता रहेको कर्जाको व्याजदर बढीमा ६.५ प्रतिशत कायम गरेमा त्यस्तो कर्जाको सुरक्षणमा मात्र आगामी आर्थिक वर्षका लागि वाणिज्य बैकहरुलाई सो पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने छ । यस प्रयोजनको लागि वाणिज्य बैकहरुले पुनरकर्जा माग गर्दा रुग्ण उद्योग पुनरुत्थान मूल समितिले निर्धारण गरेको मापदण्ड पुरा गरेको व्यहोरा प्रमाणित हुने कागजात समेत पेश गर्नु पर्नेछ ।
४१. आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता देखापरेको अवस्थामा आर्थिक गतिविधिलाई उत्प्रेरित गर्न केहि खुकुलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्ने क्रममा अनिवार्य नगद अनुपातमा कटौती गरिने कार्य हुँदै आएको छ । तर अनिवार्य नगद अनुपातमा कटौती गरे बमोजिम वाणिज्य बैकहरुले निक्षेप व्याजदर नघटाई कर्जा दर घटाएमा मात्र यो मौद्रिक कदमको प्रभाव व्यवसायसम्म पुग्ने हुन्छ । तसर्थ अनिवार्य नगद अनुपातमा गरिने कटौतीसँग वाणिज्य बैकहरुलाई कर्जादर घटाउन नेपाल राष्ट्र बैक अनुरोध गर्दछ । पहिलो चरणमा गरिने अनिवार्य नगद मौज्जातको कटौतीको परिणाम कर्जाको व्याजदरमा प्रतिविम्बित भएमा मात्र दोस्रो चरणमा अनिवार्य नगद मौज्जात कटौती गरिनेछ ।
४२. २०४६ सालदेखि व्याजदर निर्धारण प्रक्रिया बजारलाई नै छोडिएको सर्वविदितै छ । यस्तो गरिनुको मुख्य उद्देश्य वाणिज्य बैकहरुमा व्याजदर निर्धारणमा प्रतिस्पर्धाको वातावरण अभिवृद्धि भई ऋणी तथा निक्षेपकताहरु लाभान्वित हुन सक्नु भन्ने हो । तर सो नभई वाणिज्य बैकहरुबीच व्याजदर निर्धारणमा आपसी सहमतिको स्थिति बनाएको पाइएको खण्डमा यस कार्यलाई निरुत्साहित गर्न नेपाल राष्ट्र बैकबाट प्रदान गर्ने पुनरकर्जाका शर्त तथा सुविधामा पुनरविचार गरिनेछ । नेपाल राष्ट्र बैकले नयाँ पुनरकर्जा नीति पनि चाँडै प्रकाशमा ल्याउनेछ ।

बजेट घाटा र मौद्रिक सन्तुलनको स्थिति

४३. आगामी आर्थिक वर्षमा श्री ५ को सरकारको बजेट घाटामध्ये आन्तरिक ऋणबाट रु. १२ अर्ब उठाउने अनुमान रहेकोमा विगतको आन्तरिक ऋणको भुक्तानी बापत रु. २ अर्ब ३१ करोड खर्च हुने हुँदा खुद आन्तरिक ऋण रु. १० अर्ब भन्दा कम रहने छ। कुल आन्तरिक ऋण अन्तर्गत श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट बढीमा रु. २.५० अर्ब ओभरड्राफ्ट बापत उठाउन सक्ने रकम समेत समावेश छ। यो रकमलाई कटाएर ऋणपत्र निष्काशन मार्फत उठाइने आन्तरिक ऋण रकममध्ये ६० प्रतिशत बैंकिङ क्षेत्रबाट उठाउने हो र त्यसमा ओभरड्राफ्ट समेत थप्ने हो भने पनि बैंकिङ क्षेत्रको श्री ५ को सरकारमाथिको दाबी आगामी वर्ष रु. ८ अर्ब भन्दा बढी हुने छैन। निजी क्षेत्रमा कर्जा विस्तार कम हुने स्थितिमा बैंकिङ क्षेत्रबाट प्रवाह हुने यस परिमाणको कर्जाबाट मौद्रिक सन्तुलन खलबलिनै छैन।
४४. खासगरी आगामी वर्ष शोधनान्तर सन्तुलन स्थिति सामान्य अनुकूल रहने तथा निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर पनि १३ प्रतिशतसम्म रहने र रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधा रु. १.५० अर्बमा सीमित गरिने सन्दर्भमा यसबाट मौद्रिक योगाङ्कहरू बान्छित सीमाभित्र नै रहने अनुमान छ। तदनुरूप आगामी आर्थिक वर्षमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १२ प्रतिशत, संकुचित मुद्रा प्रदाय ११.८ प्रतिशत र संचित मुद्रा (Reserve Money) ११.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। यो स्तरको मुद्रा प्रदायबाट मूल्य वृद्धिदरलाई ४ प्रतिशतमा सीमित गर्न र शोधनान्तर स्थितिलाई अनुकूल बनाउनका साथै ४ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न तरलताको आवश्यकता यथेष्ट रूपमा पूरा हुनेछ। आगामी आर्थिक वर्षमा उत्पादनमा हुने सुधार, विदेशी सहायता आप्रवाहमा हुनसक्ने वृद्धि, चिनिया लगायत अन्य क्षेत्रबाट समेत पर्यटकहरू वृद्धि भई पर्यटन आय वृद्धि हुने र विप्रेषणबाट समेत थप विदेशी मुद्रा आप्रवाह हुनसक्ने आधारमा समेत शोधनान्तर स्थिति अनुकूल रहने अनुमान छ।
४५. सिद्धान्ततः मौद्रिक नीतिको मुख्य उद्देश्य आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा स्थायित्व प्राप्त गर्नु रहे अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकको मौद्रिक नीति पनि यसतर्फ केन्द्रित छ। तथापी नेपालजस्तो न्यून आर्थिक वृद्धि भएको अतिकम विकसित मुलुकमा समष्टिगत आर्थिक आधारहरू (fundamentals) मा प्रतिकूल असर नपारिकन नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वृद्धिलाई सहज गर्ने मौद्रिक नीतिको अवलम्बन गर्दै जानुपर्ने अवस्था पनि छ। आगामी वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा यस तथ्यलाई समेत ध्यानमा राखिएको छ।
४६. देशमा अवलम्बन हुँदै आएको आर्थिक उदारीकरणको नीति अनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकले उदार मौद्रिक तथा वित्तीय नीति अवलम्बन गर्दै आएको छ र यस क्रममा यी नीतिहरू अझ परिमार्जन गर्दै लगिनेछ। तर नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन विपरीत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सर्वसाधारण निक्षेपकर्ता र शेयरधनीको हित विपरित काम हुन गएको पाइएमा नेपाल राष्ट्र बैंक आवश्यक हस्तक्षेप गर्न पनि पछि पर्ने छैन। नेपाल राष्ट्र बैंकको मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र सुधार नीति निक्षेपकर्ता र वित्तीय संस्थामा पूँजी लगानीकर्ताको हित संरक्षण गर्दै मुलुकमा छिटो, छरितो र सर्वसुलभ वित्तीय सेवा प्रवाह गर्नेतर्फ केन्द्रित हुनेछ।
४७. उपरोक्त मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्र सुधारको कार्यान्वयनबाट आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा गतिशिलताका साथ स्थायित्व प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ। यी उपायहरूको प्रभाव निरन्तर रूपमा अनुगमन गरिनेछ। उपरोक्त कदमहरूका कारण कर्जाको ब्याजदर घट्न गई उद्योग-व्यवसायले सरल रूपमा ऋण पाउने, रुग्ण उद्योगहरूले सहूलियत कर्जा पाउने, देशको आर्थिक क्रियाकलापमा गतिशिलता आउने, वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अघि बढ्ने र वित्तीय विस्तार तथा स्थायित्वमा ठोस योगदान पुग्ने विश्वास गरिएको छ।

**गभर्नर डा. तिलक रावलले २०६० साउन ८ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन**

पृष्ठभूमि

- नेपालमा चालिसको दशकको पूर्वाद्धिदेखि मात्र बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धात्मक व्यवस्थाको सुरुवात भयो। यस अघि नियन्त्रणात्मक प्रणाली कायम रही वित्तीय संघसंस्थाको संख्या, यिनीहरूले समेटेको क्षेत्र र कारोबार सीमित रहेको थियो। वित्तीय संघसंस्थाहरूको संख्यामा भएको विस्तारका साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी उत्तरदायित्वमा सोही अनुरूप वृद्धि भए तापनि यस सम्बन्धी कार्यान्वयन पक्षमा विद्यमान विभिन्न समस्या र कमजोरीहरूका कारण वित्तीय क्षेत्रको विस्तार र सुदृढीकरणमा अपेक्षित परिणाम प्राप्त हुन सकेको थिएन। हालका दिनहरूमा भने यस सम्बन्धमा सुधारका स्पष्ट संकेतहरू अनुभव गरिएको छ। नेपालले विश्व व्यापार संगठनमा प्रवेशका लागि गरिरहेका प्रयत्नहरूको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय क्षेत्रमा उदार नीति कायमै राख्नुपर्ने आवश्यकता अनुरूप वित्तीय संघसंस्थाहरूको संख्यात्मक तथा गुणात्मक अभिवृद्धिमा जोड दिइएको छ। यसै सन्दर्भमा वित्तीय संघसंस्थाहरूले पालना गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका नियमन सम्बन्धी व्यवस्थाहरू (prudential regulations) लगायत सोही अनुरूपका सुपरिवेक्षण व्यवस्थाहरू नेपालको वित्तीय क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले अग्रसरता लिएको छ। आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको बेलामा वित्तीय संघसंस्थाहरूलाई नियमन र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी यी व्यवस्थाहरू पालना गर्नु केही असजिलो भए तापनि भोलिका दिनको प्रतिस्पर्द्धी वातावरणका लागि वित्तीय संघसंस्थाहरूलाई सक्षम ढंगले तयार पार्न यी व्यवस्थाहरूको अपरिहार्यता रहेको छ।
- अर्थतन्त्रको दिगो विकासका लागि मूल्य एवम् शोधनान्तर स्थिरता, भुक्तानी प्रणालीको सक्षमता र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व, स्वस्थता र विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता उद्देश्यहरू हासिल गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ मा व्यवस्था भए अनुसार आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि सर्वप्रथम २०५९ आषाढ ३२ गते मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गरिएको थियो। श्री ५ को सरकारले अंगीकार गरेको वित्त नीतिसँग सामञ्जस्यता र अन्तर्सम्बन्ध कायम राखी मौद्रिक नीतिको उद्देश्य र रणनीतिहरू सार्वजनिक गर्ने सन्दर्भमा समष्टिगत आर्थिक वस्तुस्थिति र परिसूचकहरूलाई मध्यनजर गरी तथा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी उपयुक्त मौद्रिक नीतिको तर्जुमा र सोको कार्यान्वयन गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रस्तुत प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ। देशको आर्थिक गतिविधि र लगानीका कार्यक्रम संचालनार्थ आवश्यक पर्ने पूँजीको लागत कम दरमा उपलब्ध गराउने प्रयत्नस्वरूप विगत वर्षहरूको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको अवस्थालाई हेरेर लिइएको लचिलो मौद्रिक नीतिबाट देशमा आर्थिक शिथिलता कम गर्न तथा रुग्ण उद्योग लगायत निर्यात क्षेत्रतर्फ साधन प्रवाहित गर्न केही सहयोग पुग्न गएको अनुभवको आधारमा यस व्यवस्थालाई आवश्यकता अनुरूप आगामी दिनहरूमा समेत निरन्तरता दिइनेछ। यस प्रतिवेदनलाई यो पृष्ठभूमि लगायत समग्र आर्थिक स्थिति, आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा अवलम्बन गरिएको मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको समीक्षा, मौद्रिक नीतिका विद्यमान समस्याहरू, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा अवलम्बन गरिने मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा कार्यक्रम, वित्तीय क्षेत्र तथा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा सुधार, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिका चुनौतीहरू र मौद्रिक योगाङ्कको प्रक्षेपण र उपसंहार गरी जम्मा आठ भागहरूमा विभक्त गरिएको छ।

समग्र आर्थिक स्थिति

- आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को तुलनामा आर्थिक गतिविधिमा केही सुधार आएको छ। बाध्य क्षेत्रतर्फ शोधनान्तर बचत हासिल भई विदेशी विनिमय संचितिमा बढोत्तरी भएको छ। आर्थिक वर्ष २०५६/५७, २०५७/५८ र २०५८/५९ मा औसत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर क्रमशः ३.५ प्रतिशत, २.४ प्रतिशत र २.९ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा मूल्यमा केही चाप परेको छ। सरकारी वित्त स्थितितर्फ साधारण खर्च बढे तापनि विकास खर्च घटेका कारण बजेट घाटा नियन्त्रित अवस्थामा छ। शोधनान्तर बचत बढेका कारण मौद्रिक तरलतामा विस्तार भएको छ। फलस्वरूप, ब्याजदर संरचना खासगरी अल्पकालीन ब्याजदरहरूमा गिरावट आएको छ।
- आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ०.५ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा उत्पादक मूल्यमा २.३ प्रतिशत (फ्याक्टर कष्टमा २.४ प्रतिशत) ले बढेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा कृषि क्षेत्र २.२ प्रतिशतले बढेको थियो भने गैर-कृषि क्षेत्र २.९ प्रतिशतले

- ऋणात्मक रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को सुरुमा केही क्षेत्रहरूमा वर्षा ढिलो भएको तथा केही स्थानहरूमा बाढी पहिरोको कारणले धान बालीको उत्पादनमा हास आएकाले कृषि उत्पादनमा अपेक्षित वृद्धि हुन सकेन । समग्रमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर २.१ प्रतिशत र गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर २.५ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । विश्व अर्थतन्त्र खासगरी विकसित मुलुकहरूमा आर्थिक शिथिलता अझै विद्यमान रहेकोले समेत नेपालको निर्यात व्यापार र पर्यटन उद्योगमा प्रतिकूल असर परेको छ । एसियाली मुलुकहरूमा फैलिएको सार्स रोगको संक्रमणका कारण पनि नेपाली पर्यटन उद्योगमा प्रतिकूल असर पर्न गएको अनुमान छ । श्री ५ को सरकार र विद्रोही पक्षका बीच २०५९ माघमा युद्ध विराम भई दोस्रो चरणको शान्तिवार्ता सम्पन्न भएपश्चात् मुलुकको अर्थतन्त्रमा केही सकारात्मक प्रभाव परे तापनि शान्तिसुरक्षाको स्थितिमा सुनिश्चितता कायम भइनसकेकोले स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्ताहरूका लागि लगानीयोग्य वातावरण बन्न नसकेको कारणले समेत आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि प्रक्षेपित ४.० प्रतिशतको हाराहारीको आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन नसकेको हो ।
५. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्न गई औसत मुद्रास्फीतिदर ४.८ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा औसत मुद्रास्फीतिदर २.९ प्रतिशत रहेको थियो । खडेरीका कारण स्वदेशमै उत्पादित खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य बढेको र अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा खाद्य तेल लगायत पेट्रोलियम पदार्थहरूको मूल्य बढेको कारण नेपालमा पनि सोही अनुसार मूल्य बढेकोले समग्र मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्न गएको हो । उल्लेखित वस्तुहरूमा मूल्य वृद्धिदर उच्च रहन गई समग्र मूल्यमा पर्न गएको चापको कारण मुद्रास्फीतिदर लक्षित ४.० प्रतिशत भन्दा केही बढी देखिए तापनि मूल्यस्थिति नियन्त्रित अवस्थामै रहेको छ ।
६. मौद्रिक योगाङ्कहरूमध्ये आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ४.४ प्रतिशतले मात्र बढेको विस्तृत मुद्राप्रदाय आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा १०.८ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ । शोधनान्तर बचत भई बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा पनि बढेकोले विस्तृत मुद्राप्रदाय बढी दरले विस्तार भएको हो । आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको प्रक्षेपित वृद्धिदर १२.० प्रतिशत रहेकोमा बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद अमौद्रिक दायित्व प्रक्षेपण गरिएभन्दा बढी दरले वृद्धि भएकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर प्रक्षेपित दरभन्दा कम रहन गएको हो । संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ९.३ प्रतिशत रहेको थियो भने आर्थिक वर्ष २०५९/६० को प्रक्षेपित ११.८ प्रतिशतको तुलनामा वास्तविक वृद्धिदर ७.४ प्रतिशत रहेको छ । खुद अमौद्रिक दायित्व र वाणिज्य बैंकहरूको आवधिक निक्षेप बढी दरले वृद्धि भएकाले संकुचित मुद्राप्रदायको विस्तारदर अघिल्लो वर्षको भन्दा कम अनुमान गरिएको हो । आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा दोस्रो बजार कारोबार मार्फत बोलकबोलबाट रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको अल्पकालीन सरकारी ऋणपत्र बिक्री गरी तरलता प्रशोचन हुन गएकोले संचित मुद्रा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को तुलनामा कम दरले विस्तार भएको अनुमान छ ।
७. २०६० आषाढ मसान्तमा नगद प्रवाहको आधारमा बजेट घाटा रु १० अर्ब ९५ करोड रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को अन्त्यमा बजेट घाटा रु . १८ अर्ब ३४ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ३.२ प्रतिशतले बढेको राजस्व आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ११.२ प्रतिशतले बढेर रु. ५६ अर्ब १२ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा १३.५ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ११.८ प्रतिशतले बढेको छ । विकास खर्च आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा १३.८ प्रतिशतले घटेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा २६.५ प्रतिशतले घटेको कारण आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा बजेट घाटा ४०.३ प्रतिशतले कम रहन गएको छ । यस अवधिमा बजेटमा व्यवस्था भएको रु. १२ अर्बमध्ये रु. ९ अर्ब २ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन भई २०६० आषाढ मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रु. २ अर्ब ९ करोड नगद बचत रहेको छ । श्री ५ को सरकारले समयावधि पुगेका राष्ट्रिय बचत पत्र, केही ट्रेजरी बिल्स र विशेष ऋणपत्र गरी कुल रु. ४ अर्ब २० करोडको भुक्तानी समेत गरेकोले खुद आन्तरिक ऋण रु. २ अर्ब ७३ करोड रहेको छ ।
८. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ब्याजदर संरचनामा पनि परिवर्तन आएको छ । धेरैजसो ब्याजदरहरू आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को तुलनामा तल भरेका छन् । ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत दर आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ४.७१ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ३.४८ प्रतिशतमा ओर्लेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले बचत निक्षेपमा प्रदान गर्ने ब्याजदर २०५९ आषाढको औसत ४.७७ प्रतिशतबाट २०५९ वैशाखमा ४.५३ प्रतिशतमा भरेको छ । त्यसैगरी तीन-महिने, छ-महिने र १-वर्षे निक्षेपका औसत ब्याजदरहरू २०५९ आषाढमा क्रमशः ४.१९ प्रतिशत, ४.७ प्रतिशत र ५.९२ प्रतिशत रहेकोमा २०६० वैशाखमा क्रमशः ४.०३ प्रतिशत, ४.६३ प्रतिशत र ५.६३ प्रतिशतमा भरेका छन् । सोही अनुरूप कर्जाको ब्याजदरमा पनि केही गिरावट आएको छ । मौद्रिक नीतिको लचिलो अडानको कारण यस अवधिमा ब्याजदर संरचना तल भरेको हो ।

९. २०५९ आषाढ मसान्तमा २२७.५ रहेको नेप्से परिसूचक २०६० आषाढ मसान्तमा २२.७ बिन्दु (१०.० प्रतिशत) ले ह्रास भई २०४.९ मा झरेको छ। शेयरहरूको मूल्यगत कारोबारमा ह्रास आएको छ भने बजार पूँजीकरण र संख्यात्मक कारोवार एवम् सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या तथा रकम जस्ता परिसूचकहरूमा वृद्धि भएको छ। नेप्से परिसूचकमा केही कमी भए तापनि अन्य परिसूचकहरूमा मिश्रित परिणाम देखिनुमा नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न दिइएको निर्देशन र नयाँ विकास बैंक र केही वित्त कम्पनीहरू क्रमशः सूचीकृत हुँदै जानु तथा सूचीकृत कम्पनीहरूको कुल चुक्तापूँजी पनि वृद्धि हुनु हो।
१०. बाह्य क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०५९/६० को प्रथम ११ महिनामा कुल निर्यात ४.२ प्रतिशतले बढेको छ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को सोही अवधिमा कुल निर्यात १४.१ प्रतिशतले घटेको थियो। आर्थिक वर्ष २०५९/६० को सो अवधिमा भारततर्फको निर्यात ५.३ प्रतिशतले घटेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात १८.५ प्रतिशतले बढेको छ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को सोही अवधिमा ७.४ प्रतिशतले घटेको कुल आयात आर्थिक वर्ष २०५९/६० को सो अवधिमा उल्लेख्य रूपमा बढी वृद्धिदर १७.३ प्रतिशत पुगेको छ। यसमध्ये भारतबाट २६.७ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट १०.८ प्रतिशतले आयात बढेको छ। निर्यात वृद्धिको तुलनामा आयातको वृद्धिदर उच्च रहेको कारण व्यापार घाटा फराकिलो हुन गएको छ। विप्रेषण आय बढेको कारण आर्थिक वर्ष २०५९/६० को प्रथम ११ महिनामा रु. ५.१ अर्बले शोधनान्तर बचत हुन गएको छ।
११. शोधनान्तर बचत भएको कारण मुलुकको कुल विदेशी विनिमय संचिति २०५९ आषाढको रु. १०५.९ अर्बबाट वृद्धि भएर २०६० जेष्ठ मसान्तमा रु. ११२.३ अर्ब पुगेको छ। कुल विदेशी विनिमय संचितिमध्ये परिवर्त्य संचिति उल्लेख्य वृद्धि भई २०६० जेष्ठ मसान्तमा रु. ९८.४ अर्ब पुगेको छ भने अपरिवर्त्य संचितिमा उल्लेख्य कमी आई रु. १३.९ अर्ब रहेको छ। विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूको संख्या बढेको र विप्रेषण आयको बढी भन्दा बढी अंश बैंकिङ्ग माध्यमबाट भित्र्याउने नीतिगत तथा संस्थागत प्रयासको फलस्वरूप परिवर्त्य संचिति बढ्न गएको हो। भारततर्फको निर्यातमा आएको ह्रासका कारणले गर्दा अपरिवर्त्य संचिति यस अवधिमा घटेको हो। वर्तमान कुल विदेशी विनिमय संचिति ११ महिनाको वस्तु आयात र ९.५ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ।
१२. नेपाली रुपैयाँको विनिमयदर भारतीय मुद्रासँग स्थिर रहेको तर अमेरिकी डलरसँग भने २०५९ आषाढमा प्रति अमेरिकी डलर रु ७८ (खरीद दर) बाट २०६० आषाढ ३२ गते रु. ७४.७५ कायम रहन गई ४.४ प्रतिशतले प्रचलित मूल्यमा अधिमूल्यत (appreciate) हुन गएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा अमेरिकी डलर कमजोर हुँदै गएको तथा नेपालमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा संचिति बढेकोले पनि नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत हुन गएको हो।

आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा

१३. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्दा बाह्य तथा आन्तरिक कारणहरूले आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता ल्याई कुल गाहस्थ्य उत्पादन आर्थिक वर्ष २०३९/४० पछि पहिलो पटक ऋणात्मक रहेको थियो। पर्यटन लगायत उत्पादनशील उद्योगहरू गिर्दो अवस्थामा रहेका थिए। मुलुकको शोधनान्तर स्थिति घाटामा थियो। वित्तीय क्षेत्रतर्फ दुईवटा ठूला बैंकहरू अत्यन्त कठिन वित्तीय स्थितिबाट गुज्रिरहेका थिए। निजी क्षेत्रका केही बैंकहरूको संचालन तथा व्यवस्थापन सन्तोषजनक थिएन। यसले गर्दा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व प्रतिकूलतातर्फ उन्मुख थियो। आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रका यी परिसूचकहरूको परिप्रेक्ष्यमा र मुद्रास्फीतिदर न्यून रहेको तथा शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहे तापनि विदेशी विनिमय संचितिको स्तर आयात धान्ने हिसावले सन्तोषजनक स्थितिमा रहेकोले आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीतिको अडान आर्थिक स्थायित्वमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी अर्थतन्त्रमा थप तरलता प्रवाह गर्ने र कर्जादरलाई तल ओराल्नेतर्फ उन्मुख थियो।
१४. मौद्रिक नीतिको लचिलो अडानका कारण मौद्रिक नीतिका अन्तरिम लक्ष्यहरू (intermediate targets)-मुद्रा प्रदाय तथा आन्तरिक कर्जा-मा तदनुरूपको प्रभाव परेको छ। विस्तृत मुद्राप्रदाय आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ४.४ प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा १०.८ प्रतिशतले विस्तार भएको माथि उल्लेख भइसकेको छ। तरलताको उपलब्धता पनि बढेको र यथार्थ कर्जा ब्याजदरमा पनि गिरावट आएका कारण निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जामा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा सन्तोषजनक विस्तार भएको छ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा निजी क्षेत्रमा गएको बैंक कर्जा ५.२ प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा १३.२ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा मुद्रास्फीतिदर केही उच्च रहेको र प्रचलित ब्याजदर पनि घटेका कारण यथार्थ कर्जा दरमा उल्लेख्य कमी आएको छ।

१५. श्री ५ को सरकारको विकास खर्च बढ्न नसकेको अवस्थामा लचिलो मौद्रिक नीतिको कारण निजी क्षेत्रतर्फ विस्तारित भएको बैंक कर्जाले निजी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहित गर्नुका साथै यसबाट समग्र लगानीमा केही विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा आर्थिक वृद्धिदर २.३ प्रतिशत हुनुमा लगानीमा देखिएको उक्त विस्तारको केही भूमिका रहेको छ ।
१६. घाटामा रहेको शोधनान्तरलाई सुधार गरी करीब रु ३.५-४.० अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल गर्ने लक्ष्य आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीतिले राखेकोमा आर्थिक वर्षको प्रथम ११ महिनामा रु ५.१ अर्बको शोधनान्तर बचत भएको छ । आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा यही स्तरको शोधनान्तर बचत रहेको अनुमान छ ।
१७. मुद्रास्फीतिदरलाई औसत ४.० प्रतिशतमा सीमित गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा यो लक्ष्य पूर्णतया हासिल नहुने देखिए तापनि ठूलो अन्तरले लक्ष्यभन्दा फरक भने रहने देखिदैन । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को औसत मुद्रास्फीतिदर ४.८ प्रतिशत रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा अनिवार्य मौज्जात दुई चरणमा कटौती गरिने उल्लेख भएअनुसार २०५९ श्रावण ६ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा राख्नु पर्ने नगद अनुपात कुल निक्षेप दायित्वको ३ प्रतिशतबाट २ प्रतिशतमा झार्न थियो । मौद्रिक उपायको रूपमा दोस्रो चरणमा गरिने भनिएको अनिवार्य मौज्जात अनुपातमा कटौती नगरिएको पनि मुद्रास्फीतिदरलाई वाञ्छित स्तरमा कायम राख्ने उद्देश्यले नै हो । दोस्रो बजार कारोबार मार्फत संचित मुद्रा विस्तारमा कमी आएको कारणले समेत मुद्रास्फीतिदर ४.८ प्रतिशतमा सीमित राख्न सहयोग पुग्न गएको हो ।
१८. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति मार्फत औसत ५ प्रतिशतको ब्याजदर अन्तरको प्रावधान हटाइएपछि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निर्धारण गर्ने ब्याजदर संरचना बढी प्रतिस्पर्धी हुनुका साथै ब्याजदरको अन्तर बढेको छैन ।
१९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएअनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेका सरकारी ऋणपत्रहरू क्रमशः बैकिङ्ग तथा गैर-बैकिङ्ग क्षेत्रमा बिक्री गर्दै जाने आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीतिको व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को रु. ५.९ अर्बको अधिविकर्षलाई बिक्रीयोग्य ट्रेजरी बिल्समा रुपान्तरण गरी बिक्रीको लागि दोस्रो बजारमा राखियो । यसले गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सरकारी ऋणपत्रको अंश घट्न गएको छ । समयावधि पुगेको ९ प्रतिशत ब्याजदर रहेको विशेष ऋणपत्र रु. ५५.९ करोड र ट्रेजरी बिल्स रु. १.३५ अर्बको भुक्तानी नेपाल राष्ट्र बैंकको आग्रहमा श्री ५ को सरकारले गरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सरकारी ऋणपत्रको अंश घटाउन मद्दत पुगेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रको रकम २०५९ पौष मसान्तमा रु. १९.४ अर्ब अर्थात आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को राजश्वको ४०.५ प्रतिशत रहेकोमा श्री ५ को सरकार तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको अथक प्रयासबाट दोस्रो बजारमार्फत बिक्री तथा श्री ५ को सरकारबाट भुक्तानी समेत भई अर्थतन्त्रको तरलता व्यवस्थापनको उद्देश्यले दोस्रो बजारको कारोबारको लागि छुट्याइएको रु. १०.८ अर्ब बाहेक २०६० आषाढ मसान्तमा बाँकी रकम रु. ५.३ अर्ब रहेको छ जुन आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को राजश्वको १०.९ प्रतिशत भई कानूनी सीमाको हाराहारीमै कायम रहन गएको छ ।
२०. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा रुग्ण उद्योगका लागि विनियोजित रु. १.५ अर्ब पुनर्कर्जामध्ये उद्योगको लागि ५५ प्रतिशत र होटल व्यवसायको लागि ४५ प्रतिशत अंश छुट्याइएकोमा ९ वटा वाणिज्य बैंकहरू मार्फत जम्मा ४१ वटा उद्योग फर्म तथा होटलहरूलाई गरी करीब रु. ५०.५ करोड पुनर्कर्जा प्रवाह भइसकेको छ । उद्योगहरूबाट पुनर्कर्जाको लागि बढी माग भए तापनि यस सम्बन्धी निर्धारित मापदण्ड त्यस्ता उद्योगले पूरा गर्न नसक्दा उद्योग क्षेत्रतर्फ लक्ष्य अनुरूप पुनर्कर्जाको रकम प्रवाह हुनसकेको छैन ।
२१. श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट अत्यधिक मात्रामा अधिविकर्ष उपयोग गर्दा मौद्रिक सन्तुलन खल्बलिन गई मौद्रिक उद्देश्यहरू हासिल गर्न कठिनाई हुने भएकोले श्री ५ को सरकारले अघिल्लो आर्थिक वर्षको खुद राजस्वको ५ प्रतिशत भन्दा बढी अधिविकर्ष उपयोग गर्न नपाउने व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले गरेको छ । यद्यपि श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को सीमा (रु. २.३२ अर्ब) भन्दा बढी (रु. ५.९ अर्ब) अधिविकर्ष उपयोग गर्‍यो र यसको प्रभाव मौद्रिक नीतिको लक्ष्य शोधनान्तरमा पर्न गयो । २०६० आषाढ मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग श्री ५ को सरकारको रु. २.१ अर्ब नगद बचत रहेकोले आर्थिक वर्ष २०५९/६० को अन्त्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट श्री ५ को सरकारले कुनै अधिविकर्ष उपयोग गर्नु परेन ।

२२. वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संचालनमा व्यावसायिकता अभिवृद्धि गर्न र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यहरू प्राप्तमा विरोधाभाष (conflict of interest) को स्थिति नआओस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूबाट नेपाल राष्ट्र बैंकका संचालकहरू फिर्ता गरिने उल्लेख भए बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकका प्रतिनिधिहरूलाई यी बैंकहरूबाट फिर्ता बोलाइसकिएको छ । यसैक्रममा श्री ५ को सरकारले पनि आफ्नो पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व भएका बाहेक अन्य वाणिज्य बैंकबाट आफ्ना संचालकहरूलाई फिर्ता बोलाइसकेको छ ।
२३. सरकारी संलग्नतामा रहेका दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरू (नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक) को व्यवस्थापन करारमा दिने कार्य यथाशक्य चाँडो सम्पन्न गर्ने मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९/६० मा उल्लेख भए बमोजिम विश्व बैंकको सहयोगमा यस सम्बन्धी कार्य अगाडि बढिरहेको छ । यस क्रममा नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन २०५९ श्रावण ६ गतेदेखि बैंक अफ स्कटलैण्ड (आयरलैण्ड) लि. को ICC Consulting को व्यवस्थापन समूहले लिई कार्य शुरु गरिसकेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको हकमा विदेशी परामर्शदाता सम्मिलित व्यवस्थापन समूहले २०५९ माघ २ गतेदेखि कार्य संचालन गरिरहेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडमा नियुक्त व्यवस्थापन समूहले पेश गरेको बैंकको सुधार सम्बन्धी व्यवस्थापन योजना नेपाल राष्ट्र बैंक र विश्व बैंकबाट समेत स्वीकृत भइसकेको छ । यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहले आफ्नो व्यवस्थापन योजना र बजेट योजना स्वीकृतिका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष पेश गरिसकेको र यस बैंकबाट उक्त योजनालाई स्वीकृति प्रदान गर्ने क्रममा सहमतिका लागि विश्व बैंकमा पठाइएको छ । दुवै बैंकमा नियुक्त भएका व्यवस्थापन समूहहरूको कार्य र प्रगति अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिएको छ ।
२४. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको बढ्दो निष्क्रिय कर्जालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने उद्देश्यले सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापनाका लागि विशेष ऐनको आवश्यकता भई सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी सम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तर्जुमा गरी श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकिएको छ । त्यसैगरी प्रस्तावित सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापनार्थ आवश्यक पूँजी जुटाउने क्रममा श्री ५ को सरकारको ४० प्रतिशत, नेपाल राष्ट्र बैंकको १० प्रतिशत र बाँकी ५० प्रतिशत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट पूँजी लगानी गर्ने सहमति भएको छ ।
२५. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सुदृढ ढङ्गले अगाडि बढाउँदै लैजाने प्रतिवद्धता अनुरूप निक्षेप संकलन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबीच कानूनी एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले प्रस्तावित बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐनको मस्यौदा श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकिएको छ । साथै, मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण, सुरक्षित कारोबार र दामाशाही सम्बन्धी मस्यौदा विधेयकहरू समेत तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पठाइसकिएको छ ।
२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ लाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन उक्त ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम श्री ५ को सरकारले २०६० आषाढ ५ गते ऋण असुली न्यायाधिकरणको गठन गरिसकेको छ । २०६० श्रावण १ गतेदेखि यस न्यायाधिकरणले काम शुरु गरे पश्चात् वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जाको अनुपात घटाउन सहयोग पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ ।
२७. कर्जा सूचना प्रणालीलाई कानूनी रूपमा बलियो बनाउन कर्जा सूचना नियमावली, २०५९ जारी भइसकेको छ । यस विनियमावलीको दफा ७ बमोजिम कर्जा सूचना निर्देशिका तर्जुमा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।
२८. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ र स्थलगत निरीक्षण निर्देशिका, २०५९ चैत्र महिनादेखि लागू भइसकेका छन् । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई सुदृढ गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त साना किसान सहकारी संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई साना किसान विकास बैंक मार्फत हुने व्यवस्था भइसकेको छ ।
२९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम २०५८ चैत्र १ गतेदेखि नेपाल बैंक लि. को व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम व्यवस्थापन समिति गठन गरी सोही समितिमार्फत कारोबार संचालन भइरहेकोमा बैंकको आर्थिक अवस्था सुधारोन्मुख देखिएकोले उक्त बैंकमाथिको नियन्त्रण थप २ वर्षका लागि कायमै राखी सोही समितिलाई २ वर्षसम्म निरन्तरता दिइएको छ । त्यस्तै, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम २०५८ चैत्र ७ गतेदेखि लुम्बिनी बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम एक व्यवस्थापन समिति गठन गरी सो समितिमार्फत कारोबार संचालन भइरहेको छ । तत्पश्चात बैंकको वित्तीय स्थिति सुधारोन्मुख देखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को हरहिसाव लेखापरीक्षण गराई साधारण सभाबाट

- पारित गराउने र सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयर बिक्री वितरण गरी सर्वसाधारण शेयरधनीको समेत प्रतिनिधित्व भएको संचालक समितिबाट बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन बढीमा एक वर्षका लागि सो बैंक माथिको नियन्त्रण कायमै राखिएको छ ।
३०. कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको संचालन सक्षमता अभिवृद्धि गर्न मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९/६० मा उल्लेख भए बमोजिम विशेष अध्ययन कार्य भइरहेको छ ।
३१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु बीच प्रतिस्पर्धा बढाउने र सर्वसाधारणलाई वित्तीय सेवाको पहुँच बढाउने उद्देश्यले मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९/६० मा विकास बैंकहरुलाई वित्तीय श्रोत संकलनको २० प्रतिशत सीमासम्म बचत खाता कारोबार गर्न दिने व्यवस्था भएअनुसार सो कार्य गर्न विकास बैंकहरुलाई अनुमति दिइसकेको र यी बैंकहरुले २०५९ चैत्र मसान्तसम्ममा रु. २४.७ करोड बचत संकलन गरिसकेका छन् ।
३२. ग्रामीण विकास बैंकहरुमा लागू भइरहेको ५-वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नाफामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरुलाई क्रमशः निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने नीति अनुरूप पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको निजीकरण गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गर्ने निर्णय २०६० जेष्ठ २७ मा भइसकेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरुको संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत यी बैंकहरुमा कार्यकारी निर्देशकको चयन खुला प्रतियोगिताद्वारा गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको छ ।
३३. चिया, अलैंची, शीतभण्डार जस्ता तोकिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरुका लागि आवश्यक पर्ने दीर्घकालीन पूँजीको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले मौद्रिक नीति २०५९/६० मा व्यवस्था भए बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को नाफाबाट रु. १० करोड ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा जम्मा गरिसकेको छ । यसै सन्दर्भमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोष कर्जा निर्देशिका, २०५७ मा समयसापेक्ष संशोधन गरी २०६० वैशाख १५ गतेदेखि लागू गरिएको छ ।
३४. विदेशमा रोजगारी गर्नका लागि जान चाहने व्यक्तिलाई वाणिज्य बैंकहरुबाट प्रवाह हुने रु. १ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जा व्यवस्था अन्तर्गत समावेश गर्न निर्देशन दिइएको छ । रोजगार प्रवर्द्धन आयोगबाट यस सम्बन्धी कर्जा निर्देशिका जारी भई बैंक अफ काठमाण्डूलाई अगुवा बैंकको रुपमा कार्य गर्ने व्यवस्था भइसकेको छ ।
३५. वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन हुने विदेशी मुद्रा बढी भन्दा बढी परिवर्त्य मुद्रामा नै बैकिङ्ग प्रणाली मार्फत स्वदेशमा भित्र्याउन प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले निजी क्षेत्रका संस्थाहरुलाई प्रचलित खरीद दरका अतिरिक्त प्रति अमेरिकी डलर १५ पैसाको हिसाबले इजाजत प्राप्त (इप्रा) कमिशन प्रदान गरिने मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९/६० ले गरेको व्यवस्थापश्चात् परिवर्त्य विदेशी मुद्रा संचितिमा सकारात्मक प्रभाव परेको छ । हाल वाणिज्य बैंकहरुका अतिरिक्त १९ संस्थाहरुले agent को रुपमा र एउटा संस्थाले प्रत्यक्ष रुपमा money transfer को कार्य गर्दै आएका छन् । साथै, money transfer कार्यलाई थप प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने उद्देश्यले प्रत्यक्ष र एजेण्टको रुपमा गरी १७ संस्थाहरुलाई यस सम्बन्धी कारोबारका लागि letter of intent प्रदान गरिसकिएको छ ।
३६. अन्य मुलुकहरुमा जस्तै नेपालमा पनि विदेशमा काम गर्ने जाने नेपालीहरुको पहिचान हुने गरी छुट्टै राहदानी जारी गर्ने व्यवस्था हुन आवश्यक भएकोले तत्काल यस्तो राहदानीको व्यवस्था नहुँदासम्म विद्यमान राहदानीमा “कामदार” भनी पहिचान हुने गरी विशेष छाप (स्ट्याम्प) लगाउने व्यवस्था गर्ने र भविष्यमा स्थायी रुपमा छुट्टै राहदानी (Worker Passport) जारी गरी वैदेशिक रोजगारी अभिवृद्धि तथा सोको विप्रेषण औपचारिक माध्यमबाट बढाउने एवम् शोधनान्तर तथ्याङ्कको परिमार्जन र विशुद्धता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यलाई सघाउ पुऱ्याउन श्री ५ को सरकारमा अनुरोध गरिसकिएको छ ।
३७. नेपाल राष्ट्र बैंक र पिपुल्स बैंक अफ चाइना बीच २०५९ आषाढ ३ मा सम्पन्न सम्झौता कार्यान्वयनको सिलसिलामा नेपाल भ्रमणमा आउने चिनियाँ पर्यटकहरुबाट वाणिज्य बैंक वा इजाजतपत्र प्राप्त निकायहरुले चिनियाँ मुद्रा युआन (Yuan) प्रचलित विनिमय दरमा खरीद गर्न सक्ने, वाणिज्य बैंकहरुले चीनको फाङ्गमु (खासा) स्थित बैंक अफ चाइनाको शाखामा युआन (Yuan) मा खाता खोल्न सक्ने, वाणिज्य बैंकहरुले खरीद गरेको युआन (Yuan) उक्त खातामा जम्मा गर्न पठाउन सकिने, वाणिज्य बैंकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा बिक्री गरी चिनियाँ मुद्रा युआन (Yuan) खरीद गर्न सक्ने र खरीद गरिएको युआन (Yuan) उक्त खातामा जम्मा गर्न सकिने, नेपाली निर्यातकर्ताहरुले चिनियाँ आयातकर्ताहरुबाट प्राप्त गरेको युआन (Yuan) पनि वाणिज्य बैंकहरुले उक्त खातामा जम्मा गर्न सक्ने र चीनबाट हुने आयात भुक्तानीको लागि उक्त खातामा रहेको युआन (Yuan) प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्थाहरु गरिएको छ ।

३८. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भए अनुसार विदेशी लगानीकर्ताहरूले आ-आफ्नो लगानीबाट प्राप्त हुने लाभांश स्वदेश लैजानको लागि सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरू मार्फत सोभै फिर्ता लैजान पाउने सम्बन्धमा तथ्याङ्क प्रयोजनको लागि सम्बन्धित विदेशी लगानीकर्ताहरूले बैंकले तोकेको ढाँचा बमोजिमको सुरुमा एक पटक यस बैंकमा निवेदन दिनु पर्ने तथा तोकेको ढाँचा बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएपछि यस बैंकबाट सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको नाममा उपलब्ध गराइएको स्थायी सटही अनुमतिपत्रको आधारमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले नै लाभांश बापतको सटही प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
३९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा परिलक्षित केन्द्रीय बैंकका उद्देश्य तथा उत्तरदायित्वहरू सक्षमतापूर्वक बहन गर्न बैंकको सक्षमता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने, बैंकको संगठनात्मक सुधार तथा पुनरसंरचना सम्बन्धी कार्यहरूलाई अघि बढाउने, विद्यमान मानवीय संसाधन विकास नीतिमा आवश्यकतानुसार परिमार्जन गर्ने, बैंकको यान्त्रिकीकरण कार्यलाई अगाडि बढाउने तथा भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक कार्यहरू भइरहेको छ । बैंकलाई चुस्त, दुरुस्त, आधुनिक र सुदृढ केन्द्रीय बैंकको रूपमा विकास गर्ने क्रममा संगठनात्मक संरचनालाई सान्दर्भिक, व्यावहारिक र प्रभावकारी बनाउन बैंकले समयानुकूल सुधारका प्रयासहरू गर्दै आएको छ । साथै, अधिकृत विशिष्टदेखि सहायक पञ्चमसम्म विभिन्न श्रेणीका कुल १ सय ५४ पदहरू २०६० साल वैशाख १ गतेदेखि खारेज गरिएको छ ।
४०. बैंकको संगठनात्मक सुदृढीकरणका लागि कर्मचारीका आर्थिक-सामाजिक सुरक्षाका सम्भावनाहरू समेटेर २०५९ चैत्र महिनामा सार्वजनिक गरिएको सुविधायुक्त स्वेच्छक अवकाश योजनाबाट बैंकको कुल दरवन्दीमा ३ सय ७० ले कमी आएको छ । बैंकमा पेशागत दक्षता र विशिष्टता अभिवृद्धि गरी बैंकको कार्य संचालन र सम्पादनमा अपेक्षित सुधार ल्याउन उत्कृष्ट शैक्षिक योग्यता भएका व्यक्तिहरूलाई बैंकको आवश्यकता अनुसार बैंक सेवामा नियुक्त गरिएको छ । साथै, जनशक्ति व्यवस्थापनको उद्देश्य पूरा गर्न बैंकले कर्मचारीहरूको सुविधा वृद्धि र वृत्ति विकासको अवसरलाई निरन्तरता दिदै आएको छ ।

मौद्रिक नीतिका विद्यमान समस्याहरू

४१. मूल्य र शोधनान्तर स्थितिलाई प्रतिकूल नतुल्याई करीब ४ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १२ प्रतिशतमा र संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई ११.८ प्रतिशतमा सीमित गरिने आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा शोधनान्तर स्थिति सुदृढ बन्दै गएको तर मूल्य स्थिति भने प्रक्षेपित वृद्धिदर भन्दा केही माथि नै रहेको र आर्थिक वृद्धिदर २.३ प्रतिशत मात्र रहेको स्थिति छ । मौद्रिक नीतिले अंगीकार गरेको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य विभिन्न कारणहरूले गर्दा अपेक्षित रूपमा हासिल गर्न नसकिएको पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि मुद्रास्फीति दरलाई निर्धारित सीमाभित्र कायम राखी देशको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य हासिल गर्न मौद्रिक नीतिबाट सक्दो योगदान पुऱ्याउन सक्नु पर्ने स्थिति यथावत् छ ।
४२. यस बैंकले श्री ५ को सरकारबाट खरीद गरी आफ्नो स्वामित्वमा लिएको ऋणपत्रको रकम अघिल्लो आर्थिक वर्षको राजश्व आयको १० प्रतिशतमा सीमित हुनुपर्ने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा व्यवस्था भएतापनि विगतमा भएका बजेट असन्तुलनका कारण हाल यस्तो अनुपात बढ्न गएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको यस्तो अधिक ऋणपत्र वित्तीय बजारको क्षमता भन्दा बढी परिमाणमा बिक्री गर्नुपर्दा त्यसबाट वित्तीय बजारमा असन्तुलन आउन सक्ने समस्या यथावतै रहेको छ । यसरी विगतमा उच्च घाटा बजेटको कार्यान्वयनको फलस्वरूप मौद्रिक व्यवस्थापनमा देखिने समस्यालाई न्यून गर्न श्री ५ को सरकारले घाटा बजेट व्यवस्थामा उल्लेख्य सुधार गर्नुपर्ने संरचनात्मक समस्या विद्यमान छ ।
४३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गरेको ऋण समयमा असूल हुन नसकी निष्क्रिय कर्जाको परिमाण बढ्दै गएको छ । यस्तो स्थितिमा सुधार ल्याई बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको सुदृढतासँगै यस क्षेत्रप्रतिको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरू कार्यान्वयन गर्दै आएतापनि निष्क्रिय कर्जाको अनुपात अझै उच्च तहमा नै रहेको देखिन्छ । यसबाट वित्तीय र मौद्रिक क्षेत्र लगायत सरकारी वित्त तथा समष्टिगत आर्थिक संरचना र स्थितिमा समेत जोखिम र अस्थिरताजन्य समस्याहरू विद्यमान रहेका छन् ।
४४. हालका वर्षहरूमा बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको तिब्र विकास र विस्तार भएको छ तापनि अझै पनि अनौपचारिक वित्त प्रणाली देशमा व्याप्त रहेको छ । खासगरी औपचारिक वित्तीय प्रणालीबाट आवश्यक वित्तीय सेवाको परिपूर्ति हुन नसक्दा अनौपचारिक वित्तीय प्रणाली प्रबल बन्न जाने हुन्छ । वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूबाट प्राप्त विप्रेषणको निकै ठूलो अंश अझै पनि अनौपचारिक प्रणालीमार्फत देशमा भित्रिएको अनुमान रहेकोले बाह्य क्षेत्रमा समेत अनौपचारिक कारोबारहरू विद्यमान रहेको देखिन्छ ।

- त्यसैले देशको वित्तीय सेवाको माग अनुरूप औपचारिक प्रणालीले सेवा आपूर्ति गर्न नसक्नु मौद्रिक र वित्तीय क्षेत्रको अर्को ठूलो संरचनात्मक समस्याको रूपमा रहेको छ ।
४५. ब्याजदर निर्धारणमा स्वायत्तता प्रदान गरिएको १४ वर्ष भइसकेको तथा ठूलो संख्यामा बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना भइसक्दा पनि निक्षेप र कर्जाको ब्याजदर बीचको अन्तर अझै पनि उच्च नै रहेको कारण वित्तीय मध्यस्थीकरणको सक्षमतामा प्रश्न चिन्ह लागेको छ । धेरै भन्दा धेरै परिमाणमा निक्षेप आकर्षित गर्न तथा कर्जा प्रवाहमा समेत अपेक्षित विस्तार ल्याई औपचारिक वित्तीय प्रणालीको आकर्षण र सक्षमता अभिवृद्धि गर्न निक्षेप र कर्जाको ब्याजदर बीचको अन्तरलाई अझ घटाउनु पर्ने समस्या विद्यमानै रहेको छ ।
४६. वित्तीय कारोबार गर्ने ठूलो संख्याका सहकारी संस्थाहरूलाई नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने सक्षम आधिकारिक निकाय हालसम्म छैन । फलस्वरूप प्रभावकारी नियमन र सुपरिवेक्षणको अभावमा यी संस्थाहरूमा रहेको साधन र श्रोतको उपयोगमा सुनिश्चितता ल्याई वित्तीय प्रणालीप्रतिको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा समस्या देखापरेको छ ।
४७. नेपालको बाह्य कारोबारतर्फ पनि विविध समस्याहरू देखापरेका छन् । व्यापार घाटा र चालू खाता घाटाको परिमाण उच्च रहेको छ, यद्यपि विप्रेषण आयको कारण शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहेकोले विदेशी विनिमय संचितिको आयात धान्न सक्ने क्षमता सन्तोषजनक अवस्थामै रहेको छ । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई प्रतिकूल प्रभाव नपार्ने उद्देश्यले हाल अवलम्बन गरिएको विनिमय प्रणालीको उपादेयता एकातर्फ छ भने अर्कोतर्फ दिगो रूपमा कुल गार्हस्थ बचत, मूल्य स्थिरतातथा निर्यात क्षेत्रको अभिवृद्धिद्वारा देशको बाह्य आर्थिक कारोबार सम्बन्धी जोखिम न्यून गरी अर्थतन्त्रको सुदृढता सुनिश्चित गर्न योगदान दिनुपर्ने मौद्रिक र विदेशी विनिमय नीतिको अर्को महत्वपूर्ण भूमिका सफलीभूत पार्नुपर्ने स्थिति विद्यमानै रहेको छ ।
४८. देशको बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको संस्थागत उत्तरदायित्व (corporate responsibility) को वर्तमान समष्टिगत अवस्था पनि समस्याग्रस्त नै रहेको देखिन्छ । वित्तीय तथा मौद्रिक नीतिमा सुधार गरी देशको वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व र सवलता सुनिश्चित गर्नुपर्ने उत्तरदायित्व निर्वाहको क्रममा केन्द्रीय बैंकले अंगिकार गरेका नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका मापदण्ड र आवश्यक व्यवस्थाहरू पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याई देशको वित्तीय प्रणालीका समस्त सरोकारवालाहरूको सर्वोत्तम हित प्रवर्द्धन गर्ने अठोट र प्रतिवद्धताको कार्यान्वयनमा केही समस्याहरू विद्यमान रहेको देखिन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा कार्यक्रम

४९. मुद्रास्फीतिदरलाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम राख्ने तथा मुलुकको विदेशी विनिमय संचितिमा अनावश्यक ह्रास (depletion) हुन नदिने गरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि मौद्रिक नीतिको स्वरूप निर्धारण गरिएको छ । यो मौद्रिक नीतिको उद्देश्य आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वलाई प्राथमिकताका साथ सुदृढ गर्ने तथा समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूलाई अनुकूल बनाइराख्ने रहेको छ । साथै, वित्तीय मध्यस्थीकरणको स्तर र सक्षमता अभिवृद्धिद्वारा नेपालको विकासोन्मुख अर्थतन्त्रलाई आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गरी कर्जा ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राख्ने उद्देश्य पनि यस मौद्रिक नीतिको रहेको छ ।
५०. मौद्रिक नीतिको प्रमुख लक्ष्य आर्थिक स्थायित्वलाई सुनिश्चित गरी आर्थिक वृद्धिदर अभिवृद्धि गर्ने र आन्तरिक मूल्यलाई स्थिर बनाइराख्ने उद्देश्यले नेपाली रुपैयाँको भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदर प्रणालीलाई कायमै राखिएको छ । स्थिर विनिमयदर प्रणालीको सन्दर्भमा मौद्रिक नीतिको लक्ष्य यथार्थ विनिमय दरलाई अधिमूल्यित वा अवमूल्यित हुन नदिई स्थिर बनाइराख्ने भएकोले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको लक्ष्य पनि यथार्थ विनिमय दरलाई स्थिर बनाइराख्नु नै हुनेछ ।
५१. मौद्रिक नीतिको अन्तिम लक्ष्यहरू (ultimate targets)-मूल्य स्थिरता र शोधनान्तर सुदृढीकरण-र मौद्रिक उपकरण बीचको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा मौद्रिक र कर्जा सम्बन्धी योगाङ्कहरू (मुद्रा प्रदाय तथा आन्तरिक कर्जा) लाई लिइनेछ । मौद्रिक नीतिको अन्तिम लक्ष्यसँग अन्तरिम लक्ष्यको तालमेल मिलाई राख्न मौद्रिक कार्यक्रमलाई संचालनमा ल्याइनेछ । यस कार्यलाई अगाडि बढाउन तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण कार्यदल गठन गरिसकिएको छ ।
५२. मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउन संचित मुद्राको प्रमुख श्रोतको रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्ति (net domestic assets, NDA) लाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्य (operating target) को रूपमा प्रयोग गरिनेछ ।

५३. मौद्रिक नीतिका अन्तिम लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्तिलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न खुला बजार कारोबार, अल्पकालीन ब्याजदर लगायतका मौद्रिक उपकरणहरूलाई प्रमुख मौद्रिक उपायको रूपमा लिइने छ। खुला बजार कारोबार मार्फत नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्दै आएकोमा अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापनका लागि यसलाई अझ प्रभावकारी रूपमा प्रयोगमा ल्याइनेछ। ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबारलाई अझ प्रभावकारी बनाइने छ। वाणिज्य बैंकहरूको लागि स्थायी तरलता सुविधाको रूपमा ट्रेजरी बिलको रिपो (रि-पचेज) सुविधालाई कायमै राखिनेछ।
५४. हाल वाणिज्य बैंकहरूले स्वदेशी चल्ती निक्षेप तथा बचत निक्षेप दायित्वको ७.० प्रतिशत र स्वदेशी मुद्दती निक्षेप दायित्वको ४.५ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनिवार्य मौज्जात अनुपात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यसका साथै वाणिज्य बैंकहरूले कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको २ प्रतिशत आफ्नो ढुकुटीमा मौज्जात राख्नु पर्ने व्यवस्था पनि छ। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लिमिटेडमा व्यवस्थापन सुधारको प्रक्रिया कार्यान्वयनमा रहेको र वाणिज्य बैंकहरू आफ्नो वित्तीय साधनको व्यवस्थापन गर्न आफैँ सक्षम रहेको परिप्रेक्ष्यमा वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा मौज्जात राख्नु पर्ने २ प्रतिशतको उपरोक्त प्रावधान हटाइएको छ। विभिन्न निक्षेप दायित्वमा लगाइएका अनिवार्य मौज्जात अनुपातहरूलाई सरलीकृत र एकीकृत बनाउनु पर्ने आवश्यकताको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकमा आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको ६ प्रतिशत अनिवार्य मौज्जातको रूपमा राख्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
५५. ट्रेजरी बिलको रिपो समेत गरी खुला बजार कारोबार ब्याजदरहरू बजारद्वारा निर्धारित हुने भएकाले बैंकदरलाई मौद्रिक नीतिको अडान (stance) को संकेतस्वरूप प्रयोग गरिदै लगिने छ। हाल बैंकदर ५.५ प्रतिशतमा नै कायम गरिनेछ। आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा मुद्रास्फीति दर केही उच्च रहेकोले पनि हाल बैंकदरमा परिवर्तन नगर्ने नीति लिइएको हो।
५६. विद्यमान मौद्रिक योगाङ्कहरूमा केन्द्रीय बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्क मात्र समावेश गरी मौद्रिक सर्वेक्षण बनाइने गरेकोमा गैर-बैंकिङ्ग वित्तीय क्षेत्रको विकास र विस्तारको गति तीव्रतर भइरहेको वर्तमान सन्दर्भमा त्यस्ता संस्थाहरूको कारोबार समेत मौद्रिक योगाङ्कहरूमा समावेश गरी बैंकिङ्ग सर्वेक्षण तयार गर्ने आधारभूत पूर्वाधारको रूपमा ती संस्था सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन र प्रशोधन कार्यलाई उच्च प्राथमिकताकासाथ अगाडि बढाइने छ।
५७. नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति, वित्तीय नीति लगायत समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा खेल्नु पर्ने महत्वपूर्ण उत्तरदायित्व सक्षम रूपमा निर्वाह गर्न आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरू निर्धारित समयमा प्राप्त हुन नसकेका कारण मौद्रिक नीति निर्धारण गर्न, विभिन्न प्रकाशनहरू समयमा प्रकाशन गर्न तथा समष्टिगत आर्थिक विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्न कठिनाइ परेकोले यस बैंकलाई तथ्याङ्क पेश गर्नुपर्ने जिम्मेवारी रहेका सम्पूर्ण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पेश गर्नुपर्ने तथ्याङ्कमा शिघ्रता ल्याउन आवश्यक enforcement को व्यवस्था कार्यान्वयन गरिनेछ।
५८. वाणिज्य बैंकहरूले अल्पकालको लागि तरलताको अभाव भएको अवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकले संचालन गरेको दोस्रो बजारमा ट्रेजरी बिल रिपो मार्फत बढीमा ७ दिनसम्मका लागि ऋण लिने गरेका छन्। हाल यस्तो कर्जाको ब्याजदर ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदरमा ०.५ प्रतिशत थप गरेर निर्धारण गरिएको छ। वाणिज्य बैंकहरूले एक आपसमा कर्जा लिई तरलता आपूर्ति गर्नु पर्ने र यसरी तरलताको आपूर्ति हुन नसके मात्र वाणिज्य बैंकहरू नेपाल राष्ट्र बैंकमा आउनु पर्ने वातावरण सिर्जना गर्न यस्तो ब्याजदर तोकिने गरेको छ। ट्रेजरी बिलको ब्याजदरमा समय-समयमा आइरहने उतार-चढावका कारण रिपोदरमा उचित तवरले समायोजन नगर्ने हो भने यो सुविधाको औचित्य नरहने भएकोले समग्र मौद्रिक तरलता अध्ययन गरी मौद्रिक लक्ष्य प्राप्तिका लागि आवश्यकता अनुसार रिपो ब्याजदरमा परिमार्जन गरिनेछ।
५९. सरकारी ऋणपत्रमा लगानी गर्न चाहने लगानीकर्ताहरूलाई थप वित्तीय उपकरणहरू उपलब्ध गराउन विद्यमान ९१ दिने र ३६४ दिने ट्रेजरी बिलस बाहेक अन्य अल्पकालीन ट्रेजरी बिलस पनि बोलकबोल प्रथाद्वारा निष्काशन गरिने व्यवस्था मिलाइने छ। यसबाट बजारमा आधारित ब्याजदर निर्धारण भई आर्जनरेखा मापदण्ड (benchmark yield curve) निर्माण गर्न सहयोग पुग्न जाने देखिन्छ।
६०. हाल ट्रेजरी बिलस मात्र बोलकबोल प्रथाबाट जारी भइरहेको सन्दर्भमा श्री ५ को सरकारका दीर्घकालीन ऋणपत्रहरूलाई पनि बजारबाट निर्धारित ब्याजदरमा निष्काशन गर्न यस्ता ऋणपत्रहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक प्रक्रिया अपनाई बोलकबोल प्रथाद्वारा निष्काशन गर्ने प्रक्रियाको थालनी गरिनेछ।
६१. सरकारी ऋणपत्रमा लगानीकर्ताहरूको आकर्षण बढाई सरकारी ऋण व्यवस्थापनमा सक्षमता बढाउन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि आवधिक सरकारी ऋणपत्र निष्काशन तालिका (issue calendar) सार्वजनिक गरिनेछ र यस सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी बैंकको वेबसाइटमा राखिनेछ। सरकारी ऋणपत्रको

- कारोबार प्रणालीलाई सरल तथा पारदर्शी बनाई विद्यमान दोश्रो बजार प्रणालीको सुदृढीकरण गरिनेछ । सरकारी ऋणपत्रहरूलाई दोश्रो बजारबाट सरल तरीकाबाट खरीद बिक्री हुन सक्ने बनाउन ऋणपत्रहरूलाई क्रमशः बजारयोग्य ऋणपत्रको रूपमा परिणत गर्दै लगिनेछ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रहरूको मौज्जातलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७५ ले तोके बमोजिम वाञ्छित सीमाभित्र राख्न बैंकको स्वामित्वमा रहेका ऋणपत्रहरूलाई क्रमशः दोश्रो बजार मार्फत बिक्री गर्दै लगिनेछ ।
६२. सरकारी ऋणपत्र व्यवस्थापनलाई चुस्त तथा प्रभावकारी बनाउन प्रमाणपत्र बिनाको (scripless) सरकारी ऋणपत्र निष्काशन प्रणालीको प्रारम्भ गर्न आधारभूत संरचना तयार गरिनेछ ।
६३. रुग्ण उद्योगहरूलाई पुनरोत्थान गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा पुनर्कर्जाको निम्ति रु. १ अर्ब ५० करोड विनियोजन गरिएकोमा हालसम्म वार्षिक ३ प्रतिशत ब्याजदरमा रु. ५०.५ करोड पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइसकिएको छ । रुग्ण उद्योगहरूलाई थप सहूलियत दिने र पुनरोत्थान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा रुग्ण उद्योगहरू (औद्योगिक क्षेत्रमा रहेका उद्योगहरू समेत) का लागि वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. १ अर्ब ५० करोडको पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइने छ । यसरी उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जाको ब्याजदर हालको ३ प्रतिशतबाट घटाई २ प्रतिशत गरिएको छ भने सोही अनुरूप वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि आफ्ना ऋणीहरूबाट लिने ब्याजदरलाई हालको ६.५ प्रतिशतबाट घटाई ५.५ प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंक समक्ष पुनर्कर्जा माग गर्दा रुग्ण उद्योग पुनरोत्थान मूल समितिले निर्धारण गरेको मापदण्ड पूरा गरेको व्यहोरा प्रमाणित गरी त्यस्ता उद्योगहरूमा प्रवाहित कर्जाका लागि बैंकहरूले पुनर्कर्जाको माग गर्नुपर्नेछ । केही समयको लागि भएपनि ब्याजदरमा कमी ल्याई कठिन परिस्थितिमा रहेका उद्यमी व्यवसायीहरूलाई राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले लगातार तेश्रो पटक पुनर्कर्जा सम्बन्धी यो व्यवस्था गरेको छ ।
६४. नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुसार प्राथमिकता क्षेत्र तथा विपन्न वर्गतरफ प्रवाहित गर्नुपर्ने कर्जा रकम पूरा नभएमा २५ प्रतिशतसम्म नपुग रकममा लागेको हर्जाना आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि पनि माफी गरिनेछ ।

वित्तीय क्षेत्र तथा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा सुधार

६५. वित्तीय क्षेत्रको सवलता, प्रभावकारिता एवम् स्थायित्व सुदृढ पार्न, भुक्तानी प्रणालीलाई सुरक्षित, स्वस्थ र कुशल बनाउन तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएका समग्र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न चुस्त, सक्षम र व्यवस्थित केन्द्रीय बैंक विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता अनुरूप बैंकलाई आवश्यक पर्ने दक्ष र सक्षम जनशक्तिको दीर्घकालीन आवश्यकता पहिचान गर्ने र जनशक्ति विकासका लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण संयन्त्रहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा विश्व बैंकको सहयोगमा परामर्शदाताहरूबाट भइरहेको अध्ययनको आधारमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचनाको कार्य कार्यान्वयन गरिनेछ ।
६६. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको निष्क्रिय कर्जालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने उद्देश्यले सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापनार्थ गृहकार्य भइरहेको छ । श्री ५ को सरकारको आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी सम्बन्धी कानून ६ महिनाभित्र तर्जुमा गरिने व्यहोरा उल्लेख भएको तथा उक्त कम्पनी स्थापनाको लागि रु. १५ करोड विनियोजन समेत गरिएको छ । यसबाट निकट भविष्यमै यस कम्पनीको स्थापना भई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको निष्क्रिय कर्जाको मात्रा घटाउन सघाउ पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ ।
६७. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गरेको कर्जा सम्बन्धी सूचना प्राप्त गर्न, प्राप्त सूचनालाई वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच आदान प्रदान गर्न, समयमा कर्जा नतिर्ने वा कर्जा दुरुपयोग गर्ने ऋणीहरूको नामावली ठीक, दुरुस्त र अद्यावधिक गरी उपलब्ध गराउन, बैंकले तोकेको सीमाभन्दा बढी रकम लगानी गर्नु वा कर्जा दिनु अघि सूचना लिन, कालोसूचीमा राख्न तथा कारवाही गर्न र यस सम्बन्धमा निर्देशन अनुसार वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गरे नगरेको बारे निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी यस बैंकलाई प्रतिवेदन पेश गर्ने प्रयोजनका लागि एउटा छुट्टै कम्पनीको रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रको स्थापना गर्न जरुरी देखिएको छ । वर्तमान कर्जा सूचना केन्द्रले वाणिज्य बैंकहरू र राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूलाई मात्र सेवा दिइरहेकोले सम्पूर्ण बैंकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रलाई समेट्न सक्ने सक्षम कर्जा सूचना केन्द्रको आवश्यकता पूरा गर्न वर्तमान कर्जा सूचना केन्द्रलाई प्रतिस्थापन गरी यसको सम्पूर्ण सम्पत्ति तथा दायित्व नयाँ कर्जा सूचना केन्द्रमा हस्तान्तरण हुने गरी कानूनी अस्तित्व भएको पब्लिक लि. कम्पनीको रूपमा एक कर्जा सूचना केन्द्रको स्थापना यस आर्थिक वर्ष भित्र गरिनेछ ।
६८. विगतमा साख मूल्याङ्कन संस्था (Credit Rating Company) स्थापना सम्बन्धी पहल गरिएको भए तापनि यस सम्बन्धी आवश्यक कानूनी संरचना, संस्थाको लागि चाहिने पूँजी तथा कार्य प्रणालीजस्ता

- विषयमा पूर्वाधार तयार गर्न बाँकी नै रहेकोले यस वर्ष ती कार्यहरू पूरा गरी साख मूल्याङ्कन संस्था स्थापना गर्ने प्रवन्ध मिलाइने छ ।
६९. वाणिज्य बैंकहरूले जोखिम-भारीत सम्पत्तिको आधारमा कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोषतर्फ आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि आफ्नो कुल जोखिम-भारीत सम्पत्तिको न्यूनतम १२ प्रतिशत कुल पूँजीकोष जसमध्ये न्यूनतम ६ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा विद्यमान केही असहज परिस्थितिलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि न्यूनतम ११ प्रतिशत कुल पूँजीकोष जसमध्ये न्यूनतम ५.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मात्र कुल पूँजीकोष न्यूनतम १२ प्रतिशत जसमध्ये प्राथमिक पूँजीकोष न्यूनतम ६ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई केही राहत हुन जाने अपेक्षा गरिएको छ ।
७०. विद्यमान व्यवस्था बमोजिम न्यूनतम २५ प्रतिशत ब्याज भुक्तानी गरी तथा अन्य आवश्यक प्रक्रियाहरू पुरा गरेपछि मात्र कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नुपर्ने र त्यस्तो कर्जाको लागि न्यूनतम १२.५ प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गरे पुग्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि लागू हुने गरी उपरोक्त बमोजिमको न्यूनतम २५ प्रतिशत ब्याज भुक्तानी नभएको अवस्थामा पनि बैंकहरू स्वयम्ले कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्न सक्ने तर त्यस्तो पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरिएको कर्जाको लागि साविकको भाखा नाघेको अवधिको आधारमा प्रचलित व्यवस्था बमोजिम कर्जा नोक्सानीको लागि व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
७१. ग्रामीण विकास बैंकहरूमा लागू गरिएको संरचनात्मक सुधार कार्यहरूलाई जारी राखिनेछ । यस क्रममा सुधार पछि नाफामा आएको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, विराटनगरलाई पनि पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, बुटवलका लागि अपनाइएको प्रक्रिया अनुरूप निजीकरण गरिनेछ । ग्रामीण क्षेत्रमा लघु वित्त संस्थाहरूको कारोबारलाई प्रोत्साहित गर्न र यस्ता संस्थाहरूलाई वित्तीय श्रोतको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकहरूबाट ती संस्थाहरूमा प्रवाह हुने कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जामा गणना गरिने व्यवस्थालाई कायमै राखिनेछ ।
७२. चिया, अलैची, शीतभण्डार जस्ता तोकिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूका लागि आवश्यक पर्ने दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पूरा गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा पनि मुनाफाको ५.० प्रतिशत बराबरको रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा जम्मा गर्नेछ ।
७३. हाल एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण संस्थाबाट कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको विशेष अध्ययन कार्य भइरहेको छ । सो अध्ययन प्रतिवेदन तथा यस बैंकबाट गरिएको ती संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा ती संस्थाहरू सम्बन्धी आवश्यक निर्णय गरिनेछ ।
७४. नेपाल विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता लिने क्रममा रहेकोले उक्त संगठनको सदस्यतासँगै नेपालको बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धा बढ्न जाने भएको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रमा अवलम्बन गरेको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण लगायतका सुधारात्मक कार्यहरूबाट यो क्षेत्रलाई स्वस्थ र सक्षम बनाउन सहयोग पुग्न गएको सन्दर्भमा यो कार्यलाई आउँदा दिनहरूमा अझ सुदृढ बनाउँदै वित्तीय क्षेत्रको विकास, स्थायित्व र क्षमता अभिवृद्धि गरी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको प्रतिस्पर्धात्मक अवस्थामा उत्र्न सक्ने बनाउने प्रक्रिया जारी राखिनेछ ।
७५. विगत केही वर्षयता संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकहरू भित्रिने क्रम रोकिएको छ भने केही विदेशी लगानी फिर्ता गएको पनि छ । संयुक्त लगानीमा वाणिज्य बैंक स्थापनाका लागि ६७ प्रतिशतसम्म विदेशी पूँजी लगानी गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा निकट भविष्यमा नै नेपाल विश्व व्यापार संगठनको सदस्य हुने सम्भावना तथा वित्तीय उदारीकरणको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय क्षेत्रमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धाका अतिरिक्त नयाँ प्रविधि, सेवा एवम् उपकरणको विस्तारका लागि समेत प्रतिष्ठित विदेशी बैंकहरूको आवश्यकता र अनुरोधलाई दृष्टिगत गरी उपरोक्त पूँजी लगानीको अनुपातलाई बढोत्तरी समेत गर्न सकिनेछ ।
७६. बैंक तथा वित्तीय संस्था र सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीका साथै मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण, सुरक्षित कारोबार र दामासाही सम्बन्धी विधेयकहरूलाई कानूनी रूप दिन श्री ५ को सरकार समक्ष अनुरोध गरिए अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्य मार्फत यस सम्बन्धी प्रतिवेदता श्री ५ को सरकारबाट आइसकेकोले वित्तीय क्षेत्रको कानून सुधार कार्यले गति लिने र वित्तीय क्षेत्रको नियमन लगायत संस्थागत विकासमा थप योगदान पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ ।
७७. बैंकिङ्ग क्षेत्रको विस्तार तथा वाणिज्य बैंकहरूले प्रयोग गर्ने प्रविधि एवम् वित्तीय बजारमा देखिएको प्रतिस्पर्धात्मक स्थितिलाई ध्यानमा राखी नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय भूमिकालाई अरु सक्षम र सुदृढ बनाइने छ । यस क्रममा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को दोस्रो त्रयमास

- भिन्न तयार गरी लागू गरिनेछ । गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई अभै प्रभावकारी बनाउन वाणिज्य बैंकहरुबाट तथ्याङ्गीय सूचना कम्प्युटरका माध्यमबाट सिधै प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाइने छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको आन्तरिक प्रयोजनको लागि वाणिज्य बैंकहरुको अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड CAMELS (Capital, Assets, Management, Earnings, Liquidity and Sensivity) अनुरूपको Rating कार्यलाई निरन्तरता दिँदै Rating मा कमजोर देखिएका बैंकहरुको समष्टिगत निरीक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
७८. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप सम्पादन गर्नका लागि Basel Committee on Banking Supervision ले तयार पारेको New Capital Accord–Basel II को नेपालको परिप्रेक्ष्यमा प्रभावकारिता अध्ययन गरी सो सम्बन्धी अवधारणापत्र तयार गरिनेछ ।
७९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु उपर नेपाल राष्ट्र बैंकको निगरानी प्रक्रियालाई अभै बढी सुदृढ, सरल, परिणाममुखी र नियमित बनाउँदै जानुपर्ने यथार्थलाई हृदयङ्गम गरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन घना वित्तीय संस्थाहरु भएका क्षेत्रहरुमा छुट्टै सुपरिवेक्षण कार्यालय स्थापना गर्ने नीति अनुरूप यस सम्बन्धी अध्ययन पुरा भई आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा चितवनमा नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण एकाई स्थापना गरिनेछ । यस एकाईको प्रमुख जिम्मेवारी त्यस क्षेत्रका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको नियमित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी केन्द्रमा रहेका सम्बन्धित विभागका काममा सहयोग पुऱ्याउनु रहनेछ ।
८०. सरकारी तथा अर्द्धसरकारी वित्तीय संस्थाहरुमा निष्क्रिय कर्जाको अनुपात उच्च रहेको छ । यस्तो अनुपातमा कमी ल्याउन नियमन सम्बन्धी व्यवस्थाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । कर्तव्य तथा दायित्वबाट पन्छिने प्रवृत्तिले नभई सकारात्मक सोच र धारणाबाट अभिप्रेरित भई असूलीका लागि सम्भव भएसम्मका सम्पूर्ण प्रयासहरु नेपाल राष्ट्र बैंकको तर्फबाट जारी राखिनेछ तथा निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा कमी ल्याउन गरिने सम्पूर्ण कामकारवाहीहरुलाई यस बैंकको पूर्ण समर्थन र सहयोग रहनेछ ।
८१. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमणमा (भारत बाहेक) जाने नेपाली नागरिकलाई राहदानी बापत एक आर्थिक वर्षमा एक पटक सटही प्रदान गर्दा हालसम्म भ्रमणमा जाने मुलुकको वर्गीकरण अनुसार अमेरिकी डलर (क) १,००० र (ख) २,००० सम्मको सटही प्रदान गरिँदै आइराखेकोमा अब उपरान्त अमेरिकी डलर १,००० सम्म मात्र सटही पाइने मुलुकहरुको भ्रमणको हकमा पनि अमेरिकी डलर २,००० सम्मकै सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्थाबाट विदेश भ्रमणमा जाने अधिकांश नेपाली नागरिकहरुलाई सहज रुपमा पर्याप्त सटही सुविधा प्राप्त हुन गई नेपाली रुपैयाँलाई क्रमिक रुपमा परिवर्त्य गर्दै लैजाने नीतितर्फको एक थप कदम हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, चालू खाता अन्तर्गत पर्ने कारोबारहरुको लागि आवश्यक सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरुमार्फत सोभै प्रदान नहुने अवस्थाहरुको हकमा यस बैंकमार्फत सटही प्रदान गरिनेछ ।
८२. आर्थिक वर्ष २०४९/५० देखि केही तोकिएका वस्तुहरु परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाउने व्यवस्था रहेको र विभिन्न मितिहरुमा गरिएको संशोधन सहित हाल सो सूचीमा ३३ वटा वस्तुहरु रहेका छन् । मुलुकको विदेशी विनिमय संचितिको संरचना, उद्योगहरुलाई प्राप्त हुने फाइदा, उद्योगहरुको मूल्य अभिवृद्धि (value addition) तथा प्रतिस्पर्धात्मकतामा पर्ने प्रभाव, निर्यात अभिवृद्धिका सम्भावना आदि विषयहरुलाई दृष्टिगत गरी सो सूचीमा केही वस्तुहरु थप गरिने छ । यसबाट ती वस्तुहरु आयात गर्ने नेपाली उद्योगहरुको लागत मूल्यमा कमी आई अर्थतन्त्रमा सकारात्मक योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
८३. प्रतीतपत्र वा अग्रिम भुक्तानी प्राप्त नभएको अवस्थामा पनि निर्यातकर्ताहरुले निर्यात गर्न सक्नु भन्ने अभिप्रायले CAD(Cash Against Document) को माध्यमबाट एक पटकमा बढीमा ५० हजार अमेरिकी डलरसम्मको निर्यात गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको र यस प्रयोजनका लागि निर्यात रकममा २५ प्रतिशतले हुन आउने रकम बैंक ग्यारेन्टी हुनुपर्ने व्यवस्थाबाट निर्यातकर्ताहरुलाई सुविधा पुगिरहेको तथा हालसम्म निर्यात भुक्तानी समयमा प्राप्त नहुने कुनै पनि स्थिति नआएको वास्तविकतालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि लागू हुनेगरी निर्यात परिमाणलाई विद्यमान ५० हजार अमेरिकी डलरबाट १ लाख अमेरिकी डलरमा वृद्धि गरी निर्यातकर्ताहरुले पेश गर्नु पर्ने बैंक ग्यारेन्टीको रकम विद्यमान २५ प्रतिशतबाट घटाई १० प्रतिशतमात्र कायम गरिएको छ । यसबाट निर्यातकर्ताहरुको लागतमा कमी आई निर्यात प्रतिस्पर्धात्मकता अभिवृद्धि गर्नमा अनुकूल योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
८४. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी तेस्रो मुलुकबाट आयात गर्दा अनिवार्य रुपले प्रतीतपत्रको माध्यमबाट मात्र आयात गर्नुपर्ने व्यवस्थामा संशोधन गरी केही वर्ष अगाडिदेखि बढीमा ३ हजार अमेरिकी डलरसम्म ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट पनि आयात गर्न सकिने व्यवस्था भइआएकोमा सानोतिनो

रकमका प्रतितपत्र कारोबारहरू गर्न विदेशस्थित निर्यातकर्ताहरू त्यति तत्पर नहुने र Correspondent Bank हरूले अत्यधिक शुल्कहरू लिने गरेको यथार्थता समेतलाई दृष्टिगत गरी ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट आयात गर्न सकिने सीमालाई ३ हजार अमेरिकी डलरबाट ३० हजार अमेरिकी डलर पुऱ्याइएको छ । यसबाट नेपाली आयातकर्ताहरूले तिर्नु पर्ने शुल्कमा कमी आउनेछ ।

८५. आयात कारोबार गर्दा पर्न आउन सक्ने विदेशी विनिमय जोखिम सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न सम्पूर्ण आयातकर्ताहरूलाई सुविधा प्रदान भइ नै सकेको दृष्टिबाट usance प्रतीतपत्र खोल्ने सुविधा औद्योगिक निकायहरूको अतिरिक्त अन्य आयातकर्ताहरूलाई पनि प्रदान गरिनेछ । यस्तो usance प्रतीतपत्रको अवधि साविक बमोजिम बढीमा एक वर्ष मात्र हुनेछ र त्यस्ता प्रतितपत्रसँग सम्बन्धित document नेपाली वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही discount गर्न सकिने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।
८६. रोजगारीको लागि विदेश जाने नेपालीहरूको संख्या हालका दिनहरूमा उल्लेखनीय रूपले बढ्दै गए अनुसार तिनीहरूबाट प्राप्त विप्रेषण (remittance) को रकम नेपालको शोधनान्तरको एउटा महत्वपूर्ण अंग बन्न पुगेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाली नागरिकहरूलाई रोजगारीको लागि विदेश पठाउने कार्यमा संलग्न रोजगार सेवा संस्था (manpower agency) हरूले प्रचलित नियमानुसार विदेशी मुद्रामा पाउने सेवा शुल्क रकमबाट नेपालका वाणिज्य बैंकहरूमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट वैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धन तथा विप्रेषण रकम परिचालनमा समेत सकारात्मक योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
८७. वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूका लागि स्वदेशमा रकम पठाउन सरल र सुलभ होस् भन्ने अभिप्रायले स्वदेशी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित मुलुकका बैंक, वित्तीय संस्था र मान्यता प्राप्त एजेन्टहरूसँग सम्बन्ध र समन्वय स्थापना गरी बैंकिङ्ग संयन्त्रको माध्यमबाट विप्रेषण रकम पठाउने व्यवस्था मिलाउन प्रोत्साहित गरिने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
८८. नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको बीचमा बाहेक वाणिज्य बैंकहरूले एकआपसमा भारतीय रुपैयाँको अन्तरबैंक कारोबार गर्नसक्ने व्यवस्था हालसम्म नभएको र यसबाट अन्तरबैंक बजारको एक अंग निष्क्रिय भइरहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा भारतीय रुपैयाँको अन्तरबैंक कारोबार गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकसँग भारतीय रुपैयाँ खरीद गर्दा यस बैंकले लिने गरेको कमिशन रकम अबदेखि नलिने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरूले आ-आफ्ना ग्राहकहरूबाट लिने गरेको कमिशन रकममा पनि केही हदसम्म कमी आउन गई ग्राहकहरूलाई केही सुविधा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिका चुनौतीहरू

८९. मौद्रिक नीतिको संचालन वित्तीय संस्थाहरू खासगरी वाणिज्य बैंकहरू मार्फत गर्नुपर्ने हुन्छ । कुशल मौद्रिक व्यवस्थापनको निमित्त वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्य चुस्त हुन जरुरी हुन्छ । वाणिज्य बैंकहरूमध्ये भण्डै ४० प्रतिशत बैंकिङ्ग कारोबार ओगटेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्य सन्तोषजनक रूपमा नरहेको र यसैकारण यी दुई बैंकहरूको व्यवस्थापन विदेशी परामर्शदाताहरूलाई दिइएको छ । यी दुवै बैंकहरूको वित्तीय स्थितिमा सुधार नआउँदासम्म मौद्रिक नीतिको प्रसारण वास्तविक क्षेत्रमा अपेक्षित रूपमा नहुन सक्छ ।
९०. आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको र केही उद्योगधन्दाहरूमा रुग्णता आएकोले सरकारी संलग्नता रहेका बैंकहरू बाहेक निजी क्षेत्रका बैंकहरूमा पनि खराब कर्जाको मात्रा केही उच्च हुन गएको छ । खराब कर्जाको मात्रा बढ्दै गयो भने कर्जा recycling मा समस्या आउँछ । यस्तो अवस्थामा निजी क्षेत्रको हुन सक्ने थप लगानी घट्न जाने हुन्छ । निजी क्षेत्रका वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जाको मात्रामा कमी नआएमा पनि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता कम रहनेछ ।
९१. वित्तीय मध्यस्थता लागतको रूपमा रहेको व्याजदर अन्तर सीमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति मार्फत हटाइएको छ । यसको उद्देश्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा आपसी प्रतिस्पर्धा भई व्याजदर अन्तरमा कमी आउन सकोस् भन्ने हो । यसो हुन सकेमा निक्षेपकर्ताहरू र बैंक ऋणीहरू दुवै लाभान्वित हुन गई मुलुकमा वित्तीय मध्यस्थता बढ्ने र यसले आर्थिक विकासमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने हुन्छ । यसको विपरीत वाणिज्य बैंकहरूले व्याजदर फरक बढाए भने मुलुकमा रहेको बचत वित्तीय क्षेत्रमा कम आउने र औपचारिक वित्तीय साधनमा कमी आई लगानीमा समेत प्रतिकूल असर पर्न जाने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा मौद्रिक नीतिमा परिलक्षित उद्देश्यहरू हासिल गर्न अप्ठ्यारो पर्ने हुन्छ ।

९२. वित्तीय क्षेत्रको सुधारको क्रममा वित्तीय क्षेत्रको कानूनी सुधारको अपरिहार्यता बारे दुईमत छैन । त्यसैले वित्तीय क्षेत्रको कानूनी सुधारको प्रक्रियामा ढिलाई भयो र व्यवस्था भइसकेका कानूनी संरचनाहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता आउन सकेन भने पनि मौद्रिक नीतिको अपेक्षित परिणाममा प्रतिकूल असर पर्ने देखिन्छ ।
९३. मुद्रास्फीतिदरमा स्थायित्व मौद्रिक नीतिको प्राथमिक उद्देश्यको रूपमा रहँदै आएको छ । मुद्रास्फीतिमा प्रभाव पार्ने संरचनात्मक कारक तत्वहरू प्रतिकूल अवस्थामा रहे र विदेशी विनिमय दरमा अनपेक्षित परिवर्तन आयो भने मौद्रिक नीतिले लक्षित मुद्रास्फीतिदर हासिल गर्न नसक्ने अवस्था आउन सक्छ ।
९४. ग्रामीण इलाकाको उत्पादनशील क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको delivery mechanism को महत्वपूर्ण भागको रूपमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई लिइएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृत पाएका सहकारी संस्थाहरू र सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूले यस कोषबाट सहूलियत दरमा ऋण लिई ग्रामीण क्षेत्रका उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने हुन्छ । यो व्यवस्थाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउन आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति मार्फत नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. १० करोड उक्त कोषमा जम्मा पनि गरिसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा पनि आफ्नो मुनाफाको ५ प्रतिशत रकम यस कोषमा जम्मा गरी ग्रामीण कर्जाको परिमाण बढाउने कार्यलाई निरन्तरता दिइने भए तापनि ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाहरूलाई सुनिश्चित तरीकाले कार्य गर्न सक्ने वातावरण बन्न सकेन भने यो उपाय मार्फत वास्तविक क्षेत्रमा मौद्रिक नीतिको प्रसारण प्रभावकारी नहुन सक्छ ।

मौद्रिक योगाङ्कहरूको प्रक्षेपण र उपसंहार

९५. राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक एवम् गैर-आर्थिक कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा देशको आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक नरहे तापनि आर्थिक वर्ष २०५९/६० को उत्तरार्द्धदेखि सुधारका संकेतहरू देखिएका छन् । समष्टिगत आर्थिक संरचनाको सुदृढीकरण र वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा स्थायित्वद्वारा दिगो रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंक सदा कटिबद्ध रहिआएको छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वित्तीय क्षेत्र एक सशक्त आर्थिक उप-क्षेत्रको रूपमा प्रवर्द्धित भइरहेको तथा देशको वित्तीय क्षेत्रको विकास र सुधारबाट अर्थतन्त्रको विस्तार र गतिशीलतामा यथेष्ट योगदान पुग्न जाने सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्रको समग्र विकास, विस्तार र प्रगाढता अभिवृद्धिको कार्यलाई बैंकले उच्च प्राथमिकता दिए अनुरूप मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा विविध सुधारका कार्यहरू अवलम्बन गरिएका छन् । आन्तरिक र बाह्य समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा उचित ध्यान दिँदै वित्तीय क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू समाधानार्थ बैंकलाई अभि च्युस्त रूपमा अगाडि बढाउनु पर्ने आवश्यकता अनुरूप बैंकको संगठनात्मक पुनर्संरचना, आवश्यकता अनुरूपको अत्याधुनिक प्रविधिको उपयोग, दक्ष, सक्षम र अभिप्रेरित मानव संसाधनको विकास तथा व्यवस्थापकीय सुदृढीकरण सम्बन्धी विभिन्न सुधारात्मक कार्यहरू कार्यान्वयनको क्रममा छन् । वित्तीय उदारीकरणसँगै बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको संख्यात्मक विकास द्रुततर हुँदै गएको परिवेशमा वित्तीय क्षेत्रको गुणात्मक विकासका लागि उपयुक्त नियमन र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी उत्तरदायित्वहरू निर्वाह गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध रहेको छ ।
९६. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा मूल्य वृद्धिदर ४.३ प्रतिशतमा सीमित गर्ने, शोधनान्तर वचत रु. २ अर्बको हाराहारीमा कायम गर्ने र आर्थिक वृद्धिदर ४.७ प्रतिशत हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ११.२ प्रतिशत र संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ९.२ प्रतिशत कायम गरिनेछ । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा दिगो रूपमा स्थायित्व ल्याउन सहयोग पुग्न जानेछ । यी नीतिगत व्यवस्थाहरूको प्रभाव निरन्तर रूपमा अनुगमन गरिनेछ । मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रस्तुत प्रतिवेदनमा उल्लिखित व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनको फलस्वरूप वित्तीय मध्यस्थीकरणमा सक्षमता अभिवृद्धि हुने, कर्जाको व्याजदर घट्न गई उद्योग-व्यवसायले सरल रूपमा ऋण पाउने, रुग्ण उद्योगहरूले सहूलियत कर्जा पाउने, देशको आर्थिक क्रियाकलापमा गतिशीलता आउने, वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम परिणाममुखी बन्न जाने र वित्तीय क्षेत्रको गुणात्मक विस्तार तथा अर्थतन्त्रको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न ठोस योगदान पुग्न जानेछ । अर्थतन्त्रका समष्टिगत आर्थिक संरचनाहरूलाई सुदृढ बनाउँदै आर्थिक स्थायित्वको वातावरणमा उत्पादनशील लगानी, आर्थिक क्रियाकलाप, उत्पादकत्व, रोजगारी र आर्थिक वृद्धिदरमा अभिवृद्धि ल्याउन यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएका नीतिगत व्यवस्थाहरू उपयोगी सावित भएको सन्दर्भमा प्रस्तुत मौद्रिक नीतिका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनमा सफलता प्राप्त गर्न श्री ५ को सरकार, वित्तीय क्षेत्र लगायत सबैको सहयोग एवम् शुभेच्छा प्राप्त भइरहने विश्वास यस बैंकले लिएको छ ।

गभर्नर डा. तिलक रावलले २०६१ साउन ४ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. सन् १९९० को दशकमा अवलम्बन गरिएको आर्थिक उदारीकरणको प्रक्रियासँगै देशको वित्तीय क्षेत्रको विकासमा निजी क्षेत्रको सहभागिता प्रगाढ बन्दै गएको परिणामस्वरूप वित्तीय क्षेत्रमा संरचनागत सुधार र संख्यात्मक एवम् गुणात्मक विस्तार देखापऱ्यो । यद्यपि विगत केही वर्षहरूमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा देखापरेका गैर-आर्थिक घटनाहरूको कारण नेपाली अर्थतन्त्रमा खासगरी निजी क्षेत्रको विस्तारमा कमी आई वास्तविक क्षेत्रमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गएको परिणामस्वरूप आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा उत्पादक मूल्यमा आर्थिक वृद्धिदर ०.६ प्रतिशतले ऋणात्मक बन्न पुग्यो । विश्व अर्थतन्त्रमा सुधारको क्रम सुरु भई आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा विश्वमा ४.६ प्रतिशत तथा छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतमा ८.२ प्रतिशत र चीनमा ८.५ प्रतिशत रहने अनुमान रहेकोमा नेपालमा भने गैर-आर्थिक कारण अर्थात् शान्तिसुरक्षाको प्रतिकूल अवस्थामा कुनै सुधार हुन नसक्दा उत्पादक मूल्यमा आर्थिक वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ३.१ प्रतिशत रही आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ३.७ प्रतिशत हुने अनुमान छ । मुलुकले भोग्नु परिरहेको प्रतिकूल परिस्थितिका बावजुद मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर सुदृढीकरण, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास र बैकिङ्ग एवम् वित्तीय प्रणालीको प्रवर्द्धन र सुधार मार्फत अर्थतन्त्रको दिगो विकास हासिल गर्न बैक क्रियाशील रहेको छ ।
२. अर्थतन्त्रमा केही हदसम्म भएपनि गतिशीलता प्रदान गर्न समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरूको अनुकूल स्थितिको पृष्ठभूमिमा बैकले प्रतिस्पर्धात्मक वित्तीय प्रणालीको अवधारणामा आधारित लचिलो मौद्रिक नीति (monetary easing) कार्यान्वयन गर्दैआएको छ । सुसंचालित, सुदृढ र सक्षम वित्तीय क्षेत्रले नै देशको अर्थतन्त्रको दिगो विकासको लागि अनुकूल योगदान पुऱ्याउन सक्ने विश्वव्यापी अनुभव रहेको सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्रको स्वस्थता र स्थायित्व अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले उपयुक्त नीतिगत, कानूनी, नियमनकारी, व्यवस्थापकीय एवम् सुपरिवेक्षकीय व्यवस्थाहरू तर्जुमा एवम् कार्यान्वयन गर्ने गराउनेतर्फ यस बैकको प्राथमिकता एवम् पहल रहिआएको छ । यसका अतिरिक्त सवल तथा प्रभावकारी मौद्रिक, विदेशी विनिमय एवम् वित्तीय क्षेत्र नीतिहरूको माध्यमबाट समग्र आर्थिक स्थिरता कायम राख्ने उत्तरदायित्व सक्षमतापूर्वक निर्वाह गर्न तथा यस बैकलाई आधुनिक, गतिशील एवम् प्रभावकारी केन्द्रीय बैकको रूपमा स्थापित गर्न बैकको आधुनिकीकरण एवम् संरचनात्मक सुधारको कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ ।
३. वैशाख ११, २०६१ मा नेपाल विश्व व्यापार संगठनको विधिवत सदस्य भइसकेको सन्दर्भमा समेत वित्तीय क्षेत्रको उदारीकरण तथा सुदृढ नियमन एवम् सुपरिवेक्षणको प्रक्रियालाई गतिशील बनाउँदै जानुपर्ने विद्यमान चुनौतीलाई वित्तीय क्षेत्रको अधिकारीको हैसियतले बैकले आत्मसात गर्दैआएको छ । वित्तीय उदारीकरणको यस क्रममा आउँदा दिनहरू नेपाली अर्थतन्त्रका लागि चुनौतीपूर्ण रहेका र सो चुनौतीको सामना गर्न पूँजीको साथै कानून तथा नियमन पालनाका दृष्टिकोणले पनि वित्तीय संस्थाहरूलाई सक्षम बनाउन जरुरी भएको सन्दर्भमा यस बैकबाट हाल भइरहेका कार्यहरूलाई आगामी दिनहरूमा अझ घनीभूत पारिनेछ । साथै, एकातिर सन् २००५ को जनवरी १ देखि Multi-Fibre Agreement (MFA) अर्थात् कोटा व्यवस्थाको अन्त्य हुने हुँदा नेपाली उद्योगहरूले बढी चुनौतीको सामना गर्नु पर्नेछ, भने अर्कोतिर वित्तीय क्षेत्र अझै खुला र सवल हुनुपर्ने अनिवार्यताको परिप्रेक्ष्यमा बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो क्षमतामा अभिवृद्धि गरी खुला वातावरणमा प्रतिस्पर्धी बन्नै पर्ने भएको छ । यसै सन्दर्भमा बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई संचालन एवम् व्यवस्थापकीय स्वायत्तता प्रदान गर्दै ती संस्थाहरूको उचित नियमनमा जोड दिनुका साथै संस्थाहरूमा रहेका विकृतिहरू सुधार गर्न निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणमार्फत यस बैक सशक्त र सूक्ष्म (micro) रूपले अगाडि बढिरहेको छ । यी संस्थाहरूमा केही गम्भीर विकृतिहरू देखापरे त्यस्ता विकृतिहरूलाई सच्याउन पर्याप्त समय दिइनेछ । यदि आफ्ना तौरतरीकाहरूमा सुधार नगरेमा तथा विकृतिहरू नसच्याई आलटाल गरेको खण्डमा त्यस्ता बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई हदसम्मको कारवाही गर्न बैक पछि पर्ने छैन । यस्ता निर्णय लिँदा आम निक्षेपकर्ता र आम शेयरधनीहरूको हक हित संरक्षण गर्ने नीति अनुसार बैक निर्देशित हुनेछ ।
४. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको वित्तीय सहयोगमा गरिवी निवारण तथा आर्थिक अभिवृद्धि कार्यक्रम तथा विश्व बैकको वित्तीय सहयोगमा गरिवी निवारण रणनीति कार्यक्रममा नेपाल प्रवेश गरेको, नेपाल विश्व व्यापार

संगठनको सदस्य भएको र SAFTA तथा BIMST-EC जस्ता क्षेत्रीय स्वतन्त्र व्यापार खाकाहरुमा नेपाल प्रवेश गरिसकेकोले आर्थिक उदारीकरणको पृष्ठभूमिमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने कार्यलाई अभि बढी सक्षमताका साथ अगाडि बढाउनु पर्ने चुनौतीको सन्दर्भमा पनि मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्य अति महत्वपूर्ण बन्न पुगेको छ । मौद्रिक नीतिको संचालन र प्रसारणको धमनीको रूपमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु रहेकाले मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लागि यी संस्थाहरुको वित्तीय स्थिति स्वस्थकर र समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व सुनिश्चित हुनु पर्ने अपरिहार्यता छ ।

५. नेपालको वित्तीय क्षेत्रको ठूलो अंश ओगटेका दुई वाणिज्य बैंकहरु (राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेड) को वित्तीय स्वास्थ्य सुधार्न यी दुई बैंकहरुको व्यवस्थापन विदेशी व्यवस्थापन समूहलाई सुम्पी सुधारको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको भण्डै दुई वर्ष व्यतीत भइसकेको छ । सर्वसाधारणको निक्षेप तथा बैंकिङ्ग कारोबारमा यी बैंकहरुको योगदानलाई दृष्टिगत गर्दा यस सुधार कार्यले अपेक्षित परिणाम प्राप्त गर्नु पर्ने चुनौती विद्यमान छँदैछ । श्री ५ को सरकारले अंगीकार गरेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई गतिशीलताका साथ अगाडि बढाउन बैंक सजग र सक्रिय रहेको परिप्रेक्ष्यमा यी दुई बैंकहरुको व्यवस्थापन सुधारको कार्यमा पछि हट्ने भन्ने प्रश्नै उठ्दैन । ऋण र अनुदानबाट प्राप्त रकमलाई कफायती तरीकाले उपयोग गर्नुपर्ने हाम्रो धारणा पनि यसै सन्दर्भमा सार्वजनिक गर्न चाहन्छौं । नेपालको वित्तीय क्षेत्रका चुनौती र समस्याहरु कठिन छन् र तिनीहरुको उचित सामना र समाधान गर्न कटिबद्धता र निरन्तर सक्रियताको खाँचो छ । त्यसैले नेपाली विशेषज्ञहरुको बाहुल्यता र विदेशी विशेषज्ञहरुको सहभागिता रहेको टोलीले यी दुई बैंकहरुको व्यवस्थापन करारको कार्यलाई केही वर्ष अरु चलाउनु पर्छ भन्ने हाम्रो मान्यता छ । यसै सन्दर्भमा नेपाल बैंक लिमिटेडमा विद्यमान व्यवस्थापन समूहलाई उल्लेख्य खर्च कटौती गरी अर्को एक वर्ष व्यवस्थापन करारमा दिने निर्णय गरिएको छ ।
६. हालका वर्षहरुमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा भएको वृद्धिको कारण वाणिज्य बैंकहरुसँगको निक्षेप उल्लेख्य बढे तापनि सोही अनुपातमा बैंक कर्जाको माग बढ्न सकेको छैन । वैदेशिक सहयोग बढेको तुलनामा विकास खर्च बढ्न नसकेकोले यस बैंकसँग श्री ५ को सरकारको नगद मौज्जात कायम रहेको तथा निजी क्षेत्रको कर्जाको माग कम रहेकोले बैंकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा विस्तारमा उल्लेख्य कमी आई तरलता व्यवस्थापन र विदेशी विनिमय संचितिको उपयोग बढाउने कार्य चुनौतीपूर्ण भएको छ । यस पृष्ठभूमिमा मौद्रिक सन्तुलन कायम गर्न र मौद्रिक प्रसारण सञ्जाललाई प्रभावकारी बनाउन मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन रणनीतिमा सुधार गर्न आवश्यक देखिएको छ ।
७. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ अनुसार तयार पारिएको आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रस्तुत मौद्रिक नीति पृष्ठभूमिका साथै आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रम र उपसंहार गरी ४ भागमा विभाजन गरिएको छ (आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति अनुसूची १ मा र आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको समीक्षा अनुसूची २ मा दिइएको छ) ।

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति

८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिको तर्जुमा गर्दा मौद्रिक नीतिको उद्देश्यको स्पष्ट किटान गरिएको छ भने सो उद्देश्य प्राप्तिका लागि अपनाउनु पर्ने मौद्रिक नीतिको रणनीति, उपकरणहरु र कार्यान्वयन रणनीति निकर्षाल गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को श्री ५ को सरकारको आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यसँग तादात्म्यता रहने गरी प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको तर्जुमा गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको उद्देश्य

९. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिको प्रमुख उद्देश्य मूल्य स्थिरता तथा शोधनान्तर सुदृढीकरण कायम गर्ने रहेको छ । मुद्रास्फीतिदरको लक्ष्य ४.० प्रतिशत राखिएको छ भने शोधनान्तर वचत लक्ष्य रु. ५ अर्ब ५० करोड रहेको छ । मुद्रास्फीतिदर ४.० प्रतिशतमा सीमित भएमा रुपैयाँको वर्तमान विनिमयदरको स्तरमा अनावश्यक चाप पर्ने छैन भने यथार्थ प्रभावी विनिमयदर पनि सन्तुलित अवस्थामा रहने र नेपाली वस्तु तथा सेवा निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता यथार्थ विनिमयदरको कारणले पनि अनुकूल रहनेछ । यसैगरी उपरोक्त बमोजिमको शोधनान्तर वचत कायम हुँदा यस बैंकको विदेशी विनिमय संचितिले ६.५ महिना बराबरको वस्तु आयात खाम्ने देखिन्छ । उपरोक्त प्रमुख उद्देश्यहरु निर्धारित लक्ष्यअनुसार कायम गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ४.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर सहज गर्ने मौद्रिक

नीतिको उद्देश्य रहेको छ । यसप्रकार समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन रणनीतिमा विशेष जोड दिइने छ ।

मौद्रिक नीतिको रणनीति

१०. मौद्रिक योगाङ्कहरूमध्ये विस्तृत मुद्राप्रदाय आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा १३.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान रहेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १२.५ प्रतिशतले बढ्ने लक्ष्य राखिएको छ (अनुसूची ३) । आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को ३.७ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ का लागि प्रक्षेपित ४.५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिले माग गर्ने मुद्राको आपूर्ति आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को अधिक तरलता (Liquidity Overhang) बाट केही हदसम्म पूरा हुने दृष्टिकोणले र मुद्रास्फीतिदरलाई नियन्त्रणमा नै राखी राख्न विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को १३.५ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ का लागि १२.५ प्रतिशत राखिएको हो ।
११. संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को ९.५ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि १०.५ प्रतिशत लक्षित गरिएको छ । प्रक्षेपित ४.५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न १०.५ प्रतिशतको संकुचित मुद्राप्रदायको विस्तार आवश्यक तथा पर्याप्त ठानिएको छ ।
१२. मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई प्रभाव पार्ने कारक तत्वहरूमध्ये मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन गरी) रु. १४ अर्ब ५० करोड (१५.९ प्रतिशत) ले बढ्ने अनुमान रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. ५ अर्ब ५० करोड (५.२ प्रतिशत) ले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा केही वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहे तापनि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा आयातमा विस्तार आउने अनुमानको आधारमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को तुलनामा कम रहने प्रक्षेपण गरिएको हो ।
१३. मौद्रिक क्षेत्रबाट श्री ५ को सरकारमा प्रवाहित खुद कर्जा विस्तार आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ऋणात्मक रहे तापनि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. ७ अर्ब (११.२ प्रतिशत) ले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने बैंक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा १०.५ प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १५.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ । श्री ५ को सरकार र निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने बैंक कर्जा बढी दरले वृद्धि हुने अनुमानको आधारमा मौद्रिक क्षेत्रको आन्तरिक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को ७.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १३.३ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ ।
१४. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतालाई लिइनेछ । यसै सन्दर्भमा अल्पकालीन तरलताको स्थिति अनुगमन तथा प्रक्षेपण गर्न २०६१ आषाढ ३१ देखि तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (liquidity monitoring and forecasting framework) संचालनमा ल्याइएको छ (अनुसूची ४) । सो कार्य सहजरूपमा संचालनमा ल्याउन एक अन्तरविभागीय तरलता कार्यदल गठन भइसकेको छ । मौद्रिक व्यवस्थापनका अन्य कार्यहरू लगायत तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना संचालनार्थ नीति-निर्देशन जारी गरी आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले उच्चस्तरीय मौद्रिक व्यवस्थापन समिति गठन भइसकेको छ ।

मौद्रिक उपकरणहरू र कार्यान्वयन रणनीतिमा सुधार

१५. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्य सम्पन्न नभएसम्म र दोस्रो बजार कारोबार पूर्णरूपले विकसित नभएसम्म बैंकदरलाई मौद्रिक नीतिको अडान (stance) को संकेतको रूपमा लिइने वर्तमान व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ । विश्वका केही केन्द्रीय बैंकहरूले बैंकदर बढाएका, मूल्यस्थिति पूर्णरूपमा नियन्त्रणमा आइसकेको र अर्थतन्त्रमा विद्यमान तरलता मध्यकालीन अवधिसम्मका लागि व्यवस्थापन गर्नु पर्ने चुनौतीका सन्दर्भमा बैंकदरलाई यथावत् ५.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
१६. विद्यमान पुनर्कर्जा व्यवस्थाअन्तर्गत ग्रामीण विकास बैंकहरूको लागि तथा स्वदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात कर्जाका लागि पुनर्कर्जादर ४.५ प्रतिशत रहेकोमा यसमा कृषि कर्जा समेत समावेश गरी सो पुनर्कर्जादरलाई ३.० प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ । सम्बन्धित ऋणीबाट बढीमा ४.० प्रतिशत व्याजदर लिनेगरी विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने साविकको २.० प्रतिशत निर्यात पुनर्कर्जादरलाई यथावत् राखिएको छ ।

१७. अर्थव्यवस्थामा तरलता उपलब्ध गराउनु पर्दा र अर्थव्यवस्थाबाट तरलता प्रशोचन गर्नु पर्दा मौद्रिक नीतिका विभिन्न उपकरणहरूमध्ये तत्काल प्रभावकारी हुने दृष्टिबाट न्यूनतम अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात (Cash Reserve Ratio - CRR) लाई प्राथमिक रूपले प्रयोग गरिँदै आइएको छ। खासगरी केही वर्षयता वाणिज्य बैंकहरूको साधनको लागत कम गर्ने र अर्थतन्त्रमा आवश्यक तरलताको व्यवस्थापन गर्ने मौद्रिक उपकरणको रूपमा प्रयोग गरिँदै आएको न्यूनतम अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपातलाई अप्रत्यक्ष मौद्रिक उपकरणहरू लगायत नियमनका अन्य प्रभावकारी व्यवस्थाहरूको बढ्दो प्रचलनका कारणले छिमेकी मुलुकहरू एवम् विश्वका अधिकांश मुलुकहरूमा समेत क्रमशः कम गर्दै लगेको पाइन्छ। यसै पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकमा राख्नु पर्ने न्यूनतम अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात ६ प्रतिशतबाट घटाई ५ प्रतिशत कायम गरिएको छ। यस नीतिगत परिवर्तनबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई करीब रु. २ अर्ब बराबरको थप लगानीयोग्य साधन उपलब्ध भई वित्तीय साधनको लागत केही कम गर्न मद्दत पुग्नेछ। मुलुकमा विद्यमान असहज परिस्थितिमा सुधार आउनासाथ अर्थव्यवस्थामा वृद्धि हुन सक्ने समग्र मागलाई परिपूर्ति गर्न यस व्यवस्थाबाट मद्दत पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ।
१८. मौद्रिक अनुगमन तथा विश्लेषणको लागि विदेशी मुद्राको निक्षेप समेत राखेर तेस्रो मौद्रिक योगाङ्क, M_3 (M_2 with foreign currency deposits, अनुसूची ५) तयार पारिनेछ। M_3 लाई विस्तृत मौद्रिक तरलताको मापनको रूपमा लिइनेछ।
१९. विगत एक दशकयता अल्पकालीन लचिलो मौद्रिक उपायको रूपमा खुला बजार कारोबार प्रयोग हुँदै आएको छ। खुला बजार कारोबार अन्तर्गत ट्रेजरी बिल्समा प्राथमिक तथा दोस्रो बजार बोलकबोल प्रथाद्वारा खरीद, बिक्री र रिपो कारोबार हुँदै आएको छ। प्रतिफल रेखा (yield curve) को आधारमा दोस्रो बजार खरीद र बिक्री बजारद्वारा निर्धारण हुने व्यवस्था छ भने रिपो कारोबार पछिल्लो चार पटकको ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत ब्याजदरको साधारण औसत ब्याज गणना गरी त्यसमा ०.५ प्रतिशत विन्दु थप गर्दा हुन आउने दरको आधारमा रिपोदर बजारद्वारा निर्धारण हुने व्यवस्था छ। विद्यमान व्यवस्थामा बजारमा आधारित भएर यस बैंकले ब्याजदर निर्धारण गरी बजारको अग्रसरतामा दोस्रो बजारमा कारोबारको परिमाण निर्धारण हुने गरेको छ। दोस्रो बजारमा ट्रेजरी बिल्स सोभै बिक्री गर्दा वाणिज्य बैंकहरूले प्रतिफल रेखा (yield curve) ले देखाएको भन्दा मुनिको ब्याजदर माग (bid) गरे भने यस बैंकले तरलता प्रशोचन गर्ने र दोस्रो बजारमा सोभै खरीद गर्दा प्रतिफल रेखा (yield curve) ले देखाएको ब्याजदरमा केही प्रतिशत विन्दु (हाल २.० प्रतिशत विन्दु) थपेर यस बैंकले तरलता प्रवाह (injection) गर्ने व्यवस्था हाल कायम छ। यसका साथै Tap Sale का आधारमा पनि यस बैंकले तरलता प्रशोचन गर्दै आएको छ। यी सबै विद्यमान व्यवस्थाहरूलाई खारेज गरेर तरलता अनुगमन र प्रक्षेपण संरचना एवम् मौद्रिक लक्ष्यहरूको स्थितिको आधारमा दोस्रो खुला बजार सोभै खरीद, बिक्री र रिपो कारोबारको लागि यस बैंकले परिमाण तोक्ने र दोस्रो बजार परिमाणको बोलकबोलको आधारमा दोस्रो बजार बोलकबोलदर बजारबाट निर्धारण हुने परिपाटी शुरु गरिनेछ। साविकमा दोस्रो बजार कारोबारको लागि वाणिज्य बैंकहरूले अग्रसरता लिने गरेकोमा अब तरलताको स्थितिको आधारमा यस बैंकले अग्रसरता लिनेछ। २०४६ साल भाद्रदेखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेप र कर्जाको ब्याजदर आफै स्वतन्त्र रूपले निर्धारण गर्नसक्ने गरी शुरु गरिएको ब्याजदर निर्धारणमा स्वायत्तताको प्रक्रियाले यो नयाँ व्यवस्थाबाट पूर्णता पाउनेछ।
२०. विभिन्न अवधिको ट्रेजरी बिल्स (२८ दिने, ९१ दिने, १८२ दिने र ३६४ दिने) दोस्रो बजारबाट सोभै खरीद र बिक्री गर्न खुला गरिनेछ। तर ओभरनाइट अन्तर-बैंकदरलाई प्रभाव पार्ने किसिमले दोस्रो खुला बजार कारोबार व्यवस्था प्रभावकारी बनाउन छोटो अवधिका ट्रेजरी बिल्स निष्काशनमा बढी जोड दिइनेछ। दोस्रो बजार खरीद र बिक्री कारोबारमा ऋणपत्रको स्वामित्वमा परिवर्तन हुने भएकाले समयावधिको प्रश्न उठ्दैन। तर रिपो दोस्रो बजार बोलकबोल कारोबारको भुक्तानी समयावधि साविकको १ दिनदेखि ७ दिन यथावत् कायम गरिएको छ।
२१. वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गर्न दोस्रो बजार बिक्री बोलकबोल तथा वाणिज्य बैंकहरूलाई तरलता उपलब्ध गराउन दोस्रो बजार खरीद बोलकबोल र रिपो बोलकबोलको प्रयोग गरिनेछ।
२२. अल्पकालीन तरलताको अभाव भएको अवस्थामा १ दिनदेखि ७ दिनसम्मको रिपो कर्जामार्फत वाणिज्य बैंकहरूलाई यस बैंकले दिँदै आएको स्थायी (standing) तरलता सुविधा खारेज गरिएको छ। स्थायी तरलता सुविधाको रूपमा रहेको विद्यमान रिपो कर्जाको सट्टा एक छुट्टै स्थायी तरलता सुविधाको व्यवस्था

- गरिएको छ । नयाँ स्थायी तरलता सुविधाको परिमाण हाललाई वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको श्री ५ को सरकारको कुल ऋणपत्रको आधारमा निर्धारण गरिनेछ । कुल स्थायी तरलता सुविधाको परिमाण अन्तर्गत रही सोही मापदण्डको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको लागि छुट्टाछुट्टै तरलता सुविधाको कोटा निर्धारण गरिनेछ । स्थायी तरलता सुविधा वाणिज्य बैंकहरूको अग्रसरतामा उपलब्ध गराइने छ ।
२३. स्थायी तरलता सुविधा (standing liquidity facility) अन्तर्गत कर्जा स्वतः (automatic) उपलब्ध हुने र यस्तो कर्जा पूर्णतया धितोयुक्त (fully collateralized) हुनेछ । यस्तो कर्जाको लागि लिइने धितोको रूपमा श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्र रहने छन् । धितोको अङ्गित मूल्य (face value) को ९० प्रतिशतसम्म यो सुविधा अन्तर्गत कर्जा उपलब्ध गराइने छ । स्थायी तरलता सुविधा ट्रेजरी बिल्समा हुने दोस्रो बजार र अन्तरबैंक (मुद्रा) बजारको विकल्पको रूपमा रहने हुँदा यस्तो कर्जा सुविधामा लिइने ब्याजदर पेनाल (penal) ब्याजदर हुनुपर्ने हुन्छ । तसर्थ, यो सुविधाको दुरुपयोग नहोस् र दोस्रो खुला बजार कारोबार तथा अन्तरबैंक कारोबारमा प्रतिकूल असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले अर्थतन्त्रको तरलता र वित्तीय बजारको अवस्था हेरी ९१-दिने ट्रेजरी बिल्सको अन्तिम बोलकबोल दरमा निश्चित प्रतिशत विन्दु थपेर खुला बजार संचालन समितिले यो सुविधाको ब्याजदर निर्धारण गर्नेछ । स्थायी तरलता सुविधाको भुक्तानी समयावधि १ दिनदेखि ५ दिनसम्म मात्र रहनेछ ।
२४. नयाँ व्यवस्थाअनुसार दोस्रो बजार सोफै बिक्री बोलकबोल ब्याजदरले अल्पकालीन मुद्रा बजारमा न्यूनतम (floor) दरको रूपमा कार्य गर्ने र स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत निर्धारण गरिएको ब्याजदरले अधिकतम (ceiling) दरको रूपमा कार्य गर्नेछ । यी दुई ब्याजदरले सुरङ्ग (tunnel/corridor) को काम गर्ने छन्; जसभित्र खासगरी अन्तरबैंक कारोबार ब्याजदर रहने विश्वास लिइएको छ ।
२५. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा व्यवस्था भए बमोजिम श्री ५ को सरकारको आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न र मौद्रिक तरलता उपयुक्त किसिमले व्यवस्थापन गर्न सो ऋण उठाउने समय-तालिका (issue calendar) समेत यस बैंकले सार्वजनिक गरेकोमा सो वक्तव्यमा व्यवस्था भएबमोजिमको आन्तरिक ऋणको परिमाण श्री ५ को सरकारको लागि आवश्यक नपरेकोले सार्वजनिक गरिएको समय-तालिकाअनुसार आन्तरिक ऋण उठाउन नसकिएकोले मौद्रिक तरलता व्यवस्थापन गर्न कठिनाई भएको थियो । मौद्रिक तरलताको उचित किसिमले व्यवस्थापन हुन नसक्दा अर्थतन्त्रमा विविध किसिमका विसंगतिहरू (distortions) सिर्जना हुने भएकाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि व्यवस्था भएको कुल आन्तरिक ऋण यस बैंकले सार्वजनिक गरेको समय-तालिका बमोजिम उठाउने व्यवस्थाका लागि श्री ५ को सरकारलाई अनुरोध गरिनेछ ।
२६. मौद्रिक नीतिको प्रयोजन बाहेक यस बैंकले श्री ५ को सरकारबाट खरीद गरी आफ्नो स्वामित्वमा लिएको ऋणपत्रको कुल रकम अघिल्लो आर्थिक वर्षको खुद राजस्व आयको १० प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले गरेको छ । एकातिर सो सीमाभन्दा बढी भएमा बढी भएको जति ऋणपत्र यस बैंकले बिक्री गर्नुपर्ने हुन्छ भने अर्कोतर्फ यस बैंकको स्वामित्वमा विशेष ऋणपत्र २०६१ “ग” रु. १२ करोड ३८ लाख, विशेष ऋणपत्र २०६१ रु. ५५ करोड ५२ लाख र विशेष ऋणपत्र २०६१ ‘क’ रु. १८ करोड ५० लाख गरी जम्मा रु. ८६ करोड ४० लाख बजारमा बिक्री गर्न नसकिने (non-marketable) ऋणपत्रको रूपमा रहेकाले श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रहरूलाई कानूनी सीमामा राख्न यस बैंकलाई सघाउ पुऱ्याउन र वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलतालाई प्रशोचन गर्ने कार्यलाई सजिलो बनाउन उपरोक्त ऋणपत्रहरूलाई बजारयोग्य ऋणपत्रमा परिणत गर्ने अनुमति दिन श्री ५ को सरकारलाई पुनः आग्रह गरिनेछ ।
२७. सरकारी संस्थानहरूले बैंक कर्जा उपयोग गर्दा हाल श्री ५ को सरकार जमानत बस्ने गरेको छैन तापनि विगतमा सरकारी संस्थानहरूले श्री ५ को सरकारको जमानतमा उपयोग गरेका केही बैंक कर्जाहरू चुक्ता हुन बाँकी नै छ । तर त्यस्तो कर्जाको ब्याजदर हाल चलनचल्तीमा रहेको भन्दा उच्च रहेकोले कुल ब्याज व्ययभार क्रमिकरूपमा प्रत्येक वर्ष बढ्ने क्रम जारी रहेको छ । हाल बजारमा अल्पकालीन ब्याजदर कम भएकाले जमानतमा गएको साँवा र ब्याज गरी एकमुष्ट ऋण अल्पकालीन ऋणपत्र जारी गरी बजारयोग्य बनाउँदा श्री ५ को सरकारले भविष्यमा व्यहोर्नुपर्ने व्ययभार कम हुने, बैंकहरूले रकम प्राप्त गरी तिनीहरूको वित्तीय स्थिति सुध्दिने र यस बैंकलाई तरलता तथा मौद्रिक व्यवस्थापनको निम्ति थप खुला बजार ऋणपत्र उपलब्ध हुने भएकाले उक्त जमानत बराबरको रकमको तदर्थ (ad hoc) ऋणपत्र जारी गर्न श्री ५ को सरकारलाई आग्रह गरिनेछ । सरकारी संस्थानहरूले सो कर्जाको साँवा ब्याज चुक्ता गरेको मितिदेखि सम्बन्धित ऋणपत्रहरू खारेज गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

२८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि श्री ५ को सरकारको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रथाद्वारा प्राथमिक निष्काशन गरी नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमार्फत दोस्रो बजार कारोबारको लागि खुला गरिनेछ । विकास ऋणपत्र अङ्कित ब्याज (coupon bonds) मा निष्काशन गरिने र मूल्यमा बोलकबोल (price auction) गरी एकल मूल्य (uniform price) मा जारी गरिने व्यवस्था गरिनेछ । नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेड मार्फत यस्तो ऋणपत्र दोस्रो बजार कारोबारको लागि खुला गरिएको हुँदा यस बैंकले सोभै तरलता प्रदान नगर्ने भए तापनि बुँदा नं. २१ र २३ मा उल्लेखित रिपो बोलकबोल कारोबार र स्थायी (standing) तरलता सुविधा वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रदान गर्दा यस्ता विकास ऋणपत्रहरू समेत धितोको रूपमा ग्राह्य हुने व्यवस्था मिलाइने छ ।
२९. ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जा उपलब्ध गराउन तथा राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रहरूलाई आवश्यक पर्ने दीर्घकालीन पूँजी जुटाउन योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले आफ्नो मुनाफाको ५ प्रतिशत रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई उपलब्ध गराउँदै आएको नीतिगत व्यवस्थालाई कायमै राखिनेछ । श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमार्फत ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थप रु. २ करोड प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिसकेको छ ।
३०. यस बैंकको सकारात्मक पहल र योगदानबाट मात्रै देशको औद्योगिक क्षेत्रका संरचनागत, संस्थागत र तुलनात्मक लाभ सम्बन्धी समस्याहरूको समाधान गर्न नसकिने यथार्थ हो तापनि औद्योगिक क्षेत्रको शिथिलताको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी रुग्ण उद्योगहरूलाई सहूलियत दिने र पुनरोत्थान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा दिने नीति लिइँदै आइएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि रुग्ण उद्योगहरूको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई करिब रु. २ अर्ब २५ करोड पुनर्कर्जा व्यवस्था भएको मध्ये आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा औद्योगिक क्षेत्रमा रहेका उद्योगहरू समेतका लागि २०६१ अषाढ मसान्तसम्म रु. ६३ करोड ५१ लाख पुनर्कर्जा स्वीकृत भइसकेको छ । यस व्यवस्थाबाट विगत तीन वर्षयता ११४ वटा होटल र ३२ वटा उद्योग गरी जम्मा १४६ होटल तथा उद्योग व्यवसायीहरूले रु. ६ करोड २१ लाखको ब्याज राहत पाई लाभान्वित भएका छन् । यसै क्रममा चालू आर्थिक वर्षको लागि पनि साविककै शर्त र प्रक्रियाअनुसार रु. १ अर्बको पुनर्कर्जाको व्यवस्था गरिएको छ । रुग्ण उद्योगलाई प्रदान हुने यस्तो पुनर्कर्जाको ब्याजदर साविकको २ प्रतिशतबाट १.५ प्रतिशतमा झार्निएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो पुनर्कर्जा सुविधा उपयोग गर्दा सम्बन्धित ऋणीलाई ४.५ प्रतिशत ब्याजदर कायम गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक त्रयमासमा यस व्यवस्थाको कार्यान्वयन प्रगति अनुगमन गरिनेछ ।

आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

३१. वित्तीय क्षेत्रको स्वस्थता र कार्यकुशलता अभिवृद्धि गरी वित्तीय मध्यस्थता एवम् अर्थतन्त्रको विकासमा वित्तीय क्षेत्रको भूमिका र योगदान विस्तार गर्ने तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व सुदृढ गर्दै मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा लागू गरिने वित्तीय क्षेत्रका नियमन तथा सुधारसम्बन्धी विविध कार्यहरू तथा बाह्य क्षेत्र क्रमिकरूपमा खुला गर्ने र आर्थिक विकासका लागि विद्यमान विदेशी विनिमय संचितिको सदुपयोग बढाउने उद्देश्य अनुरूप निम्नानुसारका कार्यहरू समेटिएका छन् :

वित्तीय क्षेत्र सुधार

३२. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना, यस बैंकको Re-engineering र समग्र वित्तीय प्रणालीको क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने कार्यहरूलाई अझ बढी सशक्त एवम् प्रभावकारी बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । समस्याग्रत बैंकहरूको पुनर्संरचना गर्ने कार्य पूर्णरूपले सम्पन्न गरी बैंकहरूलाई सामान्य अवस्थामा फर्काउन करिब ४-५ वर्षको अवधि लाग्न सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी यस कार्यका लागि विश्व बैंक तथा DFID बाट प्राप्त वित्तीय सहयोगलाई किफायती ढङ्गले सदुपयोग गर्ने नीति लिइनेछ ।
३३. बैंकको पुनर्संरचना अन्तर्गत सांगठनिक संरचनालाई वैज्ञानिक बनाउने, जनशक्तिको आकारलाई उपयुक्त स्तरमा ल्याउने तथा बैंकको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने कार्यहरू जारी छन् । हालका वर्षहरूमा यस बैंकले आफ्नो सञ्चालन खर्च घटाउन कानूनमा व्यवस्था भएका बाहेक बैंकभित्र रहेका समितिहरू भत्तारहित बनाइएका, ओभरटाइम बापत प्रदान गरिने भत्तामा कमी गरिएको, केन्द्रीय कार्यालयको बगैँचा र सरसफाइसम्बन्धी कार्य निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गरिएको, कर्मचारीहरूले सुविधायुक्त सस्तो भाडादरको टिकटबाट विदेश भ्रमण गर्नुपर्ने लगायतका खर्च कटौती एवम् मितव्ययिताका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनबाट

- वार्षिक करीब रु. २५ करोड बचत हुने भएको छ। यसै परिप्रेक्ष्यमा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सञ्चालन खर्चमा कमी ल्याउनेतर्फ कुनै ठोस प्रयास भएको नदेखिएकोले आफ्नो संचालन खर्च घटाउन सम्बन्धित संस्थाहरू प्रयासरत रहनु पर्ने यस बैंकको धारणा रहेको छ।
३४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेररमा गरेको लगानीलाई यस बैंकको निर्देशनअनुसार २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा बिक्री गरिसक्नु पर्ने व्यवस्था भएकोमा प्रचलित कानूनले बिक्री गर्न रोक लगाएको लगानी बाहेक २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा बिक्री गर्न नसकेको त्यस्तो सम्पूर्ण लगानी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा शतप्रतिशत प्रोभिजन गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
३५. जलश्रोत लगायत शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता आर्थिक-सामाजिक पूर्वाधार विकासका आयोजनाहरूका लागि निजी क्षेत्रले अग्रसरता देखाएमा आर्थिक सम्भाव्यताका आधारमा यी आयोजनाहरूमा वाणिज्य बैंकहरूको लगानी प्रोत्साहन गर्ने सम्बन्धमा उपयुक्त नीति अवलम्बन गरिनेछ।
३६. विगतमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई छुट्टाछुट्टै रूपमा जारी गरिएका नियमन तथा निर्देशनहरूलाई एकीकृत गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी अध्यादेश, २०६० जारी भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा हाल कार्यान्वयनमा रहेका नियमन तथा निर्देशनहरूलाई परिमार्जन गरी एकीकृतरूपमा लागू गरिनेछ।
३७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जासम्बन्धी सूचना प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी सम्बद्ध पक्षहरूलाई आवश्यक सूचना प्रवाह गर्न, कर्जाको दुरुपयोग गर्नेहरूको कालोसूची तयार गरी अद्यावधिक गरी राख्न र कर्जा सूचनाको दायरालाई फराकिलो पार्न वर्तमान कर्जा सूचना केन्द्रलाई प्रतिस्थापन गरी कम्पनीको रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रको स्थापना यसै आर्थिक वर्षमा गरिनेछ।
३८. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको कारोबारलाई स्वस्थ, सुरक्षित एवम् प्रगाढ पार्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसम्बन्धी कानूनी संरचनालाई समयानुकूल, सबल र सहज तुल्याउन आवश्यक सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम अध्यादेश, मुद्रा शुद्धिकरण नियन्त्रण अध्यादेश, सुरक्षित कारोबार अध्यादेश र दामासाहीसम्बन्धी अध्यादेशका मस्यौदाहरू तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पेश गरिसकिएकोमा श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमार्फत सुरक्षित कारोबार, दामासाही र मुद्रा शुद्धिकरण नियन्त्रण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाहरू तर्जुमा गरी यसै वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रतिवद्धता व्यक्त गरिसकेको छ।
३९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोष आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि ११.० प्रतिशत कायम गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि १२.० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा विद्यमान असहज स्थितिलाई मनन गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि पनि सोही न्यूनतम ११.० प्रतिशत (जसमध्ये न्यूनतम ५.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि भने न्यूनतम पूँजीकोष १२.० प्रतिशत कायम गर्नुपर्नेछ।
४०. यस बैंकको सुपरिवेक्षकीय दायराभित्र रहेका साना किसान सहकारी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य साना किसान विकास बैंकमार्फत सम्पादन गरिने व्यवस्था गरिएको छ। यस बैंकबाट स्वीकृतप्राप्त अन्य सहकारी संस्थाहरू तथा वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी कार्य गर्न स्वीकृतप्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरूको निरीक्षण एवम् सुपरिवेक्षणको कार्य हाल यस बैंकबाट भइरहेकोमा यी संस्थाहरूको सुपरिवेक्षकीय निकायको रूपमा एउटा छुट्टै Second-tier Institution स्थापना गर्नेतर्फ आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ। सहकारी ऐन, २०४८ अन्तर्गत स्थापना भई संचालनमा रहेका वित्तीय सहकारी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्य गर्न संस्थागत व्यवस्था गरिने आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को श्री ५ को सरकारको आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमार्फत उल्लेख भएकोले यस्ता सहकारी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको कार्य संस्थागत र सुदृढ बन्न जाने अपेक्षा रहेको छ।
४१. यस बैंकको व्यवस्थापनमा संचालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई यस बैंकको नियमन र सुपरिवेक्षण दायराभित्र रहने गरी थोक लघुकर्जा उपलब्ध गराउने वित्तीय संस्थाको रूपमा रुपान्तरण गरिनेछ।
४२. ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको तीव्र माग रहेको छ तापनि शान्ति सुरक्षाको असहज स्थितिका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सेवाहरू निकै अपर्याप्त रहेको विद्यमान अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउन लघुवित्त सेवाको विस्तार नै एक भरपर्दो र सर्वसुलभ माध्यम रहेको छ। यस सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको रूपमा रहेको वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने

- संस्थासम्बन्धी ऐन, २०५५ पर्याप्त नदेखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा राष्ट्रिय लघुवित्त नीति तर्जुमा गरिनेछ। ग्रामीण क्षेत्रमा बैकल्पिक ऊर्जाको आवश्यकता उच्च रहेको परिप्रेक्ष्यमा लघुवित्तको क्षेत्रमा कार्य गर्ने वित्तीय संस्थाको स्थापनालाई प्राथमिकता दिई यस्ता संस्थाहरु मार्फत बैकल्पिक ऊर्जामा समेत लगानी गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ।
४३. आर्थिक अनुशासन कायम गर्नको लागि निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुरूप सम्पादन गर्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक एवम् वित्तीय संस्थाहरुले जोखिम पहिचान गर्ने र सोको समुचित व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा अपनाइएको कार्यप्रणाली, नीति एवम् व्यवस्थालाई पुनरावलोकन गरिनेछ। निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय संस्था Basel Committee on Banking Supervision ले सन् २००७ देखि लागू गर्ने न्यूनतम पूँजीकोष सम्बन्धी कार्यपत्र Basel II लाई नेपालको सन्दर्भमा लागू गर्न मिल्ने गरी New Capital Accord Implementation Preparatory Core Committee ले New Capital Accord (Basel II) को प्रभावकारिता सम्बन्धमा तयार गरेको अध्ययन अवधारणापत्रलाई BIS बाट परिमार्जन भई आएअनुसार परिमार्जन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।
४४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संख्यामा उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भई समग्र वित्तीय प्रणालीको आकार, स्वरूप तथा कारोबारमा वृद्धि हुँदै गइरहेको परिप्रेक्ष्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु उपर यस बैंकको सुपरिवेक्षण क्षमतालाई अझ बढी सुदृढ, सरल, परिणाममुखी, नियमित, पारदर्शी एवम् प्रभावकारी बनाउँदै जानुपर्ने आवश्यकतालाई हृदयङ्गम गरी उपत्यका बाहिरका उपयुक्त स्थानमा सुपरिवेक्षण कार्यालयहरु खोली केन्द्रीयस्तरमा मात्र सीमित रहेको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई क्रमबद्धरूपमा विकेन्द्रित गर्न आवश्यक देखिएको परिप्रेक्ष्यमा हाललाई नारायणी, लुम्बिनी, गण्डकी र धवलागिरी अञ्चलका जिल्लाहरुका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई सुपरिवेक्षण गर्ने गरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को आरम्भदेखि नै चितवन जिल्लाको भरतपुरमा सुपरिवेक्षण कार्यालय खोली सुपरिवेक्षण कार्यको थालनी गरिनेछ।
४५. विद्यमान सुपरिवेक्षकीय पद्धतिलाई परिमार्जन गर्ने क्रममा बैंक तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण सम्बन्धी Basel समितिले तयार गरेका २५ वटा मूल सिद्धान्त (Core Principle) हरू नेपालको परिप्रेक्ष्यमा के-कस्तो अवस्थामा लागू भएका छन् भन्ने विषयमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा मूल्याङ्कन गरिनेछ। उक्त मूल्याङ्कनबाट प्राप्त परिणामको आधारमा विद्यमान सुपरिवेक्षकीय संयन्त्रलाई क्रमशः सक्षम तथा प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ।
४६. यस बैंकको सुपरिवेक्षकीय भूमिकामा प्रभावकारिता ल्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ तर्जुमा गरी लागू गरिसकिएको छ। उक्त विनियमावलीमा व्यवस्था भए बमोजिम यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त सम्पूर्ण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निरन्तररूपमा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण तथा स्थलगत निरीक्षण गर्ने कार्य सम्पादन गरी सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था समेत गरिनेछ।
४७. यस बैंकको वित्तीय स्थिति तथा संचालन अवस्थालाई स्पष्ट (transparent) हुनेगरी दुरुस्त राख्न अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड समेतलाई मध्यनजर राखी विद्यमान लेखाप्रणालीलाई परिमार्जन गरी मान्यता प्राप्त अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुरूपको लेखाप्रणाली लागू गर्ने व्यवस्था अघि बढाइने छ।
४८. कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको पुनर्संरचना सम्बन्धमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत श्री ५ को सरकारको यस सम्बन्धी निर्णयअनुसार कृषि विकास बैंकलाई व्यावसायीकरण गर्ने सन्दर्भमा परामर्शदाताले पेश गरेको पुनर्संरचना योजना (Restructuring Plan) का कार्यहरु क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ। नेपाल औद्योगिक विकास निगमको हकमा श्री ५ को सरकारले लिने निर्णयसम्मत हुनेगरी आवश्यक कार्यवाही अगाडि बढाइने छ।
४९. ग्रामीण विकास बैंकहरुमा २०५८ सालदेखि थालनी गरिएको संरचनात्मक सुधार कार्यलाई जारी राखिनेछ। यस क्रममा निजीकरण प्रक्रिया थालनी भइसकेको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगरको यस बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६६.७५ प्रतिशत शेयरमध्ये ५६.७५ प्रतिशत शेयर उक्त बैंकको समूह सदस्य, कर्मचारी र सर्वसाधारणमा हस्तान्तरण गर्ने गरी निजीकरण कार्य आर्थिक वर्ष २०६१/६२ भित्र सम्पन्न गरिनेछ। साथै, वित्तीयरूपले समस्याग्रस्त सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा लागू भएको विशेष स्वेच्छिक अवकास योजनाको मूल्याङ्कन गरी उक्त बैंकलाई सुदृढ गर्न बैकल्पिक व्यवस्था मिलाइने छ।

५०. भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्दै लैजाने क्रममा यस बैंकका बैंकिङ्ग कार्यालयहरूको भुक्तानी व्यवस्थामा समयसापेक्ष सुधार गरिनेछ। साथै, समासोधन गृह व्यवस्था र हिसाव मिलान प्रक्रियामा सुधार गर्न आवश्यक अध्ययन गरिनेछ।
५१. हाल यस बैंकले भुत्रो (soiled) नोटहरू सर्वसाधारणबाट आफै साटेर लिने गरेकोमा यस बैंकको कार्यालय नभएको ठाउँमा समेत यो कार्य सजिलैसँग होस् र यस कार्यमा निजी क्षेत्रको संलग्नता रहोस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि उक्त कार्य निजी क्षेत्रलाई दिइनेछ। यो कार्य गर्न चाहने व्यक्ति वा निकायले यसका लागि यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने र स्वीकृति प्राप्त निकाय वा व्यक्तिबाट मात्र यस बैंकले भुत्रो नोटहरू साट्ने व्यवस्था मिलाइने छ।

वाह्य क्षेत्र सुधार

५२. व्यक्ति तथा संघ संस्थाहरूलाई विभिन्न प्रयोजनका लागि बढीमा अमेरिकी डलर ५०० सम्मको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूले सोभै प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था रहँदै आएको छ। यस व्यवस्थाबाट स-साना रकमको भुक्तानी पठाउने प्रक्रिया अत्यन्त सरल भई सर्वसाधारण लाभान्वित भएको देखिएको सन्दर्भमा यस व्यवस्थालाई अझ सरल र सुविधायुक्त बनाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि लागू हुने गरी यसरी सटही प्रदान गर्न सकिने रकमको सीमा अमेरिकी डलर ५०० बाट वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १,००० सम्म गरिनेछ।
५३. नेपाली नागरिकहरू व्यक्तिगत काममा भारतबाहेकका अन्य मुलुकहरूमा भ्रमण गर्दा एक आर्थिक वर्षमा एक पटकको भ्रमणसँग सम्बन्धित हवाईटिकटको मात्र Repatriation प्रदान गर्ने व्यवस्था रहँदै आएको छ। यस व्यवस्थाको कार्यान्वयनसम्बन्धी अनुगमनको लागि भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकहरूको राहदानीमा Endorse गर्नुपर्ने र त्यस्तो Endorsement को प्रतिलिपी यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। विदेश भ्रमण गर्न जाने नेपालीहरूको संख्या हालका दिनहरूमा बढ्दै गएकोले यससम्बन्धी कागजी कार्यको परिमाण अत्यधिक हुन थालेको तथा सोको अनुगमन प्रक्रिया फन्फटिलो हुन आएकोले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि लागू हुने गरी नेपाली नागरिकहरूले विदेश भ्रमण गर्न खरीद गरेको हवाई टिकटको Repatriation स्वतः प्राप्त हुने व्यवस्था लागू गरिनेछ। यसबाट विदेश भ्रमणमा जाने नेपालीहरूका अतिरिक्त सम्बन्धित ट्राभल एजेन्सी र एअरलाइन्सहरू सबैलाई सुविधा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ।
५४. नेपाली नागरिकहरूले विदेश भ्रमणका लागि हवाई टिकट खरीद गर्दा तोकिएका पदाधिकारीको लागि मात्र Business Class को हवाई टिकट खरीद गर्न पाउने र सो हवाई टिकटको मात्र Repatriation प्रदान हुने व्यवस्था भइरहेकोमा विदेशी विनिमय व्यवस्थापनसम्बन्धी वर्तमान उदार, खुकुलो र लचिलो नीतिको पृष्ठभूमिमा Business Class को टिकटमा यात्रा गर्न चाहने नेपाली नागरिकहरूलाई सो सुविधा प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएको छ। यसबाट विदेश भ्रमण गर्दा खरीद गरिनेहवाई टिकटको छनौट सम्बन्धमा सम्बन्धित व्यक्तिलाई नै पूरा छुट हुन जानेछ।
५५. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेकका अन्य मुलुकहरूबाट गरिने आयातका लागि खोलिने प्रतीतपत्र अन्तर्गत कारोबार गर्दा प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत विदेशी मुद्रा रकमको १० प्रतिशत रकम बराबरको धरौटी लिई श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिने चेकहरू कारणवश रद्द गर्नुपर्ने अवस्था आएमा यस बैंकको स्वीकृति लिएर मात्र रद्द गर्न सकिने व्यवस्था रहँदै आएकोमा उक्त व्यवस्थालाई खारेज गरी तोकिएअनुसारको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्ता चेकहरू सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरू आफैले रद्द गर्नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ। आयात कारोबारमा संलग्न व्यवसायीहरूलाई यस व्यवस्थाबाट प्रक्रियागत सुविधा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ।
५६. विदेशी मुद्राको भुक्तानी प्राप्त गर्ने सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले जारी गर्ने अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्रको आधारमा भारतबाहेकका अन्य मुलुकहरूतर्फ निर्यात गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ। यस्तो अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्रको म्याद ६ महिनाको लागि मात्र हुने र कथमकदाचित उक्त म्यादभित्र निर्यातकर्ताले निर्यात गर्न नसकेको खण्डमा सोको म्याद थपका लागि यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था रहँदै आइरहेकोमा अब उप्रान्त जारी भएको मितिले ३ वर्ष ननाघ्ने भएमा सोको म्याद थप सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले गर्नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्रको आधारमा निर्यात गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई केही हदसम्म प्रक्रियागत सुविधा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ।

५७. वाणिज्य बैंकको विदेशस्थित Agency खाताहरुमा जम्मा भएको रकम कारणवश भुक्तानी नहुने अवस्था आएमा भुक्तानी पठाउने बैंकले स्वतः उक्त रकम फिर्ता माग गर्ने गर्दछ। यसरी रकम फिर्ता गर्दा अमेरिकी डलर २,००० वा सोभन्दा बढी रकमको हकमा यस बैंकको स्वीकृति लिएर मात्र त्यस्तो रकम फिर्ता पठाउन सकिने व्यवस्था भइरहेकोमा रकमको सो सीमालाई हटाई यस्तो रकम फिर्ता गर्ने कार्य सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले गर्नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ।
५८. नेपालस्थित कुनै निकायले माल, वस्तु वा सेवा खरीद गर्दा प्रचलित व्यवस्था अनुसार सोको भुक्तानी विक्रीकर्तालाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै गरिनेछ भने त्यस्तो माल, वस्तु वा सेवा विक्री गर्दा विक्रीकर्ताले खरीदकर्ताको नाममा परिवर्त्य विदेशी मुद्राको बैंक ग्यारेण्टी (Bid Bond, Performance Bond इत्यादि समेत) जारी गर्न यस बैंकको अनुमति आवश्यक हुने व्यवस्था रहिआएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि लागू हुने गरी यस्तो बैंक ग्यारेण्टी सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरु आफैले जारी गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
५९. विदेशी विनिमय कारोवारको क्षेत्रमा वि.सं. २०४८ साल पश्चात् धेरै उदार व्यवस्थाहरु अपनाइएको व्यहोरा सबैलाई विदितै छ। यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि लागू हुनेगरी विभिन्न सरकारी संस्था, परिषद तथा अन्य निकायहरुलाई आवश्यक पर्ने सटही सुविधाहरु यस बैंकले तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरु मार्फत सोभै प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइने छ। यस व्यवस्थाबाट विदेशी मुद्राको सटही आवश्यकता पर्ने विभिन्न निकायहरुलाई सुविधा पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।
६०. नेपालका वाणिज्य बैंकहरुमा प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत परिवर्त्य विदेशी मुद्राका खाताहरु रहेका व्यक्ति तथा अन्य निकायहरुले नेपालमा विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न नपाउने व्यवस्था भइरहेकोमा सोमा संशोधन गरी यसरी भुक्तानी पाउने पक्ष श्री ५ को सरकारका निकायहरु भएको खण्डमा त्यस्तो बन्देज नलाग्ने व्यवस्था गरिएको छ।
६१. निर्यातकर्ताहरुका लागि लागू गरिएको Cash Against Documents (CAD) अन्तर्गत माल वस्तुहरु बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा निर्यात गर्न सकिने व्यवस्थालाई समयानुकूल परिवर्तन गर्दै लगिएको र हाल यस व्यवस्थाअन्तर्गत एकपटकमा अमेरिकी डलर १,००,००० (एक लाख) सम्म निर्यात मूल्यको १० प्रतिशतले हुने रकमको बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्न सकिने व्यवस्था रहिआएकोमा उक्त बैंक ग्यारेण्टीको प्रतिशतलाई १० प्रतिशतबाट ५ प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ। यसबाट निर्यातकर्ताहरुको निर्यात लागतमा कमी हुन गई निर्यात कार्यमा थप प्रोत्साहन पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।
६२. हालैका दिनहरुमा Internet मार्फत संचालन हुने E-Commerce तथा E-Payment ले व्यापकता पाउँदै गएको सर्वविदितै छ। यसको भुक्तानी credit card मार्फत हुने र नेपालमा हाल सम्म cyber कानून बनी नसकेको कारणले credit card मार्फत E-payment गर्न नेपालका वाणिज्य बैंकहरुलाई व्यावहारिक कठिनाई भइरहेको छ। अतः Credit Card प्रयोग नगरिकन अन्य कुनै माध्यमबाट E-payment गर्ने व्यवस्था गर्न वाणिज्य बैंकहरुलाई स्वीकृति प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। यसबाट प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही E-payment सम्बन्धी सुविधा आवश्यक पर्ने व्यक्तिहरुलाई सहजै उपलब्ध हुने अपेक्षा गरिएको छ।
६३. प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत विदेशी मुद्रा खाता खोल्न ग्राह्य व्यक्ति तथा संस्थाहरुले खोलेको खाताको निक्षेपबाट प्राप्त रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन हुने गरी लगानी गर्दा अधिकतम १ वर्ष अवधिको मात्र हुनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो अवधिको सीमा हटाइएको छ। यसबाट वाणिज्य बैंकहरुलाई आ-आफ्नो विदेशी मुद्रा संचिति परिचालन गर्ने लचकता प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ।
६४. वाणिज्य बैंकहरुले यस बैंकमा बुझाउन ल्याउने नगद अमेरिकी डलरको हकमा २ प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरुबाट यस बैंकमा रहेको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गरिदैआइएको छ। चालू आर्थिक वर्षदेखि लागू हुने गरी अमेरिकी डलर बाहेक अन्य परिवर्तित विदेशी मुद्राहरुको हकमा निम्न व्यवस्था लागू गरिनेछ :
- (क) प्रचलित खरीद दर अनुसार रुपैयाँको गणना गर्ने।
- (ख) उक्त रुपैयाँमा २ प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गर्ने।

- (ग) यस प्रयोजनका लागि अमेरिकी डलरको खरीद दर नै प्रयोग गरिनेछ ।
- (घ) यस व्यवस्थापश्चात् वाणिज्य बैंकहरूलाई अमेरिकी डलर बाहेक अन्य विदेशी मुद्राका खाताहरू यस बैंकमा राख्न आवश्यक नहुने भएको हुँदा त्यस्ता सबै खाताहरू बन्द गरिनेछ ।
६५. प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही कुनै व्यक्तिले परिवर्त्य विदेशी मुद्राको Credit Card लिएको छ भने त्यस्ता व्यक्तिले आफूले पाउने सटही सुविधा बापतको विदेशी मुद्रा रकम नगद वा यात्रु चेकको रूपमा मात्र नलिइकन Credit Card/Debit Card का माध्यमबाट पनि उपयोग गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ । साथै, पछि विदेशी मुद्रामा नै हिसाव मिलाउन गर्नुपर्ने शर्तहरू अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा अमेरिकी डलर ५,००० सम्म खर्च गर्न सकिने गरी पनि Credit Card/Debit Card हरु जारी गर्न सकिने बारेको नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ । यसबाट Credit Card/Debit Card लिई विदेश भ्रमणमा जाने व्यक्तिलाई सुविधा पुग्नेछ ।
६६. भारतबाहेक अन्य मुलुकहरूबाट मालवस्तु आयात गर्दा ढुवानीको लागि छुट्टै सटही सुविधाको प्रावधान नरहेको हुँदा CIF आधारमा मात्र आयात गर्न सकिने व्यवस्था रहँदै आएको छ । चालू आर्थिक वर्षदेखि वीरगञ्जमा सुख्खा बन्दरगाह संचालनमा आइसकेकोले सो समेतलाई दृष्टिगत गरी FOB आधारमा आयात गर्ने आयातकर्ताहरूलाई ढुवानी बापत छुट्टै सटही सुविधा प्रदान हुने व्यवस्था मिलाइने छ । यसबाट आयातकर्ताहरूलाई ढुवानी व्यवस्थापन सम्बन्धमा प्रतिस्पर्धात्मक आधारमा आयात गर्न सकिने विविध विकल्प उपलब्ध हुनेछ ।
६७. विदेशस्थित कुनै Money Transfer कम्पनीको नेपालस्थित Agent वा प्रतिनिधि भई काम गर्ने इजाजतपत्रप्राप्त निकायलाई आ-आफ्नो Principal Company बाट अग्रिम भुक्तानी प्राप्त गर्ने प्रयोजनको लागि बैंक ग्यारेण्टीको आवश्यकता भएमा त्यस्तो बैंक ग्यारेण्टी तोकिएको सीमाभित्र रही नेपालका वाणिज्य बैंकहरूले सोफै उपलब्ध गराउन सकिने नीतिगत व्यवस्था यसै आर्थिक वर्षबाट मिलाइने छ । यस व्यवस्थाले नेपालस्थित विप्रेषणको कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्राप्त Agent हरुलाई विप्रेषण रकम सम्बन्धित पक्षलाई तत्कालै भुक्तानी दिने प्रयोजनको लागि सुलभ दरमा साधन उपलब्ध हुन गई विप्रेषण प्रवाहित गर्ने काममा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
६८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी तोकिएका वस्तुहरू भारतबाट आयात गर्न पाउने व्यवस्थाको सुरुवात २०४९ सालदेखि भएको हो । उक्त नीतिअन्तर्गत आयात गर्न पाइने ३९ वटा समूहका वस्तुहरू रहेका छन् । यस नीतिबाट तोकिएका उपरोक्त वस्तुहरू आयात गर्ने आयातकर्ताहरूको लागत मूल्यमा कमी आई मुलुकको औद्योगिकरण प्रक्रियामा समेत योगदान पुगेको छ । यसैगरी तुलनात्मकरूपले कम मूल्यमा आयात हुने कच्चा पदार्थहरूको कारण कतिपय उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा वृद्धि गरी त्यस्ता उद्योगहरूले गर्ने निर्यात समेतमा सकारात्मक असर परेको छ । मुलुकभित्र नै खपत हुने मालवस्तुहरूको मूल्यमा पनि केही कमी भई उपभोक्ताहरूलाई लाभ पुगेको छ । यी सबै तथ्यहरूलाई दृष्टिगत गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको संख्यामा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा पनि थप गरिनेछ । मुलुकको विदेशी विनिमय संचितिको परिमाण, सोको मुद्रागत मिश्रण आदिलाई दृष्टिगत गर्दा यस्तो व्यवस्थाबाट अर्थव्यवस्थालाई नकारात्मक असर पर्ने देखिँदैन ।
६९. अन्य केन्द्रीय बैंकहरूको जस्तै यस बैंकको कुल विदेशी विनिमय संचितिको केही अंश सुनको रूपमा रहिआएको छ । यस्तो सुनको केही अंश विदेशस्थित बैंकहरूमा र केही अंश मुलुकभित्र रहेको छ । वित्तीय बजारको विकास सँगसँगै अन्य मुद्रा सरह सुनलाई पनि निक्षेपको रूपमा लगानी गरी ब्याज आर्जन गर्न सकिने भएको हुँदा विदेशमा रहेको सुन मौज्जातलाई अन्य विदेशी मुद्रासरह लगानी गरी ब्याज आर्जन गर्ने कार्ययस बैंकले विगतदेखि नै गरिरहेको छ । यस्तो लगानीबाट विगत १२ वर्षभित्र यस बैंकले करीब ४० लाख अमेरिकी डलरको आर्जन गरिसकेको छ । अतः नेपालमै रहेको सुन मौज्जातलाई समेत लगानी गरी त्यसबाट पनि ब्याज आर्जन गर्न आवश्यक व्यवस्था यस आर्थिक वर्षमा मिलाइनेछ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा सुनलाई लगानी गर्नको लागि त्यस्तो सुनको शुद्धता र आकार अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप हुनुपर्ने तथा नेपालमा रहेको सुनको अधिकांश मौज्जात त्यस्तो मापदण्ड अनुरूपको नभएको हुँदा सुनलाई लगानी गरी ब्याज आर्जन गर्न के-कस्तो विकल्प अपनाउन सकिन्छ भन्ने सन्दर्भमा बैंकले अध्ययन गरिरहेको छ । सो अध्ययनपश्चात् प्राप्त हुने निष्कर्षको आधारमा यस सम्बन्धमा आवश्यक कदम चालिनेछ ।

७०. नेपाल र जनवादी गणतन्त्र चीनबीच हुने व्यापारिक कारोबारलाई केही हदसम्म सहज गर्न र नेपाल भ्रमणमा आउने चिनीयाँ नागरिकहरूलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रा लिएर आउन नपर्ने व्यवस्था गर्न चिनीयाँ मुद्रा यूआनलाई सीमित परिवर्त्यता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा दुई वर्ष अघि यस बैंक र पिपुल्स बैंक अफ चाईनाबीच दुईपक्षीय समझदारी तथा सहयोगसम्बन्धी सम्झौता सम्पन्न भएको थियो । उक्त सम्झौता पश्चात् भए गरेका कारोबारबाट दुवै मुलुकलाई फाइदा नै भएको हुँदा सो सम्झौता थप दुई वर्षको लागि नवीकरण गर्नेतर्फ आवश्यक कारवाही भइरहेको छ । विश्व पर्यटनको क्षेत्रमा चिनीयाँ पर्यटकहरूको संख्या उल्लेखनीय हुने गरेको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा यस सम्झौताबाट चिनीयाँ पर्यटकहरूलाई नेपालतर्फ आकर्षित गर्नसकिने अपेक्षा रहेको छ ।
७१. विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धमा हाम्रो नीतिगत व्यवस्था तुलनात्मक रूपले नियन्त्रणात्मक किसिमको भएको हुँदा नेपाली निकायहरूले विदेशमा लगानी गर्ने र विदेशमा कार्यालयहरू खोल्ने सम्बन्धमा हालसम्म कुनै पनि व्यवस्था हुन सकेको छैन । विश्व व्यापीकरण तथा खासगरी नेपाल पनि विश्व व्यापार संगठनको सदस्य भइसकेको सन्दर्भमा नेपाली बजारहरू विदेशीहरूको लागि खोल्नुको अतिरिक्त नेपाली उद्यमीहरूको लागि पनि विदेशी बजार खोल्नु उपयुक्त भइसकेको छ । अतः नेपाली निकायहरूलाई विदेशमा कार्यालय/सम्पर्क कार्यालय खोल्न र लगानी गर्ने सम्बन्धमा के-कस्तो व्यवस्था अपनाउन सकिन्छ सो सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था तर्जुमा गरिनेछ ।
७२. वाणिज्य बैंकहरूलाई भा.रु.को अन्तरबैंक खरीद-बिक्री कारोबार गर्न पाउने सुविधा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा नै प्रदान भइसकेको छ । यस सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि लागू हुने गरी नेपालका वाणिज्य बैंकहरूका बीच भा.रु.को अन्तरबैंक कर्जा/सापटी (lending/ borrowing) कारोबार समेत गर्न पाइने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
७३. परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूको खरीद एवम् बिक्रीदर निर्धारण गर्ने स्वतन्त्रता वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रदान भई नै सकेको छ । यस व्यवस्था अनुरूप वाणिज्य बैंकहरूले कायम गरिरहेको खरीददर र बिक्रीदरको बीचकोअन्तर (spread) को परिमाणले पारिरहेको असर र यस सम्बन्धमा गर्न सकिने सुधार सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
७४. केही वर्ष यतादेखि मुलुकको शोधनान्तर स्थिति अनुकूल हुँदै गए अनुरूप यस बैंकको विदेशी विनिमय संचितिमा क्रमिक रूपले वृद्धि हुँदै गइरहेको छ । विदेशी विनिमय संचिति अर्थव्यवस्थाको एक महत्वपूर्ण अंग भएको हुँदा यसको उचित व्यवस्थापन गरी अधिकतम लाभ उठाउनु निकै महत्वको विषय हो । यसैलाई दृष्टिगत गरी यस सम्बन्धमा थप अध्ययन गरी आवश्यक कदमहरू चालिनेछ ।

उपसंहार

७५. मुलुकमा विद्यमान असहज शान्ति सुरक्षाको स्थितिको बाबजूद समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वका परिसूचकहरू सन्तोषजनक रहेका तर सूक्ष्म (micro) आर्थिक परिसूचकहरूको स्थिति राम्रो रहन नसकेको वर्तमान अवस्थामा मौद्रिक सन्तुलन र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्नु पर्ने चुनौतीहरूलाई केन्द्र विन्दुमा राखेर आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ । वित्तीय उदारीकरणसँगै बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको संख्यात्मक विकास द्रुततर हुँदै गएको वर्तमान परिवेशमा प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट वित्तीय क्षेत्रको गुणात्मक विकासका लागि उपयुक्त नियमन, सुपरिवेक्षण र अनुगमन सम्बन्धी उत्तरदायित्व निर्वाहमा यस बैंकको प्रभावकारिता अरु बढ्न जानेछ । मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन रणनीति सुदृढ र पारदर्शी बन्न गई आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा गतिशिलताका साथै स्थायित्व ल्याउन सहयोग पुग्न जानेछ । विदेशी विनिमय संचितिको उपयोग अभिवृद्धिका लागि अपनाइएका बाह्य क्षेत्र सुधारका विविध कार्यहरूबाट राष्ट्रिय साधनको उपयोग प्रभावकारी बनाउन बल मिल्नेछ । मौद्रिक, विदेशी विनिमय एवम् वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी नीतिहरूको स्थायित्व र विश्वसनियता अभिवृद्धि गरी आर्थिक विकासका लागि उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी परिचालन र उपयोग गर्न प्रस्तुत नीतिबाट आवश्यक सहयोग मिल्न जाने अपेक्षा गरिएको छ । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको सफल कार्यान्वयनका लागि श्री ५ को सरकार, दातृसंस्था, बैंक तथा वित्तीय संस्था र सर्वसाधारणको सदाभैँ यस बैंकलाई आवश्यक सहयोग मिल्ने विश्वास लिइएको छ ।

धन्यवाद !

गभर्नर श्री बिजयनाथ मडुगईले २०६२ साउन ७ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीति

आर्थिक तथा मौद्रिक स्थितिको संक्षिप्त समीक्षा

१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ दशौं योजनाको चौथो वर्ष हो । दशौं योजना अवधिमा औसत आर्थिक वृद्धिदर सामान्य ४.३ प्रतिशतदेखि अपेक्षित ६.२ प्रतिशत हासिल गर्ने लक्ष्य राखिएको भएतापनि योजनाको प्रथम तीन वर्षको अवधिमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादक मूल्यमा) औसत ३.१ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । यस अवधिमा लागत मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको औसत वृद्धिदर २.७ प्रतिशत मात्र रहेको छ । दशौं योजनामा परिलक्षित सामान्य आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न बाँकी दुई आर्थिक वर्षहरूमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादक मूल्यमा) औसत ६ प्रतिशतको दरले बढ्नु पर्ने हुन्छ । दशौं योजनामा अपेक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न बाँकी दुई आर्थिक वर्षहरूमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन औसत दुई अंक (१०.८ प्रतिशत) ले बढ्नु पर्ने हुन्छ ।
२. आर्थिक वृद्धिदर दशौं योजनामा परिलक्षित भन्दा न्यून मात्र रहेन, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा अघिल्लो वर्षहरूको तुलनामा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर घट्ने प्रवृत्ति देखापऱ्यो । मौसम अपेक्षित रूपमा अनुकूल नरहेकोले कृषि उत्पादन वृद्धि सन्तोषजनक नरहनुका साथै गैर-कृषि उत्पादन वृद्धिदरमा उल्लेख्य कमी आएकोले समग्र उत्पादन वृद्धिदरमा घट्ने प्रवृत्ति देखापरेको हो । उदाहरणको लागि आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा ३.५ प्रतिशतले बढेको गैर-कृषि उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र २०६१/६२ मा वृद्धि दर घट्दै गई क्रमशः २.९ प्रतिशत र १.६ प्रतिशत रह्यो ।
३. यसरी न्यून आर्थिक वृद्धिदर रहनुका विविध कारणहरूमध्ये मुलुकमा विद्यमान असहज परिस्थितिको अवस्था प्रमुख रहेको छ । यसबाट श्री ५ को सरकारको विकास खर्च नराम्रोसँग प्रभावित हुन पुगेको छ । परिणामस्वरूप विगतमा उच्च दरले वृद्धि हुने गरेको निर्माण उपक्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि (Value added) केही वर्ष यता सीमान्त रूपले मात्र वृद्धि हुँदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सोको वृद्धि २.४ प्रतिशतले ऋणात्मक हुन पुग्यो ।
४. आन्तरिक तथा वाह्य कारणहरूले गर्दा नेपाली वस्तु तथा सेवा निर्यातको स्थिति सन्तोषजनक रहन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा निर्यातको वृद्धिदर तुलनात्मक हिसावले न्यून रहन गयो । तेश्रो मुलुकतर्फको निर्यातमा उल्लेख्य कमी आएकोले निर्यातको वृद्धिदर न्यून रहेको हो । तेश्रो मुलुकतर्फको निर्यातजन्य वस्तुहरूमध्ये ऊनी गलैचाको निर्यात वृद्धि आर्थिक वर्षको पहिलो ११ महिनामा ०.३ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको छ भने तयारी पोशाकको निर्यातमा उल्लेख्य कमी आएको छ ।
५. पर्यटन क्षेत्रको स्थिति पनि राम्रो रहन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा पर्यटन लगायत सेवा क्षेत्रको खुद विदेशी मुद्रा आप्रवाहमा उल्लेख्य हास आएको छ । वस्तु तथा सेवा निर्यातको स्थिति राम्रो नरहेतापनि रेमिट्यान्स आप्रवाह अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा देखापरेको छ । अहिलेको असहज स्थितिमा अर्थतन्त्रको आन्तरिक तथा वाह्य सन्तुलन कायम गर्न रेमिट्यान्स आप्रवाहले प्रमुख भूमिका खेलेको छ ।
६. समग्रमा, वाह्य क्षेत्रको दिगो विकासको लागि वस्तु तथा सेवा निर्यातमा सुधार आउन आवश्यक देखिएको छ । तर, आयात र खासगरी निर्यातजन्य वस्तुहरूको लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ तथा Intermediate Goods को आयातमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा उल्लेख्य हास आएकोले नेपाली निर्यात निकट भविष्यसम्म राम्रो रहन सक्ने संकेत देखिदैन ।
७. नेपालले वि.सं. २०६१ बैशाख ११ मा विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता प्राप्त गरिसकेको छ । नेपाल एक सानो र खुला अर्थतन्त्र भएकोले विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता प्राप्त गरी विश्व समुदायसँग आवद्ध हुनु राम्रो हो । तर, मल्टिफाइवर एग्रीमेण्टको खारेजी पश्चात् तथा विश्व व्यापार संगठनको प्रावधान अनुसार सन् २००५ जनवरी १ देखि तयारी पोशाकको आयातमा रहेको कोटा प्रणालीको अन्त्यले गर्दा नेपाली तयारी पोशाकको निर्यातमा प्रतिकूल असर परेको छ । यसका साथै, नेपाल जस्तो मुलुकको खुला अर्थतन्त्र सबल हुनका लागि वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा निर्यात प्रतिस्पर्धी हुन जरुरी हुन्छ । स्वदेशी वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा निर्यात प्रतिस्पर्धी बनाउने दिगो उपाय भनेको उत्पादकत्व वृद्धि नै हो । संरचनागत सुधार, श्रम लगायत कानूनी सुधार, संस्थागत सुधार, उत्पादन तथा वितरणमा सुधार, प्रविधिमा

- सुधार र भौतिक पूर्वाधारको विकासले स्वदेशी वस्तु तथा सेवा उत्पादनको उत्पादकत्व अभिवृद्धिमा सघाउ पुऱ्याउँदछ ।
८. मौद्रिक नीति मार्फत स्वदेशी वस्तु तथा सेवाको निर्यात तथा उत्पादकत्व सोभै बढाउन सकिदैन । तथापि अल्पकालका लागि भने स्वदेशी वस्तु तथा सेवा निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउन केही हदसम्म मौद्रिक नीतिको भूमिका रहन्छ । यस क्रममा विगतमा मौद्रिक नीति मार्फत निर्यातकर्ताहरूलाई विदेशी मुद्रा र स्वदेशी मुद्रामा सुविधायुक्त निर्यात पुनरकर्जाको व्यवस्था र रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा समेतको व्यवस्था गरिएको थियो । त्यसैगरी, मौद्रिक नीति मार्फत स्वदेशी वस्तु तथा सेवाको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउने एउटा उपाय यथार्थ विनिमय दरलाई उपयुक्त स्तरमा कायम राख्न सक्नु हो । यसका लागि मौद्रिक सन्तुलन कायम राख्नु पर्ने हुन्छ । तर, मौद्रिक सन्तुलन कायम गर्ने प्रक्रियामा वस्तुको मूल्य अर्थात् मुद्रास्फीतिलाई मात्र केन्द्र विन्दुमा राख्दा वाह्य र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व बिग्रिन सक्छ । सन् १९९० को दशकमा वित्तीय संकट व्यहोरेका मुलुकहरूमा मूल्य स्थिरता कायम थियो । तर ती मुलुकहरूले सम्पत्तिको मूल्य (asset price) मा ध्यान दिएका थिएनन् । विदेशी विनिमय, घरजग्गा मूल्य र शेयर मूल्य आधारभूत मूल्य भन्दा फरक रहेमा अर्थतन्त्रको वाह्य क्षेत्र तथा वित्तीय क्षेत्रमा संकट आउन सक्ने भएकाले यस्ता मूल्य पनि यथार्थपरक रहनु पर्ने र प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष मौद्रिक उपायबाट यी मूल्यहरूलाई पनि प्रभाव पार्न सक्ने संयन्त्र विकास गर्नु जरुरी हुन्छ ।
९. वाह्य क्षेत्रको प्रत्यक्ष प्रभाव स्वदेशी उद्योग तथा व्यवसायमा पनि स्वतः पर्दछ । वाह्य क्षेत्र लगायत विविध कारणहरूले गर्दा नेपाली उद्योग तथा व्यवसायको स्थिति राम्रो रहन सकेको छैन । स्वदेशी उद्योग तथा व्यवसायमा देखिएको संकटको प्रभाव नेपाली बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा पर्दैआएको छ । विगत दुई दशकयता अवलम्बन गरिएको उदारीकरण नीतिको परिणामस्वरूप वित्तीय क्षेत्रको विकास र विस्तारमा उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल भएको छ । तथापि वित्तीय क्षेत्रको महत्वपूर्ण अंग बैकिङ्ग क्षेत्रको गुणात्मक विकासमा भने आवश्यक सुधार हुन सकेको छैन । केहि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्वास्थ्य रुग्ण हुँदै गएको छ भने वित्तीय अनुशासनमा पनि ह्रास देखिएको छ । वित्तीय मध्यस्थताको कार्य, कुशलता तथा दक्षतापूर्वक सम्पन्न हुन सकेको छैन । फलस्वरूप, सर्वसाधारणले वित्तीय क्षेत्रबाट अपेक्षित लाभ पाउन नसकेको अवस्था विद्यमान रहेको छ । यही सन्दर्भमा नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन करारमा दिइए पछि यी दुई बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा ह्रास आउने क्रम रोकिएको छ । यस क्रममा यी दुई बैंकहरूले केही संचालन मुनाफा पनि आर्जन गरेका छन् । तैपनि वित्तीय क्षेत्रको अवस्था पूर्ण रुपमा सन्तोषजनक रहेको मान्न सकिने स्थिति भने अझै आइसकेको छैन । दीर्घकालको लागि अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय मापदण्डहरूको पालना, वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारी नियमन तथा सुपरिवेक्षण, संस्थागत सुशासन, वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी कानूनी सुधार र वित्तीय पारदर्शितालाई यस बैंकले वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वका आधारस्तम्भका रुपमा लिएको छ । यसका साथै, सरकारी संलग्नता रहेका केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा ऋण असूली कार्य जटिल रहेको सन्दर्भमा यस समस्यालाई प्रभावकारी ढंगबाट निरोपण गर्न राज्यका सम्पूर्ण अंगहरूको सक्रिय सहयोग तथा समर्थन रहन आवश्यक देखिएको छ ।
१०. वित्तीय क्षेत्र कार्यकुशलताको प्रमुख सूचक वित्तीय मध्यस्थता लागत (financial intermediation cost) हो । वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेपमा दिन ब्याजदर र कर्जामा लिने ब्याजदर बीचको अन्तरलाई वित्तीय मध्यस्थता लागतको रुपमा लिइन्छ । नेपालमा गैर-आर्थिक कारणहरूले गर्दा यस्तो ब्याजदर अन्तर उच्च रहन गएको छ । लामो समयसम्म ब्याजदर फरक उच्च रहेमा अर्थतन्त्रको वित्तीय मध्यस्थता कमजोर हुन सक्छ । यही तथ्यलाई हृदयङ्गम गरेर विगत केही वर्ष यता वित्तीय क्षेत्र सुधार अन्तर्गत प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा अनुपात क्रमशः घटाउने, अनिवार्य नगद मौज्जातको अनुपात कटौती गर्ने, बैंक दर घटाउने, सुविधायुक्त पुनरकर्जाको व्यवस्था र खुला बजार कारोबार जस्ता मौद्रिक उपायहरू अवलम्बन गरिँदै आइएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निर्धारण गर्ने ब्याजदर राष्ट्र बैंकले नतोकिकन सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू आफैले निर्धारण गर्ने पद्धतिको सुरुवात भएको पनि भण्डै दुई दशक भइसकेको छ । यस सम्बन्धमा अप्रत्यक्ष रूपले केही नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले निक्षेप र कर्जा दरको फरक तोकिएको सीमाभित्र रहनु पर्ने व्यवस्था गरिएकोमा विगत केही वर्षदेखि त्यो पनि हटाइसकिएको व्यहोरा सबैलाई विदितै छ । यस परिप्रेक्ष्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लिने र दिने ब्याजदरको तह र ब्याजदरको अन्तर (Spread) लाई राष्ट्र बैंकले प्रभाव पार्ने भनेको मौद्रिक नीतिका विभिन्न उपकरणहरू मार्फत नै हो । यस सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको ब्याजदर अन्तर वाञ्छित मात्रामा राख्न आवश्यक मौद्रिक कदमहरू चाल्न राष्ट्र बैंक सजग छ र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पनि राष्ट्र बैंकले यसको लागि आवश्यक

कदमहरु चाल्दै जानेछ। यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको ब्याजदरको अन्तर अवाञ्छनीय रूपले वृद्धि भई अर्थ व्यवस्थाले अनावश्यक रूपमा थप बोझ बोक्नु पर्ने स्थिति सिर्जना हुँदैन भन्ने अपेक्षा राष्ट्र बैंकले राखेको छ।

११. विगत केही वर्षयता नेपालमा मुद्रास्फीतिदर न्यून रहेतापनि हाल आएर मूल्य स्तरमा चाप बढ्न थालेको छ। मूल्यमा चाप पर्नुका प्रमुख कारकका रूपमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको उल्लेख्य वृद्धि, केहि समय अगाडिसम्म निर्माणजन्य वस्तुहरुको अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य वृद्धि र स्वदेशी मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरमा गरिएको वृद्धि रहेका छन्। समग्र आर्थिक स्थायित्वका लागि मौद्रिक स्थायित्व कायम राख्ने कार्य मौद्रिक नीतिको चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप

मौद्रिक नीतिको रूम्भान

१२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति, वित्तीय क्षेत्रको स्थिति, क्रमिक रूपमा वाह्य क्षेत्र खुला गर्नु पर्ने आवश्यकता र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा स्वदेशी अर्थतन्त्र र वाह्य अर्थतन्त्रमा हुनसक्ने परिवर्तनलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। नेपाली रुपैयाँ (ने.र.) को भारतीय रुपैयाँ (भा.र.) सँगको स्थिर विनिमय दर प्रणालीलाई विगतमाभै मौद्रिक अंकुश (nominal anchor) को रूपमा लिइएको छ।
१३. मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता बढाउने आधारस्तम्भहरुमध्ये मौद्रिक व्यवस्थापनका सम्बन्धमा भए गरेका काम कारबाहीको पारदर्शिता प्रमुख रहने गरेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ लागू भइसकेपछि सो ऐनको दफा ९४ अनुसार यस बैंकले अघिल्लो वर्ष अवलम्बन गरेको मौद्रिक नीतिको सिंहावलोकन र अर्को वर्ष अवलम्बन गर्ने मौद्रिक नीतिको औचित्य सहितको मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन प्रत्येक आर्थिक वर्षको आरम्भमा सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्दै आएको छ। यस क्रममा यो चौथो प्रतिवेदन हो। मौद्रिक नीति संचालनका विविध पक्षहरुलाई पारदर्शी ढंगले सार्वजनिक गर्नका लागि वार्षिक मौद्रिक नीतिको साथै मौद्रिक नीतिको अर्धवार्षिक समीक्षा पनि प्रकाशन गर्ने गरिएको छ। यी दुवै प्रतिवेदनहरुमा मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन स्थिति, राष्ट्रको ढुकुटीको रूपमा रहेको विदेशी विनिमय संचितिको व्यवस्थापनका सम्बन्धमा भए गरेका काम कारबाही, वाह्य क्षेत्र सुधार र वित्तीय क्षेत्र नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका सम्बन्धमा भए गरेका काम कारबाहीहरुलाई समेट्ने गरिएको छ। प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको रूम्भान (Stance) पनि मौद्रिक नीतिका यिनै उद्देश्यहरुको अवस्था र यी क्षेत्रहरुको स्थितिको आधारमा तय गरिएको छ।
१४. नेपालमा मौद्रिक नीतिको उद्देश्य एकल नरही बहुल (multiple) रहेकोले मौद्रिक नीतिको रूम्भान निक्यौल गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको छ। विगतमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा मूल्यमा चाप परेको अवस्था थिएन। तर, गत वर्षको शुरुवातदेखि नै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढेको कारण नेपालमा पनि पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढेको, खाना पकाउने ग्यासको आयात तथा विक्री वितरण निजी क्षेत्रलाई दिने श्री ५ को सरकारको निर्णय पश्चात् सोको मूल्य बढेको र श्री ५ को सरकारले २०६१ पौषपछि मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरलाई १० प्रतिशतबाट बढाई १३ प्रतिशत पुऱ्याएको कारण यो वर्ष मूल्यमा चाप पर्ने स्थिति देखिएको छ। तसर्थ, एकातर्फ मूल्यलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न मौद्रिक नीति केही कठोर हुनुपर्ने देखिएको छ भने अर्कोतर्फ मूल्यमा चाप पर्नुको मुख्य कारण समष्टिगत मागको चाप नभई समष्टिगत आपूर्ति व्यवस्थामा गरिएका नीतिगत परिवर्तन भएकोले मौद्रिक नीतिको रूम्भान कडा अख्तियार गर्दा राष्ट्रिय उत्पादनमा थप प्रतिकूल असर पर्न सक्ने खतरा विद्यमान रहन्छ।
१५. मुलुकको वाह्य क्षेत्रमा स्थायित्व कायम भएपनि चुनौतीहरु भने नभएका होइनन्। मुलुकको विद्यमान आन्तरिक द्वन्द्व, पूर्वाधार विकास तथा संस्थागत सुधार कार्य अपेक्षित रूपमा अगाडि बढ्न नसकेको र विश्व व्यापार संगठनको प्रावधान अनुसार तयारी पोशाकमा रहँदै आएको कोटा प्रणालीको खारेजीका कारण नेपाली वस्तु तथा सेवा निर्यातको स्थिति पनि सन्तोषजनक रहन सकेको छैन। यो स्थितिको कारण वाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने खतरालाई निराकरण गर्न मौद्रिक नीतिले निर्यात प्रवर्द्धनमा सहयोगी भूमिका खेल्नु वाञ्छनीय देखिन्छ। मुलुकको आयात घट्ने क्रममा रहेकोले शोधनान्तर स्थितिमा पर्न सक्ने नकारात्मक असर न्यून हुने भएतापनि निर्यातजन्य उद्योगले उपयोग गर्ने औद्योगिक कच्चापदार्थ तथा अन्य पूँजीगत सामानको आयातमा आउन थालेको ह्रासले निर्यातको अवस्था तत्काल सुधार नहुने सम्भावना छ। तर, मौद्रिक नीतिले मात्र यो समस्या निराकरण गर्न सकिँदैन। यसको समाधानका लागि सरकारी वित्त

तथा विदेशी विनिमय नीतिका अतिरिक्त उत्पादन तथा निर्यात-प्रक्रिया मार्फत व्यहोर्नु पर्ने लागत (transaction cost) घटाउन अवलम्बन गर्नुपर्ने उपायहरूमा मौद्रिक नीतिले सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने अवस्था छ ।

१६. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन, उत्पादक मूल्यमा ३.४ प्रतिशतले बढेकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा २.५ प्रतिशतले मात्र बढेको अनुमान छ । यसले आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको देखाउँदछ । विद्यमान आन्तरिक द्वन्द्व, शिथिल विश्व उत्पादन, पेट्रोलियम पदार्थको बढ्दो मूल्य, मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरमा वृद्धि, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै बढ्न थालेको ब्याजदरका कारण आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पनि आर्थिक वृद्धिदर जोखिममुक्त रहने देखिन्छ । आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको र आर्थिक वृद्धिदर जोखिममा रहेको संवेदनशील स्थितिमा मौद्रिक नीतिको रुभान नरम हुनुपर्ने आवश्यकता पनि देखिन्छ ।
१७. यहि तथ्यलाई दृष्टिगत गरी विगत केही वर्ष यता नेपाल राष्ट्र बैंकले लचिलो मौद्रिक नीति अख्तियार गर्दै आएको पनि हो । यस क्रममा अर्थतन्त्रमा कर्जाको उपलब्धता बढाउन अनिवार्य नगद अनुपात र बैंकदर तथा पुनरकर्जादरहरूमा कटौती र रुग्ण उद्योग पुनरकर्जाको व्यवस्था मार्फत कर्जाको लागत घटाउने प्रयास गरियो । यसबाट केही सफलता पनि मिलेको छ । नरम ब्याजदर नीतिका कारण विगतको तुलनामा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जाको ब्याजदरमा कमी आएको छ, यद्यपि यो पर्याप्त छैन । वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा विस्तार भएको छ । बैंकहरूको अधिक तरलता (Excess liquidity) मा कमी आएको छ । फलस्वरूप, बैंकहरूको मुनाफा अभिवृद्धि भएको छ । आर्थिक वृद्धिदर जोखिममा रहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा मौद्रिक नीतिको विद्यमान नरम रुभानलाई कायम राख्नु पर्ने देखिन्छ ।
१८. केही वर्षयता नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार बढ्दो मात्रामा भारत उन्मुख हुँदै आइरहेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा नेपालको कुल व्यापारमा भारतसँगको व्यापारको अंश ५४.७ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सो अंश बढेर ६५.८ प्रतिशत पुग्यो । विगतमा नेपालले पेट्रोलियम पदार्थ आयात गर्दा अमेरिकी डलरमा भुक्तानी गर्दथ्यो भने केही वर्ष यता भा.रु. मा भुक्तानी गर्नु परेको छ । त्यस्तैगरी, विदेश स्थित नेपाली कामदारहरूले पठाउने रेमिट्यान्स हुण्डी मार्फत भा.रु. मा आउने गर्दथ्यो भने नीतिगत र संस्थागत प्रयासको प्रतिफल स्वरूप परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा प्राप्त हुने क्रम बढेको छ । यी सबै कारणहरूले गर्दा विगत केही समय यता भा.रु. संचितिमा चाप पर्न थालेको छ । भा.रु. संचिति व्यवस्थापन गर्न र नेपाली उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउन अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गरिने वस्तुहरूको संख्या बढाइएको छ (अनुसूची ५) । यसबाट भा.रु. संचिति व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्नुका अतिरिक्त औद्योगिक कच्चा पदार्थको आयात लागत पनि केही कम भएको छ ।
१९. नेपालको तुलनामा भारतमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर रहेकोले ब्याजदरको स्तर पनि उच्च रहेको छ । अर्थतन्त्रको कार्यकुशलता फरक रहेको कारण दुई देशहरूबीच ब्याजदर फरक रहनु स्वाभाविकै हो । तर, नेपाल जस्तो खुला अर्थतन्त्र भएको मुलुकको लागि भारतसँग ठूलो मात्रामा लामो समयसम्म ब्याजदर फरक रहन दिनु उचित हुदैन (यद्यपि हाल नेपालको भारतसँगको ठूलो मात्रामा ब्याजदर फरक रहेको छैन) । यसले पूँजी पलायनलाई प्रोत्साहन गरी भा.रु. संचिति व्यवस्थापन कार्यलाई जटिल बनाउँछ । यस परिदृष्यबाट हेर्दा विगतको जस्तो नरम ब्याजदर नीति कायम गर्न गाह्रो छ । यो स्थितिले गर्दा मौद्रिक नीतिको रुभान कडा हुनुपर्ने देखिन्छ ।
२०. माथि विश्लेषण गरिए अनुरूप आर्थिक क्रियाकलापको शिथिल स्थिति र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व सुदृढ भइसकेको अवस्थाले गर्दा एकातिर विद्यमान मौद्रिक नीतिको नरम रुभानलाई यथावत् कायम राख्नु पर्ने देखिन्छ भने अर्कोतर्फ मूल्यमा चाप परेको स्थिति र बाह्य क्षेत्र स्थायित्व जोखिमपूर्ण रहेको अवस्थाका कारण मौद्रिक नीतिको कडा रुभान कायम गर्नु पर्ने देखिन्छ । मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको वर्तमान विरोधाभाषपूर्ण स्थिति (trade-off) लाई दृष्टिगत गरी यी उद्देश्यहरूबीच सन्तुलन (balance) ल्याउने हेतु आर्थिक वर्ष २०६२/६३ का लागि मौद्रिक नीतिको सजग रुभान (cautious monetary policy stance) कायम गरिएको छ । साथै, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यसँग तादात्म्य हुनेगरी प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको उद्देश्य

२१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको उद्देश्य मूल्य स्थिरता कायम गर्ने रहेको छ । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि र आपूर्तिजन्य अवरोधहरू कायम रहने सम्भावनाका कारण मूल्यमा चाप पर्ने

देखिएतापनि यो आर्थिक वर्षमा औसत मुद्रास्फीति दर करिब ५.० प्रतिशत कायम राख्ने लक्ष्य रहेको छ । यो स्तरको मुद्रास्फीतिदरले आर्थिक निर्णयहरूमा प्रतिकूल प्रभाव नपार्ने हुँदा आर्थिक क्षेत्रमा विचलन आउने देखिदैन ।

२२. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको दोश्रो प्राथमिकता शोधनान्तरमा आवश्यक बचत कायम गर्ने रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को अन्त्यमा शोधनान्तर बचत रु. ४ अर्ब ५० करोड रहने लक्ष्य छ । यो स्तरको बचतले समग्र विदेशी विनिमय संचितिमा थप अनुकूल असर पार्नेछ ।
२३. भारतमा पनि यो आर्थिक वर्ष मुद्रास्फीति दर ५.० प्रतिशतदेखि ५.५ प्रतिशतसम्म रहने प्रक्षेपणको सन्दर्भमा नेपालको ५.० प्रतिशत प्रक्षेपित मुद्रास्फीतिले यथार्थ विनिमयदरलाई अधिमूल्यित हुन दिने छैन । त्यसैगरी, नेपाल र भारतबीचको व्याजदर फरकले पनि नेपालको बाह्य सन्तुलनमा केही भूमिका खेल्न सक्ने सन्दर्भमा मूल्यमा पर्न सक्ने चाप केही कम गर्न मद्दत पुऱ्याउन निक्षेपको व्याजदरलाई केही उच्च राख्ने मौद्रिक नीतिको उद्देश्य रहेको छ । आर्थिक गतिविधि शिथिल रहेको अवस्थामा कर्जाको व्याजदर नबढाई निक्षेपको व्याजदर केही उच्च गर्न सक्ने सम्भावनालाई मौद्रिक नीतिले समेट्नु पर्ने अवस्था छ ।
२४. आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आउने क्रम यथावत् रहेको पृष्ठभूमिमा प्राथमिक उद्देश्यमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी आर्थिक गतिविधिलाई सहज बनाउन मौद्रिक तथा कर्जा नीतिलाई सजगताका साथ संचालन गर्ने लक्ष्य पनि रहेको छ । निक्षेपदरको माध्यमबाट वित्तीय साधन परिचालनमा सहयोग पुऱ्याई उपलब्ध साधनको सानो अंश मात्र (१०.८ प्रतिशत) श्री ५ को सरकारतर्फ प्रवाह गर्ने र अधिकांश कर्जा निजी क्षेत्रलाई उपलब्ध गराई यो आर्थिक वर्षमा ४.०-४.५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदर सहज बनाउने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ ।
२५. मौद्रिक नीतिको माध्यमबाट उच्च र दिगो आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने भनेको निजी क्षेत्रमार्फत नै हो । निजी क्षेत्रको विकासको लागि सबल तथा कुशल वित्तीय क्षेत्रको विकास हुनु आवश्यक छ । यही तथ्यलाई दृष्टिगत गरी केही वर्ष यता वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व तथा यसको सुदृढीकरण मौद्रिक नीतिको उद्देश्य रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीति वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ पनि परिर्लक्षित गरिएको छ । यो उद्देश्य प्राप्तिका लागि विगतमा कायम रहेको पुनरकर्जा व्यवस्था र खुला बजार कारोबारलाई अभ्र प्रभावकारी ढंगले संचालन गरिनेछ ।

मौद्रिक नीतिको रणनीतिक लक्ष्य/मौद्रिक योगाङ्कहरूको प्रक्षेपण

२६. मौद्रिक नीतिको रणनीतिक आधारस्तम्भको रूपमा स्थिर विनिमयदर प्रणालीलाई यथावत् कायम राखिएको छ । स्थिर विनिमय प्रणालीका कारण ने.रु. अधिमूल्यित (over valued) वा अनावश्यक अवमूल्यित (under valued) नहोस् भन्नाका लागि मूल्य नियन्त्रणलाई मौद्रिक नीतिले आफ्नो कार्यक्षेत्रमा राखेको छ । नेपाली अर्थतन्त्रको संरचनामा खासै ठूलो परिवर्तन नआइसकेको, समष्टिगत आर्थिक नीतिहरू यथावत् रहेको र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व सुदृढ भइनसकेको स्थितिमा वैकल्पिक मौद्रिक रणनीतिको रूपमा रहेको लक्षित मुद्रास्फीति (Inflation Targeting) प्रभावकारी र सान्दर्भिक नदेखिने भएकोले स्थिर विनिमयदर प्रणालीलाई मौद्रिक रणनीतिको रूपमा यथावत् कायम गरिएको हो ।
२७. स्थिर विनिमयदर प्रणालीको खाकासँग सामञ्जस्य हुने गरी मौद्रिक योगाङ्कहरू (Monetary aggregates) को लक्ष्य तोकिएको छ । मौद्रिक योगाङ्कहरूमध्ये आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १२.० प्रतिशतले बढेको विस्तृत मुद्रा प्रदाय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १३.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ (अनुसूची ४) । आर्थिक वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही उच्च रहने लक्ष्य रहेतापनि मूल्यमा थप चाप नपरोस् भन्ने अभिप्रायले विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई अघिल्लो वर्षको तुलनामा सीमान्त मात्राले मात्र माथि राखिएको हो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ११.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको संकुचित मुद्रा प्रदाय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १२.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
२८. उपरोक्त दुई मौद्रिक योगाङ्कहरूमध्ये विस्तृत मुद्रा प्रदायलाई मौद्रिक सूचकको रूपमा लिइनेछ । वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप संरचनामा परिवर्तन भई बचत निक्षेपको अनुपात बढ्दै गई कुल निक्षेपमा सोको उच्च भार रहेकोले विस्तृत मुद्रा प्रदायलाई मौद्रिक सूचकको रूपमा लिइने नीति अख्तियार गरिएको हो ।
२९. मागको आधारमा मुद्रा प्रदायको विश्लेषण गर्दा चालू आर्थिक वर्षको लागि मौद्रिक विस्तारमा संचित मुद्रा (reserve money) को भन्दा मुद्रा गुणक (money multiplier) को भूमिका प्रबल रहने अनुमान छ ।

वाणिज्य बैंकहरूको नगद व्यवस्थापनमा सुधार आएको, अनिवार्य नगद अनुपात न्यूनतम रहेको र खुला बजार कारोबार गतिशील रहेको आधारमा मुद्रा गुणक बढ्ने अनुमान गरिएको हो ।

३०. श्रोतको आधारमा मुद्रा प्रदायको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. ६ अर्बले बढेको मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. ४ अर्ब ५० करोडले मात्र बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । रेमिट्यान्स आप्रवाहमा केही वृद्धि हुने भएतापनि निर्यातमा ठूलो सुधार नआउने, विदेशी ऋण आप्रवाह न्यून रहने र आयात वृद्धि हुन सक्ने अनुमानका आधारमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही कम दरले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको हो ।
३१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १४.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १५.४ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जामध्ये श्री ५ को सरकारलाई जाने बैंक कर्जा अघिल्लो वर्ष रु. ३ अर्ब ५० करोडले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. ४ अर्ब ८० करोडले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । श्री ५ को सरकारको पूँजीगत खर्चमा ठूलो वृद्धि हुन नसक्ने अनुमानको आधारमा श्री ५ को सरकारले उपयोग गर्ने बैंक कर्जा अघिल्लो वर्षको तुलनामा सीमान्त मात्रामा वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको हो ।
३२. अघिल्लो वर्ष १७.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १८.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ । आयात कर्जा बढ्ने र निजी क्षेत्रमा संचालित पूर्वाधार तथा उपभोग कर्जाविस्तार हुने अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको हो ।
३३. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा १२.५ प्रतिशतले बढेको वाणिज्य बैंकहरूको आवधिक निक्षेप आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १३.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ । आर्थिक वृद्धिदरमा केही सुधार आउने र गैह्र-बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन बढ्ने अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा वाणिज्य बैंकहरूको आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्षको तुलनामा सीमान्त दरले मात्र बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको हो ।

मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्य र संचालन कार्यविधि

३४. कुशल मौद्रिक व्यवस्थापनको लागि मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको छनौट महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थिर विनिमयदर प्रणाली मौद्रिक अंकुशको रूपमा रहेको सन्दर्भमा मुद्रा तथा कर्जाको मूल्य (अर्थात् ब्याजदर) लाई संचालन लक्ष्यको रूपमा लिनु असम्भाव्य (unfeasible) हुने भएकाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि प्रयोगमा ल्याइएको वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा कायमै राखिएको छ । मौद्रिक नीतिको लक्ष्यको रूपमा अधिक तरलता रणनीति कार्यान्वयनमा ल्याउँदा मौद्रिक व्यवस्थापनको लागतको प्रत्यक्ष प्रभाव नेपाल राष्ट्र बैंकको वासलातमा पर्ने भएकोले यो संचालन कार्यविधि अपनाइएको हो ।
३५. वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलता व्यवस्थापनको माध्यमबाट कर्जा उपलब्धतामा आवश्यक परिवर्तन गर्दै मौद्रिक स्थायित्व कायम राख्ने मौद्रिक नीतिको उद्देश्य हासिल गर्न सकिने र यसैबाट वित्तीय बजारलाई व्यवस्थित पार्न समेत सघाउ पुग्छ । कर्जा उपलब्धताको हेरफेरले वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व प्राप्त गर्न मद्दत पुग्ने भएकोले सोलाई संचालन लक्ष्यको रूपमा ग्रहण गरिएको हो ।
३६. मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा रहेको अधिक तरलता व्यवस्थापनको आधारस्तम्भको रूपमा रहेको तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई यो वर्ष पनि यथावत् कायम गरिएको छ । गत वर्ष कार्यान्वयनमा ल्याइएको यो संरचनाले वाणिज्य बैंकहरूको तरलताको स्थितिलाई सहि रूपले प्रतिबिम्बित गरी सोको व्यवस्थापन गर्न मद्दत पुऱ्याएको र वित्तीय बजारको स्थायित्व र मौद्रिक स्थायित्व कायम गर्न सघाएकोले यो वर्ष पनि सो कार्यविधिलाई निरन्तरता दिइएको हो ।

मौद्रिक नीतिको उपकरणहरूमा समायोजन तथा सुधार

३७. केही वर्ष यता बैंकदरमा कारोबार भएको छैन । अल्पकालीन रिपो दर लगायत अन्य दोश्रो बजार कारोबारबाट सृजित ब्याजदरहरू बजारमा आधारित भएकाले तय गरिएका मौद्रिक उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न मौद्रिक नीतिको अग्रिम रुभान (ex-ante stance) सार्वजनिक जानकारीको लागि सम्प्रेषण गर्ने उपायको रूपमा बैंकदरलाई लिने प्रचलनलाई यथावत् कायम राखिएको छ । हाल मूल्यमा चाप परिरहेको र बाह्य क्षेत्र सन्तुलनमा सजग हुनुपर्ने स्थिति आएकोले बैंकदरलाई विद्यमान ५.५ प्रतिशतबाट बढाई ६.० प्रतिशत पुऱ्याइएको छ । राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि जोखिममा परिरहेको अवस्था हुँदाहुँदै पनि मूल्यमा परिरहेको चापलाई

सम्बन्धन गर्न बैंकदरमा सीमान्त वृद्धि गरिएको हो । नेपालमा वि.सं. २०४६ सालदेखि कर्जा तथा निक्षेप दरहरूको निर्धारण बजार प्रक्रियालाई छोडिदैं आएको र खुला बजार कारोबार पनि बोलकबोलको आधारमा संचालन गरिने भएकोले बजार ब्याजदर र बैंकदरबीच तालमेल मिलाउन रिपोदर बैंकदर भन्दा बढी हुने अवस्था आएको बखत रिपो दरमा ०.५ प्रतिशत थपि बैंकदर निर्धारण गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । रिपो दर बैंकदर भन्दा मुनि रहेको अवस्थामा भने तोकिएको बैंकदर नै प्रचलनमा रहने व्यवस्था मिलाइएको छ । खुला बजार कारोबारमार्फत् र तरलता सुविधाअन्तर्गत कुनै वाणिज्य बैंकको तरलता पूर्ति नभएको अवस्थामा वाणिज्य बैंकहरूलाई बैंकदरमा तरलता उपलब्ध गराइने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

३८. बैंकदरलाई सीमान्त रूपमा माथि उठाइएको परिप्रेक्ष्यमा पुनरकर्जादरहरूमा पनि तदनुसृत समायोजन गरिएको छ । यस क्रममा स्वदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात कर्जा र कृषि कर्जाका लागि व्यवस्था गरिएको पुनरकर्जादरलाई साविकको ३.० प्रतिशतबाट ३.५ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ । विदेशी मुद्रामा नै प्रदान गरिने पुनरकर्जादरतर्फ २०६२ जेष्ठ १७ गते निर्धारण गरिएको ३.२५ प्रतिशतलाई यथावत् कायम राखिएको छ । रुग्ण उद्योग पुनरकर्जादरलाई भने साविकको १.५ प्रतिशतमै यथावत् कायम गरिएको छ । यस प्रयोजनका लागि वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीहरूलाई साविकको ४.५ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याजदर तोक्न नपाइने व्यवस्था पनि यथावत् राखिएको छ ।
३९. वाणिज्य बैंकहरूको कोषको लागत घटाउन मद्दत पुऱ्याई अर्थतन्त्रमा वित्तीय मध्यस्थता बढाउने कार्यमा सघाउ पुगोस् भन्ने उद्देश्यले विगत केही वर्षयता अनिवार्य नगद अनुपातमा क्रमशः कटौती गर्ने नीति लिइएको थियो । यो वर्ष भने मूल्य र बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा चाप तथा जोखिमको अवस्था देखिएको सन्दर्भमा अनिवार्य नगद अनुपातमा थप कटौती नगरी विद्यमान ५.० प्रतिशतकै अनुपातलाई यथावत् कायम राख्ने नीति लिइएको छ । तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई सहयोग पुग्ने गरी अनिवार्य नगद अनुपात गणना विधिमा केही सुधार गरिसकिएको छ । मूल्य र बाह्य क्षेत्रमा सुधार आउनुको साथै वाणिज्य बैंकहरूले कर्जादर र निक्षेपदरबीचको अन्तर घटाएमा मौद्रिक नीतिको अर्धवार्षिक समीक्षा ताका अनिवार्य नगद अनुपातमा केही कटौती गर्न सकिनेछ ।
४०. मुलुकमा विद्यमान असहज परिस्थिति र बाह्य झटका (external shocks) का कारण नेपाली उद्योग तथा पर्यटन व्यवसाय रुग्ण अवस्थामा रहेका छन् । यी दुई क्षेत्रहरूलाई केही राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि रुग्ण उद्योग पुनरकर्जाको व्यवस्था हुँदै आएको छ । विगत चार वर्ष यता यस सुविधा अन्तर्गत पटक-पटक गरी १२७ होटल र ३७ उद्योगलाई जम्मा रु. २ अर्ब ६२ करोड पुनरकर्जा स्वीकृत भइसकेको छ । विगतमा विनियोजन गरिएको रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधाको पुऱैमात्रामा उपयोग हुन नसेकतापनि नेपाली उद्योग तथा पर्यटन व्यवसायको स्थितिमा सुधार नआइसकेको वर्तमान अवस्थालाई विचार गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पनि रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधालाई निरन्तरता दिइएको छ । यो वर्षको लागि रु. २ अर्बको रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था गरिएको छ । रुग्ण उद्योग पुनरउत्थान समितिले तय गरेका शर्त अनुसार यो सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ । विनियोजन गरिएको रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधाको पुरा उपयोगका सम्बन्धमा प्रक्रियागत सुधारका लागि बैंकले यथेष्ट प्रयास गर्नेछ । यसका साथै, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा सम्भाव्यताका आधारमा एउटा औद्योगिक पुनःस्थापना कोष स्थापना गरिने उल्लेख भएवाट रुग्ण उद्योग सुधारको लागि थप सहयोग मिल्ने यस बैंकले विश्वास लिएको छ ।
४१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा खुला बजार कारोबारको कार्यान्वयन रणनीतिमा परिवर्तन ल्याइएको थियो । यसै क्रममा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको अवस्था र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको स्थिति अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकको अग्रसरतामा मौद्रिक नीतिको महत्वपूर्ण अल्पकालीन उपकरणको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई बोलकबोलको आधारमा संचालन गर्ने व्यवस्था अपनाइयो । यस व्यवस्था अनुसार सोभै बिक्री (outright sale) बोलकबोल, सोभैखरीद (outright purchase) बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल लगायतका खुलाबजार उपकरणहरू कार्यान्वयनमा ल्याइए । सोभै बिक्री बोलकबोल र सोभै खरीद बोलकबोलको उद्देश्य क्रमशः मध्यम प्रकृतिको तरलता प्रशोचन र प्रवाह गर्ने रत्यो । अल्पकालीन (१ देखि ७ दिन सम्म) अवधिको तरलता प्रवाह र प्रशोचन गर्न क्रमशः रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलको व्यवस्था सुरु गरियो । खुला बजार कारोबारका यी उपकरणहरू कार्यान्वयन गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा बिक्री बोलकबोल मार्फत मध्यकालीन रु. १० अर्ब ५० करोड तरलता प्रशोचन गरियो भने खरीद बोलकबोल मार्फत रु. १ अर्ब ३१ करोड तरलता प्रवाह गरियो (तालिका ७ र ८) । त्यस्तैगरी आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रिपो बोलकबोल मार्फत

- अल्पकालीन रु. ६ अर्ब ६८ करोड तरलता प्रवाह गरियो भने रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत रु. ५ अर्ब २७ करोड तरलता प्रशोचन गरियो (तालिका ९ र १०) । गत वर्ष सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गरिएको पृष्ठभूमिमा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाबाट प्राप्त निष्कर्षलाई केन्द्रविन्दु बनाई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पनि उपरोक्त खुला बजार उपकरणहरू कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
४२. खुला बजार कारोबार अन्तर्गत यस बैंकको अग्रसरतामा रिपो बोलकबोल मार्फत वाणिज्य बैंकहरूलाई अल्पकालीन तरलता प्रवाह गरिन्छ भने रिभर्सरिपो बोलकबोल मार्फत वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अल्पकालीन तरलता प्रशोचन गरिन्छ । भुक्तानी कार्य समयमै होस् र वित्तीय अनुशासन कायम होस् भन्ने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसार रिपो र रिभर्स रिपोबोलकबोल कारोबार गर्दा सुरक्षणको रूपमा श्री ५ को सरकारको पूर्ण रूपले सुरक्षित ट्रेजरी विल्स धितो लिने व्यवस्था छ । हाल मूल्यको आधारमा रिपो बोलकबोल मार्फत वाणिज्य बैंकहरूलाई तरलता प्रवाह गर्ने र रिभर्स रिपो बोलकबोलमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट तरलता प्रशोचन गर्ने व्यवस्था छ । रिपो तथा रिभर्स रिपोको माध्यमबाट नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई धितोयुक्त ऋण दिने र ऋण लिने कार्य हुने र ऋणपत्रको खरीद तथा विक्री नहुने भएकाले तरलताको स्थितिको आधारमा मात्र ब्याजदर निर्धारण होस् भन्ने उद्देश्यले यस आर्थिक वर्षदेखि रिपो तथा रिभर्स रिपो प्रतिफल (ब्याजदर) को आधारमा बोलकबोल गरिने व्यवस्था शुरु गरिनेछ । यी दुवै कारोबारको लागि पूर्ण धितोको रूपमा श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी विल्स लिइने व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ ।
४३. मौद्रिक उद्देश्य प्राप्तिका लागि तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा गरिने खुल्ला बजार कारोबार संचालनको प्रक्रियामा परिवर्तन गरिएको छ । नयाँ प्रक्रिया अनुसार प्रत्येक हप्ताको सोमवार मात्र श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रको प्राथमिक निष्काशन गर्ने र साधारणतया बुधवार मात्र दोस्रो बजार कारोबार गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
४४. हाल ट्रेजरी विल्सको प्राथमिक निष्काशन गर्दा एक निश्चित मापदण्डको कागजी प्रमाणपत्र जारी गर्ने व्यवस्था छ । २८ दिने, ९१ दिने, १८२ दिने र ३६४ दिने ट्रेजरी विल्सहरूको भुक्तानी समयवधि पुगेको बेला पुनः बोलकबोल प्रथाद्वारा विक्री गर्ने व्यवस्था गरिँदा कागजी तथा प्रशासनिक काम तथा खर्च बढी लाग्छ । धेरैजसो केन्द्रीय बैंकहरूले कागजविहीन ऋणपत्र बहीखाता दर्ता (Book Entry) को आधारमा जारी गर्ने व्यवस्था शुरु गरिसकेको पाइन्छ । यस्तो कारोबारको माध्यमबाट खर्च घट्ने र प्रमाणपत्रहरू हराउने तथा नष्ट हुने जोखिम लगायत प्रशासनिक भ्रष्टाचललाई समेत निरूपण गर्ने उपायको रूपमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि बहीखाता दर्ताको आधारमा कारोबार संचालन गर्न आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरी सोको माध्यमबाट ट्रेजरी विल्सको कारोबार गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
४५. ट्रेजरी विल्समा हुने विक्री बोलकबोल, खरीद बोलकबोल, रिपो र रिभर्सरिपो बोलकबोल नेपाल राष्ट्र बैंकको अग्रसरतामा मौद्रिक नीतिको उद्देश्य प्राप्त गर्ने उपकरणको रूपमा प्रयोग हुँदै आएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक बाहिर पनि ट्रेजरी विल्सको दोश्रो बजार विकास गर्नको निमित्त मिति २०६१/६/१५ देखि दरपीठका आधारमा खरीद विक्री गर्ने व्यवस्था भइसकेको छ । ट्रेजरी विल्सको प्राथमिक निष्काशन कागजविहीन (Scripless) आधारमा गरिँदा उपरोक्त किसिमको दोश्रो बजार कारोबार नेपाल राष्ट्र बैंकमा कायम हुने बहीखाता दर्ताको आधारमा गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
४६. मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको क्रममा गरिने आन्तरिक तरलता प्रवाह/प्रशोचन कार्य (खुला बजार कारोबार) लाई बढी प्रभावकारी बनाउन खुला बजार कारोबारलाई विदेशी विनिमय बजारमा नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्ने हस्तक्षेप (intervention) कारोबारसँग समन्वय गर्ने र विनिमय बजारमा गरिने हस्तक्षेपबाट मुद्राप्रदायमा पर्नसक्ने प्रतिकूल असरलाई निष्क्रिय पार्न खुला बजार कारोबारलाई सघन तुल्याइने छ ।
४७. हाल वाणिज्य बैंक, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू र सर्वसाधारण व्यक्तिहरूलाई लक्षित गरेर श्री ५ को सरकारको ऋणपत्र क्रमशः ट्रेजरी विल्स, विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचत पत्र तथा नागरिक बचत पत्र निष्काशन गर्ने गरिएको छ । यसका साथै कर संकलन गर्ने क्रममा निजी क्षेत्रसँगको श्री ५ को सरकारको दायित्व मिलान गर्ने सिलसिलामा विशेष ऋणपत्र समेत जारी गर्ने गरिएको छ । राष्ट्र ऋण परिचालन गर्ने क्रममा जारी गरिने ऋणपत्रहरूलाई सरलीकरण गर्न ट्रेजरी विल्स, विकास ऋणपत्र र नागरिक बचत पत्र मात्र निष्काशन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । नागरिक बचत पत्र धितो राखी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा लिन पाउने व्यवस्था मिलाइने छ । हाल श्री ५ को सरकारले जारी गर्ने विशेष ऋणपत्र अस्थायी

- विशेष ऋणपत्रको रूपमा निष्काशन गर्ने र यस्तो ऋणपत्रको प्रशासनिक प्रक्रिया छिटो पूरा गरी छिटो भुक्तानी दिने वा भुक्तानी दिन नसकिने अवस्था आएमा ट्रेजरी विल्स, विकास ऋणपत्र वा नागरिक बचत पत्र जारी गरी अस्थायी विशेष ऋणपत्र खारेज गर्न श्री ५ को सरकारलाई अनुरोध गरिनेछ ।
४८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भए बमोजिम उक्त वर्ष पहिलो पल्ट रु. ३ अर्ब बराबरको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रथाको माध्यमबाट प्राथमिक निष्काशन गरियो । पाँच वर्षको लागि जारी गरिएको ५.५ प्रतिशत ब्याजदर (coupon) अंकित विकास ऋणपत्र over subscription भई प्रिमियममा बिक्री भएको छ । यो ऋणपत्रको दोश्रो बजार कारोबारको लागि नेपाल धितोपत्र बजार लिमिटेडमा सूचीकरण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । चालू आर्थिक वर्षमा पनि मुद्रा तथा पूँजी बजारको स्थितिको आधारमा बजेटमा प्रस्तावित आन्तरिक ऋण मध्ये केही रकम विकास ऋणपत्रको बोलकबोल माध्यमबाट निष्काशन गरिनेछ ।
४९. अर्थतन्त्रमा लगानी बढाउन आवश्यक पर्ने पूँजी परिचालनको माध्यमको रूपमा श्री ५ को सरकार बाहेक अन्य निकायहरूमा ऋणपत्र (debt instruments) निष्काशन गर्ने प्रथाको विकास हुन सकिराखेको छैन । अर्कोतर्फ सर्वसाधारण व्यक्तिहरूसँग छरिएर रहेको स-सानो मात्रामा रहेको रकमलाई वाणिज्य बैंक तथा अन्य वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप बाहेक अन्यत्र बैकल्पिक लगानीको अवसर देखिदैन । यसै तथ्यलाई मनन गरेर आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा नयाँ आयोजनाहरू निर्माण गर्न नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा २० देखि ३० वर्ष अवधिका विद्युत् ऋणपत्र जारी गर्ने व्यहोरा उल्लेख छ । यहि सन्दर्भमा देश विकासको लागि दीर्घकालीन ऋणपत्रको माध्यमबाट साधनको परिचालन गर्ने प्रथाको विकास होस् र स-साना बचतकर्ताहरूलाई लगानीका बैकल्पिक उपकरणहरू उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्यले ऋण सम्बन्धी म्यूचुअल फण्डस् कारोबार गर्न वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
५०. मौद्रिक नीतिको उद्देश्य प्राप्तिका निमित्त यस बैंकको अग्रसरतामा खुला बजार कारोबार संचालन गरिने र वाणिज्य बैंकहरूमा तरलताको अभाव भई आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थामा कुनै आँच नआओस् भन्ने उद्देश्यले अन्तिम ऋणदाता सुविधाको रूपमा गत वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूलाई स्थायी तरलता सुविधा (standing liquidity facility) को व्यवस्था गरिएको थियो । बढीमा ५ दिन सम्म तरलता उपलब्ध गराउन सकिने यो सुविधा पूर्णरूपले धितोयुक्त र स्वतः प्राप्त हुने व्यवस्था हो । श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी विल्स र विकास ऋणपत्रको धितोको आधारमा शुरुमा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको अंकित मूल्यको ९० प्रतिशतसम्मले हुन आउने रकम वाणिज्य बैंकहरूलाई तरलता उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था थियो । वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधाको दुरुपयोग नगरुन् र खुला बजार कारोबार तथा अन्तरबैंक कारोबारमा प्रतिकूल असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले यो सुविधाको ब्याजदर ९१ दिने ट्रेजरी विल्सको अन्तिम बोलकबोल औसत बढादरमा निश्चित प्रतिशत विन्दु थपेर खुला बजार संचालन समितिले निर्धारण गर्ने परिपाटी कायम गरिएको थियो । वाणिज्य बैंकहरूले अल्पकालमा यो सुविधा उपयोग गर्नुपर्ने हो, तापनि तरलताको समस्या निरन्तर रूपमा देखापरेको अवस्थामा केही बैंकहरूले साधन परिचालनका बैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्नुको सट्टा यो सुविधाको बढी उपयोग गरेको पाइएकोले मिति २०६१/९/७ देखि उक्त सुविधाको सीमालाई साविकको ९० प्रतिशतबाट ५० प्रतिशतमा झार्न थियो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ४९ अर्ब ३१ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरे । ब्याजदर निर्धारण प्रक्रिया र यस सुविधाको सीमा साविककै ५० प्रतिशत कायम गरिएको छ भने वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधाको दुरुपयोग नगरुन् भन्ने उद्देश्यले यो सुविधाको समयबद्धि भने ५ दिनबाट अधिकतम ३ दिनमा झार्न थियो । यो सुविधाको सीमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल पूँजीकोष, हिसाब मिलान कारोबार र निक्षेपको आधारमा निर्धारण हुने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन भएतापनि नेपालका केही वाणिज्य बैंकहरूको कुल पूँजीकोष नकारात्मक रहेको, हिसाब मिलान र निक्षेपको भरपर्दो तथ्याङ्क समयमा उपलब्ध हुन नसक्ने भएकाले स्वतःस्फूर्त उपलब्ध गराउनु पर्ने यो सुविधाको सीमा निर्धारणको आधार साविकमा जस्तै श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी विल्स र विकास ऋणपत्रलाई नै कायम राखिएको छ ।
५१. राष्ट्र ऋण तथा खुल्ला बजार व्यवस्थापन सम्बन्धी कारोबारहरूलाई छिटो-छरितो र सरल बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंकको राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग, बैंकिङ्ग कार्यालय र जिल्लास्थित कार्यालयहरू बीच Online System शुरु गर्न आवश्यक अध्ययन कार्य अगाडि बढाइने छ ।
५२. श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रको साँवा भुक्तानी सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य हालसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मात्र हुँदै आएको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यस आर्थिक वर्षदेखि बजार निर्माता र वाणिज्य बैंकलाई साँवा भुक्तानी

कार्यको जिम्मा दिइनेछ । बजार निर्माता र वाणिज्य बैंकहरूलाई यस कार्यमा आकर्षण बढाउन साँवा भुक्तानी रकमको शोधभर्ना प्राप्त नहुँदासम्मको अवधिको लागि उक्त रकमलाई अनिवार्य नगद अनुपातमा गणना गरिनेछ । सरकारी ऋणपत्रको ब्याज तथा निवृत्तिभरण भुक्तानी कार्य गरेबापत वाणिज्य बैंकहरूलाई समुचित रूपमा कमिशनको व्यवस्था गरिनेछ ।

ग्रामीण कर्जा

५३. श्री ५ को सरकारले प्राथमिकता तोकेका कृषि लगायतका क्षेत्रमा आवश्यक मात्रामा कर्जाको उपलब्धता बढोस् भनेर यस बैंकले विगतमा वाणिज्य बैंकहरूको लागि निर्देशित कर्जा कार्यक्रमहरू लागू गरेको थियो । वित्तीय क्षेत्र उदारीकरण नीतिसँग निर्देशित कर्जा कार्यक्रमहरू मेल नखाने र कर्जा लगानीमा वाणिज्य बैंकहरूको स्वतन्त्रता कुष्ठित नहोस् भनेर प्राथमिकता प्राप्त कर्जालाई क्रमशः हटाउँदै लगी अन्ततोगत्वा यसलाई अनिवार्य नबनाई ऐच्छिक बनाउने नीति यस बैंकले लिएको छ । विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रम भने यथावत् कायम छ । ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जाप्रवाह गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक तथा श्री ५ को सरकारको संलग्नतामा खोलिएका ५ ग्रामीण विकास बैंकहरू, लघु वित्त क्षेत्रमा थोक कर्जा उपलब्ध गराउने ग्रामीण स्वावलम्बन कोष तथा ग्रामीण लघु वित्त विकास केन्द्र र निजी क्षेत्रमा संचालित अन्य लघु वित्त संस्थाहरू कार्यरत छन् । ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जा प्रवाह गरी ग्रामीण रोजगारी तथा गरिवी निवारण कार्यमा संलग्न वित्तीय संस्थाहरूलाई अन्य वित्तीय संस्थाहरू भन्दा फरक ढंगले व्यवहार गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा उपलब्धता बढाउने र कर्जा सुलभतामा सुधार ल्याउने उपायकोरूपमा त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूको लागि छुट्टै नीति, ऐन, नियम र संरचनागत सुधारलाई यस आर्थिक वर्ष कार्यान्वयनमा ल्याइने लघु कर्जा नीतिको आधारको रूपमा लिइएको छ ।
५४. ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जाको अत्यधिक माग रहेको, हाल कार्यरत संघ संस्थाका सेवा अपर्याप्त देखिएको र सेवा प्रवाहमा एकरूपता समेत नदेखिएको विद्यमान अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउँदै लैजानको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा चालू आर्थिक वर्षको सुरुमै “राष्ट्रिय लघु कर्जा नीति, २०६२” जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने उल्लेख भइसकेको छ । प्रस्तावित नीतिका प्रावधानहरूलाई अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन कार्ययोजना बनाई क्रमशः कार्यान्वयन गरिनेछ ।
५५. लघु वित्तीय संस्थाहरू र समुदायमा आधारित लघु वचत तथा कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्दै आएका विभिन्न सहकारी र समुदायमा आधारित संस्थाहरूलाई एउटै कानूनी दायराभित्र ल्याउने उद्देश्यले भइरहेका ऐनहरूलाई समायोजन गरी एक लघु वित्त ऐन तर्जुमा गरी लागू गरिने प्रतिवद्धता आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आयव्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा श्री ५ को सरकारले जनाइसकेको छ ।
५६. लघु वित्त तथा ग्रामीण कर्जा देशको अर्थतन्त्रको लागि अति आवश्यक रहेको परिप्रेक्ष्यमा “राष्ट्रिय लघु वित्त नीति” तर्जुमा पश्चात् सोको कार्यान्वयनको लागि छुट्टै लघु वित्त ऐनको तर्जुमा गरिने व्यहोरा आय-व्ययको सार्वजनिक वक्तव्यमा उल्लेख भए वमोजिम सो ऐनअन्तर्गत प्रभावकारी नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि Second-tier Institution (STI) खडा गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाइने छ ।
५७. यस बैंकको व्यवस्थापनमा सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने स्वशासित वित्तीय संस्थामा परिणत गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ भित्र सो कोषलाई राष्ट्रिय लघु वित्त कोषको रूपमा विकसित गरिने व्यहोरा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक वक्तव्यमा उल्लेख भइसकेको छ । यस बैंकबाट संचालित परियोजना अवधि समाप्त भएका विभिन्न लघु वित्तीय परियोजनाहरूको दायित्व तथा सम्पत्ति क्रमशः ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा हस्तान्तरण गरिदै लगिनेछ ।
५८. लघु वित्तलाई सीमान्त र विपन्न वर्गमा पुऱ्याई आय आर्जन तथा स्वरोजगारको अवसर सिर्जना गर्ने मूल अस्त्रका रूपमा विकास गर्नेगरी उक्त क्षेत्रको दिगो विकास गर्न र लघु वित्तीय सेवाको विकास तथा विस्तारमा नीतिगत समन्वय र सामञ्जस्य ल्याउनका लागि “उच्चस्तरीय राष्ट्रिय लघुवित्त विकास परिषद्” गठन गरिने प्रतिवद्धता आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक वक्तव्यमा श्री ५ को सरकारले जनाइसकेको छ । उक्त परिषद्को सचिवालय नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहने व्यवस्था मिलाइने छ ।
५९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा कार्यान्वयन भइरहेको ग्रामीण विकास बैंकको संरचनात्मक सुधार कार्यलाई जारी राखिने व्यहोरा उल्लेख भइसकेको छ । संरचनात्मक सुधार पश्चात् मुनाफामा संचालित पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको दोश्रो चरणको

निजीकरण प्रक्रिया हाल जारी नै रहेको हुँदा मुनाफा आर्जन गर्ने अन्य ग्रामीण विकास बैंकलाई पनि क्रमशः निजीकरण गरिदै लगिने र पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयर स्वामित्वलाई १० प्रतिशतमा भाग्ने क्रममा बाँकी ५१ प्रतिशत अंश प्रिमियम सहित निजीकरण भइसकेको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा उक्त बैंकमा रहेको श्री ५ को सरकारको स्वामित्वमा रहेको शेयरको निजीकरण प्रक्रिया सुरु गरिने व्यहोरा समेत सो सार्वजनिक वक्तव्यमा उल्लेख भइसकेको छ ।

६०. वित्तीय रूपले समस्याग्रस्त सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडको सुधारको लागि बैकल्पिक उपायको खोजी गर्ने क्रममा ग्रामीण विकास बैंक उच्चस्तरीय समन्वय तथा निर्देशन समितिको निर्णयानुसार गठन भएको तीन सदस्यीय कार्यदलबाट प्राप्त हुने प्रतिवेदनका आधारमा उक्त बैंकलाई सुधार गर्ने वा अन्य बैकल्पिक उपायहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।
६१. लघु वित्तलाई गरिबी निवारणको प्रमुख उपायको रूपमा विकसित गरी ग्रामीण र विपन्न वर्गसम्म यसको सेवा विस्तार गर्न लघु वित्त विकास बैंकहरूमा लगानी गर्न इच्छुक व्यक्तिहरूलाई अभि प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले वर्तमान प्रति व्यक्ति/संस्था शेयर लिन सकिने अधिकतम सीमा चुक्ता पूँजीको १५ प्रतिशतलाई बढाई २५ प्रतिशतसम्म पुऱ्याउने व्यवस्था मिलाइने छ । ग्रामीण क्षेत्रमा लघु वित्त कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाहरूलाई केही मात्रामा वित्तीय साधन जुटाउन सहयोग पुगोस् र साना निक्षेपकर्ताहरूलाई केही राहत पुगोस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा लघु वित्त कार्यक्रम अन्तर्गत रहेका ग्रामीण क्षेत्रका निक्षेपकर्ताहरूलाई रु. दश हजारसम्मको वचतबाट प्राप्त व्याज आयमा कर नलाग्ने व्यवस्था भएको छ । यस बैंकले श्री ५ को सरकारको यो कदमलाई अत्यन्त सकारात्मक रूपमा लिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अपनाइने वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमहरू

६२. वित्तीय क्षेत्र सुधारको प्रमुख उद्देश्य बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धाको वातावरण सिर्जना गर्ने, गतिशील तथा दरिलो (robust) रूपमा वित्तीय क्षेत्रको विकास गर्ने र आन्तरिक भूक्तानी व्यवस्था सुरक्षित र जोखिमरहित बनाउने रहेको छ । यसका साथै मुलुकका विभिन्न क्षेत्रहरूलाई आवश्यकताअनुसार कर्जा सुलभता बढाई निजी क्षेत्रको माध्यमबाट उच्च आर्थिक वृद्धि सहज गर्न वित्तीय क्षेत्रको विकास गर्नु पनि यस बैंकको उद्देश्य रहेको छ ।
६३. नेपाली अर्थतन्त्र क्रमशः उदार र बजारउन्मुख हुँदै आइरहेको छ । विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता प्राप्त गर्ने क्रममा नेपालले सन् २०१० देखि विदेशी बैंकको शाखा खोल्न दिने प्रतिवद्धता जनाइसकेको छ । यस सन्दर्भमा बाह्य क्षेत्रबाट आउन सक्ने ऋटकाहरू सामना गर्न नेपाली बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको क्षमता बढाउने यस बैंकको उद्देश्य रहेको छ । यी उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि यो वर्ष वित्तीय क्षेत्र सुधारसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू तय गरिएका छन् ।
६४. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नु यस बैंकको प्राथमिक दायित्व हो । मौद्रिक नीतिका उपायहरूमा आवश्यक परिवर्तन र मौद्रिक सहजता (monetary easing) ले मात्र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न सकिदैन । तसर्थ, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको मान्यता प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था इजाजत नीति, Bank for International Settlement (BIS) बाट प्रतिपादित बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन तथा सुपरिवेक्षणसम्बन्धी आधारभूत विवेकशील (Prudential) सिद्धान्तहरूमा आधारित नियमन तथा सुपरिवेक्षण, संस्थागत सुशासनको पालना, वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी कानूनी सुधार लगायत उदारीकरण र संरचनागत सुधारलाई समेत यस बैंकले वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको आधार स्तम्भको रूपमा लिदै आएको छ । यसै सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्रमा हुन सक्ने सम्भाव्य ठगी तथा जालसाजीहरूलाई निरुत्साहित गर्नको लागि वित्तीय क्षेत्रमा जालसाजी नियन्त्रण ऐन (Banking Fraud Control Act) को तर्जुमा गर्नेतर्फ कदम चालिनेछ ।
६५. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व प्राप्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रमुख भूमिका रहने तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी वित्तीय क्षेत्र सुधारको दोस्रो चरणमा यस बैंकलाई आधुनिक केन्द्रीय बैंकको रूपमा विकास गराउने उद्देश्यले यस बैंकको सूचना प्रविधि विकास, सुपरिवेक्षकीय क्षमता विकास र जनशक्ति व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिलाई थप परिमार्जन गरिनेछ । यसका साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रचलन तथा नेपाल लेखा मापदण्ड अनुरूप सुधार गर्दै लगिनेछ ।

६६. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लिखित उद्देश्यहरु एवम् बैंकले निर्धारण गरेको दूरदृष्टि तथा लक्ष्य हासिल गर्न आगामी पाँच वर्षभित्र बैंकले कार्यान्वयन गर्ने रणनीति, क्रियाकलाप तथा कार्ययोजनाहरु र सोको लागि आवश्यक मानवीय तथा अन्य स्रोत/साधनहरुको व्यवस्था सहितको मध्यकालीन रणनीतिक योजना (२०६२/६३ - २०६६/६७) तर्जुमा गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
६७. मुलुकको समष्टिगत आर्थिक विकासका लागि अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा रहेको औद्योगिक तथा व्यापारिक क्षेत्रको विकास एक अपरिहार्य शर्त हो भन्ने कुरामा कुनै दुईमत रहँदैन । उद्योग व्यापार क्षेत्रको विकासका लागि एकातिर लगानीको उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ भने अर्कोतिर लगानीको वातावरणलाई सहज बनाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको स्वस्थ, सवल र सशक्त भूमिकाको पनि त्यत्तिकै आवश्यकता हुन्छ । यसै क्रममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको ऋण असूली र भुक्तानीको समस्या केही वर्षदेखि दिनानुदिन जटिल बन्दै आइरहेको छ । निष्क्रिय कर्जा समस्यालाई समयमा समाधान गर्न नसकिएमा यसको कारणले समग्र वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम लागू भएर पनि अपेक्षाकृत प्रतिफल प्राप्त नहुने स्थिति छ । श्री ५ को सरकारद्वारा ठूलो धनराशि खर्च गरेर संचालित यो कार्यक्रम उपलब्धिमूलक नहुने खतरा पनि विद्यमान छ । यस पृष्ठभूमिमा ऋणीले ऋण नतिर्नाको कारण र अवस्था यकीन गरी नियतपूर्वक वा परिस्थितिवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरुको वर्गीकरणका आधारमा त्यस्ता ऋणीहरुमाथि गरिनु पर्ने कारबाही वा चालिनु पर्ने कदमका सम्बन्धमा मन्त्रीपरिषद्को निर्णयबाट राष्ट्रिय योजना आयोगका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा गठित समितिबाट प्रेषित प्रतिवेदनमा प्रस्ताव गरिए अनुरूपका अल्पकालीन र दीर्घकालीन उपायहरुलाई दृढताका साथ कार्यान्वयन गर्नका लागि कर्जा सूचना तथा कालोसूची सम्बन्धी निर्देशनलाई उपयुक्त रूपमा परिमार्जन गरी लागू गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा पनि श्री ५ को सरकारले सो समितिले दिएको प्रतिवेदनका सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता जनाइसकेको छ ।
६८. विगत दुई दशकयता वित्तीय क्षेत्र उदारीकरण नीति अवलम्बन पश्चात् थुप्रै वित्तीय संस्थाहरु सञ्चालनमा आएका छन् । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको गुणात्मक विकासको लागि संख्यात्मक विकासको उचित व्यवस्थापन हुनु आवश्यक छ । यसै सन्दर्भमा वित्तीय बजारको विकास तथा अभ्यासको क्रममा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभिने तथा एउटा संस्थाले अर्कोलाई आफूमा गाभ्ने प्रक्रिया वित्तीय बजारको स्वस्थ एवम् सुदृढ विकासको लागि एउटा अपरिहार्य परिणति हो । यस्तो प्रक्रियामा कुनै दुईवटा संस्थाहरु एक आपसमा गाभिएर कुनै एउटा वा तेस्रो नयाँ संस्था अस्तित्वमा आउने तथा एउटा संस्था अर्कोमा गाभिन जाने हुन्छ । नेपालमा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी कानूनका साथै कम्पनी कानूनमा समेत यस सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था गरिएको छ र यसैको आधारमा केही समय अघि एउटा वित्त कम्पनी वाणिज्य बैंकसँग सफलतापूर्वक गाभिएको उदाहरण ताजै छ । अरु केही यस्ता संस्थाहरु पनि हाल विद्यमान कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत एक आपसमा गाभिने प्रक्रियामा रहेका छन् । हाल संचालनमा रहेका कतिपय वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई एक आपसमा गाभी सुदृढ संस्थाको रूपमा रूपान्तरण गर्न यस प्रक्रियालाई अभि च्युस्त र पारदर्शी बनाउन आवश्यक देखिएको छ । अतः यसै वस्तुतथ्यलाई मनन् गरी यस्तो गाभ्ने र गाभिने (Merger and Acquisition) कानूनी व्यवस्थाबारे पुनरावलोकन गर्न यस बैंकले पहल गर्नेछ ।
६९. त्यसैगरी निष्क्रिय कर्जाको उच्च अनुपातमा कमी ल्याउन तथा कर्जा असूलीमा प्रभावकारी सुधार ल्याउन ऋण असूली न्यायाधीकरणलाई सुदृढीकरण गरिनुका साथै सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम (Assets Management Corporation) को स्थापना गर्नेतर्फ आवश्यक कदम चालिनेछ ।
७०. बैंक, वित्तीय संस्था र ग्राहक बीच उत्पन्न असमझदारीबाट सृजना हुने गुनासो सुल्झाउने उद्देश्यले यस बैंकको केन्द्रीय कार्यालयमा डेप्युटी गभर्नरको संयोजकत्वमा एक गुनासो सुनुवाई इकाई (Grievance Hearing Cell) गठन गरी कार्य प्रारम्भ समेत भइसकेको छ ।
७१. समग्र बैंकिङ्ग क्षेत्रको महत्वपूर्ण अंश ओगट्ने नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन सुधार कार्यबाट निष्क्रिय कर्जा अपेक्षित रूपमा असूली हुन नसकेतापनि यी बैंकहरुको पुनर्संरचना गर्ने कार्यमा सुधार हुँदै आएकोले यस कार्यलाई चालू वर्ष पनि निरन्तरता दिइनेछ । यसरी निरन्तरता दिने क्रममा व्यवस्थापन समूहको खर्चलाई अभि न्यूनीकरण गर्ने उपायहरु अवलम्बन गरी व्यवस्थापनमा स्वदेशी विज्ञ र बैंकका कर्मचारीहरुको सहभागीता बढाउँदै लगिनेछ । साथै, यी बैंकहरुको संचालनमा प्रभावकारिता ल्याउनको लागि नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने व्यवस्था समेत गरिनेछ ।

७२. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश २०६१ जारी भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा विगतमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई छुट्टाछुट्टै रूपमा जारी गरिएका नियमन तथा निर्देशनहरूलाई उपयुक्त रूपमा परिमार्जन गरी एकीकृत रूपमा जारी गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि लागू गर्ने व्यवस्था भइसकेको छ ।
७३. वित्तीय क्षेत्रमा निहित जोखिम न्यूनीकरण गर्न इजाजतपत्र प्राप्त वित्तीय संस्थाहरूमा जोखिम व्यवस्थापन संस्कृतिको विकास गर्दै संस्थागत सुशासनको माध्यमद्वारा स्वस्थ, सुरक्षित र सक्षम वित्तीय प्रणाली सिर्जना गर्न आवश्यक पहल भइरहेकोमा यसलाई निरन्तरता दिइनुका साथै यस्ता प्रणालीलाई यस बैंकबाट नियमित अनुगमन गर्नका लागि जोखिम आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली (Risk-based Supervision) लागू गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नका लागि निजी क्षेत्रबाट साख मूल्याङ्कन संस्था (Credit Rating Agency) खोल्न अभिप्रेरित गरिनेछ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा यस सम्बन्धी आवश्यक कानूनसहित छुट्टै निकायको स्थापना गरिने व्यहोरा उल्लेख भइसकेको छ ।
७४. वित्तीय प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न यस प्रणालीभित्र कारोबार हुने चेक, ड्राफ्ट, विल जस्ता विनिमयपत्रको कारोबार उपर विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्नको लागि विनिमय अधिकार पत्र ऐनलाई संशोधन तथा परिष्कृत गर्न आवश्यक देखिएको परिवेशमा सोको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
७५. बैंकिङ्ग क्षेत्रलाई प्रयोग गरी अवैध कारोबार संचालन गर्ने व्यक्ति तथा संस्थालाई निरुत्साहित गर्ने उद्देश्यले मुद्रा निर्मलीकरण (Anti-Money Laundering) सम्बन्धी छुट्टै कानून बनाउनु आवश्यक भइसकेको छ । यस्तो कानून बनी लागू भइसकेको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आ-आफ्नो ग्राहक पहिचान (know your customer - KYC) सम्बन्धी नीति/निर्देशनबाट पनि केही हदसम्म उक्त उद्देश्य हासिल गर्न सकिने भएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ भित्रै KYC सम्बन्धी नीति र निर्देशन जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
७६. सन् २००७ देखि वाणिज्य बैंकहरूमा लागू गरिने Basel II Accord को कार्यान्वयनबाट वाणिज्य बैंकहरूको पूँजीगत संरचनामा पर्ने असर बारे अध्ययन गरिने छ । उक्त अध्ययनबाट प्राप्त परिणामको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको पूँजीगत संरचनालाई क्रमशः सक्षम तथा प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ ।
७७. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) द्वारा अनुमोदित International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard (Basel II) लाई नेपालमा कार्यान्वयन गर्ने निर्देशन मस्यौदा तयार गर्न वाणिज्य बैंकहरूका प्रतिनिधिहरू समेतको सहभागिता रहेको Accord Implementation Group (AIG) को एक अध्ययन समूह गठन भइसकेको छ । सो समूहले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को अन्त्यसम्ममा यस सम्बन्धी नियमनको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिसक्ने अपेक्षा गरिएको छ । उक्त अध्ययनबाट प्राप्त हुन आउने परिणामको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको पूँजीगत संरचनालाई क्रमशः सक्षम तथा प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ । अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा Accord लागू गर्ने सम्बन्धमा ती संस्थाहरूलाई पनि जागरुक तुल्याई आवश्यक गृहकार्य गर्न लगाइनेछ । यसका साथै, यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा ट्रस्टीको रूपमा अवकाश कोष संचालन गर्ने कर्मचारी संचयकोष, नागरिक लगानी कोष र हुलाक बचत बैंक जस्ता संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने कानूनी व्यवस्था गरिने उल्लेख भएको व्यहोरालाई यस बैंकले अत्यन्त सकारात्मक रूपमा लिएको छ ।
७८. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीकोष कुल भारत जोखिम सम्पत्तिको १२ प्रतिशत हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा मुलुकमा विद्यमान प्रतिकूल अवस्थालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सोको अनुपात ११ प्रतिशत मात्र भए पुग्ने गरी तोकिएकोमा हाल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीकोषको अवस्था विश्लेषण गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ का लागि पूँजीकोष अनुपातलाई कुल भारत जोखिम सम्पत्तिको १२ प्रतिशत हुनुपर्ने, जसमध्ये प्राथमिक पूँजी न्यूनतम ६ प्रतिशत हुनैपर्ने गरी तोकिएको छ । यस व्यवस्थाबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीको संरचना सवल, सक्षम र दृढिलो हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, 'घ' वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको हकमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लागि यो अनुपात ८ प्रतिशत कायम गरिनेछ, जसमध्ये न्यूनतम प्राथमिक पूँजी ४.० प्रतिशत हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७९. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षकीय भूमिकालाई अझ सुदृढ तथा प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले विगत वर्षदेखि लागू गरिएको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली तथा स्थलगत निरीक्षण निर्देशिका

(On-site Inspection Manual) लाई आवश्यकतानुसार परिमार्जन गरिनुका साथै गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय भूमिकामा समेत प्रभावकारिता ल्याउनको लागि गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका (Off-site Supervision Manual) तयार गरी लागू गरिनेछ। यसै सिलसिलामा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत विज्ञ र अनुभवी सुपरिवेक्षण सल्लाहकारहरु नियुक्त गरी कारवाही अगाडि बढाइने छ।

८०. उद्योग तथा व्यवसाय क्षेत्रका विभिन्न ठूला ऋणीहरुले एकभन्दा बढी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट कर्जा कारोबार (Multiple Banking) गरिरहेको परिप्रेक्ष्यमा त्यस्ता कारोबारबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल कर्जा प्रवाहमा रहन गएको सघनता (Concentration of Loan Portfolio) सम्बन्धमा एक विस्तृत अध्ययन गरी सो प्रतिवेदनको आधारमा यस बैंकबाट जारी गरिएका विवेकशील नियमनहरु (Prudential Regulations) मा उपयुक्त परिमार्जन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

विदेशी विनिमय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

८१. नेपालले आर्थिक उदारीकरणसँगै बाह्य क्षेत्रलाई क्रमशः खुला गर्दै लाने नीति लिएको छ। औद्योगिक नीति, २०४९ तथा विदेशी लगानी र एक-द्वार नीति, २०४९ मा व्यवस्था भए अनुरूप गैर-आवासीय लगानीकर्ताको लागि पूँजी खाता खुला गरिए पनि आवासीयको लागि पूर्ण खुला गरिएको छैन। वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व र निजी क्षेत्रको अपेक्षित विकास भइनसकेको अवस्थामा नेपाल जस्तो कमजोर अर्थतन्त्रले बाह्य भट्टकाको सामना गर्न नसकी आर्थिक संकट आउन सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगोचर गरी पूँजी खाता कारोबारलाई सन्तुलित ढंगले उदार बनाउँदै लैजाने नीति लिइएको छ। यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा विदेशी विनिमय क्षेत्र सुधारका विविध कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा ल्याइएका छन्।
८२. वाणिज्य बैंकहरुले व्यक्ति तथा संघ संस्थाहरुलाई विभिन्न प्रयोजनको लागि बढीमा अमेरिकी डलर १००० सम्मको सट्टी सुविधा सोभै प्रदान गर्न सक्ने विद्यमान व्यवस्था छ। यस व्यवस्थाबाट स-साना भुक्तानी पठाउने प्रक्रिया सरल भई सर्वसाधारण लाभान्वित भएको देखिएको परिप्रेक्ष्यमा यस व्यवस्थालाई अझ बढी सरल र सुविधाजनक बनाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि लागू हुने गरी यस्तो किसिमको सट्टी सीमा अमेरिकी डलर १,००० बाट वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १,५०० सम्म पुऱ्याइएको छ।
८३. नियमानुसार अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, न्यूजील्याण्ड र बेलायत जस्ता विकसित देशहरुको आप्रवास भिसामा जाने नेपाली नागरिकहरुलाई settlement खर्चबापत प्रति व्यक्ति अमेरिकी डलर ५,००० सम्मको सट्टी सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त रकम अपर्याप्त देखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि भिसा प्राप्त व्यक्तिको हकमा अमेरिकी डलर ५,००० र निजको परिवार (Spouse) समेत जाने भएमा अमेरिकी डलर १०,००० उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ।
८४. निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रको आर्जनबाट खोलिएका परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता भएका फर्म/संस्था/कम्पनीहरुले आफ्नो व्यापार, व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नको लागि भारत बाहेकका मुलुकहरुमा आयोजना हुने मेला, प्रदर्शनीमा भाग लिनको लागि स्टल बुकिङ्ग, रजिष्ट्रेशन शुल्क, सेवा शुल्क इत्यादिको भुक्तानी गर्न यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने विद्यमान व्यवस्था रहँदै आएकोमा निर्यात तथा पर्यटन क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्नको लागि उक्त प्रयोजनको लागि आवश्यक पर्ने परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सम्बन्धित फर्म/संस्था/कम्पनीहरुले आफ्नो परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खर्च गर्ने गरी वाणिज्य बैंकहरुबाट सोभै प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
८५. विदेशी मुद्रामा खाता खोलेका व्यक्तिहरुको खाता सञ्चालन गर्ने अधिकार अन्य कुनै व्यक्तिलाई दिन नपाइने र खातावाल स्वयम्ले मात्र सञ्चालन गर्नुपर्ने साविकको व्यवस्था आजको उदार नीति सापेक्ष नदेखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि खातावालले अख्तियारी प्रदान गरेको अवस्थामा निजको दम्पति वा बाबु/आमाले पनि सो खाता सञ्चालन गर्नसक्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ।
८६. निर्यातकर्ताको लागि लागू गरिएको Cash Against Documents (CAD) अन्तर्गत बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा वस्तुहरु निर्यात गर्न सकिने व्यवस्थालाई समयानुकूल परिवर्तन गर्दै ल्याइएको छ। हाल यो व्यवस्था अन्तर्गत एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर १,००,००० सम्म निर्यात मूल्यको ५ प्रतिशतले हुने रकम बैंक ग्यारेन्टी राखेर निवेदन दिएमा यस बैंकले त्यस्तो निर्यात गर्ने स्वीकृति प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था रहेको छ। निर्यातकर्ताबीच यो व्यवस्था निकै लोकप्रिय सावित भएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि उक्त अमेरिकी डलर १,००,००० को सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर २,००,००० पुऱ्याइएको छ। साथै नगद, बचत पत्र, विकास ऋणपत्र तथा सम्बन्धित बैंकलाई मान्य हुने अन्य सुरक्षणपत्रहरुको आधारमा उक्त

- सीमासम्मको निर्यातको भुक्तानी वाणिज्य बैंकहरुबाट सोभै प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ । तर बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा नै निर्यात गर्नुपर्ने अवस्था रहेमा भने यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था कायमै राखिएको छ ।
८७. ड्राफ्ट/टि.टी. सुविधा अन्तर्गत भारतवाहेक तेस्रो मुलुकबाट सामान आयात गर्न पठाइएको अग्रिम भुक्तानी वापतको रकम कारणवश विक्रेताले सामान सिपमेण्ट नगरी उक्त रकम फिर्ता पठाएको अवस्थामा भुक्तानी पठाउने समयमा धरौटी वापत भन्सार कार्यालयको नाममा जारी भएको चेक सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले रद्द गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट सम्बन्धित व्यापारीलाई चेक रद्द गर्ने जस्तो सामान्य कामको लागि पनि राष्ट्र बैंकसम्म धाउनु पर्ने झण्डा अन्त्य भई केही सहूलियत पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ ।
८८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी खोलिएका आयात प्रतीतपत्रमा उल्लेखित रकमभन्दा बढीको डकुमेण्ट प्राप्त भएको अवस्थामा प्रतीतपत्रमा उल्लेखित मूल्यको २ प्रतिशत वा अमेरिकी डलर १,००० मध्ये जुन कम हुन्छ, सो रकमसम्मको डकुमेण्ट सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले स्वीकार गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
८९. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी खोलिएका आयात प्रतीतपत्र वा ड्राफ्ट/टि.टी. अन्तर्गत बैंकबाट डकुमेण्ट छुटाउँदा वा अग्रिम भुक्तानी पठाउँदा सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिएको धरौटी वापतको चेक म्यादभित्र प्रयोग हुन नसकेमा ९० दिनभित्रैमा यथेष्ट प्रमाणसहित म्याद थप गर्न आएका सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले त्यस्ता चेकको म्याद थप गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९०. यस बैंकको स्वीकृतिमा विदेशी मुद्रा ऋण लिएका ऋणीसँग सो ऋणको व्याजदर Hedge गर्ने सिलसिलामा कुनै वाणिज्य बैंकले Interest Rate SWAP गर्न चाहेमा सो कारोबारबाट उत्पन्न कुनै पनि दायित्व यस बैंकले नलिने शर्तमा वाणिज्य बैंकहरुलाई त्यस्तो कारोबार गर्ने स्वतन्त्रता दिइएको छ ।
९१. निजी क्षेत्रका आयातकर्ताले नेपालमा रासायनिक मल आयात गर्ने क्रममा डकुमेण्ट छुटाउँदा आयातीत मूल्यको १० प्रतिशत रकम बैंकमा दाखिला गर्नुपर्ने वा बैंक ग्यारेण्टी पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा मल आयातमा निजी क्षेत्रलाई थप प्रोत्साहित गरी यथासमयमा मल आपूर्तिको व्यवस्था गर्नुको साथै केही हदसम्म आयातीत मलको लागत खर्चमा कमी आई कृषकहरुलाई राहत पुगोस् भन्ने उद्देश्यले उक्त १० प्रतिशत धरौटी रकमलाई २ प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ ।
९२. नेपालका वाणिज्य बैंकमा विदेशी मुद्राको खाता हुने अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरुले भारतमा विदेशी मुद्रामा नै भुक्तानी गर्नु परेमा वाणिज्य बैंकहरुबाट सिधै भुक्तानी पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९३. पासपोर्ट वापत एक आर्थिक वर्षमा एकपटक मात्र विदेशी मुद्रा सटही सुविधा दिने व्यवस्था रहेको छ । जस्तोसुकै (आफ्नो वा परिवारको औषधोपचार गराउन जानु परेको) अवस्था परेपनि एक आर्थिक वर्षमा दोहोर्न्याएर पासपोर्ट वापतको सटही सुविधा नपाइने यस व्यवस्थाले सर्वसाधारणलाई कठिनाई परिरहेको छ । आजको उदार अवस्थामा यस्तो प्रावधान रहिरहनु उपयुक्त नदेखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि सो पटक प्रावधान हटाइएको छ । साथै, वर्तमान व्यवस्था अन्तर्गत विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराएपछि पासपोर्टमा दरपीठ गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । हाल नेपालमा १० वर्षे अवधिको पासपोर्ट जारी गर्ने प्रचलन सुरु भएको सन्दर्भमा यसरी विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराउँदैपिच्छे दरपीठ गर्नुपर्ने प्रावधानले पासपोर्टमा स्थानाभाव एवम् केरमेट भई फोहोर समेत हुने भएकोले अन्य सबै व्यवस्था यथावत् रहने गरी आजैका मितिदेखि पासपोर्टमा दरपीठ गर्ने व्यवस्था हटाइएको छ ।
९४. नेपालमा संचालित निजी क्षेत्रका उद्योग, कम्पनी वा फर्मले विदेशबाट ऋण लिनु परेमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग अनुमति लिनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा विदेशबाट ऋण लिनका लागि समेत राष्ट्र बैंकसँग अनुमति लिनुपर्ने प्रावधानबाट एकातिर सम्बन्धित व्यवसायीले अनावश्यक बोझ भेलिरहनु परेको छ भने अर्कातिर बाह्य जगतमा नेपालको विदेशी विनिमय नीति अनुदार रहेको सूचना प्रवाह हुने भएकोले कसैले कुनै स्वदेशी सम्पत्ति धरौटी नराखी एकवर्ष वा सोभन्दा बढी अवधिको विदेशी ऋण लिन चाहेमा राष्ट्र बैंकलाई जानकारी मात्र दिए पुग्ने, अनुमति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९५. नेपाली उद्यमशीलतालाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी बनाउन नेपाली उद्यमीले विदेशमा लगानी गर्न पाउनु पर्ने व्यवस्था सुरु गर्नुपर्ने अवस्था आइसकेको छ । यो व्यवस्थाले नेपालको बाह्य क्षेत्र नीति थप उदार बनाउन मद्दत पुऱ्याउने र मुलुकमा बाह्य लगानी आकर्षित हुनुको साथै व्यवस्थापकीय तथा

आधुनिक प्रविधि भित्र्याउन सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यस दिशामा यस बैंकले यसै वर्ष विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐन, २०२१ मा समसामयिक सुधार गर्न श्री ५ को सरकारलाई अनुरोध गर्नेछ।

९६. चाँदीका भाँडाकुँडा र गरगहना निर्यात गर्ने व्यवसायीलाई नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशबाट चाँदी किनेर उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ। तदनुरूप २०४४ देखि २०६० सम्म ५८.४२ मेट्रिक टन (९७ लाख अमेरिकी डलर जतिको) चाँदी खरीद गरी सम्बन्धित व्यवसायीलाई उपलब्ध गराइएको छ। राष्ट्र बैंकको मौज्जातमा लामो समयदेखि १४० मेट्रिक टन जति चाँदी विना कुनै प्रतिफल थन्केर बसेको छ। एकातिर सालिन्दा चाँदी किन्नुपर्ने, अर्कातिर विगत १७ वर्षको औसत चाँदी खपत (३.४ मेट्रिक टन) लाई आधार मान्ने हो भने बैंकसँग रहेको उक्त मौज्जातले झण्डै ४० वर्षको माग धान्ने देखिन्छ। सो चाँदीलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रचलित मूल्यमा स्थानीय व्यवसायीलाई बिक्री गर्दा सम्बन्धित व्यापारीलाई हुवानी लगायत अन्य कारोबार लागत घट्न गई सस्तोमा चाँदी उपलब्ध हुने हुँदा चाँदीका गरगहना तथा भाँडाकुँडा निर्यात प्रोत्साहित हुन जाने हुन्छ। राष्ट्र बैंकलाई आफूसँग ठूलो परिमाणमा चाँदी हुँदाहुँदै परिवर्त्य मुद्रा तिरेर चाँदी जस्तो dead asset खरीद गर्नु नपर्ने मात्र हैन यसको मौज्जात व्यवस्थापन (थन्क्याउने क्रममा यत्रतत्र सार्दा हुने जर्ती समेत) मा परेको वर्तमान समस्या समाधान हुनाको साथै चाँदी किन्दा खर्च हुने परिवर्त्य विदेशी मुद्राको लगानीबाट ब्याज प्राप्त हुन गई बैंकको आम्दानी समेत वृद्धि हुने हुन्छ। त्यसैले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि चाँदीका भाँडाकुँडा तथा गरगहना बनाई निर्यात गर्ने व्यवसायीलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा चलेको मूल्यमा यस बैंककै मौज्जातबाट चाँदी आपूर्ति गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।

९७. नेपालको निर्यातलाई अभि प्रतिस्पर्धी बनाउने हेतुले चालू आर्थिक वर्षमा भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गरिने कच्चापदार्थ तथा Intermediate वस्तुको संख्या बढाइने छ।

अन्त्यमा,

९८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को समष्टिगत आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिको समीक्षा, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको वार्षिक प्रगति तालिका र यो प्रतिवेदन तयार पार्दा प्रयोग गरिएका तथ्याङ्क तालिका सार्वजनिक जानकारीका लागि यसै प्रतिवेदनको अनुसूचीमा राखिएका छन्।

९९. उपलब्ध आर्थिक सूचनाहरूको विश्लेषण गर्दा नेपाली अर्थतन्त्रका समष्टिगत सूचकहरू हाल ठीक अवस्थामा रहेतापनि ती जोखिममुक्त भने छैनन्। समष्टिगत मागको वृद्धि न्यून रहे पनि पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढेको कारण मूल्यमा चाप परेको स्थिति छ। तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातमा उल्लेख्य कमी आएको छ। समग्र आयातमा पनि कमी आएको छ। देशमा विद्यमान असहज परिस्थितिका कारण उद्योग व्यवसायको स्थिति पनि सन्तोषजनक छैन। यसप्रकार एकातिर आर्थिक स्थायित्वको स्थिति संवेदनशील (Vulnerable) रहेको छ भने अर्कोतिर राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि जोखिममा परेको विराधोभाषपूर्ण अवस्थामा नीतिगत छनौट बीच सन्तुलन कायम गरी सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले यो वर्षको मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको हो। प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट अर्थतन्त्रमा मौद्रिक स्थायित्व कायम भई दिगो आर्थिक विकासका लागि उपयुक्त समष्टिगत आर्थिक परिवेश कायम हुने विश्वास लिइएको छ। वित्तीय क्षेत्रमा चालिएका सुधारका कार्यक्रमहरूबाट वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा बढ्ने तथा स्थायित्व सुदृढ हुने र विदेशी विनिमय क्षेत्रमा गरिएका सुधारहरूका कारण बाह्य कारोबार सरलीकृत हुन गई व्यापार र विदेशी लगानी अभिवृद्धि हुने अपेक्षा राखिएको छ। विगतमा यस बैंकले तर्जुमा गरेको मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा श्री ५ को सरकार, दातृ निकाय, बैंकिङ्ग समुदाय र नागरिक समाजबाट प्राप्त भएको सहयोगप्रति यस अवसरमा वहाँहरू सबैलाई धन्यवाद अर्पण गर्न चाहन्छु। साथै, आगामी दिनहरूमा पनि मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा यस बैंकलाई यहाँहरू सबैको न्यानो सहयोग मिल्ने विश्वास लिएको छु।

धन्यवाद !

गमर्जर श्री बिजयनाथ मट्टाईले २०६३ साउन ७ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले मूल्य स्थिरता, बाह्य क्षेत्र स्थायित्व तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नुका साथै उच्च तथा दीगो आर्थिक वृद्धिलाई सहज तुल्याउने मूलभूत उद्देश्यका साथ प्रत्येक आर्थिक वर्ष वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दै आएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले यस बैंकलाई स्वायत्तता प्रदान गर्नुका साथै सर्वसाधारणप्रति आफ्ना काम कारवाहीबारे जवाफदेही पनि बनाएको छ। यस पृष्ठभूमिमा (क) सर्वसाधारणलाई मौद्रिक, वित्तीय तथा आर्थिक क्षेत्रको विश्लेषण गरी समष्टिगत अर्थतन्त्रबारे यस बैंकको धारणा प्रस्तुत गर्ने, (ख) मौद्रिक नीतिसम्बन्धी अघिल्लो वर्ष लिएका तथा आगामी वर्षको लागि लिइने नीतिहरूको बारेमा सर्वसाधारणलाई व्याख्या प्रस्तुत गर्ने र (ग) आर्थिक तथा मौद्रिक स्थितिको प्रक्षेपण गरी त्यसको आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गर्ने वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमाका प्रमुख उद्देश्यहरू रहेका छन्।
२. २०६२ श्रावण ७ गते आर्थिक वर्ष २०६२/६३ का लागि वार्षिक मौद्रिक नीति सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गरिएको थियो। सो मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा २०६२ फाल्गुण ४ गते प्रकाशित गरिएको थियो। बैंकले अघिल्लो आर्थिक वर्ष कार्यान्वयनमा ल्याएको मौद्रिक नीतिको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ जटिलपूर्ण, घटनापूर्ण तथा निर्णायक रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ ले पनि विगत एक दशकदेखि चलिरहेको द्वन्द्व तथा राजनैतिक गतिरोध, प्रतिकूल मौसम र पेट्रोलियम पदार्थको उच्च मूल्य वृद्धिको मार भोग्नु पर्यो। परिणामस्वरूप, मुलुकमा पूँजीगत लगानी बढ्न सकेन। आर्थिक गतिविधिहरू शिथिलप्राय रहे। मुद्रास्फीति उच्च चापको स्थितिमा रत्यो।
३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ आर्थिक दृष्टिकोणले विषम रहनुको अतिरिक्त राजनैतिक रूपमा पनि परिवर्तनकारी रहन पुग्यो। २०६२ चैत्र २४ देखि २०६३ वैशाख ११ सम्म १९ दिन चलेको दोस्रो ऐतिहासिक जनआन्दोलनको परिणामस्वरूप विगत केही वर्षयता चर्केको राजनैतिक गतिरोध समाधान हुने स्थिति देखिएको छ। यसका साथै द्वन्द्वरत राजनैतिक शक्तिहरूबीच भएको सहमति तथा वार्ताको परिणामस्वरूप विगत दश वर्षसम्म मुलुकले व्यहोर्नु परेको अन्यायले निकाश पाउने अवस्था देखिएको छ। यी सबै घटनाक्रमहरूले मुलुकलाई नयाँ दिशानिर्देश गरेको छ।
४. उल्लेखित घटनाक्रमहरूले अर्थतन्त्रमा पार्नसक्ने सम्भाव्य सकारात्मक प्रभाव र यस पृष्ठभूमिमा अंकुरित आर्थिक सम्भावनालाई आधार बनाएर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीति प्रस्तुतीको ढाँचा मौद्रिक नीति तर्जुमाका आधारहरू विश्लेषण गर्ने, आफ्नो काम कारवाहीहरूको बारे आमनागरिकलाई सुसुचित गराई यस बैंकको जवाफदेहिता पूरा गर्ने र मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यलाई केन्द्रविन्दु बनाई तय गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको आर्थिक तथा रणनीतिक लक्ष्यको स्थिति, विश्व आर्थिक परिदृश्यको संक्षिप्त चर्चा, आन्तरिक आर्थिक परिदृश्यको विश्लेषण, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको रणनीतिक स्वरूप, बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्रसम्बन्धी सुधार कार्यक्रमहरूको मिमांशा र निष्कर्ष यस वर्षको मौद्रिक नीति प्रस्तुतीको ढाँचाका प्रमुख अंशको रूपमा रहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिमा समाहित नीतिगत व्यवस्थाहरूको वार्षिक मूल्याङ्कन तालिका र मौद्रिक नीति तयार गर्दा आधारको रूपमा लिएका तथ्याङ्कीय तालिकाहरूलाई अनुसूचीको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिमा परिलक्षित आर्थिक लक्ष्यको स्थिति

५. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा सो आर्थिक वर्षमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर ४ दशमलव ५ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको थियो। सरकारको आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यसँग तादात्म्य हुने गरी यस बैंकको मौद्रिक नीति स्वतन्त्रतापूर्वक तर्जुमा गर्ने परम्परा रहेको पृष्ठभूमिमा सरकारी वित्त नीतिमा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर प्राप्तिलाई सहज तुल्याउने उद्देश्य बमोजिम आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा आर्थिक वृद्धिदर ४ देखि ४ दशमलव ५ प्रतिशतबीच रहने अनुमान गरिएको थियो। मौसम अपेक्षित रही कृषि उत्पादन वृद्धि सन्तोषजनक रहने, द्वन्द्व समाधान हुनसक्ने र यसको परिणामस्वरूप मुलुकमा शान्ति बहाली हुन गई गैर-कृषि क्षेत्रमा

सकारात्मक प्रभाव पर्ने र विश्व तथा छिमेकी मुलुकहरूको उच्च आर्थिक वृद्धिदरबाट नेपाली अर्थतन्त्र लाभान्वित हुने आधारमा आर्थिक वृद्धिदरको उक्त अनुमान गरिएको थियो ।

६. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालसालै आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको (साधनको लागत मूल्यमा) वृद्धिदर २ दशमलव ३ प्रतिशत रहने प्रारम्भिक अनुमान सार्वजनिक गरेको छ । उक्त विभागले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादकको मूल्यमा १ दशमलव ९ प्रतिशत रहने जनाएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को ऋणात्मक वृद्धिदरलाई छोडेर विवेचना गर्दा विगत १० वर्षयताको यो न्यूनतम आर्थिक वृद्धिदर हो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा मौसम अपेक्षित रहन सकेन । धान, गहुँ र जौ जस्ता खाद्यान्न वालीहरूको उत्पादन घटेकोले समग्र खाद्यान्नवाली उत्पादन वृद्धिदर ऋणात्मक रह्यो । फलस्वरूप आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा विगत आठ वर्षयता कृषि उत्पादन वृद्धिदर १ दशमलव ७ प्रतिशतमा संकुचित रहन पुग्यो । विद्रोही पक्षबाट चार महिनासम्म युद्ध विरामको घोषणा भए पनि शान्ति वार्ता हुन नसकेको तथा राजनैतिक गतिरोध तीव्र रूपले बढेको कारण अर्थतन्त्रमा लगानीको लागि अनुकूल वातावरण बन्न नसक्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर समेत सन्तोषजनक रहन सकेन । फलस्वरूप सो क्षेत्रको वृद्धिदर २ दशमलव ८ प्रतिशतमा सीमित रहेको अनुमान छ ।
७. माग पक्षबाट राष्ट्रिय उत्पादनको विश्लेषण गर्दा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल आन्तरिक माग (domestic absorption) बढेको पाइन्छ । कुल आन्तरिक मागमध्ये कुल उपभोग खर्च वृद्धि भए पनि कुल स्थिर पूँजीगत खर्चको वृद्धि भने न्यून रहेको स्थिति देखिन्छ । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएकाले निजी क्षेत्रको उपभोग खर्च बढ्नुको साथै सार्वजनिक साधारण खर्च उच्च रहेकोले कुल उपभोग खर्च उच्च दरले बढेको पाइन्छ । आन्तरिक विद्रोह र राजनैतिक गतिरोधका कारण निजी क्षेत्रको पूँजीगत लगानी बढ्न सकेन । त्यसैगरी, बहूदो सुरक्षा खर्च चापको कारण साधनको अभाव हुन गई सार्वजनिक पूँजीगत लगानीले पनि गति लिन सकेन ।
८. नेपाली वस्तु तथा सेवाको खुद बाह्य मागको वृद्धिदर ऋणात्मक रहने प्रवृत्ति समीक्षा वर्ष पनि कायमै रह्यो । वस्तु निर्यातको तुलनामा आयात वृद्धिदर उच्च रहेको, विगतमा सेवा क्षेत्रबाट प्राप्त हुने खुद आप्रवाह बचतमा रहने गरेकोमा विगत दुई वर्षयता ऋणात्मक रहेको र खुद आप्रवाहको ऋणात्मक मात्रा अभ्र घनिभूत भएकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा नेपाली वस्तु तथा सेवाको खुद मागको ऋणात्मक वृद्धि उच्च रहेको हो । यस विश्लेषणबाट राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि उच्च पार्ने सवालमा दुईवटा पक्षहरू महत्वपूर्ण कारकका रूपमा खडा भएका देखिन्छन् । तीमध्ये पहिलो पक्ष, कुल आन्तरिक मागको उच्च वृद्धिले मात्र राष्ट्रिय उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पार्न सक्दो रहेनछ भन्ने हो । यस सन्दर्भमा कुल आन्तरिक मागको संरचनागत पक्ष महत्वपूर्ण देखिएको छ । तसर्थ, आन्तरिक माग मार्फत राष्ट्रिय उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने प्रयास गर्ने हो भने कुल आन्तरिक मागमा पूँजीगत खर्चको पक्षमा बाहुल्य बढाउनु आवश्यक देखिन्छ । दोस्रो पक्ष, नेपालजस्तो सानो र खुला अर्थतन्त्रमा कुल आन्तरिक मागको उल्लेख्य प्रभाव राष्ट्रिय उत्पादनभन्दा पनि आयातमा पर्ने भएकोले उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न नेपाली वस्तु तथा सेवाको बाह्य माग वृद्धिको महत्वपूर्ण योगदान रहने गरेको छ । तसर्थ, आगामी दिनहरूमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने हो भने कुल आन्तरिक मागमा संरचनागत सुधार र वस्तु तथा सेवाको उच्च निर्यातको रणनीतिले प्रश्रय पाउने पर्ने देखिन्छ ।
९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा नेपालको मुद्रास्फीतिले वार्षिक मौद्रिक नीतिमा प्रक्षेपण गरेको भन्दा बढी चापको स्थिति ब्यहोर्न पुग्यो । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिका कारण मुद्रास्फीतिमा चाप पर्नसक्ने आंकलन वार्षिक मौद्रिक नीतिमा गरिएको पनि थियो । निरोधात्मक (preemptive) उपायको रूपमा वार्षिक मौद्रिक नीतिमा बैंकदरलाई ५ दशमलव ५ प्रतिशतबाट ६ प्रतिशतमा बढाइएको थियो । यसका साथै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिले समग्र मूल्यमा पार्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा विश्वस्तरमा नै केन्द्रीय बैंकहरूले कठोर मौद्रिक नीति अख्तियार गरेका र विश्वव्यापीकरण, उत्पादकत्व वृद्धि तथा कडा प्रतिस्पर्धाको परिणामस्वरूप विश्व मुद्रास्फीतिदर न्यून रहने र नेपाल खुला अर्थतन्त्र भएको परिवेशमा नेपालको मुद्रास्फीतिदर ५ प्रतिशतको मध्यम स्तरमा रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो ।
१०. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दाको बखत विश्वस्तरमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य चूलीमा रहेको ठानी आगामी दिनमा घट्ने अपेक्षाको विपरीत सोको मूल्य वृद्धि जारी रहेकोले नेपालमा २०६२ भाद्र ३ गते पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य औसत ११ दशमलव ३ प्रतिशत र २०६२ फाल्गुण ५ गते औसतमा पुनः १४ दशमलव १ प्रतिशतले वृद्धि गरियो । २०६२ फाल्गुणमा २५ देखि २८ प्रतिशतसम्मका

दरले यातायातको भाडादर पनि वृद्धि गरिएको परिणामस्वरूप मुद्रास्फीतिमा चापको स्थिति देखापऱ्यो । यसका अतिरिक्त आर्थिक वर्षको पहिलो अर्द्धवार्षिक समयावधि पछि कृषिजन्य वस्तुहरूको मूल्य विगतमा घटने प्रवृत्ति विपरीत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सोको मूल्य वृद्धि उच्च रही नै रहने नयाँ प्रवृत्ति देखियो । मौसमी प्रतिकूलता र द्वन्द्व सिर्जित आपूर्तिमा अवरोधले गर्दा कृषिजन्य वस्तुहरूको मूल्यमा थप चाप पर्न गयो । उपरोक्त दुवै कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अधिल्ला वर्षहरूको तुलनामा समग्र मूल्यमा अविच्छिन्न रूपले बढ्दो चापको स्थिति देखापऱ्यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को पहिलो ११ महिनामा वार्षिक बिन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ९ दशमलव १ प्रतिशत रहेको परिप्रेक्ष्यमा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ८ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ ।

११. समष्टिगत मागको विस्तारका कारण भन्दा पनि तेलको मूल्य वृद्धि र खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धिका कारण समग्र मूल्यमा चाप परेको स्थितिमा यस्तो प्रकृतिको मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्ने कार्यमा मौद्रिक नीतिको न्यून भूमिका रहने गर्दछ । यस्तो मूल्य वृद्धिले समग्र मूल्यमा दोस्रो चरणको प्रभाव (second-round effects) नपारोस् र मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा अंकुश लाउन सकियोस् भन्ने ध्येयले २०६२ फाल्गुण ४ गते सार्वजनिक गरिएको आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा बैंकदरलाई शून्य दशमलव २५ प्रतिशत बिन्दुले बढाई ६ दशमलव २५ प्रतिशत पुऱ्याइएको थियो । सो मध्यावधि समीक्षामा बैंकदर परिवर्तनको भावनाअनुरूप खुला बजार कारोबारमार्फत वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गर्ने प्रतिबद्धता पनि यस बैंकले जाहेर गरेको थियो ।
१२. मुद्रास्फीतिलाई मौद्रिक नीतिमार्फत मात्रै तत्कालै नियन्त्रणमा ल्याउन सकिदैन । मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन समयावधिको अन्तराल (time horizon) मा मात्र मूल्यमा स्थिरता ल्याउन मौद्रिक नीतिको प्रयोग गर्न सकिने सैद्धान्तिक अवधारणा छ । यस पृष्ठभूमिमा मौद्रिक व्यवस्थापनको सम्बन्धमा विगत केही वर्षयता अन्तरनिहित मुद्रास्फीति (core inflation) को अवधारणाले चर्चा पाउँदै आएको छ । अन्तरनिहित मुद्रास्फीति र मौद्रिक नीतिको मुद्रास्फीतिमा मध्यकालीन वा दीर्घकालीन समयावधिमा प्रभाव पर्छ भन्ने अवधारणालाई स्वीकार गरेपछि तेल, कृषिजन्य तथा प्रशासनिक तवरले नियन्त्रणमा राखिएका वस्तु तथा सेवाको मूल्य बढेको कारण मौद्रिक नीतिको प्रयोग गर्नुपर्ने चिन्तन ग्राह्य हुँदैन । यस तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले २०६२ कार्तिकदेखि प्रचलित उपभोक्ता मुद्रास्फीति (headline consumer inflation) बाट अन्तरनिहित मुद्रास्फीति गणना गरी प्रकाशित गर्दै आएको छ । दुई तीन वर्षसम्म अन्तरनिहित मुद्रास्फीतिको मुद्राप्रदायसँगको सम्बन्ध अध्ययन गरेपश्चात् मौद्रिक व्यवस्थापनका लागि अन्तरनिहित मुद्रास्फीतिको लक्ष्य तोक्ने प्रणालीको थालनी गरिनेछ ।
१३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा शोधनान्तर बचत वार्षिक मौद्रिक नीतिमा तोकिएको लक्ष्यभन्दा निकै बढी रहने देखिन्छ । निर्यातको तुलनामा आयात उच्च दरले बढ्ने, सरकारी विदेशी ऋण आप्रवाह न्यून रहने र निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह मध्यमस्तरको रहने अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा शोधनान्तर बचत रु. ४ अर्ब ५० करोड कायम रहने अनुमान गरिएको थियो ।
१४. वार्षिक मौद्रिक नीतिमा अनुमान गरेअनुरूप आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल निर्यातको तुलनामा कुल आयातको वृद्धिदर निकै उच्च रह्यो । सेवा क्षेत्रबाट प्राप्त हुने खुद आप्रवाह ऋणात्मक रह्यो । त्यसैगरी, सरकारी विदेशी ऋण प्रवाहको स्तर पनि अनुमान गरेभन्दा न्यून नै रह्यो । तर, ग्रामीण क्षेत्रका श्रमिकको विदेशमा काम गर्न जाने प्रवृत्तिले भन्नु त्रिभुता पाएकोले निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अनुमान गरेभन्दा निकै नै उत्साहजनक रूपमा बढेकोले चालू खातामा बचत रही शोधनान्तर बचत लक्षितभन्दा धेरै नै माथिल्लो स्तरमा रहन पुगेको हो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम दश महिनासम्म शोधनान्तर बचत रु. २० अर्ब पुगिसकेकोमा आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा सो स्तरमा हास आउने कुनै सम्भावना देखिएको छैन ।
१५. वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व सुदृढ गर्ने कार्य विगत केही वर्षदेखि यस बैंकको एक महत्वपूर्ण लक्ष्यको रूपमा रहँदै आएको छ । यस उद्देश्य प्राप्तीका लागि वित्तीय क्षेत्र सुधारका विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याइएका छन् । यस सन्दर्भमा यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, अन्तर्राष्ट्रियस्तरका वित्तीय मापदण्डहरू लागू गर्ने, ऋण असूली न्यायाधीकरणको गठन गरी कार्य सुरु गर्ने, कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण, शंकर शर्मा अध्ययन समितिले सुझाव गरेअनुरूप बैंकको ऋण नतिर्ने ऋणीसम्बन्धी कालोसूचीसम्बन्धी व्यवस्थामा परिमार्जन, गुनासो सुनुवाई एकाइको गठन र समस्याग्रस्त नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन विदेशी समूहलाई हस्तान्तरण गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनको अवस्थामा छन् ।

१६. वित्तीय क्षेत्र सुधारका यी विविध कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनले गर्दा विगतमा विग्रंदो अवस्थामा रहेका बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा केही सुधार आएको छ । उदाहरणको लागि, २०५९ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल कर्जा लगानीमा खराब कर्जाको अनुपात ३० दशमलव ४ प्रतिशत रहेकोमा २०६२ चैत्रमा १८ प्रतिशतमा भरेको छ । विगतमा नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक सञ्चालन घाटाको स्थितिमा रहेका थिए भने आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि यी बैंकहरू सञ्चालन मुनाफाको स्थितिमा फर्किएका छन् ।
१७. यति हुँदाहुँदै पनि नेपालको वित्तीय क्षेत्र जोखिममुक्त अवस्थामा आइसकेको स्थिति भने छैन । माथि उल्लेख गरेअनुसार वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात अझै १८ प्रतिशत रही सो बमोजिम २०६२ चैत्र मसान्तसम्म खराब कर्जा रकम रु. २९ अर्ब रहेबाट नेपालमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको स्पष्ट हुन्छ । समस्याग्रस्त वाणिज्य बैंकहरूमध्ये राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको आफ्नो कुल कर्जाको ५० दशमलव ९ प्रतिशत र नेपाल बैंक लिमिटेडको ४३ दशमलव ४ प्रतिशत खराब कर्जा अनुपात रहेबाट कुल खराब कर्जा अनुपात उच्च रहेको छ । निजी क्षेत्रका केही वाणिज्य बैंकहरूको समेत खराब कर्जा अनुपातको उच्च वृद्धिलाई यस बैंकले गम्भीरतापूर्वक लिएको छ ।
१८. समस्याग्रस्त नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकसँग रहेको खराब कर्जाको अनुपात घटाउने हेतु माथि उल्लिखित विविध उपायहरू अवलम्बन गरिए पनि केही सीमित ठूला ऋणीहरूले ऋण तिर्न आनाकानी गरिरहेकाले यी दुई बैंकहरूको खराब कर्जाको अनुपातमा उल्लेख्य सुधार आउन नसकेको हो । साना तथा मझौला ऋणीहरूबाट ऋण असुलीमा ठूलो समस्या रहेको छैन । ऋण नतिर्ने ठूला ऋणीहरूबाट देशको समग्र आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक नरहेकोले ऋण तिर्न नसकिएको तर्क आउने गरेको छ । कालो सूचीसम्बन्धी व्यवस्थाका केही बुँदामा परिमार्जन गरिएपश्चात् पनि ठूला ऋणी समूहबाट सीमित दायित्वको अवधारणा अघि सारेर ऋण असुलीमा अवरोध सिर्जना गर्ने कार्य भइरहेको छ । सरकारी संलग्नता रहेका वाणिज्य बैंकहरूसँग आवद्ध ठूला ऋणीहरूको समूहले वर्षौंदेखि ऋण तिर्न आनाकानी गरिरहेका पृष्ठभूमिमा प्रतिरोधात्मक वित्तीय क्षेत्र सुधार (preventive financial sector reform) कार्यक्रम र यस बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धिले मात्र यी बैंकहरूको खराब ऋण असुलीमा तीव्रता आउने देखिदैन । यस प्रकारको समस्या परेका अन्य मुलुकहरूले गरेभन्ने ठूला ऋणीहरूलाई आफ्नो कारोबार पारदर्शी बनाउन तथा आफ्नो सम्पत्ति मूल्याङ्कन गराई सार्वजनिक घोषणा गर्न लगाउने, भुटो सम्पत्ति विवरण घोषणा गरेको पाइए कानूनी कारबाही गर्ने र एक निश्चित अवधि (cut off time) तोकी यस्ता ऋणीहरूलाई पृथकीकरण गरी कडाईका साथ सम्बोधन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । यसका साथै यस्ता ऋणहरूको उपचारात्मक उपायहरू (curative measures) अवलम्बन गर्नुपर्ने र एकपटक समाधान (one time settlement) खोज्नु अत्यन्त जरूरी भइसकेको छ । यस कार्यको लागि सबै सरोकारवाला लगायत नेपाल सरकारको सक्रिय सहयोग रहनु पर्ने यस बैंकको धारणा रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको रणनीतिक लक्ष्यको स्थिति

१९. मौद्रिक नीतिका आर्थिक लक्ष्यहरू हासिल गर्न यस बैंकले बहुमौद्रिक सूचक (multiple monetary indicators) प्रणाली अवलम्बन गर्दै आएको छ । स्थिर विनिमयदर प्रणालीलाई मौद्रिक अंकुशको रूपमा अवलम्बन गरिएको पृष्ठभूमिमा यस बैंकले नेपाली रुपैयाँ (ने.रु.) को यथार्थ प्रभावी विनिमयदर अनुगमन गर्ने गरेको छ । २०६२ आषाढ र २०६३ आषाढ मसान्तबीच प्रचलित मूल्यमा अमेरिकी डलरसँग रुपैयाँको ५ दशमलव १ प्रतिशतले न्यूनमूल्यन भए पनि उक्त अवधिमा नेपालमा मुद्रास्फीति तुलनात्मक रूपले उच्च रहेकोले ने.रु.को यथार्थ प्रभावी विनिमयदर सीमान्त रूपले अधिमूल्यन भएको छ । तर यस स्तरको विनिमयदर अधिमूल्यनले मात्र नेपाली वस्तु तथा सेवाको निर्यातमा प्रतिकूल असर पर्ने भने देखिदैन ।
२०. मौद्रिक योगाङ्कहरू आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा प्रक्षेपण गरिएभन्दा बढी दरले विस्तार हुने अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम १० महिनासम्म विस्तृत मुद्रा प्रदाय १० दशमलव ८ प्रतिशतले वृद्धि भएको र निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह अनुमान गरेभन्दा अधिक मात्राले बढ्न गएबाट सो आर्थिक वर्ष विस्तृत मुद्रा प्रदाय प्रक्षेपण गरिएको १३.० प्रतिशतको तुलनामा १६.३ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान छ ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा लगानीको वातावरण बन्न नसकेको र वाणिज्य बैंकहरूले पनि कर्जा लगानीमा सतर्कता अपनाएका कारण निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा वृद्धिदर अनुमान गरेभन्दा न्यून रहेको छ । सरकारी राजश्वको तुलनामा खर्च विस्तार भएकोले सरकारले उपयोग गर्ने बैंक कर्जामा भने विस्तार

- आएको छ । ठूलो अंश रहेको निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जाको विस्तार शिथिल रहेकोले कुल आन्तरिक कर्जा विस्तार प्रक्षेपण गरिएको भन्दा न्यून रहेको छ ।
२२. यस बैंकले विगत दुई वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिदै आएको छ । तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलता स्थितिको अनुगमन गरी यस बैंकले मौद्रिक (खुला बजार) कारोबार गर्दै आएको छ ।
२३. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा मौद्रिक तरलतामा विस्तार आयो । वाणिज्य बैंकहरूसँग पनि उल्लेख्य मात्रामा अधिक तरलताको स्थिति रह्यो । नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा उल्लेख भएबमोजिमको रु. ११ अर्ब ८५ करोड बराबरको ऋणपत्र निष्कासन गरी आन्तरिक ऋण परिचालन गर्दा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको केही अधिक नगद तरलता व्यवस्थापन भयो । त्यतिले मात्र नपुगी यस बैंकले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका रु. १३ अर्ब ५१ करोड बराबरको सरकारी ऋणपत्र सोभै बिक्री बोलकबोल मार्फत वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक नगद तरलता प्रशोचन गर्‍यो । अल्पकालीन तरलता प्रशोचन गर्न यस बैंकले रु. ६ अर्ब ५० करोड बराबरको रिभर्स रिपो बोलकबोल पनि गर्‍यो ।
२४. निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धि भएको कारण अर्थतन्त्रमा अधिक तरलताको स्थिति देखापरेको हो । वाणिज्य बैंकहरूसँग आवधिक निक्षेप वृद्धि उल्लेख्य भएको तुलनामा अर्थतन्त्रमा सो अनुरूप कर्जा प्रवाह हुन नसक्दा उनीहरूसँग अधिक नगद तरलताको स्थिति देखापरेको हो ।
२५. नेपालको मुद्रा बजारको तुलनामा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारमा ब्याजदर वृद्धि भएकोले वाणिज्य बैंकहरूले विदेशी बैंकहरूमा अल्पकालीन लगानी विस्तार गरेका छन् । यसले गर्दा स्वदेशी मुद्रामा बढ्न सक्ने अधिक तरलता केही हदसम्म निस्तेज (sterilised) भएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा विदेशी बैंकहरूमा अल्पकालीन लगानी रु. ९ अर्बले विस्तार गरे । अधिल्लो वर्षको पहिलो दश महिनामा रु. ४ अर्बले यस्तो लगानी बढाएका थिए ।
२६. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को लागि सम्भावित मूल्य वृद्धिलाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको अग्रिम रुभान (ex-ante stance) सजग तर कठोर कायम गरिएको थियो । माथि उल्लेख गरिएअनुरूप निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धिका कारण मौद्रिक नीतिको यथार्थ रुभान (ex-post stance) अनुमान गरेअनुरूप कायम गर्न चुनौतीपूर्ण रह्यो । मौद्रिक योगाङ्कमा प्रक्षेपण गरिएभन्दा अधिक विस्तार आयो । सोभै बिक्री बोलकबोल मार्फत रु. १३ अर्ब ५१ करोड प्रशोचन गर्दा पनि वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक नगद तरलता कायम रही नै रह्यो । अधिल्लो वर्षको तुलनामा अन्तर्राष्ट्रिय प्रवृत्ति विपरीत अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून नै रहे । यस पृष्ठभूमिमा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गर्न खुला बजार कारोबार बाहेक अन्य विकल्पहरू खोज्नु पर्ने चुनौती विद्यमान रहेको यस बैंकले महशुस गरेको छ ।

विश्व आर्थिक परिदृश्य (World Economic Outlook) को संक्षिप्त चर्चा

२७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले सन् २००६, अप्रिलमा सार्वजनिक गरेको (World Economic Outlook) प्रतिवेदनले सन् २००४ यताका तीन वर्षमा विश्व उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको जनाएको छ । उक्त प्रतिवेदनले सन् २००६ मा विश्व उत्पादन वृद्धि ४ दशमलव ९ प्रतिशत रहने र सन् २००७ मा ४ दशमलव ७ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको छ । संयुक्त राज्य अमेरिका, चीन, भारत र रसिया विश्व उच्च आर्थिक वृद्धिका स्रोत (engine) का रूपमा रहेका छन् । डेढ दशकभन्दा बढी आर्थिक मन्दिको स्थितिमा रहेको जापानको आर्थिक वृद्धिदरमा पनि विस्तार आएको छ । विगत तीन वर्षयता अफ्रिकन महादेश र यसको सवसहारा उपक्षेत्रमा ५ प्रतिशतभन्दा माथिको आर्थिक वृद्धि भइरहेको छ । यो अफ्रिकन महादेशको ३० वर्ष यताको उच्च आर्थिक वृद्धि हो । दक्षिण अमेरिका क्षेत्रमा करिब ४ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर भइरहेको छ भने युरो क्षेत्रमा आर्थिक वृद्धि शिथिल देखिएको छ । हालका वर्षहरूमा विश्व उत्पादन वृद्धि उच्च रहनुमा विश्वव्यापीकरणको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको विश्लेषण रहेको छ । विश्वस्तरमा उच्च तथा फराकिलो आर्थिक वृद्धि भइरहेको स्थितिमा नेपाल त्यसबाट बञ्चित हुनु चिन्ताको विषय हो ।
२८. सन् २००६ मा विकसित मुलुकहरूमा २ दशमलव ३ प्रतिशत, उदीयमान एसियन मुलुकहरूमा ३ दशमलव ८ प्रतिशत र छिमेकी मुलुक भारत र चीनमा क्रमशः ४ दशमलव ८ प्रतिशत र २ प्रतिशत मुद्रास्फीतिदर रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले जनाएको छ । उच्च विश्व उत्पादन वृद्धि र लगातार उल्लेख्य रूपमा तेलको

मूल्यवृद्धि भइराख्दा पनि विश्व मुद्रास्फीति नियन्त्रित स्थितिमा रहनुमा पनि विश्वव्यापीकरणको प्रमुख भूमिका रहेको कोषको अध्ययनले देखाएको छ । सन् १९९७/९८ को एसियन वित्तीय सङ्कटपछि, विश्वमा अधिक उत्पादन क्षमता विद्यमान रहेको, विश्वव्यापीकरणले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा बढाई ज्याला तथा मूल्य बढ्नबाट रोकेको र उत्पादकत्व बढेको कारण मुद्रास्फीति नियन्त्रित रहेको कोषको अध्ययनले उल्लेख गरेको छ । यसका साथै विश्व उत्पादन अन्तराल (output gap) साँघुरिएको र तेलको निरन्तर उच्च मूल्य वृद्धिका कारण मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा बढ्न सक्ने सम्भावनाहरूलाई दृष्टिगत गरी विगत डेढ वर्षयता विश्वस्तरमै मौद्रिक नीतिका खुकुलो (तरलता विस्तार गर्ने) रुभानलाई उल्ट्याई ब्याजदर बढाउने नीति लिएकोले समेत विश्व मुद्रास्फीति नियन्त्रित स्थितिमा रहेको हो ।

२९. सानो र खुला अर्थतन्त्र भएकोले विश्व आर्थिक परिदृश्यको प्रत्यक्ष तथा परोक्ष प्रभाव नेपाली अर्थतन्त्रमा पर्दै आएको छ । आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक गतिरोधका कारण नेपालले कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदरको हिसाबले उच्च उत्पादन वृद्धिको फाइदा लिन सकेन । तर उच्च विश्व उत्पादन कायम रहेकाले क्षेत्रीय श्रम बजारमा नेपाली कामदारहरूको माग वृद्धि भइरहेको छ । यसको परिणामस्वरूप निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य परिमाणमा बढेकाले द्वन्द्वको स्थितिमा पनि नेपालको बाह्य क्षेत्र सन्तुलित रहन सकेको छ । कुल आन्तरिक मागमा विस्तार आउने क्रम पनि जारी रहेको छ । नेपाली मुद्रास्फीतिमा चापको स्थिति रहे पनि नियन्त्रित रहनुमा न्यून विश्व मुद्रास्फीतिको पनि प्रमुख भूमिका रहेको छ ।
३०. विश्व आर्थिक विस्तारमा संयुक्त राज्य अमेरिकाको चालू खाता घाटाको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ । सन् २००५ मा संयुक्त राज्य अमेरिकाको चालू खाता घाटा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ६ दशमलव ४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००६ मा सो अनुपात ६ दशमलव ५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । अर्कोतर्फ खासगरी एसियन मुलुकहरूको चालू खाता बचतमा छ र विदेशी विनिमय सञ्चित उल्लेख्य रूपमा बढेको छ । यसप्रकारको विश्व भुक्तानी असन्तुलनको उचित समाधान अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा चासोको विषय बनेको छ । विश्व भुक्तानी असन्तुलन उचित किसिमले समाधान गरिएन भने उच्च विश्व उत्पादन वृद्धि जोखिममा पर्ने देखिन्छ । यसको फलस्वरूप नेपाली कामदारहरूको विश्व श्रम बजारमा हुने माग, नेपाली वस्तु तथा सेवाको निर्यात र वर्तमान अवस्थामा विश्व समुदायको नेपालप्रतिको सद्भावबाट नेपालले पाउन सक्ने विदेशी सहयोग जोखिममा पर्न सक्ने खतरा उब्जिन सक्छ ।
३१. छिमेकी मुलुक भारतले सन् १९९७ पछि दोस्रो पटक पूँजी खाता खोल्ने सम्बन्धमा अध्ययन गर्न र सुझाव पेश गर्न एक अध्ययन समिति गठन गरेको छ । सन् २००६ को जुलाईभित्र सो समितिले प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने समयावधि तोकिएको छ । भारतले यस सम्बन्धमा लिने नीतिगत कदमको नेपालमा पर्न सक्ने प्रभावबारे अध्ययन हुन आवश्यक छ । भारतले पूँजी खातालाई परिवर्त्य बनाउन चाल्न सक्ने नीतिगत व्यवस्थालाई यस बैंकले रूचीपूर्वक नियाली रहेको छ । नेपालमा पूँजी खाता खोल्दा आवश्यक पर्ने पूर्व शर्तहरू हाल विद्यमान नरहे पनि सो खाता क्रमशः खुकुलो बनाउँदै लानु पर्ने आवश्यकता भने रहेको छ ।

आन्तरिक आर्थिक परिदृश्य (Domestic Economic Outlook) को विश्लेषण

३२. विगत केही वर्षदेखि विश्व उत्पादन विस्तारको चक्र (upswing cycle) मा रहेको विपरीत नेपालको राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि शिथिल प्रायः चक्रबाट उम्कन सकेको छैन । एक दशक लामो सशस्त्र आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक गतिरोध यसको प्रमुख कारण भएको तथ्यबारे माथि प्रकाश पारिसकिएको छ । २०६३ वैशाखमा सम्पन्न ऐतिहासिक जनआन्दोलनको परिणामस्वरूप प्रतिकूल स्थितिमा सुधार आउने सम्भावना भएकोले नेपाली अर्थतन्त्रको न्यून आर्थिक वृद्धिदरको चक्रले कोल्टे फेर्न सक्ने आशा पलाएको छ । यसका अतिरिक्त विश्व, एसियाली एवम् छिमेकी मुलुकहरूको उच्च आर्थिक वृद्धिले नेपाली श्रमिकको माग वृद्धि भई विप्रेषण आप्रवाहले कुल आन्तरिक मागमा अनुकूल प्रभाव, समष्टिगत स्थिर आर्थिक स्थिति र नेपाली वित्तीय बजारमा आवश्यक मात्रामा तरलताको उपलब्धताले राष्ट्रिय उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना रहेको छ ।
३३. उपरोक्त सकारात्मक पक्षहरू रहँदा-रहँदै पनि राष्ट्रिय उत्पादन वृद्धि जोखिममुक्त भने भइसकेको छैन । मुलुक हाल संक्रमणकालमा छ । आगामी दिनहरूमा अर्थतन्त्रमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानी विद्यमान संक्रमणकालीन वातावरणमा आउने सुधारमा निर्भर रहने छ । त्यस्तैगरी, नेपालमा लगानीको वातावरण आन्तरिक श्रमिकहरूको औद्योगिक सम्बन्ध स्थितिमाथि पनि निर्भर रहनेछ । लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वास बढाउन औद्योगिक क्षेत्रहरूमा छिटफुट घटनाहरू प्रकट हुन नपाउँदै समाधान गर्न तत्कालै नेपाल सरकारले तत्परता देखाउनु पर्ने यस बैंकको धारणा छ ।

३४. उच्च आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने तरलता अर्थतन्त्रमा विद्यमान रहने देखिन्छ। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि यथावत् रहने र फलस्वरूप तरलता वृद्धि कायम रहने देखिन्छ। यस सन्दर्भमा बैंक कर्जा मार्फत निजी क्षेत्रको लगानी बढाउन स्वस्थ बैंकिङ्ग प्रणाली पूर्वशर्तको रूपमा रहेको हुन्छ। विगतको उच्च खराब कर्जाको स्थितिका कारण ठूला वाणिज्य बैंकहरू लगायत अन्य बैंकहरू कर्जा विस्तार गर्न सजग रहेकाले उनीहरूसँग अधिक तरलता विद्यमान रहने तर कर्जा लगानी बढ्न नसक्ने स्थिति पनि छ।
३५. २०६३ जेष्ठ १ गते जारी भएको अर्थतन्त्रको वर्तमान अवस्थासम्बन्धी श्वेतपत्र २०६३ अनुसार सार्वजनिक संस्थानहरूको नोक्सानी बढ्दो क्रममा छ। सरकारी संस्थानहरूमध्ये नेपाल आयल निगमको वार्षिक नोक्सानी रु. ४ अर्ब ५० करोड र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको रु. १ अर्ब ४९ करोड रहेको उक्त श्वेतपत्रमा उल्लेख छ। नेपाल आयल निगमको हालसम्मको सञ्चित नोक्सानी करिब रु. ११ अर्ब पुगेको उल्लेख छ। यस्तो स्थितिमा सरकारी क्षेत्रबाट पूर्वाधार विकासमा आवश्यक मात्रामा लगानी हुन सक्दैन। त्यसैगरी द्वन्द्व पीडितको पुनर्स्थापना र राजनैतिक व्यवस्थापन गर्न थप खर्च गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकाले पनि नेपाल सरकारबाट अपेक्षा गरेबमोजिम पूँजीगत खर्च हुनसक्ने स्थिति छैन।
३६. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपालको मुद्रास्फीतिको परिदृश्य (inflation outlook) विश्वस्तरमा तेलको मूल्य वृद्धि र माथि उल्लेख भएबमोजिम नेपाल आयल निगमको कुल सञ्चित नोक्सानी रु. ११ अर्ब रहेको स्थितिमा सो सम्बन्धमा गरिने नीतिगत व्यवस्थामा निर्भर रहनेछ। विश्वको अतिरिक्त उत्पादन क्षमता (spare capacity) हाल घटेको छ। चीन, भारत र रसियाको उच्च आर्थिक वृद्धिले विश्वस्तरमा निर्माणजन्य वस्तुहरूको मूल्यमा चापको स्थिति सिर्जना गरेकोले पनि विश्व मुद्रास्फीति बढ्ने देखिन्छ। विश्वका केन्द्रीय बैंकहरूले अपनाउँदै आएको मौद्रिक नीतिको कठोर रुझानको परिणतिले देखापर्ने विश्व मुद्रास्फीतिको अवस्थाले पनि नेपाली मुद्रास्फीतिमा प्रभाव पार्ने देखिन्छ।
३७. निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि र दातृ समुदायबाट आवश्यक मात्रामा विदेशी सहयोग प्राप्त हुनसक्ने भएकाले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपालको बाह्य क्षेत्र स्थिर रहने सम्भावना छ। यसले राष्ट्रिय उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव पारे पनि तरलता व्यवस्थापन भने चुनौतीपूर्ण रहने देखिन्छ।

आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको रणनीतिक स्वरूप

३८. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको रणनीतिक स्वरूप निर्धारण गर्दा मौद्रिक नीतिका आर्थिक लक्ष्यहरूको स्थिति, तरलताको अवस्था र अघिल्ला वर्षहरूमा मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको क्रममा प्राप्त अनुभवहरूलाई आधारको रूपमा लिइएको छ। अघिल्ला वर्षहरूको स्थितिलाई मार्गदर्शनको रूपमा लिनुका साथै आगामी दिनहरूमा विकसित हुने परिदृश्यलाई केन्द्रित गरी अग्रदृष्टिकोण (forward looking) को आधारमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप निर्धारण गरिएको छ। नेपाल एक सानो तथा खुला अर्थतन्त्र भएको राष्ट्रको सन्दर्भमा विश्व आर्थिक स्थिति र विश्वका केन्द्रीय बैंकहरूको मौद्रिक नीतिको दिशालाई पनि आधारको रूपमा लिइएको छ।

मौद्रिक नीतिको रुझान

३९. विगत केही वर्षदेखि नेपालको आर्थिक वृद्धिदर न्यूनस्तरमा रहेको छ भने आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि मूल्यमा चापको स्थिति देखिएको छ। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धि भएकाले मुलुकको शोधनान्तर स्थिति अनुकूल रहेको छ। विप्रेषण आप्रवाहका कारण अर्थतन्त्रमा पर्याप्त मात्रामा तरलताको स्थिति विद्यमान छ। अधिक तरलताको सोभो असर अल्पकालीन ब्याजदर र निक्षेप ब्याजदरमा परेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा ब्याजदरहरू बढ्ने क्रममा रहे पनि नेपालमा भने न्यूनस्तरमा रहेका छन्। यस पृष्ठभूमिमा आर्थिक वृद्धि र मुद्रास्फीतिबीच सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने हिसाबले मौद्रिक नीतिको रुझान तय गर्नुपर्ने देखिए पनि आर्थिक वृद्धिमा गैर-आर्थिक कारकहरूको बढी असर पर्ने र हाल अर्थतन्त्रमा पर्याप्त मात्रामा तरलता विद्यमान भएको परिप्रेक्ष्यमा मूल्य स्थितिलाई केन्द्रबिन्दु मानेर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिको कठोर रुझान तय गरिएको छ।

मौद्रिक नीतिको आर्थिक लक्ष्य

४०. दोस्रो जनआन्दोलनपश्चात् आन्तरिक विद्रोह र राजनैतिक गतिरोधमा सुधार आएकोले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वृद्धिमा यसको सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ। मुलुक हाल संक्रमणकालमा रहेको हुनाले लगानीको दृष्टिकोणले बढी उत्साहित हुनुपर्ने स्थिति नरहे पनि मौसम अनुकूल रहे आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को बजेटले अनुमान गरेभैं ५ प्रतिशतसम्मको आर्थिक वृद्धि हासिल हुनसक्ने देखिन्छ। सो

वृद्धिलाई सहज तुल्याउन आवश्यक पर्ने तरलता हाल विद्यमान रहेको र मौद्रिक नीति मार्फत सो तरलताको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ।

४१. मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्य मूल्य स्थिरता हाल जोखिममा रहेको हुनाले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिलाई मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्नेतर्फ बढी केन्द्रित गरिनेछ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा तेलको मूल्य उच्च रहेको, आन्तरिक पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा पटक-पटक समायोजन हुँदै आएको र खाद्य मूल्यवृद्धि उच्च रहेकोले मूल्यमा चापको स्थिति विद्यमान छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मूल्य वृद्धि चासोको रूपमा लिइएको र तदनुरूप केन्द्रीय बैंकहरूले मौद्रिक नीतिको कठोर रुझान अख्तियार गरेका तथा मौसम अनुकूल रही खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य नियन्त्रित रहने अनुमानमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को ८ प्रतिशतबाट ६ प्रतिशतमा रहने प्रक्षेपण छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा तेलको उच्च मूल्य वृद्धिको प्रवृत्ति यथावत् रहेकोले मुद्रास्फीतिको प्रक्षेपण विगतको जस्तो सहज भने छैन। नेपाल आयल निगमको हालसम्मको सञ्चित नोक्सानीमध्ये एक-तिहाइ मात्र क्षतिपूर्ति गर्ने हिसाबले तेलको मूल्यमा समायोजन गर्ने हो भने पनि मुद्रास्फीतिले थप ३ प्रतिशत बिन्दुले चाप पर्ने देखिन्छ।
४२. निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढ्ने क्रम यथावत् रहने र द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय विदेशी सहायता वृद्धि हुने अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा शोधनान्तर बचत रु. १६ अर्ब कायम रहने प्रक्षेपण छ। अर्थतन्त्रमा निजी क्षेत्र र नेपाल सरकारको लगानी बढ्न गई आयातमा तीव्र वृद्धि हुने अनुमान रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २६ अर्ब रहने अनुमान गरिएको शोधनान्तर बचत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १६ अर्ब कायम रहने प्रक्षेपण गरिएको हो।
४३. निजी क्षेत्र मार्फत अर्थतन्त्रमा लगानी बढाउन वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारी भूमिका रहने तथ्य सर्वविदितै छ। यस सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने र वित्तीय मध्यस्थता बढाउने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहने छ। खुला बजार कारोबारमार्फत आन्तरिक भुक्तानी जोखिम र अल्पकालीन ब्याजदरमा आउन सक्ने उतारचढावलाई सम्बोधन गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहनेछ।

मौद्रिक लक्ष्य तथा मौद्रिक योगाङ्कहरूको प्रक्षेपण

४४. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उपरोक्त आर्थिक लक्ष्यहरू र विद्यमान स्थिर विनिमयदर प्रणालीसँग सामञ्जस्य हुनेगरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ। आर्थिक वृद्धिदर ५ प्रतिशत, मुद्रास्फीति ६ प्रतिशत र रु. १६ अर्ब शोधनान्तर बचतको परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धि १६ दशमलव १ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ। निजी क्षेत्रको उच्च विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि हुँदा स्वदेशी मुद्राको माग बढ्ने भएकाले लक्षित आर्थिक वृद्धिदर र लक्षित मुद्रास्फीतिले माग गरेभन्दा बढी विस्तृत मुद्रा प्रदाय वृद्धिको प्रक्षेपण गरिएको हो।
४५. मुद्रा प्रदायको स्रोततर्फ, बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उच्च वृद्धि कायम रहने तर नेपाल सरकारलाई बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट प्रवाह हुने खुद बैंक कर्जा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को रु. ९ अर्ब १० करोडको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ८ अर्ब ३० करोड मात्र प्रवाह हुने प्रक्षेपण छ। विदेशी सहयोग अभिवृद्धि हुने साथै समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न सहयोग पुग्ने उद्देश्यले खुद आन्तरिक ऋण न्यून रहने अनुमानको आधारमा नेपाल सरकारलाई प्रवाहित बैंक कर्जा अधिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहने प्रक्षेपण गरिएको हो। यसका साथै आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को नेपाल सरकारको आय-व्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा रु. १७ अर्ब ९० करोड आन्तरिक ऋण उठाउने उल्लेख भएबमोजिम निर्धारित निष्कासन तालिकाअनुरूप ट्रेजरी बिल्स, विकास ऋणपत्र र नागरिक बचतपत्र जारी गरिनेछ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचत पत्र गरी करिब कुल रु. ७ अर्ब ७० करोड भुक्तानी गर्नुपर्ने भएकाले समेत नेपाल सरकारलाई बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट उक्त खुद कर्जा विस्तार हुने प्रक्षेपण गरिएको हो।
४६. निजी क्षेत्रमा प्रवाहित हुने बैंक कर्जामा तीव्र विस्तार नआउने देखिए पनि बैंकिङ्ग क्षेत्रको बढी भन्दा बढी वित्तीय साधन निजी क्षेत्रले उपयोग गरिने भन्ने यस बैंकको ध्येय रहेको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा १८ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ।
४७. निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह बढ्ने क्रम यथावत् रहने अनुमानको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको आवधिक निक्षेप १६ दशमलव ५ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ। निक्षेप ब्याजदरमा ठूलो मात्रामा परिवर्तन

नआउने र अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा पनि निक्षेप परिचालन हुने अनुमानको आधारमा आवधिक निक्षेपको उक्त वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिएको हो ।

मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्य

४८. मौद्रिक नीतिको प्रमुख सञ्चालन रणनीतिक लक्ष्यहरू तरलताको परिमाण नियम (liquidity rule) र ब्याजदर नियममध्ये यस बैंकले पहिलो लक्ष्य सञ्चालनमा ल्याएको छ । तरलताको परिमाण नियमअन्तर्गत विगत दुई वर्षदेखि वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतालाई यस बैंकले मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिएको छ । मौद्रिक नीतिका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने उपायको रूपमा यस बैंकको साप्ताहिक वासलातमा आधारित तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले दिएको परिणामलाई मार्गदर्शन मानेर खुला बजार कारोबार हुँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा निरन्तरता दिइनेछ । विदेशी विनिमय बजारमा देखापर्ने घटनाक्रम र दीर्घकालीन रणनीतिक दृष्टिकोणबाट निर्देशित भई वाणिज्य बैंकहरूले यदाकदा तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्गित गरेको परिमाण विपरीतको बोलकबोल व्यवहार देखाउने गरेको भएपनि समग्रमा वाणिज्य बैंकहरूले खुला बजार कारोबारमा सो संरचनाले संकेत गरेअनुसारकै व्यवहार प्रदर्शन गरेका छन् ।

४९. वाणिज्य बैंकहरूको अधिक तरलतालाई सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिइएको हुनाले वाणिज्य बैंकहरूलाई मौद्रिक नीति सञ्चालनको समकक्षी (counterparties) को रूपमा लिइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

मौद्रिक उपकरण तथा कार्यान्वयन कार्यविधि

५०. नेपाली मुद्रामा प्रवाह हुने निर्यात पुनरकर्जा दरलाई ३ दशमलव ५ प्रतिशतमै यथावत् कायम गरिएको छ । रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा दरलाई पनि १ दशमलव ५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ । यस्तो पुनरकर्जा उपयोग गर्ने बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीहरूलाई अधिकतम ४ दशमलव ५ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याजदर तोक्न नपाउने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।

५१. साना तथा घरेलु उद्योगहरूमा देखिएको संकटग्रस्त अवस्थालाई दृष्टिगत गरी त्यस्ता उद्योगहरूलाई केही राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्था मार्फत ३ दशमलव ५ प्रतिशत दरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने छ ।

५२. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि रुग्ण उद्योग पुनरुत्थानको लागि यस बैंकले रुग्ण उद्योग पुनरकर्जाको व्यवस्था गर्दै आएको छ । विगत पाँच वर्ष यता यस सुविधाअन्तर्गत पटक-पटक गरी १५१ होटल र ४१ उद्योगहरूले रु. ३ अर्ब बराबरको सुविधा प्रयोग गरे । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा त्यस्ता उद्योगहरूलाई जम्मा रु. ४६ करोड ९ लाख ६७ हजार पुनरकर्जा उपलब्ध गराइसकिएको छ । विनियोजन गरिएको रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधा पूरै मात्रामा उपयोग हुन नसके तापनि नेपाली उद्योग तथा पर्यटन व्यवसायको स्थितिमा सुधार नआइसकेको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधालाई निरन्तरता दिई रु. २ अर्बको रुग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधा यथावत् राखिएको छ । साथै, नेपाल सरकारले परिभाषित गरे अनुसार दलित, जनजाति, उत्पीडित तथा महिला वर्गलाई केही राहत पुऱ्याउने र वैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले उपरोक्त वर्गहरूले सो प्रयोजनका लागि लिने कर्जामा पनि रुग्ण उद्योगलाई प्रदान गरिने पुनरकर्जा सुविधा सरह आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को लागि रु. ५० करोड सम्मको पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने छ ।

५३. विगत केही वर्षदेखि यस बैंकले अनिवार्य नगद अनुपातलाई साधनको लागत घटाउने र ब्याजदर फरक घटाउने उपायको रूपमा क्रमशः कटौती गर्दै न्यूनतम ३ प्रतिशतमा झार्ने मध्यकालीन नीति लिएको थियो । तर मुद्रास्फीतिमा चापको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी अनिवार्य नगद अनुपातलाई ५ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ । अनकूल परिस्थिति सिर्जना भएमा अनिवार्य नगद अनुपातलाई क्रमशः घटाउँदै लगिनेछ ।

५४. विगत दुई वर्षदेखि मौद्रिक नीतिको महत्वपूर्ण अल्पकालीन उपायको रूपमा बोलकबोलको आधारमा (दोस्रो) खुला बजार कारोबार हुँदै आएको छ । दोस्रो खुला बजार कारोबारअन्तर्गत नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्समा बिक्री बोलकबोल, खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत तरलता प्रशोचन गर्ने र प्रवाह गर्ने कार्य हुँदै आएको छ । बिक्री बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत वाणिज्य बैंकहरूको तरलता प्रशोचन र खरीद बोलकबोल तथा रिपो बोलकबोल मार्फत तरलता प्रवाह हुँदै

- आएको छ । मध्यकालीन तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्न क्रमशः खरीद बोलकबोल तथा विक्री बोलकबोल गरिने व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ । अल्पकालीन तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्न क्रमशः रिपो बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । विक्री बोलकबोल र खरीद बोलकबोल बहुलमूल्य (multiple price) बोलकबोलको आधारमा गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल बहुब्याजदर (multiple interest rates) बोलकबोलको आधारमा गरिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले दिएको परिणाम र मौद्रिक नीतिका उद्देश्यको स्थितिका आधारमा तथा यस बैंकको सक्रियतामा उपरोक्त खुला बजार कारोबारका उपकरणहरू कार्यान्वयनमा ल्याइने छन् ।
५५. मौद्रिक उपायको रूपमा यस बैंकको अग्रसरतामा प्रत्येक बुधवार ट्रेजरी बिल्समा खुला बजार कारोबार गर्ने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गर्दै तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना र विकसित मौद्रिक स्थितिको आधारमा हप्ताको कुनै पनि दिन ट्रेजरी बिल्समा खुला बजार कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था २०६२ फाल्गुण ४ गते प्रकाशित आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा व्यवस्था भएको थियो । खुला बजार कारोबारलाई लचिलो बनाउने उद्देश्यले सो व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि यथावत् कायम राखिएको छ ।
५६. निजी क्षेत्रको उच्च विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिका कारण वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलताको स्थिति सिर्जना भई अर्थतन्त्रमा विसंगति देखापर्ने अवस्था आएमा यस बैंकले आफ्नो स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल्समा विक्री बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत तरलता व्यवस्थापन कार्यलाई जारी राख्ने माथि उल्लेख भइसकेको छ । यस बैंकको स्वामित्वमा रहेका नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गर्न अपर्याप्त भएमा आवश्यकताअनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र समेत जारी गरी यस्तो तरलता प्रशोचन गरिनेछ । मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको अवस्था र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्कित गर्ने तरलताको आधारमा यस बैंकमा रहेको खुला बजार कारोबार समितिले अल्पकालीन (९९ दिनभन्दा कम अवधिको) नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र निष्कासन गरी आवश्यकताअनुसार बोलकबोलको माध्यमबाट तरलता प्रशोचन गर्नेछ ।
५७. ऋणपत्रहरू साधन परिचालनका साथै बजारमा ब्याजदर निर्धारणको लागि पनि निष्कासन गरिन्छन् । अल्पकालीन बजार ब्याजदर निर्धारण होस् भन्ने उद्देश्यले २०४५ सालदेखि नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स बोलकबोलको माध्यमबाट निष्कासन हुँदै आइरहेको छ । मध्यकालीन बजार ब्याज निर्धारण होस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा यस बैंकले नेपाल सरकारको रु. ३ अर्बको ५ वर्षे र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. ७५ करोडको १०-वर्षे विकास ऋणपत्र बोलकबोलको माध्यमबाट प्राथमिक निष्कासन गरेको थियो । तरलता प्रदान गर्ने उद्देश्यले दोस्रो बजार कारोबारको लागि यस्ता ऋणपत्र नेपाल धितोपत्र बजार लिमिटेडमा सूचिकृत पनि भइसकेका छन् । विकास ऋणपत्रको दोस्रो बजारमा खरीद विक्री भई तरलता प्रदान गर्न नेपाल धितोपत्र बोर्डलाई आवश्यक प्रक्रिया छिटो मिलाउने निर्देशन दिन नेपाल सरकारलाई अनुरोध गरिनेछ ।
५८. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को बजेटमा व्यवस्था भएको कूल रु. ११ अर्ब ८५ करोड आन्तरिक ऋणमध्ये यस बैंकले ट्रेजरी बिल्स मार्फत रु. १० अर्ब ८३ करोड ४२ लाख परिचालन गर्‍यो । बाँकी रकममध्ये रु. २५ करोड १० वर्षे नागरिक बचतपत्र र रु. ७५ करोड १० वर्षे विकास ऋणपत्र मार्फत राष्ट्र ऋण परिचालन भयो । १० वर्षमाथि दीर्घकालीन समयवधिको बजार ब्याजदर निर्धारण होस् र दीर्घकालीन तरलता, लगानी र मुद्रास्फीतिवारे आर्थिक एकाइहरूको धारणा प्रतिविम्बित होस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १२-वर्षे विकास ऋणपत्र निष्कासन गरिनेछ । कर्मचारी संचयकोष, नागरिक लगानी कोष तथा बीमा कम्पनीजस्ता दीर्घकालीन वित्तीय साधन परिचालनमा संलग्न वित्तीय संस्थाहरूलाई दीर्घकालीन लगानीको वैकल्पिक अवसर दिन र त्यसमार्फत वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको तरलतामा दीर्घकालीन असर पारी अल्पकालीन ब्याजदरमा पनि तदनु रूपको प्रभाव परोस् भन्ने उद्देश्यले विकास ऋणपत्रको प्राथमिक निष्कासन बोलकबोलको माध्यमबाट गरिने व्यवस्था यथावत् कायम राखिनेछ । विकास ऋणपत्रको प्राथमिक बजार ब्याजदर निर्धारण भइसकेपछि सो समेतको आधारमा १२-वर्षे नागरिक बचतपत्र अङ्कित ब्याजदरमा निष्कासन गरिनेछ ।
५९. हालसम्म नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक निष्कासन गर्दा यस बैंकले प्रत्यक्ष विक्री समेत गर्दै आएको छ । काठमाडौं उपत्यकामा पर्याप्त संख्यामा सक्षम बजार निर्माताहरू रहेबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि

काठमाडौं उपत्यकामा नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक बिक्री यस बैंकले नगरी बजार निर्माता मार्फत गराइने व्यवस्था मिलाइने छ ।

६०. आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थामा अपभर्त समस्या आई वित्तीय स्थायित्वमा सङ्कट नआवस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि यस बैंकले स्वतः उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको व्यवस्था गर्दै आएको छ । धितोसम्बन्धी विद्यमान प्रक्रियाको आधारमा वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको कुल रकमको ५० प्रतिशतसम्म उपयोग गर्न पाउने स्थायी तरलता सुविधा व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । आवश्यक भौतिक लगायत अन्य पूर्वाधारहरूको व्यवस्था भइसकेको स्थितिमा स्थायी तरलता सुविधाको अधिकतम भुक्तानी समयावधि विद्यमान ३ दिन अव्यावहारिक देखिएकोले यसलाई बढाएर ५ दिन पुऱ्याएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले अन्तरबैंक मुद्रा बजारमा आफ्नो तरलताको आवश्यकता पूर्ति नगरी यो सुविधाको अत्यधिक उपयोग गरेको देखिएमा विद्यमान पेनाल ब्याजदरमा आवश्यक समायोजन गरी नियन्त्रण गरिनेछ ।
६१. नेपाल सरकारको ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी कार्यलाई विस्तारित, सहज र सुविधायुक्त बनाउन बजार निर्माताहरू बाहेकका नेपाल राष्ट्र बैंकबाट “क”, “ख” र “ग” वर्गको इजाजत प्राप्त संस्थाले पनि ऋणपत्रको साँवा तथा ब्याज भुक्तानी गरी सोको शोधभर्नाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकमा माग गर्न सक्ने छन् । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएको बजार निर्माता र वाणिज्य बैंकहरूका लागि ऋणपत्रको साँवा भुक्तानी कार्यलाई आकर्षक बनाउन साँवा भुक्तानी रकमको शोधभर्ना प्राप्त नहुँदासम्मको अवधिको लागि उक्त रकमलाई अनिवार्य नगद अनुपातमा गणना गरिने व्यवस्थालाई अन्य संस्थाहरूको हकमा पनि लागू गरिनेछ । साथै, सार्वजनिक विदा पर्न गई सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई साँवा रकम भुक्तानी गर्न नसकिएको अवस्थामा सो विदाको अवधिको लागि उक्त साँवा रकमलाई नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नु पर्ने अनिवार्य नगद अनुपातमा गणना हुने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाहेक, ब्याज भुक्तानी बापत हाल प्रदान गरिँदै आएको कमिशन पनि उपरोक्त अन्य संस्थाहरूलाई पनि नियमानुसार प्रदान गरिनेछ ।
६२. सोभै बिक्री बोलकबोल, सोभै खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलको प्रयोजनको लागि हाल चार प्रकारका फारामहरू प्रयोगमा आइरहेकोमा खुला बजार कारोबारलाई सहज, सरल र सुविधायुक्त बनाउन सोभै बिक्री बोलकबोल र खरीद बोलकबोलका दुई फारामहरू तथा रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलका दुई फारामहरूलाई एकीकृत गराई क्रमशः एक-एक वटा फारामको विकास गरिएको छ । यी फारामहरू आजैदेखि यस बैंकको वेवसाइटमा राखिएका छन् । अब आइन्दा खुला बजार कारोबारको बोलकबोलमा सहभागी हुने व्यक्ति तथा संस्थाले उपरोक्त फारामहरू यस बैंकको वेवसाइटबाट डाउनलोड गरी नियमानुसार यस बैंकको सम्बन्धित विभागमा निवेदन दिन सक्ने छन् । यसबाट कागजी एवम् प्रशासनिक भन्कट कम भई खुला बजार कारोबारमा बढी सहभागिता हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
६३. मौद्रिक नीतिको महत्वपूर्ण उद्देश्यको रूपमा मूल्य स्थिरतालाई लिइएको सन्दर्भमा मूल्य सूचकाङ्कको गहन भूमिका हुने गर्दछ । यस बैंकले मूल्य सूचकाङ्कलाई बढी भरपर्दो र समसामयिक बनाउन आवधिक रूपमा पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण गर्दै आएको छ । यसै पृष्ठभूमिमा हाल वृहत खालको पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सञ्चालनमा रहेको छ जुन आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सम्पन्न हुन गइरहेको छ । हाल शहरी क्षेत्रको मात्र मूल्य सूचकाङ्क उपलब्ध हुने गरेकोमा अहिले सञ्चालित पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणबाट ग्रामीण क्षेत्र सहित राष्ट्रिय स्तरको मूल्य सूचकाङ्क प्राप्त हुनेछ । यसबाट शहरी क्षेत्रमात्र होइन ग्रामीण क्षेत्रमा भएको मूल्य स्थितिबारे पनि जानकारी हासिल हुनेछ ।

लघु वित्तसँग सम्बन्धित कार्यक्रम

६४. वित्तीय क्षेत्र उदारीकरण नीति लागू गरिएपश्चात् शहरी क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाहरूमा उल्लेख्य विस्तार आएको छ । शहरी क्षेत्रमा कर्जाको अभाव छैन । शहरी क्षेत्रमा कर्जा दुरुपयोग हुने गरेको र ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जाको पहुँच सङ्कुचित हुँदै गएको नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को नीति तथा कार्यक्रममा समेत उल्लेख छ । ग्रामीण क्षेत्रमा माग हुने लघु कर्जा बजारको विस्तार र कुशलता बढाउन कानूनी र संस्थागत सुधारको आवश्यकता छ । यस बैंकले नेपाल सरकार समक्ष “राष्ट्रिय लघु वित्त नीति” मस्यौदा पेश गरिसकेको र आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को आय-व्ययसम्बन्धी वक्तव्यमा सोसम्बन्धी कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने उल्लेख भइसकेको छ । सो नीति जारी भइसकेपछि त्यसमा उल्लेख भएका

- बुँदाहरूको अल्पकालीन, मध्यमकालीन र दीर्घकालीन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने यस बैंकको कार्यक्रम रहेको छ ।
६५. माथि उल्लेखित “राष्ट्रिय लघु वित्त नीति” मस्यौदाको आधारमा लघु वित्तसम्बन्धी छाता कानूनको रूपमा “लघु वित्त तथा सहकारी कारोबार विधेयक-२०६३” को मस्यौदा तयारीको क्रममा रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सो मस्यौदालाई नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने यस बैंकको कार्यक्रम छ ।
६६. ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जा मार्फत ग्रामीण रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने र गरिबी निवारण गर्न सहयोग पुऱ्याउने हिसाबले ग्रामीण स्वावलम्बन कोष स्थापना भई यस बैंकले सञ्चालन गर्दै आएको छ । सुरुमा पटक/पटक गरी नेपाल सरकारले जम्मा रु. ४ करोड विज पुँजी लगानी गरेको र आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि आर्थिक वर्ष २०६१/६२ बीचमा यस बैंकले आफ्नो मुनाफाबाट रु. २५ करोड ३४ लाख सो कोषमा दाखिला गरेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को आय-व्ययसम्बन्धी वक्तव्यमा नेपाल सरकारले सो कोषमा रु. १० करोड थप पुँजी उपलब्ध गराउने उल्लेख छ । यसप्रकार सो कोषमा ग्रामीण लघु कर्जा विस्तारको लागि कुल रु. ३९ करोड ३४ लाख उपलब्ध हुने भएको छ । यसका साथै, ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जा विस्तार गर्ने उद्देश्यले परियोजना अवधि समाप्त भएका विभिन्न लघु वित्तीय परियोजनाहरूको दायित्व तथा सम्पत्ति आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस बैंकबाट ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा हस्तान्तरण गरिने कार्यक्रम रहेको छ ।
६७. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएअनुसार यस बैंकको व्यवस्थापनमा सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने वित्तीय संस्थाको रूपमा रूपान्तरण गर्ने कार्य प्रक्रियामा रहिरहेको सो कार्यलाई चालू वर्ष पनि जारी राखिनेछ । सोहीअनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ भित्र ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई एउटा स्वशासित र संगठित “लघु वित्त तथा सहकारी संस्था” मा रूपान्तरण गरिनेछ ।
६८. लघु वित्तसम्बन्धी कारोबार गर्ने विकास बैंक, बचत तथा ऋण सहकारी संस्था तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूको लागि लघु वित्तसम्बन्धी छाता ऐन जारी भएपछि सो ऐनअन्तर्गत सेकेण्ड टायर संस्था (STI) को स्थापना गरी सो संस्थाबाट त्यस्ता लघु वित्तसम्बन्धी कारोबारमा संलग्न संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
६९. निजी क्षेत्रको संलग्नता बढाई ग्रामीण विकास बैंकहरूको संस्थागत सुधार कार्यलाई यस बैंकले प्राथमिकता दिँदै आएको छ । यस क्रममा पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा यस बैंकको स्वामित्व रहेको शेयर खुला प्रतिस्पर्धाको आधारमा निजी क्षेत्रलाई बिक्री गरी १० प्रतिशतमा सीमित गरिएको छ । साथै, निजी क्षेत्रका शेयरधनीहरू बीच खुला प्रतिस्पर्धात्मक निर्वाचन गरी सो बैंकको व्यवस्थापन निजी क्षेत्रलाई सुम्पिँ नेपाल राष्ट्र बैंक उक्त बैंकको व्यवस्थापनबाट हटेको छ । पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेको १६ दशमलव ५ प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण गर्ने कार्यका लागि पनि आवश्यक पहल गरिनेछ ।
७०. पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६६ दशमलव ७५ प्रतिशत शेयरमध्ये प्रथम चरणमा ३१ दशमलव ८० प्रतिशत बिक्री भइसकेको छ । बाँकी ३४ दशमलव ९५ प्रतिशतमध्ये १० प्रतिशत स्वामित्व कायम राखी २४ दशमलव ९५ प्रतिशत शेयर बिक्रीको लागि दोस्रो चरणको निजीकरण प्रक्रिया पूरा गरिनेछ । अन्य ग्रामीण विकास बैंकहरू नाफामा आएपछि निजीकरण प्रक्रिया प्रारम्भ गरिनेछ । यी बैंकहरूको २०६२ पौष मसान्तसम्मको संचित नोक्सानी रकम जम्मा रु. १९ करोडमध्ये रु. १५ करोड यस बैंकको निर्देशानुसार खराब कर्जा व्यवस्थामा राख्नु परेको छ । उनीहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन संचित नोक्सानी व्यहोरी दिनुपर्ने आवश्यकता देखिएकोले नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायमा यसको लागि पहल गरिनेछ ।
७१. पाँचवटै ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको शेयर लगानी रहेको छ । तर नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ अनुसार निश्चित सीमा (कम्पनिको पुँजीको १० प्रतिशतसम्म) भन्दा बढी लगानी गर्न मिल्दैन । अर्न्तराष्ट्रिय लेखापरीक्षकले पनि नेपाल राष्ट्र बैंकको लेखापरीक्षण गर्दा यस सम्बन्धमा कैफियत देखाउँदै आएको छ । यसका साथै यस बैंकलाई पूर्णतया नियमक संस्थाको रूपमा विकसित गर्ने ध्येयले यस बैंकको ग्रामीण विकास बैंकमा रहेको शेयर नेपाल सरकारलाई क्रमशः हस्तान्तरण गर्नतर्फ प्रयास गरिनेछ ।
७२. नेपाल सरकारको यूवा स्वरोजगार तथा रोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत वैदेशिक रोजगारमा जाने कामदारलाई वाणिज्य बैंक मार्फत प्रवाह भएको कर्जा तथा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त वित्तीय संस्थाहरूले

कुनै पनि वाणिज्य बैंकबाट कर्जा लिई वैदेशिक रोजगारमा प्रवाह गरेको कर्जा रकमलाई समेत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको विपन्न वर्ग कर्जा लगानीमा गणना गरिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

७३. देशको दुर्गम पहाडी क्षेत्रमा गरिवीको स्थिति विकराल रहे पनि कर्जाको पहुँच न्यून रहेको छ । यस बैंकबाट स्वीकृत पाई सञ्चालनमा रहेका लघु वित्त विकास बैंकहरु अधिकांशको कार्यक्षेत्र तराईमा केन्द्रित रहेको पाइएको छ । यस अवस्थामा देशको पहाडी जिल्लामा पनि लघु वित्त कार्यक्रम विस्तार गर्दै लैजानु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । यस बैंकको विद्यमान नीतिगत व्यवस्थाअनुसार लघु वित्त विकास बैंकलाई ४ देखि १० जिल्लासम्म कार्य सञ्चालनको लागि न्यूनतम पूँजी रु. २ करोड आवश्यक पर्ने व्यवस्था रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उक्त चुक्ता पूँजी अन्तर्गत नै लघु वित्त विकास बैंकहरुले हाल कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृत प्राप्त गरेका १० जिल्लामा थप ५ वटा पहाडी जिल्ला समेत गरी १५ जिल्लामा लघु वित्त कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
७४. ग्रामीण क्षेत्रमा कार्यरत लघु वित्तीय संस्थाहरुको सुदृढीकरण हुन आवश्यक छ । यस्ता वित्तीय संस्थाहरुमा शेयर लगानी गर्नु पनि सुदृढीकरणको एउटा उपाय हो । सरकारी र निजी क्षेत्र दुबैबाट यी संस्थाहरुमा शेयर लगानी हुन सक्छ । यस सन्दर्भमा लघु वित्तीय संस्थाहरुमा शेयर लगानी गर्ने एउटा छुट्टै कोष स्थापना हुनु आवश्यक देखिएको छ । तसर्थ, इच्छुक स्वदेशी एवम् विदेशी संघ-संस्था तथा कम्पनीहरुले सो कोषमा रकम जम्मा गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ । वाणिज्य बैंकहरुले सो कोषमा जम्मा गरेको रकम विपन्न वर्ग कर्जामा लगानी गरे सरह मानिनेछ भने विदेशी कम्पनीहरुको हकमा लगानीको प्रतिफल फिर्ता लैजान सक्ने सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

७५. विगत केही वर्षदेखि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत सञ्चालनमा रहेको नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनरसंरचना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि जस्ता परिलक्षित कार्यहरुलाई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
७६. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरेका कामकारवाहीहरु प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न यस बैंकले प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजनाहरु तर्जुमा गरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लग्ने नीति लिएको छ । बैंकका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरु रणनीतिक योजना बमोजिम सम्पादन गर्न आवश्यक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र खडा गरिनेछ ।
७७. नेपालले विश्व व्यापार सङ्गठनको सदस्यता लिएको सन्दर्भमा विदेशी बैंकका थोक बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरुलाई प्रवेश गराउने सम्बन्धमा तयार भएको प्रारम्भिक प्रतिवेदनको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु तयार गर्दै लगिनेछ ।
७८. ठूलो परिमाणमा रहेको निष्क्रिय कर्जा वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा स्थायित्वको लागि प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ । निष्क्रिय कर्जाको स्तरलाई घटाउने उपायको रूपमा ऋण असूली न्यायाधिकरणलाई सुदृढीकरण गर्न तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम स्थापना गर्नको लागि नेपाल सरकारको समेत आवश्यक सहयोग प्राप्त गरी यससम्बन्धी कार्यहरुलाई अगाडि बढाइने छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को आय-व्ययसम्बन्धी वक्तव्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट ऋण लिई नियतवश कर्जा नतिर्ने ऋणीहरुलाई ऋणको पुनर्तालिकीकरण गर्न २०६३ भदौ मसान्तसम्मको थप अवधि प्रदान गरिएको व्यहोरा उल्लेख भइसकेको छ । सो अवधिभित्र पनि ऋण भुक्तान नगर्ने ऋणीहरुका सम्बन्धमा नेपाल सरकारसँग समन्वय गरी त्यस्ता ऋणी उपर कडा कारवाही गर्न यस बैंकले प्रक्रिया अगाडि बढाउने छ ।
७९. नेपाल राष्ट्र बैंकलाई प्रभावकारी नियमक संस्थाको रूपमा स्थापित गर्न र वित्तीय संस्थाहरु पूर्ण रूपमा निजी क्षेत्रमा सञ्चालित हुन सक्नु भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ ले स्वीकृत दिएको अवस्थामा बाहेक यस बैंकको विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु तथा अन्य संस्थाहरुमा रहेको शेयर लगानीलाई सम्पूर्ण रूपमा विक्री गर्दै लगिनेछ ।
८०. वित्तीय प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी चेक, ड्राफ्ट, बिल जस्ता विनिमेयपत्रको कारोबार उपर विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्नको लागि विनिमेय अधिकारपत्र ऐनलाई संशोधन तथा परिष्कृत गर्न सोको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।

८१. आ-आफ्नो खातामा पर्याप्त मौज्जात नभएको अवस्थामा पनि र मौज्जात पर्याप्त भए पनि विभिन्न आधारमा भुक्तानी नहुने अवस्थाको चेक जारी गर्ने प्रवृत्तिलाई कडाईका साथ नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले निम्न बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :
- (क) एकपटक भुक्तानी नभईकन फिर्ता भएको चेकको हकमा भुक्तानी पाउनु पर्ने व्यक्तिले चेक जारी गर्ने व्यक्तिलाई भुक्तानीको लागि बढीमा ७ दिनको समय दिई सम्बन्धित बैंक वा वित्तीय संस्थामा पुनः चेक पेश गर्न सक्नेछ ।
- (ख) सो म्याद पश्चात् पनि रकम भुक्तानी नभएको खण्डमा रकम भुक्तानी पाउनु पर्ने व्यक्तिले चेकको रकम भुक्तानी गर्नुपर्ने बैंकमा लिखित रूपमा जानकारी दिन सक्नेछ । (ग) यसरी लिखित जानकारी प्राप्त भएपछि सम्बन्धित बैंकले चेक जारी गर्ने त्यस्ता व्यक्तिलाई रकम भुक्तानी गर्न बढीमा ७ दिनको सूचना दिनेछ र सो मिति भित्र पनि रकम भुक्तानी हुन नसकेमा त्यस्तो चेक खिच्ने व्यक्तिलाई सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अनिवार्य रूपमा प्रचलित व्यवस्था अनुरूप कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको कालोसूचीमा सूचिकृत गर्नु पर्नेछ ।
- (घ) कुनै व्यक्तिले बैंक वा वित्तीय संस्थालाई त्यस्तो भुक्तानी नहुने चेक दिएमा समेत यस बैंकको विद्यमान एकीकृत निर्देशनको ई.प्रा. निर्देशन नं. १२ को दफा १० को उपदफा (१) को खण्ड (भ) बमोजिम कालोसूचीमा राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) उपरोक्त खण्ड (ख) र (ग) बमोजिम नगर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई ई.प्रा. निर्देशन नं. १२ को दफा १७ बमोजिम कारवाही हुनेछ ।
८२. वित्तीय क्षेत्रमा हुन सक्ने सम्भाव्य ठगी तथा जालसाजीजन्य अपराधलाई निरुत्साहित गर्नको लागि बैंकिङ्ग अपराध र सजाय विधेयकको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरी सकिएको छ । यसैगरी सुद्धीकरण नियन्त्रण (Anti-money Laundering) विधेयकको मस्यौदा पनि नेपाल सरकार समक्ष पेश गरी सकिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को आय-व्ययसम्बन्धी वक्तव्यमा समेत उपरोक्त कानूनहरू जारी गर्ने उल्लेख भइसकेको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय कम्पनीहरू एकआपसमा गाभ्ने र गाभिने कानून तर्जुमातर्फ समेत बैंक प्रयासरत रहनेछ ।
८३. आफ्नो ग्राहक पहिचान (Know Your Customer, KYC) मार्गदर्शनअनुसार रु. १० लाखदेखि माथि खातामा रकम जम्मा गर्दा स्रोत खुलाउनु पर्ने प्रावधान रहेको छ । स्रोत देखाउने कागजी प्रक्रिया केही भन्कटिलो हुने गरेको परिप्रेक्षमा ग्राहकले स्वघोषणा (self declaration) गरे पनि मान्य हुने व्यवस्था गरिएको छ ।
८४. गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको आय र रोजगार बढाउन वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्दा कुनै इजाजतप्राप्त वित्तीय संस्था वा यस बैंकबाट इजाजत पाएका सहकारी संस्थालाई बैंक आफै संलग्न भई तैयार गरेको परियोजना अन्तर्गत आफ्नो सुपरिवेक्षणमा थोक मात्रामा उपलब्ध गराएको ऋणलाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिनेछ ।
८५. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को मौद्रिक नीतिमा ऋणपत्रसम्बन्धी म्युचुअल फण्डस् कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने उल्लेख भएको थियो । केही वाणिज्य बैंकहरूले सो सम्बन्धमा चासो देखाइरहेकोमा यस बैंकले ती बैंकहरूलाई आवश्यक सहयोग पनि पुऱ्याइरहेको छ । दीर्घकालीन साधन परिचालनमा यस प्रकारको फण्डस्को महत्वलाई दृष्टिगत गर्दा नेपाल धितोपत्र बोर्डसँग आवश्यक समन्वय गरी ऋणपत्रसम्बन्धी म्युचुअल फण्डस् कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने नीतिलाई कायमै गरिनेछ ।
८६. देशको दीर्घ आर्थिक विकासको लागि पूर्वाधारहरूको विकास हुनु आवश्यक छ । तर यसको लागि ठूलो धनराशीको खाँचो पर्दछ । पूर्वाधार विकासतर्फ हालसम्म विदेशी सहयोगमा काम भए पनि आन्तरिक स्रोत परिचालनमार्फत सो कार्य हुनसकेको छैन । विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य वृद्धि भई अर्थतन्त्रमा तरलताको स्थिति रहेको सन्दर्भमा विद्यमान वित्तीय साधन पूर्वाधार विकासतर्फ लगाउन सकिने सम्भावना रहेको छ । तर, हाल सञ्चालनमा रहेका वाणिज्य बैंकहरू तथा वित्तीय संस्थाहरू पूर्वाधारमा लगानी गर्न तत्पर भएको पाइएको छैन । यस सन्दर्भमा पूर्वाधारमा लगानी गर्न एक छुट्टै विशेषिकृत वित्तीय संस्थाको आवश्यकता महशुस गरिएको छ । जलविद्युत्, विद्युत् प्रसारण, यातायात जस्ता पूर्वाधारहरूको निर्माणमा लगानी गर्न वाणिज्य बैंक, वित्त कम्पनी, अन्य वित्तीय संस्थाहरू र निजी लगानीकर्ताहरूको संयुक्त पूँजी सहभागितामा

- पूर्वाधार विकास बैंक खोल्नु आवश्यक देखिएको छ । यस प्रस्तावित बैंकले खुद्रा निक्षेप सङ्कलन र कर्जा प्रवाह नगरी पूर्वाधार ऋणपत्र मार्फत दीर्घकालीन प्रकृतिको साधन परिचालन गर्नेछ । प्रस्तावित बैंकको कार्य प्रकृतिअनुसार सुरुको चुक्ता पूँजी रु. २/३ अर्ब हुनुपर्ने देखिन्छ, जसलाई क्रमशः रु. १० अर्ब पुऱ्याउनु पर्ने आवश्यकता छ । प्रस्तावित नेपाल पूर्वाधार विकास बैंक दीर्घकालीन परियोजनामा लगानी गर्ने भएकोले यसको पूँजी, खराब कर्जा जगेडा व्यवस्था तथा अन्य नियमन व्यवस्थाहरू सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले छुट्टै वित्तीय मापदण्डहरूको व्यवस्था गरी यस किसिमको संस्थाको स्थापना र सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ ।
८७. विगतको असहज परिस्थितिको कारण धेरै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका ग्रामीण शाखाहरू बन्द भएका थिए । यस्ता विस्थापित भएका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका शाखाहरूलाई पुर्नस्थापना गर्न पहल गरिनेछ ।
८८. वाणिज्य बैंकहरू र वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्थितिको बारेमा सर्वसाधारणलाई बढी भन्दा बढी सूसुचित गराउने उद्देश्यले सबै वाणिज्य बैंकहरूको प्रोफाइल तथा प्रमुख वित्तीय परिसूचकहरूको विवरण तयार गरी यस बैंकको वेवसाइटमा राखिनेछ । यसका साथै इजाजत प्राप्त संस्थाहरूलाई दिइएका निर्देशनहरू तथा स्थलगत निरीक्षणको आधारमा दिइएका निर्देशनहरूलाई सर्वसाधारणको उपयोगको लागि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकको वेव साइटमा राखिनेछ । साथै, वाणिज्य बैंकहरूको ठूला शाखाहरूको छुट्टै लेखा परीक्षण गर्ने प्रणालीको पनि विकास गरिनेछ ।
८९. आधुनिक शिक्षा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्न सहयोग पुगोस् तथा धेरैभन्दा धेरै विद्यार्थीहरूले आधुनिक शिक्षा प्राप्त गर्न सक्नु भन्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट व्यक्तिगत जमानीमा प्रवाह भइरहेको शिक्षा कर्जाका लागि थप २० प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थालाई सरलीकृत गरी त्यस्तो कर्जा प्रवाह गर्दा थप २० प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु नपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९०. वित्तीय क्षेत्रमा रहेको उच्च निष्कृत्य कर्जा घटाउन मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले कालो सूचीको व्यवस्था गरिएको छ । कालो सूचीसम्बन्धी निर्देशिकाका प्रावधानहरूलाई लिएर सीमित दायित्वसम्बन्धी विषय बहसको रूपमा ल्याइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कालोसूचीसम्बन्धी विद्यमान निर्देशिकालाई अन्य प्रचलित नेपाल कानूनसँग सामन्जस्य हुने गरी सीमित दायित्वबारे प्रष्ट व्यवस्था गरिनेछ ।
९१. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सुधार कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि जारी राखिनेछ । नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषलाई सुधार गर्न नेपाल सरकार समक्ष उपयुक्त पूँजीकोष योजना पेश गरी कारवाही अगाडि बढाइने छ । यिनीहरूको निजीकरण गर्ने प्रयोजनका लागि निजीकरण सल्लाहकार नियुक्त गरी due diligence audit गराउनेतर्फ पहल गरिनेछ ।
९२. दीर्घकालीन प्रवृत्तिको बचत परिचालन गरी विभिन्न क्षेत्रमा लगानी गरिरहेका कर्मचारी संचय कोष र नागरिक लगानी कोषको समय-समयमा निरीक्षण र सुपरिवेक्षण हुनु जरुरी हुन्छ । वित्तीय क्षेत्रमा स्थिरता कायम गर्न यो कार्य आवश्यक छ । तसर्थ, यी संस्थाहरूको नियमन गर्ने सम्बन्धमा नियमक नियुक्त गर्न नेपाल सरकारलाई अनुरोध गरिनेछ ।
९३. जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नका लागि र संस्थागत ऋण आप्रवाहबाट निजी क्षेत्र अभिमुख आर्थिक वृद्धि गर्न निजी क्षेत्रमा साख मूल्याङ्कन संस्था (Credit Rating Agency) खोल्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।
९४. सन् २००७ देखि BASEL II कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पूर्वाधारको तयारी भइरहेको सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिनु पर्ने निर्देशन, नीति तथा व्यवस्थाहरू तदनु रूप तर्जुमा गरिनेछ । यसका साथै BASEL II बमोजिम पूँजीकोषको व्यवस्थाको सम्बन्धमा सरलीकृत स्तर अवधारणा (Simplified Standardised Approach-SSA) र सञ्चालन जोखिमका सम्बन्धमा आधारभूत परिसूचक प्रणाली (Basic Indicator Approach) को प्रयोग गर्ने गरी नियमन व्यवस्था गरिनेछ ।
९५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुसञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ्ग र ATM सञ्चालनसम्बन्धी निर्देशनको तर्जुमा र संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशनमा समसामयिक संशोधन तथा परिमार्जन गरिनेछ ।

९६. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को आय-व्ययसम्बन्धी वक्तव्यमा आन्तरिक द्वन्द्वका कारण रुग्ण भएका उद्योगहरूलाई पुनरुत्थान गर्न सरकार, केन्द्रीय बैंक, वित्तीय संस्था एवम् पुनरुत्थान हुन चाहने उद्यमी व्यवसायीको सहभागितामा औद्योगिक पुनर्निर्माण कोष स्थापना गरिने उल्लेख छ । सो कोष स्थापनाको लागि वाणिज्य बैंक र उद्यमीबीच समन्वयात्मक रूपमा कार्य अगाडि बढाई बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएबमोजिम सो कोषको कुल पूँजी रु. २ अर्बसम्म पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक प्रयास गर्नेछ । सो कोषको गठनको लागि यस बैंकले आवश्यक प्रक्रिया तथा व्यवस्था तर्जुमा गर्नेछ ।
९७. साना तथा मझौला उद्यममा प्रवाह भएको कर्जालाई जुनसुकै बीमा कम्पनीमा बीमा गराएको अवस्थामा प्रार्थमिक क्षेत्र कर्जामा भएको व्यवस्था बमोजिम एक चौथाई मात्र कर्जा नोक्सानी कायम गरे पुग्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९८. साना निक्षेप कर्ताहरूको हक हित संरक्षण गरी जोखिममुक्त तुल्याउन निक्षेप बीमा तथा कर्जा सुरक्षण निगमको उपयुक्त संस्थागत स्वरूप र पूँजीको लागि नेपाल सरकारलाई अनुरोध गरिनेछ ।
९९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्ने अभिप्रायले राष्ट्रिय स्तरका वाणिज्य बैंकहरू (ईजाजतपत्र प्राप्त “क” वर्गका संस्थाहरू) को हकमा नयाँ स्थापना हुने बैंकहरूको हकमा सुरुमा नै रु. १ अर्बको चुक्ता पूँजी हुनुपर्ने र स्थापना भइसकेका बैंकहरूको हकमा २०६६ आषाढ मसान्तभित्र चुक्ता पूँजी रु. १ अर्ब पुऱ्याई सक्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । उपरोक्त प्रयोजनको लागि सबै बैंकहरूबाट प्रत्येक वर्ष आफ्नो मुनाफाबाट पूँजी समायोजन कोषमा रकम विनियोजन हुँदै आएको छ । उपरोक्त व्यवस्थामा केही समसामयिक परिवर्तन गरी निम्नानुसारको व्यवस्था कायम गरिएको छ :
- (क) वाणिज्य बैंकहरूले पूँजी वृद्धि गर्ने प्रयोजनको लागि २०६६ आषाढ मसान्तभित्र चुक्ता पूँजी नै रु. १ अर्ब पुऱ्याए पनि हुने वा माथि उल्लेखित पूँजी समायोजन कोष र चुक्ता पूँजी समेत गरी रु. १ अर्ब पुऱ्याए पनि हुने ।
- (ख) उपरोक्त बमोजिम पूँजी समायोजन कोष समेत समावेश गरी चुक्ता पूँजी रु. १ अर्ब पुऱ्याउने बैंकहरूको हकमा चुक्ता पूँजी भने न्यूनतम रु. ५० करोड पुगेको हुनुपर्ने ।
- (ग) उपरोक्त मिति अर्थात् २०६६ आषाढसम्ममा पनि माथि उल्लेख गरिए बमोजिम तोकिएको पूँजी नपुऱ्याउने बैंकहरूको हकमा निम्नानुसारको एक वा सबै उपायहरू अवलम्बन गरिने :
- (अ) लाभांश घोषणा तथा वितरण (बोनस शेयर समेत) मा रोक लगाइने ।
- (आ) शाखा विस्तारमा रोक लगाइने ।
- (इ) निक्षेप परिचालनमा सीमा तोक्ने ।
- (ई) प्रतिव्यक्ति वा समूहमा गरिने कर्जा लगानीको सीमा (Single Obligor Limit) मा कटौती गर्ने ।
- (उ) अन्य उपर्युक्त कारवाही गर्ने ।
- यस अवस्थाबाट बैंकहरू आ-आफ्नो पूँजी वृद्धि गर्न वा एक आपसमा गाभिने (Merger and Acquisition) कामकारवाही सुरु गर्न अभिप्रेरित हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
१००. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पूँजी पर्याप्तता (Capital Adequacy) सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ सम्म ११ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि १२ प्रतिशत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । सन् २००७ देखि लागू हुने गरी पूँजी पर्याप्ततासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड BASEL II नेपालमा लागू गर्ने कार्यक्रम यस बैंकको रहेको हुँदा तत्पश्चात् पूँजी पर्याप्तता सोही बमोजिम हुनेछ । यस परिप्रेक्ष्यमा र गत आर्थिक वर्ष मुलुकमा असहज परिस्थितिको कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारोबारमा परेको प्रभाव समेतलाई ध्यानमा राखी पूँजी पर्याप्तताको प्रतिशतलाई BASEL II लागू नभएसम्मको लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि गणना हुने गरी ११ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
१०१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वार्षिक वित्तीय विवरणहरू यस बैंकबाट स्वीकृति लिएपछि मात्र प्रकाशित गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थामा परिमार्जन गरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को वित्तीय विवरण समेतलाई लागू हुने गरी “क”, “क”, “ख” “ग” तथा “घ” वर्गका राष्ट्रिय स्तरका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो वार्षिक हिसाबको आधारमा तयार पारेको वित्तीय विवरण बाह्य लेखापरीक्षकबाट प्रारम्भिक लेखापरीक्षण कार्य समाप्त भएपछि उक्त प्रारम्भिक प्रतिवेदन, सो प्रतिवेदन उपर

व्यवस्थापकको जवाफ तथा सोका आधारमा तयार पारिएको वित्तीय विवरणहरू (वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब, नगद प्रवाह विवरण तथा यस बैंकको निर्देशन अनुसारका सम्पूर्ण अनुसूचीहरू, कर्जा नोक्सानी व्यवस्थाको विवरण समेत) यस बैंकमा स्वीकृतिका लागि पेश गर्नु पर्ने गरिएको छ । यस बैंकबाट उक्त विवरणका आधारमा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण गरी कुनै संशोधन गर्नुपर्ने देखिएमा सोको समायोजन आर्थिक वर्षको वित्तीय विवरणमा समावेश गर्नुपर्ने गरिएको छ । यसरी समायोजित वित्तीय विवरण, लेखापरीक्षणको अन्तिम प्रतिवेदन तथा लंगफर्म अडिट रिपोर्ट, लेखापरीक्षकको अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरेको १५ दिनभित्रमा यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय क्षेत्र सुधार

१०२. स-साना रकमको विदेशी मुद्रा भुक्तानी प्रणालीलाई सरल बनाउने क्रममा वाणिज्य बैंकहरूले विभिन्न व्यक्ति तथा संघ संस्थालाई विभिन्न प्रयोजनको लागि बढीमा अमेरिकी डलर १,५०० सम्मको सटही सुविधा सोभै प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । यस व्यवस्थाबाट सर्वसाधारणलाई सुविधा पुग्न गएको परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि लागू हुने गरी यस्तो किसिमको सटही सुविधाको सीमा अमेरिकी डलर १,५०० बाट वृद्धि गरी अमेरिकी डलर २,५०० पुऱ्याइएको छ । अमेरिकी डलर १,५०० सम्मको भुक्तानी टेलेक्स/वायर/ड्राफ्ट मार्फत भुक्तानी गर्ने सुविधा दिइआएकोमा ग्राहकको आवश्यकता अनुसार त्यस्तो भुक्तानी क्रेडिट कार्ड अथवा डेबिट कार्ड मार्फत पनि गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०३. सयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, न्यूजील्याण्ड र बेलायत जस्ता विकसित देशहरूमा नियमानुसार आप्रवास भिसामा जाने नेपाली नागरिकहरूलाई यस्तो भिसा प्राप्त व्यक्तिको हकमा अमेरिकी डलर ५,००० सम्म र निजको परिवार समेत जाने भएमा अमेरिकी डलर १०,००० सम्मको सटही सुविधाका लागि यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था रहिआएकोमा अबदेखि सम्बन्धित व्यक्तिको पासपोर्टमा दरपीठ गरेर वाणिज्य बैंकहरूले सोभै सटही सुविधा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०४. हाल भारतबाहेक अन्य मुलुकहरूबाट Deferred Payment वा Suppliers Credit अन्तर्गत भुक्तानी अवधि १ वर्षसम्मको Usance प्रतीतपत्र वाणिज्य बैंकहरू आफैले खोल्न सक्ने व्यवस्था रहेको तर सोभन्दा बढी अवधिको Usance प्रतीतपत्र खोल्नुपरेमा भने राष्ट्र बैंकको अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहिआएकोमा अब आइन्दा यस्तो १ वर्षभन्दा बढी अवधिको Usance प्रतीतपत्र समेत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले सीधै खोल्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०५. नेपालमा संचालित उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गरिने कच्चापदार्थ तथा माध्यमिक (intermediate) वस्तुहरूको संख्या हाल ९१ रहेको छ । उपरोक्त उद्देश्य प्राप्तिका लागि सो संख्या थप गर्दै जाने साविकको नीतिलाई यथावत् राखिएको छ ।
१०६. विश्वका धेरै बन्दरगाहहरूमा मध्ययुगदेखि नै entrepot trade हुने गरेको पाइन्छ । यस किसिमको व्यापार अहिले धेरै देशहरूमा विदेशी विनिमय आर्जनको महत्वपूर्ण स्रोतको रूपमा पनि विकसित हुँदै गएको छ । खुला बजारको अवधारणाले गति लिएको वर्तमान परिस्थितिमा यस बैंकले entrepot trade सम्बन्धी नीति नियम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनेछ । नेपालका व्यापारीले कुनै देशको निर्यातकर्तासँग आयात प्रतीतपत्र खोली उक्त प्रतीतपत्रअन्तर्गतका सामान प्रतीतपत्रमा उल्लेखित रकमभन्दा बढी मूल्यमा अन्य देशमा बिक्री गर्न चाहेमा त्यस्तो कारोबार गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. स्थलमार्गबाट चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत (नियमानुसार ओहोर दोहोर गर्ने व्यक्ति बाहेक) र भारतबाहेक अन्य सार्क मुलुकहरूमा निजी भ्रमणमा जाने व्यक्तिहरूलाई सम्बन्धित देशको प्रवेशाज्ञा भएमा पासपोर्टबापत एक पटकमा अमेरिकी डलर ३०० सम्मको सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहिआएकोमा सो रकम अपर्याप्त देखिएकोले उक्त पासपोर्टबापतको सटही सुविधा अमेरिकी डलर ३०० बाट वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १,००० पुऱ्याइएको छ ।
१०८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी हुने गरी आयात प्रतीतपत्रमा उल्लेखित रकमभन्दा बढी रकमको कागजपत्र प्राप्त भएको अवस्थामा प्रतीतपत्रमा उल्लेखित रकमको २ प्रतिशत वा अमेरिकी डलर १,००० मध्ये जुन बढी हुन्छ, सो रकमसम्मका कागजपत्र सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले स्वीकार गर्न सक्ने तर सोभन्दा बढीको हकमा भने यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई खारेज गरी अबदेखि जतिसुकै रकमको त्यस्तो कागजपत्रमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले नै स्वीकार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०९. अमेरिकी डलर ३० हजारभन्दा बढीको आयात गर्नु परेमा प्रचलित व्यवस्था अनुसार प्रतीतपत्रमार्फत मात्र गर्नुपर्ने र प्रतीतपत्र नखोली वा प्रतीतपत्रमा आवश्यक संशोधन नगरी निर्यातकर्ताबाट पठाइएको सामानको भुक्तानी दिन वा त्यस सम्बन्धमा अन्य काम कारवाही गर्न नपाइने व्यवस्थालाई संशोधन गरी अबउपान्त सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले नै Already Shipped Documents का आधारमा प्रतीतपत्र संशोधन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । तर यस प्रयोजनको लागि जुन भन्सार विन्दुबाट सामान आउने हो सो भन्सार कार्यालयबाट सामानको विवरण समेत उल्लेख गरी लेखेको पत्र सम्बन्धित बैंकमा प्राप्त भएपछि मात्र वाणिज्य बैंकले उक्त Already Shipped Documents को आधारमा प्रतीतपत्र संशोधन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
११०. यस बैंकबाट स्वीकृत प्राप्त मनिचेन्जर फर्म/कम्पनीले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खरीद गरी प्राप्त परिवर्त्य विदेशी मुद्रा वाणिज्य बैंकमा सटही गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि त्यस्तो विदेशी मुद्राको सम्बन्धमा देहायको व्यवस्था गरिएको छ :
- (क) वाणिज्य बैंकहरूलाई विक्री गर्न सक्ने,
- (ख) प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही मनिचेन्जर फर्म/कम्पनीहरूले नेपालका बैंक तथा वित्तीय संस्थामा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न सक्ने, र
- (ग) प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही त्यस्ता कम्पनीहरूले पासपोर्ट वापतको सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने ।
१११. नेपालीहरूको वैदेशिक रोजगारप्रति दिन प्रतिदिन बढ्दै गएको आकर्षण र यसको प्रवर्द्धनमा म्यानपावर कम्पनीहरूको योगदान रहेको कुरा सर्वविदितै छ । यस्ता म्यानपावर कम्पनीहरूले आफ्नो व्यवसाय विस्तारको लागि विदेशमा नियमानुसार शाखा/प्रतिनिधि/सम्पर्क कार्यालय खोली त्यस्ता कार्यालय सञ्चालनका लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित विभागको सिफारिस साथ विदेशी मुद्राको सटही माग गरेमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आवश्यकतानुसार सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।
११२. खुला बजार प्रतिस्पर्धामा विनिमयदरको उतार-चढावको कारणले विनिमयदर जोखिम सदा रहने गर्दछ । यस्तो जोखिमको व्यवस्थापनको लागि फर्वाड, अप्सन्स, स्वाप तथा फ्युचर्स जस्ता डेरिभेटिभ उपकरणहरूको प्रयोगले हालका दिनहरूमा व्यापकता पाउँदै आएको छ । उपरोक्त परिप्रेक्षमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूले आ-आफ्नो सञ्चालक समितिले तोकेको मापदण्डभित्र रही डेरिभेटिभ उपकरणहरूसम्बन्धी कारोबार गर्दा यस बैंकको अनुमति लिई रहन नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट विदेशी विनिमय जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धमा वाणिज्य बैंकहरूको संलग्नता वृद्धि हुने अपेक्षा राखिएको छ ।

अन्त्यमा,

११३. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले व्यवस्था गरेबमोजिम आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले प्रत्येक वर्ष वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्दै आएको सर्वविदितै छ । मौद्रिक नीतिका विद्यमान चुनौतीहरू र वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई केन्द्रविन्दु बनाई यस क्रममा पाँचौं वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्न पाउँदा मलाई खुसी लागेको छ ।
११४. प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, विविध व्यावसायिक संघ संस्थाहरू, विद्वत वर्ग र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूलाई यस बैंकको तर्फबाट धन्यवाद दिन चाहन्छु ।
११५. साथै, यस मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सदाभै यहाँहरूको सहयोग मिले मैले अपेक्षा गरेको छु । यस वर्षको मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका नीतिगत प्रावधान तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको वातावरण कायम गर्न, लक्षित आर्थिक वृद्धिदर सहज तुल्याउन र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व सुदृढ गर्न मद्दत पुग्ने यस बैंकको विश्वास रहेको छ ।

धन्यवाद !

का.मु.गभर्जर श्री कृष्णबहादुर मानन्धरले २०६४ साउन ७ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएबमोजिम यस बैंकले हालसम्म पाँच वटा वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिसकेको छ । आजसम्मको मौद्रिक नीतिको मूलभूत उद्देश्य मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्रमा स्थायित्व कायम गरी उच्च तथा दीर्घ आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण बनाउने रहँदै आएको छ ।
२. उपर्युक्त मूलभूत उद्देश्यहरूसित सम्बन्धित कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी सोप्रति यस बैंकको जवाफदेहिता र आफ्नो काम कारवाहीको पारदर्शिता बढाउनको लागि पनि यस बैंकले वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दै आएको छ ।
३. वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्न थालेदेखिको विगत पाँच वर्षको समीक्षा गर्दा मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्य उपभोक्ता मूल्यमा आधारित मुद्रास्फीतिको औसत वृद्धिदर ५.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा तेल र आन्तरिकरूपमा खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धिको स्थिति रहे तापनि भारतसँगको स्थिर विनिमयदर प्रणाली, न्यून बजेट घाटाको स्थिति र खुला बजार कारोबारमार्फत तरलताको व्यवस्थापनका कारण विगत पाँच वर्षमा मुद्रास्फीति नियन्त्रित अवस्थामा रहेको हो ।
४. विगत पाँच वर्षको अवधिमा मुलुकको समग्र बाह्य स्थायित्व पनि कायम रहेको छ । वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्न थालिएको ठीक अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा शोधनान्तर सन्तुलन घाटामा रहेको थियो । विगत पाँच वर्षको अवधिमा भने वार्षिक औसत शोधनान्तर सन्तुलन करिब रु. १२ अर्बले बचतमा रहेको छ । वस्तु तथा सेवाको निर्यातमा समस्या देखिए तापनि विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूबाट प्राप्त विप्रेषण आप्रवाहको उत्साहजनक वृद्धिले बाह्य क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्न सघाउ पुऱ्याएको हो ।
५. विगत पाँच वर्षको अवधिमा आर्थिक वृद्धिदर भने सन्तोषजनक रहेन । यस अवधिमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको यथार्थ वृद्धिदर (साधनको लागत मूल्यमा) औसत ३.३ प्रतिशत मात्र रह्यो । यो अवधि दशौं योजनाको पाँच वर्षको अवधि पनि हो । दशौं योजनाको अवधिभर औसत आर्थिक वृद्धिदर सामान्य ४.३ प्रतिशतदेखि अपेक्षित ६.२ प्रतिशतसम्म हासिल गर्ने लक्ष्य रहेको थियो । आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक अस्थिरताले गर्दा अर्थतन्त्रमा लगानी बढ्न नसकेकोले आर्थिक वृद्धि अपेक्षित रहन सकेन । वस्तु तथा सेवाको बाह्य माग कमजोर रहेकोले समेत आर्थिक वृद्धि न्यून रहेको हो ।
६. विगत पाँच वर्ष वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा पुनर्संरचनाको अवधि पनि रह्यो । यस अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण, नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको संरचनात्मक सुधार र समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याइए । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत यस बैंकको नियमन व्यवस्था र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने हेतु यस बैंकको मानव संसाधन विकास तथा साङ्गठनिक पुनर्संरचना गर्ने कामहरू भए । साथै, सहायक (Non-core) कामहरू क्रमशः हटाउँदै लग्ने नीति अवलम्बन गरियो ।
७. सरकारी संलग्नता रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना गरी वित्तीय अवस्था सुधार्ने उद्देश्यले यी दुई बैंकको व्यवस्थापन विदेशी परामर्शदाता समूहहरूलाई करारमा दिइयो । विगत पाँच वर्ष (२०६३ फागुन मसान्तसम्म) को अवधिमा नेपाल बैंक लिमिटेडको हकमा व्यवस्थापन समूहको लागि रु. ८१ करोड ३२ लाख तथा स्वेच्छिक अवकाशका लागि रु. १ अर्ब ६२ करोड १८ लाख गरी रु. २ अर्ब ४३ करोड ५० लाख र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको हकमा व्यवस्थापन समूहको लागि रु. ४२ करोड ८७ लाख तथा स्वेच्छिक अवकाशका लागि रु. २ अर्ब २६ करोड ७५ लाख गरी रु. २ अर्ब ६९ करोड ६२ लाख खर्च भएको छ । नेपाल बैंक लिमिटेड तथा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको यान्त्रिकीकरणमा रु. १४ करोड १३ लाख र नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरणमा रु. २५ करोड ३५ लाख खर्च भएको छ । २०६३ फागुन मसान्तसम्म वित्तीय क्षेत्र सुधार परियोजनाअन्तर्गत कुल रु. ५ अर्ब ५२ करोड ६० लाख खर्च हुन गएको छ (अनुसूची ४) ।
८. विदेशी समूहले व्यवस्थापन सम्हालेपछि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि २०६३ चैत मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले कुल रु. ४ अर्ब ९३ करोड र नेपाल बैंक लिमिटेडले रु. ४ अर्ब खुद मुनाफा आर्जन गरेका छन् । यस अवधिमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले निष्क्रिय कर्जामध्येबाट रु. १० अर्ब ६४ करोड र नेपाल बैंक लिमिटेडले रु. ८ अर्ब ३ करोड नगदमा असुल गरेका छन् । फलस्वरूप, वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यको सूचकको रूपमा रहेको निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०५९ असारको औसत ३०.४ प्रतिशतबाट हाल

- १४.१ प्रतिशतमा ओर्लेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको निष्क्रिय कर्जा अनुपातमा सुधार आए तापनि सो अनुपात अबै उच्च रहेको छ ।
९. समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको वित्तीय मापदण्डहरूमा परिमार्जन, एकीकृत बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐन, कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण, ऋण असूली न्यायाधिकरणको स्थापना, बैंक तथा वित्तीय संस्था इजाजत नीतिमा परिमार्जनजस्ता कार्यहरू सम्पन्न गरिएका छन् ।
१०. विगत पाँच वर्षको अवधिमा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या उल्लेख्यरूपमा बढेको छ । २०५९ असारमा यस्ता वित्तीय संस्थाहरूको संख्या १५१ रहेकोमा २०६४ असारमा २०८ पुगेको छ । यस अवधिमा सर्वाधिक रूपमा विकास बैंकहरू (लघु वित्त बाहेक) को संख्या १० बाट ३८ र वित्त कम्पनीहरू ५४ बाट ७४ पुगेका छन् ।
११. बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना गर्न निजी क्षेत्रले देखाएको उत्साहलाई यस बैंकले सकारात्मकरूपमा लिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बढ्दो संख्याका कारण वित्तीय क्षेत्रमा अस्थिरताको वातावरण सिर्जना नहोस् भन्नेतर्फ बैंक सजग छ । वित्तीय क्षेत्रमा आउन सक्ने जोखिम व्यहोर्न वित्तीय संस्थाहरू आफैँ सक्षम होउन् र सन् २०१० देखि थोक वित्तीय सेवा अन्तर्राष्ट्रिय सेवा प्रदायकहरूलाई खुला गर्न नेपालले प्रतिवद्धता जनाइसकेको पृष्ठभूमिमा स्वदेशी वित्तीय संस्थाहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढोस् भन्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी स्थापनाको लागि आवश्यक चुक्ता पूँजी यस बैंकले हालसालै दोब्बर गरेको छ । प्रवेश खुला राखी चुक्ता पूँजी दोब्बर गरिएबाट वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्नमा सहयोग पुग्ने यस बैंकको धारणा छ । यस व्यवस्थाले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभिन उत्प्रेरित हुने र बजार प्रक्रियामार्फत् नेपाली वित्तीय क्षेत्रको सदृढीकरण हुने विश्वास गरिएको छ ।
१२. यसै सन्दर्भमा नियतवस ऋण नतिर्ने ऋणीको राहदानी जफत गर्ने तथा नयाँ राहदानी जारी गर्न रोक लगाउने, ऋण तिर्ने प्रयोजनबाहेक त्यस्ता ऋणीको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि चल/अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने र त्यस्ता ऋणीको सबै किसिमका स्वदेशी तथा विदेशी निक्षेपको भुक्तानीमा रोक लगाउनेजस्ता कारवाही गर्न नेपाल सरकारबाट समेत निर्णय भइसकेको छ ।
१३. उपर्युक्त किसिमको कानूनी व्यवस्थाले ऋण लिएपछि ऋण तिर्नुपर्छ र कसैले पनि छुट पाउन सक्दैन भन्ने तथ्य सर्वसाधारणमा प्रचार भई वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्न ठूलो मद्दत पुग्ने देखिन्छ । निष्क्रिय कर्जाको अनुपात अबै उच्च रहेको, समग्र बैंकिङ्ग क्षेत्रको नेटवर्थ ऋणात्मक रहेको र ठूला ऋणीबाट अपेक्षित गतिमा कर्जा असूल हुन नसकेबाट अबै पनि वित्तीय क्षेत्र जोखिममुक्त हुन सकेको छैन । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण लिई नियतवस ऋण नतिर्नेहरूका विरुद्ध कारवाही जारी रहने उल्लेख गरेको छ । स्वस्थ तथा प्रभावकारी वित्तीय क्षेत्रको विकास विना निजी क्षेत्रको विकास सम्भव नहुने भएकाले वित्तीय क्षेत्र सुधारको लागि यो बैंक प्रतिवद्ध छ । तर वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम कुनै एक निकायको होइन । यो समग्र राष्ट्रको कार्यक्रम हो र यो निरन्तर जारी रहने प्रक्रिया पनि हो । यसको सफलता/असफलतामा नै सिङ्गो राष्ट्रको वित्तीय प्रणालीको सफलता/असफलता जोडिएकोले वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यको लागि बैंक राज्यका सम्पूर्ण संयन्त्रको पूर्ण सहयोगको अपेक्षा राख्दछ ।
१४. वाणिज्य बैंकहरूले कर्जामा लिने र निक्षेपमा दिने ब्याजदरबीचको अन्तर (Spread) औसतमा ५.० प्रतिशतभन्दा तल रहनुपर्ने प्रावधान आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले हटाएको छ । सरकारी संलग्नता भएका बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार प्रक्रिया थालनी भएको सन्दर्भमा वाणिज्य बैंकहरूबीच बजार प्रक्रियामार्फत ब्याजदर अन्तर निर्धारण होस् र बजारले नै ब्याजदर अन्तर न्यून राख्न प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण सिर्जना गरोस् भन्ने उद्देश्यले सो प्रावधान हटाइएको थियो । वाणिज्य बैंकहरूबीच प्रतिस्पर्धा हुन थाले पनि ब्याजदर अन्तरमा अबै पनि अपेक्षित सुधार आउन सकेको छैन ।
१५. विगत पाँच वर्षको अवधिमा मौद्रिक नीतिको सञ्चालन तथा उपकरणहरूको समसामयिक परिमार्जनका कतिपय कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् । वार्षिकरूपमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्न थालिएको सुरूका वर्षहरूमा मूल्यमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी खुकुलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गरियो । आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीतिमा बैंकदर ५.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको थियो भने रूग्ण उद्योग पुनरकर्जादर १.० प्रतिशत बिन्दुले कटौती गरी २.० प्रतिशत कायम गरिएको थियो । ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई तथा स्वदेशी मुद्रामा प्रदान गरिने निर्यात पुनरकर्जादर ४.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको थियो । २०६१ साउनदेखि रूग्ण उद्योग पुनरकर्जादर १.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । आर्थिक वर्ष

- २०६२/६३ मा मूल्यमा चापको स्थिति उत्पन्न भएकाले बैंकदरलाई क्रमशः ६.० प्रतिशत र सो वर्षको मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा ६.२५ प्रतिशत कायम गरियो ।
१६. आन्तरिक द्वन्द्वका कारण समेतले रूग्ण अवस्थामा रहेका उद्योगहरूलाई केही राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले सहूलियतपूर्ण रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा विगत पाँच वर्षदेखि यथावत् कायम गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५९/६० तथा २०६०/६१ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा यस बैंकले रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जाका लागि रू. १ अर्ब ५० करोड रकमको व्यवस्था गरिएकोमा सो सुविधालाई निरन्तरता दिँदै आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा रू. १ अर्ब र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ तथा २०६३/६४ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा रू. २ अर्बको व्यवस्था कायम गरिएको थियो । मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएबमोजिम रूग्ण उद्योग सुविधाको उपयोग पूरै नभए पनि यसबाट रूग्ण उद्योगहरूलाई केही राहत पुगेको यस बैंकको धारणा छ ।
१७. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा अनिवार्य नगद अनुपात १.० प्रतिशत बिन्दुले कटौती गरी औसत ८.० प्रतिशत कायम गरिएको थियो । वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय मध्यस्थता लागतमा कमी आओस्, उनीहरूको लगानीयोग्य साधन बढोस् र कर्जादर कटौती गर्न मद्दत पुगोस् भन्ने उद्देश्यले अनिवार्य नगद अनुपात क्रमशः कटौती गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ६.० प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ५.० प्रतिशतमा झारिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ सम्म सो अनुपात ५.० प्रतिशत कायम रह्यो । यो नीतिगत व्यवस्थाले गर्दा वाणिज्य बैंकहरूसँगको लगानीयोग्य साधन बढेको छ । तर मुलुकमा लगानीको वातावरण अपेक्षितरूपमा बढ्न नसकेकोले कर्जाको गुणस्तरमा वाञ्छित सुधार आउन नसकेको र मौद्रिक तरलता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण रहँदै आएको छ ।
१८. विगत पाँच वर्षको अवधिमा मौद्रिक उपकरणको रूपमा खुला बजार कारोबारमा ठूलो सुधार आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि यस बैंकको साप्ताहिक वासलातमा आधारित तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन हुँदै आएको छ । सो वर्षदेखि नै बिक्री बोलकबोल, खरिद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलजस्ता खुला बजार कारोबार उपकरणहरू यस बैंकको अग्रसरतामा सञ्चालन हुँदै आएका छन् । बजार प्रक्रियाको संलग्नतामा सञ्चालन गरिने यी उपकरणहरूले गर्दा मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन प्रक्रिया सरल, पारदर्शी तथा लचिलो भएको छ ।
१९. अनिवार्यरूपमा प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने प्रावधानले वाणिज्य बैंकहरूको स्वतन्त्रतापूर्वक लगानी गर्न पाउनुपर्ने स्वतन्त्रतामा दखल पुऱ्याएको र देशमा अवलम्बन गरिएको उदार वित्तीय प्रणालीसँग मेल नखाने देखिएकोले आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीतिदेखि उक्त प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रममा लगानी गर्नुपर्ने अनुपात क्रमशः घटाउँदै लगी पाँच वर्षभित्र हटाउने नीति लिइएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को लागि सो अनुपात २.० प्रतिशत कायम गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि अनिवार्य नगरिने व्यवस्था उक्त वर्षको मौद्रिक नीतिमा गरिएको थियो । विकास बैंकहरू तथा लघु वित्तीय संस्थाहरूको विस्तार गरी ती संस्थाहरूमाफत ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गर्ने नीतिअनुरूप वाणिज्य बैंकहरूलाई सो प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था भिक्ने नीति लिइएको हो । मुलुकमा विद्यमान गरिबीलाई दृष्टिगत गरी विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रम भने कायम राखिएको छ ।
२०. प्राथमिकता क्षेत्र कर्जा कार्यक्रम हटाउने नीतिको कारण ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जाको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले आफ्नो मुनाफाबाट वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्न थालेयता तीन पटक गरी रू. २५ करोड ३४ लाख ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा दाखिला गरिसकेको छ । उक्त कोषले ग्रामीण क्षेत्रमा लघु कर्जा कार्यमा संलग्न वित्तीय संस्थाहरूलाई थोक लघुकर्जा प्रवाह गर्ने कार्य गर्दै आएको छ । साथै, यस बैंकको सल्लाहमा सो कोषमा नेपाल सरकारले पटक/पटक गरी रू. ९ करोड रकम दाखिला गरिसकेको छ । यसप्रकार ग्रामीण क्षेत्रमा थोक लघुकर्जा उपलब्ध गराउन सो कोषसँग हाल रू ३४ करोड ३४ लाख रकम उपलब्ध छ ।
२१. वार्षिकरूपमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्न थालेपछि नियमन कार्य प्रभावकारी बनाउन आफूले सुपरिवेक्षण गर्ने संस्थाहरूको सञ्चालक समितिमा यस बैंकका सञ्चालकहरू क्रमशः फिर्ता गरिने नीति लिइएको छ । २०५९ साउनदेखि २०६४ असार मसान्तसम्म नेपाल अरब बैंक लिमिटेड, नेपाल बंगलादेश बैंक लिमिटेड, बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड, कृषि विकास बैंक, नेपाल विकास बैंक लिमिटेड, नेपाल औद्योगिक विकास निगम, एन.आई.डी.सी. क्यापिटल मार्केटस् लिमिटेड, नेपाल आवास विकास वित्त कम्पनी र पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, विराटनगर गरी जम्मा नौ वटा वित्तीय संस्थाबाट यस बैंकका सञ्चालकहरू फिर्ता गरिएका छन् ।
२२. त्यस्तै, यस बैंकको अन्य वित्तीय संस्थामा रहेको शेयर स्वामित्वलाई पनि क्रमशः निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ । २०५९ साउनदेखि २०६४ असार मसान्तबीच यस बैंकले नेपाल

औद्योगिक विकास निगम, कृषि विकास बैंक, पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, नागरिक लगानी कोष र राष्ट्रिय बीमा संस्थान (आंशिक रूपमा) गरी ५ वटा वित्तीय संस्थामा रहेको शेयर स्वामित्व फिर्ता लिइसकेको छ। भविष्यमा पनि यो नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ। यी नीतिगत व्यवस्थाबाट यस बैंकको नियमन र सुपरिवेक्षण कार्यहरू क्रमशः प्रभावकारी हुँदै गइरहेको यस बैंकको विश्वास छ।

२३. आन्तरिक द्वन्द्व र राजनैतिक अस्थिरताको वातावरणमा पनि विगत पाँच वर्षको अवधिमा वार्षिक मौद्रिक नीतिमार्फत मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा चालिएको कदमबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्नमा केही महत्तु पुगेको यस बैंकको धारणा छ। विगतमा मौद्रिक, वित्तीय तथा वाट्य क्षेत्रमा अवलम्बन गरिएका सुधार कार्यक्रमहरूको अनुभवलाई आधार मान्दै तथा सोलाई निरन्तरता दिई विकसित आर्थिक तथा वित्तीय समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले मौद्रिक तथा वित्तीय सुधारका उपायहरूमा समसामयिक परिमार्जन गरेर आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को लागि छैठौँ वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ। यस पृष्ठभूमिका साथै विद्यमान आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति, मौद्रिक तथा तरलता स्थिति, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको अडान, वित्तीय तथा वाट्य क्षेत्र सुधार गरी प्रस्तुत मौद्रिक नीतिलाई ६ भागमा बाँडिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको प्रगति तालिका अनुसूची १ मा दिइएको छ। प्रस्तुत मौद्रिक नीति तयार पार्दा आधारको रूपमा लिइएका तथ्याङ्कहरू तालिका सूचीमा समावेश गरिएका छन्।

विद्यमान आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

२४. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को वार्षिक मौद्रिक नीतिमा र नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को बजेट वक्तव्यमा सो वर्ष ५.० प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हासिल हुनसक्ने अनुमान गरिएको थियो। आन्तरिक द्वन्द्वको अन्त्य, राजनैतिक गतिरोधमा सुधार र मौसमी अनुकूलता उक्त प्रक्षेपणका आधारहरू रहेका थिए। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालै सार्वजनिक गरेको तथ्याङ्कअनुसार सो वर्ष यथार्थ कूल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादकको मूल्यमा २.५ प्रतिशतले मात्र बढ्ने देखिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा आर्थिक वृद्धिदर २.८ प्रतिशत थियो। समीक्षा वर्ष अनुमान गरेअनुरूप मौसम राम्रो रहन सकेन। पर्याप्त मात्रामा वर्षा हुन नसक्दा कृषि उत्पादनमा करिब २० प्रतिशत अंश रहेको धान वाली १२.६ प्रतिशतले घटेकोले खाद्यान्न उत्पादन वृद्धि ४.३ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको छ। फलस्वरूप, कृषि उत्पादन अघिल्लो वर्ष १.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ०.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको अनुमान छ।
२५. द्वितीय क्षेत्रको वृद्धि अघिल्लो वर्षको ४.२ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २.२ प्रतिशत रहेको छ। औद्योगिक उत्पादन र निर्माण क्षेत्रको विस्तार सन्तोषजनक रहन नसकेकोले यस क्षेत्रको वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहेको हो। अघिल्लो वर्ष सेवा क्षेत्रको वृद्धि ४.७ प्रतिशत रहेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ४.१ प्रतिशत रहेको छ। सेवा क्षेत्रमध्ये थोक तथा खुद्रा व्यापार उपक्षेत्रको वृद्धि २.६ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको छ भने यातायात, सञ्चार तथा भण्डारण उपक्षेत्रको विस्तारमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा सुधार आएको छ। त्यस्तैगरी, रियल स्टेट तथा व्यावसायिक सेवाहरूमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा सुधार आएको छ।
२६. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.० प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको थियो। पेट्रोलियम पदार्थ र यातायात भाडा वृद्धिको आधार प्रभाव हटेको कारण आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पछिल्लो अवधिमा गैर-खाद्य समूहको मूल्यमा सुधार आएको छ। तथापि, कृषिजन्य समूहको मूल्यमा पहिले अनुमान गरिएको जस्तो सुधार नआएकोले समग्र मूल्यमा केही चापको स्थिति रहेको छ। यही कारणले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा औसत उपभोक्ता मूल्य वृद्धि ६.४ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा यस्तो मुद्रास्फीति ८.० प्रतिशत थियो।
२७. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो एघार महिनामा वार्षिक बिन्दुगत अन्तर्निहित मुद्रास्फीति (core inflation) ५.० प्रतिशत रहेको छ भने समग्र मुद्रास्फीति (headline inflation) ४.५ प्रतिशत छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा वार्षिक बिन्दुगत अन्तर्निहित मुद्रास्फीति ५.३ प्रतिशत र समग्र मुद्रास्फीति ९.१ प्रतिशत रहेको थियो। मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षा विद्यमान रहेकोले अन्तर्निहित मुद्रास्फीति समग्र मुद्रास्फीतिको तुलनामा केही उच्च देखिएको हो।
२८. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित कूल खर्च २२.४ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष उक्त सरकारी खर्च १२.५ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा चालू खर्च वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको ९.४ प्रतिशतको तुलनामा १४.३ प्रतिशत रहेको छ। शान्ति सुरक्षासम्बन्धी खर्चमा वृद्धि भएकोले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा चालू खर्चको वृद्धि उच्च रहेको हो।

२९. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पूँजीगत खर्च रू. ३१ अर्ब ७१ करोडसम्म पुगेतापनि बजेटमा अनुमान गरेअनुरूप सो खर्च हुन सकेन । स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिको अभाव र तराई क्षेत्रमा बन्द, हडतालजस्ता क्रियाकलापमा वृद्धि भएकोले पूँजीगत खर्च पहिले अनुमान गरेअनुरूप हुन नसकेको हो ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन २०.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा राजस्व वृद्धि ३.१ प्रतिशत मात्र थियो । केही वस्तुहरूको भन्सार दरमा वृद्धि र अन्तःशुल्क करको आधार विस्तार गरिएकोले समीक्षा वर्षमा राजस्व परिचालनको वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहेको हो । अघिल्लो वर्षको राजस्व आधार सानो रहेकोले पनि सो वर्षको राजस्व परिचालनमा उच्च वृद्धि देखिएको हो । त्यस्तैगरी, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विदेशी नगद अनुदान वृद्धि पनि उच्च नै रहेको छ ।
३१. सरकारी राजस्व र विदेशी नगद अनुदान रकमको वृद्धि उच्च रहेकोले सरकारी वित्त घाटा नियन्त्रित स्थितिमा रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को धेरैजसो महिनामा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग नगद मौज्जात कायम रहेकोले मौद्रिक तरलता व्यवस्थापनमा सघाउ पुगेको छ ।
३२. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल सरकारले रू. १७ अर्ब ८९ करोड आन्तरिक ऋण उठाएको र रू. ९ अर्ब ६१ करोड आन्तरिक ऋण भुक्तानी गरेकोले खुद आन्तरिक ऋण परिचालन (नेपाल राष्ट्र बैंकसँग नगद मौज्जात/अधिविकर्ष बाहेक) रू. ८ अर्ब २८ करोड मात्र रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा खुद आन्तरिक ऋणको कूल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात १.२ प्रतिशत हुन आउँछ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा नेपाल सरकारले रू. ११ अर्ब ८३ करोड कूल आन्तरिक ऋण र रू. ७ अर्ब ३६ करोड आन्तरिक ऋण भुक्तानी गरी रू. ४ अर्ब ४७ करोड खुद आन्तरिक ऋण उठाएको थियो ।
३३. बाह्य क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो १० महिनामा मुलुकको शोधनान्तर रू. ६ अर्ब ८७ करोडले बचतमा छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा शोधनान्तर रू. २० अर्ब ५० करोडले बचतमा थियो । वस्तु निर्यात वृद्धि सिमान्त रहेको र निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि पनि न्यून रहेकोले मुलुकको शोधनान्तर बचत अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा उल्लेख्य कम रहेको हो ।
३४. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो ११ महिनामा कुल वस्तु निर्यात ०.८ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा वस्तु निर्यात २.९ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो । भारततर्फको निर्यात वृद्धि २.१ प्रतिशत रहेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात घट्ने क्रम यथावत् छ । ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक, पोलिस्टर यार्न, प्लाष्टिकका वस्तु आदिको निर्यात घटेकोले समग्र निर्यात वृद्धि न्यून रहेको हो ।
३५. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो ११ महिनामा कुल वस्तु आयात ११.० प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा वस्तु आयात १६.६ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतबाटको आयात वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहेको छ । निर्यातलगायत औद्योगिक गतिविधिमा शिथिलता आएकोले कुल आयात वृद्धिदरमा कमी आएको हो ।
३६. केही वर्षयता विदेशी मुद्रा आर्जनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहँदै आएको निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो ११ महिनामा ३.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ९१ अर्ब १० करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को सोही अवधिमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह ४८.४ प्रतिशतले बढेको थियो । विगतको तुलनामा विदेशमा रोजगारीका लागि जाने नेपालीहरूको संख्यात्मक वृद्धिमा कमी आएको र विदेशमा नेपालीहरूको ज्यालादर पनि न्यून रहेकोले विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिमा हास आएको हो ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो १० महिनासम्ममा मुलुकको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रू. १६५ अर्ब रहेको छ । यो सञ्चिति मुलुकको १०.७ महिनाको कुल वस्तु आयात र ८.८ महिनाको कुल वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ । नेपाली मुद्राको अधिमूल्यन भएकोले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो १० महिनासम्मको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६३ असारकै स्तरमा रहेको देखिएको हो ।
३८. भारतबाट हुने आयातको तुलनामा भारततर्फ हुने वस्तु निर्यात वृद्धि हाल घट्ने क्रममा रहेको छ । फलस्वरूप, भारततर्फको निर्यात-आयात अनुपात आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ४३.७ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ३६.० प्रतिशतमा झरेको अनुमान छ । एकातिर भारततर्फ हुने निर्यात वृद्धि घट्दो क्रममा रहनु र अर्कोतिर कुल आयातमा १८.३ प्रतिशत र भारतबाटको आयातमा २९.० प्रतिशत अंश रहेको पेट्रोलियम पदार्थ आयातको भुक्तानी भारतीय मुद्रामा गरिने भएकोले भा.रू. सञ्चितिमा चापको स्थिति छ ।

३९. भा.रू. सञ्चितिको व्यवस्थापन गर्ने क्रममा यस बैंकले भारतबाट १२१ औद्योगिक मेशिनरी तथा कच्चा पदार्थ अमेरिकी डलरमा भुक्तानी हुने गरी आयात गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ । यस व्यवस्थाअनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो ११ महिनामा भारतबाट भएको कुल आयातमध्ये १५.२ प्रतिशत अमेरिकी डलर भुक्तानीबाट भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सो अनुपात १२.० प्रतिशत मात्र थियो । भारतसँगको बढ्दो व्यापार घाटा पूर्ति गर्न यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अमेरिकी डलर ९२ करोड (लगभग रू. ६३ अर्ब ८८ करोड बराबर) विक्री गरी भा.रू. खरिद गर्‍यो । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा यस बैंकले अमेरिकी डलर ६० करोड विक्री गरी भा.रू. खरिद गरेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा भा.रू. खरिदका लागि विक्री गरिएको अमेरिकी डलर ९२ करोडको तुलनामा वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर खुद खरिद ९१ करोड ५८ लाख रह्यो ।
४०. २०६३ असार मसान्त र २०६४ असार मसान्त बीच नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरको तुलनामा १४.३ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ । नेपाली रूपैयाँको भारतीय रूपैयाँसँग स्थिर विनिमयदर प्रणाली र भारतको उच्च आर्थिक वृद्धिको परिणामस्वरूप भारतमा उल्लेख्य विदेशी पूँजी आप्रवाह भई भारतीय मुद्रा बलियो हुँदै गएको कारण नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन हुँदै गएको हो । माथि उल्लेख गरिएभै भारतीय अर्थतन्त्र तातेको (overheating) अवस्थामा छ । भारतमा हाल उच्च विदेशी पूँजी आप्रवाह हुन थालेको छ । नेपालमा उपर्युक्त दुवै अवस्था विद्यमान छैनन् । यसले गर्दा भारत र नेपाली अर्थतन्त्रबीच बेमेल (asymmetric shock) को स्थिति पैदा भएको छ । स्थिर विनिमयदर प्रणालीको सन्दर्भमा यो चिन्ताको विषय हो र यस सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले अध्ययन गरिरहेको छ ।
४१. नेपाली रूपैयाँको अधिमूल्यनले तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात (जसको नेपालको कुल निर्यातमा ३१.२ प्रतिशत अंश छ) मा केही नकारात्मक प्रभाव परेको छ । नेपाली निर्यातजन्य वस्तुहरूको धेरैजसो कच्चा पदार्थ अमेरिकी डलरमा भुक्तानी गरेर आयात गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोले नेपाली रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन भए जतिले भने तेस्रो मुलुकतर्फको निकासीकर्ताहरूलाई प्रभाव परेको छैन । कुल निकासी मूल्यमा तेस्रो मुलुकतर्फबाट भएको आयात अंश (Import Content) भएजतिले हिसाब गर्दा मुद्रा अधिमूल्यनको कारण निर्यातजन्य वस्तुहरूको उत्पादन लागत घट्ने हुन्छ भने निकासी मूल्यमा नेपाली रूपैयाँ अधिमूल्यन भए जतिले हिसाब गर्दा निकासीकर्ताहरूलाई घाटा भएको छ । यी दुईबीचको फरक घाटा पूर्वाधार तथा संरचनागत सुधार गरी उत्पादकत्व वृद्धिमाफत पूर्ति गर्न सकिने व्यवस्था हुन सके नेपाली निर्यातको दीर्घकालीन विकासमा टेवा पुग्ने थियो ।
४२. नेपालको कुल निर्यातमा भारततर्फको निर्यातको अंश ६९.० प्रतिशत छ । नेपाली रूपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको अधिमूल्यनको कारणले मात्र भारततर्फको निर्यातमा प्रतिकूल असर परेको देखिँदैन । विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूको विप्रेषण आयमा भने मुद्रा अधिमूल्यनले गर्दा प्रभाव परेको देखिन्छ ।
४३. मुद्रा अधिमूल्यनले मुद्रास्फीति बढ्न रोकेको छ । तथापि, मुद्रा अधिमूल्यन भए जति नै उपभोग्य वस्तुहरूको मूल्यमा गिरावट आएको देखिँदैन । मुद्रा अधिमूल्यनले गर्दा नेपाल आयल निगम (भा.रू. समेत अधिमूल्यन भएकाले) र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई (अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी विजुली खरिद गर्नुपर्ने हदसम्म) केही राहत पुगेको छ ।
४४. आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहेको वर्तमान स्थितिमा मुद्रा अधिमूल्यनले मनोवैज्ञानिक असहज वातावरण सिर्जना गरेको छ । हाल मुलुक राजनैतिक संक्रमणमा रहेको र तेल आपूर्तिमा पनि सङ्कट देखिएको सन्दर्भमा मुद्रा अधिमूल्यनलाई सम्बोधन गर्न विद्यमान विनिमयदर प्रणाली तथा स्तरमा परिवर्तन गर्नु समष्टिगत स्थायित्वको दृष्टिकोणले हितकर देखिँदैन ।
४५. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपालको शेयर बजारमा विस्तार आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा नेप्सेसूचकाङ्क ३५.० प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७६.८ प्रतिशतले विस्तार भई सो सूचकाङ्क ६८४.० पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा बजार पूँजीकरण-कुल गार्हस्थ्य उत्पादन अनुपात १५.० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २५.९ प्रतिशत (रू १८६ अर्ब) पुगेको छ । वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा सुधार, मौद्रिक तरलतामा विस्तार तथा न्यून व्याजदरको स्थिति र वैकल्पिक लगानीको अभावका कारण शेयर बजार गतिविधि बढेको हो । समग्र आर्थिक गतिविधिमा विस्तार नआई शेयरको मूल्यमा मात्र अत्यधिक वृद्धि हुने यस्तो प्रवृत्तिले भविष्यमा शेयर बजारमा गतिरोध ल्याउन सक्ने पनि हुन्छ । शेयरको मूल्य वृद्धिले फोका (Bubble) को रूपधारण गर्‍यो र सो फुट्न गएमा अर्थतन्त्रमा नकारात्मक स्थिति उत्पन्न हुन सक्छ । बैंक वस्तु तथा सेवाको मूल्य वृद्धिका साथै सम्पत्ति मूल्य (Asset price) वृद्धिप्रति पनि सचेत रहँदै आएको छ ।

४६. मुद्रा बजारको महत्वपूर्ण अङ्गको रूपमा रहेको अन्तरबैंक कारोबार भने अघिल्लो वर्षको रू. १७६ अर्बको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रू. १७० अर्ब रहेको छ । वाणिज्य बैंकहरूबीच हुने अन्तरबैंक कारोबार अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम रहे तापनि वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपयोग गर्ने स्थायी तरलता सुविधा उपयोगमा वृद्धि आएको छ । उदाहरणको लागि, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा वाणिज्य बैंकहरूले रू. ९ अर्ब ८८ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए भने आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रू. ४६ अर्ब ९८ करोड उपयोग गरेका छन् । वित्तीय बजारमा अधिक मौद्रिक तरलताको स्थिति हुँदाहुँदै पनि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट वाणिज्य बैंकहरूले अधिक स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गर्ने प्रवृत्ति देखाउनु चिन्ताको विषय हो । यो प्रवृत्ति कम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक मौद्रिक उपाय अवलम्बन गर्नेछ ।

मौद्रिक तथा तरलता स्थिति

४७. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वाञ्छित वृद्धिदर १६.१ प्रतिशत कायम गरिएको थियो । प्रक्षेपित आर्थिक वृद्धिदर ५.० प्रतिशत, विस्तृत मुद्रा प्रदायको आयलोचनशीलता १.५, औसत मुद्रास्फीति ६.० प्रतिशत र निजी क्षेत्रको विदेशी विप्रेषण आप्रवाहले उत्पन्न गर्ने मुद्राको मागको आधारमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको उक्त प्रक्षेपण गरिएको थियो ।
४८. पहिलो १० महिनाको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १४.६ प्रतिशत समेतलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर वाञ्छित सीमाभित्र अर्थात् १५.० प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १५.६ प्रतिशतले बढेको थियो ।
४९. विस्तृत मुद्रा प्रदायका स्रोतहरूमध्ये बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजन गरी) आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा प्रक्षेपण गरिएको रू. १६ अर्बको तुलनामा रू. ७ अर्बले बढ्ने संशोधित अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा खुद वैदेशिक सम्पत्ति रू. २५ अर्ब ७० करोडले बढेको थियो । वस्तु निर्यात वृद्धि सीमान्त रहेको, निजी क्षेत्रको विदेशी विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिदर घटेको र नेपाल आयल निगमको भारतीय आयल निगमलाई गर्ने भुक्तानी बढेको कारण अघिल्लो वर्षको तुलनामा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि न्यून हुने देखिएको हो ।
५०. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा बैंकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धि प्रक्षेपण गरिएको १५.८ प्रतिशतको तुलनामा १६.६ प्रतिशत रहने अनुमान छ । निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने बैंक कर्जा १८.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएकोमा १७.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने, नेपाल सरकारले बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट उपयोग गर्ने कर्जा पनि प्रक्षेपण गरेअनुसार हुने देखिएको तर वित्तीय तथा गैर-वित्तीय सरकारी संस्थानहरूमा बैंक कर्जा उल्लेख्य बढेकोले कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिएको भन्दा केही उच्च रहने अनुमान गरिएको हो ।
५१. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा बैंकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जाको संरचनामा केही परिवर्तन देखिएको छ । अघिल्लो वर्ष कुल आन्तरिक कर्जामध्ये नेपाल सरकारको अंश २२.० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सो अंश २१.० प्रतिशतमा भरेको छ । यसको विपरीत निजी क्षेत्रले उपयोग गरेको बैंक कर्जाको अंश अघिल्लो वर्ष ७५.५ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७६.१ प्रतिशतमा उक्लेको छ । कर्जा उपयोगको दृष्टिकोणले यो सकारात्मक परिवर्तन हो ।
५२. विस्तृत मुद्रा प्रदायको संरचना र तरलताको दृष्टिकोणले विश्लेषण गर्दा सङ्कुचित मुद्रा प्रदाय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १४.० प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १२.९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । विस्तृत मुद्रा प्रदायको अर्को अंश वाणिज्य बैंकहरूसँगको आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्ष १६.४ प्रतिशतले बढेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १६.० प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । न्यून आर्थिक वृद्धिदर, न्यून ब्याजदर र विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर कम रहेकोले आवधिक निक्षेप अघिल्लो वर्षको भन्दा कम दरले बढेको हो ।
५३. यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वाणिज्य बैंकहरूबाट कुल विक्री बोलकबोलमार्फत रू. १८ अर्ब ४० करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोल कारोबारबाट रू. १४ अर्ब ३४ करोड गरी जम्मा रू. ३२ अर्ब ७४ करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा विक्री बोलकबोलबाट रू. १३ अर्ब ५१ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रू. ६ अर्ब ५० करोड गरी जम्मा रू. २० अर्ब १ करोड तरलता प्रशोचन गरेको थियो ।

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप

५४. मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा अग्रदृष्टिकोण समेत राख्नु पर्ने भएकोले आर्थिक, वित्तीय तथा मौद्रिक परिदृश्य तथा विकसित समस्याको आधारमा मौद्रिक नीतिको अडान, आर्थिक, मौद्रिक तथा सञ्चालन लक्ष्य र

उपकरणहरू समावेश गरी आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप निर्धारण गरिएको छ । मौद्रिक नीति सञ्चालनमा पूरकको रूपमा सहयोग पुऱ्याउने भएकोले वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्र सुधारको वार्षिक कार्यक्रम मौद्रिक नीतिमा समावेश गरी सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यसँग सामञ्जस्य हुने गरी प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको अडान

५५. मौद्रिक नीतिको आर्थिक तथा अन्तरिम लक्ष्यहरूको सम्भावित स्थितिको विश्लेषण गर्दा यी दुवै क्षेत्रमा केही चासो (Concern) का विषयहरू रहेका छन् । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अपेक्षित आर्थिक वृद्धि हुन नसकेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि उच्च आर्थिक वृद्धि हुन सक्ने स्थिति देखिँदैन । नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा कृषिका लागि रू. ५ अर्ब ८२ करोड र सिंचाईका लागि रू. ३ अर्ब ९९ करोड रकम विनियोजन गरेको छ । तथापि, मौसमी निर्भरता कम गर्ने किसिमले राज्यबाट कृषिमा अपेक्षित लगानी हुन सकेको छैन । मौसम अनुकूल रहे मात्र कृषि उत्पादन राम्रो रहन सक्ने स्थिति विद्यमान छ ।
५६. गैर-कृषितर्फ नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्च, निजी क्षेत्रको लागि लगानीको वातावरण र नेपाली वस्तु तथा सेवाको बाह्य मागको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । २०६४ मंसिरमा संविधान सभाको चुनाव र शान्ति सुरक्षामा अझै अपेक्षित सुधार आइनसकेको विद्यमान स्थितिमा नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा तीव्रता आउन सक्ने स्थिति पनि छैन । मुलुक राजनैतिक संक्रमणमा गुञ्जिरहेको र औद्योगिक क्षेत्र, खासगरी तराईमा बारम्बार भइरहने हडताल, सार्वजनिक आन्दोलन तथा प्रदर्शनले निजी क्षेत्रको लागि लगानीको वातावरण बन्न सकेको छैन । लागत तथा गुणस्तरको कारण समेतले नेपाली वस्तु तथा सेवाको बाह्य माग कमजोर रहँदै आएको छ ।
५७. उपर्युक्त कारक तत्वहरूमा सुधार नआई नेपालले छिमेकी मुलुक भारत तथा चीन र विश्वको उच्च आर्थिक वृद्धिबाट अपेक्षित लाभ लिन सक्ने स्थिति छैन । मौद्रिक तथा तरलताको सहज स्थितिले मात्र उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल हुन नसक्ने विगतको अनुभवले देखाइसकेको छ ।
५८. आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा मूल्यमा सुधार आए तापनि मूल्य स्थिति मौद्रिक नीतिको अर्को चासोको विषय रहेको छ । तेलको सम्भावित सङ्कट र २०६४ मंसिरमा प्रस्तावित संविधान सभा चुनावमा हुन सक्ने अत्यधिक अनुत्पादक खर्चको कारण समेतले गर्दा मूल्यमा चाप पर्न सक्ने स्थितिप्रति मौद्रिक नीतिले आवश्यक ध्यान दिनु पर्ने अवस्था छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रस्तावित बजेटको आकार तुलनात्मक रूपले ठूलो रहेको र सो बजेटको कार्यान्वयनबाट मूल्यस्थिति समेतमा पर्न सक्ने प्रभावलाई मौद्रिक नीतिले सम्बोधन गर्नुपर्ने सो बजेटमा इङ्कित गरिएको छ । तसर्थ, मौद्रिक नीतिका साथै विदेशी विनिमयदर नीतिको उद्देश्य पनि मूल्य स्थिरतातर्फ केन्द्रित गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।
५९. बाह्य क्षेत्र स्थायित्व पनि मौद्रिक नीतिको चासोको रूपमा देखिएको छ । वस्तु निर्यातको स्थिति सन्तोषजनक रहन नसकेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिमा शिथिलता देखिएको छ । यसका अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूबाट खरिद गरिएको अमेरिकी डलर ९९ करोड ५८ लाखको तुलनामा भा.रू. खरिद गर्न अमेरिकी डलर ९२ करोड बिक्री गर्नुपरेको छ । यो प्रवृत्ति कायम रहिरहेमा विदेशी विनिमय सञ्चितमा ह्रास आउने र बाह्य क्षेत्र स्थायित्व जोखिममा पर्ने हुन्छ । बैंकले यसलाई थप चिन्ताको विषयको रूपमा लिएको छ । तसर्थ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रस्तावित बजेटमा उल्लेख भएभैं देशको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा शोधनान्तरको अवस्था सुदृढ गराई बाह्य क्षेत्रको स्थायित्व कायम राख्न बैंक सजग हुनु पर्ने देखिन्छ । सो उद्देश्य प्राप्तिका लागि बैंक कर्जाको गुणस्तरमा नियन्त्रण ल्याउन र तरलता तथा ब्याजदर स्तर व्यवस्थापनतर्फ मौद्रिक नीति केन्द्रित गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।
६०. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमका साथै यस बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षण कार्य सुदृढ बनाउँदै लिएको छ । सरकारी संलग्नता रहेका राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडमा क्रमशः सुधार आइरहेको भए तापनि निजी क्षेत्रका केही वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूको वित्तीय स्थिति चिन्ताको विषय रहेको छ ।
६१. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस बैंकले निजी क्षेत्रमा सञ्चालित नेपाल बंगलादेश बैंकमा हस्तक्षेप गरी केही समयको लागि सो बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिनु पऱ्यो । उक्त बैंकमा देखिएको वित्तीय सङ्कट टार्न यस बैंकले व्यवस्था गरेको स्थायी तरलता सुविधाअन्तर्गत नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा उक्त बैंकलाई तत्काल रू. २ अर्ब ४७ करोड र सो वर्षभरि रू. ३ अर्ब १२ करोड कर्जा

उपलब्ध गराइएको थियो । त्यसले पनि नपुगेर यस बैंकले बैंकदरमा अन्तिम ऋणदाताको रूपमा उक्त बैंकलाई उसको असल कर्जाको धितोमा रू. १ अर्ब २७ करोड असाधारण पुनर्कर्जा (exceptional refinancing) उपलब्ध गराएको थियो । यस प्रकारको हस्तक्षेप तथा मौद्रिक सहजता (accommodation) ले नैतिक जोखिम (moral hazard) को समस्या पनि उत्पन्न हुने गर्दछ । नैतिक जोखिमले उत्पन्न गर्ने समस्यालाई निराकरण गर्न यस बैंकले कुनै (individual) बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई मौद्रिक सहजता प्रदान गर्ने छैन । तर कुनै खास बैंक तथा वित्तीय संस्थाको असफलताले उत्पन्न गर्न सक्ने वित्तीय प्रणालीगत जोखिम (systemic risk) को स्थितिलाई सम्बोधन गर्न मात्र मौद्रिक सहजता प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता पनि छ ।

६२. मौद्रिक परिदृश्यतर्फ विश्लेषण गर्दा अर्थतन्त्रमा अधिक मौद्रिक तरलताको स्थिति यथावत् कायम रहने देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस बैंकले खुला बजार कारोबारमार्फत कुल (cumulative) रू. ३२ अर्ब ७४ करोड तरलता प्रशोचन गर्दा पनि अल्पकालीन ब्याजदर न्यून रहेको स्थिति छ । अर्कातर्फ उत्पादनशील क्षेत्रभन्दा पनि बैंकले प्रवाह गर्ने उपभोग कर्जामा विस्तार आएको स्थिति छ । अधिक तरलताको स्थितिले घरघडेरी र धितोपत्र कारोबारमा बैंक कर्जा बढेकोले सम्पत्तिको मूल्य (Asset price) मा तीव्रता आएको छ । अधिक मौद्रिक तरलताको स्थितिले मूल्य तथा बाह्य क्षेत्रको स्थायित्व जोखिममा पर्ने हुन्छ । साथै, बैंक कर्जाको गुणस्तरमा अपेक्षित सुधार नआउँदा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने जोखिमको सामना गर्न पनि मौद्रिक सजगता अपनाउनु आवश्यक हुन्छ ।
६३. देशको विद्यमान स्थितिमा आर्थिक वृद्धि मौद्रिकभन्दा पनि माथि विश्लेषण गरिएका गैर-आर्थिक कारकहरूको स्थितिमा बढी निर्भर रहने गर्दछ । उच्च तरलता र मूल्य परिदृश्यमा जोखिमको स्थिति विद्यमान रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको अडान पूर्ववत् तरलता व्यवस्थापन र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्नेपट्टि नै केन्द्रित रहनेछ ।

आर्थिक, मौद्रिक तथा सञ्चालन लक्ष्य

६४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्य मूल्य स्थिरता कायम गर्ने रहेको छ । मुद्रा प्रदाय र समष्टिगत मागका कारण मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न दिइने छैन । तेलको मूल्य परिवर्तन र समष्टिगत आपूर्तिमा व्यवधान भएन भने उपभोक्ता मूल्यमा आधारित वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशतभित्र सीमित रहने प्रक्षेपण छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ६.४ प्रतिशतभित्र सीमित रहने अनुमान छ ।
६५. बाह्य क्षेत्रको स्थायित्वको सूचकको रूपमा मुलुकको शोधनान्तर बचतलाई लिइनेछ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा शोधनान्तर बचत कम्तीमा रू. ८ अर्ब कायम गर्ने गरी मौद्रिक नीति सञ्चालन गरिनेछ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा शोधनान्तर बचत रू. ७ अर्ब रहने अनुमान छ । उक्त स्तरको बचतले मुलुकको अर्थतन्त्रलाई आवश्यक पर्ने वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न सक्ने विदेशी विनिमय सञ्चित कायम गर्न सघाउने छ ।
६६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेटमा आर्थिक वृद्धिदर ५.० प्रतिशत हासिल हुने उल्लेख छ । गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धि सामान्य (Moderate) रह्यो र मौसम अनुकूल रहन सक्यो भने उक्त आर्थिक वृद्धिदर सम्भाव्य पनि छ । तर यस पटक पनि प्रमुख खाद्यान्न वाली धान रोपाईं गर्ने समयमा अपेक्षित वर्षा हुन सकेको छैन । यस स्थितिमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक वृद्धिदर ४.५ प्रतिशतसम्म पनि हासिल गर्न चुनौतीपूर्ण रहने यस बैंकको धारणा छ । तथापि बैंक बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित उक्त आर्थिक वृद्धिदर सहज तुल्याउन आवश्यक तरलताको व्यवस्था गर्न प्रयत्नरत रहनेछ ।
६७. हाल नेपालमा अधिक तरलता विद्यमान रहेकोले न्यून ब्याजदरको स्थिति छ । यसले गर्दा एकातिर वित्तीय साधनको परिचालन हतोत्साहित भएको छ भने अर्कोतिर साधनको कुशल बाँडफाँड हुन सकिराखेको छैन । न्यून ब्याजदरका कारण धितोपत्रलगायत अनुत्पादक क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जाले वित्तीय क्षेत्रमा पार्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
६८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ का लागि विस्तृत मुद्रा प्रदायको वाञ्छित वृद्धिदर १५.६ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १५.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । आर्थिक वृद्धि ४.५-५.० प्रतिशत, विस्तृत मुद्रा आयलोचनशीलता १.५ प्रतिशत, मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशत र शोधनान्तर बचत रू. ८ अर्बलाई आधार मानेर उक्त प्रक्षेपण गरिएको हो ।
६९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बैंकिङ्ग क्षेत्रको कूल आन्तरिक कर्जा १७.१ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सो कर्जा १६.६ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रको कूल आन्तरिक कर्जामध्ये निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित हुने कर्जा १८.५ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४

- मा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहिक बैंक कर्जा १७.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । राजनैतिक संक्रमण विद्यमान रहेकोले निजी क्षेत्रमा प्रवाहित हुने बैंक कर्जामा धेरै विस्तार नहुने अनुमान गरिएको हो ।
७०. वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिनेछ । यस बैंकको साप्ताहिक वासलातको आधारमा तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना तयार गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । सो संरचनाले निक्यौल गर्ने वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलताको स्थितिलाई निरन्तररूपमा अनुगमन गर्ने र सोको आधारमा मौद्रिक उपायको रूपमा खुला बजार कारोबार सञ्चालन गरिनेछ ।
७१. वाणिज्य बैंकहरूलाई मौद्रिक नीति सञ्चालनका लागि समकक्षी (counterparties) को रूपमा लिइने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिनेछ । वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिइएको हुँदा उनीहरूलाई मात्र मौद्रिक नीति सञ्चालनका लागि समकक्षीको रूपमा लिइएको हो । वाणिज्य बैंकहरूलाई समकक्षीको रूपमा लिइएको हुँदा दोस्रो खुला बजार कारोबार उनीहरूसँग मात्र गर्ने र स्थायी तरलताको सुविधा उनीहरूलाई मात्र दिने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।
७२. मौद्रिक नीति सञ्चालनका लागि समकक्षीको हैसियत र उपर्युक्त सुविधा उनीहरूलाई मात्र दिइसकेपछि वाणिज्य बैंकहरूले मौद्रिक नीति सञ्चालनका सम्बन्धमा दायित्व बोध गर्ने र आर्थिक लक्ष्य प्राप्तिका लागि मौद्रिक उपायको रूपमा नैतिक दबाव (moral suasion) को कार्यान्वयनमा यस बैंकलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट सहयोग मिल्ने विश्वास लिइएको छ ।

मौद्रिक उपाय

७३. बैंकदरलाई मौद्रिक नीतिको सङ्केतको रूपमा र प्रणालीगत जोखिमको स्थिति उत्पन्न भए मात्र यस बैंकबाट अन्तिम ऋणदाताको सुविधा प्रदान गर्न प्रयोग गरिनेछ । अनिवार्य नगद अनुपात कार्यान्वयन गर्ने क्रममा सो अनुपात कुनै बैंकले पुऱ्याउन नसकेको स्थितिमा नपुग रकममा जरिवाना लगाउने माध्यमको रूपमा बैंकदर पनि प्रयोग हुँदै आएको छ । बैंकदर ६.२५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ ।
७४. नेपालबाट मालसामान निर्यात गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई हालको अवस्थामा परिरहेको समस्यालाई दृष्टिगत गरी नेपाली मुद्रामा प्रवाह हुने निर्यात पुनर्कर्जादरलाई ३.५ प्रतिशतबाट १.० प्रतिशतको बिन्दुले घटाई २.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यस प्रयोजनको लागि सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीलाई यस्तो कर्जा प्रदान गर्दा बढीमा ५.५ प्रतिशतमा नबढाई ऋण रकम प्रदान गर्नु पर्नेछ । साथै ग्रामीण विकास बैंकहरूको लागि पुनर्कर्जादर भने साविक बमोजिम नै ३.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ ।
७५. औद्योगिक क्षेत्रले भोग्नु परिरहेको वर्तमान असहज स्थितिलाई दृष्टिगत गरी रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जादर १.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ । रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा उपयोग गर्ने वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकले सम्बन्धित ऋणीहरूबाट अधिकतम ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन् ।
७६. नेपाली उद्योग तथा पर्यटन व्यवसायको स्थितिमा सुधार आइसकेकोले यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि प्रदान गर्दै आएको रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधाका लागि व्यवस्था गरिएको रू. २ अर्ब रकम आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को लागि पनि यथावत् कायम गरिएको छ । साविकको शर्तानुसार रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा प्रदान गरिनेछ । रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधाको लागि छुट्याइएको रकम प्रस्तावित औद्योगिक पुनरूत्थान कोषमार्फत परिचालन हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
७७. साना तथा घरेलु उद्योगहरूमा देखिएको संकटग्रस्त अवस्थालाई दृष्टिगत गरी त्यस्ता उद्योगहरूलाई प्रवाह गरेको कर्जाको धितोमा यस बैंकले वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूलाई २.५ प्रतिशतमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउनेछ । वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूले यस्तो पुनर्कर्जा सुविधा उपयोग गर्दा सम्बन्धित ऋणीलाई बढीमा ५.५ प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । यस व्यवस्थाले त्यस्ता उद्योगहरूलाई केही राहत पुग्ने यस बैंकको विश्वास छ ।
७८. नेपाल सरकारले परिभाषित गरेअनुसार दलित, जनजाती, उत्पीडित, मधेशी, अल्पसंख्यक तथा पिछडिएका वर्गलाई राहत पुऱ्याउन र वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउन सो प्रयोजनका लागि लिने कर्जामा रूग्ण उद्योगलाई प्रदान गरिने पुनर्कर्जा सरह आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि रू. ५० करोडसम्मको पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ ।
७९. मूल्यस्थिति जोखिममा रहेको, मौद्रिक तरलता उच्च रही प्रशोचन हुन नसकिराखेको र मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा अंकुश लगाउनुपर्ने भएकोले वाणिज्य बैंकहरूको लागि न्यूनतममा अनिवार्य नगद अनुपात ५.० प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ । मुद्रास्फीति र तरलताको स्थिति हेरी आवश्यकता अनुसार सो अनुपातमा पुनरविचार पनि गर्न सकिनेछ ।

८०. यस बैंकको अग्रसरतामा तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले दिने परिणामको विश्लेषणको आधारमा नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्समा वाणिज्य बैंकहरूसँग गरिने बिक्री बोलकबोल, खरिद बोलकबोल, रिपोबोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूमार्फत तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम अवधि २८ दिनलाई यथावत् कायम गरिएको छ।
८१. बिक्री तथा खरिद बोलकबोल बहु-मूल्यमा र रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल बहु-ब्याजदर बोलकबोलमा सञ्चालन गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ। यस बैंकको अग्रसरतामा प्रत्येक बुधवार बिक्री बोलकबोल, खरिद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल गर्ने व्यवस्थाका साथै विकसित मौद्रिक तरलताको स्थितिको आधारमा हप्ताको कुनै पनि दिन खुला बजार कारोबार गर्ने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ।
८२. नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा साविककै व्यवस्थाअनुसार वाणिज्य बैंकहरूलाई स्थायी तरलता सुविधा प्रदान गरिनेछ। वाणिज्य बैंकहरूको अग्रसरतामा प्रदान गरिने स्थायी तरलता सुविधा उपयोग आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अघिल्लो वर्षको रू. ९ अर्ब ८८ करोडको तुलनामा उल्लेख्य रूपमा रू. ४६ अर्ब ९८ करोडले भएको छ। वाणिज्य बैंकहरूले विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूलाई उल्लेख्यरूपमा अल्पकालीन कर्जा प्रदान गरिरहेको स्थितिमा यस बैंकले व्यवस्था गरेको स्थायी तरलता सुविधाको दुरुपयोग नहोस् भन्ने उद्देश्यले सो सुविधामा लगाइने गरेको पेनाल ब्याजदर हालको १.५ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी २.० प्रतिशतमा पुऱ्याइएको छ। खुला बजार व्यवस्थापन समितिले स्थिति अनुसार समय सापेक्षरूपमा सो ब्याजदरलाई पुनरावलोकन गर्नेछ। स्थायी तरलता सुविधाको अधिकतम अवधि ५ दिन यथावत् कायम गरिएको छ।

लघुवित्त कार्यक्रम

८३. हालसम्म वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्ग कर्जा कार्यक्रमअन्तर्गत कुल कर्जाको ३.० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि सबै वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको ३.० प्रतिशत विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई पनि क्रमशः विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह गर्न आवश्यक निर्देशन जारी गरिनेछ। यस क्रममा पहिलो चरणमा विकास बैंकहरूले यस किसिमको कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
८४. २०६२ सालमा जारी भएको एकीकृत निर्देशनमा लघुवित्त संस्थाहरूको लागि प्रतिग्राहक कर्जा सीमा व्यक्तिको लागि रू. ४० हजार र लघु उद्यमको लागि रू. १ लाख कायम गरिएको छ। यस्तो कर्जाबाट आर्थिक कारोबार प्रभावकारीरूपमा सञ्चालन गर्न सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले उक्त कर्जा सीमालाई क्रमशः रू. ६० हजार र रू. १ लाख ५० हजार पुऱ्याइने छ। साथै, यस्तो कर्जामा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पुनर्कर्जा सुविधा समेत प्रदान गरिनेछ।
८५. स्वीकृत मुलुकहरूमा वैदेशिक रोजगारीका लागि जान आवश्यक पर्ने रकम बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट उपलब्ध हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारको युवा स्वरोजगार तथा रोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रमअन्तर्गत वैदेशिक रोजगारमा जाने नेपालीलाई वाणिज्य बैंकमार्फत प्रवाह भएको कर्जा तथा यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त वित्तीय संस्थाहरूले कुनै पनि वाणिज्य बैंकबाट थोक कर्जा लिई वैदेशिक रोजगारमा प्रवाह गरेको कर्जा रकमलाई समेत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको विपन्न वर्ग कर्जा लगानीमा गणना गरिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ।
८६. विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न प्रोत्साहित गर्न सामूहिक/व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा विपन्न वर्गमा गणना हुने गरी प्रवाह गरिएको कर्जाको लागि अतिरिक्त २०.० प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नु नपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
८७. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा वित्तीय सेवामा गरीब तथा विपन्न वर्गको पहुँच पुऱ्याउन लघुवित्त कार्यक्रमलाई घरदैलोमा पुऱ्याउने उद्देश्यले लघुवित्त नीति ल्याउने उल्लेख छ। यस सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा लघुवित्त सम्बन्धी काम गर्ने वित्तीय संघसंस्थाहरू र सहकारी तथा गैर-सरकारी संस्थाहरूको अवस्था तथा क्षमतासम्बन्धी विस्तृत सर्वेक्षणको आधारमा “राष्ट्रिय लघुवित्त नीति, २०६४” को मस्यौदालाई थप परिमार्जन गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकारसमक्ष पठाइने छ। तत्पश्चात् आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएभैं लघुवित्त सेवा प्रदायक संस्थाहरूको सुदृढीकरण र सुपरिवेक्षणका निमित्त केन्द्रीयस्तरमा जिम्मेवार निकायको स्थापना गर्न बाटो खुल्नेछ।

८८. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सञ्चालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने वित्तीय संस्थाको रूपमा रूपान्तरण गर्न तयार गरिएको “ग्रामीण स्वावलम्बन कोष ऐन, २०६४” को मस्यौदालाई परिमार्जन गरी ऐन जारी गर्नका लागि नेपाल सरकारसमक्ष पठाइने छ ।
८९. लघुवित्त कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाले २०६४ असारमा कायम रहेको चुक्ता पूँजीमा रू. २५ लाख थप गरेमा हाल कायम रहेको भौगोलिक क्षेत्रसँग जोडिएको थप एक जिल्लामा कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न दिने नीति लिइनेछ । यस व्यवस्थाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँचमा विस्तार हुने देखिन्छ ।
९०. देशका ग्रामीण तथा पिछडिएका क्षेत्रमा वित्तीय सेवा पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक सदैव कटिबद्ध छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा त्यस्ता क्षेत्रमा वित्तीय संस्था स्थापना गर्न प्रोत्साहित गर्ने अभिप्रायले रू. १ करोडको चुक्ता पूँजीमा पनि वित्तीय संस्था खोल्न सकिने गरी यस बैंकको इजाजतपत्रसम्बन्धी नीतिमा आवश्यक व्यवस्था भइसकेको छ । विगत केही वर्षमा ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका बैंक शाखाहरू विस्थापित भएको कारण स्थानीय जनता बैंकिङ्ग सेवाबाट वञ्चित हुनु परेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी त्यस्ता शाखाहरूको पुनर्स्थापनाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिसकिएको छ । त्यस्ता बैंक शाखाहरू पुनर्स्थापनाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रोत्साहित गर्ने नीति लिएको छ । साथै, ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको विस्तार गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाले त्यस्ता क्षेत्रमा शाखा कार्यालय खोलेमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा राख्नु पर्ने अनिवार्य नगद मौज्दातमा आवश्यक छुट दिने व्यवस्था गरिनेछ । यससम्बन्धी परिपत्र यसै आर्थिक वर्षमा जारी गरिनेछ ।
९१. चिया खेतीमा संलग्न साना तथा सीमान्त कृषकहरूले चियाको हरियो पत्तिको प्रशोधन केन्द्रको अभावमा उचित मूल्य पाउन सकेका छैनन् । यसले गर्दा अधिकांश कृषकहरूको उत्पादन त्यसै खेर गइरहेको हुँदा त्यस्ता कृषकहरूको सहकारी संस्थालाई चिया प्रशोधन केन्द्र स्थापनार्थ ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९२. आर्थिकरूपले पिछडिएका साना तथा सीमान्त व्यक्ति तथा परिवारका निम्ति लघु वित्त कार्यक्रमअन्तर्गत “कर्जाका अतिरिक्त” (Credit Plus Approach) को अवधारणा अवलम्बन गरिनेछ । यसअनुसार नवीकरणीय उर्जा (सोलार इनर्जी, बायोग्याँस तथा माइक्रो हाइड्रो युनिट आदि) मा ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट सहकारी संस्थामार्फत ऋण लिने कृषकहरूलाई अन्य उत्पादन कर्जासमेत प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९३. देशका सुदूर एवम् दुर्गम स्थानमा रहेका विपन्न तथा गरीब परिवारहरूमा लघु कर्जाको विस्तार गर्नका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट ऋण लिई कारोबार गरिरहेका सहकारी संस्थाहरूलाई लाइन अफ क्रेडिट सुविधाको व्यवस्था गरिनेछ ।
९४. सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाई सेक्टर आयोजना (CGISP) कार्यक्रम साउन १५, २०६४ देखि समाप्त हुँदैछ । यो कार्यक्रम अत्यन्त प्रभावकारी भएकोले स्यालो ट्यूबवेल जडानका लागि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
९५. लघुवित्त क्षेत्रमा थोक कर्जा उपलब्ध गराउने केही संस्थाहरू भए पनि उनीहरूसँग पर्याप्त वित्तीय साधन उपलब्ध छैन । यस्ता संस्थाहरूलाई साधन उपलब्ध गराउन मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले लघु वित्त संस्थाहरूमा शेयर लगानी गर्ने एउटा छुट्टै कोष हुनु जरूरी छ । इच्छुक स्वदेशी एवम् विदेशी संघ/संस्था तथा कम्पनीहरूले त्यस्तो कोषमा रकम जम्मा गर्न मद्दत पुऱ्याउन सो सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ । नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा पनि तालीमप्राप्त जनशक्तिलाई लघुवित्त कार्यक्रमबाट स्वरोजगार अभिवृद्धि गर्न लघुवित्त कार्यक्रमअन्तर्गत एक छुट्टै कोष स्थापना गरिने उल्लेख छ ।
९६. विभिन्न राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाहरूले गठन गरेका स्वावलम्बन समूह तथा स्वस्फूर्तरूपमा गठित स्वावलम्बन समूह (Self-help Group) लाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग सम्बन्ध स्थापित गरी तिनीहरूमार्फत वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यक व्यवस्था लागू गरिनेछ ।
९७. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शेयरमा १०.० प्रतिशतभन्दा बढी लगानी गर्न नपाइने व्यवस्था छ । उक्त व्यवस्थानुसार पश्चिमाञ्चल र पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको शेयर बिक्री भइसकेको छ भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा रहेको यस बैंकको शेयर निजी क्षेत्रमा विनिवेश (Divest) गरिनेछ । साथै, अन्य ग्रामीण विकास बैंकहरूको शेयर विनिवेश गर्ने सिलसिलामा ती बैंकहरूको Due Diligence Audit (DDA) गरिनेछ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

९८. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा आन्तरिक द्वन्द्वबाट रूग्ण भएका उद्योगहरूको पुनर्स्थापना गर्न औद्योगिक पुनरुत्थान कोष सम्बन्धी कार्यविधि स्वीकृत भइसकेको उल्लेख

- छ। साथै, उक्त वक्तव्यमा सो कोषमा नेपाल सरकारको तर्फबाट रू. ५० करोड विनियोजन गरेको उल्लेख छ। नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अन्तर्गत रही सो कोषमा यस बैंकले पनि योगदान गर्नेछ। यसका साथै सो कोष स्थापनाका लागि वाणिज्य बैंक र उद्यमीबीच समन्वयात्मकरूपमा कार्य अगाडि बढाई सो कोषको कुल पूँजी रू. २ अर्बसम्म पुऱ्याउन यस बैंकले आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाउने छ।
१९. यस बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचलित पूँजीकोषसम्बन्धी नयाँ मापदण्ड बासल टु (BASEL II) अनुसार पूँजी पर्याप्तताको ढाँचालाई अवलम्बन गर्ने नीति लिएको छ। यसै आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि एक वर्षका लागि साविकको व्यवस्था र उक्त नयाँ व्यवस्था समानान्तररूपमा (Parallel run) लागू गरी आगामी आर्थिक वर्षदेखि नयाँ व्यवस्था अनिवार्य गराउँदै लगिनेछ। यसबाट समग्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय अवस्थालाई अझ सुदृढ गर्न र सर्वसाधारणको बैंक तथा वित्तीय संस्थाप्रतिको विश्वास बढाउन मद्दत पुग्ने देखिन्छ। साथै, 'क', 'ख' र 'ग' वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पूँजी कोष अनुपात BASEL II पूर्णतया लागू नभएसम्मका लागि जोखिम भारित सम्पत्तिको ११.० प्रतिशत र प्राथमिक पूँजी अनुपात ५.५ प्रतिशत हुनुपर्ने वर्तमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ।
१००. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा एकल कर्जा सीमा व्यवस्था व्यावसायिक उत्पादनका लागि लामो समय लाग्ने जलविद्युत् उत्पादन तथा पूर्वाधार उद्योगहरूका लागि वाणिज्य बैंकले ठूलो मात्रामा लामो अवधिको कर्जा प्रवाह गर्न सहज नभएको उल्लेख समेत भएको सन्दर्भमा सो क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह सहज होस् भन्ने अभिप्रायले यस्ता क्षेत्रमा प्रवाह हुने एकल कर्जाको सीमामा आवश्यक परिवर्तन गरिनेछ। नयाँ व्यवस्थाअनुसार वाणिज्य बैंकहरूले प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५.० प्रतिशतसम्म लगानी गर्नसक्ने विद्यमान एकल ग्राहक कर्जा सीमा जलविद्युत् जस्तो धेरै रकम आवश्यक पर्ने परियोजनाका लागि अपर्याप्त हुने भएकोले त्यस्ता परियोजनामा जाने कर्जाका लागि सो कर्जा सीमामा थप गरिनेछ। यस व्यवस्थाबाट पूर्वाधार विकासमा योगदान पुग्ने बैंकको धारणा छ।
१०१. कर्जा प्रवाहबाट उत्पन्न हुने अधिकेन्द्रित जोखिमलाई कम गर्न र अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाहलाई सर्वसुलभ बनाउन हाल कायम रहेको कोषमा आधारित सीमा प्राथमिक पूँजीको २५.० प्रतिशत र गैर-कोषमा आधारित सीमा प्राथमिक पूँजीको ५०.० प्रतिशतसम्म कायम रहेकोमा नेपाल राष्ट्र बैंकले अवलम्बन गर्दै आएका अन्तर्राष्ट्रिय निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण अभ्यास र Basel Core Principle ले कायम गरेको व्यवस्थानुसार विद्यमान एकल ग्राहक कर्जा सीमालाई सन् २०१० सम्ममा गैर-कोषमा आधारित सीमासमेत गरी कुल सीमा प्राथमिक पूँजीको २५.० प्रतिशतमा कायम गर्ने गरी क्रमशः घटाउँदै लगिने नीति लिइएको छ।
१०२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेटमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण लिई नियतवश ऋण नतिर्नेहरू विरुद्धको कारवाही जारी राखिराख्ने उल्लेख भएबमोजिम नियतवश ऋण नतिर्ने रू. १ करोडभन्दा माथिका ठूला ऋणीउपर प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही गर्न नेपाल सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइने छ।
१०३. दीर्घकालीन परियोजनामा लगानी गर्ने प्रयोजनका लागि स्थापना हुने प्रस्तावित नेपाल पूर्वाधार विकास बैंकको पूँजी, लगानी, खराब कर्जा जगेडा व्यवस्था तथा अन्य नियमन व्यवस्थाका सम्बन्धमा छुट्टै वित्तीय मापदण्डहरूको व्यवस्था गरी यस्तो संस्थाको संस्थापना र सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।
१०४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको विद्यमान भुक्तानी प्रणाली तथा समाशोधन गृहसम्बन्धी कारोबारलाई स्वचालित एवम् आधुनिकीकरण गर्दै लैजानका लागि यस बैंक समेतको सहभागितामा वाणिज्य बैंकहरूबाट सोसम्बन्धी संस्था संस्थापना गर्न पहल भइरहेको छ।
१०५. आन्तरिक ऋण कारोबारलाई छिटो छरितो र सरल बनाउने बैंकको लक्ष्य भएकाले सोको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारका ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र तथा अन्य ऋणपत्रहरूको कारोबार गर्दा प्रयोगमा आइरहेको हालको लामो र भन्कटिलो कागजी प्रक्रियाको बदलामा कागजरहित सेटलमेन्ट प्रणाली (Scripless Securities Settlement Sytem) लागू गर्ने कार्यको थालनीस्वरूप परीक्षणको रूपमा २०६४ साउन १ गतेदेखि वाणिज्य बैंकहरूलाई ट्रेजरी बिलको कारोबार गर्दा यस बैंकले कम्प्युटर रसिद उपलब्ध गराउने कार्यको थालनी गरिसकेको छ। बैंकहरूले यसै रसिदको माध्यमबाट अन्तरबैंक कारोबारलगायत ट्रेजरी बिल/ऋणपत्र खरिद/विक्री, धितो लिने/दिने र भुक्तानी लिन समेत सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसको अनुभवको आधारमा आगामी दिनहरूमा अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई समेत यो व्यवस्था लागू गरिनेछ।

१०६. सूचना प्रविधिको विकाससँगै नेपालमा इलेक्ट्रोनिक बैंकिङको प्रचलन बढ्दै गएको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा E-banking सम्बन्धी आवश्यक निर्देशिका जारी गरिनेछ ।
१०७. नेपालले विश्व व्यापार सङ्गठनको सदस्यता प्राप्त गर्दा गरेको प्रतिवद्धताअनुसार सन् २०१० देखि विदेशी बैंकहरूलाई नेपालमा शाखा खोल्न स्वीकृति दिनुपर्ने हुन्छ । विदेशी बैंकहरूले नेपालमा बैंकिङ कारोबार सञ्चालन गर्न र नेपालका बैंकहरूले पनि विदेशमा आफ्नो शाखा खोली कारोबार गर्नुपर्ने अवस्थालाई समेत ध्यानमा राखी यस बैंकद्वारा तयार गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुरूपको “बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी विधेयक, २०६४” नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकिएको छ । गाभ्ने र गाभ्ने (Merger and Acquisition) सम्बन्धी व्यवस्थासमेत रहेको उक्त कानून पारित भएपछि सोसम्बन्धी निर्देशन तयार गरी जारी गरिनेछ । साथै, सन् २०१० देखि विदेशी बैंकहरू नेपाल आउने सन्दर्भमा विदेशी बैंक तथा वित्तीय संस्थाको थोक बैंकिङ शाखा सम्बन्धमा आवश्यक नियमन जारी गरिनेछ ।
१०८. नेपाल राष्ट्र बैंकलाई प्रभावकारी नियामक संस्थाको रूपमा स्थापित गर्न र वित्तीय संस्थाहरू पूर्णरूपमा निजी क्षेत्रमा सञ्चालन हुन् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनको व्यवस्थाअनुरूप विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकको शेयर विनिवेश गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१०९. नेपाल राष्ट्र बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रचलनअनुरूप सुधार गर्दै लगिने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
११०. यस बैंकले आफ्नो सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्न शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (prompt corrective action) मापदण्डको सुरुवात गर्न लागेको छ । यसअनुसार कुनै पनि बैंकको पूँजी पर्याप्तता अनुपात तोकिएको सीमाभन्दा कम हुँदै गएमा त्यस्ता बैंकहरूलाई तुरुन्त कारवाही गर्न सकिनेछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन २०६३ को दफा ४२ अन्तर्गत रही पूँजी पर्याप्तता अनुपातको नपुग मात्रालाई हेरेर शाखा विस्तार र लाभांश वितरण गर्न रोक्ने, कर्जा प्रवाह र बचत परिचालनमा बन्देज लगाउने र तलब-भत्ताको वृद्धिमा रोक लगाउने लगायतका कारवाहीहरू गरिने छन् ।
१११. आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस बैंकले बासल कोर सिद्धान्तहरू (Basel Core Principle, BCP) को स्वमूल्याङ्कन गर्ने कार्य सम्पन्न गरेको छ । यसबाट देखिएका कमी कमजोरीहरूलाई निर्दिष्ट समयमा पूरा गर्नेगरी लक्ष्य सहितको BCP कार्य योजना तयार गरिएको छ । यससम्बन्धी कानूनी प्रावधानहरूमा आवश्यक परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।
११२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय विवरणलाई यथार्थपरक र जानकारीमूलक बनाई समयमै प्रस्तुत गर्न सघाउ पुगोस् भन्ने नीतिअनुरूप वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्नुपूर्व लघुवित्त कारोबार गर्ने संस्था बाहेकका अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले Annual Clearance लिनुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ । यसअनुसार बैंकहरूले वार्षिक साधारण सभामा पेश गर्ने वित्तीय विवरण यस बैंकबाट स्वीकृत गराएर मात्र सार्वजनिक गर्नु पर्दछ ।
११३. गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लैजाने नीतिअनुरूप गैर-स्थलगत निरीक्षण कार्यमा विद्यमान पूर्व चेतावनी (Early Warning) प्रणालीलाई प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणमा पूँजी, सम्पत्ति, आम्दानी र तरलता आदिको विश्लेषण गर्दा कमी कमजोरी देखिएमा यस सम्बन्धमा तुरुन्त सम्बन्धित बैंकलाई जानकारी गराई सुधार गर्न लगाइने छ ।
११४. परम्परागतरूपमा अपनाइएका निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विधिलाई सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई समान मापदण्डमा निरीक्षण गर्न उपयुक्त नहुने हुँदा आगामी वर्षहरूमा प्रत्येक बैंक तथा वित्तीय संस्थामा विद्यमान जोखिमका आधारमा निरीक्षण गर्ने विधि (Risk Based Supervision) योजनावद्धरूपमा लागू गरिनेछ ।
११५. कुनै एउटा बैंक वा वित्तीय संस्थाले अर्को वित्तीय संस्थाको पक्षमा जमानत जारी गर्ने सामान्य र नियमित प्रक्रिया भए तापनि ऋण प्रवाह गर्ने प्रयोजनको लागि वित्तीय जमानत जारी गर्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएकोले विभिन्न किसिमका विकृतिहरू देखापर्न थालेको हुँदा यस्ता विसंगतिहरूको निराकरण गर्न वित्तीय जमानतको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूद्वारा ऋण प्रवाह गर्ने कार्यलाई निरूत्साहित गर्ने नीति लिइनेछ ।
११६. नियमन तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने सिलसिलामा नेपाल राष्ट्र बैंकले विभिन्न नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका बाह्य लेखापरीक्षकहरूद्वारा यस बैंकमा प्राप्त हुने लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तथा अन्य सूचनाहरूले नियमन तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन मद्दत पुऱ्याएका छन् । यसै सिलसिलामा बाह्य

- लेखापरीक्षकहरूद्वारा प्राप्त हुने लङ्गफर्म अडिट रिपोर्टलाई अझ यथार्थपरक र सूचनामूलक बनाउन उक्त रिपोर्टको ढाँचामा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।
११७. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा दामासाही प्रशासन कार्यालय र सुरक्षित कारोबार रजिष्ट्रारको कार्यालय स्थापना गरिने उल्लेख छ । साथै, सो वक्तव्यमा नेपाल सरकारले वित्तीय अपराध नियन्त्रण गर्न मुद्रा निर्मलीकरण कानून तथा बैंक जालसाजी नियन्त्रण कानून ल्याइने र आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित मुद्दाहरूको सुनुवाई तथा किनारा छिटो गराउन विभिन्न ६ वटा अदालतहरूमा वाणिज्य इजलास स्थापना गरिने प्रतिवद्धता जनाइएको छ । उपर्युक्त कार्यहरूको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने सहयोग नेपाल राष्ट्र बैंकले पुर्याउने छ ।
११८. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा सामूहिक लगानी कोष (Mutual Fund) को बजार विकास हुन नसक्दा स-साना बचतकर्ताहरू पूँजी बजारतर्फ आकर्षित हुन नसकेको उल्लेख छ । उक्त बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएभैं सो कोषको सञ्चालनले मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गर्न समेत सहज हुने हुँदा निश्चित मापदण्ड पूरा गरेका वाणिज्य बैंकहरूले सामूहिक कोषको प्रबन्ध गर्न पाउने गरी नेपाल सरकारले तर्जुमा गर्ने ट्रष्ट कानूनको अधिनमा रही यस बैंकबाट आवश्यक मापदण्डहरू तोकिने छन् ।
११९. वित्तीय प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न चेक, ड्राफ्ट, बिल जस्ता विनिमयपत्र कारोबारप्रति सर्वसाधारणको विश्वास बढाउनु आवश्यक छ । यस सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएअनुसार “विनिमय अधिकारपत्र विधेयक, २०६४” को मस्यौदा तयार गरिएको छ । सरोकारवाला बैंक, वित्तीय संस्था तथा अन्य निकायहरूसँग आवश्यक अन्तरक्रिया गरी उक्त विधेयकलाई पारित गरी ऐनको रूपमा लागू गर्ने व्यवस्थाको लागि नेपाल सरकारसमक्ष पेश गरिनेछ ।
१२०. वित्तीय एवम् अन्य संस्थागत क्षेत्रमा रहेको बढ्दो कर्जा एवम् अन्य सम्पत्तिको पुनःसंरचना गरी त्यस्तो सम्पत्तिउपर उपयुक्त किसिमको धितोपत्र जारी गरेमा लगानी तथा पूँजी बजारको क्षेत्र विस्तार हुन जान्छ । तर यसको व्यवस्थापन, सञ्चालन एवम् नियमन गर्ने संयन्त्र सम्बन्धमा हालसम्म कुनै कानूनी व्यवस्था नभएको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा “वित्तीय सम्पत्ति सुरक्षीकरण ऐन” (Financial Property/Assets Securitisation Act) को मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकारसमक्ष पेश गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय क्षेत्र सुधार

१२१. हालसम्म C.I.F. (Cost Insurance and Freight) र C & F (Cost and Freight) को आधारमा आयात प्रतीतपत्र जारी गर्न पाइने व्यवस्था रहेकोमा सम्बन्धित आयातकर्ता आफैले ढुवानी र बीमासम्बन्धी व्यवस्था गरी आयात गर्दा बीमा एवम् ढुवानी शुल्कको लागत कम हुनसक्ने सम्भावना रहेकोले Freight वापत आवश्यक विदेशी मुद्राको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूमार्फत पाउने गरी F.O.B. (Free On Board) को आधारमा पनि प्रतीतपत्र जारी गर्न पाइने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२२. हालसम्म परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी अमेरिकी डलर ३० हजार मूल्यसम्मका वस्तुहरू ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट र सोभन्दा बढी मूल्यका वस्तुहरू प्रतीतपत्रका माध्यमबाट आयात गर्न पाइने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि D.P. (Documents Against Payment) को माध्यमबाट समेत आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिनेछ । यसरी आयात गर्दा सम्पूर्ण Documents बैंकमार्फत नै आउनु पर्ने र प्रचलित व्यवस्थाअनुसार धरौटी लिएको र वि.वि.नि.फा.नं.४ जारी भएको हुनु पर्नेछ ।
१२३. नेपालमा सञ्चालित उद्योगहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले भारतबाट अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी आयात गर्न पाइने मेथिन, कच्चा पदार्थ तथा माध्यमिक वस्तुहरू (Intermediate) को संख्या हालसम्म १२१ रहेकोमा उपर्युक्त उद्देश्य प्राप्तिका लागि यस्तो संख्या थप गर्दै जाने साविकको नीतिलाई यथावत् राखिएको छ ।
१२४. संयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, न्यूजील्याण्ड र बेलारुस जस्ता विकसित देशहरूमा नियमानुसार आप्रवास भिसामा पहिलो पटक जाने नेपाली नागरिकहरूलाई एकपटक मात्र व्यक्तिको हकमा अमेरिकी डलर ५,००० सम्म र निजको परिवारसमेत जाने भएमा अमेरिकी डलर १०,००० सम्मको सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि प्रतिव्यक्ति अमेरिकी डलर ५,००० सम्म सम्बन्धित व्यक्तिको पासपोर्टमा दरपीठ गरी इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले त्यस्तो सटही सुविधा सोभैं प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२५. नेपालमा दर्ता भई कारोबार गरिरहेका बीमा कम्पनीहरूले विदेशस्थित पुनर्बीमा गर्ने कम्पनीलाई तिर्नु पर्ने पुनर्बीमा शुल्कको भुक्तानी गर्न आवश्यक सटही सुविधाको लागि यस बैंकको स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था

- रहेकोमा अबदेखि त्यस्तो सटही सुविधा बीमा समितिको सिफारिशसहित अन्य आवश्यक कागजातको आधारमा इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सोभै प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२६. कसैको खातामा Credit भइसकेको विदेशी मुद्रा कारणवश फिर्ता गर्नु परेमा यस बैंकको स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा अवउप्रान्त आवश्यक कागजातको आधारमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नै त्यस्तो रकम फिर्ता गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२७. विदेशी मुद्रा आर्जनको स्रोत भएका विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न ग्राह्य व्यक्ति तथा संस्थाको सूचीमा Global Tender अन्तर्गत ठेक्का पाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी पाउने नेपाली कम्पनीहरूलाई पनि समावेश गरिनेछ ।
१२८. हालसम्म नेपालबाटै हवाई यात्रा सुरु हुने गरी जारी भएको टिकटलाई मात्र कन्फर्म हवाई टिकटको रूपमा परिभाषित गरी पासपोर्ट बापतको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था छ । अबदेखि भारतबाट हवाई यात्रा सुरु गरी अन्य मुलुकमा जाने गरी नेपालबाट जारी भएका टिकटलाई समेत कन्फर्म हवाई टिकट मानी उक्त पासपोर्ट बापतको सटही सुविधा बैंक तथा वित्तीय संस्थामार्फत नै उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकलाई विक्री गर्न ल्याउने परिवर्त्य नगद विदेशी मुद्रा खरिदमा २.० प्रतिशत सेवा शुल्क लिने गरिएकोमा विद्यमान बजारको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी अबदेखि सो सेवा शुल्क १.० प्रतिशत मात्र लिने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सर्वसाधारणसँग नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खरिद गर्दा लिने कमिशनदरमा पनि सोही अनुपातले कमी आउनेछ ।
१३०. विदेशी मुद्रा विनिमय बजारमा आइरहने विनिमय दरको उतारचढावले गर्दा विदेशी मुद्रामा कारोबार गर्ने निकायहरूलाई विनिमयदर जोखिम (Exchange Rate Risk) सिर्जना हुने गरेको सन्दर्भमा अग्रिम विनिमय कारोबारलाई प्रतीतपत्रसँग मात्र आवद्ध गर्नु युक्तिसङ्गत नदेखिएकोले त्यस्तो कारोबारको कभर तथा सोबाट हुन सक्ने लाभहानीको जोखिम सम्बन्धित बैंकले नै लिनु पर्ने शर्तमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको सञ्चालक समितिले यस विषयमा तयार पारेको नीतिगत मार्गनिर्देशनको अधिनमा रही आवश्यकता (Need Based) का आधारमा अग्रिम विनिमय कारोबार गर्न पाइने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३१. हालसम्म नेपालमा विदेशी लगानी भित्र्याउने सम्बन्धमा नीतिगत व्यवस्था भए पनि नेपालीले विदेशमा लगानी गर्न पाउने व्यवस्था छैन । यस सन्दर्भमा विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐन, २०२१ बाधकको रूपमा रहेको छ । विदेशमा लगानी गर्न आवश्यक कानूनी अड्चन फुकाउन यस बैंकको सक्रियतामा तयार गरिएको “विदेशमा गरिने लगानीलाई नियमित गर्ने विधेयक, २०६४” मस्यौदा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरिएको छ । नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्यमा पनि विदेशमा लगानी गर्ने सम्बन्धमा चासो व्यक्त गरेको सन्दर्भमा उक्त विधेयक चाँडै पारित हुने विश्वास गर्न सकिन्छ । उक्त ऐन लागू भएपछि यससम्बन्धी अन्य कार्यविधि नेपाल राष्ट्र बैंकले तयार गर्नेछ ।

उपसंहार

१३२. विद्यमान तथा विकसित आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषणको आधारमा प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको हो । यस मौद्रिक नीतिमा उपलब्ध गराइएको सूचना तथा विश्लेषणले अर्थतन्त्रको विद्यमान वस्तुस्थिति बुझ्न सर्वसाधारण सबैलाई सघाउ पुग्ने मलाई विश्वास छ ।
१३३. प्रस्तुत मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था गरिएका नीतिगत प्रावधान तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनबाट आर्थिक गतिविधिको विस्तारमा सहजता प्राप्त हुने र मूल्यलगायत समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न सहयोग मिल्ने यस बैंकको धारणा छ ।
१३४. मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकाय, वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघसंस्थाहरू, विद्वत् वर्ग र दातृ निकाय सबैलाई म धन्यवाद दिन चाहन्छु । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा यहाँहरू सबैको सदाभै यस बैंकलाई सहयोग मिल्ने विश्वास लिएको छु ।
- धन्यवाद !

का.मु.गभर्जर श्री कृष्णबहादुर मानन्धरले २०६५ असोज १३ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ मा व्यवस्था भएबमोजिम यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्दै आएको छ। यस क्रममा यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति २०६४ साउन ७ गतेर सोको मध्यावधि समीक्षा २०६४ चैत १ गते प्रकाशित गरेको थियो।
२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ मा उल्लेखित प्रावधानअनुसार यस बैंकले अधिल्लो आर्थिक वर्षको आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको समीक्षा, अधिल्लो वर्ष अवलम्बन गरेको मौद्रिक नीतिको सिंहावलोकन र चालू वर्ष अवलम्बन गर्ने मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्रकार्यक्रमहरूको औचित्य र सोको विवेचनाको प्रारूपमा वार्षिक मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दै आएको छ। यही परम्परालाई यथावत् कायम गर्दै आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि श्रृङ्खलामा यो सातौं वार्षिक मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको समीक्षा

३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति २०६४ साउन ७ गते सार्वजनिक गरेपछिको यस अवधिमा विश्व र नेपाली परिवेशमा विकसित घटनाक्रमहरूले नेपाली अर्थतन्त्रमा केही सकारात्मक परिवर्तन ल्याएको छ, भने केही चुनौती थपेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा विश्व र नेपाली परिवेशमा विकसित केही घटनाक्रमहरूको विश्लेषण सहित उल्लेख भइसकेको छ।
४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो त्रयमासमा संयुक्त राज्य अमेरिकाको आवास कर्जा बजारमा सङ्कट आयो। जसले समग्र कर्जा र तरलता सङ्कट निम्त्यायो। यसबाट संयुक्त राज्य अमेरिकाका साथै पश्चिमी युरोपियन मुलुकहरूको शेयर र मुद्रा बजारमा उतारचढाव आयो। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले सन् २००८ जुलाई १७ मा सार्वजनिक गरेको वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुक अपडेटमा विकसित मुलुकहरूमा देखापरेको वित्तीय सङ्कटका कारण विश्व आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहने प्रवृत्ति यथावत् रहेको तर मुद्रास्फीतिकारी चाप बढेको उल्लेख गरेको छ। कोषले सन् २००७ मा विश्व उत्पादन वृद्धि ५.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा ४.१ प्रतिशतमा झर्ने प्रक्षेपण गरेको छ। विकसित मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धि सन् २००७ मा २.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा १.७ प्रतिशतमा झर्ने कोषको प्रक्षेपण छ। त्यस्तैगरी, उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा ८.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा ६.९ प्रतिशतमा ओर्लने कोषको प्रक्षेपण छ। कोषले सन् २००७ मा विकसित मुलुकहरूको उपभोक्ता मुद्रास्फीति २.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा ३.४ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण गरेको छ। उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २००७ को ६.४ प्रतिशतबाट सन् २००८ मा ९.१ प्रतिशत पुग्ने कोषको प्रक्षेपण छ।
५. विकसित मुलुकहरूमा देखिएको आर्थिक शिथिलताको प्रभाव त्यसतर्फ हुने नेपाली वस्तु निर्यातमा केही हदसम्म परेको छ। तथापि आन्तरिक मागमा आएको विस्तारका कारण आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदरमा सुधार आएको छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर उत्पादक मूल्यमा ३.२ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ४.७ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आधारभूत मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर २.६ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ५.६ प्रतिशत रहने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको अनुमान छ।
६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार आउनाको प्रमुख आधार यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ३६.० प्रतिशत योगदान रहेको कृषि क्षेत्रको उत्पादन विस्तार रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि ५.७ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि ०.९ प्रतिशत मात्र रहेको थियो। अधिल्ला तीन वर्षहरूमा लगातार घटिरहेको धानको उत्पादन मौसमी अनुकूलताका कारण उल्लेख्य १६.८ प्रतिशतले बढेकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा सन्तोषजनक विस्तार आएको हो।
७. गैर-कृषि क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर घटेको छ भने सेवा क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आएको छ। सेवा क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वित्तीय मध्यस्थता उप-क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि १३.८ प्रतिशतले भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस उप-क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि ११.४ प्रतिशत

- रहेको थियो । त्यस्तैगरी, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को आर्थिक वृद्धिदरको अन्य आधारको रूपमा सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य, होटल तथा रेष्टुरेन्ट र थोक तथा खुद्रा व्यापार क्षेत्रको विस्तार रहेको छ ।
८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक गतिविधिहरूमा अनुकूल र प्रतिकूल प्रभाव पार्ने कारक तत्वहरूको सम्मिश्रण रह्यो । अनुकूल कारक तत्वहरूमध्ये मौसमी सुधारले कृषि उत्पादनमा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्यायो । समग्र शान्ति सुरक्षामा आएको सुधारले पर्यटन क्षेत्रमा विस्तार ल्याउन सहयोग पुऱ्यायो । वित्तीय क्षेत्रमा आएको विस्तारले घरजग्गा तथा व्यावसायिक सेवाहरू र निजी क्षेत्रको आवास तथा गैर-आवास निर्माण विकासमा सकारात्मक प्रभाव पऱ्यो । नेपाली कामदारहरूले विदेशबाट पठाएको विप्रेषणमा भएको उल्लेख्य वृद्धिले नेपाली अर्थतन्त्रलाई गति प्रदान गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न थाल्यो ।
९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विद्युत् लोडसेडिङ्गले अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल वातावरण सिर्जना गर्‱यो । साताको ६ घण्टाको दरले लोडसेडिङ्ग भइरहेकोमा २०६४ पुस २० देखि नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले साताको पन्ध्र घण्टाको दरले लोडसेडिङ्गको सूचना प्रकाशित गर्‱यो । त्यसपछि २०६४ पुस २६ देखि साताको ३६ घण्टा र २०६४ माघ १८ देखि साताको ४८ घण्टासम्म लोडसेडिङ्गको स्थिति रह्यो । गर्मीको कारण हिउँ पगलन तथा पानी पर्न थालेकोले नदीहरूको जलस्तरमा वृद्धि भएको र कुलेखानी २ तथा खिम्ती जलविद्युत् गृहमा मर्मत सम्भार हुन गएकोले २०६५ जेठ २२ देखि २०६५ भदौ १० सम्म हप्ताको पाँच घण्टा मात्र लोडसेडिङ्गको स्थिति रहेको थियो । २०६५ भाद्र ११ देखि लोडसेडिङ्गको समयावधि फेरी बढेको छ । विगतमा भएको लामो समयसम्मको लोडसेडिङ्गले उत्पादन लागत बढाई औद्योगिक उत्पादनमा प्रतिकूल असर पऱ्यो । यसको प्रभाव समेतले गर्दा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क १.४ प्रतिशतले घटेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.६ प्रतिशतले बढेको थियो । प्लाष्टिक वस्तुहरूको उत्पादन ८.६ प्रतिशत, वनस्पति ध्यूको १९.६ प्रतिशत, तयारी पोशाकको १६.३ प्रतिशत र ऊनी गलैँचाको ५.२ प्रतिशतले गिरावट आएकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क घटेको हो । आन्तरिक खपत हुने फलामे छड तथा पाता, बियर, ईटा, बिस्कुट, चिनी, चाउचाउ र प्रशोधित चियाजस्ता वस्तुहरूको उत्पादनमा भने समीक्षा वर्षमा विस्तार आएको छ ।
१०. नेपाली अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल असर पार्ने अन्य कारक तत्वहरूमध्ये शिथिल वस्तु निर्यात प्रमुख रहेको छ । शिथिल वस्तु निर्यातले औद्योगिक उत्पादन र रोजगारीमा प्रतिकूल असर पारेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा तेलमा भएको मूल्य वृद्धिअनुसार नेपालमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा समायोजन नगरिएकोले पेट्रोलियम पदार्थहरूको आपूर्तिमा समय समयमा अड्चन आउने गरेको छ । यसका साथै बेलाबखतमा लामो समयसम्म हुने सडक अवरुद्ध, बन्द, हडतालले पनि आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाली अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल प्रभाव पऱ्यो ।
११. मूल्य स्थितितर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.७ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ६.४ प्रतिशत रहेको थियो । वार्षिक बिन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति २०६४ असारमा ५.१ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ असारमा १२.१ प्रतिशत रह्यो । २०६५ श्रावण महिनामा वार्षिक बिन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १३.१ प्रतिशत रहेको छ । २०६४ श्रावणमा सो मुद्रास्फीति ६.३ प्रतिशत रहेको थियो । उच्च मूल्य वृद्धि नेपालको मात्र समस्या होइन । विश्वस्तरमा नै उच्च मूल्य वृद्धि प्रमुख आर्थिक समस्याको रूपमा देखापरेको छ । खाद्यान्न, निर्माण सामग्री र इन्धनको उच्च मूल्य वृद्धिको कारण विश्वव्यापी रूपमा मुद्रास्फीतिकारी चापको स्थिति उत्पन्न भएको हो । नेपालमा पनि इन्धन, खाद्यान्न र निर्माण सामग्रीको उच्च मूल्य वृद्धिका कारण मुद्रास्फीतिमा चापको स्थिति देखिएको हो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मूल्य वृद्धि उच्च रहे तापनि दक्षिण एशियाली र अन्य विकासोन्मुख मुलुकहरूको भन्दा नेपालमा मूल्य वृद्धि न्यून नै छ ।
१२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालको बाह्य क्षेत्रतर्फ मिश्रित प्रवृत्तिहरू देखिएका छन् । व्यापार घाटामा विस्तार आए तापनि समग्र शोधनान्तर बचत उल्लेख्य मात्रामा रहेको छ । कुल आयात उल्लेख्य बढेको तर कुल निर्यात शिथिल रहेकोले व्यापार घाटामा विस्तार आएको हो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह र विदेशी अनुदान सहयोग उल्लेख्य बढेका कारण समग्र शोधनान्तर बचत अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहेको हो ।
१३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल निर्यात २.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्ष कुल निर्यात १.४ प्रतिशतले घटेको थियो । भारततर्फको निर्यात उल्लेख्य घटेकोले समीक्षा अवधिमा समग्र निर्यातको वृद्धि सीमान्त मात्र रहेको हो । वस्तुतर्फ, तयारी पोशाक, ऊनी गलैँचा, पश्मिना, वनस्पति ध्यू, रसायन,

- प्लाष्टिकका सामानहरू, तार र जुटका सामानहरूको निर्यात घटेकोले कुल निर्यात अपेक्षा गरे अनुरूप बढ्न नसकेको हो। मूलभूत रूपमा असहज तेलको आपूर्ति, विद्युत् लोडसेडिङको स्थिति र भौतिक पूर्वाधारको कमजोर अवस्थाले गर्दा नेपाली वस्तुहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा कमी आएकोले निर्यातमा सुधार आउन नसकेको हो।
१४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल आयात १६.१ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष कुल आयात १२.० प्रतिशतले बढेको थियो। भारतबाट हुने आयातमा अत्यधिक विस्तार आएको छ। सवारी साधन तथा तिनका पार्टपूजा, पेट्रोलियम पदार्थ, विद्युतीय सामान, दूरसञ्चार सामग्री, सुन र फलामजन्य वस्तुहरूको आयात बढेकोले समग्र आयातमा विस्तार आएको हो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पेट्रोलियम पदार्थको आयात २१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४० अर्ब ७९ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पेट्रोलियम पदार्थको आयात ०.३ प्रतिशतले घटेर रु. ३३ अर्ब ५७ करोड रहेको थियो। विप्रेषण आप्रवाह बढेको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उपभोग कर्जालाई प्रोत्साहन दिएकाले पनि आयातमा विस्तार आएको हो। भारतबाट हुने औद्योगिक कच्चा पदार्थको आयातको लागि अमेरिकी डलरमा भुक्तानी सुविधाको व्यवस्थाले गर्दा भारतबाट फलामजन्य वस्तुहरूको आयात बढेको हो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा अमेरिकी डलर भुक्तानीमार्फत् भारतबाट भएको आयात रु. ३२ अर्ब २ करोड पुगेको छ, जुन भारतबाट भएको कुल आयातको २२.२ प्रतिशत हुन आउँछ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस्तो आयातको अंश १५.३ प्रतिशत मात्र थियो।
१५. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पर्यटन क्षेत्रबाट विदेशी मुद्रा आर्जन ८४.२ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षमा यस्तो आर्जन ६.० प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। शान्ति सुरक्षामा सुधार आएको फलस्वरूप सन् २००७ मा नेपालमा ५ लाखभन्दा बढी पर्यटकहरू भित्रिएको तथ्याङ्क सार्वजनिक भइसकेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा हवाईमार्गबाट नेपालमा आएका पर्यटकहरूको संख्या ३ लाख ६८ हजार पुगेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्ष हवाईमार्गबाट आएका पर्यटक आगमन संख्या ३ लाख ३२ हजार थियो। २०६५ वैशाख, जेठ र असारमा भने हवाईमार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्यामा कमी आएको छ। भारतीय पर्यटक आगमनमा उल्लेख्य कमी आएकोले उक्त महिनाहरूमा समग्र पर्यटक आगमन संख्या घटेको हो। काठमाडौं र दिल्लीबीचको हवाई भाडादर अन्य गन्तव्यस्थलको तुलनामा उल्लेख बढेको र हवाई उडान संख्यामा विस्तार हुन नसकेको र नेपाल वायुसेवा निगमले विमानको अभावमा उडान भर्न नसकेकोले समेत भारतीय पर्यटक आगमन संख्यामा कमी आएको हो। मुलुकमा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न, विदेशी मुद्रा आर्जन बढाउन र बाह्य क्षेत्र स्थिरता कायम गर्न पर्यटन क्षेत्रको अहम् भूमिका रहेको सन्दर्भमा पर्यटन क्षेत्रसम्बन्धी पूर्वाधारको विकास हुन जरूरी छ।
१६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूले पठाएको विप्रेषण रकम उल्लेख्य ४२.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४२ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विप्रेषण आप्रवाह २.५ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। नेपालले कतार, दक्षिण कोरिया, संयुक्त अरब इमिरेट्स र बहराइनसँग श्रम सम्झौता सम्पन्न गरेको समेतले गर्दा विदेशमा कामको लागि जाने नेपालीहरूको संख्यामा बढोत्तरी आएकोले विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य बढेको हो। नेपाली कामदारहरूको लागि प्रमुख गन्तव्यस्थलका रूपमा रहेका मलेसिया, कुवेत र इजराइलसँग नेपाल सरकारले जति सक्दो छिटो श्रम सम्झौता गर्न आवश्यक छ। वस्तु निर्यात शिथिल रहेको विद्यमान स्थितिमा शीप विकासको माध्यमबाट नेपाली कामदारहरूको विप्रेषण आप्रवाह विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने दीगो र प्रमुख स्रोतको रूपमा स्थापित गरिराख्न जरूरी छ।
१७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मुलुकको शोधनान्तरमा उच्च बचत कायम रहनुको अर्को स्रोत विदेशी सहायता रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल विदेशी सहयोग रु. ३४ अर्ब ६ करोड भित्रिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विदेशी सहयोग रु. २५ अर्ब ८५ करोड भित्रिएको थियो। ग्रामीण पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना, गरिवी निवारण कोष, सबैको लागि शिक्षा कार्यक्रम, ग्रामीण खानेपानी आपूर्ति तथा सरसफाई आयोजना र मध्यमस्तराड्दी जलविद्युत् आयोजनाको लागि उल्लेख्य सहयोग प्राप्त भएकोले समीक्षा वर्षमा विदेशी सहयोग आप्रवाह उच्च रहेको हो।
१८. मुलुकको शोधनान्तर बचत उल्लेख्य कायम रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रु. २१२ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ। यो सञ्चिति ११.३ महिनाको वस्तु आयात र ९.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ।
१९. सार्वजनिक वित्ततर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको राजस्व सङ्कलन २२.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०७ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष नेपाल सरकारको राजस्व २१.३ प्रतिशतले बढेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको राजस्व सङ्कलन लक्ष्य रु. १०४ अर्ब रहेको थियो।

समग्र आयात तथा उच्च भन्सार कर लागने वस्तुहरूको आयात बढेको, अन्तःशुल्कको दायरा तथा दर बढेको, विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि भएको कारण समेत आन्तरिक थोक तथा खुद्रा व्यापारमा विस्तार आएको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वृद्धिसँगै “कर्पोरेट” संस्कृतिमा विस्तार आएकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा राजस्व सङ्कलनमा उल्लेख वृद्धि भएको हो ।

२०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको कुल खर्च २२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १६३ अर्ब ३१ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष नेपाल सरकारको कुल खर्च २०.५ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल खर्चमध्ये चालू खर्च १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ९१ अर्ब ४१ करोड पुगेको छ भने पूँजीगत खर्च ३९.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ५५ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ । कुल पूँजीगत खर्चमध्ये नेपाल आयल निगमलाई रू. ६ अर्ब ६७ करोड, कृषि विकास बैंकलाई रू. २ अर्ब ८३ करोड र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई रू. २ अर्ब २३ करोड समेत गरी सरकारी संस्थानहरूतर्फ कुल रू. १२ अर्ब ५६ करोड ऋण तथा शेयरलगानी भएको छ । त्यस्तैगरी, गरिवी निवारण कोषलाई रू. १ अर्ब ८७ करोड दाखिला भएको छ । बाँकी स्थानीय निकायका लागि निकास र नेपाल सरकारको प्रत्यक्ष पूँजीगत खर्च रहेको छ ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको बजेट घाटा रू. ३३ अर्ब ३ करोड रहेको छ । अधिल्लो वर्ष बजेट घाटा रू. ३० अर्ब ९ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारले रू. २० अर्ब ५० करोड आन्तरिक ऋण उठाएको छ भने बाह्य ऋण रू. ११ अर्ब ३३ करोड परिचालन गरेको छ ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालको वित्तीय क्षेत्रमा संख्या र कारोबार दुवै दृष्टिकोणले उल्लेख विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वाणिज्य बैंकहरूको संख्या ५ ले विस्तार भई २५ पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १०६ ले विस्तार भई ५५८ पुगेको छ । विकास बैंकहरूको संख्या २० ले विस्तार भई ५८ पुगेको छ । वित्त कम्पनीहरूको संख्या ७ ले विस्तार भई ७८ पुगेको छ । यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त लघुवित्त विकास बैंकको संख्या १२, वित्तीय सहकारीको १६ र वित्तीय गैरसरकारी संस्थाहरूको संख्या ४६ रहेको छ । यस बैंकको नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणमा रहेका वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या आर्थिक वर्ष २०६४/६५ असार मसान्तसम्ममा २३५ रहेको छ । एक वर्ष अगाडि यो संख्या २०८ रहेको थियो । त्यस्तैगरी, बीमा कम्पनीहरूको संख्या ४ ले वृद्धि भई २५ पुगेको छ ।
२३. वित्तीय कारोबारतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वाणिज्य बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप २६.० प्रतिशत (रू. ८७ अर्ब ७ करोड) ले विस्तार भई रू. ४२१ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ । थप निक्षेप परिचालन बाहेक वाणिज्य बैंकहरूको चुक्ता पूँजी रू. ११ अर्ब ७३ करोडले बढेको छ । थप ५ वाणिज्य बैंकहरू सञ्चालनमा आएका र पुराना वाणिज्य बैंकहरूले बोनश शेयर तथा अग्राधिकार शेयर निष्काशन गरेकाले वाणिज्य बैंकहरूको चुक्ता पूँजी उल्लेख्य बढेको हो । कर्जा लगानीका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट पर्याप्त मात्रामा साधन परिचालन भइरहेको तथ्य यसबाट प्रष्ट हुन्छ ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वित्त कम्पनीहरूले परिचालन गरेको निक्षेप २७.४ प्रतिशत (रू. ९ अर्ब २१ करोड) ले विस्तार भई रू. ४२ अर्ब ८१ करोड पुगेको छ । त्यस्तैगरी, विकास बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप ५८.७ प्रतिशत (रू. ९ अर्ब २२ करोड) ले वृद्धि भई रू. २४ अर्ब ९४ करोड पुगेको छ । कर्मचारी सञ्चय कोषसँगको कुल सङ्कलित कोष रू. ६२ अर्ब ४८ करोड रहेको छ भने नागरिक लगानी कोषसँगको कुल सङ्कलित कोष रू. १२ अर्ब ३६ करोड पुगेको छ । बीमा कम्पनीहरूसँग कुल बीमित रकम रू. २९ अर्ब ३३ करोड पुगेको अनुमान छ ।
२५. वित्तीय बजारतर्फ नेप्से सूचकाङ्क २०६४ आषाढ मसान्तको विन्दुबाट २०६५ आषाढ मसान्तमा ४०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई ९६३.३९ विन्दु पुगेको छ । सोही अवधिमा बजार पूँजीकरण ९६.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ३६६ अर्ब २५ करोड पुगेको छ, जुन कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग अनुपात निकाल्दा ४४.६ प्रतिशत हुन आउँछ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा शेयर बजार कारोबारमा उल्लेख्य विस्तार आई २०६४ पुस २ गते नेप्से सूचकाङ्क १,०६४ विन्दुसम्म र बजार पूँजीकरण रू. ३३५ अर्ब रहेको थियो । शेयर बजारमा ठूलो उतार चढाव आउन नदिने उद्देश्यले यस बैंकले शेयरको धितोमा प्रवाह हुने बैंक कर्जामा हस्तक्षेप गरी पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्यको औसत शेयर मूल्यको ५० प्रतिशतभन्दा बढी बैंक कर्जा प्रवाह गर्न नपाइने निर्देशन जारी गरिसकेको छ । यो नीतिगत व्यवस्थापश्चात् शेयरको दोस्रो बजार कारोबारमा स्थायित्व कायम हुन गई क्रमिक विस्तार भइरहेको छ ।
२६. वित्तीय उपकरणको प्राथमिक निष्काशनतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल धितोपत्र बोर्डले रू. १ अर्ब १ करोड साधारण शेयर, रू. ७ अर्ब ६० करोड अग्राधिकार शेयर र रू. २ अर्ब १० करोड बोनश शेयर गरी जम्मा रू. १० अर्ब ७१ करोड बराबर शेयर निष्काशनको लागि अनुमति दिइसकेको छ । त्यस्तैगरी,

- आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको रू. १ अर्ब ५० करोड समेत गरी रू. २ अर्ब ९५ करोड डिभेञ्चरको प्राथमिक निष्काशन भएको छ। फलस्वरूप, शेयर र डिभेञ्चरको आपूर्ति बढ्न गई धितोपत्रको दोस्रो बजार कारोबारमा स्थायित्व कायम गर्न सहयोग मिलेको छ।
२७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या र शेयर बजारको विस्तारले नेपालको वित्तीय क्षेत्रको दायरा र सघनता बढाएको छ। यसका साथै, अर्थतन्त्रमा लगानीका लागि साधनको परिचालनमा वृद्धि आउनाका अतिरिक्त औपचारिक क्षेत्रको विकासमा टेवा मिलेको छ। अर्कोतर्फ, वित्तीय क्षेत्रको विस्तारले शैक्षिक बेरोजगार घटाउन मद्दत मिलेको छ। यस क्रममा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालनमा वृद्धि आएको छ भने अर्थतन्त्रको सुदृढीकरणमा मद्दत मिलेको छ।
२८. हाल वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको विस्तारको तुलनामा औद्योगिक क्षेत्र र व्यापार क्षेत्रको संस्थागत विकास हुन सकेको छैन। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकासको फलस्वरूप धितोपत्र बजारमा विस्तार आएको हो। औद्योगिक र व्यापार क्षेत्रले धितोपत्र बजारमार्फत वित्तीय साधनको परिचालन गर्न सकेको छैन। नियामक संस्थाको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको उपस्थिति र यसको निरन्तर नियमन तथा निरीक्षण कार्यले गर्दा लगानीकर्ताको आकर्षण, सर्वसाधारणको विश्वास र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अवलम्बन गरेको संस्थागत सुशासन तथा कारोबारमा पारदर्शिताको कारण यो क्षेत्रको विस्तारमा तीव्रता आएको हो। एउटा नियामक संस्था हुने हो र सोबाट नियमन, संस्थागत संस्कृतिको विकास र पारदर्शिता बढाउने कार्य हुन सक्थ्यो भने औद्योगिक र व्यापार क्षेत्रको संस्थागत विकास हुन सक्छ। औद्योगिक र व्यापार क्षेत्रको संस्थागत विकास हुनसक्थ्यो भने लगानीकर्ताको विश्वास बढ्न गई यस क्षेत्रले वित्तीय बजारबाट लगानीको लागि साधन परिचालन गर्न सक्छ र यस क्रममा वित्तीय क्षेत्रको थप विस्तारमा मद्दत मिल्न सक्छ।
२९. नेपाल सरकारको ऋणपत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रू. १२ अर्ब ५० करोडको थप ट्रेजरी बिल्सको निष्काशन भएको छ। यो समेत गर्दा नेपाल सरकारको हालसम्मको कुल ट्रेजरी बिल्स निष्काशन रू. ८५ अर्ब रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बोलकबोलको माध्यमबाट निष्काशन गरिएको रू. ६ अर्ब ७ करोड समेत गरी नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्र रू. २१ अर्ब ७४ करोड रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा निष्काशन गरिएको नागरिक बचतपत्र रू. १ अर्ब ९३ करोड समेत जोड्दा नेपाल सरकारको राष्ट्रिय बचत पत्र र नागरिक बचतको कुल रकम रू. ४ अर्ब १३ करोड रहेको छ। नेपाल सरकारले निष्काशन गर्ने ऋणपत्रहरूको कारणले मुद्रा बजार र पूँजी बजारको विस्तारमा सहयोग पुगेको छ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल अन्तरबैंक कारोबार रू. २५८ अर्ब पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल अन्तरबैंक कारोबार रू. १७० अर्ब रहेको थियो। बैंकहरूको संख्या वृद्धि भएको, बैंकहरूको नगद व्यवस्थापन कार्यमा सुधार आएको र धितोपत्र बजारमा विस्तार आएकोले अन्तरबैंक कारोबार बढेको हो। मौद्रिक व्यवस्थापनको दृष्टिकोणले अन्तरबैंक कारोबारमा विस्तार आउनु सकारात्मक पक्ष हो।

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मौद्रिक नीति तथा वित्तीय व्यवस्थापन

३१. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिले आर्थिक लक्ष्यहरूमध्ये बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित ५.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि लक्ष्य हासिल गर्न आवश्यक मौद्रिक सहजता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मौद्रिक तरलता उपलब्धता सहज नै रह्यो। कृषि उत्पादनमा सुधार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विस्तार र निजी क्षेत्रमा बैंक कर्जा प्रवाहमा वृद्धि समेतले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आधारभूत मूल्यमा आर्थिक वृद्धिदर ५.६ प्रतिशत रहेको अनुमान माथि उल्लेख भइसकेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सो आर्थिक वृद्धिदर २.६ प्रतिशत रहेको थियो।
३२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिले सो वर्ष वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरेको थियो। सो प्रक्षेपणले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा हुनसक्ने समायोजनलाई समेटेको थिएन। खाद्यान्न तथा निर्माण सामग्रीको मूल्य वृद्धि अपेक्षा गरिएको भन्दा उच्च हुन गएको र तीन पटक पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा समायोजन गरिएकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वार्षिक औसत मूल्य वृद्धि ७.७ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वार्षिक औसत मूल्य वृद्धि ६.४ प्रतिशत रहेको थियो। मूल्य वृद्धि विश्वको नै समस्याको रूपमा देखापरेको छ। नेपालमा भएको मूल्य वृद्धिको प्रमुख कारण मौद्रिक विस्तार रहेको छैन।
३३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिले शोधनान्तर बचत रू. ८ अर्ब रहने लक्ष्य राखेकोमा शोधनान्तर बचत लक्ष्यभन्दा बढी रू. २९ अर्ब ६७ करोड रहेको छ। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य विस्तार र विदेशी अनुदान सहयोगमा वृद्धि भएकोले शोधनान्तर बचत लक्ष्यभन्दा उच्च रहेको हो। माथि

उल्लेखित स्रोतका कारण शोधनान्तर बचत लक्ष्यभन्दा बढी रहने देखिएकोले सोको लागि मौद्रिक उपाय अवलम्बन गर्नु परेन ।

३४. बाह्य क्षेत्रको स्थायित्वको लागि नेपाली रूपैयाँ (ने.रू.) को यथार्थ विनिमयदर तटस्थ स्तरमा राख्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहँदै आएको छ । २०६४ आषाढ मसान्तको तथ्याङ्कलाई आधारमान्दा २०६५ आषाढ मसान्तमा ने.रू.को व्यापार भारित यथार्थ प्रभावकारी विनिमयदर करिब तटस्थ रहेको छ । नेपालमा मूल्य वृद्धि अधिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहे तापनि व्यापार साभेदार मुलुकहरूमा समेत मूल्यमा चापको स्थिति रहेको र ने.रू.को अमेरिकी डलरसँगको विनिमयदर रू. ६४.८५ को तुलनामा ५.३ प्रतिशतले न्यूनमूल्यत भई २०६५ आषाढ मसान्तमा रू. ६८.५ रहेकोले ने.रू.को यथार्थ प्रभावकारी विनिमयदर तटस्थ रहेको हो ।
३५. मौद्रिक लक्ष्यहरूमध्ये आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विस्तृत मुद्राप्रदाय प्रक्षेपित १५.६ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा २५.२ प्रतिशतले बढेको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्ति लक्ष्यभन्दा उल्लेख्य विस्तार भएकोले मौद्रिक विस्तार प्रक्षेपण गरिएको भन्दा अधिक रहेको हो ।
३६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल आन्तरिक बैंक कर्जा १७.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएकोमा २०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जा प्रक्षेपण गरिएको १८.५ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा २४.३ प्रतिशतले बढेकोले कुल आन्तरिक बैंक कर्जाको विस्तार प्रक्षेपण गरिएको भन्दा केही अधिक रहेको हो ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मुद्राप्रदाय र कर्जा विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभन्दा अधिक विस्तार हुन नदिन मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख उपायको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई जोड दिइयो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सोभै विक्री बोलकबोलबाट कुल रू. १४ अर्ब ८५ करोड तरलता प्रशोचन गरियो । त्यस्तैगरी, रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट कुल रू. ६ अर्ब ५७ करोड तरलता प्रशोचन गरियो ।
३८. धितोपत्र बजारमा प्राथमिक शेयर निष्काशनको कारणले २०६४ पुस र माघ महिनामा केही वाणिज्य बैंकहरूले तरलता समस्या सामना गरे । यस क्रममा केही वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकबाट उपलब्ध हुँदै आएको अल्पकालीन स्थायी तरलता सुविधा बढी उपोग गरेका कारण आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल स्थायी तरलता सुविधा उपयोग रू. १०३ अर्ब ८३ करोड पुग्यो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल स्थायी तरलता सुविधा उपयोग रू. ४७ अर्ब रहेको थियो । तरलता समस्याले प्रणालीगत (systemic risk) समस्या नल्यावस् भन्ने उद्देश्यले २०६४ पुस र माघ महिनामा उपलब्धता गराएको तरलता समेत गरी आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रिपो बोलकबोल कारोबारबाट यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरूलाई कुल रू. ९ अर्ब तरलता प्रवाह गर्‍यो ।
३९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जालाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम राख्न खुला बजार कारोबारबाहेक यस बैंकले अन्य दुई उपायहरू अवलम्बन गर्‍यो । पहिलो, स्थायी तरलता सुविधाबाट बैंकहरूले यस बैंकबाट अत्यधिक कर्जा उपयोग नगरून् भनेर सोमा लाग्ने पेनाल ब्याजदर १.५ प्रतिशतबाट २.० प्रतिशत पुऱ्यायो । दोस्रो, शेयरको धितोमा प्रवाह भइरहेको बैंक कर्जालाई अत्यधिक बढ्न नदिन शेयर मार्जिन कर्जा सीमा ५० प्रतिशत तोकियो । पछिल्लो उपायको अवलम्बनपश्चात् शेयर बजार कारोबारमा स्थायित्व आएको माथि उल्लेख भइसकेको छ ।
४०. वित्तीय समावेशी मुद्दालाई सम्बोधन गर्न सम्पूर्ण वाणिज्य बैंकहरूलाई आफ्नो कुल कर्जाको ३.० प्रतिशत कर्जा अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसका अतिरिक्त विकास बैंकहरूलाई समेत आफ्नो कुल कर्जाको १.० प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पहिलो पटक यस बैंकले गर्‍यो । यो व्यवस्थाबाट केही हदसम्म वित्तीय समावेशी मुद्दाको सम्बोधन हुन गई विपन्न वर्ग कर्जामा विस्तार आएको यस बैंकको विश्वास छ ।
४१. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका वित्तीय र बाह्य क्षेत्रसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन स्थिति विस्तृत रूपमा अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

४२. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको परिदृश्य र अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा विकसित घटना क्रमहरूले नेपाली अर्थतन्त्रमा पार्न सक्ने प्रभाव समेतको विश्लेषणको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको अडानको निर्याल, आर्थिक उद्देश्यहरूको प्राथमिकीकरण र मौद्रिक उपकरणको चयन गरिएको छ । पारदर्शिता बढाउने उद्देश्यले वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्रसम्बन्धी सुधारका वार्षिक कार्यक्रमलाई मौद्रिक नीतिमा समावेश

गर्ने विगतको परम्परालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा पनि निरन्तरता दिइएको छ । नेपाल सरकारले २०६५ असोज ३ गते सार्वजनिक गरेको बजेट वक्तव्यसँग तादात्म्यता मिलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति तयार पारिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको अडान

४३. समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा हाल मूल्य वृद्धि प्रमुख चुनौतीको रूपमा देखापरेको छ । नेपालमा मात्र होइन, विश्वमा नै मूल्य वृद्धि मुख्य आर्थिक समस्याको रूपमा रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । मूल्य नियन्त्रणका लागि मौद्रिक नीतिको प्रयोग अहिले सार्वजनिक चासोको विषय बनेको छ ।
४४. हाल नेपालमा भइरहेको मूल्य वृद्धिको प्रमुख कारण खाद्यान्न र इन्धनको मूल्य वृद्धि रहेको स्थितिमा मूल्य वृद्धि नियन्त्रण मौद्रिक उपायबाट हुन सक्ने/नसक्नेबारे बहस हुने गरेको छ । यसका साथै ने.रू. को भारतीय रूपैयाँ (भा.रू.) सँग स्थिर विनिमयदर प्रणाली रहेकोले नेपालको मूल्य केही हदसम्म आयातीत रहने स्थिति पनि छ । उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा व्यापारिक (Tradables) र अव्यापारिक वस्तु (Non-tradables) तथा सेवाको मूल्य रहेको हुन्छ । व्यापारिक वस्तुको मूल्य अन्तर्राष्ट्रिय मूल्यबाट प्रभावित हुने भएकाले नेपालको सन्दर्भमा मौद्रिक नीतिको प्रभाव अव्यापारिक वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा सीमित रहने राय आउने गरेको छ । यो स्थितिमा मूल्य नियन्त्रणका लागि मौद्रिक नीतिको अडान तय गरिनुको औचित्यबारे विश्लेषण हुन त्यत्तिकै आवश्यक छ ।
४५. अधिक मौद्रिक विस्तारले अव्यापारिक वस्तु तथा सेवाको मूल्य वृद्धि गराउन सक्ने भएकाले मूल्यमा चाप परिरहेको अवस्थामा मौद्रिक नीतिको अडान सतर्कपूर्ण हुन पनि जरूरी छ । यो भनाई मूल्य वृद्धि भइरहेको अवस्थामा मौद्रिक सहजताको स्थिति हुनु हुँदैन भन्ने हो ।
४६. मौद्रिक नीतिको अडान तय गर्दा वस्तु तथा सेवा (उपभोक्ता) को मुद्रास्फीतिलाई मात्र वा शेयर, घरजग्गा तथा मुद्राको समेत गरी सम्पत्तिको मूल्य (Asset prices) समेतलाई आधार बनाउनेबारे बहसको विषय बनेको छ । नेपाल सानो तथा खुला अर्थतन्त्र र स्थिर विनिमयदर प्रणाली रहेको मुलुकको सन्दर्भमा आन्तरिक उपभोक्ता मुद्रास्फीति अन्तर्राष्ट्रिय मूल्यबाट बढी प्रभावित हुने देखिए तापनि अधिक मौद्रिक विस्तारले अल्पकालमा शेयर, रियल इस्टेट (घरजग्गा) र मुद्राको मूल्यलाई प्रभाव पार्ने सम्भावना रहन्छ ।
४७. अधिक मौद्रिक विस्तारले शेयरको मूल्यमा उतारचढाव ल्यायो भने बैंकिङ्ग क्षेत्रलगायत अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल असर पर्ने हुन्छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शेयरको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्ने भएकाले शेयरको मूल्य माथि गई तल भर्दा निष्कृय कर्जाको मात्रा बढ्ने र बैंकिङ्ग क्षेत्रमा सङ्कट आउने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकिङ्ग क्षेत्रको स्वस्थता (Soundness) तथा स्थायित्व कायम गर्ने उद्देश्य हासिल हुन सक्दैन । शेयरको मूल्य अनावश्यक ढङ्गले माथि जाने र तल झर्ने गऱ्यो भने धितोपत्र बजारको दीगो विकास हुन पनि सक्दैन । यस्तो स्थितिमा लगानीकर्ताले धितोपत्र बजारमार्फत साधन परिचालन गर्न सक्ने वातावरण रहँदैन । यही वस्तुस्थितिलाई दृष्टिगत गरी २०६४ असोजदेखि यस बैंकले शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जाको सीमा तोक्नु परेको हो । तसर्थ, वित्तीय बजारको स्थितिलाई समेत ध्यानमा राखेर मौद्रिक नीतिको अडान तय गर्नुपर्ने हुन्छ ।
४८. हालका वर्षहरूमा शहरी बस्ती विस्तार भइरहेको छ । विप्रेषणमा उल्लेख्य वृद्धि र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रियल इस्टेटमा कर्जा प्रवाह बढाएका समेतले गर्दा घरजग्गाको मूल्यमा अत्यधिक वृद्धि भइरहेको छ । घरजग्गा धितोको मूल्याङ्कनको आधारमा बैंकहरूले सो क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह गर्ने भएकाले घरजग्गाको मूल्यमा आउने उतारचढावले बैंकिङ्ग क्षेत्रलाई प्रभाव पार्ने गर्दछ । बैंकहरूले रियल इस्टेटमा प्रवाह गरेको कर्जाको उल्लेख्य मात्रा र रियल इस्टेटको बढ्दै गरेको मूल्यलाई समेत दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको अडान तय गरिएको छ ।
४९. सर्वसाधारणले आफ्नो नगद सम्पत्ति बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा विविध किसिमको निक्षेप खाता खोली राख्ने गर्दछन् । मुद्राको आन्तरिक मूल्य बजार ब्याजदरले प्रतिविम्ब गर्दछ । वस्तु तथा सेवा, शेयर र घरजग्गाको मूल्य बढिरहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । तर मुद्रास्फीति बढेको तुलनामा मुद्रा निक्षेपको ब्याजदर बढ्न सकेको छैन भने उच्च मुद्रास्फीतिका कारण यथार्थ ब्याजदर लामो समयसम्म ऋणात्मक रहेको अवस्था छ । अधिक तरलताको स्थितिले गर्दा प्रचलित ब्याजदर बढ्न नसकेको हो । वस्तु, शेयर र घरजग्गामा आफ्नो सम्पत्ति सञ्चय गर्ने सर्वसाधारणलाई फाइदा भइरहेको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा आफ्नो सम्पत्ति सञ्चय गर्नेहरूलाई नोक्सान भइरहेको छ । यो स्थितिले एकातिर वस्तु, शेयर र घरजग्गामा लगानी गर्न सर्वसाधारणलाई प्रोत्साहित गरेको र यस क्रममा यी वस्तुहरूको मूल्यमा चाप सिर्जना भइरहेको छ भने अर्कोतिर वित्तीय साधन परिचालन तथा कुशल बाँडफाँडमा प्रतिकूल असर

परिरहेको छ। विप्रेषण आप्रवाहको उल्लेख्य वृद्धि र वस्तु, शोयर तथा घरजग्गामा लगानी गरिरहेकाहरूबाट कारोबार सञ्चालनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग निक्षेप यथेष्ट मात्रामा रहे तापनि वित्तीय साधनको कुशल बाँडफाँड हुन सकिराखेको छैन। यो स्थितिलाई सम्बोधन गर्न पनि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको अडान कडा हुन आवश्यक देखिएको छ।

५०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेटको आकार अधिल्ला वर्षहरूको तुलनामा बढेको छ। त्यस्तैगरी, नेपाल सरकारको खुद आन्तरिक ऋण (नेपाल राष्ट्र बैंकसँग नगद मौज्जात/अधिविकर्ष बाहेक) को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को १.४५ प्रतिशतको दाँजोमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा १.९८ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। यो स्थितिमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न मौद्रिक नीति केन्द्रित गर्नुपर्ने हुन्छ। यसका साथै अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा तेलको मूल्य अझै उच्च रहेकोले तेल आयात (मूल्य) उल्लेख बढिरहेको छ। सस्तो व्याजदरका कारण समेत उपभोग्य आयातमा विस्तार आएको छ। यी सबै कारणहरूले गर्दा आयात बढ्दै जाने हो र वस्तु निर्यात शिथिल रहने क्रम यथावत् रहने हो भने बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न विप्रेषण पर्याप्त नहुन सक्छ। यी उल्लेखित कारणहरूले गर्दा विकसित हुन सक्ने वित्तीय असन्तुलनको स्थितिलाई सम्बोधन गर्न र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गरी राख्न पनि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको अडान कडा हुनु पर्ने देखिन्छ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

५१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको प्रमुख आर्थिक लक्ष्य मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा अंकुश लगाउने रहको छ। २०६५ जेष्ठ २७ गते पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरिएको समायोजनको पहिलो चरणको असर आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो १० महिनासम्म परिरहने देखिन्छ। दोस्रो चरणको असर स्वरूप सार्वजनिक सवारी साधनको भाडामा पनि वृद्धि भइसकेको छ। यी दुवै कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को चार/पाँच महिनासम्म मुद्रास्फीतिदर एकल अङ्क नाघ्ने देखिए तापनि वर्षेवाली भित्र्याउन थालेपछि खाद्यान्न वस्तुहरूको मूल्यमा सुधार आई मुद्रास्फीति एकल अङ्कमा सीमित रहने अनुमान छ। पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा थप समायोजन भएन भने आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ७.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ।
५२. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको दोस्रो प्राथमिक लक्ष्य पर्याप्त मात्रामा विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम राख्ने रहेको छ। विदेशी विनिमय सञ्चिति पर्याप्तताका विविध सूचकहरूमध्ये एक निश्चित अवधिको वस्तु तथा सेवाको आयातलाई लिइनेछ। विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने स्रोतहरूलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि कमसेकम ६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने विदेशी विनिमय सञ्चितिको लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ। आयात र विदेशी विनिमय आर्जनका स्रोतहरूको विद्यमान प्रवृत्तिलाई दृष्टिगत गर्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको उक्त लक्ष्य हासिल गर्न आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि शोधनान्तर बचत लक्ष्य रु. १२ अर्ब रहेको छ।
५३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कृषि उत्पादन वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने अनुमान छ। निर्यातजन्य उद्योगहरूमा तत्कालै ठूलो सुधार आउन कठिनाई देखिए तापनि आन्तरिक मागमा आधारित उद्योगहरूको उत्पादनमा विस्तार आउने अनुमान छ। सेवा क्षेत्रको विस्तार सन्तोषजनक रहने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आधारभूत मूल्यमा आर्थिक वृद्धिदर ५.६ प्रतिशत रहेकोमा यी सबै कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा हालै सार्वजनिक गरिएको बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित ७.० प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हासिल हुन सक्ने सम्भावना छ। सो आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहजता प्रदान गर्न आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गरिनेछ।
५४. मौद्रिक लक्ष्यतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १८.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विस्तृत मुद्रा प्रदाय वृद्धिदर २५.२ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वृद्धि ७.० प्रतिशत रहने र मुद्रास्फीतिलाई एकल अङ्क अर्थात् ७.५ प्रतिशतमा सीमित गर्नुपर्ने आधारमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून राखिएको हो। उच्च आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको अधिल्लो वर्षको अधिक तरलता (liquidity overhang) ले पूर्ति गर्ने अनुमान छ। विस्तृत मुद्रा प्रदायको स्रोतमध्ये आन्तरिक कर्जामा विस्तार आउने अनुमान गरिए तापनि सोको कारणले खुद वैदेशिक सम्पत्तिलाई निस्प्रभावी गर्ने भएकाले मौद्रिक विस्तार नियन्त्रित रहने प्रक्षेपण गरिएको हो।
५५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल आन्तरिक कर्जा २३.३ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा नेपाल सरकारले कुल आन्तरिक ऋण रु. २५ अर्ब परिचालन गर्ने उल्लेख

छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारले रू. २० अर्ब ५० करोड कुल आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो। कुल आन्तरिक बैंक कर्जामध्ये वाणिज्य बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको २४.३ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा २५.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ।

मौद्रिक नीति सञ्चालन तथा उपकरण

५६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि मौद्रिक नीति सञ्चालनका निम्ति समकक्षीको दायरा फराकिलो पारिएको छ। यसअघि वाणिज्य बैंकहरू मात्र समकक्षी रहने गरेकोमा अबदेखि विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई पनि सो हैसियत दिइनेछ। मौद्रिक नीतिको सञ्चालनका लागि समकक्षीको रूपमा लिइएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दिइँदै आएको दुई किसिमको विशेष सुविधालाई निरन्तरता दिइनेछ। पहिलो सुविधा, समकक्षीको रूपमा यस बैंकले मौद्रिक उपकरणको रूपमा दोस्रो खुला बजार कारोबार वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीसँग मात्र सञ्चालन गर्नेछ। दोस्रो सुविधा, नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा अल्पकालीन स्थायी तरलता सुविधा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई मात्र दिइनेछ। मौद्रिक नीति सञ्चालन गर्दा समकक्षीको हैसियतले सहयोग गरून् र जवाफदेही ढङ्गले प्रस्तुत हुन् भनेर उपरोक्त दुई विशेष सुविधा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई मात्र दिएको हो। यसभन्दा अगाडि दोस्रो खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधा वाणिज्य बैंकहरूलाई मात्र दिइएको थियो। यी उपरोक्त सुविधा पाउन यस बैंकले जारी गरेको एकीकृत निर्देशनहरूमा उल्लेखित तथ्याङ्क तोकिएको ढाँचा र समयमा नियमित रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। यस नयाँ व्यवस्थाबाट मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको प्रभावकारिता बढ्ने यस बैंकको विश्वास छ।
५७. वाणिज्य बैंकहरूसँगको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि यथावत् कायम गरिएको छ। तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको माध्यमबाट वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलताको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। यसका साथै वाणिज्य बैंकहरूबाट उनीहरूसँग रहेको निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जातसम्बन्धी विवरण मगाई यस बैंकले तरलता स्थितिको अनुगमन गर्ने व्यवस्थालाई समेत चालू आर्थिक वर्षमा निरन्तरता दिइनेछ।
५८. मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई लिइनेछ। आवश्यकताअनुसार सोभै खरिद बोलकबोल (Outright purchase auction) तथा रिपो बोलकबोल र सोभै बिक्री बोलकबोल (Outright sale auction) तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूको माध्यमबाट तरलता प्रवाह र प्रशोचन गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ।
५९. खुला बजार कारोबार उपकरणहरूमध्ये सोभै बिक्री तथा सोभै खरिद बोलकबोल बहु मूल्यमा गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ। रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल बहु व्याजदर बोलकबोलमा सञ्चालन गरिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ। आवश्यकताअनुसार खुला बजार कारोबार कुनै पनि कार्यालय दिनमा गरिनेछ। खुला बजार कारोबार नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्समा गरिनेछ। रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम २८ दिने अवधिलाई यथावत् कायम गरिएको छ।
६०. अन्तिम ऋणदाताको सुविधा र वाणिज्य बैंकहरूको नगद व्यवस्थापनका लागि खुला बजार कारोबार सञ्चालन गरिने छैन। तसर्थ, खुला बजार कारोबार वाणिज्य बैंकहरूको पहलमा नभई यस बैंकको पहलमा मात्र सञ्चालन गरिनेछ। यस बैंकले खुला बजार कारोबारको लागि पहल गर्दा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको अवस्था र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्कित गर्ने परिणामलाई मुख्य आधारको रूपमा लिनेछ।
६१. मुद्रास्फीति, विभिन्न किसिमका सम्पत्तिको मूल्य (Asset prices) मा देखिएको चापको स्थिति र बजेट घाटाको विस्तारले समाप्तगत अर्थतन्त्रमा आउन सक्ने असन्तुलनलाई सन्तुलनमा ल्याउन मौद्रिक कडाई (Monetary tightening) को सङ्केतको रूपमा कुल स्वदेशी निक्षेपमा लगाउँदै आएको अनिवार्य नगद अनुपात विद्यमान ५.० प्रतिशतबाट ५.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ। यस नीतिगत परिवर्तनबाट रू. १ अर्ब ९२ करोड तरलता व्यवस्थापन हुनेछ।
६२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले यस बैंकसँग खाता रहेका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई उक्त ऐनमा उल्लेखित जायजथाको सुरक्षणमा बढीमा ६ महिनाको लागि डिस्काउण्ट कारोबार सुविधा र कर्जा तथा पुनर्कर्जा प्रदान गर्नसक्ने उल्लेख गरेको छ। नेपाल सरकारले अनुरोध गरेको खण्डमा असाधारण अवस्थामा बढीमा एक वर्षसम्मका लागि वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई अन्तिम ऋणदाता सुविधा दिन सकिने व्यवस्था छ। उक्त ऐनले यस्तो ऋण सुविधाको शर्त तथा प्रक्रिया यस बैंकले निर्धारण

- गरेबमोजिम रहने उल्लेख गरेको छ। वित्तीय बजारभित्रैबाट (अन्तरबैंक) र खुला बजार तथा स्थायी तरलता सुविधाबाट आवश्यक तरलता आपूर्ति हुन सकेन भने यस बैंकसँग खाता रहेका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई बढीमा ६ महिनाको लागि बैंकदरमा अन्तिम ऋण दाता सुविधा दिइनेछ। यस बैंकमा अनिवार्य नगद अनुपात कायम गर्नको लागि राखेको नगद मौज्जात, नेपाल सरकारको ऋणपत्र र असल कर्जाको धितोमा यो सुविधा दिइनेछ। यो ऋण सुविधा लिंदा ६ महिनाभित्र आवश्यक मात्रामा तरलता कायम गर्न यस बैंकले तोकैका सर्तहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ। यो सुविधाको दुरुपयोग नहोस् भन्ने र मौद्रिक नीतिको कडा अडानलाई सङ्केत गर्ने उद्देश्यले विद्यमान बैंकदर ६.२५ प्रतिशतलाई ६.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ।
६३. नेपाली निर्यातको स्थिति सन्तोषजनक नरहेकोले नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाली मुद्रामा प्रवाह हुने निर्यात पुनर्कर्जादरलाई साविकको २.५ प्रतिशतबाट घटाई २.० प्रतिशत कायम गरिएको छ। वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधा उपयोग गरी सम्बन्धित ऋणीलाई ऋण प्रवाह गर्दा ५.० प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन्। वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनर्कर्जाको ब्याजदर प्रचलित लाइवोरमा (libor rate) ०.२५ बिन्दु प्रतिशत थपेर कायम गरिनेछ।
६४. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि शुरू गरिएको रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि साविकको शर्तअनुसार रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा रू. २ अर्ब प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ। यो सुविधामा लिइने पुनर्कर्जादर ९.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ। यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन्।
६५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि वाणिज्य बैंकहरूलाई नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा प्रदान गरिदै आएको स्थायी तरलता सुविधालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ। मौद्रिक नीतिको उद्देश्य प्राप्तिका लागि नभई आन्तरिक भुक्तानी प्रणालीमा आउन सक्ने जोखिमलाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले व्यवस्था गरिएको यो सुविधा वाणिज्य बैंकहरूको पहलमा उपलब्ध गराइने छ। यो सुविधाको समयावधि अधिकतम पाँच दिन यथावत् कायम गरिएको छ। वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधाअन्तर्गत यस बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रू. ४७ अर्ब कर्जा उपयोग गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रू. १०३ अर्ब ८३ करोड उपयोग गरेको माथि उल्लेख भइसकेको छ। ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको दोस्रो बजार विकास हुन नसकेकोले पनि वाणिज्य बैंकहरूले स्थायी तरलता सुविधा अत्यधिक रूपले उपयोग गर्दै आएका छन्।
६६. स्थायी तरलता सुविधा अन्तिम सुरक्षा कवचको रूपमा उपयोग हुनुपर्नेमा पहिलो (तरलता सुविधा) सुरक्षा कवचको रूपमा उपयोग भइरहेको छ। यो सुविधाको अत्यधिक उपयोगले अर्थतन्त्रमा पर्न सक्ने दुष्परिणामलाई रोक्न र अन्तरबैंक मुद्रा बजारलाई प्रोत्साहन गर्न स्थायी तरलता सुविधामा लगाउँदै आएको पेनाल ब्याजदर साविकको २.० प्रतिशतबाट ३.० प्रतिशत कायम गरिएको छ। पछिल्लो ९९-दिने ट्रेजरी बिल्सको औसत ब्याजदर वा विगत एक महिनाभित्रको पछिल्लो रिपो बोलकबोल ब्याजदर, जुन अधिकतम छ, त्यसमा पेनाल ब्याजदर थपेर स्थायी तरलता सुविधा ब्याजदर गणना गर्ने विधि यथावत् कायम गरिएको छ।
६७. नयाँ सञ्चालनमा आएका वाणिज्य बैंकहरूसँग नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्र आवश्यक मात्रामा हुन नसक्ने स्थितिलाई दृष्टिगत गरी स्थायी तरलता सुविधा सीमा विद्यमान ७५ प्रतिशतबाट ९० प्रतिशत कायम गरिएको छ।

कर्जा तथा लघु वित्त व्यवस्थापन

६८. नेपालको सन्दर्भमा संस्थागत कर्जा व्यवस्थापनका तीन पक्षहरू रहेको यस बैंकको धारणा छ। पहिलो पक्ष, परम्परागत उद्योग, व्यापार र उपभोग क्षेत्रमा जाने कर्जाको व्यवस्थापन हो भने दोस्रो पक्ष पूर्वाधार क्षेत्रमा जाने दीर्घकालीन प्रकृतिको कर्जाको व्यवस्थापन हो। तेस्रो पक्ष वित्तीय समावेशी मुद्दालाई सम्बोधन तथा लघुवित्त व्यवस्थापन हो।
६९. बढ्दो संख्यामा सञ्चालनमा आइरहेका वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू मार्फत हाल उद्योग, व्यापार र उपभोग क्षेत्रका लागि आवश्यक पर्ने कर्जाको आपूर्ति परम्परागत ढङ्गले भइरहेको छ। वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले अल्पकालीन निक्षेप तथा ऋण परिचालन मार्फत उद्योग, व्यापार र उपभोग क्षेत्रमा परम्परागत रूपमा कर्जा प्रवाह गरिराखेका छन्। यस बैंकले उद्योग, व्यापार र उपभोग

क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको व्यवस्थापन मौद्रिक उपाय र एकल कर्जा सीमाको व्यवस्थामार्फत गर्दै जाने नीतिलाई निरन्तरता दिनेछ ।

७०. पूर्वाधार क्षेत्रको विकासको लागि आवश्यक पर्ने कर्जा व्यवस्थापन कार्य भने चुनौतीपूर्ण रहेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले अल्पकालीन प्रकृतिको वित्तीय साधन परिचालन गर्ने र हाल संचालनमा रहेका विकास बैंकहरूको पूँजीको आधार सानो रहेकोले पूर्वाधार क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने दीर्घकालीन प्रकृतिको कर्जा व्यवस्थापनमा चुनौती देखिएको छ । यो चुनौतीलाई केही हदसम्म सम्बोधन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट जलविद्युत् जस्तो परियोजनाहरूमा लगानी गर्न सहज होस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा एकल कर्जा सीमा २५ प्रतिशतबाट ५० प्रतिशत पुऱ्याइएको व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ । लघु जलविद्युत् परियोजनामा लगानी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गरिनेछ । यस व्यवस्थाबाट जलविद्युत् परियोजनामा लगानी गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु अभिप्रेरित हुने यस बैंकले विश्वास लिएको छ ।
७१. देशमा विद्यमान ठूला पूर्वाधार उद्योग विकासका लागि देशभित्रैबाट वित्तीय लगानी जुटाउन सक्ने पूर्वाधार विकास बैंकको स्थापनाका लागि नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेटमा रु. २५ करोड छुट्याएको छ । बजेट वक्तव्यमा चालू आर्थिक वर्षमा निजी क्षेत्र र नेपाल सरकारको संयुक्त सहभागितामा सो बैंक स्थापना गरिने उल्लेख छ । यस्तो प्रकृतिको बैंक स्थापनाका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न यस बैंकले पूँजी, लगानी, खराब कर्जा जगेडा जस्ता नियमन मापदण्डहरूको छुट्टै व्यवस्था गर्नेछ ।
७२. पूर्वाधार क्षेत्रमा लगानी गर्न ठूलो परिमाणमा आवश्यक पर्ने वित्तीय साधन परिचालन गर्ने कार्य सहज होस् भन्ने उद्देश्यले पूँजीको आधारमा विस्तार ल्याउन यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिन प्रोत्साहित गर्नेछ । हालसालै केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले एक आपसमा गाभिन देखाएको तत्परताबाट बैंक उत्साही भएको छ । यस अघि २०६१ साउन ११ गते हाइसेफ वित्त कम्पनी लक्ष्मी बैंकमा गाभिएको थियो भने २०६४ असोज १ गते नेपाल बंगलादेश लिजिङ्ग एण्ड फाइनेन्स लिमिटेड नेपाल बंगलादेश बैंकसँग गाभिएको थियो । अबको वित्तीय क्षेत्र सुधारको कडी वित्तीय सुदृढीकरण भएकोले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी आ-आफ्नो वित्तीय खण्डबीच तथा एक आपसमा गाभिने प्रक्रियाले शिघ्रता प्राप्त गर्ने कुरामा बैंक आशावादी छ ।
७३. वित्तीय समावेशी मुद्दालाई सम्बोधन र लघुकर्जा विस्तारका लागि भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूमध्ये ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई आवश्यकताअनुसार पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने कार्यलाई यस बैंकले निरन्तरता दिनेछ । यस्तो पुनर्कर्जामा लगाइने पुनर्कर्जादर आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि ३.५ प्रतिशत यथावत् राखिएको छ ।
७४. साना तथा घरेलु उद्योगहरूलाई प्रवाह गरेको कर्जा धितोमा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूलाई २.५ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । मुद्रास्फीति दर उच्च रहेको विद्यमान स्थितिमा सो पुनर्कर्जादर नबढाई साना तथा घरेलु उद्योगहरूलाई केही राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले यस्तो दर यथावत् राखिएको हो । वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकले यो सुविधाको उपयोग गर्दा सम्बन्धित ऋणीहरूबाट ५.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन् ।
७५. वित्तीय समावेशी मुद्दालाई सम्बोधन गर्न र लघुकर्जामा विस्तार ल्याउन आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि वाणिज्य बैंकहरूको लागि विपन्न क्षेत्रमा जाने कर्जा साविकको अनुपात यथावत् कायम गरी विकास बैंकहरूले १.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूले समेत आफ्नो कुल कर्जाको १ प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस अघि वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको ३ प्रतिशत र विकास बैंकहरूले १ प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको थियो ।
७६. आफ्नो स्वामित्वमा एउटा छुट्टै लघुवित्त संस्था खोली सो सहायक कम्पनी (Subsidiary Company) मार्फत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्ने प्रस्ताव हालसालै वाणिज्य बैंकहरूले अगाडि सारेका छन् । सो प्रस्तावलाई यस बैंकले सकारात्मक रूपमा लिएको छ । तसर्थ, वाणिज्य बैंकहरूले सो संस्था स्थापना गर्न चाहेमा र सोको लागि आवश्यक प्रक्रिया पुरा गरेमा कारोबारको अनुमति दिइनेछ । लघुवित्त कारोबार गर्ने “घ” वर्गको वित्तीय संस्थाको हकमा एकाघर परिवार, फर्म, कम्पनी वा सङ्गठित संस्था वा एकै समूहका कम्पनीको शेयर लगानीको अधिकतम हद चुक्ता पूँजीको २५.० प्रतिशतसम्म हुनसक्ने विद्यमान व्यवस्था रहेकोमा यसरी सहायक कम्पनी स्थापना गर्न वाणिज्य बैंकबाट अनुरोध भई आएमा त्यस्तो शेयर लगानीको सीमामा छुट दिने आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

७७. नेपाल सरकारबाट राष्ट्रिय लघुवित्त नीति, २०६४ जारी भइसकेको छ। उक्त नीतिको कार्यान्वयनका लागि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ भित्रै लघुवित्त ऐन मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ।
७८. राष्ट्रिय लघुवित्त नीति, २०६४ मा लघुवित्त विकास बैंक, वित्तीय सहकारी र वित्तीय गैरसरकारी संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्न एक छुट्टै दोस्रो तहको निकाय (Second Tier Institution) गठन गरिने उल्लेख छ। सो संस्थाको स्थापनाको लागि बैंक प्रयत्नरत रहनेछ। उक्त प्रस्तावित दोस्रो तहको निकायको नियमन तथा सुपरिवेक्षण यस बैंकले गर्नेछ।
७९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा विद्यमान थोक लघुवित्त प्रदायक संस्थाहरूलाई एकीकृत गरी राष्ट्रिय स्तरको लघुवित्त कोष स्थापना गर्ने उल्लेख छ। साथै, उक्त बजेट वक्तव्यमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको लागि रु. १० करोड उपलब्ध गराइने उल्लेख छ। यस बैंकले सो प्रस्तावित कोषको स्थापनाका लागि आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने छ।
८०. अर्गेनिक कफीको माग अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत बढ्दै गएकोले मुलुकको केही जिल्लाहरूमा कृषकहरू कफी खेतीतर्फ आकर्षित भइरहेका छन्। कफी खेतीको विकास र विस्तारको लागि कार्यरत ग्रामीण क्षेत्रका वित्तीय संस्थाहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराइने छ।
८१. वैदेशिक रोजगारको लागि दलित, जनजाति, महिला, उत्पीडित, मधेशी अल्पसंख्यक तथा पिछडिएका वर्गका मानिसहरूले लिएको ऋणको धितोमा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूलाई रु. ५० करोडसम्मको पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि यथावत् कायम गरिएको छ। यो सुविधामा लगाइने पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत रहनेछ। यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी व्याज लिन पाउने छैनन्। उपरोक्त वर्गको परिभाषा नेपाल सरकारले गरे बमोजिम हुनेछ।
८२. नेपाल सरकारको युवा स्वरोजगार तथा रोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत वैदेशिक रोजगारमा जाने कामदारलाई वाणिज्य बैंकहरूमाफत प्रवाह भएको कर्जा तथा यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वित्तीय संस्थाहरूले कुनै पनि वाणिज्य बैंकबाट कर्जा लिई वैदेशिक रोजगारमा प्रवाह गरेको कर्जा रकमलाई समेत सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको विपन्न वर्ग कर्जा लगानीमा गणना गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ।
८३. विपन्न वर्ग कर्जा लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न सामूहिक/व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा गणना हुने गरी प्रवाह गरिएको कर्जाको लागि अतिरिक्त बीस प्रतिशत थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु नपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
८४. परिवर्तन गरिएका मौद्रिक उपायहरूमध्ये बैंकदर, पुनर्कर्जा दरहरू र स्थायी तरलता सुविधा पेनाल दर तत्कालै लागू हुनेछन् भने अनिवार्य नगद अनुपात लगायत अन्य उपायहरू आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को दोश्रो त्रयमास अर्थात् २०६५ कार्तिक १ गतेदेखि लागू हुनेछन्। अनिवार्य नगद अनुपात गणनाको लागि दुई हप्ता पहिलेको निक्षेप लिइने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन र सुपरिवेक्षण

८५. बैकिङ्ग क्षेत्रको स्वस्थ, स्थिरता र सुदृढीकरण कायम गर्ने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई यस बैंकले निरन्तरता दिँदै आएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन तथा सुपरिवेक्षण प्रक्रियामा समसामयिक परिमार्जन गर्दै आएको छ। यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि विश्व बैंकको वित्तीय सहयोगमा शुरू गरिएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ।
८६. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमका तीन भागहरूमध्ये नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनरसंरचना महत्वपूर्ण रहेको छ। बाह्य व्यवस्थापनको व्यवस्थापिछ, यी दुई बैंकहरूको कार्य सञ्चालनमा सुधार आएको छ र दुवै बैंक सञ्चालन मुनाफामा छन्। तर निष्कृत्य कर्जा असुलीमा अपेक्षा गरिएअनुरूप सुधार नआएकोले यी दुवैको नेटवर्थ हाल रु. २३ अर्बले ऋणात्मक रहेको छ। नेपाल बैंक लिमिटेडमा नेपाल सरकारको आंशिक र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पूर्ण स्वामित्व रहेको विद्यमान स्थितिमा पूँजी थप गरी ऋणात्मक रहेको नेटवर्थलाई पूँजी पर्याप्तताको स्तरमा ल्याउन तत्काल सम्भव नभएकोले यी दुवै बैंकलाई बाह्य व्यवस्थापनमा राख्ने कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ।

८७. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको दोस्रो भाग अर्थात् नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग अन्तर्गत जनशक्तिको व्यवस्थापनमा सुधार, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमतामा अभिवृद्धि, जनसम्पर्क कार्यमा सुधार र सूचना प्रविधि विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ ।
८८. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको तेस्रो भागको रूपमा वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि रहेको छ । सो अन्तर्गत पर्ने ऋण असुली न्यायाधिकरण तथा कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण, राष्ट्रियस्तरको बैंकिङ्ग तालिम केन्द्रको स्थापना र नेपाली वित्तीय पत्रकारिताको विकास जस्ता कार्यक्रमहरूलाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण लिई नियतवश ऋण नतिर्नेहरूका विरुद्ध गत वर्षभन्दा सख्त कारवाही गरिने तथा पाँच करोडभन्दा कमको निश्चित रकम साँवा ऋण भएकाहरू विरुद्धसमेत कारवाही गरिने र ऋण असुली न्यायाधिकरणमा रहेको मुद्दाको चापलाई दृष्टिगत गरी थप इजलास स्थापना गरिने उल्लेख भएबाट नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा अन्य वाणिज्य बैंकसँग रहेको निस्क्रिय कर्जाको अनुपात चालू वर्षमा थप घट्ने यस बैंकको विश्वास छ ।
८९. ऋणीहरूको साख मूल्याङ्कनको आधारमा ऋण प्रवाह गरियो भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा व्यवस्थापन तथा कर्जाको शर्त तोक्न र निष्कृय कर्जा अनुपात घटाउन मद्दत पुग्न जाने हुन्छ । यसका साथै उच्च तहको साख मूल्याङ्कन प्रमाणपत्र पाउन प्रतिस्पर्धाको वातावरण सिर्जना भई निजी क्षेत्रको संस्थागत विकास र कारोबारमा पारदर्शिता समेत बढ्ने भएकोले साख मूल्याङ्कन संस्था स्थापना गर्न यस बैंकले निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्नेछ । बैंकहरूको समेत साख मूल्याङ्कन हुने भएकोले यस व्यवस्थाबाट बैंकहरूको बजार शक्तिको अनुगमन हुन जानेछ भने निक्षेपकर्तालाई राम्रो बैंक छनौट गर्न सघाउ पुग्नेछ ।
९०. सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन, २०६४ लागू भई सोही ऐन अन्तर्गत वित्तीय सूचना सङ्कलन, विश्लेषण र जाँचबुझको कार्य गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकमा वित्तीय जानकारी एकाइ स्थापना भइसकेको छ । ऐन अन्तर्गतको कसूरको अनुसन्धान तथा छिनोफानो गर्न नेपाल सरकार सम्पत्ति शुद्धिकरण अनुसन्धान विभागको स्थापना गर्ने क्रममा रहेको छ । यस सन्दर्भमा वित्तीय जानकारी एकाइलाई आवश्यक भौतिक साधन उपलब्ध गराई दक्षता अभिवृद्धि गरी प्रभावकारी पारिने छ । सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐनलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण नियम तयार गरी नेपाल सरकारमा पेश गरिनेछ ।
९१. सम्पत्ति शुद्धिकरण तथा आतङ्कवादी कार्यमा हुने लगानी विरुद्ध सामूहिक अन्तर्राष्ट्रिय प्रयास स्वरूप विभिन्न देशहरूका वित्तीय जानकारी एकाइहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन “इगमोण्ट ग्रुप” स्थापना भई सोमा १०६ राष्ट्र सामेल भइसकेको सन्दर्भमा नेपालको वित्तीय जानकारी एकाइलाई पनि सोमा सामेल हुने प्रक्रिया थालिने छ । साथै, यसतर्फ अन्य मुलुकहरूसँग समझदारीपत्र तयार गरी सहयोग तथा सूचना आदान-प्रदान गर्न शुरूवात गरिनेछ । यस सम्बन्धमा विश्वका धेरै राष्ट्रहरूले आपसी सहयोग कानून निर्माण गरी लागू गरिसकेको हुँदा नेपालको लागि आपसी सहयोग ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
९२. वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेप परिचालनलाई विस्तारै कम महत्व दिदै सापटीमार्फत वित्तीय स्रोत परिचालनमा जोड दिएको देखिएको छ । यसबाट आउन सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने, वित्तीय स्रोत परिचालनमा निक्षेप सङ्कलनलाई बढी जोड दिने र सम्बन्धित संस्थाको तरलता व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउने हेतुले वित्तीय स्रोत परिचालनमा कुल निक्षेपको एक तिहाईभन्दा बढी सापटी रकम हुन नहुने व्यवस्था गरिनेछ । तर “घ” वर्गको वित्तीय संस्थालाई भने यस बमोजिमको सीमा लागू हुने छैन ।
९३. जुनसुकै प्रयोजनको लागि पूँजी वृद्धि गर्ने सन्दर्भमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक/संस्थापक समूहअन्तर्गत शेयर खरिद गर्दा संस्थापक शेयरधनीहरूले तोकिएको ढाँचामा लगानी रकमको आयस्रोतसम्बन्धी विवरण अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ । सोको अभिलेख सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अद्यावधिक गरी राख्नु पर्ने तथा सोसम्बन्धी सम्पूर्ण अभिलेखको प्रतिलिपी यस बैंकमा समेत पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
९४. नेपाल सरकारको राजस्व सङ्कलनमा निश्चित सिद्धान्तको अधीनमा रही डेबिट/क्रेडिट कार्ड प्रयोग गर्ने र भुक्तानीलाई स्वीकार्य मान्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारले नीतिगत निर्णय गरिसकेको छ । चालू आर्थिक वर्षमा वाणिज्य बैंकहरू समेतको राय तथा सुझाव लिई यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याइने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकले तोके अनुसारको न्यूनतम चुक्ता पूँजी कायम गर्ने क्रममा हकप्रद शेयर जारी गर्दा कुनै शेयरधनीले खरिद नगरेमा वा शेयर खरिद गर्ने हक अरूलाई बिक्री वा हस्तान्तरण

- नगरेमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिले स्वविवेकीय आधारमा हकप्रद शेयरको त्यस्तो बिक्री गर्न सक्ने अवस्था रहेबाट यदाकदा यस व्यवस्थाले विकृति समेत ल्याउने सम्भावना रहन्छ । अतः यस बैंकबाट तोकिएको पूँजी कोष अनुपात कायम गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा त्यसरी बिक्री हुन नसकेको हकप्रद शेयरको अंश स्वतः खारेज गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसरी खारेज गर्नु पर्ने अवस्थामा प्रत्येक वर्ष समानुपातिक रूपमा चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्दै लैजानु पर्ने यस बैंकको प्रावधान पालना गर्ने प्रयोजनका लागि त्यस्तो खारेजी गर्नु परेको शेयरको रकमको हदसम्मलाई समायोजन गर्न सकिनेछ ।
९६. यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको मूल आधारको रूपमा वासलका २५ बुँदे सुपरिवेक्षकीय निर्देशक सिद्धान्तहरू लिदै आएको छ । नेपालमा वासल टु लागू गर्ने सम्बन्धमा गठन गरिएको एकर्ड इम्प्लेमेन्टेशन ग्रुप (Accord Implementation Group) को सिफारिसमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि “क” वर्गका इजाजतप्राप्त संस्थाहरूको हकमा वासल टु अनुसारको पूँजीकोष पर्याप्ततासम्बन्धी नियमन लागू भएको छ । जसअनुसार पूँजीकोष कायम गर्दा बैंकहरूको वास्तविक जोखिममा आधारित पूँजीकोष कायम हुने आशा गरिएको छ । यस नयाँ व्यवस्थाले बैंकहरूलाई आफ्नो जोखिम व्यवस्थापनमा थप सजग हुन अभिप्रेरित गर्नेछ । वासल टुलाई नेपालमा कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा उपलब्ध विकल्पहरूमध्ये नेपालको वित्तीय बजार सुहाउँदो सरल विकल्पहरूको प्रयोग गरिएको छ भने वासल कमिटीले तोकेका तीनवटै पिलरहरूको प्रयोग गर्ने गरी लागू गरिएको छ । वासल टु का विकसित विकल्पहरूको प्रयोग हाम्रो बजारमा हुने विकासक्रम अनुसार क्रमशः प्रयोगमा ल्याउने नीति लिइएको छ । वासल टु लागू नभएसम्मका लागि विकास बैंक, वित्त कम्पनी र लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरूको हकमा पूँजीकोष अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ ।
९७. यस बैंकले वासल कोर सिद्धान्तहरूको स्वमूल्याङ्कन गर्ने कार्य र उक्त स्वमूल्याङ्कनबाट देखिएका कमी कमजोरीलाई निर्दिष्ट समयमा पूरा गर्ने गरी लक्ष्य सहितको वासल कोर सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयन योजना तयार गरिसकेको छ । सोही योजनामा उल्लेखित कार्यहरू समय तालिकाअनुसार कार्यान्वयन गर्ने क्रममा यस वर्षदेखि “होम-होस्ट” सम्बन्ध, क्रस बोर्डर बैंकिङ तथा संस्थागत सुशासनसम्बन्धी कार्यहरूमा जोड दिइनेछ ।
९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा उल्लेख्य विस्तार भइरहेको विद्यमान स्थितिमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुँदै आएको छ । प्रभावकारी नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्ने प्रमुख उपायको रूपमा यस बैंकले लिएको छ । वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा भएको विस्तारले सिर्जना गरेको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षकीय चुनौतिको सामना गर्न थोरै जनशक्तिबाट परम्परागत पद्धतिको सुपरिवेक्षण प्रभावकारी हुन नसक्ने भएकोले यस बैंकले नयाँ सुपरिवेक्षकीय उपकरणहरू लागू गर्ने तयारी गरिरहेको छ । यस क्रममा वासल टु अनुसार तोकिएको न्यूनतम पूँजीकोष कायम राख्न नसक्ने बैंकहरू तथा वित्तीय संस्थाको लागि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि नयाँ उपकरणको रूपमा शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action, PCA) कडाईका साथ लागू गरिनेछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएका कमजोरीहरूलाई समयमै निराकरण गर्न तथा सुधारात्मक कारवाहीहरूलाई पनि कमजोरीको स्तरअनुरूप मेल खाने गरी वर्गीकरण गर्दै सुधारका कारवाहीहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले पनि शीघ्र सुधारात्मक कारवाही विनियमावली तयार गरी २०६५ कात्तिक १ गतेदेखि लागू गर्ने निर्णय गरेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएका कमी कमजोरीहरूलाई सुधार गर्न ‘पर्ख र हेर’ को नीति अवलम्बन गर्दा उक्त संस्थाहरू सुधार गर्न नसकिने स्थितिमा पुगी निक्षेपकर्ताले ठूलो नोक्सानी व्यहोर्नु पर्ने अवस्था सिर्जना हुने हुँदा त्यस्तो अवस्था आउन नदिन यो शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी व्यवस्थाले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।
९९. दोस्रो उपकरणको रूपमा अनिवार्य रूपले हरेक वर्ष बैंकहरूको कर्पोरेट तहमा स्थलगत निरीक्षण गरी आवश्यक निर्देशनका साथै प्राप्त विवरणको आधारमा केम्ल्स रेटिङ (CAMELS Rating) गरेर सो बाट प्राप्त सूचकाङ्कको आधारमा बैंकहरूको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१००. बैंकिङ सुपरिवेक्षणको तेस्रो उपकरणको रूपमा निश्चित वित्तीय परिसूचकहरूको आधारमा वित्तीय स्थिति नाजुक हुँदै गएका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई विशेष निगरानीमा राखी आवश्यकतानुसार विशेष स्थलगत निरीक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।

१०१. बैंकिङ्ग सुपरिवेक्षणको चौथो उपकरणको रूपमा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणबाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषणको आधारमा केयल्स रेटिङ (CAELS rating) गरी पूर्व चेतावनी संकेतहरू (Early Warning Signal, EWS) तयार गरी सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लागू गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१०२. बैंकको सुपरिवेक्षण कार्यलाई अझ सान्दर्भिक बनाउँदै लैजाने नीति अनुरूप पाँचौं उपकरणको रूपमा ठूला बैंकहरूको ठूला शाखाहरूको लागि छुट्टै बाह्य लेखापरीक्षकमार्फत शाखाहरूको लेखापरीक्षण गराउँदै लैजाने कार्य आर्थिक वर्ष २०६५/६६ बाट शुरू गरिनेछ । यस सम्बन्धी मापदण्डहरू यस बैंकले तोक्नेछ ।
१०३. बाह्य लेखापरीक्षकहरूले लेखापरीक्षण पश्चात् नेपाल राष्ट्र बैंकमा पठाउने गरी तोकिएको ढाँचा अनुसारको लङ्ग फर्म अडिट रिपोर्ट (Long Form Audit Report) लाई समय अनुसार परिमार्जन गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निरीक्षणको छैटौं उपकरणको रूपमा लिइनेछ ।
१०४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि प्रत्येक बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई जोखिमका आधारमा निरीक्षण गरिने विधि योजनाबद्ध रूपमा लागू गरिनेछ । साथै, सो क्षेत्रमा देखा पर्नसक्ने जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्न समयमै मद्दत पुगोस् भन्ने हेतुले सम्बन्धित बैंकहरूले जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका तयार गरी लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को बजेट वक्तव्यमा कर्मचारी सञ्चय कोष, नागरिक लगानी कोषजस्ता सम्भौतामूलक बचत परिचालन गर्ने निकायहरूको वित्तीय स्वास्थ्यलाई निश्चित मापदण्डको आधारमा अर्को नियमनकारी निकाय स्थापना नभएसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सुपरिवेक्षण गराउने व्यवस्था मिलाउने उल्लेख भएको छ । यस बैंकले उपरोक्त वित्तीय संस्थाहरूको सुपरिवेक्षण कार्यका लागि २०६५ कात्तिक मसान्तभित्र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय मापदण्डहरू जारी गरी सुपरिवेक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्य यसै वर्षदेखि थाल्नेछ ।
१०६. भुक्तानी प्रणालीलाई बढी सरल र प्रभावकारी बनाउने हेतुले वित्त कम्पनीहरूले पनि अटोमेटेड टेलर मेशिन र डिस्पेन्सिङ्ग मेशिनको माध्यमबाट निक्षेप लिने, भुक्तानी दिने, कर्जा दिने कार्य गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले पनि डेबिट कार्ड प्रचलनमा ल्याउन तथा स्वदेशी रकमान्तरको कारोबार गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०७. देशको विभिन्न क्षेत्रमा मुद्रा सहज रूपमा आपूर्ति गर्न तथा यस बैंक र वाणिज्य बैंकको फण्ड ट्रान्सफर लागत घटाउन निजी क्षेत्रका बैंकहरूलाई समेत नोट कोष सुविधा दिइने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०८. यस बैंक र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अधिकांश शेयर स्वामित्व रहने गरी स्वचालित समाशोधन गृहको काम गर्ने एउटा छुट्टै संस्था खडा गर्नेतर्फ आवश्यक कारवाही अगाडि बढाइसकिएको छ । सोसम्बन्धी सम्पूर्ण प्रशासनिक तथा कानुनी प्रक्रियाहरू पूरा गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ भित्रमा नै सो संस्था सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।
१०९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि ट्रेजरी बिल्सको लागि प्रमाणपत्ररहित प्रणाली लागू गरी कम्प्युटर रसिद मात्र उपलब्ध गराउन थालिएको छ । यसबाट लामो र भन्फटिलो कागजी प्रक्रिया पूरा गर्नु नपर्ने हुँदा समय र श्रमको बचत भएको छ । यसै तथ्यलाई ध्यान दिई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि यस बैंकमा खाता खोल्न पाउने बैंक तथा वित्तीय संस्थाको हकमा विकास ऋणपत्रको लागि पनि कम्प्युटर रसिद उपलब्ध गराउन थालिनेछ । उक्त रसिदलाई अन्तरबैंक कारोबार, ऋणपत्रको खरिद/बिक्री, धितो लिने/दिने र भुक्तानी दिन समेत मान्यता दिइनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

११०. नेपालमा कार्य गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय वायुसेवा, त्यस्ता वायुसेवाका जी.एस.ए./पी.एस.ए, तथा ट्राभल टुर एजेन्सीहरूले विदेशी मुद्रामा बिक्री गरेको हवाई टिकटको मूल्य सम्बन्धित वायुसेवालाई भुक्तानी गर्दा यस बैंकबाट रिप्याट्रिएशन (Repatriation) को स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि यस्तो भुक्तानीको लागि यस बैंकले तोकेको विवरणको आधारमा “क” वर्गका बैंकहरूबाट रिप्याट्रिएशन (Repatriation) को सुविधा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ । यसबाट रिप्याट्रिएशन (Repatriation) कार्य छिटो हुन गई कार्य सहज हुने विश्वास लिइएको छ ।
१११. कुटनैतिक नियोग वा अन्तर्राष्ट्रिय एजेन्सी तथा संघ संस्थाको आपूर्ति आदेश (Supply Order) र द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगअन्तर्गत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामै भुक्तानी पाउने भएमा सम्भौताअनुसार आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्री, मेशिन तथा उपकरणहरू भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी

- आयात गर्न एफ.ओ.बी. (FOB) मूल्यको सटही सुविधा यस बैंकमार्फत उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट सम्बन्धित पक्ष लाभान्वित हुने विश्वास लिइएको छ।
११२. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट/टी.टी. का माध्यमबाट सामान आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३०,००० बराबरसम्मको रकम अग्रिम भुक्तानी पठाउन सकिने विद्यमान सीमा व्यवस्थालाई बढाई अमेरिकी डलर ५०,००० बराबर पुऱ्याइने छ। यसबाट आयातकर्ताहरु लाभान्वित हुने विश्वास लिइएको छ।
११३. यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त रेमिट्यान्स कम्पनीहरुको प्रयासबाट हालका वर्षहरुमा उल्लेख्य परिमाणमा रेमिट्यान्स भित्रने क्रम बढ्दै गएको र त्यस्ता कम्पनीहरुले यस बैंकबाट हुने बजार हस्तक्षेपमा सहभागी हुन अनुरोध भइआएको सन्दर्भमा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त रेमिट्यान्स कम्पनीहरु तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरुलाई समेत यस बैंकबाट हुने परिवर्त्य विदेशी मुद्राको बजार हस्तक्षेपमा सहभागी गराउन नीतिगत व्यवस्था मिलाइने छ।
११४. रेमिट्यान्स कम्पनीहरुले रेमिट्यान्सवापत भित्र्याएको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सात दिनसम्म आफ्नै खातामा राख्न सक्ने व्यवस्थालाई बढाई १५ दिन कायम गरिनेछ। यसबाट रेमिट्यान्स भित्र्याउने कार्यमा संलग्न कम्पनीहरु प्रोत्साहित हुने विश्वास लिइएको छ।
११५. विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ/संस्थाहरु र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई अमेरिकी डलर २,५०० सम्मको सटही सुविधा आवश्यक कागजातका आधारमा सोभै “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरुबाट प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ४,००० सम्म पुऱ्याइने छ। यसबाट सेवाग्राहीलाई सुविधा हुने विश्वास लिइएको छ।
११६. प्रतिपत्रलगायत विभिन्न माध्यमबाट विदेशी पक्षलाई अग्रिम परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी पठाउँदा राख्ने गरिएको १० प्रतिशत धरौटी रकम यस बैंकको स्वीकृतिबाट मात्र फुकुवा गर्न पाइने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि काम सम्पन्न भएको प्रमाणको आधारमा सम्बन्धित “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाबाटै यस्तो धरौटी रकम फुकुवा गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट धरौटी फुकुवा गर्दा लाग्ने समयको बचत भई “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्था एवम् व्यवसायीहरु लाभान्वित हुने अपेक्षा गरिएको छ।
११७. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने वस्तुहरुको सूची हाल १२४ पुगेको छ। यस्ता वस्तुहरुको सूची थप गर्दै जाने साविकको नीतिलाई यथावत् राखिएको छ।
११८. नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँग विद्युत् खरिद सम्झौता (Power Purchase Agreement) गरी विदेशी मुद्रामा विद्युत् बिक्री गर्ने, जलविद्युत् कम्पनी/आयोजनाहरुले विद्युत् बिक्री वापतको सटही सुविधा यस बैंकबाट प्राप्त गर्ने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि विद्युत् खरिद सम्झौता र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको सिफारिशको आधारमा “क” वर्गका बैंकहरुबाट यस्तो सटही सुविधा उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट जलविद्युत् कम्पनी/आयोजनालाई सटही सुविधा प्राप्त गर्न सहज हुनेछ।
११९. नेपालस्थित विदेशी दूतावासहरुले भिषा दस्तुरवापत सङ्कलन गरेको नेपाली रुपैयाँ आफ्नो राष्ट्रमा पठाउनु पर्दा यस बैंकबाट सटही सुविधा प्रदान गर्ने गरिएकोमा अबदेखि सम्बन्धित दूतावासको अनुरोधमा यस्तो सटही सुविधा “क” वर्गका बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थामार्फत उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ।

अन्त्यमा,

१२०. प्रस्तुत मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापन, वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण र आन्तरिक तथा बाह्य भुक्तानीको सवलीकरण हुन गई उच्च आर्थिक वृद्धिको लागि अनुकूल आर्थिक वातावरण तयार हुने प्रति बैंक विश्वस्त छ।
१२१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा नेपाल सरकार, वित्तीय समुदाय, नागरिक समाज र दातृ निकायको यस बैंकलाई सदाभै सहयोग मिल्ने यस बैंकले विश्वास लिएको छ।
१२२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउने सबै साभेदारहरुलाई यस अवसरमा बैंकको तर्फबाट धन्यवाद दिन चाहन्छु।

गमर्नर श्री दीपेन्द्रबहादुर क्षेत्रीले २०६६ साउन ९ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन २०५८ मा भएको व्यवस्था बमोजिम यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वार्षिक रुपमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्ने परम्पराअनुरूप आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति २०६५ असोज १३ गते र त्यसको मध्यावधि समीक्षा २०६५ चैत ९ गते प्रकाशित गरेको थियो ।
२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति तयार गर्दा अघिल्लो आर्थिक वर्षमा मुलुकमा विकसित आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको समीक्षा, अघिल्लो वर्षको मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको अवस्था र चालू आर्थिक वर्षमा अंगाल्नु पर्ने नीतिगत आधारको विश्लेषण गरी मौद्रिक नीति २०६६/६७ सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रस्तुत गरिएको छ ।
३. विश्वव्यापी रुपमा संक्रमित भएको विश्व वित्तीय संकटको नकारात्मक प्रभाव विश्वका अधिकांश मुलुकहरूमा परेको छ । सन् २००९ मा विश्वको उत्पादन वृद्धिदर दोस्रो विश्वयुद्धपछि पहिलोपटक ऋणात्मक रहने देखिएको छ । यस अवधिमा आर्थिक संकटग्रस्त मुलुकका सरकार र केन्द्रीय बैंकहरूले परम्परागत तथा गैर-परम्परागत उपायहरूको अवलम्बनद्वारा संकटको प्रभाव कम गर्ने प्रयास गरे । प्रमुख विकसित मुलुकहरूका केन्द्रीय बैंकहरूले व्याजदर न्यूनतम विन्दुमा लगेर मौद्रिक सहजता प्रदान गर्ने गरेका छन् । साथै अप्रिल २००९ मा लण्डनमा जी-२० समूहका सरकार प्रमुखहरूको दोस्रो सम्मेलनमा विद्यमान आर्थिक संकटको समाधानको लागि आफ्नो मुलुकले अवलम्बन गर्ने नीतिगत व्यवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा समन्वय कायम गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गरेका छन् ।
४. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषबाट जारी वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुकको जुलाई ८, २००९ को अपडेट अनुसार भने मन्दीको गहिराई सकिएको जनाएको छ । विश्व अर्थतन्त्र विस्तारै मन्दीको गहिराइबाट बाहिर निस्कन शुरु गरेको छ । तर अर्थतन्त्र सुधार हुने क्रम भने सबै देशमा एकै गतिमा नभएको साथै सुधार अति सुस्त गतिमा भइरहेको जनाएको छ ।
५. नेपालमा पछिल्लो उपलब्ध आर्थिक स्थितिका परिसूचकले पर्यटन तथा वैदेशिक रोजगारमा वित्तीय संकटको प्रभाव पर्न गएको देखाएको छ । वैदेशिक रोजगारमा जानेको संख्या सामान्य रुपमा घटेको छ तर विप्रेषण आप्रवाह भने उत्साहजनक रुपमा बढेको छ । राजनैतिक संक्रमणकालको समूचित व्यवस्थापनमा असहजता, अनिश्चितता, बन्द, हडताल जस्ता कारणले शान्ति सुरक्षामा पर्याप्त चुनौती देखिएको छ । लगानी वातावरण र व्यवसायिक आत्मविश्वास क्षय हुँदै गएको छ । यसले आर्थिक विकास, रोजगारी सिर्जना, शान्त र समुन्नत नयाँ नेपाल बन्ने समय थप टाढिँदै गएको महशुस भएको छ ।
६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपालको मूल्य वृद्धि विगत १७ वर्षकै उच्च रह्यो । केही अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारका वस्तुहरूको मूल्यमा व्यापक गिरावट आएपनि खाद्यान्नको मूल्यमा चापको स्थिति नै रह्यो । लामो शुष्क ऋतुबाट प्रभावित हिउँदे बाली उत्पादन, बन्द हडताल, सिण्डिकेट प्रणाली, कमजोर वितरण र आपूर्ति प्रणाली, उर्जा संकट, तलब तथा ज्यालादरमा भएको वृद्धि, मिलोमतो जस्ता कार्यले मूल्यमा चाप पर्न गयो । यस स्थितिमा मूल्य स्थिरता कायम राख्ने यस बैंकको प्राथमिक उद्देश्य प्राप्तीमा चुनौती खडा हुन गएको छ ।
७. वित्तीय क्षेत्रको विकास र स्थायित्वका लागि मौद्रिक नीतिको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विगतमा विश्वभर नै वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वले खासै प्रमुखता पाउन सकेन जसले गर्दा हालको वित्तीय संकट प्रकट हुन गयो । नेपालमा पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्यामा वृद्धि भएको कारण वित्तीय क्षेत्रमा जोखिम बढेको बारे चर्चा हुने गरेको छ । हालैमा एक विकास बैंक खारेज गर्नुपरेको अवस्थाले पनि समयमै समस्याग्रस्त संस्थाको पहिचान गरी प्रणालीगत जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी कमजोर वित्तीय संस्थाको वित्तीय सुधार गर्नु पर्ने पाठ सिकाएको छ । विश्वका धेरैजसो देशहरूले विश्व वित्तीय संकटलाई थप गहिरिन नदिन वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्नका लागि निक्षेप सुरक्षणको व्यवस्था, सुरक्षण गरिने निक्षेप रकमको सीमा र समय सीमा समेत बढाएका छन् । हामीकहाँ पनि बैकिङ्ग इतिहासमा पहिलो पटक बैंक बन्द भएको घटना, वित्तीय क्षेत्रको सम्बेदनशीलता, बढ्दो वित्तीय संस्थाको संख्याबाट उत्पन्न हुन सक्ने जोखिमलाई दृष्टिगत गरी निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्थाको माग गरेको छ ।

८. हाल नेपालको बाह्य क्षेत्र सहज अवस्थामा रहेको छ । व्यापार घाटा बढेको भएपनि बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा हालसम्मकै उच्च शोधनान्तर बचत कायम हुन गएको छ । विप्रेषणमा अधिक निर्भरताले बाह्य क्षेत्रमा जोखिमको सम्भावना रहने भएकोले वैदेशिक रोजगारीको क्षेत्रलाई थप व्यवस्थित गर्नु पर्ने र विदेशी मुद्रा आप्रवाहको आधारभूत श्रोतहरु पर्यटन र निर्यात व्यापार प्रवर्द्धनमा पनि ध्यान दिनु आवश्यक देखिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को आर्थिक तथा वित्तीय अवस्थाको समीक्षा

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक तथा वित्तीय परिदृश्य

९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरेपछिको अवधिमा विश्वको आर्थिक परिवेशमा नाटकीय परिवर्तन आयो । विश्व वित्तीय संकटपछि विश्व आर्थिक परिदृश्य निरन्तर निराशाजनक बन्दै गएको छ । उत्पादन, रोजगारी, खुद्रा बिक्री (retail sales), समग्र माग, विश्व व्यापार जस्ता परिसूचकहरुको अवस्था निराशाजनक रहेको छ । मुद्राकोषले जुलाई ८, २००९ मा जारी गरेको वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुक अपडेट अनुसार सन् २००८ मा ३.१ प्रतिशतले बढेको विश्वको उत्पादन, सन् २००९ मा १.४ प्रतिशतले खुम्चिने प्रक्षेपण छ । कोषका अनुसार विकसित मुलुकको उत्पादनमा भन्दा ठूलो गिरावट आउने छ । अमेरिका, युरो क्षेत्र र जापानको उत्पादन क्रमशः २.६ प्रतिशत, ४.८ प्रतिशत र ६.० प्रतिशतले गिरावट आउने तथा उदयीमान मुलुक चीन र भारतको उत्पादन क्रमशः ७.५ प्रतिशत र ५.४ प्रतिशत मात्रले बढ्ने कोषको प्रक्षेपण छ । सन् २०१० मा भने विश्व उत्पादन २.५ प्रतिशतले बढ्ने कोषको प्रक्षेपण रहेको छ । सन् २००९ को प्रथम त्रयमासमा अमेरिका, युरो क्षेत्र र जापानको उत्पादन क्रमशः ५.५ प्रतिशत, ४.९ प्रतिशत र १४.२ प्रतिशतले घटेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनले सन् २००९ मा विश्वमा बेरोजगारी दर ७.४ प्रतिशतसम्म पुग्न सक्ने जनाएको छ । अमेरिकामा सन् २००९ को जुन महिनामा बेरोजगारी दर ९.५ प्रतिशत पुग्यो भने युरो क्षेत्र, संयुक्त अधिराज्य र जापानमा बेरोजगारी दर उल्लेख्य बढेको छ ।
१०. आर्थिक वृद्धिको इन्जिनको रूपमा स्थापित भइसकेको व्यापार, विश्व आर्थिक संकटबाट नराम्रोसँग प्रभावित बनेको छ । वितेका दुई दशकदेखि विश्व व्यापारको वृद्धि विश्वको उत्पादन वृद्धिभन्दा बढी रहँदै आएकोमा सन् २००९ मा विश्वको व्यापार (वस्तु तथा सेवा) १२.२ प्रतिशतले घट्ने प्रक्षेपण अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले गरेको छ । सन् २००८ मा विश्व व्यापार २.९ प्रतिशतले बढेको थियो । विश्वव्यापी मागमा आएको तिब्र गिरावट, व्यापार कर्जामा आएको संकुचन एवम् राष्ट्रहरुको संरक्षणवादी प्रवृत्तिका कारणले विश्व व्यापारको आयतन बढी दरले घट्ने देखिएको हो । वित्तीय संकटपछि विश्वका केही मुलुकहरुको स्वदेशी उद्योगधन्दाको संरक्षण गरी रोजगारी कायम राख्ने प्रयास गरिरहेका छन् । तर विश्व व्यापार संगठनले यस्ता उपायले भन्नु रोजगारी गुम्ने सम्भावना रहेको भनी सचेत हुन आग्रह गरेको छ । संरक्षणवादले व्यापारमा “जस्तालाई त्यस्तै” (retaliation) को नीति अवलम्बन गरिँदै जाने भएकोले अहिलेको संकटबाट माथि उठाउन व्यापार सहयोगी हुनमा कठिनाई हुने जनाइएको छ ।
११. सन् २००९ मा विकसित मुलुकहरुमा उपभोक्ता मूल्य ०.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण मुद्राकोषले गरेको छ । उदयीमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरुमा भने ५.३ प्रतिशतले उपभोक्ता मूल्य बढ्ने प्रक्षेपण छ ।
१२. विश्वभरका विशेषगरी विकसित मुलुकका केन्द्रीय बैंकहरुले नीतिगत दरहरु ऐतिहासिक रूपमा कटौती गरी व्यापक तरलता प्रवाह गरेका छन् । यसले गर्दा अल्पकालिन व्याजदरमा कमी आएको भएपनि कर्जा प्रवाहको विस्तारमा तिब्रता आउन सकेको छैन । विश्वव्यापीरूपमा वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा गिरावट आएकोले पनि केन्द्रीय बैंकहरु आर्थिक, मौद्रिक सहजताको नीति अख्तियार गर्ने लाभ लिइरहेका छन् । विश्व वित्तीय संकटपछि विकसित आर्थिक र वित्तीय घटनाक्रमको विश्लेषण आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा पनि भइसकेको छ ।

गार्हस्थ्य उत्पादन

१३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर सामान्य रहने अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा ७.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल हुने अपेक्षा गरिएको थियो । मौसम अनुकूल रही कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने, संविधानसभाको चुनाव पश्चात् बन्द, हडताल न्यून भई समग्र शान्ति सुरक्षा सुदृढ हुन जाने तथा लगानीको वातावरण बन्ने र व्यवसायिक आत्मविश्वासमा वृद्धि भई उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विस्तारमा तिब्रता आउने अनुमानका आधारमा उक्त स्तरको आर्थिक वृद्धिदर अपेक्षा गरिएको थियो । तर हिउँदमा मौसमी प्रतिकूलताका कारण हिउँदेवालीको उत्पादन सन्तोषजनक

- नभएकोले समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर सामान्य मात्र रहने देखिएको छ । त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ का शुरुका महिनाहरूमा उद्योगी र कामदार बीच देखिएको असमझदारी, कोशी नदीको कटानका कारण पूर्व क्षेत्रसँगको स्थलमार्ग अवरुद्ध, बन्द हडतालको निरन्तरता, विद्युत् लोडसेडिङको समस्या, सरकारको पूँजीगत खर्चमा आएको कमी तथा विश्व आर्थिक संकटले अपेक्षा गरेअनुसारको आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन सक्ने स्थिति रहेन ।
१४. नेपाल सरकार, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.८ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ४.७ प्रतिशत रहने प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत एवम् उत्पादकको मूल्यमा ५.३ प्रतिशत हुने संशोधित अनुमान केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले गरेको छ ।
१५. क्षेत्रगत वर्गिकरणका आधारमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा २.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रारम्भिक अनुमान छ । हिउँदमा खडेरी परेकोले समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा प्रमुख हिउँदेवाली गहुँको उत्पादनमा १४.५ प्रतिशत र दालको उत्पादनमा ५.३ प्रतिशतले कमी आएको अनुमान छ । यिनै कारणले गर्दा प्रमुख अन्न तथा अन्य वाली समूहको उत्पादन ०.७ प्रतिशतले घट्न गई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा समग्र कृषि उत्पादन वृद्धिदर सामान्य रहन जाने देखिएको हो ।
१६. गैर-कृषि क्षेत्र अन्तरगत आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा उद्योग क्षेत्रको उत्पादन सीमान्त १.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान रहेको छ । उद्योग अन्तरगत उत्पादनमूलक उद्योग तथा विद्युत् उप-क्षेत्रको उत्पादन क्रमशः ०.५ प्रतिशत र १.१ प्रतिशतले घट्ने पूर्वानुमान छ । अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक र विद्युत् उत्पादन क्रमशः ०.२ प्रतिशत र ३.७ प्रतिशतले बढेको थियो । ७० मेगावाटको मध्य-मस्याङ्गदीबाट २०६५ माघदेखि उत्पादन शुरु भएपनि कलेखानीको जलाशयमा पानीको सतह घटेको, भोटेकोशी विद्युत्गृह तीन महिनासम्म बन्द भएको र कोशीको वाढीको कारण कटैया-दुहवी प्रशारण लाइन क्षतिग्रस्त भएको कारणले विद्युत् आपूर्तिमा कमी आएको थियो । त्यसैले यस उप-क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धिमा गिरावट आएको छ । यसको फलस्वरूप लोडसेडिङमा वृद्धि हुन गई औद्योगिक उत्पादन लगायत समग्र अर्थतन्त्रको गतिविधि विस्तार एवम् उत्पादकत्वमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गएको छ ।
१७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्मको औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्कको प्रारम्भिक तथ्याङ्क अनुसार अघिल्लो वर्षको तुलनामा औद्योगिक उत्पादन १.१ प्रतिशतले घटेको छ । औद्योगिक उत्पादन समूहमध्ये वनस्पति घ्यू, दुग्ध उत्पादन, कपडा, ऊनी गलैँचा, तयारी पोशाक, औषधि, सिमेन्ट, फलामको छड तथा पाता र विद्युतीय तार जस्ता वस्तुहरूको उत्पादनमा गिरावट आएकोले समग्र औद्योगिक उत्पादन घटेको हो । उल्लेखित अवधिमा वनस्पति घ्यूको उत्पादन ११.४ प्रतिशत, तयारी पोशाक १२.३ प्रतिशत, औषधि ६.० प्रतिशत, ऊनी गलैँचा १२.५ प्रतिशत, धागो ५.३ प्रतिशत, सिमेन्ट ९.८ प्रतिशत, फलामको छड तथा पाताको उत्पादन ८.० प्रतिशतले गिरावट आएको छ ।
१८. सेवा क्षेत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा ५.९ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान छ । सेवा क्षेत्र अन्तरगत यातायात, भण्डारण तथा संचार र शिक्षा क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि उल्लेख्य क्रमशः ७.९ प्रतिशत र ९.९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।
१९. माग पक्षबाट कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा निजी तथा सरकारी उपभोग (२०५७/५८ को मूल्यमा) को वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा बढेको छ भने कुल स्थीर पूँजी निर्माणको वृद्धिदरमा सीमान्त रूपले कमी आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल उपभोग माग ६.० प्रतिशत र लगानी माग ५.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल उपभोग र कुल स्थीर पूँजी निर्माणको गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात क्रमशः ९२.० प्रतिशत र २१.२ प्रतिशत रहने अनुमान छ । निजी क्षेत्रको लगानी कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपात भने १७.० प्रतिशत रहेको छ । कुल खर्चयोग्य आय आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा २१.२ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । यस्तो आय अघिल्लो वर्ष २०६४/६५ मा १३.९ प्रतिशतले बढेको थियो । खुद ट्रान्सफर आय विशेषगरी विप्रेषण उत्साहजनक रूपले बढ्ने कारणले कुल खर्चयोग्य आय वृद्धि उल्लेख्य रहने देखिएको हो ।
२०. सन् २००९ को जनवरीदेखि जुन महिनासम्म हवाईमार्गबाट नेपाल भ्रमणमा आउने पर्यटक संख्यामा ६.० प्रतिशतले कमी आएको छ । यस अवधिमा भारतीय पर्यटक आगमन संख्या ७.० प्रतिशतले घटेको छ । यस ६ महिनामा अप्रिल र जुन महिनाबाहेक अन्य महिनाहरूमा सन् २००८ को सोही महिनाहरूको तुलनामा पर्यटक आगमन संख्या घटेको छ । विश्व आर्थिक संकट तथा स्वदेशभित्रै पनि बन्द, हडताल,

कमजोर शान्तिसुरक्षाको स्थितिका कारणले पनि हवाईमार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक आगमन संख्या घटेको हो ।

२१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वैदेशिक रोजगारमा जान स्वीकृति लिनेको संख्या अघिल्लो वर्षको तुलनामा १२.८ प्रतिशतले घटेको छ । रोजगारीका लागि गन्तव्य मुलुकहरूमध्ये युनाइटेड अरब इमिरेट्स (३०.१ प्रतिशत), मलेशिया (३०.६ प्रतिशत) र कतार (१०.८ प्रतिशत) जाने श्रमिकको संख्या घटेको छ भने साउदी अरेबिया (१५.० प्रतिशत) तर्फ जानेको संख्या भने बढेको छ । विश्व आर्थिक मन्दीका कारण विश्वभर रोजगारी कटौती भइरहेकाले वैदेशिक रोजगारीका लागि बाह्य मुलुक जाने नेपालीको संख्यामा कमी आएको हो ।
२२. विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभावले विदेशमा काम गर्न गएका कतिपय नेपालीहरू कामको बीचैमा फर्कनु परेको छ । वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन बोर्डको तथ्याङ्क अनुसार २०६५ फागुनदेखि २०६६ असारसम्म १८६ जना विश्व आर्थिक मन्दीका कारणले वैदेशिक रोजगारीबाट काम छोडी नेपाल फर्किएका छन् । यस्तो कारणबाट फर्किनेहरूले वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन बोर्डबाट रु. १५ लाख ४३ हजारको क्षतिपूर्ति प्राप्त गरिसकेका छन् ।

मूल्य स्थिति

२३. २०६६ वैशाख महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १२.९ प्रतिशत रहेको छ । २०६५ वैशाख महिनामा यस्तो मुद्रास्फीति ९.२ प्रतिशत रहेको थियो । समग्र सूचकाङ्कमध्ये खाद्य तथा पेय पदार्थ र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः १६.५ प्रतिशत र ८.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धि क्रमशः १३.० प्रतिशत र ५.३ प्रतिशत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वार्षिक उपभोक्ता मूल्य १३.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा यस्तो मुद्रास्फीति ७.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को उत्तरार्द्धबाट नै नेपालले उच्च मूल्य वृद्धिको सामना गर्नु परिरहेको छ । विश्व आर्थिक मन्दिपछि विश्वका अधिकांश मुलुकहरूमा मुद्रास्फीति दर घट्दै गएको छ । खाद्यान्न, पेट्रोलियम पदार्थ, फलाम, तामा, पाम आयल जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय वस्तुहरूको मूल्यमा भारी गिरावट आएकोले विश्वभर मूल्य सूचकाङ्क ह्रास आएको छ । भारतमा मुद्रास्फीति मापन गर्ने थोक मूल्य सूचकाङ्क २००९ को जुन महिनामा ऋणात्मक रह्यो । विगतमा भारतको मुद्रास्फीतिको प्रभाव नेपालमा पर्दै आएको तर हाल भारतमा मूल्य घटेको अवस्थामा सो प्रभाव नपरेको अवस्था विद्यमान छ । भारतको थोक मूल्य सूचकाङ्क बास्केट र नेपालको मुद्रास्फीति मापन गरिने उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क समावेश भएका वस्तुहरू फरक भएकोले भारतीय थोक मूल्यको प्रभाव नदेखिएको हो । यसका साथै भारतमा पनि उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित उपभोक्ता मुद्रास्फीति २००९ को मई महिनामा १०.२ प्रतिशत पुगेको छ । खाद्यजन्य वस्तुहरूको मूल्य उच्च नै रहिरहेकोले नेपालको उपभोक्ता मुद्रास्फीतिमा चापकै स्थिति रहेको हो । बन्द, हडताल, उर्जा संकट, तलब तथा ज्यालादर वृद्धि, मूल्य निर्धारणमा मिलिमतो जस्ता कारणहरूले मूल्य स्थितिमा सुधार आउन सकेन । साथै भारतले खाद्यान्न निर्यातमा रोक लगाएको कारणले आपूर्ति व्यवस्था समेत प्रभावित भएकोले मूल्य वृद्धि हुनुमा सघाउ पुऱ्याएको छ ।
२५. राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २०६६ वैशाख महिनामा १५.५ प्रतिशत रहेको छ भने २०६५ वैशाखमा १०.१ प्रतिशत रहेको थियो । थोक मूल्य अन्तर्गतका कृषिजन्य वस्तु, आयातीत वस्तु र स्वदेशी उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः २३.४ प्रतिशत, ८.४ प्रतिशत र ७.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः १०.३ प्रतिशत, ८.९ प्रतिशत र ११.७ प्रतिशतले बढेको थियो ।
२६. २०६६ वैशाख महिनामा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क २१.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्ष सो सूचकाङ्क ७.० प्रतिशतले बढेको थियो । उक्त सूचकाङ्कमध्ये तलब सूचकाङ्क २०६६ वैशाखमा १९.८ प्रतिशत र ज्यालादर सूचकाङ्क २२.५ प्रतिशतले बढेको छ । २०६५ असोज महिनादेखि सरकारी कर्मचारी लगायत सुरक्षाकर्मी, शिक्षक, संस्थानका कर्मचारीको तलबमा वृद्धि, श्रमिकको ज्यालादर पनि वृद्धि भएको कारणले उक्त सूचकाङ्कमा बढी चाप परेको हो । २०६६ वैशाखमा ज्यालादर अन्तरगत कृषि मजदूर, औद्योगिक मजदूर र निर्माण मजदूरको ज्यालादर सूचकाङ्क क्रमशः २७.८ प्रतिशत, १५.० प्रतिशत र २१.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

२७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल सरकारी खर्च ३२.४ प्रतिशतले बढेर रु. २१३ अर्ब ५८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष कुल सरकारी खर्च २०.८ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपाल सरकारको कुल खर्चमध्ये चालू खर्च ३३.५ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च ३७.० प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष उपरोक्त खर्चहरू क्रमशः १८.६ प्रतिशत र ३४.७ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा सरकारी कर्मचारीहरूको तलब वृद्धि तथा गैर-बजेटरी खर्चमा वृद्धि भएकोले चालू खर्चको वृद्धिदर बढी भएको हो । आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर पूँजीगत खर्च बढ्ने प्रवृत्ति, सार्वजनिक खरीदमा भएको भुक्तानी, साना किसान ऋण मिनाहा कार्यक्रम अन्तर्गत उल्लेख्य रकम भुक्तानी भएको र स्थानीय निकायतर्फ निकास बढेकोले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पूँजीगत खर्चको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा बढी रहन गएको हो ।
२८. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालन ३२.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४२ अर्ब २१ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा राजस्वको वृद्धिदर २२.७ प्रतिशत थियो । राजस्व प्रशासनमा सुधार, राजस्व चुहावट नियन्त्रण, स्वयम्कर घोषणा कार्यक्रमको दृढतापूर्वक कार्यान्वयन, आयातमा भएको वृद्धि, संस्थागत आयकरमा भएको वृद्धि, घरजग्गा कर र घरजग्गा रजिष्ट्रेशनमा भएको उल्लेख्य वृद्धिका कारणहरूले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा राजस्व परिचालनमा उत्साहजनक विस्तार भएको हो । राजस्व परिचालनका अतिरिक्त सरकारलाई प्राप्त हुने वैदेशिक अनुदान ७०.१ प्रतिशतले उल्लेख्य वृद्धि भएको छ भने वैदेशिक ऋण १५.९ प्रतिशतले बढेको छ ।
२९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा सरकारको बजेट घाटा रु. ३६ अर्ब ८० करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्ष सरकारी बजेट रु. ३३ अर्ब ४१ करोडले घाटामा रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपाल सरकारले रु. १० अर्ब ४१ करोड वैदेशिक ऋण र बाँकी आन्तरिक ऋणको परिचालन मार्फत बजेट घाटा पूर्ति गर्ने संशोधित अनुमान रहेको छ ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपाल सरकारको रु. २५ अर्ब आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने संशोधित अनुमान रहेकोमा रु. १८ अर्ब ४२ करोड मात्र परिचालन गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा रु. ८ अर्ब ७८ करोड आन्तरिक ऋण भुक्तानी गरेकोले खुद आन्तरिक ऋण परिचालन (अधिविकर्ष बाहेक) रु. ९ अर्ब ६३ करोड मात्र रहेको छ । सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकसँग लामो समय उच्च परिमाणको नगद बचत कायम गरेकोले बजेट अनुमानभन्दा कम आन्तरिक ऋण परिचालन भएको हो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा परिचालन गरिएको कुल आन्तरिक ऋणमध्ये रु. ९ अर्ब ट्रेजरी बिल, रु. ७ अर्ब ७५ करोड विकास ऋणपत्र र रु. १ अर्ब ६७ करोड नागरिक बचतपत्र मार्फत उठाइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा उठाइएको खुद आन्तरिक ऋण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १.० प्रतिशत हुन आउँछ ।

बाह्य क्षेत्र

३१. गत सेप्टेम्बर २००८ देखि विश्वभर फैलिएको विश्व वित्तीय संकटबाट उत्पन्न प्रतिकूल अवस्थामा समेत नेपालको बाह्य क्षेत्र सन्तोषजनक रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा मुलुकको शोधनान्तर रु. ४३ अर्ब ६ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर रु. १९ अर्ब ८८ करोडले बचतमा थियो । पछिल्लो दुई महिनाको आयात समेतलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा शोधनान्तर बचत रु. ३५ अर्ब ३७ करोड हुने अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा शोधनान्तर बचत रु. १२ अर्ब रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धि भएको, निर्यात व्यापार वृद्धि भएको, नेपाल सरकारलाई प्राप्त वैदेशिक नगद अनुदानमा पनि वृद्धि भएकोले शोधनान्तर बचत उत्साहजनक देखिएको हो । समीक्षा अवधिमा चालू खाता पनि रु. ३७ अर्ब ४ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खाता रु. ७ अर्ब १३ करोडले बचतमा रहेको थियो ।
३२. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा नेपालीहरूले विदेशमा काम गरी पठाएको विप्रेषण आप्रवाह ५५.५ प्रतिशतले उत्साहजनक वृद्धि भई रु. १६९ अर्ब १८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. १०८ अर्ब ७७ करोड विप्रेषण बापत प्राप्त भएको थियो । अमेरिकी डलरमा विप्रेषण आप्रवाह २९.७ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर २ अर्ब २० करोड भित्रिएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ६९ करोड विप्रेषण बापत प्राप्त भएको थियो ।

३३. विश्व आर्थिक संकटले विश्वभर रोजगारी गुम्दै गएको अवस्थामा नेपालमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उत्साहजनक रूपमा बढ्नु सकारात्मक पक्ष हो । एकातिर रोजगारीमा कटौती र अर्कोतिर नेपाली कामदार जाने प्रमुख गन्तव्य भएका खाडी क्षेत्रका मुलुकहरूको प्रमुख आयश्रोत तेलको मूल्यमा आएको गिरावटका कारण वैदेशिक रोजगार क्षेत्र समस्यामा पर्ने आशंका व्यक्त नभएका होइनन् । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अघिल्लो वर्षको तुलनामा वैदेशिक रोजगारीका लागि जानेको संख्या घटेपनि बाहिर बसी काम गर्ने कुल संख्या (stock) भने बढिरहेको हुँदा विप्रेषण आप्रवाह बढ्दै गएको हो । लिबिया, रोमानिया तथा पोल्याण्ड जस्ता मुलुकहरू पनि नयाँ गन्तव्य मुलुकको रूपमा अगाडि देखिएका छन् ।
३४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा विप्रेषण आप्रवाह कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २० प्रतिशत हुने अनुमान रहेको छ । नेपालमा शोधनान्तर स्थिति अनुकूल बनाई बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्न विप्रेषण आप्रवाहको उल्लेखनीय भूमिका रहेको छ । विप्रेषणले गरिबी घटाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याइरहेको छ भने नेपालीको उपभोगमा विस्तार आई सामाजिक कल्याणमा अभिवृद्धि भएको छ । विप्रेषणबाट प्रत्यक्ष वा परोक्षरूपमा अन्य क्षेत्रहरूको क्रियाकलाप विस्तारमा सहयोग पुगेको छ । यसले बैंक तथा वित्तीय संस्थाको साधन परिचालन बढाएको छ भने स्वदेशमा कामदार जनशक्तिको आपूर्ति कम भई वास्तविक ज्यालादर पनि बढ्न गएको छ । तर बढ्दो विप्रेषण निर्भरताले देश विप्रेषण धराप (Remittance Trap) मा पर्नसक्ने तर्क पनि गर्ने गरिन्छ । बढ्दो विप्रेषण प्राप्त हुने देशका नीति निर्माताहरू स्वदेशमा पूर्वाधार विकास, निजी क्षेत्रको लगानी वातावरण बनाउन, समयानुकूल आर्थिक नीतिमा सुधारका कार्यक्रम ल्याउन उत्प्रेरित नहुने बहस गर्ने गर्दछन् । यसका अतिरिक्त विप्रेषणमा अधिक निर्भरताले बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा भविष्यमा उतार चढाव आउन सक्दछ । यस सन्दर्भमा विदेशी मुद्रा आर्जनका लागि अन्य बैकल्पिक श्रोतको विकासमा ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता छ । कामका लागि बाहिर जाने नेपालीहरू ठगिने र असुरक्षित रहने प्रवृत्ति बढेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिक बजारमा नेपाली श्रमिकलाई प्रतिस्पर्धि बनाई राख्न उनीहरूको उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।
३५. वस्तु व्यापारतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा वस्तु निर्यात १९.८ प्रतिशतले बढेको छ । जसमध्ये भारततर्फको निर्यात १०.५ प्रतिशत र अन्य मुलुकतर्फ ३८.८ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निर्यात व्यापार २.४ प्रतिशतले घटेको थियो । भारततर्फको निर्यात ७.४ प्रतिशतले घटेको थियो भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ९.८ प्रतिशतले बढेको थियो । भारततर्फ मुख्यतया तयारी पोशाक, कपडा, जी.आई.पाइप, खयर र टुथपेष्ट एवम् मुलुकतर्फ दाल, पश्मिना, ऊनी गलैँचा, तयारी पोशाक र हस्तकलाका सामानको निर्यातमा वृद्धि भएको छ ।
३६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा कुल आयात २५.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष सोही अवधिमा कुल आयात १६.८ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात ११.५ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात ५०.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष भारतबाट २५.७ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट ३.७ प्रतिशतले आयातमा वृद्धि भएको थियो । भारतबाट मुख्यतया अन्य मेशिनरी तथा पार्टपूजा, सवारी साधन तथा पार्टपूजा, कोल्ड रोल्ड शीट इन क्वाइल, सिमेन्ट र अन्य मुलुकबाट विशेषगरी सुन, विद्युतीय सामग्री, एम.एस. बिलेट, भटमासको तेल तथा अन्य मेशिनरी तथा पार्टपूजाको आयातमा विस्तार भएको छ ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा नेपालको कुल व्यापारको ५८.१ प्रतिशत अंश भारतसँग र बाँकी ४१.९ प्रतिशत अन्य मुलुकसँग भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारतसँग ६४.८ प्रतिशत र अन्य मुलुकतर्फ ३५.२ प्रतिशत व्यापार भएको थियो । समीक्षा अवधिमा नेपालको निर्यातले २४.८ प्रतिशत मात्रै आयात धान्न सकेको छ भने कुल व्यापारमा निर्यात र आयातको अंश क्रमशः २०.० प्रतिशत र ८०.० प्रतिशत रहेको छ । त्यसैले आयात व्यापारको उल्लेख्य वृद्धिले व्यापार घाटा बढाउनमा सहयोग पुऱ्याएको छ । निर्यातमा उल्लेख्य वृद्धि नभई व्यापार घाटा कम गर्न सक्ने स्थिति पनि छैन ।
३८. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट भएको आयातमा कमी आएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रु. २६ अर्ब ७२ करोड बराबरको आयात भएकोमा समीक्षा अवधिमा रु. २५ अर्ब ४२ करोड बराबरको मात्र आयात भएको छ । भारतीय रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग न्यूनमूल्यन भएकोले अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट गर्ने आयातमा कमी आएको हो ।
३९. २०६६ वैशाख मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६५ असार मसान्तको तुलनामा ३३.३ प्रतिशतले बढेर रु. २८३ अर्ब ४३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सञ्चिति १९.३ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू खातामा उच्च बचत रहेका कारण विदेशी विनिमय सञ्चितिमा उल्लेख्य वृद्धि भएको

हो । अमेरिकी डलरमा २०६५ असार मसान्तको तुलनामा २०६६ बैशाख मसान्तमा कुल सञ्चिति १५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर ३ अर्ब ५८ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलरमा कुल सञ्चिति १५.५ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले १२.४ महिनाको वस्तु आयात र १०.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ ।

४०. २०६५ असार मसान्तमा एक अमेरिकी डलरको नेपाली रुपैयाँसँगको विनिमय दर रु. ६८.८० रहेकोमा २०६६ असार मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ १२.२ प्रतिशतले न्यूनमूल्यन भई रु. ७८.३५ भएको छ । नेपाली रुपैयाँको भारतीय रुपैयाँसँग स्थिर विनिमयदर प्रणाली रहेकोले नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग न्यूनमूल्यन भएको हो । नेपाली अर्थतन्त्र र विदेशी मुद्रा सञ्चितिमा कुनै उतारचढाव नआएको अवस्थामा समेत भारतमा उच्च विदेशी पूँजी आप्रवाह भएको अवस्थामा भारतीय रुपैयाँसँगै नेपाली रुपैयाँ पनि अधिमूल्यन हुने गर्दछ । यसले गर्दा अर्थतन्त्रको अवस्था अनुसार विनिमयदरमा नमिल्दो व्यवहार भने देखिने गर्दछ । नेपाल राष्ट्र बैंकले यस अवस्थाको निरन्तर अनुगमन गर्दै जाने गरेको छ ।
४१. नेपाली रुपैयाँको न्यूनमूल्यनले तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यातलाई सकारात्मक प्रभाव पारेको छ । कुल निर्यातमा अन्य मुलुकतर्फ हुने निर्यातको अंश ३८.० प्रतिशत रहेको छ । तर यसले आयात व्यापारलाई भने नकारात्मक प्रभाव पारेकाले मुद्रा न्यूनमूल्यनबाट खुद फाइदाको यकिन भने निर्यातजन्य वस्तुमा आयातीत वस्तुको प्रयोग मात्रा (input content) मा भर पर्दछ । नेपाली रुपैयाँको न्यूनमूल्यनले निर्यातलाई सकारात्मक असर पारेको देखिन्छ भने आयातमा आधारित अर्थतन्त्र भएकोले यसले व्यापारिक वस्तु (tradable goods) मार्फत देशभित्र मूल्यस्तरमा चाप पारेको छ ।
४२. निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता मापन गर्ने एउटा प्रमुख सूचकाङ्क व्यापार भारित यथार्थ प्रभावकारी विनिमय दर हो । बाह्य क्षेत्र स्थायित्वका लागि पनि यथार्थ प्रभावकारी विनिमय दर तटस्थ बनाइराख्नु आवश्यक हुन्छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले सरल विधिबाट यथार्थ प्रभावकारी विनिमय दर गणना गर्दै सोको अनुगमन गर्दै आएको छ । नेपाली रुपैयाँको व्यापार भारित यथार्थ प्रभावकारी विनिमय दर २०६५ असारको तुलनामा २०६६ बैशाखमा नगन्य मात्रामा अधिमूल्यन भएको छ । यसको प्रमुख कारण भारत तथा विकसित अर्थतन्त्रको तुलनामा नेपालमा उच्च मुद्रास्फीति रहनु हो । उत्पादकत्वमा सुधार नभएको स्थितिमा यथार्थ प्रभावकारी विनिमयदरको अधिमूल्यनले निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता ह्रास भएको संकेत गर्दछ । यथार्थ प्रभावकारी विनिमयदरलाई तटस्थ राख्नका लागि मूल्य स्थिरतामा जोड दिनु आवश्यक छ ।

वित्तीय बजार

४३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेप्से परिसूचकमा निकै उतारचढाव आयो । २०६६ असार मसान्तमा नेप्से सूचकाङ्क २०६५ असार मसान्तको तुलनामा ६.९ प्रतिशतले घटेर ७४९.११ पुगेको छ । यो सूचकाङ्क २०६५ असार मसान्तमा ८०६.२६ थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को १२ महिनाको अवधिमा २०६५ भदौ १५ गते नेप्से सूचकाङ्क उच्च ११७५ विन्दुमा पुग्यो भने २०६५ माघ ९ गते ६०९ मा भर्रेर समीक्षा अवधिको सबभन्दा कम विन्दुमा पुग्यो । देशको कमजोर शान्ति सुरक्षा स्थितिका कारण लगानीको वातावरण नबनेको, राजनैतिक संक्रमण बढ्दै गएकोले लगानीकर्ताहरूमा निराशा छाएको, नयाँ प्राथमिक शेयर निष्काशनबाट शेयरको आपूर्ति पनि बढेको कारण शेयर बजारमा केही शिथिलता आई नेप्से परिसूचकमा गिरावट आएको हो । २०६६ असार मसान्तमा बजार पूँजीकरण २०६५ असार मसान्तको तुलनामा १९.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५१२ अर्ब ४१ करोड पुगेको छ । बजार पूँजीकरण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ४० प्रतिशत हुन आउँछ । बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सबैभन्दा ठूलो अंश ७३.३ प्रतिशत उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको १.८ प्रतिशत, होटल समूहको १.१ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.३ प्रतिशत, जलविद्युत् समूहको ४.० प्रतिशत र अन्यको १९.४ प्रतिशत रहेको छ ।
४४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस बैंकले मार्जिन कर्जा सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था कायम गरी यस्तो कर्जा प्रदान गर्दा विगत १८० दिनको औषत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य जुन कम छ, सोको ५० प्रतिशत मार्जिन कर्जा प्रदान गर्न पाउने नीतिगत व्यवस्था गर्‍यो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा यसमा थप सुधार गर्दै मार्जिन कर्जा प्रदान गर्दा लिइएको शेयरको धितो रकम कर्जा रकम भन्दा कम हुन गएमा २१ दिनभित्र थप धितो माग गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसले अवाञ्छित मार्जिन कर्जाको नियन्त्रण गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जालाई जोखिमबाट बचाएको छ ।
४५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्र बोलकबोलबाट बिक्री शुरु गरिएको हो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल रु. ७ अर्ब ७५ करोड विकास ऋणपत्र बोलकबोल मार्फत बिक्री गरियो ।

- २०६५ पुसमा रु. २ अर्बको ८ प्रतिशत कुपन रेट भएको ६ वर्षे विकास ऋणपत्र बोलकबोलबाट निष्काशन गरिएकोमा भारत औषत मूल्य रु. १०२.४०३१ (७.४६ प्रतिशत ब्याजदर) मा बिक्री भयो । २०६६ असारमा बिक्री गरिएको ९ प्रतिशत कुपन रेट भएको कुल ५ अर्ब ७५ करोडको विकास ऋणपत्रमध्ये रु. ३ अर्बको ५ वर्षे विकास ऋणपत्र भारत औषत मूल्य रु. १०३.३४९६ (८.०९ प्रतिशत ब्याजदर) र रु. २ अर्ब ७५ करोडको ७ वर्षे विकास ऋणपत्र भारत औषत मूल्य रु. १०६.४९३७ (७.७१ प्रतिशत ब्याजदर) कायम भई सम्पूर्ण ऋणपत्र रकम प्रिमियममा बिक्री भयो ।
४६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनासम्ममा वाणिज्य बैंकहरुको निक्षेप परिचालन कुल रु. ८१ अर्ब ९२ करोडले बढी २०६६ वैशाख मसान्तमा रु. ५०३ अर्ब ४५ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरुको कुल निक्षेप परिचालन रु. ६३ अर्ब ५१ करोडले बढेको थियो ।
४७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा वाणिज्य बैंकहरुबाट प्रवाहित कर्जा रु. ७४ अर्ब ३३ करोडले बढेर रु. ३८१ अर्ब ६० करोड पुगेको छ । प्रवाहित कुल कर्जामध्ये उत्पादन, निर्माण, धातुजन्य उत्पादन, मेशिनरी तथा विद्युतीय उपकरण, यातायात, सञ्चार तथा सार्वजनिक सेवा, थोक तथा खुद्रा व्यापार र सेवा क्षेत्रतर्फको प्रवाहको वृद्धिदरमा कमी आएको छ भने यातायात साधन उपकरण उत्पादन तथा फिटिङ्ग्स र उपभोग्य कर्जातर्फको वृद्धिदर अधिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा उच्च रहेको छ ।
४८. “ख” वर्गका विकास बैंकहरुको निक्षेप परिचालन २०६५ चैत मसान्तसम्म २०६५ असार मसान्तको तुलनामा ५६.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४० अर्ब ८८ करोड पुगेको छ भने कर्जा प्रवाह ५०.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३५ अर्ब ४० करोड पुगेको छ । त्यसैगरी “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरुले २०६५ चैत मसान्तसम्म रु. ५५ अर्ब ७० करोड निक्षेप परिचालन र रु. ६० अर्ब ४१ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन् ।
४९. वाणिज्य बैंकहरुको खराब कर्जा अनुपात पनि क्रमशः घट्दै गइरहेको छ । २०६४ असार मसान्तमा १०.३ प्रतिशत, २०६५ असार मसान्तमा ६.३ प्रतिशत रहेको “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरुमा रहेको खराब कर्जा अनुपात २०६५ चैत मसान्तको अपरिष्कृत वासलात अनुसार ४.९ प्रतिशतमा भरेको छ । ३ वटा पूर्ण वा आंशिक सरकारी स्वामित्वका बैंकहरु बाहेक बाँकी २२ वटा वाणिज्य बैंकहरुको भने खराब कर्जा अनुपात २.४ प्रतिशत मात्र रहेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६५ असार मसान्तमा क्रमशः १२.४ प्रतिशत र २१.७ प्रतिशत खराब कर्जा अनुपात रहेकोमा २०६५ चैत मसान्तमा क्रमशः ८.६ प्रतिशत र १८.० प्रतिशतमा भरेको छ ।
५०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्यामा पनि विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६ को असार मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकको संख्या २६, विकास बैंकको ६३, वित्त कम्पनी ७७, लघुवित्त विकास बैंक १५ गरी “क” देखि “घ” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्या १८१ पुगेको छ । २०६५ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंक २५, विकास बैंक ६३, वित्त कम्पनी ७८ र लघुवित्त विकास बैंक १२ गरी जम्मा संख्या १७३ रहेको थियो । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकका शाखा संख्या २०६५ चैत महिनासम्म ६८१ पुगेको छ । २०६५ असारमा यो संख्या ५५५ थियो । विकास क्षेत्र अनुसार, वाणिज्य बैंकका शाखा संख्या पूर्वाञ्चलमा १२७, मध्यमाञ्चलमा ३३७, पश्चिमाञ्चलमा १३५, मध्य-पश्चिमाञ्चलमा ५१ र सुदूर-पश्चिमाञ्चलमा ३१ वटा रहेका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

५१. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ का लागि विस्तृत मुद्रा प्रदायको वाञ्छित वृद्धिदर १८.५ प्रतिशत कायम हुने प्रक्षेपण मौद्रिक नीतिमा गरिएको थियो । नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित ७.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि लक्ष्य र आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा औषत मुद्रास्फीति ७.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपणका आधारमा लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई सहयोग पुग्ने गरी उपरोक्त स्तरको मौद्रिक विस्तारको प्रक्षेपण गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा आर्थिक वृद्धिदर (उत्पादकको मूल्यमा) ४.७ प्रतिशत रहने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ भने मुद्रास्फीति दर वार्षिक औषत १३.० प्रतिशत रहने नेपाल राष्ट्र बैंकको संशोधित अनुमान रहेको छ ।
५२. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १७.४ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्रा प्रदाय १९.३ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो । समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेखनीय रूपले बढेको भएपनि नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी उल्लेख्य घटेको र अमौद्रिक दायित्व बढेकोले खुद आन्तरिक सम्पत्तिको विस्तारमा कमी आएको हुँदा विस्तृत मुद्रा प्रदायको

- वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा केही कम रहेको हो । समीक्षा अवधिमा संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष जस्तै १५.७ प्रतिशत रहेको छ ।
५३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनासम्मको अवधिमा भएको विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धि २१.० प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर २५.२ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १९.० प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान रहेको छ । अघिल्लो वर्ष संकुचित मुद्रा प्रदाय २१.६ प्रतिशतले बढेको थियो ।
५४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा/नोक्सान समायोजित) रु. ४३ अर्ब ६ करोडले बढेको छ । उत्साहजनक विप्रेषण आप्रवाहका कारण खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि उल्लेख्य रहेको हो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ का लागि रु. १२ अर्बको खुद वैदेशिक सम्पत्तिको लक्ष्य राखिएको थियो । यस सम्बन्धी प्राप्त पछिल्लो सूचना समेतलाई आधार मान्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा रु. ३५ अर्ब ३७ करोड खुद वैदेशिक सम्पत्ति कायम हुने संशोधित अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष खुद वैदेशिक सम्पत्ति रु. २९ अर्ब ६७ करोड रहेको थियो ।
५५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा कुल आन्तरिक कर्जा १३.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष उक्त कर्जा १६.६ प्रतिशतले बढेको थियो । नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग उच्च नगद बचत कायम रहेकोले आन्तरिक कर्जा अघिल्लो वर्षभन्दा कम दरले बढेको हो । समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रले उपयोग गरेको कर्जा २२.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो कर्जा १९.५ प्रतिशतले बढेको थियो । “ग” वर्गको एउटा वित्तीय संस्था स्तरोन्नति भई वाणिज्य बैंकमा रुपान्तरण भएकोले सो वित्तीय संस्थाले उपयोग गरेको कर्जा समेत समावेश भएकोले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा उपयोग वृद्धिदर उच्च रहन गएको हो । त्यसैगरी कुल आन्तरिक कर्जामा सरकारले उपयोग गरेको कर्जाको अंश १४.३ प्रतिशत छ भने निजी क्षेत्रले उपयोग गरेको कर्जाको अंश ८३.६ प्रतिशत रहेको छ ।
५६. वार्षिक रुपमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल आन्तरिक कर्जा र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह वृद्धिदर क्रमशः २०.७ प्रतिशत र २४.२ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धि २३.३ प्रतिशत र निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने बैंक कर्जा २५.० प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको थियो । निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा अपेक्षा गरे अनुसार नै हुने देखिएपनि नेपाल सरकारले बैकिङ्ग क्षेत्रबाट उपयोग गर्ने बैंक कर्जा घट्ने देखिएको हुँदा कुल कर्जाको वृद्धिदर प्रक्षेपणभन्दा कम रहन गएको हो ।
५७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा सञ्चित मुद्रा प्रदाय २५.९ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सञ्चित मुद्रा १५.३ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो । मौद्रिक अधिकारीको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा विस्तार भएको र चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा पनि बढेकोले सञ्चित मुद्राको वृद्धि उच्च रहन गएको हो । यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा ५० आधारविन्दुले अनिवार्य नगद मौज्जातमा वृद्धि गरेको कारणले पनि सञ्चित मुद्रा बढेपनि मुद्रा गुणक घटेको हुँदा विस्तृत मुद्रा प्रदायको विस्तारमा अघिल्लो वर्षभन्दा कमी आएको हो । २०६५ असार मसान्तमा ३.४२६ रहेको विस्तृत मुद्रा गुणक २०६६ वैशाख मसान्तमा ३.१९६ मा झरेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पछिल्ला महिनाहरूमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तार उल्लेख्य भई अधिक तरलता स्थिति रहेको र मुद्रास्फीति दर उच्च रहेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक विस्तारमा कमी ल्याउन अनिवार्य नगद मौज्जातमा गरेको वृद्धिको प्रभाव परेको देखिन्छ ।
५८. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलताको स्थिति समग्रमा अत्यन्त सुविधाजनक रह्यो । विश्व वित्तीय संकटपछि भारत लगायत विश्वभरका मुलुकहरूमा तरलतामा कमी आएको हुँदा केन्द्रीय बैंकहरूले परम्परागत उपायका रूपमा नीतिगत दरमा उल्लेख्य कटौती गर्नुका अतिरिक्त परिमाणात्मक रूपमा कर्जा वृद्धि गर्ने उपाय गरे । फेडरल रिजर्भ लगायतका केन्द्रीय बैंकले सरकारको ऋणपत्र खरीद गरी तरलता प्रवाह गर्ने उपायहरू अवलम्बन गरे । तर नेपालमा विप्रेषण आप्रवाह उच्च रहन गई खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि पनि उल्लेख्य रहेकोले तरलताको स्थिति सुविधाजनक रहन गएको हो ।
५९. तरलताको स्वचालित श्रोत (autonomus factor) हरुमध्ये विदेशी विनिमय कारोबार मार्फत तरलता प्रवाह भयो भने सरकारी खर्चको कमी र चलनचल्तीको मुद्राको परिवर्तन मार्फत तरलतामा संकुचन आयो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को असोज, माघ, फागुन र जेठ महिनाहरूमा बाहेक अन्य बाँकी महिनाहरूमा तरलता प्रवाहमा वृद्धि भयो । उक्त महिनाहरूमा सरकारी खर्च र चलनचल्तीको मुद्राको

- परिवर्तनको अतिरिक्त केही नयाँ वाणिज्य बैंकहरूको प्राथमिक शेयर निष्काशन भएकोले तरलतामा कमी आएको हो । अधिक तरलता देखिएको महिनाहरूमा रिभर्स रिपो र सोभै बिक्री बोलकबोलबाट तरलता प्रशोचन गरियो भने तरलतामा कमी आएका महिनाहरूमा रिपो मार्फत तरलता प्रवाह गरियो ।
६०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अधिक तरलता व्यवस्थापन गरी मौद्रिक तरलता विस्तारमा कमी ल्याउन यस बैंकले गरेको मौद्रिक उपाय लगायत नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा निरन्तर रहेको उच्च बचत र चलनचल्तीको मुद्राको विस्तारको योगदान रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा रु. २३ अर्ब २२ करोड (२३.२ प्रतिशत) ले बढेको छ ।
६१. तरलता व्यवस्थापन अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा बिक्री बोलकबोल मार्फत रु. ७ अर्ब ४६ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु. १३ अर्ब २६ करोड गरी कुल रु. २० अर्ब ७२ करोड तरलता प्रशोचन भएको छ । त्यसैगरी रिपो बोलकबोल मार्फत रु. ११ अर्बको तरलता प्रवाह गरिएकोले खुल्ला बजार कारोबार मार्फत रु. ९ अर्ब ७२ करोड खुद तरलता प्रशोचन भएको छ । अघिल्लो वर्ष खुद तरलता प्रशोचन रु. १२ अर्ब ४२ करोड भएको थियो ।
६२. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ८४ करोड १५ लाख खुद खरीद गरी रु. १४२ अर्ब ५० करोड खुद तरलता प्रवाह भएको छ । अघिल्लो वर्ष नेपाल राष्ट्र बैंकले अमेरिकी डलर १ अर्ब ५७ करोड १५ लाख खुद खरीद गरी रु. १०२ अर्ब ४१ करोड तरलता प्रवाह गरेको थियो । समीक्षा अवधिमा बाह्य ट्रान्सफर आयमा भएको उच्च वृद्धिका कारण विदेशी विनिमय बजारमा खरीद हस्तक्षेप बढेको हो ।
६३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५२ करोड बिक्री गरी भा.रु. ७३ अर्ब ४० करोड खरीद भएको छ । अघिल्लो वर्ष अमेरिकी डलर १ अर्ब ७३ करोड बिक्री गरी भा.रु. ७० अर्ब ६० करोड खरीद भएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारतीय रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग न्यूनमूल्यन हुन गएकोले कम अमेरिकी डलर बिक्री गरी बढी भारतीय रुपैयाँ खरीद हुन गएको हो ।
६४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वाणिज्य बैंकहरूले स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत कुल रु. १०७ अर्ब ७८ करोड उपयोग गरे । अघिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूले रु. १०३ अर्ब ८३ करोड स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिबाट मौद्रिक नीति संचालनको लागि समकक्षीको दायरा फराकिलो पारी वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई समेत समावेश गरिदै आएको छ । विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले पनि स्थायी तरलता सुविधा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था भएपनि यी वित्तीय संस्थाहरूसँग सरकारको ऋणपत्र नभएको र तरलताको आवश्यकता नपरेकोले पनि उपयोग नभएको हो । त्यस्तै आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वाणिज्य बैंकहरूबीच रु. २९३ अर्ब ४२ करोड अन्तरबैंक कारोबार भएको छ । अघिल्लो वर्ष रु. २५८ अर्ब ३२ करोड अन्तरबैंक कारोबार भएको थियो । समीक्षा वर्षको केही महिनाहरूमा केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्राथमिक शेयर निष्काशनका समयमा अल्प अवधिका लागि तरलतामा कमी आएको हुँदा स्थायी तरलता सुविधा र अन्तरबैंक कारोबारको उपयोग बढेको हो ।
६५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अल्पकालीन ब्याजदरहरूमा वृद्धि भएको छ । समीक्षा वर्षमा ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औषत ब्याजदर ५.८३ प्रतिशत रह्यो । अघिल्लो वर्ष यस्तो ब्याजदर ४.२१ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी अन्तरबैंक ब्याजदर अघिल्लो वर्ष ४.२० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा ५.०७ प्रतिशत पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा अल्पकालीन ब्याजदरका अलावा निक्षेप तथा कर्जाको बजार ब्याजदर पनि बढेको छ । एक वर्षे मुद्दति निक्षेपको अधिकतम ब्याजदर २०६५ असारको तुलनामा २०६६ असारमा ३.० प्रतिशत विन्दुले बढी ९.० प्रतिशत पुगेको छ भने औद्योगिक कर्जाको न्यूनतम ब्याजदर २०६५ असारको तुलनामा १.० प्रतिशत विन्दुले बढी २०६६ असारमा ८.० प्रतिशत पुगेको छ ।
६६. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको विदेशी बैंकहरूमा रहेको मौज्जात उल्लेख्यरूपमा बढेको छ । अघिल्लो वर्ष १५.० प्रतिशतले बढेको वाणिज्य बैंकहरूको विदेशी बैंकमा रहेको मौज्जात २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा ३९.३ प्रतिशतले बढेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा बजारमा ब्याजदरमा कमी आएपनि नेपाली रुपैयाँको तुलनामा अमेरिकी डलर बलियो हुँदै गएकोले विदेशमा बढी मौज्जात रहन गएको हो । यसले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा स्वदेशी मुद्रामा बढ्न सक्ने अधिक तरलता केही हदसम्म शिथिल (sterilised) भएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

६७. नेपालमा मौद्रिक नीतिको बहुल उद्देश्यहरु रहेका छन् । मूल्य स्थिरता एवम् बाह्य क्षेत्र स्थायित्व मार्फत आर्थिक वृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउनु यसको प्रमुख उद्देश्य हो । सबल र सक्षम वित्तीय क्षेत्र विकास गरी वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्नु अर्को उद्देश्य हो । विश्व वित्तीय संकटपछि मूल्य स्थिरता मात्र एकल उद्देश्य राख्ने केन्द्रीय बैंकहरुमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व प्राथमिकतामा नपरेकोले वित्तीय संकट खराब बन्न बल पुगेको भन्नेमा प्रशस्त बहसहरु भए । फलस्वरूप केन्द्रीय बैंकहरु अन्य उद्देश्यका अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वलाई पनि प्रमुख प्राथमिकतामा राख्नु पर्ने भन्नेमा सहमत भएको पाइएको छ ।
६८. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपालको बैंकिङ्ग इतिहासमा पहिलो पटक एउटा विकास बैंक धरासायी भई खारेजीका लागि कानून अनुसार सम्मानित पुनरावेदन अदालत समक्ष निवेदन गरिएको छ । उक्त विकास बैंकले नेपाल राष्ट्र बैंकको नीति निर्देशनहरुको पालना नगरेको, व्यवसायिक ढंगबाट संस्था संचालन नगरेको, बैंकको वित्तीय स्थिति सुधार गर्न कुनै ठोस पहल नगरेको कारणले बैंकको वित्तीय स्थिति नाजुक बन्यो । निक्षेपकर्ता र साना लगानीकर्ताहरुलाई थप नोक्सानी हुन नदिन र यस्ता संस्थाको असरले प्रणालीगत जोखिम सिर्जना नहोस् भनेर यस विकास बैंकको इजाजत रद्द गर्ने निर्णय गरिएको हो । त्यसैगरी एउटा वाणिज्य बैंकका संचालकहरुबीच लामो समय विवाद उत्पन्न भएको जसको प्रभाव विस्तारै बैंकको क्रियाकलाप र वित्तीय स्थितिमा समेत पर्न सक्ने देखिएकोले संचालक समिति भंग गरी उक्त बैंकको व्यवस्थापन नेपाल राष्ट्र बैंकले लियो । तत्काल साधारण सभाबाट नयाँ संचालक समिति गठन गरी नयाँ संचालक समितिलाई व्यवस्थापन हस्तान्तरण गरिसकिएको छ ।
६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण र वित्तीय सुदृढीकरणको कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएकोप्रति यस बैंक सजग रहेको छ । यसका अतिरिक्त बैंक तथा वित्तीय संस्थामा संस्थागत सुशासन कायम राख्न थप प्रयास गरिनेछ । समस्यारत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको समयमै पहिचान गरी सुधारका लागि पहल गरिनेछ । यसका साथै सर्वसाधारणको निक्षेप र लगानीप्रति गैर-जिम्मेवार बन्ने र बैंकिङ्ग जस्तो संवेदनशिल क्षेत्रमा वदनियतपूर्वक स्वार्थ राखी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने सम्बन्धित सरोकारवालाहरुलाई समेत कारवाहीको दायरामा ल्याइनेछ ।
७०. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पछिल्लो आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति, वित्तीय क्षेत्रको स्थिति, बाह्य क्षेत्र क्रमिकरूपले उदार गर्दै जाने नीतिलाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा विश्व अर्थतन्त्रमा देखिएको घटना र त्यसबाट नेपाली अर्थतन्त्रमा आउन सक्ने सम्भावित असरलाई समेत मध्यनजर राखिएको छ । नेपाली रुपैयाँको भारतीय रुपैयाँसँग रहेको स्थीर विनिमयदर प्रणालीलाई विगतमाभै मौद्रिक अंकुश (nominal anchor) को रूपमा लिइएको छ ।
७१. स्थिर विनिमय प्रणालीलाई मौद्रिक अंकुशको रूपमा लिइएको सन्दर्भमा यस बैंकले नेपाली रुपैयाँको यथार्थ प्रभावी विनिमयदर अनुगमन गर्ने र यथार्थ प्रभावकारी विनिमयदरलाई तटस्थ बनाइराख्नु पर्ने आवश्यकता हुन्छ । २०६५ असार मसान्तको तुलनामा २०६६ असार मसान्तमा अमेरिकी डलरको तुलनामा नेपाली रुपैयाँ प्रचलित मूल्यमा १२.२ प्रतिशतले न्यूनमूल्यन भएको छ तापनि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को विश्व वित्तीय संकटपछिको समय विश्वका अन्य मुलुकहरुको मुद्रास्फीति घटेको तर नेपालमा अझै उच्च मुद्रास्फीति रहेकोले नेपाली रुपैयाँको व्यापार भारित यथार्थ प्रभावकारी विनिमयदरमा सामान्य अधिमूल्यन भएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा आन्तरिक मूल्यमा स्थिरता ल्याउनु मौद्रिक नीतिको प्रमुख प्राथमिकता रहनु पर्ने आवश्यकता छ ।
७२. केन्द्रीय बैंकले अवलम्बन गर्ने मौद्रिक नीतिले वस्तु र सेवा क्षेत्रको मूल्यलाई मात्र नभई सम्पत्तिको मूल्यलाई समेत प्रभाव पारेको हुन्छ । नीतिगत दरहरुमा गरिने परिवर्तनबाट सम्पत्तिको मूल्यमा पनि उतारचढाव आउने गर्छ । आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकहरुले पुष्टि नहुने र वास्तविक हुनुपर्ने मूल्यभन्दा निकै उतारचढाव आएमा त्यसले वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा आघात पार्ने हुन्छ । त्यसलाई सुधार्न आत्मविश्वासका साथ केन्द्रीय बैंक निर्णय गर्न सक्षम हुनु पर्ने अपेक्षा गर्ने गरिएको छ । केन्द्रीय बैंकको मौद्रिक नीतिले अप्राकृतिक रूपमा त्यस्तो सम्पत्तिको मूल्यमा उतारचढाव श्रृजना हुन नदिन मौद्रिक नीतिको अडानलाई सजग बनाउनु पर्ने हुन्छ ।
७३. विश्वका धेरैजसो मुलुकहरुमा आयात तथा निर्यात मूल्य सूचकाङ्क (XMPI) प्रकाशित गर्ने गरिएको छ । यस सूचकाङ्कको प्रमुख उपयोग अन्य विषयका अतिरिक्त 'व्यापारको शर्त' (Terms of Trade) मापन गरी वैदेशिक व्यापारमा देशको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको विश्लेषण गर्नु हो । व्यापारको शर्त मापन गर्ने विभिन्न

तरिकाहरुमध्ये आयात-निर्यात मूल्य सूचकाङ्क पनि एक मुख्य विधि हो । व्यापारको शर्त वा यस्तो अनुपात बढनाले व्यापारमा लाभ प्राप्त भइरहेको हुन्छ, भने उक्त अनुपात घट्दा नोक्सानी हुने गर्छ । यसै सन्दर्भमा यस्तो सूचकाङ्कको महत्वलाई दृष्टिगत गरी आयात-निर्यात मूल्य सूचकाङ्क तयार गर्ने विधि सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा यस बैंकले एक अध्ययन पनि सम्पन्न गरिसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा एकाई मूल्यमा आधारित आयात-निर्यात सूचकाङ्क प्रकाशनमा ल्याइनेछ ।

७४. नेपालको मुद्रास्फीति मापन गर्ने उपभोक्ता मुद्रास्फीति आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को तेश्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणबाट छनौट गरिएका वस्तु तथा सेवा र खर्च भारमा आधारित छ । सामान्यतया प्रत्येक १०-१० वर्षमा उपभोक्ताको खर्च र व्यवहारमा आएको परिवर्तन समायोजन गर्ने उद्देश्यले गरिने पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको चौथो श्रृंखला सम्पन्न भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ भित्र आधार वर्ष २०६२/६३ को आधारमा नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको मापन गर्ने कार्य शुरु गरिनेछ ।
७५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट Nepal Macroeconomic Modeling तयार गर्ने कार्यको शुरु हुँदैछ । यो तयार भएपछि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट गरिने कुल गार्हस्थ्य उत्पादन, मुद्रास्फीति लगायत अन्य समष्टिगत अर्थतन्त्रका परिसूचकहरुको प्रक्षेपण अझ बढी यथार्थपरक हुने र मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन र प्रभावकारिता बढाउनमा सहयोग पुग्नेछ ।
७६. भारतसँगको खुला सिमाना र बढ्दो अन्तरनिर्भरताका कारण मुलुकभित्र भारतीय मुद्राको बढ्दो प्रयोगले मौद्रिक नीतिको प्रभावकारीतामा पार्ने नकारात्मक असरलाई समेत दृष्टिगत गरी देशभित्र रहेको भारतीय मुद्रा प्रचलनको स्तर पहिचान गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ भित्र यस सम्बन्धी अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिनेछ । साथै भारतीय मुद्राको प्रचलनलाई बैंकिङ क्षेत्रको दायराभित्र ल्याइनेछ ।

मौद्रिक नीतिको अडान

७७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ का लागि मूल्य वृद्धिलाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको अग्रिम अडान (ex-ante stance) केही कडा कायम गरिएको थियो । मूल्यमा चापको स्थिति रहेको, बैंकिङ क्षेत्रमा अधिल्लो वर्षकै तरलता प्रशस्त (liquidity overhang) रहेको, शेयर तथा घरजग्गाको मूल्यमा उच्च वृद्धि रहेको र कालान्तरमा यस्तो मूल्य खस्कन गएमा आर्थिक क्रियाकलाप तथा बैंकिङ क्षेत्रको स्थायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने भएको हुँदा विगतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति केही कठोर पारिएको थियो । आपूर्तिजन्य कारणहरुले मूल्यस्तरमा चाप परेको हुँदा मौद्रिक नीतिको प्रभावकारीतामा प्रश्न उठेको हो । आपूर्ति पक्ष अति कमजोर हुँदा हालको उच्च मूल्य वृद्धि रहेको भन्ने उल्लेख माथि भइसकेको छ । यस स्थितिलाई पनि दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको अडान तय गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।
७८. मौद्रिक नीतिले माग-व्यवस्थापन मार्फत समग्र मागमा आउने उतारचढावबाट वस्तु तथा सम्पत्तिको मूल्य लगायत अन्य आर्थिक क्रियाकलापमा पार्ने प्रतिकूल प्रभावलाई कम गर्न सक्छ । तसर्थ मौद्रिक विस्तारबाट समग्र माग वृद्धि मार्फत वस्तु, सेवा तथा सम्पत्तिको मूल्यमा चापको स्थिति नहोस् भन्नेतर्फ सजग भई मौद्रिक नीतिको अडान तय गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
७९. हाल नेपालमा भइरहेको उच्च मूल्य वृद्धि नेपाल राष्ट्र बैंकका लागि पनि चिन्ताको विषय हो । भारतसँग स्थिर विनिमयदर प्रणाली अपनाइएको, खुला सीमाना र व्यापारमा बढ्दो निर्भरताका कारण नेपालको मूल्य भारतको उपभोक्ता मुद्रास्फीतिसँग केही हदसम्म प्रभावित हुने तथ्यलाई अस्वीकार गर्न सकिन्न । यसका अतिरिक्त गैर-व्यापारिक वस्तुको (non-tradables) मूल्य तथा समग्र मूल्यमा स्वदेशको माग र आपूर्ति पक्षको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । मौद्रिक नीति मार्फत मूल्यमा थप उर्जा प्रदान गर्न नदिन प्रतिरोधात्मक (preemptive) भूमिका निर्वाह गर्नु पर्दछ । यसका साथै विश्वको आर्थिक मन्दिपछि, एक्कासी भरेको कच्चा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य विस्तारै बढ्दै गएको छ । तेलको मूल्यमा आउन सक्ने वृद्धिले मूल्यमा पार्न सक्ने प्रभावतर्फ पनि सचेत रहनु पर्ने देखिन्छ । तसर्थ मूल्यमा स्थिरता कायम गर्न पनि विगतको मौद्रिक नीतिको सजग र कठोर अडानमा परिवर्तन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिँदैन ।
८०. उत्साहजनक विप्रेषण आप्रवाहका कारण आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य मात्रामा बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा रु. २०० अर्बको हाराहारीमा विप्रेषण स्वदेश भित्रिने अनुमान रहेको छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो दश महिनामा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको वृद्धि रु. ४३ अर्ब ६ करोड पुगिसकेको छ । यसले पनि अर्थतन्त्रमा पर्याप्त तरलता प्रवाह भएको छ । तसर्थ २०६६/६७ मा पनि अधिल्लो वर्षको अधिक तरलता (liquidity overhang) रहने भएकोले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को अपेक्षित आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक मौद्रिक तरलताको आपूर्ति पनि सहज हुने अनुमान छ । पर्याप्त

तरलताको स्थितिमा थप लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्नु उचित हुँदैन । बढ्दो विप्रेषण आप्रवाहले नेपालीको समग्र मागमा वृद्धि भइरहेको छ । विप्रेषण बापतको रकम उपभोगमा खर्चिने प्रवृत्ति रहेकोले एकातिर यसले मूल्यमा चाप पर्न सक्दछ भने अर्कोतिर आयात बढ्दै गई बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न चुनौती खडा हुन सक्छ । यसकारण पनि मौद्रिक नीतिको अडान सजग नै कायम राख्नु वाञ्छनीय रहेको छ ।

८१. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को नेपाल सरकारको बजेटको आकार अधिल्लो वर्षको अनुमानभन्दा २१.२ प्रतिशतले बढेर कुल २८५ अर्ब ९३ करोड भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा रु. ३० अर्ब ९१ करोड आन्तरिक ऋण उठाउने र आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानीका लागि रु. ७ अर्ब ७३ करोड छुट्याएको छ । नेपाल सरकारको कुल आन्तरिक ऋण गार्हस्थ्य उत्पादनको २.८ प्रतिशत र खुद आन्तरिक ऋण (अधिविकर्ष बाहेक) २.१ प्रतिशत हुन आउँछ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा नेपाल सरकारले परिचालन गरेको खुद आन्तरिक ऋण (अधिविकर्ष बाहेक) को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात १.० प्रतिशत रहेको थियो । सरकारी खर्चको आकार बढेको सन्दर्भमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न मौद्रिक नीतिको प्रयोग गर्नु पर्ने हुन्छ । यसको अर्थ मौद्रिक नीतिको अडान कडा नै कायम रहनु पर्ने देखिन्छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

८२. नेपालमा मौद्रिक नीतिको प्रमुख लक्ष्य मूल्यमा स्थिरता कायम राख्नु हुँदाहुँदै पनि आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा मुद्रास्फीति दोहोरो अंकमा रहने देखिएको छ । उच्च दरको मूल्य वृद्धि रहरिनु आपूर्तिजन्य तथा आधार प्रभाव (base effect) पनि हो । हालको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा अन्तर्राष्ट्रिय मूल्यमा हुने परिवर्तनसँगै समायोजन प्रक्रियाको थालनी भएमा मूल्यमा एक्कासी आउने उतारचढावको स्थितिमा कमी आउनेछ । यिनै तथ्यलाई मध्यनजर गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वार्षिक औषत मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । मौसमी अनुकूलता भई कृषि उत्पादनमा सुधार, खाद्यान्न भण्डारण निर्माण गर्ने, आपूर्ति र वितरण व्यवस्थामा सुधार, कृषि क्षेत्रको विकासका लागि ल्याइएका कार्यक्रम तथा नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्य २०६६/६७ मा अनिवार्य आवश्यकताका वस्तुहरु नेपालभरी कहिल्यै अभाव हुन नदिने प्रतिवद्धता व्यक्त गरिएको र यस बैंकले गर्ने मौद्रिक उपकरणको प्रभावकारी उपयोगबाट मुद्रास्फीति दर प्रक्षेपित स्तरभित्रै रहने अनुमान छ ।
८३. बाह्य क्षेत्र स्थायित्व मौद्रिक नीति २०६६/६७ को दोश्रो प्रमुख लक्ष्य हुनेछ । यसको प्रमुख सूचकको रूपमा शोधनान्तर बचतलाई लिइनेछ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ का लागि कम्तिमा ६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने विदेशी विनिमय सञ्चितिको लक्ष्यको आधारमा शोधनान्तर बचत रु. १८ अर्ब हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
८४. आर्थिक लक्ष्यतर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा आर्थिक वृद्धिदर सामान्य रहने अनुमान छ । नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित ५.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहज हुने गरी मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
८५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ का लागि विस्तृत मुद्रा प्रदायको वाञ्छित वार्षिक वृद्धिदर १७.० प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ । आर्थिक वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत, मुद्रास्फीति ७.० प्रतिशत तथा शोधनान्तर बचत रु. १८ अर्ब रहने आधार मानेर विस्तृत मुद्रा प्रदायको उक्त वृद्धिदर प्रक्षेपण गरिएको हो ।
८६. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा २०.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा सरकारबाट रु. १८ अर्ब ४२ करोड मात्र आन्तरिक ऋण परिचालन भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा रु. ३० अर्ब ९१ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने उल्लेख छ । त्यसैगरी कुल आन्तरिक कर्जामध्ये वाणिज्य बैंकहरुबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर पनि आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा २०.७ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण रहेको छ ।

मौद्रिक नीति संचालन तथा उपकरण

८७. निक्षेप संकलन तथा कर्जा प्रवाह गर्ने वित्तीय संस्था अन्तरगत विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुको संख्या तथा कारोबारमा पनि भूमिका क्रमशः बढ्दै गएको छ । २०६५ असार मसान्तको तथ्याङ्कलाई आधार मान्दा कुल निक्षेपमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीमा रहेको निक्षेपको अंश १५.० प्रतिशत रहेको छ । यिनै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि मौद्रिक नीति सञ्चालनको समकक्षीको दायरा फराकिलो पारी वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई पनि समकक्षीको रूपमा

- लिइयो । गत आर्थिक वर्षदेखि नै समकक्षीलाई प्रदान गर्ने सुविधाको रूपमा मौद्रिक नीति सञ्चालनको उपकरणको रूपमा दोस्रो बजार कारोबारमा सहभागी हुन र सरकारी ऋणपत्रको धितोमा स्थायी तरलता सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिँदै आएको छ ।
८८. हालसम्म मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई लिइँदै आइएको छ । वित्तीय क्षेत्रमा आएको परिवर्तन र संरचनालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि बैंक तथा वित्तीय संस्था (“क” देखि “ग” वर्गसम्म) हरूसँगको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा लिइनेछ । त्यसैगरी वाणिज्य बैंकहरूसँगको मात्र अधिक तरलताको अनुगमन र प्रक्षेपण गर्न तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको प्रयोग गरिँदै आएकोमा यस संरचनामा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको अधिक तरलताको पनि अनुगमन गर्न संशोधन र समायोजन गर्नु आवश्यक रहेको छ । व्यवहारिक स्थितिलाई पनि दृष्टिगत गर्दै यस सम्बन्धमा अध्ययन गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको माध्यमबाट वाणिज्य बैंक लगायत विकास बैंक र वित्त कम्पनीसँगको अधिक तरलताको अनुगमन र प्रक्षेपण गर्ने व्यवस्था समेत मिलाइने छ । यसका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट उनीहरूसँग रहेको निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जात सम्बन्धी विवरणका आधारमा यस बैंकले तरलता स्थितिको अनुगमन गर्ने व्यवस्थालाई समेत चालू आर्थिक वर्षमा पनि निरन्तरता दिइनेछ । यसबाट मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता बढ्ने विश्वास लिइएको छ ।
८९. मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको लागि आवश्यक मौद्रिक तथ्याङ्क र विशेषगरी मौद्रिक योगाङ्क तयार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकको मासिक वासलातमा आधारित मौद्रिक सर्भेक्षण र प्रकाशन गरिँदै आएको छ । सर्वसाधारणको निक्षेप संकलन गर्न इजाजत प्राप्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीको कारोबार पनि उल्लेखनीय रहँदै गएको छ । यस बैंकले प्रकाशन गर्ने मौद्रिक योगाङ्कलाई बढी यथार्थ र प्रतिनिधिमूलक बनाउन मौद्रिक योगाङ्क प्रशोधनको दायरा बढाई “ख” वर्गका विकास बैंक र “ग” वर्गका वित्त कम्पनीको कारोबार समेट्ने गरी मौद्रिक योगाङ्क प्रशोधन प्रक्रियामा समयसापेक्ष सुधार गर्न आवश्यक देखिएको छ । यसका लागि आर्थिक वर्ष २०६६/६७ भित्र नेपाल राष्ट्र बैंक वाणिज्य बैंक लगायत विकास बैंक र वित्त कम्पनीको वासलातमा आधारित “विस्तारित मौद्रिक सर्भेक्षण” (Broad Monetary Survey) प्रशोधन र प्रकाशन गरिनेछ । यसको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमित रूपमा तथ्याङ्क संकलन गर्ने कार्यलाई थप सुदृढीकरण गरिनेछ ।
९०. बैंकदरलाई मौद्रिक नीतिको अडानको संकेतको रूपमा र खुला बजार तथा स्थायी तरलता सुविधाबाट पनि तरलता उपलब्ध हुन सकेन भने यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई अन्तिम ऋणदाताको सुविधा प्रदान गर्न प्रयोग गरिँदै आएको छ । यो बैंकदर ६.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ ।
९१. पुनरकर्जातर्फ, निर्यात व्यापारलाई प्रोत्साहन र प्रतिस्पर्धि बनाउने उद्देश्यले नेपाली मुद्रामा प्रवाह हुने निर्यात पुनरकर्जादरलाई २.० प्रतिशत यथावत् कायम राखिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधा उपयोग गरी ऋण प्रवाह गर्दा सम्बन्धित ऋणीबाट ५.० प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन् । वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनरकर्जाको ब्याजदर प्रचलित ६ महिने लाइवोर (LIBOR) मा २५ आधार बिन्दु थपेर कायम गरिने व्यवस्था पनि यथावत् कायम गरिएको छ ।
९२. राष्ट्रिय प्राथमिकतामा रहेका वित्तीय रूपले रुग्ण उद्योगलाई आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि शुरु गरिएको पुनरकर्जा सुविधा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा यसका लागि रु. २ अर्ब प्रदान गर्न सकिने गरी छुट्याइएको छ भने यस्तो पुनरकर्जा दर १.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ । यो सुविधा उपयोग गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।
९३. साना तथा घरेलु उद्योगहरूले आय आर्जन तथा रोजगारीमा गरेको योगदानलाई दृष्टिगत गरी यस्ता उद्योगहरूलाई प्रवाह भएको कर्जाको धितोमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूलाई २.५ प्रतिशत ब्याजदरमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ । तर बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यो सुविधाको उपयोग गर्दा सम्बन्धित ऋणीबाट ५.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।
९४. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मौद्रिक नीति खुला बजार कारोबारको कार्यान्वयन रणनीतिमा परिवर्तन आई यस बैंकको साप्ताहिक वासलातमा आधारित तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना समेतका आधारमा अल्पकालिन र मध्यकालिन तरलता व्यवस्थापन गर्ने उपकरणका रूपमा खुला बजार कारोबार संचालन हुँदै

आएको छ । बजारमा आधारित मौद्रिक नीतिको उपकरणका रूपमा खुला बजार कारोबार प्रभावकारी हुँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा पनि मौद्रिक नीतिको अडान अनुरूप अल्पकालिन तरलता व्यवस्थापनका लागि रिपो र रिभर्स रिपो तथा मध्यकालिन तरलता व्यवस्थापनका लागि सोभै खरीद बोलकबोल र सोभै बिक्री बोलकबोल जस्ता उपकरणहरूको प्रयोगलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

९५. खुला बजार कारोबार उपकरणहरूमध्ये रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल बहु ब्याजदर बोलकबोलमा र सोभै बिक्री तथा सोभै खरीद बोलकबोल बहुमूल्यमा गरिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ । रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम अवधि २८ दिन यथावत् कायम राखिएको छ ।
९६. वाणिज्य बैंकहरूले स्वदेशी निक्षेप दायित्वको ५.५ प्रतिशत अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्नु पर्ने वर्तमान व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।
९७. तरलता व्यवस्थापन वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको एक महत्वपूर्ण आधार हो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय सवलता कायम राख्न सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले वैधानिक तरलता अनुपात (Statutory Liquidity Ratio) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । जसअनुसार २०६६ पुस मसान्तसम्ममा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो स्वदेशी निक्षेप दायित्वको क्रमशः ६.० प्रतिशत, २.० प्रतिशत र १.० प्रतिशत अनिवार्य रूपमा सरकारी ऋणपत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो अनुपात उल्लेखित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले २०६७ असार मसान्तसम्ममा क्रमशः ८.० प्रतिशत, ३.० प्रतिशत र २.० प्रतिशत कायम गर्नु पर्नेछ । यस सम्बन्धी कार्यविधि २०६६ साउनभित्र जारी गरिनेछ ।
९८. यस बैंकले बैंकहरूको आन्तरिक भुक्तानी प्रणालीमा आउन सक्ने जोखिमलाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले सरकारको ऋणपत्रको धितोमा प्रदान गर्दै आएको स्थायी तरलता सुविधालाई आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ । यस सुविधा लिन सकिने अधिकतम ५ दिनसम्मको अवधिलाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
९९. यस बैंकले समकक्षीहरूलाई नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा दिँदै आएको स्थायी तरलता सुविधाको विद्यमान सीमा ९० प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ । स्थायी तरलता सुविधामा लगाउँदै आएको पेनाल ब्याजदर साविकको ३.० प्रतिशत र ब्याजदर गणना विधि यथावत् कायम गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन र वित्तीय क्षेत्र सुधार

१००. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हालको नीतिगत व्यवस्था बमोजिम न्यूनतम चुक्ता पूँजीको सीमालाई स्थायित्व प्रदान गर्न उक्त सीमालाई यथावत् कायम राखिएको छ । अब उपरान्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पूँजी वृद्धि गर्ने आधार पूँजीकोषलाई मात्र लिइनेछ । यसरी पूँजीकोषको वृद्धि गर्दै जाने नीतिगत व्यवस्था मार्फत बैंकिङ्ग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने नीति नेपाल राष्ट्र बैंकले अवलम्बन गर्नेछ ।
१०१. आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम संचालन भइरहेको छ । वित्तीय सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत आंशिक र पूर्ण सरकारी स्वामित्वका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकहरूको कार्य सञ्चालन र वित्तीय अवस्थामा सुधार आएको छ । यद्यपि अपेक्षा गरेअनुसार कर्जा असुली र खराब कर्जा अनुपातमा भने सुधार हुन सकेको छैन । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमका अन्य भागहरू नेपाल राष्ट्र बैंकको रिईन्जिनियरिङ, समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि रहेका छन् । वित्तीय क्षेत्र क्षमता अभिवृद्धि अन्तर्गत ऋण असुली न्यायिकरण तथा कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण र राष्ट्रियस्तरको बैंकिङ्ग तालिम केन्द्रको स्थापना जस्ता कार्यक्रमहरू समावेश छन् । तसर्थ, वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वको लागि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई समयानुकूल सुधार गर्ने तथा ऋण असुली न्यायाधिकरणलाई थप प्रभावकारी बनाउने लगायतका कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१०२. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सुधारलाई जारी राख्दै आगामी दुई वर्षभित्र पूँजी पर्याप्तता सुनिश्चित गर्ने कार्ययोजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१०३. सहवित्तीयकरण अन्तर्गत प्रवाह भएका कर्जा उपभोग गर्ने फर्म/कम्पनीले अगुवा बैंक तथा सहभागी बैंकहरूसँग मात्र बैंकिङ्ग कारोबार गर्नुपर्नेछ । यो व्यवस्था Loose Consortium कर्जामा पनि समानरूपले

- लागू हुनेछ । तर, एक पटक सहवित्तीयकरण समूह गठन भइसकेपछि सो समूहको सहमति लिई नयाँ सदस्यलाई प्रवेश गराउन यो व्यवस्थाले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।
१०४. ग्रामीण क्षेत्रमा बैकिङ्ग सुविधाको पहुँच बढाउन व्यवसायिक प्रतिनिधिको सहायताले Point of Transaction Machine (POT) को माध्यमबाट स्मार्ट कार्डको प्रयोग गरी गरिने दुर्गम/ग्रामीण क्षेत्रमा शाखारहित बैकिङ्ग सेवा संचालन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
१०५. वित्तीय साधन परिचालनमा व्यापकता ल्याउन वित्तीय सम्पत्ति पुनरसंरचना तथा धितोपत्रीकरण (Securitization) सम्बन्धी अवधारणा तयार गरिने र यस सम्बन्धी ऐनको मस्यौदा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ भित्र नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
१०६. वित्तीय अनुशासन कायम राख्न र खराब कर्जाको अंशलाई न्यून स्तरमा राख्दै वित्तीय स्थायित्व कायम राख्न विगतमा रु. ५ करोडभन्दा माथि ऋण लिई नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई कारवाही गरिदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि रु. १ करोडभन्दा माथि कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने सबै ऋणी उपर पनि कारवाही शुरु भइसकेको छ । आगामी दिनमा पनि यस्ता ऋणीहरू उपरको कारवाहीलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाइने छ ।
१०७. सुरक्षित कारोबार सम्बन्धी कार्य गर्नका लागि छुट्टै कार्यालयको स्थापना गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याइने छ ।
१०८. कम्पनी ऐन २०६३, बमोजिम स्थापना भएका कम्पनीहरूका लागि छुट्टै वाणिज्य इजलास स्थापना गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि सबै सरोकार पक्षहरूसँग समन्वय गरी पहल गरिनेछ ।
१०९. नेपाल सरकारले परिभाषित गरे अनुसार दलित, जनजाती, उत्पीडित तथा महिला वर्गलाई राहत पुऱ्याउन र वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउन सो प्रयोजनका लागि लिने कर्जामा रुग्ण उद्योगलाई प्रदान गरिने पुनरकर्जा सुविधा सरह २०६६/६७ मा पनि रु. ५० करोडसम्मको पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ ।
११०. नेपाल सरकारको युवा स्वरोजगार तथा रोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत वैदेशिक रोजगारमा जाने कामदारलाई यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गरेको कर्जा रकमलाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ ।
१११. नेपालले विश्व व्यापार सङ्गठनको सदस्यता लिइसकेको सन्दर्भमा सन् २०१० बाट विदेशी बैंकका थोक बैकिङ्ग कारोबार गर्ने शाखाहरूलाई प्रवेश गराउने सम्बन्धमा तयार भएको प्रारम्भिक प्रतिवेदनको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू तयार गर्ने सन्दर्भमा सो सम्बन्धी निर्देशन तथा आवश्यक नीतिगत व्यवस्थाको तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।
११२. वाणिज्य बैंकहरूले नेपाल बाहिर पनि शाखा खोल्न चाहेमा स्वीकृति दिने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
११३. विपन्न वर्ग कर्जा लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न सामूहिक/व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा गणना हुने गरी प्रवाह गरिएको कर्जाको लागि अतिरिक्त बीस प्रतिशत थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु नपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
११४. विपन्न वर्गमा लघुवित्तको पहुँच बढाउन विपन्न वर्ग कर्जा अन्तरगत वाणिज्य बैंकहरू ("क" वर्ग) ले बैंकको कुल बाँकी कर्जाको ३ प्रतिशत प्रवाह गर्नुपर्ने वर्तमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखी आगामी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को लागि विकास बैंक ("ख" वर्ग) ले २.० प्रतिशत र वित्त कम्पनी ("ग" वर्ग) ले १.५ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । तोकिए अनुरूपको दरमा कर्जा प्रवाह भए नभएको गणना आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को दोस्रो त्रयमासदेखि गरिनेछ ।
११५. विपन्न वर्ग कर्जा प्राप्त गर्न योग्य व्यक्ति/समुदायले एकल वा सामूहिकरूपमा गलैँचाको लागि आवश्यक पर्ने ऊन उत्पादन गर्ने प्रयोजनार्थ भेडापालन गर्न वा गलैँचा बुन्ने तान राख्नका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट स्वीकारयोग्य धितो लिई प्रति परिवार रु. १,५०,०००।- मा नबढ्ने गरी प्रवाह भएको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गरिनेछ । त्यसैगरी, विपन्न वर्ग कर्जा प्राप्त गर्न योग्य सीमान्त तथा साना किसान वा किसान समुदायले मलखाद तथा वीउविजन खरीद, सामूहिकरूपमा उत्पादन भण्डारणको लागि शीत भण्डार निर्माण, उत्पादनको बजारिकरण, पशुपालन, साना सिंचाई कुलो, स्यालो ट्युबवेल जडानजस्ता उद्देश्यका लागि पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट स्वीकारयोग्य धितो लिई प्रति परिवार रु. १,५०,०००।- मा नबढ्ने गरी प्रवाह गरिएको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गरिनेछ ।

११६. नेपाल धितोपत्र बोर्डसँग आवश्यक समन्वय गरी म्यूचुअल फण्ड कारोबार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
११७. जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नको लागि र संस्थागत ऋण आप्रवाहबाट निजी क्षेत्र अभिमुख आर्थिक वृद्धि गर्न निजी क्षेत्रमा साख मूल्याङ्कन संस्था खोल्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिने र कर्जा सूचना प्रणालीलाई अत्याधुनिक सुविधा सम्पन्न बनाउन थप प्रभावकारी कार्यक्रमहरू ल्याइनेछ ।
११८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुसञ्चालनका लागि विद्युतीय बैकिङ्ग कारोबारको लागि आवश्यक निर्देशन यस आर्थिक वर्षभित्रमा जारी गरिनेछ ।
११९. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्पत्ति शुद्धिकरण (मनि लाउण्डरिङ्ग) निवारण ऐन, २०६४ को उद्देश्यलाई समेत सहयोग पुऱ्याउन रु. ५० लाख वा सो भन्दा बढीको रकम भिक्दा वा जम्मा गर्दा अनिवार्यरूपमा चेक मार्फत गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा व्यवस्था भएको सम्पत्ति शुद्धिकरण कार्यलाई निरुत्साहित र अनुसन्धान तथा कारवाही प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन विशेषज्ञ जनशक्ति सहितको संगठनात्मक व्यवस्था र वित्तीय प्रणालीलाई व्यवस्थित पार्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ ।
१२०. सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण सम्बन्धी आवश्यक नियमावलीको मस्यौदा तर्जुमा गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश भइसकेको छ । त्यसैगरी यस बैंकमा रहेको वित्तीय जानकारी इकाइमा सूचक संस्थाहरूले पठाउनु पर्ने तथ्याङ्क, सूचना एवम् जानकारी सम्बन्धी निर्देशिकाको मस्यौदा तयार भई लागू हुने क्रममा रहेको छ । यस बैंकबाट सूचक संस्थाहरूका लागि सीमा रकम निर्धारण तथा आवश्यक छुट प्रदान गर्ने र तोकिएको सीमा भन्दा माथिका सबै कारोबारको विवरण सो एकाईमा पठाउने व्यवस्था यसै आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा सम्पन्न गरिनेछ । यसरी शंकास्पद कारोबार तथा सीमा भन्दा माथिका सबै कारोबारको विवरण प्राप्त हुन थालेपछि सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण ऐन, २०६४ को कार्यान्वयनमा थप प्रभावकारिता आउनेछ ।
१२१. गैर-कानूनी तथा आतंककारी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी गर्न रोक लगाउने कानूनको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
१२२. नेपाल सरकारको २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए अनुरूप साना व्यक्तिगत निक्षेपकर्ताहरूको हित संरक्षणको लागि दुई लाखसम्मको बचत तथा मुद्दती निक्षेपको सुरक्षण अनिवार्य रूपले गराउन आवश्यक नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२३. “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो स्वामित्वमा एउटा छुट्टै लघुवित्त संस्था खोली सो सहायक कम्पनी मार्फत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न चाहेमा र सोको लागि आवश्यक प्रक्रिया पुरा गरेमा कारोबारको अनुमति दिइनेछ । लघुवित्त कारोबार गर्ने “घ” वर्गको वित्तीय संस्थाको हकमा एकाघर परिवार, फर्म, कम्पनी वा सङ्गठित संस्था वा एकै समूहका कम्पनीको शेयर लगानीको अधिकतम हद चुक्ता पूँजीको २५ प्रतिशतसम्म हुनसक्ने विद्यमान व्यवस्था रहेकोमा यसरी सहायक कम्पनी स्थापना गर्न इजाजतपत्रप्राप्त (“क”, “ख” र “ग” वर्गका) बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट अनुरोध भई आएमा त्यस्तो शेयर लगानीको सीमामा छुट दिने व्यवस्था कायमै राखिएको छ ।
१२४. कर्जा प्रवाहबाट उत्पन्न हुने अधिकेन्द्रित जोखिमलाई कम गर्न र अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाहलाई सर्वसुलभ बनाउन हाल कोषमा आधारित सीमा प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशत र गैर-कोषमा आधारित समेत गरी कुल एकल ग्राहक कर्जा सीमा प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म कायम रहेको व्यवस्थालाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ । वासल कोर सिद्धान्तले कायम गरेको व्यवस्थानुसार विद्यमान एकल ग्राहक कर्जा सीमालाई २०६७ साउन १ गतेदेखि गैर-कोषमा आधारित सीमा समेत गरी प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशत कुल सीमा कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा दुईवटा वित्त कम्पनी एक आपसमा गाभिएका छन् । वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिने कार्यबाट पूँजीको आधार विस्तार हुन गई वित्तीय क्षेत्र सुदृढीकरणमा समेत सहयोग पुग्ने भएकोले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू आ-आफ्नो वित्तीय खण्ड बीच एक आपसमा गाभिने प्रक्रियालाई प्रोत्साहन गर्ने नीति लिइनेछ ।
१२६. सर्वसाधारणबाट निक्षेप संकलन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेक पनि बीमा कम्पनी, कर्मचारी सञ्चय कोष र नागरिक लगानी कोष जस्ता सम्झौतामा आधारित वित्तीय संस्थाहरूसँग रहेको संकलित रकम उच्च रहेको छ । २०६६ वैशाख मसान्तसम्ममा यस्ता संस्थाहरूको वाणिज्य बैंकमा मात्रै रु. ४८ अर्ब निक्षेप रहेको छ । यस्ता संस्थाहरूबाट परिचालन हुने वित्तीय साधनको प्रकृति दीर्घकालीन हुने भएकोले भौतिक

संरचना निर्माण र जलस्रोत जस्ता पूर्वाधारका क्षेत्रमा आन्तरिक स्रोतबाट विकास गर्न सकिने सम्भावना बढ्दै गएको छ । तर, यस्ता क्षेत्रहरूमा लगानीको उपयुक्त वातावरण बन्न नसकेकोले उक्त संस्थाहरूको आफ्नो वित्तीय साधनलाई वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूमा निक्षेपको रूपमा राख्नु पर्ने बाध्यात्मक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले नेपाल सरकारलाई उक्त साधन परिचालन गर्न नीतिगत व्यवस्थाका लागि अनुरोध गरिनेछ ।

१२७. राष्ट्रिय महत्वका पूर्वाधार विकासको लागि अधिकेन्द्रित जोखिम व्यवस्थापन गर्ने रणनीति लिई पूर्वाधार निर्माणको क्षेत्रलाई श्रोत र साधनको अभाव हुन नदिन आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
१२८. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा भएको व्यवस्था बमोजिम विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको यस बैंकको शेयर विनिवेश गरिने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१२९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीतिमा यस बैंक र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अधिकांश शेयर स्वामित्व रहने गरी समाशोधन गृहको काम गर्ने एउटा छुट्टै संस्था खडा गरी संचालनमा ल्याइने भन्ने नीति लिइएको सन्दर्भमा नेपाल क्लियरिङ हाउस लिमिटेड स्थापना भइसकेको छ । यस सम्बन्धी सम्पूर्ण कानूनी, प्रशासनिक र प्राविधिक प्रक्रियाहरू पूरा गरी यथाशिघ्र सो समाशोधन गृह संचालनमा ल्याइनेछ ।
१३०. राष्ट्र बैंकको दैनिक भुक्तानी तथा हिसाव मिलान कार्य हाल यस बैंकको KBOSYS System को Software बाट संचालन भइरहेकोमा सो Software लाई केन्द्रीय बैंकस्तरको ABBS System लागू गर्न सकिने Software संचालन गर्ने गरी सूचना प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्ने कार्यको थालनी गरिनेछ ।
१३१. यस बैंकबाट सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूले हाल त्यस्ता संस्थाहरू दर्ता भएको जिल्लामा मात्र कार्यक्षेत्र सीमित गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस बैंकले तोकेको मापदण्ड पूरा गरेको अवस्थामा त्यस्ता संस्थाहरू दर्ता भएको जिल्ला बाहेक अन्य जिल्लाहरूमा पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण

१३२. बैकिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय सुपरिवेक्षकीय मान्यताहरू आत्मसात गर्दै नेपालको परिप्रेक्ष्यमा उक्त मान्यताहरूलाई लागू गर्दै जाने नीति लिइएको छ । यस क्रममा पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड वासल टू अनुरूपको पूँजी पर्याप्तता सम्बन्धी संरचनालाई अवलम्बन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि समानान्तर रूपमा शुरु गरिएको पूँजी पर्याप्तता संरचनालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि “क” वर्गका इजाजत प्राप्त संस्थाको हकमा पूर्णरूपमा लागू गरिसकिएको छ ।
१३३. वासल कोर सिद्धान्त लागू भएको परिप्रेक्ष्यमा, स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन सोको विद्यमान ढाँचामा पुनरावलोकन र परिमार्जन गरिनेछ । यस प्रक्रियाबाट समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदन वस्तुपरक एवम् तथ्यमूलक भई प्रतिवेदनको प्रभावकारितामा वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
१३४. वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वासलाई निरन्तर कायम राख्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो सुपरिवेक्षकीय क्षमतामा समय सापेक्ष सुधार एवम् विकास गर्ने नीति अनुरूप शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि लागू भइसकेको छ । यस विनियमावलीको कार्यान्वयनबाट बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा आई पर्ने समस्याहरूलाई समयमै सुधार गर्न मद्दत पुग्ने विश्वास लिइएको छ भने सोको कार्यान्वयन एवम् अनुगमनको प्रक्रियालाई अभि प्रभावकारी बनाइने छ ।
१३५. नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वासल कोर सिद्धान्तहरूको स्वमूल्याङ्कन गर्ने कार्य सम्पन्न गरी उक्त प्रक्रियाबाट देखिएका कमी कमजोरीहरूलाई निर्दिष्ट समयमा पूरा गर्ने गरी लक्ष्य सहितको वासल कोर सिद्धान्त कार्यान्वयन योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । उक्त योजनामा उल्लेखित कार्यहरू समयवद्धरूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि समय तालिका र उल्लेखित व्यवस्थालाई पुनरावलोकन गरिनेछ ।
१३६. सन् २०१० देखि विदेशी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको थोक कर्जा कारोबारका लागि शाखा तथा कार्यालय नेपालमा खुल्नसक्ने सम्भावनालाई मध्यनजर गर्दै यस वर्ष होम-होष्ट सुपरिवेक्षकीय सम्बन्धको समझदारीपत्र तयार गरिनेछ । साथै, क्रस बोर्डर बैकिङ्ग तथा संस्थागत सुशासन सम्बन्धी कार्यहरूमा जोड दिइनेछ ।
१३७. यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वार्षिक वित्तीय विवरणहरूलाई यथार्थपरक बनाई समयमै सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यले त्यस्ता

वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्नु अगाडि यस बैंकबाट वार्षिक स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । यसै सिलसिलामा बाट्य लेखापरीक्षणको कार्यलाई बढी जिम्मेवार बनाउन विद्यमान लङ्ग फर्म अडिट प्रतिवेदनको ढाँचामा पुनरावलोकन गरिनेछ ।

१३८. गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणीय क्षमतामा अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण सम्बन्धी विद्यमान पूर्व सचेतता प्रणालीलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ । यस क्रममा वाणिज्य बैंकहरूको हकमा Stress Testing गर्ने कार्य प्रक्रियालाई अगाडि बढाइने छ ।
१३९. वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धा, नयाँ वित्तीय उपकरण एवम् सेवाहरूको तीव्र गतिमा विस्तार भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा परम्परागत (Compliance Based) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पर्याप्त नहुने हुँदा आगामी वर्षहरूमा बैंकहरूलाई जोखिमका आधारमा निरीक्षण गरिने विधि योजनाबद्ध रूपमा तयार गरी लागू गरिनेछ । साथै बैंकिङ्ग क्षेत्रमा देखा पर्न सक्ने विभिन्न जोखिमहरूको पहिचान तथा न्यूनीकरण गर्ने कार्यका लागि जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका तयार गरी लागू गरिनेछ ।
१४०. विपन्न वर्गमा प्रवाह हुने कर्जालाई निर्दिष्ट वर्गसम्म पहुँच पुऱ्याउन यस प्रकारको कर्जा प्रवाह भए/नभएको अनुगमन गर्ने र लक्ष्य अनुरूप कर्जा प्रवाह नगरेमा बैंकहरूलाई हर्जाना लगाउने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१४१. बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलता स्थिति तथा सो सम्बन्धी जोखिमलाई समयमै पहिचान गर्न र खुला बजार कारोबारलाई सहयोग पुऱ्याउन दैनिक रूपमा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको तरलतालाई अनुगमन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाइने छ ।
१४२. ठूला ऋणीहरू र त्यस्ता ऋणीहरूले उपभोग गरेको बैंकिङ्ग सुविधा सम्बन्धी एकिकृत तथ्याङ्क तयार गरिनेछ । यस कार्यबाट एकल कर्जा सीमा सम्बन्धी निर्देशन परिपालना भए/नभएको अनुगमन गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

लघु वित्त व्यवस्थापन

१४३. यस बैंकले लिएको बैंक तथा वित्तीय संस्था खोल्न इजाजत लिनु पर्ने उदार नीतिका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्यात्मक विस्तार उल्लेख्यरूपले हुँदै आएको छ । यस नीतिगत व्यवस्थाको प्रमुख उद्देश्य वित्तीय संस्थाहरूको सेवाको विस्तार ग्रामीण क्षेत्रसम्म र पहुँच विपन्न वर्गसम्म पुगोस् भन्ने नै हो । अबका दिनमा नेपाल राष्ट्र बैंक वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण साथै विपन्न वर्गको पहुँचमा बैंक सेवा पुऱ्याउने वित्तीय समावेशीकरण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडी बढाउने छ ।
१४४. नेपाल सरकारबाट राष्ट्रिय लघुवित्त नीति २०६४ जारी भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा उक्त नीतिको कार्यान्वयनका लागि वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न स्वीकृत प्राप्त लघु वित्त विकास बैंक तथा अन्य वित्तीय सहकारी/गैर-सरकारी संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी कार्यको लागि एक छुट्टै दोश्रो तहको निकाय (Second Tier Institution) को गठन र लघु वित्त विकास कोषको रकम परिचालन गर्ने कार्य समेत समावेश गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को प्रथम अर्धवार्षिक भित्र लघु वित्त ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
१४५. लघु वित्त सुरक्षण लघु वित्तको एक महत्वपूर्ण पक्ष हो । लघु परियोजना तथा ऋणीहरूको असफलताको अवस्थामा कर्जाको सुरक्षण गर्ने गरी निजी क्षेत्रको सहभागितामा लघु वित्त सुरक्षण सम्बन्धी संस्थाहरू स्थापना गर्न इच्छुक देखिएमा त्यस्तो कार्यलाई उत्प्रेरित गरिनेछ ।
१४६. वित्तीय समावेशी मुद्दालाई सम्बोधन र लघुकर्जा विस्तारका लागि भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूमध्ये ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई आवश्यकतानुसार पुनरकर्जा प्रदान गर्ने कार्यलाई यस बैंकले निरन्तरता दिनेछ । यस्तो पुनरकर्जामा लगाइने पुनरकर्जादर आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा पनि ३.५ प्रतिशत यथावत् राखिएको छ ।
१४७. मुलुकमा लघु वित्त सम्बन्धी गतिविधि, कानूनी, नीतिगत र विद्यमान कार्यप्रणाली सम्बन्धी समग्र अवस्थाको बारेमा जानकारी गराउने निकायको अभाव देखिएको परिप्रेक्ष्यमा यस सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कहरू व्यवस्थित गरी सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रकाशन गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१४८. बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूले आफ्ना क्षेत्रिय कार्यालय भारतमा स्थापना गरी नेपाल लगायतका यस क्षेत्रका मुलुकहरूसँगको कारोबार सोही कार्यालयबाट गर्न थालेकाले भारतस्थित त्यस्ता कार्यालयको नाममा प्रतितपत्र खोली तेश्रो मुलुकमा निर्मित वस्तुहरू भारत वा तेश्रो मुलुकबाट शिपमेन्ट गरेको आधारमा हुने

- आयातको भुक्तानी परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भारतमा समेत गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ। यस व्यवस्थाबाट आयातकर्ताहरु थप लाभान्वित हुने विश्वास लिइएको छ।
१४९. विदेशमा ऋण लिने प्रयोजन बाहेक विदेशस्थित कुनै निकायलाई नेपालबाट वस्तु निर्यात तथा सेवा उपलब्ध गराउने लगायतका विविध व्यवसाय गर्न एवम् सो प्रयोजनको लागि अग्रिम भुक्तानी लिन आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा (भारतीय रुपैया समेत) को बैंक ग्यारेण्टी (Bid Bond, Performance Bond) जारी गर्न यस बैंकबाट स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि यस्ता बैंक ग्यारेण्टीहरु “क” वर्गका बैंकहरुले जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ।
१५०. नेपाल भ्रमणमा आएका विदेशी पर्यटकहरुले इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् मनिचेन्जरसँग सटही गरेको नेपाली रुपैया खर्च नभई बाँकी रहेको रकम नेपालबाट प्रस्थान गर्दा Foreign Exchange Encashment Receipt (FEER) को आधारमा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलस्थित बैंक काउण्टरबाट विदेशी मुद्रामा सटही गरिदिने व्यवस्था रहेकोमा अमेरिकी डलर १०० वा सो बराबर सम्मको विदेशी मुद्रा सटही गर्न FEER आवश्यक नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
१५१. Documentary Collection अन्तर्गत Documents Against Payment (DAP) को माध्यमबाट मात्र आयात गर्न पाइने व्यवस्था रहेकोमा अबदेखि इण्टरनेशनल च्याम्बर अफ कमर्सको Uniform Rules for Collections (URC), ICC Publication No. 522 मा भएको प्रावधान समेत अनुसार “क” वर्गका बैंक र राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्था मार्फत कारोबार गर्नु पर्ने शर्तमा DA (Documents against Acceptance) को माध्यमबाट पनि आयात गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट व्यवसायीहरुलाई आयात कारोबार गर्न सहज हुने विश्वास लिइएको छ।
१५२. प्रतिपत्र कारोबार गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रक्रिया अनुसार नै ड्राफ्ट टी.टी. तथा डकुमेण्टरी कलेक्सन मार्फत पनि एफ.ओ.बी. मूल्यमा आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिनेछ।
१५३. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरुको संख्या हाल १३५ पुगेको छ। यस्ता वस्तुहरुको सूची थप गर्दै जाने साविकको नीतिलाई यथावत् राखिएको छ।
१५४. नेपालका व्यवसायीहरुले इण्टरनेट मार्फत आफ्ना उत्पादन तथा सेवा बिक्री तथा निकासी गर्न सहज हुने गरी इण्टरनेट मार्फत अन्तरराष्ट्रिय डेबिट/क्रेडिट कार्डबाट भुक्तानी स्वीकार गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ। यसबाट निकासीकर्ताहरु लाभान्वित भई निकासी समेत वृद्धि हुने विश्वास लिइएको छ।
१५५. विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ/ संस्थाहरु र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई अमेरिकी डलर ४,००० सम्मको सटही सुविधा आवश्यक कागजातको आधारमा सोभै “क” वर्ग का बैंक र राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरुबाट प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ६,००० सम्म पुऱ्याइने छ। यसबाट सेवाग्राहीलाई सुविधा हुने विश्वास लिइएको छ।

निष्कर्ष

१५६. मूल्य, बाह्य क्षेत्र एवम् वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गरी उच्च तथा दिगो आर्थिक विकासको लागि वातावरण सिर्जना गर्न प्रस्तुत मौद्रिक नीति ल्याइएको छ। यसको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित आर्थिक विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त हुनेछन् भन्ने यस बैंक विश्वस्त रहेको छ।
१५७. अन्त्यमा, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकार, वित्तीय समुदाय, नागरिक समाज र दातृ निकाय लगायत सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु। यस्तो सहयोग आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति कार्यान्वयनमा पनि रहनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु।

धन्यवाद !

**गभर्नर डा. युवराज स्वतिवडाले २०६७ साउन १२ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति**

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्दै उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण निर्माण गर्ने मूलभूत उद्देश्य सहित यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वार्षिक रुपमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्दै आएको छ। यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीति २०६६ साउन ९ गते र त्यसको मध्यावधि समीक्षा २०६६ चैत २० गते सार्वजनिक गरिएको थियो।
२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा मौद्रिक व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण रह्यो। निर्यातमा ह्रास र आयातमा उच्च वृद्धि हुन गई मुलुकको भुक्तानी सन्तुलन घाटामा रह्यो भने खाद्यान्नको मूल्यमा उच्च वृद्धि कायमै रहँदा मुद्रास्फीतिदर दोहोरो अङ्कमै रहन गयो। शोधनान्तर घाटा उच्च रहन गई विदेशी मुद्रा सञ्चितमा ह्रास तथा निक्षेपको वृद्धिमा शिथिलता आएकोले बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलतामा संकुचन आयो। साथै, घरजग्गा कारोबारतर्फ बैंक कर्जा अधिक रुपमा बढ्न जाँदा अर्थतन्त्रका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह गर्न साधनको अभाव हुने अवस्था सृजना हुन गयो। अर्थतन्त्रमा विकसित हुँदै गरेका यी असहज स्थितिको सामना गर्न आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मध्यतिर तथा त्यसपछि मौद्रिक नीतिको अर्द्धवार्षिक समीक्षामार्फत मौद्रिक तथा कर्जा व्यवस्थापन र विदेशी विनिमयका क्षेत्रमा आवश्यक कदमहरू चालियो। फलस्वरूप, मुलुकको वित्तीय प्रणालीको तरलता तथा शोधनान्तर स्थितिमा क्रमिक सुधार भई समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल हुँदै आएको छ।
३. एकातिर न्यून आर्थिक वृद्धिदर र अर्कातिर दुई अंकको मूल्य वृद्धिदर, उच्च शोधनान्तर घाटा तथा अघिल्ला वर्षहरूको अधिक मौद्रिक विस्तार र पछिल्लो समयमा चालिएका कदमहरूबाट हुन सक्ने मौद्रिक संकुचनको परिदृष्यमा सन्तुलित मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्नु निकै चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ। वित्तीय प्रणालीको स्थायित्व, कर्जाको उत्पादक उपयोग, वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि र निक्षेपको सुरक्षण जस्ता सवालहरू पनि केन्द्रीय बैंकले सम्बोधन गर्नु पर्ने अपरिहार्य विषयहरू हुन्। नेपाल राष्ट्र बैंकको आगामी नीति तथा कार्यक्रमहरू यसैतर्फ उन्मुख हुनु पर्ने तथ्य निर्विवाद छ।
४. अघिल्लो आर्थिक वर्षको मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति र मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको समीक्षा सहित आन्तरिक तथा बाह्य आर्थिक परिदृष्यको विश्लेषणको आधारमा अब अवलम्बन गरिने मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा सोको व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम समावेश गरी आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को यो मौद्रिक नीति सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रस्तुत गरिएको छ। यस बैंकको काम कारवाहीलाई पारदर्शी बनाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कार्यान्वयनमा ल्याइने वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण, विदेशी विनिमय र लघुवित्त सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई पनि मौद्रिक नीतिको यस दस्तावेजमा संलग्न गरिएको छ।
५. यो मौद्रिक नीति तयार गर्दा सरोकारवाला नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएसन, नेपाल वित्तीय संस्था संघ, नेपाल लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग वाणिज्य संघहरू, ऋण उपभोक्ता संघहरू र उद्योगी-व्यवसायीहरूसँग भएका अन्तरक्रियाहरूबाट आएका सुझावलाई यथासक्य समावेश गरिएको छ। मौद्रिक नीति एक गतिशील विषय भएको सन्दर्भमा आर्थिक परिसूचकहरू तथा आर्थिक परिदृश्यमा देखिने परिवर्तनसँगै प्रस्तावित नीति तथा कार्यक्रमहरू पनि समायोजन गर्दै लगिनेछ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृष्य

६. विश्व अर्थतन्त्र आर्थिक मन्दीको चरणबाट पुनरुत्थानतर्फ अग्रसर छ। केन्द्रीय बैंक, सरकार र विश्व वित्तीय संगठनहरूको समन्वयात्मक प्रयासबाट उपभोक्ता र लगानीकर्ताहरूमा आत्मविश्वास सुदृढ बन्दै गएको र यसबाट आन्तरिक तथा बाह्य मागमा वृद्धि हुँदै आएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको पछिल्लो विश्लेषण अनुसार सन् २००९ मा ०.६ प्रतिशतले संकुचित भएको विश्व अर्थतन्त्र सन् २०१० मा ४.६ प्रतिशतले र सन् २०११ मा ४.३ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ। विश्वको सबैभन्दा ठूलो अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २००९ मा करिब २.४ प्रतिशतले संकुचित भएकोमा सन् २०१० मा ३.३ प्रतिशतले र सन् २०११ मा २.९ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण रहेको छ। त्यसैगरी, समग्र युरो क्षेत्रको उत्पादन सन् २००९ मा ४.१ प्रतिशतले संकुचित भएकोमा सन् २०१० मा १ प्रतिशतले र सन् २०११ मा १.३ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण

- गरिएको छ । उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरुको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००९ मा २.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१० मा ६.८ प्रतिशत र सन् २०११ मा ६.४ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
७. नेपालका छिमेकी मुलुकहरुमध्ये भारतीय अर्थतन्त्र सन् २००९ मा ५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१० मा ९.४ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान छ भने सन् २०११ मा ८.४ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यसैगरी, सन् २००९ मा चीनको उत्पादन ९.१ प्रतिशतले बढेकोमा सन् २०१० मा १०.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । सन् २०११ मा चीनको आर्थिक वृद्धिदर ९.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । आन्तरिक माग तथा निर्यातको क्षेत्रमा सुधार आएकोले यी मुलुकहरुको आर्थिक वृद्धिदर बढ्ने अनुमान रहेको हो ।
८. विकसित तथा उदीयमान देशहरुको आर्थिक वृद्धिदरमा आएको सुधारले विश्व अर्थतन्त्रलाई पुनरुत्थान चरणमा अग्रसर गराउन अहम् भूमिका निर्वाह गरेको भएपनि विकसित मुलुकहरुमा बेरोजगारी दर र सरकारी वित्त घाटा उच्च स्तरमा रहेकोले आर्थिक पुनरुत्थानको प्रक्रियामा चुनौती तथा जोखिमहरु कायमै रहेको देखिन्छ । कतिपय युरोपीयन मुलुकहरुमा उच्च सरकारी वित्त घाटाको कारणबाट हालै सृजित ऋण संकटले युरो क्षेत्र मात्र नभएर विश्व आर्थिक पुनरुत्थानको प्रक्रियामै थप आशङ्का उत्पन्न गरेको छ ।
९. विश्वव्यापी आर्थिक संकट गहिरिदै जाँदा विश्वका अधिकांश देशहरुमा न्यून स्तरमा पुगेको मुद्रास्फीतिदर आर्थिक पुनरुत्थानको क्रमसँगै बढ्ने क्रममा रहेको छ । सन् २००९ मा विकसित मुलुकहरुमा उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर ०.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१० मा १.४ प्रतिशत र सन् २०११ मा १.३ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यस्तै, उदीयमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरुमा सन् २००९ मा मुद्रास्फीतिदर ५.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१० मा ६.३ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ भने सन् २०११ मा ५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । आर्थिक पुनरुत्थानको क्रममा अपनाइएको लचिलो मौद्रिक तथा वित्त नीतिको प्रभाव र इन्धनको मूल्यमा वृद्धि हुँदै आएकोले सन् २०१० मा मुद्रास्फीतिदर बढ्ने अनुमान रहेको हो । छिमेकी मुलुक भारतमा सन् २००९ को जुन महिनामा थोक मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मूल्य वृद्धि १ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेकोमा सन् २०१० को सोही महिनामा १०.६ प्रतिशत रहेको छ भने खाद्यान्न समूहको मूल्य वृद्धिदर १४.६ प्रतिशत रहेको छ ।
१०. विश्व वित्तीय संकटको सामना गर्न सरकारी वित्त तथा मौद्रिक नीतिको संयोजनकारी भूमिकालाई दृष्टिगत गरी विश्वभर नै केन्द्रीय बैंकहरुले नीतिगत दरहरुमा व्यापक कटौती गरेका थिए । विश्व अर्थतन्त्र मन्दीको अवस्थाबाट सुधारोन्मुख दिशामा अग्रसर भएको भएपनि जोखिम तथा चुनौतीहरु विद्यमान रहेकोले अधिकांश मुलुकहरु सुरक्षित बर्हिगमन रणनीति तय गर्नमा केन्द्रित छन् । अमेरिकी फेडरल रिजर्भले लामो समयदेखि लक्षित फण्डस् रेट शुन्यदेखि ०.२५ प्रतिशत कायम गरेको छ । उपभोग तथा लगानी प्रोत्साहित गर्न भारत र चीनका केन्द्रीय बैंकहरुले पनि नीतिगत दरहरुमा कटौती गरेका थिए । भारतीय रिजर्भ बैंकले रिपो दर ९ प्रतिशतबाट घटाएर ४.७५ प्रतिशतमा र अनिवार्य नगद मौज्जात दर ९ प्रतिशतबाट घटाएर ५ प्रतिशत कायम गरेकोमा बहदो मुद्रास्फीतिको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न मौद्रिक नीतिको कसिलो अडानको शुरुवाततर्फ संकेत गर्दै हाल अनिवार्य नगद मौज्जात दर ६ प्रतिशत र रिपो दर ५.५ प्रतिशत कायम गरेको छ । चीनको केन्द्रीय बैंकले पनि हालसालै अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपातलाई ५० आधार विन्दुले बढाएर मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा केही कसिलो हुनेतर्फ संकेत गरेको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

गार्हस्थ्य उत्पादन

११. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्यमा ५.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने लक्ष्य राखिएको थियो । नेपाल सरकार, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.५ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ४.६ प्रतिशत रहेको प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत एवम् उत्पादकको मूल्यमा क्रमशः ४ प्रतिशत तथा ४.९ प्रतिशत रहेको थियो ।
१२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा मौसम अनुकूल रही कृषि क्षेत्रको उत्पादन बढ्ने, लगानीको वातावरणमा सुधार भई उद्योग व्यवसाय, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रहरुमा विस्तार आउने र सरकारको पूँजीगत खर्चमा सुधार भई आर्थिक वृद्धिमा सकारात्मक योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको थियो । तर, प्रतिकूल मौसमका कारणले खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा उच्च गिरावट आई कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर न्यून रहेकोले समग्र आर्थिक वृद्धिदर अपेक्षा गरिए भन्दा न्यून रहेको हो । बन्द-हडताल, कमजोर श्रम सम्बन्ध, विद्युत् आपूर्तिमा कमी जस्ता प्रमुख कारणहरुले गर्दा पनि लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल हुन कठिन भएको हो ।

१३. कृषि क्षेत्रको उत्पादन धेरै हदसम्म मनसुनको अवस्थामा निर्भर रहने गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वर्षे मनसुन ढिला गरी शुरु भएको, वर्षाको मात्रा पनि औसत भन्दा निकै कम रहेको तथा कतिपय जिल्लाहरूमा नदी कटान र बाढीवाट समेत बालीनालीमा क्षती पुगेको कारण प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गई समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन १.१ प्रतिशतले मात्र बढेको प्रारम्भिक अनुमान छ। नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले २०६७ वैशाख महिनामा सार्वजनिक गरेको कृषि उत्पादनको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा धानको उत्पादन अघिल्लो वर्ष भन्दा ११.१ प्रतिशतले र मकैको उत्पादनमा ३.९ प्रतिशतले कमी आउने देखिएको छ। वर्षे मनसुन कमजोर रहेतापनि हिउँदे वर्षा सन्तोषप्रद रहेकोले गहुँ तथा जौको उत्पादनमा क्रमशः १५.८ प्रतिशत र १८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको र तरकारी तथा फलफूलको उत्पादनमा पनि वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान छ।
१४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा उद्योग क्षेत्रको उत्पादन ३.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। उद्योग अन्तर्गत उत्पादनमूलक उद्योग, निर्माण, खानी तथा उत्खनन र विद्युत्, ग्यास तथा पानी उपक्षेत्रहरूको उत्पादन क्रमशः २.६ प्रतिशत, ६.६ प्रतिशत, ४.२ प्रतिशत र ०.५ प्रतिशतले बढेको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ। विद्युत् उपक्षेत्रको उत्पादन माग बमोजिम वृद्धि हुन नसक्दा माग र जडित क्षमताबीच अन्तर बढ्दै गएकोले औद्योगिक तथा सेवा क्षेत्रको उत्पादकत्व लगायत समग्र आर्थिक तथा दैनिक क्रियाकलापमा गम्भीर प्रतिकूल प्रभाव परिरहेको छ।
१५. उद्योगतर्फ रोजगारी तथा आय आर्जनका आधारमा सबैभन्दा बढी योगदान रहेको उत्पादनमूलक उद्योगको उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही वृद्धि भएपनि सन्तोषप्रद भने रहेको छैन। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को तेस्रो त्रयमासको प्रारम्भिक औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क अनुसार उक्त अवधिमा औद्योगिक उत्पादन ३.७ प्रतिशतले बढेको छ। औद्योगिक उत्पादन समूह अन्तर्गत तोरीको तेल, दुग्ध उत्पादन, औषधि, सावुन, प्लाष्टिक, एल्मुनियमका सामाग्री, इट्टा, सिमेन्ट, फलामको छड तथा पाता, जी.आई पाइप र विद्युतीय तार जस्ता वस्तुहरूको उत्पादनमा वृद्धि भएको छ भने वनस्पति घ्यू, चिनी, तयारी पोशाक र फर्निचरको उत्पादनमा गिरावट आएको छ।
१६. अघिल्लो वर्षको तुलनामा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर केही न्यून रहने अनुमान भएतापनि अन्य क्षेत्रहरूको वृद्धिदरको तुलनामा भने उच्च रहेको देखिएको छ। अघिल्लो वर्षको ६.३ प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा यस क्षेत्रको वृद्धि ५.५ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। सेवा क्षेत्र अन्तर्गत होटल तथा रेष्टुरेण्ट, यातायात तथा सञ्चार, शिक्षा, थोक तथा खुद्रा व्यापार, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य र अन्य सामुदायिक सेवा उप-क्षेत्रहरूको वृद्धिदर क्रमशः ८.५ प्रतिशत, ६.५ प्रतिशत, ६.५ प्रतिशत, ५.६ प्रतिशत, ५.६ प्रतिशत र ६.१ प्रतिशत रहेको अनुमान छ।
१७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा हवाईमार्गबाट नेपाल भ्रमणमा आउने पर्यटक संख्या ०.९ प्रतिशतले कमी आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनासम्ममा १२.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। सन् २०१० को जनवरीदेखि जुन महिनासम्म हवाईमार्गबाट नेपाल भ्रमणमा आउने पर्यटक संख्या अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यस अवधिमा भारतीय पर्यटक आगमन ११.३ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य मुलुकबाट आउने पर्यटकहरूको संख्या २०.६ प्रतिशतले बढेको छ। विश्व आर्थिक मन्दीमा सुधार तथा नेपालमा हवाई उडान गर्ने वाह्य कम्पनीहरूको संख्याका साथै उडान आवृत्तिमा समेत वृद्धि भएकोले पर्यटक आगमन वृद्धिमा सहयोग पुगेको हो। पर्यटक आगमनमा भएको वृद्धिबाट होटल तथा रेष्टुरेण्ट सेवाको वृद्धिदर उच्च रहन जाने देखिएको छ।
१८. मुलुकको आर्थिक क्रियाकलापलाई माग पक्षबाट विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा खुद बाह्य मागमा संकुचन आएकोले कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिमा आन्तरिक मागको योगदान प्रमुख रहेको देखिएको छ। आन्तरिक माग अन्तर्गत कुल उपभोग (२०५७/५८ को मूल्यमा) ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ९१.५ प्रतिशत पुगेको अनुमान छ। कुल उपभोग मध्ये निजी क्षेत्रको उपभोग ७.८ प्रतिशतले र सरकारी क्षेत्रको उपभोग १३.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। निजी उपभोगमा खाद्य भन्दा गैर-खाद्य तथा सेवातर्फको वृद्धिदर उच्च रहेको छ। आन्तरिक मागको अर्को महत्वपूर्ण अंश कुल स्थिर पूँजी निर्माण ५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १८.६ प्रतिशतमा सीमित भएको अनुमान छ। सरकारी क्षेत्रको तुलनामा निजी क्षेत्रको लगानी कमजोर रहेकोले निजी क्षेत्रको लगानीसँग कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपात १४.६ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वस्तु तथा सेवाको निर्यात १४.६ प्रतिशतले घटेको तर वस्तु तथा सेवाको आयात भने २६.९ प्रतिशतले बढेको अनुमान रहेकोले खुद बाह्य मागमा उच्च संकुचन देखिएको छ।

१९. नेपालका प्रमुख रोजगार गन्तव्य मुलुकहरूमा विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव न्यून हुँदै गएकोले श्रमिकहरूको माग पनि बढ्न थालेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूको संख्या १२.८ प्रतिशतले घटेकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वैदेशिक रोजगारका लागि स्वीकृति लिनेको संख्या ३५.४ प्रतिशतले बढेको छ । यस अवधिमा वैदेशिक रोजगारका लागि स्वीकृति लिनेको संख्यामा मलेसिया २४०.८ प्रतिशत, साउदी अरब ३७.७ प्रतिशत र युनाइटेड अरब ईमिरेट्स ३७.४ प्रतिशतले बढेको छ । मलेसियाले बंगलादेशबाट कामदार लैजान रोक लगाएकोले नेपाली कामदारहरूको उच्च माग भई मलेसियाको लागि वैदेशिक रोजगारमा जान स्वीकृति लिनेको संख्यामा उच्च वृद्धि भएको हो ।

मूल्य

२०. अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा मूल्य वृद्धिदरमा केही सुधार भएतापनि औसत वार्षिक मुद्रास्फीतिदर दुई अंकमा रहेको अनुमान छ । खासगरी मौसमी प्रतिकूलताको कारणले कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन र आपूर्ति अवस्थामा उल्लेख्य सुधार हुन नसकेको, उर्जा संकट, तलब तथा ज्यालादर वृद्धि र छिमेकी मुलुक भारतमा खाद्यान्न समूहको मूल्य वृद्धिदर उच्च रहन गएकोले मूल्यमा चाप परेको हो । पछिल्ला महिनाहरूमा भने मूल्य वृद्धिदरमा केही सुधार भएको छ । २०६७ जेठ महिनामा वार्षिक विन्दुगत आधारमा उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर ९.६ प्रतिशत रहेको छ । २०६६ जेठ महिनामा यस्तो मुद्रास्फीतिदर १२.३ प्रतिशत रहेको थियो । खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ११.३ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ७.३ प्रतिशत रहेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै महिनामा यी समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः १९ प्रतिशत र ५.१ प्रतिशत रहेको थियो । खाद्यान्न समूहको मूल्य वृद्धिदर घट्ने क्रममा रहेपनि गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर भने बढ्ने क्रममा रहेको छ ।
२१. थोक मूल्यस्थितितर्फ अपेक्षाकृत रूपमा बढी सुधार भएको छ । २०६७ जेठ महिनामा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत मात्र रहेको छ जबकि अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सो वृद्धिदर १७ प्रतिशत रहेको थियो । थोक मूल्य अन्तर्गतका कृषिजन्य वस्तु, स्वदेशी उत्पादित वस्तु र आयातीत वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः ६ प्रतिशत, ८.५ प्रतिशत र ५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः ३३.४ प्रतिशत, ६ प्रतिशत र ०.२ प्रतिशतले बढेको थियो । उक्त अवधिमा नगदेवाली, फलफूल तथा तरकारी र रासायनिक मलको मूल्यमा गिरावट आएको कारणले मूल्य सूचकाङ्क घटेको हो ।
२२. २०६७ जेठ महिनामा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क १३.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्ष सो सूचकाङ्क २१.५ प्रतिशतले बढेको थियो । उक्त सूचकाङ्कमध्ये तलब सूचकाङ्क १३.८ प्रतिशत र ज्यालादर सूचकाङ्क १३.३ प्रतिशतले बढेको छ । तलब सूचकाङ्क अन्तर्गत शिक्षामा २२.४ प्रतिशतको उल्लेख्य वृद्धि भएको छ । ज्यालादर सूचकाङ्क अन्तर्गत कृषि मजदुर, औद्योगिक मजदुर र निर्माण मजदुरको ज्यालादर सूचकाङ्क क्रमशः १८.८ प्रतिशत, ४.४ प्रतिशत र ११.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । २०६६ साउन महिनादेखि सरकारी कर्मचारी लगायत सुरक्षाकर्मी, शिक्षक तथा संस्थानका कर्मचारीको तलबमा वृद्धि भएको कारणले उक्त सूचकाङ्कमा बढी चाप परेको हो ।

सरकारी वित्त

२३. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च २०.२ प्रतिशतले बढेर रु. २४८ अर्ब ३७ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष उक्त खर्च ३७.८ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल खर्चमध्ये चालू खर्च २०.७ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च २०.२ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्ष उपरोक्त खर्चहरू क्रमशः ३५.४ प्रतिशत र ४५ प्रतिशतले बढेका थिए । सरकारी कर्मचारीहरू एवम् शिक्षकहरूको तलब भत्तामा गरिएको वृद्धि, विशेष सुरक्षा योजनामा गरिएको खर्च तथा विद्यालय अनुदानमा भएको वृद्धि जस्ता कारणहरूले गर्दा चालू खर्च बढेको हो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नगद पूँजीगत खर्च बजेट अनुमानको ७१ प्रतिशत भएको छ । सोभै भुक्तानी र वस्तुगत सहायता स्वरूप भएको पूँजीगत खर्च जोड्दा आर्थिक वर्षभरिमा सो खर्च बजेट अनुमानको करिब ८२ प्रतिशत पुग्ने अर्थ मन्त्रालयको अनुमान छ ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नेपाल सरकारको राजस्व संकलन २५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १७९ अर्ब ९५ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा राजस्वको वृद्धिदर ३३.३ प्रतिशत रहेको थियो । आयातमा भएको वृद्धि र संरचनागत तथा प्रशासनिक सुधार अन्तर्गत “कर सहभागिता वर्ष २०६६/६७” को कार्यान्वयन, स्थायी लेखा नम्बर लिनेको संख्यामा वृद्धि, कर स्वयंसेवकहरूको परिचालन, राजस्व प्रशासनमा सुधार र राजस्व चुहावट नियन्त्रणले गर्दा राजस्व परिचालनमा वृद्धि भएको हो । राजस्व

परिचालनका अतिरिक्त सरकारलाई प्राप्त हुने वैदेशिक नगद अनुदान १.९ प्रतिशतले र वैदेशिक नगद ऋण १४.५ प्रतिशतले बढेको छ ।

२५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको बजेट रू. ३९ अर्ब ८ करोडले घाटामा रहेको छ । अधिल्लो वर्ष सरकारी बजेट रू. ३४ अर्ब ३६ करोडले घाटामा रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नेपाल सरकारले रू. ६ अर्ब १६ करोडको अधिविकर्ष समेत गरी रू. ३६ अर्ब ७ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । यस अवधिमा नेपाल सरकारले गरेको रू. ७ अर्ब ९३ करोडको आन्तरिक ऋण भुक्तानी र नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपयोग गरेको अधिविकर्षलाई समायोजन गर्दा रू. २१ अर्ब ९९ करोड खुद आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ ।

बाह्य क्षेत्र

२६. सन् २००८ देखि उत्पन्न विश्व वित्तीय संकटबाट सृजित प्रतिकूल अवस्थामा समेत सन्तोषजनक रहेको नेपालको बाह्य क्षेत्र कारोबारको स्थिति आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा कमजोर रह्यो । निर्यातमा शिथिलता तथा आयातमा उच्च वृद्धि हुन जाँदा व्यापार घाटामा उच्च विस्तार भई आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा चालू खाता रू. ३४ अर्ब ५९ करोडले घाटामा रहेको कारण समग्र शोधनान्तर स्थिति रू. १५ अर्ब ७ करोडले घाटामा रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा रू. ३९ अर्ब ६ करोडको शोधनान्तर बचत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ का पछिल्ला महिनाहरूमा लिइएका मौद्रिक कदमहरूका कारण शोधनान्तर स्थितिमा क्रमशः सुधार हुँदै गइरहेकोले आर्थिक वर्षभरिमा सो घाटा रू. ५ अर्बको हाराहारीमा रहन सकेको अनुमान छ ।
२७. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषण ११.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. २११ अर्ब १७ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो विप्रेषण आप्रवाह रू. १८८ अर्ब ८८ करोड रहेको थियो । अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा विप्रेषण आप्रवाह १५.२ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर २ अर्ब ८३ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब ४६ करोड बराबरको विप्रेषण प्राप्त भएको थियो । विश्व आर्थिक संकटको प्रभावका कारण केही समयसम्म वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारको संख्यामा कमी आएकोले निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा कमी आएको भएपनि विश्व श्रम बजारमा कामदारको मागमा हुन थालेको सुधारका कारण वैदेशिक रोजगारी तथा विप्रेषण आप्रवाहमा द्रुततर वृद्धि हुन थालेको छ ।
२८. वैदेशिक व्यापारतर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा भारततर्फको निर्यात ४.५ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फ १८.५ प्रतिशतले ह्रास आई कुल वस्तु निर्यात ९.८ प्रतिशतले घटेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारततर्फको निर्यात ८.५ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात २९.७ प्रतिशतले बढेको कारण कुल वस्तु निर्यात १५.८ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा भारततर्फ मुख्यतया तयारी पोशाक, जस्तापाता, जी.आई.पाइप, टुथपेष्ट, चाउचाउ र जुस एवम् अन्य मुलुकतर्फ पश्मिना, ऊनी गलैँचा, तयारी पोशाक र दालको निर्यातमा कमी आएको छ ।
२९. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा कुल वस्तु आयात ३५.२ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल आयात २६.४ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल वस्तु आयात मध्ये भारतबाट भएको आयात ३५.७ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात ३४.६ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्ष भारतबाट ११.९ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट ५२.४ प्रतिशतले आयातमा वृद्धि भएको थियो । भारतबाट मुख्यतया सवारी साधन तथा पार्टपुर्जा, हट रोल्ड सीट इन क्वाइल, कृषि सम्बन्धी उपकरण, रसायनिक मल, एम एस विलेट तथा औषधि र अन्य मुलुकबाट विशेषगरी सुन, पोलिथिन ग्रेनुयल्स, दूरसंचारका उपकरण तथा पार्टपुर्जा, स्टील रड तथा सीट, कम्प्युटर तथा पार्टपुर्जा र अन्य मेशिनरी तथा पार्टपुर्जाको आयातमा विस्तार भएको छ ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा निर्यात/आयात अनुपात १६.१ प्रतिशत रहेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो अनुपात २४.२ प्रतिशत रहेको थियो । फलस्वरूप, कुल व्यापारमा निर्यातको अंश १३.९ प्रतिशतमा झरेको छ भने आयातको अंश सोही अनुरूप ८.१ प्रतिशत पुगेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा कुल व्यापारमा निर्यात र आयातको अंश क्रमशः १९.५ प्रतिशत र ८.५ प्रतिशत रहेको थियो ।
३१. भारतसंगको उच्च व्यापार घाटालाई धान्न आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा अमेरिकी डलर २ अर्ब १९ करोड बिक्री गरी भारतीय रूपैयाँ १०२ अर्ब ९ करोड खरिद भएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी

- डलर १ अर्ब ५२ करोड बिक्री गरी भारतीय रूपैयाँ ७३ अर्ब ४० करोड खरिद भएको थियो । मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थको आयात भारतबाट गर्नुपरेको पृष्ठभूमिमा भारतीय मुद्रा खरिद पनि बढ्न थालेको हो ।
३२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट हुने आयातमा पनि उच्च वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को एघार महिनामा रू. २८ अर्ब ८७ करोड बराबरको आयात भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को सोही अवधिमा रू. ४५ अर्ब ५९ करोड बराबरको आयात भएको छ । अघिल्लो वर्षको तुलनामा उत्पादनमूलक उद्योगको उत्पादन वृद्धि भएको तथा भारतीय रूपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन भएकोले अमेरिकी डलर भुक्तान गरी भारतबाट गर्ने आयातमा विस्तार भएको हो ।
३३. २०६७ असार १८ गतेसम्ममा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६६ असार मसान्तको तुलनामा ६.९ प्रतिशतले घटेर रू. २५९ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ । तथापि, २०६७ असार मसान्तसम्ममा सो सञ्चितिको स्तरमा उल्लेख्य सुधार भई रू. २६७ अर्ब पुगेको अनुमान छ । २०६६ असार मसान्तको तुलनामा यो ४ प्रतिशतले कम हो । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सञ्चिति २७.८ प्रतिशतले बढेको थियो । व्यापार घाटामा उच्च विस्तार भई चालू खाता घाटामा रहेको कारण विदेशी विनिमय सञ्चितिमा कमी आएको हो । अमेरिकी डलरमा २०६६ असार मसान्तको तुलनामा २०६७ जेठ मसान्तमा कुल सञ्चिति ७.६ प्रतिशतले कमी भई अमेरिकी डलर ३ अर्ब ३१ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलरमा कुल सञ्चिति १५.८ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तर करिब ८ महिनाको वस्तु आयात र करिब ७ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ ।

वित्तीय बजार

३४. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा सामान्य वृद्धि भएको छ । २०६७ असार मसान्तसम्ममा २७ वाणिज्य बैंक, ७९ विकास बैंक, ७९ वित्त कम्पनी, १८ लघुवित्त विकास बैंक गरी “क” देखि “घ” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २०३ पुगेको छ । २०६६ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंक २६, विकास बैंक ६३, वित्त कम्पनी ७७ र लघुवित्त विकास बैंक १५ गरी उक्त संख्या जम्मा १८१ रहेको थियो । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या २०६६ असारको ७५२ बाट बढेर २०६७ असार महिनासम्ममा ९६६ पुगेको छ । वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको भौगोलिक वितरणलाई हेर्दा काठमाडौं उपत्यकामा ३३४, पहाडमा २४२ र तराईमा ३९० बैंक शाखा रहेका छन् ।
३५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै उनीहरूले गरेको कर्जा लगानीको गुणस्तरमा पनि क्रमशः सुधार आइरहेको देखिन्छ । २०६६ चैत महिनाको अन्त्यसम्म आइपुग्दा वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात ३.१ प्रतिशतमा भरेको छ । उक्त अनुपात २०६६ असार मसान्तमा ३.६ प्रतिशत रहेको थियो । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत विशेष सरोकार रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको खराब कर्जा अनुपात क्रमशः ४.९ प्रतिशत र १२.१ प्रतिशत रहेको छ । २०६६ असार मसान्तसम्ममा ती बैंकहरूको उक्त अनुपात क्रमशः ५.४ प्रतिशत र १५.७ प्रतिशत रहेको थियो ।
३६. यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त गरेका “क” वर्गका बैंकहरूको कुल निक्षेप २०६६ असारको तुलनामा १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ असारमा रू. ६१७ अर्ब पुगेको अनुमान छ । पछिल्ला महिनाहरूमा निक्षेपको वृद्धिदर उल्लेख्य रहेको छ । कर्जातर्फ २०६६ असारको तुलनामा १७.६ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ असारमा रू. ५९२ अर्ब पुगेको अनुमान छ । “ख” वर्गका विकास बैंकहरूको निक्षेप परिचालन २०६६ असार मसान्तको तुलनामा ४१.१ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ जेठ मसान्तमा रू. ६८ अर्ब ३४ करोड पुगेको छ । त्यसैगरी, कर्जा तथा लगानी २०६६ असार मसान्तको रू. ४१ अर्ब २४ करोडबाट ५३.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ६३ अर्ब १८ करोड पुगेको छ । “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरूको कुल निक्षेप २०६६ असार मसान्तको रू. ५७ अर्ब ८ करोडबाट २४.८ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ जेठ मसान्तमा रू. ७१ अर्ब २३ करोड पुगेको छ भने कर्जा तथा लगानी २०६६ असार मसान्तको रू. ५९ अर्ब ९४ करोडबाट २७.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ जेठ मसान्तमा रू. ७६ अर्ब ३९ करोड पुगेको छ ।
३७. देशमा नोटको माग र आपूर्तिबीच सन्तुलन ल्याउन नोटको निरन्तर आपूर्ति गरी निक्षेपकर्तारहरूले आफ्नो निक्षेपको भुक्तानी प्राप्त गर्ने सुनिश्चितता कायम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले प्रत्येक दरको नोटको माग प्रक्षेपणको आधारमा कम्तीमा ३ वर्षको लागि आवश्यक नोट मौज्जात रहने व्यवस्था मिलाएको छ ।
३८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्यात्मक विस्तारले सीमित व्यावसायिक तथा भौगोलिक क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धाको अवस्था सृजना गरेपनि कतिपय उत्पादन क्षेत्र र भौगोलिक क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच पुग्न सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को जेठसम्मको बैंकहरूको व्यावसायिक क्षेत्रगत कर्जाको वितरणलाई हेर्दा कृषितर्फ औसत

- ३ प्रतिशत, पर्यटनतर्फ औसत २ प्रतिशत र विद्युत्तर्फ औसत १ प्रतिशत कर्जा प्रवाह भएको देखिन्छ । कृषि विकास बैंक बाहेकका अन्य "क" वर्गका बैंकहरूको कृषि क्षेत्रमा भएको कर्जा लगानी कुल कर्जाको १.१ प्रतिशत मात्र छ । त्यस्तै, मुलुकका २४ जिल्लामा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति प्रति जिल्ला औसत ३ वटा वा त्यो भन्दा कम मात्र छ । पिछडिएका १६ जिल्लाहरूमा प्रति जिल्ला एक बैंक तथा वित्तीय संस्था मात्र छन्, जबकी काठमाडौं बाहिर समेत कुनै जिल्लामा १०३ वटासम्म वित्तीय संस्था भइसकेका छन् । मुलुकको आर्थिक वृद्धिको लागि अति नै महत्वपूर्ण क्षेत्र तथा आर्थिक सामाजिक विकासका लागि थप ध्यान दिनु पर्ने भौगोलिक क्षेत्रमा वित्तीय सेवा पुग्न नसक्दा वित्तीय प्रणालीमा संरचनात्मक सुधारको आवश्यकता टड्कारो रूपमा देखिएको छ ।
३९. सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापना भई बचत तथा ऋणको कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको संख्यामा उल्लेख्य विस्तार भई हाल यस्ता संस्थाहरूको संख्या करिब १८ हजारको हाराहारीमा पुगेको र यसमध्ये बचत तथा ऋण परिचालन गर्ने एकल उद्देश्यले स्थापित यस्ता संस्थाहरूको संख्या करिब ८ हजार पुगेको अनुमान छ । हालै यस बैंकबाट १५ जिल्लामा गरिएको १३६ ठूला तथा मझौला बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको अध्ययनबाट उक्त संस्थाहरूले २०६६ चैत मसान्तसम्ममा रू. २४ अर्ब बचत संकलन गरी रू. २१ अर्ब ऋण प्रवाह गरेको देखिन्छ । यस तथ्यको आधारमा देशभर संचालनमा रहेका यस्ता संस्थाहरूबाट करिब कुल रू. ६० अर्ब बराबरको बचत परिचालन र रू. ५६ अर्ब ऋण प्रवाह गरेको अनुमान छ । यस्तो बचत परिचालन वाणिज्य बैंकहरूले यसै अवधिमा परिचालन गरेको कुल निक्षेपसँग तुलना गर्दा करिब १० प्रतिशत हुन आउँछ । सहकारिताको सिद्धान्तमा आधारित भई संचालन हुने यस्ता संस्थाहरूको बढ्दो संख्यात्मक उपस्थिति र कारोबारबाट वित्तीय मध्यस्थताको सेवामा प्रतिस्पर्धा र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिमा सहयोग पुग्न गएको छ ।
४०. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन ब्याजदरहरू अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहे । अघिल्लो वर्ष ५.८३ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा ६.५ प्रतिशत पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा भारत औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर ५.०७ प्रतिशत रहेकोमा २०६६/६७ मा ७.७४ प्रतिशत कायम भएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा तरलतामा संकुचन आएकोले २०६६ पुस, माघ तथा २०६७ जेठ, असार महिनामा ब्याजदर केही उच्च रह्यो । २०६६ माघ महिनामा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारत औसत ब्याजदर ९.०१ प्रतिशत रह्यो भने पुस महिनामा भारत औसत अन्तर बैंक ब्याजदर १२.८७ प्रतिशत रह्यो । अल्पकालीन बजार ब्याजदरका अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूले निक्षेपमा प्रदान गर्ने ब्याजदर पनि बढेको छ । २०६६ असार महिनाको तुलनामा २०६७ जेठ महिनामा दुई-वर्षे र दुई वर्षभन्दा माथिको मृदति निक्षेपको अधिकतम वार्षिक ब्याजदर ९.५० प्रतिशतबाट बढेर १३ प्रतिशतसम्म पुगेको छ । निक्षेपको ब्याजदरमा भएको वृद्धिसँगै कर्जाका ब्याजदरहरूमा क्रमशः ५ प्रतिशत विन्दुसम्मले वृद्धि भएको छ ।
४१. पूँजी बजारको एक अंगको रूपमा रहेको नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्र कारोबार आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि बोलकबोल प्रक्रियाबाट समेत बिक्री गर्न शुरु गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा कुल रू. ९ अर्ब ४ करोडको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रक्रिया मार्फत बिक्री गरियो । यसरी बिक्री गरिएको विकास ऋणपत्रमध्ये २०६६ माघमा रू. १ अर्ब ५० करोडको ३-वर्षे, २०६७ जेठमा रू. २ अर्ब ५५ करोडको ५-वर्षे र २०६७ असारमा रू. ४ अर्ब ९९ करोडको ५-वर्षे अवधिका रहेका छन् । उपरोक्त सबै ऋणपत्रहरूको अंकित ब्याजदर ९ प्रतिशत रहेको छ । वैदेशिक रोजगार बचत पत्रको बिक्री पनि यस आर्थिक वर्षबाट शुरु गरिएको छ । यद्यपि, नीतिगत व्यवस्था गर्न लामो समय लाग्न गई बिक्रीका लागि समयाभावको कारणले यो बिक्री अपेक्षाकृत परिमाणमा हुन सकेन ।
४२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा धितोपत्र बजार शिथिल रह्यो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६६ असार मसान्तमा ७४९.१ विन्दुमा रहेको नेप्से सूचकाङ्क ३६.२ प्रतिशतले घटी २०६७ असार मसान्तमा ४७७.७ विन्दुमा झरेको छ । लगानीकर्ताको आत्मविश्वासमा कमी आएको, घरजग्गातर्फ लगानी बढेको, वाणिज्य बैंकहरूले चुक्ता पूँजी तोकिएको स्तरमा पुऱ्याउन हकप्रद तथा बोनस शेयर जारी गरी शेयर संख्यामा वृद्धि गरेको, शेयरको धितोमा जाने मार्जिन कर्जामा कडाई गरिएको र पूँजीगत लाभको सम्भावना घट्दै गएकोले नेप्से परिसूचकमा गिरावट आएको हो ।
४३. २०६७ जेठको अन्त्यमा बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा १७.२ प्रतिशतले घटी रू. ३७३ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ, जुन रकम कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ३४.५ प्रतिशत हुन आउँछ । बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अंश ७३.१ प्रतिशत, उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको २ प्रतिशत, होटलहरूको

१.४ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.४ प्रतिशत, जलविद्युत्को ४.३ प्रतिशत र अन्यको १८.६ प्रतिशत रहेको छ ।

४४. शेयरको मूल्यमा आउने उत्तरचढावले लगानीकर्ताहरूको मनोबल तथा समग्र वित्तीय स्थायित्वमा नै प्रतिकूल असर पार्न सक्ने भएकोले शेयर बजारको दिगो र स्थिर विकासको लागि यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा शेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जा सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था कायम गरी यस्तो कर्जा प्रदान गर्दा विगत १८० दिनको औसत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य, जुन कम छ सोको ५० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रदान गर्न पाउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा यस सम्बन्धी व्यवस्थामा थप सुधार गर्दै मार्जिन कल गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । शेयर बजारमा देखिएको शिथिलतालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा यस बैंकले मार्जिन प्रकृतिको कर्जा नवीकरण तथा मार्जिन कल सम्बन्धी व्यवस्थालाई केही खुकुलो बनाएको थियो ।

मौद्रिक तथा वित्तीय व्यवस्थापन

४५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिले बजेट वक्तव्यमा उल्लेखित ५.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहज हुने गरी मौद्रिक तरलता व्यवस्थापन गर्ने उल्लेख गरेको थियो । कृषि तथा औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर न्यून रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा आधारभूत मूल्यमा आर्थिक वृद्धिदर ३.५ प्रतिशत रहेको अनुमान माथि उल्लेख भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा मौद्रिक तरलतामा संकुचन आएपनि अधिल्लो वर्ष अर्थतन्त्रमा रहेको अधिक तरलताको अवस्थिति (Liquidity Overhang) र यस बैंकले खुला बजार कारोबारमार्फत प्रवाह गरेको तरलताले आर्थिक वृद्धिको लागि आवश्यक मौद्रिक तरलताको आपूर्ति गरेकोले तरलता संकुचनबाट आर्थिक वृद्धिमा खासै प्रतिकूल प्रभाव परेको छैन ।
४६. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिमा वार्षिक औसत उपभोक्ता मूल्य वृद्धि ७ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएकोमा त्यस्तो वृद्धिदर १०.५ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलता संकुचनले माग पक्षबाट मूल्यमाथिको चाप कम गर्न सहयोग पुगेको भएपनि खाद्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि उच्च रहेकोले समग्र मुद्रास्फीतिदर उच्च रहन गएको हो । कमजोर वितरण प्रणाली, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा चिनी लगायत केही उपभोग्य वस्तुहरूको उच्च मूल्य वृद्धि तथा कृषि उत्पादनको वृद्धिदरमा आएको हासका कारण खाद्यान्नको मूल्यमा चाप परेको छ । घरजग्गामा भएको अप्रत्यासित मूल्यवृद्धि र त्यसले क्रयशक्तिमा ल्याएको परिवर्तन पनि मूल्य वृद्धिको कारण बनेको छ । राजनैतिक संक्रमणकाल, कमजोर श्रम सम्बन्ध, विद्युत् आपूर्ति समस्या र अर्थतन्त्रको अन्य संरचनागत कारणले आन्तरिक औद्योगिक उत्पादन पूर्ण क्षमतामा हुन नसकेकोले आन्तरिक माग र आपूर्तिबीचको असन्तुलन बढ्दै गइरहेको छ ।
४७. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिमा शोधनान्तर बचत रू. १८ अर्ब रहने लक्ष्य रहेकोमा आर्थिक वर्षको पहिलो छ महिनाको स्थितिलाई ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको अर्धवार्षिक समीक्षामा शोधनान्तर स्थिति रू. ८ अर्ब ८८ करोडले घाटामा रहने अनुमान गरिएको थियो । सुन तथा चाँदी र गाडी तथा गाडीको पार्टपुर्जाको आयात उच्च रहेको, निर्यात व्यापारमा हास आएको र आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वैदेशिक रोजगारीतर्फको विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा कमी आएकोले शोधनान्तर घाटा उच्च रहन गएको हो । शोधनान्तर घाटामा सुधार ल्याउन आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा मौद्रिक उपायको रूपमा कर्जाको अधिक विस्तार हुन नदिन ब्याजदर केही उच्च राख्ने रणनीति अवलम्बन गरी खुला बजार कारोबारलाई सन्तुलित ढंगबाट संचालन गरिनुका साथै यस बैंकले प्रदान गर्ने स्थायी तरलता सुविधाको ब्याजदर निर्धारण गर्ने विद्यमान प्रक्रियामा परिवर्तन गरियो । अर्कोतर्फ, सुन तथा चाँदी आयातमा कडाई गरियो भने मौद्रिक नीतिको अर्धवार्षिक समीक्षामा उपर्युक्त कदमहरूलाई निरन्तरता दिँदै राहदानी बापतको सटही सुविधा र ड्राफ्ट टीटीबाट हुने वैदेशिक व्यापारको भुक्तानी रकममा पनि कटौती गरियो । उल्लेखित उपायहरूका कारण २०६६ फागुन मसान्तमा रू. २३ अर्ब ५३ करोड पुगेको शोधनान्तर घाटामा क्रमिक सुधार भई २०६७ जेठ मसान्तमा यस्तो घाटा रू. १५ अर्ब ७ करोडमा भरेको छ भने आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा सो घाटा करिब रू. ५ अर्ब रहने संशोधित अनुमान रहेको छ ।
४८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा मौद्रिक लक्ष्यहरूमध्ये विस्तृत मुद्राप्रदाय १७ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेकोमा यथार्थमा १४ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा उक्त मुद्राप्रदाय ८.२ प्रतिशतले बढेको छ । खुद वैदेशिक सम्पत्ति लक्षित गरे भन्दा उल्लेख्य रूपमा कम रहेकोले मौद्रिक विस्तार प्रक्षेपण गरिए भन्दा न्यून रहन गएको हो । मौद्रिक योगाङ्कको वृद्धिदरमा कमी आएपनि निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तार भने वाञ्छित स्तरमा रहेको छ ।

४९. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा कुल आन्तरिक कर्जा १९.३ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएकोमा १९ प्रतिशतले वृद्धि भएको संशोधित अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा आन्तरिक कर्जा १२.९ प्रतिशतले बढेको छ। नेपाल सरकारमाथिको दावी उच्च दरले विस्तार भएकोले कुल आन्तरिक कर्जा प्रक्षेपणको हाराहारीमा रहको हो। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नेपाल सरकारमाथिको बैकिङ्ग क्षेत्रको दावी २५.३ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ। त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा २०.७ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेकोमा १७.६ प्रतिशतले बढेको संशोधित अनुमान रहेको छ। बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलतामा कमी आएकोले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको वृद्धिदर प्रक्षेपितभन्दा सीमान्त कम रहेको हो। चालू आर्थिक वर्षको एघार महिनामा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १७.४ प्रतिशतले बढेको छ।
५०. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा वाणिज्य बैकहरूको निक्षेप वृद्धिदर न्यून रह्यो। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा निक्षेप वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको छ भने कर्जा तथा लगानीको वृद्धिदर १४.१ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर १७.२ प्रतिशत रहेको छ। पछिल्ला महिनाहरूमा निक्षेपको ब्याजदरमा भएको वृद्धिका कारण बैकहरूमा निक्षेप बढ्ने क्रम जारी छ। तथापी विकास बैक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेपको वृद्धिदरको तुलनामा यो कम रहेको छ।
५१. उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ पर्याप्त कर्जा प्रवाह हुन नसकेको र तरलतामा संकुचन आएको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी यस बैकले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा तोकिएका उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउने उद्देश्यले बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्यो। यस व्यवस्थाबाट उत्पादनमूलक उद्योगतर्फ कर्जा प्रवाह भई उत्पादन वृद्धि, मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा लिइएको छ। २०६७ असार मसान्तसम्ममा १२ वटा बैकहरूलाई कुल रू. ३ अर्ब ५३ करोड पुनरकर्जा सुविधा स्वीकृत गरिएकोमा ९ वटा बैकहरूलाई रू. २ अर्ब ८५ करोड सुविधा उपलब्ध गराई सकिएको छ। त्यसैगरी, ३ विकास बैक तथा १ वित्त कम्पनीले पनि यस सुविधा अन्तर्गत रू. ५८ करोड ४२ लाख सुविधा उपयोग गरेका छन्।
५२. निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जाको वृद्धिदर विगत केही वर्षदेखि उच्च रहँदै आएको भएपनि कुल कर्जामा कृषि तथा उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जाको अंश घट्ने क्रममा रहेको छ। २०६४ असार मसान्तमा कृषि क्षेत्रमा कुल कर्जाको ६ प्रतिशत कर्जा प्रवाहित भएकोमा सो अनुपात घट्दै २०६५ असार मसान्तमा ४.५ प्रतिशत र २०६७ जेठमा ३ प्रतिशत कायम हुन आएको थियो। कर्जाको परिमाणमा हेर्दा २०६७ जेठ मसान्तमा वाणिज्य बैकहरूको निजी क्षेत्रतर्फको कुल कर्जा प्रवाह रू. ४७६ अर्ब ३ करोड रहेकोमा कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह ३ प्रतिशत अर्थात् कुल रू. १४ अर्ब ३४ करोड रहेको छ, जसमध्ये कृषि विकास बैकको मात्र यस क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह रू. ९ अर्ब ३५ करोड छ। त्यसैगरी, उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा पनि घट्ने क्रममा रहेको छ। २०६४ असार मसान्तमा कुल कर्जाको २६.९ प्रतिशत कर्जा उत्पादन क्षेत्रतर्फ प्रवाहित भएकोमा सो अनुपात घट्दै २०६७ जेठ मसान्तमा २०.७ प्रतिशत कायम भएको छ। यसको विपरित रियल स्टेटतर्फको कर्जा प्रवाह भने उच्च दरले बढेको छ। २०६४ असार मसान्तमा यस क्षेत्रमा कुल कर्जाको १.१ प्रतिशत मात्र कर्जा प्रवाह भएकोमा २०६७ जेठ मसान्तमा ९ प्रतिशत पुगेको छ। कर्जाको यस प्रवृत्तिले छनौटपूर्ण कर्जा नीति अवलम्बन गरी कृषि, उर्जा, उत्पादनमूलक उद्योग तथा पर्यटन जस्ता उत्पादनशील क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाह बढाउन थप पहल गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ।
५३. शोधनान्तर घाटा र साधनको स्रोतको तुलनामा कर्जा प्रवाहको वृद्धिदर उच्च रहेकोले वाणिज्य बैकहरूको तरल सम्पत्ति आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा ५.१ प्रतिशतले घटी रू. १७८ अर्ब ५० करोड कायम भएको छ। उक्त सम्पत्तिमध्ये विदेशमा रहेको मौज्जात रू. ४९ अर्ब ३३ करोड र सरकारी सुरक्षण पत्रमा लगानी रू. ७१ अर्ब ९५ करोड रहेको छ। २०६७ जेठ मसान्तमा तरल सम्पत्ति कुल निक्षेपसँगको अनुपातमा ३०.५ प्रतिशत रहेको छ। २०६६ असार मसान्तमा उक्त अनुपात ३४.२ प्रतिशत रहेको थियो। तरलता-निक्षेप अनुपातमा कमी आएको भएपनि कुल सम्पत्ति/दायित्व संरचनामा तरल सम्पत्तिको मात्रा तोकिएको अनुपातभन्दा उच्च रहेकोले बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलताको स्थिति सुविधाजनक रहेको संकेत गर्दछ।
५४. शोधनान्तर घाटाको कारण बैकिङ्ग क्षेत्रको निक्षेप तथा अन्य साधन परिचालनमा कमी आएसँगै पोर्टफोलियो संरचनामा समायोजन हुन नसक्दा वाणिज्य बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूले केही समयसम्म तरलता समस्या सामना गरे। उक्त समस्या समाधानको लागि वाणिज्य बैकहरूले विदेशमा रहेको मौज्जातलाई पनि केही हदसम्म उपयोगमा ल्याए। तरलता संकुचनका कारणले प्रणालीगत जोखिम (Systemic Risk) आउन नदिन मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख उपायको रूपमा यस बैकबाट खुला बजार कारोबारलाई जोड दिइयो। खुला बजार कारोबार अन्तर्गत रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको अवधिलाई विद्यमान २८ दिनबाट बढाई ४५ दिन पुऱ्याइयो।

५५. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा खरिद बोलकबोल र रिपो बोलकबोलमार्फत क्रमशः रू. ३ अर्ब ३८ करोड र रू. १३१ अर्ब ६८ करोड गरी कुल रू. १३५ अर्ब ६ करोड तरलता प्रवाह गरियो भने सोभै विक्री बोलकबोलबाट रू. ७ अर्ब ४४ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रू. १ अर्ब गरी कुल रू. ८ अर्ब ४४ करोड तरलता प्रशोचन गरियो । २०६७ असार मसान्तसम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट गरिएको रिपो मध्ये रू. २ अर्ब ३ करोड बक्यौता रहेको छ । खुला बजार कारोबारको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट वित्तीय बजारलाई स्थिरता प्रदान गर्न मद्दत पुगेको छ ।
५६. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६० करोड खुद खरिद गरी रू. ११८ अर्ब ६६ करोड बराबरको तरलता प्रवाह गरेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ८४ करोड खुद खरिद भई रू. १४२ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो ।
५७. तरलता समस्या समाधानका लागि वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका लागि यस बैंकबाट उपलब्ध हुँदै आएको अल्पकालीन स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा कुल रू. ९५ अर्ब ९४ करोड उपयोग भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को यसै अवधिमा कुल रू. १०७ अर्ब ७८ करोड सुविधा उपयोग भएको थियो । यस आर्थिक वर्षमा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले पनि यस सुविधा अर्न्तगत क्रमशः रू. ६९ करोड ७० लाख र रू. २ करोड ७० लाखको सुविधा उपयोग गरेका छन् । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कुल रू. २९३ अर्ब ४२ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा उक्त कारोबार कुल रू. २६८ अर्ब ८५ करोड रहेको छ ।
५८. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा निजी क्षेत्रमा प्रवाहित बैंक कर्जालाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम राख्न खुला बजार कारोबारलाई सन्तुलित तवरबाट संचालन गर्नुका अतिरिक्त बैंकहरूले पोर्टफोलियो संरचनामा तरलता व्यवस्थापनलाई उच्च र कर्जा विस्तारलाई कम प्राथमिकता दिउन् भन्ने उद्देश्यले स्थायी तरलता सुविधाको ब्याजदर गणना गर्ने साविकको प्रक्रियामा बैंकदरलाई पनि एउटा आधारको रूपमा समावेश गरी न्यूनतम ब्याजदर ९.५ प्रतिशतभन्दा कम हुन नसक्ने व्यवस्था गरियो । त्यसैगरी, अधिक कर्जा विस्तारबाट वित्तीय स्थायित्वमा पर्न सक्ने जोखिमलाई दृष्टिगत गरी कर्जा-निक्षेप (प्राथमिक पूँजी समेत) अनुपात क्रमशः घटाउँदै लगी २०६९ पुससम्ममा ८० प्रतिशत कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरियो ।
५९. वित्तीय स्थायित्वलाई सुदृढ गरी बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा प्रणालीगत जोखिम आउन नदिन आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले वैधानिक तरलता, खुद तरलता र कर्जा-निक्षेप अनुपात कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी, कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिमलाई कम गर्न रियल स्टेट तथा घरजग्गामा रहेको लगानीलाई एक निश्चित समयवधिभित्र तोकिएको सीमामा ल्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस व्यवस्थाबाट उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहित गर्न सहयोग मिल्नुको साथै तरलता तथा मौद्रिक व्यवस्थापनमा समेत थप सघाउ पुगेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

६०. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको परिदृश्य र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक जगत्मा विकसित घटनाक्रमहरूले नेपाली अर्थतन्त्रमा पार्न सक्ने प्रभाव समेतको विश्लेषणको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा, कार्यक्रम र मौद्रिक उपकरणको चयन गरिएको छ । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्दै त्रिवर्षीय योजनाले अपेक्षा गरेको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न टेवा पुऱ्याउने रणनीति मौद्रिक नीतिले लिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

६१. अहिले बाह्य क्षेत्र स्थायित्व मौद्रिक नीतिको प्रमुख सरोकारको विषय भएको छ । बाह्य क्षेत्र स्थायित्वको परिसूचकको रूपमा रहेको शोधनान्तर स्थिति हाल घाटामा रहेको छ । विदेशी विनिमय सञ्चिति सन्तोषजनक अवस्थामा रहेतापनि बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा केही जोखिमहरू यद्यपि सन्निहित छन् । शोधनान्तर घाटाको स्तरमा कमी आउँदै गएपनि लगानीको वातावरणमा अपेक्षित सुधार आउन नसकेको वर्तमान परिस्थितिमा अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार हुन गएमा विदेशी विनिमय सञ्चितिमा थप दबाव पर्ने सम्भावना रहन्छ । यस तथ्यलाई दृष्टिगत गरेर मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।
६२. मौद्रिक तथा समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा मूल्य वृद्धि विगत केही वर्षदेखि प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहँदै आएको छ । नेपालमा मात्रै नभएर खाद्यान्नको मूल्य वृद्धि छिमेकी देश भारत र अन्य विकासशील देशहरूमा पनि प्रमुख चिन्ता र चासोको विषय रहेको छ । आपूर्तिजन्य अवरोध र संरचनागत कारणले सिर्जित मूल्य वृद्धि नियन्त्रणमा मौद्रिक नीतिको प्रयोग अहिले सार्वजनिक बहसको विषय बनेको छ । नेपाल सानो तथा खुला अर्थतन्त्र र स्थिर विनिमयदर प्रणाली अंगिकार गरेको मुलुक भएकोले मूल्य वृद्धि

- नियन्त्रणमा मौद्रिक नीतिका सीमाहरू रहेपनि अव्यापारिक वस्तुहरूको मूल्यमा मौद्रिक विस्तारको प्रभावलाई इन्कार गर्न सकिन्न । यसर्थ, अधिक मौद्रिक विस्तारले अव्यापारिक वस्तु तथा सेवाको माग बढाई मूल्य वृद्धि गराउन सक्नेतर्फ सचेत रही मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।
६३. भारत तथा विकसित अर्थतन्त्रको तुलनामा नेपालमा मुद्रास्फीतिदर फरक रहन गएमा नेपाली रूपैयाँको व्यापार भारत यथार्थ प्रभावकारी विनिमय दर पनि केही मात्रामा परिवर्तन हुन सक्ने हुन्छ । यसबाट व्यापारको प्रतिस्पर्धी क्षमतामा प्रभाव पर्न सक्ने भएकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्वका लागि यथार्थ प्रभावकारी विनिमय दर तटस्थ बनाई राख्न नेपाल राष्ट्र बैंकले यसको नियमित अनुगमन गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नेछ ।
६४. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने कार्य केन्द्रीय बैंकहरूको सरोकारको विषय रहँदै आएकोमा विश्व वित्तीय संकट पछि केन्द्रीय बैंकहरूको लागि यो विषय प्रमुख नीतिगत चासोको रूपमा अगाडि आएको छ । यसै तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले वित्तीय स्थायित्वलाई पनि मौद्रिक नीतिको एक प्रमुख उद्देश्यको रूपमा अंगिकार गरेको छ । वित्तीय संस्थाहरूमा देखिएका कमजोरीहरूलाई समयमै सम्बोधन गर्न पूर्व सचेतता प्रणाली, शिघ्र सुधारात्मक कारवाही, ग्राहक पहिचान नीति र जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली लागू गरिएकोमा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने कार्यलाई थप सुदृढीकरण गर्न केही निश्चित परिसूचकहरूको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको दबाव परीक्षण (Stress Test) गर्ने र आकस्मिक योजना (Contingency Plan) बनाउने कार्यलाई अगाडि बढाउनु जरुरी छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय क्षमतालाई सुदृढ बनाई राख्न पूँजी पर्याप्तता अनुपात, अनिवार्य नगद अनुपात, वैधानिक तरलता अनुपात, खुद तरलता अनुपात, कर्जा-निक्षेप अनुपात र क्षेत्रगत कर्जा सीमालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न पनि मौद्रिक नीतिले उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्नु पर्नेछ ।
६५. हाल बैंकिङ्ग कर्जाको विस्तार वाञ्छित स्तरमा रहेको भएपनि कर्जाको क्षेत्रगत वितरण भने सन्तोषजनक रहन सकेको छैन । उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फको कर्जा खुम्चिदै जानु र अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जा लगानी विस्तार हुँदै जाने अवस्था वित्तीय तथा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको दृष्टिले जोखिमपूर्ण हुने हुँदा त्यस्ता क्षेत्रतर्फको लगानीलाई निरुत्साहित गर्दै उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन मौद्रिक व्यवस्थापन रणनीति, उपकरण छनौट र परिचालन पनि सोही अनुरूप हुने गरी केन्द्रित गर्नु पर्ने हुन्छ । यसको लागि मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्दा मौद्रिक सहजताको सामान्य उपकरणहरूमा (General Instruments) भन्दा पनि क्षेत्रगत कर्जामुखी उपकरणहरूमा जोड दिन आवश्यक छ । यसै अवधारणा अनुरूप तोकिएका उत्पादनमूलक क्षेत्रमा कर्जा प्रवाहलाई सहज बनाउन पुनरकर्जामा विस्तार गर्नुको अतिरिक्त नैतिक दबाव (Moral Suasion) मार्फत पनि कर्जा प्रवाहलाई निर्दिष्ट गर्ने नीति लिइएको छ ।
६६. मौद्रिक नीतिलाई ब्याजदर व्यवस्थापनमा पनि केन्द्रित गर्नु पर्ने टड्कारो आवश्यकता देखिएको छ । न्यून ब्याजदरको स्थितिमा अनुत्पादक तथा जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा कर्जाको माग बढ्न गई सोको गुणस्तरमा ह्रास आएमा आर्थिक तथा वित्तीय सन्तुलनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आवधिक निक्षेपमा प्रदान गर्ने ब्याजदर मुद्रास्फीतिदर भन्दा ज्यादै न्यून रहेमा अनौपचारिक क्षेत्रतर्फ वित्तीय साधन प्रवाहित हुन गई अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ त्यसको उपयोगलाई प्रोत्साहन मिल्न सक्दछ । यसर्थ, सर्वसाधारणसँग छरिएर रहेको वित्तीय साधनलाई बैंकिङ्ग प्रणालीमा आकर्षित गर्न तथा अनुत्पादक क्षेत्रमा हुने लगानी र उपभोगलाई निरुत्साहित गर्न निक्षेपको यथार्थ ब्याजदर सकारात्मक हुनु आवश्यक छ । साथै, नेपालबाट छिमेकी मुलुकमा हुन सक्ने पूँजी पलायनलाई निरुत्साहित गर्न पनि ब्याजदर छिमेकी मुलुकको ब्याजदरसँग प्रतिस्पर्धी हुनु जरुरी छ । यस पक्षलाई पनि दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीति तय गरिएको छ ।
६७. आर्थिक उदारीकरण नीतिको अवलम्बनसँगै निजी क्षेत्रको सहभागितामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्थापना हुने कार्यले तीव्रता पाएको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थितिमा आएको तीव्र विस्तारले वित्तीय बजार संयन्त्र प्रगाढ हुन गई वित्तीय साधन परिचालन र वित्तीय सेवा विस्तारमा प्रतिस्पर्धा बढ्दै गएको भएपनि निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरबीचको अन्तरमा भने अपेक्षाकृत कमी आउन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को प्रथम तीन त्रयमासमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत ब्याजदर अन्तर ४.३ प्रतिशत रहेको देखिएको छ । वित्तीय साधन परिचालनमा कुशलता अभिवृद्धि गरी निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरबीचको अन्तरमा कमी ल्याउन ब्याजदर अन्तरको नियमित अनुगमन गरी औसत भन्दा बढी ब्याजदर अन्तर रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उक्त अन्तर क्रमशः घटाउँदै लग्नेतर्फ अभिप्रेरित गर्नको लागि अन्य उपायहरूका अतिरिक्त पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउँदा ब्याजदर अन्तरलाई पनि

ध्यान दिइनेछ । यसबाट ब्याजदर अन्तरमा कमी आई बचतकर्ता र लगानीकर्ता दुवैलाई फाइदा पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

६८. व्यापार तथा शोधनान्तर घाटाको कारण विदेशी विनिमय सञ्चितिमा दबाव परिरहेको वर्तमान परिस्थितिमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको प्रमुख लक्ष्य शोधनान्तर बचत हासिल गरी विदेशी विनिमय सञ्चिति सुविधाजनक स्थितिमा कायम राख्ने रहेको छ । विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने स्रोतहरूलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को लागि कम्तिमा ६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने गरी विदेशी विनिमय सञ्चितिको लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । आयात र विदेशी विनिमय आर्जनका स्रोतहरूको विद्यमान प्रवृत्तिलाई दृष्टिगत गर्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको उक्त लक्ष्य हासिल गर्न आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को लागि रू. ९ अर्बको हाराहारीमा शोधनान्तर बचत कायम गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।
६९. विदेशी विनिमय सञ्चितिमा दबाव परिरहेको वर्तमान परिस्थितिमा विदेशी मुद्रा आर्जनका स्रोतहरूमध्ये विप्रेषणका अतिरिक्त वैदेशिक सहयोग परिचालनमा पनि जोड दिनु आवश्यक छ । यसका लागि मौद्रिक नीति र वित्त नीति दुवैको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । वैदेशिक लगानीका लागि अनुकूल वातावरण सृजना गर्न पनि विदेशी मुद्रा आर्जन र सञ्चिति वृद्धि अपरिहार्य छ ।
७०. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको अर्को प्रमुख लक्ष्य मुद्रास्फीतिकारी अपेक्षामा अंकुश लगाउने रहेको छ । मूल्य वृद्धिमा खाद्यजन्य वस्तुहरूको अहम् भूमिका रहेकोले कृषि क्षेत्रको उत्पादन सन्तोषप्रद नभएमा, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य निरन्तर बढिरहेमा तथा सीमावर्ती क्षेत्रमा मूल्य वृद्धि उच्च रहिरहेमा मूल्य वृद्धिलाई एकल अङ्कमा राख्ने कार्य भने चुनौतीपूर्ण हुने देखिन्छ । तथापी आन्तरिक वितरण प्रणाली र श्रम सम्बन्ध सुधार भई औद्योगिक गतिविधि विस्तारित भएमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ७ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । यस प्रक्षेपणमा सरकारी संस्थानहरूको वस्तु र सेवाको मूल्यमा गरिने समायोजनबाट समग्र मूल्यमा पर्न सक्ने असरलाई समावेश गरिएको छैन । मौद्रिक विस्तारबाट मूल्यमा चाप पर्न नदिन भने मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूको वृद्धिलाई सन्तुलनमा राखिनेछ ।
७१. चालू त्रिवर्षीय योजनाको अवधारणापत्रमा उल्लेखित ५.५ प्रतिशतको वार्षिक औसत आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य मुख्यतः कृषि क्षेत्रको योगदान, निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धि र नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा निर्भर रहने देखिन्छ । वर्षेबालीको लागि आवश्यक मनसुन समयमै शुरु नभएकोले मुख्य बाली धानको उत्पादनमा नकारात्मक असर पर्न सक्ने देखिएको छ । यसर्थ, विनियोजित पूँजीगत खर्च हुन सकेमा तथा निजी क्षेत्रको आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित सुधार आएमा मात्र उल्लेखित आर्थिक वृद्धिदर सम्भव देखिन्छ । सो आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहजता प्रदान गर्न आवश्यक पर्ने कर्जा र मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन मौद्रिक नीतिको अन्तर्निहित लक्ष्य रहनेछ ।
७२. मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा लिइएको विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा १५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । आर्थिक वृद्धि ५.५ प्रतिशत हासिल गर्ने, मुद्रास्फीतिलाई ७ प्रतिशतमा सीमित राख्ने तथा भुक्तानी सन्तुलनमा सुधार गरी रू. ९ अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल गर्ने लक्ष्यका आधारमा मौद्रिक प्रक्षेपण गरिएको छ । आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गर्दा आन्तरिक कर्जा विस्तारले खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा पार्न सक्ने चापतर्फ भने बैंक सचेत रहेको छ ।
७३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल आन्तरिक कर्जा १५ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ । कुल आन्तरिक बैंक कर्जामध्ये वाणिज्य बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको १७.८ प्रतिशतको अनुमानको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा १६.४ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । सरकारतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर भने आर्थिक वर्ष २०६६/६७ भन्दा न्यून रहने अनुमान गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा उल्लेख्य परिमाणमा विदेशी सहायताको प्रतिवद्धता प्राप्त भएको र सरकारले उठाउने आन्तरिक ऋणको ठूलो हिस्सा गैर-बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट उठाउन सक्ने अवस्था रहेकोले सरकारलाई जाने बैंकिङ्ग कर्जाको वृद्धिदरमा केही कम अनुमान राखिएको हो । निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जाको प्रवाह पनि अनुत्पादक वस्तु आयात र उपभोगबाट उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ उत्प्रेरित गर्दा सो कर्जा विस्तार आर्थिक वृद्धिको लक्ष्यलाई हासिल गर्न पर्याप्त हुने अनुमान छ ।
७४. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर, शोधनान्तर बचत र ब्याजदर वृद्धिको विद्यमान प्रवृत्तिबाट निक्षेप परिचालनमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव समेतको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेप परिचालन १५ प्रतिशत अर्थात् रू. ९२ अर्बले वृद्धि भई कुल रू. ७०९ अर्ब पुग्ने प्रक्षेपण गरिएको छ भने

बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रमा जाने कर्जा १६.४ प्रतिशतले बढ्दा पनि कर्जा-निक्षेप अनुपात भने तोकिएको सीमा (८५ प्रतिशत) भित्रै कायम रहनेछ।

मौद्रिक नीति संचालन तथा उपकरण

७५. मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई लिइने छ। आवश्यकताअनुसार सोभै खरिद बोलकबोल (Outright Purchase Auction) तथा रिपो बोलकबोल र सोभै बिक्री बोलकबोल (Outright Sale Auction) तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूको माध्यमबाट तरलता प्रवाह र प्रशोचन गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ। मौद्रिक व्यवस्थापनमा वाणिज्य बैंकका साथै “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई मौद्रिक नीति संचालनको समकक्षीको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम ४५ दिनको अवधिलाई यथावत् कायम गरिएको छ।
७६. आवश्यकता अनुसार खुला बजार कारोबार यस बैंकको पहलमा कुनै पनि कार्य दिनमा गरिने छ। तर, अन्तिम ऋणदाताको सुविधा र वाणिज्य बैंकहरूको नगद व्यवस्थापनका लागि खुला बजार कारोबार संचालन गरिने छैन। यस बैंकले खुला बजार कारोबारको लागि पहल गर्दा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको अवस्था र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्कित गर्ने परिमाणलाई मुख्य आधारको रूपमा लिइनेछ।
७७. वाणिज्य बैंकहरूसँगको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा पनि यथावत् कायम गरिएको छ। तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको माध्यमबाट वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलताको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। यसका साथै वाणिज्य बैंकहरूबाट निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जात सम्बन्धी विवरण दैनिक रूपमा संकलन गरी तरलता स्थितिको अनुगमन गर्ने व्यवस्थालाई समेत चालू आर्थिक वर्षमा निरन्तरता दिइनेछ।
७८. मुद्रास्फीति तथा शोधनान्तर घाटा र वित्तीय स्थायित्वलाई दृष्टिगत गरी कुल स्वदेशी निक्षेपको आधारमा कायम गर्नु पर्ने अनिवार्य नगद अनुपातलाई विद्यमान ५.५ प्रतिशतमा यथावतै कायम गरिएको छ। विद्यमान ब्याजदर संरचना र मौद्रिक नीतिको कार्यदिशाको संकेतको रूपमा हेरिने बैंक दरलाई भने ६.५ प्रतिशतबाट बढाएर ७ प्रतिशत कायम गरिएको छ। बैंकदर र साधारण पुनरकर्जा दरलाई एकीकृत गरिएको छ।
७९. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न तथा तरलता व्यवस्थापनको लागि आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि लागू गरिएको वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी व्यवस्थालाई पुनरावलोकन गरी वाणिज्य बैंकको हकमा १५ प्रतिशत, विकास बैंकको हकमा ११ प्रतिशत, वित्त कम्पनीको हकमा १० प्रतिशत र चल्ती खाता खोल्न स्वीकृत नलिएका वित्त कम्पनीको हकमा ६ प्रतिशत कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई पनि निक्षेप परिचालन गर्ने स्वीकृत दिइएको पृष्ठभूमिमा निक्षेप परिचालन शुरु गरिसकेका संस्थाहरूले ४ प्रतिशत वैधानिक तरलता अनुपात कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले नेपाल सरकारको ऋणपत्रमा गरेको लगानी, ढुकुटीमा रहेको नगद मौज्जात, अनिवार्य नगद मौज्जात र सो भन्दा माथिको रकमलाई यस प्रयोजनको लागि गणना गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ। तर, यसमध्ये वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले ५.५ प्रतिशत र चल्ती खाता खोल्न स्वीकृत नलिएका वित्त कम्पनीहरूले २ प्रतिशत अनिवार्य नगद अनुपात भने अनिवार्य रूपमा कायम गर्नु पर्नेछ। त्यस्तै, सर्वसाधारणबाट निक्षेप परिचालन गर्ने “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले पनि २ प्रतिशत अनिवार्य नगद अनुपात कायम गर्नु पर्नेछ।
८०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पहलमा यस बैंकबाट स्वतः उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको ब्याजदर गणना सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा परिवर्तन गरी उक्त सुविधाको ब्याजदर निर्धारण गर्दा पछिल्लो ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर वा प्रचलित बैंकदर जुन अधिकतम छ त्यसैमा ३ प्रतिशत पेनाल दर जोडी कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यस सुविधा सम्बन्धी अन्य प्रक्रियागत व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ।
८१. आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्वको लागि अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जालाई न्यूनीकरण गर्दै उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाहित हुन जरूरी छ। यस उद्देश्यका लागि यस बैंकले तोकिएका उत्पादनमूलक क्षेत्रहरूमा कर्जाको कमी हुन नदिन पुनरकर्जा व्यवस्था गरिसकेको छ। निर्यात प्रवर्द्धन हुने, आयात प्रतिस्थापन गर्ने तथा उर्जा र पर्यटन क्षेत्रमा कर्जाको कमी हुन नदिन यस बैंकले उक्त क्षेत्रहरूमा

सम्बन्धित क्षेत्रकै असल कर्जाको धितोमा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई ७.५ प्रतिशत ब्याजदरमा उपलब्ध गराउदै आएको पुनरकर्जा सुविधालाई प्रचलित बैंक दर (७ प्रतिशत) मै उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ऋणीलाई यस्तो पुनरकर्जामा १० प्रतिशत भन्दा बढी ब्याजदर तोक्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै, पुनरकर्जा प्रदान गर्ने प्रक्रियालाई थप सरलीकरण गरिएको छ ।

८२. उत्पादनशील र खासगरी कृषि, उर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगतर्फ पर्याप्त लगानी सुनिश्चित गर्न वाणिज्य बैंकहरूबाट ती क्षेत्रहरूमा कर्जा लगानी बढाउन अभिप्रेरित गर्ने नीति लिइनेछ । यस प्रयोजनको लागि सम्बन्धित बैंकहरूलाई ३-वर्षभित्र ती क्षेत्रहरूमा औसत कर्जा प्रवाह दोब्बर गर्ने कार्ययोजना तयार गरी पेश गर्न लगाई सोही आधारमा अनुगमन र आवश्यक निर्देशन जारी गरिनेछ । हालसम्म यी क्षेत्रहरूमा औसत भन्दा कम कर्जा लगानी गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अतिरिक्त लगानीको कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
८३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा-निक्षेप अनुपातका कारण उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ थप कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने स्थिति नदेखिएमा कर्जाको क्षेत्रगत वितरणको अध्ययन र उत्पादनमूलक क्षेत्र सम्बन्धी विद्यमान परिभाषालाई पुनरावलोकन गरी त्यस क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार गर्न सहज हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
८४. यस बैंकबाट निर्यात उद्योग, रूग्ण उद्योग, साना तथा घरेलु उद्योग र वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका वर्गका मानिसहरूलाई प्रवाह हुने कर्जाको पुनरकर्जादर क्रमशः १.५ प्रतिशत, १.५ प्रतिशत, २.५ प्रतिशत र १.५ प्रतिशत रहेकोमा सबैलाई १.५ प्रतिशतको विशेष पुनरकर्जा दर कायम गरिएको छ । यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनरकर्जाको ब्याजदर प्रचलित लाइवोर दर (LIBOR Rate) मा ०.२५ प्रतिशत विन्दु थप गरी निर्धारण गरिने व्यवस्थालाई भने यथावत् कायम गरिएको छ ।
८५. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि शुरू गरिएको रूग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधालाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा पनि निरन्तरता दिई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को लागि साविकको शर्त अनुसार रूग्ण उद्योग पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
८६. कृषि उपजको रूपमा उत्पादन हुने पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुको निकासीलाई प्रोत्साहित गर्न यस्ता वस्तु उत्पादन गर्ने र निर्यातयोग्य वस्तु उत्पादन गर्ने घरेलु तथा साना उद्योगलाई समेत निर्यात पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

८७. विगत केही वर्षदेखि कार्यान्वयनमा आइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अर्न्तगत संचालन गरिएको नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को पुनरसंरचना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
८८. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय सुपरिवेक्षकीय मान्यताहरू क्रमशः लागू गर्दै जाने सन्दर्भमा पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड-वासेल द्वितीय (BASEL II) तयार गरी “क” वर्गका इजाजत प्राप्त संस्थाको हकमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । नयाँ मापदण्ड बमोजिम “क” वर्गका बैंकहरूको पूँजीकोष जोखिम भारित सम्पत्तिको १० प्रतिशत र प्राथमिक पूँजी अनुपात ६ प्रतिशत तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीकोष जोखिम भारित सम्पत्तिको ११ प्रतिशत र प्राथमिक पूँजी अनुपात ५.५ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड अर्न्तगत Simplified Standardized Approach “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरूमा लागू भइसकेको र अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा समेत उक्त मापदण्ड अनुरूप जोखिमका आधारमा पूँजीकोष लगायत अन्य पक्षको पर्याप्तता मापन गर्दै लैजानु पर्ने आवश्यकता देखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूले पनि समानान्तर रूपमा उक्त मापदण्डले निर्दिष्ट गरे बमोजिम पूँजीकोष पर्याप्तता मापन गर्ने पद्धति अवलम्बन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
८९. वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धा एवम् नयाँ वित्तीय उपकरण एवम् सेवाहरूको तीव्र गतिमा विस्तार भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा परम्परागत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विधि प्रभावकारी नहुने हुँदा आगामी वर्षहरूमा बैंकहरूलाई जोखिमका आधारमा निरीक्षण गरिने विधि योजनाबद्ध रूपमा क्रमशः लागू गरिनेछ । साथै, बैंकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान विभिन्न जोखिमहरूको पहिचान, मापन र व्यवस्थापन गर्न जोखिम व्यवस्थापन

- निर्देशिका तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । यसबाट बैंकहरूलाई जोखिम व्यवस्थापनको न्यूनतम आधार प्राप्त हुनेछ ।
९०. जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई थप प्रभावकारी बनाउन स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षणको विद्यमान ढांचामा पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गरिनेछ । गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप विद्यमान पूर्व सचेतता प्रणाली (Early Warning System) लाई अझै बढी प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ । बैंकका ठूला शाखाहरूको सुपरिवेक्षण कार्यलाई सघाउ पुऱ्याउन शाखा लेखापरीक्षण सम्बन्धी अवधारणापत्र तयार गरिसकिएको छ । उक्त अवधारणालाई कार्यान्वयनमा ल्याई सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन बाह्य क्षेत्रका विशेषज्ञहरूको सेवा समेत लिइनेछ ।
९१. अर्थतन्त्रमा आउने उतारचढावले बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा पार्न सक्ने सम्भावित प्रभावतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंक सजग (Proactive) रहनेछ । यस कार्यका लागि दबाव परीक्षण (Stress Testing) प्रणालीको विकास गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । दबाव परीक्षण विधिको अध्ययन तथा प्रयोग गर्नका लागि एक स्थायी प्रकृतिको कार्यदल गठन भइसकेको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ सम्ममा बैंकहरू स्वयम्ले आफ्नो दबाव परीक्षण गर्न सक्ने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा कुनै पनि समस्याहरूको अध्ययन, विश्लेषण तथा समस्या समाधानका लागि तत्काल लिनु पर्ने कदमहरूका लागि अगाडि बढाइएको आकस्मिक योजना (Contingency Plan) तयार गर्ने कार्यलाई सम्पन्न गरिनेछ । यसबाट बैंकहरूको सम्भावित जोखिम पहिचान तथा व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी वित्तीय प्रणालीमा अपभ्रंश आउन सक्ने संकटलाई समयमै सम्बोधन गर्न सहयोग पुग्नेछ । साथै, जोखिम पहिचान, वित्तीय प्रतिस्पर्धा र वित्तीय स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी अभिवृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउन साख मूल्याङ्कन संस्था स्थापना गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
९२. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमी कमजोरीलाई तुरुन्त सुधार गरी वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वसनीयता निरन्तर कायम राख्न आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि ल्याइएको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को कार्यान्वयन एवम् अनुगमनको प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ । साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय दक्षता र क्षमता अभिवृद्धिका लागि बैंक सुपरिवेक्षण विभाग तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागको संरचना, अख्तियार प्रत्यायोजन तथा उत्तरदायित्व बहन सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई पुनरावलोकन गरी अझ स्पष्ट र मापनयोग्य बनाइने छ ।
९३. वित्तीय अनुशासन प्रवर्द्धनका लागि संस्थागत सुशासन, निर्देशनको पालना तथा संस्था अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थालाई अझ प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । त्यसैगरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गर्ने पूँजीगत खर्च र अन्य मसलन्द खर्चमा पारदर्शिता, मितव्ययिता अपनाएको छ/छैन भनी लङ्ग फर्म अडिट प्रतिवेदनमा उल्लेख गरी बाह्य लेखापरीक्षकबाट तयार गरिने प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा उच्च पदस्थ कर्मचारीको सेवा-सुविधालाई मुलुकको वित्तीय प्रणालीले धान्ने र ग्राह्य हुने गरी व्यवस्थित गर्न तथा त्यस्तो सुविधालाई पूर्ण पारदर्शी तुल्याउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
९४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै एउटै ग्राहकले एकभन्दा बढी वित्तीय संस्थाहरूसँग गर्ने बैंकिङ्ग (कर्जा) कारोबार समेत वृद्धि भइरहेको छ । यस्तो कारोबार गरे/नगरेको सम्बन्धमा जानकारी लिन ग्राहक पहिचान व्यवस्था (Know Your Consumer-KYC) अन्तर्गत बहु-बैंकिङ्ग घोषणा गराउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको भएतापनि बढ्दो प्रतिस्पर्धाको कारणले सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा समस्या रहँदै आएको अवस्था छ । यस प्रकारको अभ्यासबाट प्रणालीगत जोखिम बढ्न जाने देखिएकोले यस सम्बन्धी अनुगमनलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै बहु-बैंकिङ्गलाई निरुत्साहित गरिनेछ ।
९५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ग्राहकहरूको हित संरक्षणलाई ध्यानमा राखी निक्षेपमा दिइने ब्याज, ऋणीबाट असुल गर्ने ब्याज, हर्जना ब्याज, व्यवस्थापन शुल्क, सेवा शुल्क लगायतका शुल्कका बारेमा स्पष्ट, सरल र बुझ्न सकिने गरी सूचना तथा जानकारी प्रदान गर्नु पर्ने व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाइने छ । यसबाट सम्बन्धित ऋणीले अदृश्य लागतको व्ययभारमा पर्नु पर्ने अवस्थाको अन्त्य हुने विश्वास गरिएको छ । साथै, सम्बन्धित ऋणी तथा धितो/जमानत दिने पक्षले पालना गर्नुपर्ने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट निर्दिष्ट गरिने विभिन्न शर्त, बन्देज र अवस्थाहरू सम्बन्धित पक्षले स्पष्ट र सरल रूपमा बुझ्न सक्ने गरी पारदर्शी रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई थप क्रियाशील बनाउँदै लगिनेछ ।
९६. वाणिज्य बैंकहरूले एक अर्कामा मुद्दती निक्षेप तथा मागेको बखत फिर्ता हुने निक्षेप (Call deposit) खोली वित्तीय प्रणालीको मध्यस्थताको भूमिकालाई कमजोर नतुल्याउन र तरलताको कृत्रिम गणना हुने जोखिम

- नबढोस् भन्नाका लागि “क” वर्गका बैंकहरूले स्वदेशमा ब्याज प्राप्त हुने कुनै पनि प्रकारका निक्षेप खाता खोल्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
९७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको आधारमा अर्थव्यवस्थाको कुन-कुन क्षेत्रमा कति-कति अनुपातमा कर्जा प्रवाह गर्ने हो सोको सम्बन्धमा संस्था स्वयंमले निर्णय गरी क्षेत्रगत कर्जाको अनुगमन गर्ने विद्यमान पद्धतिको पालना नभएको र यसबाट अनुत्पादक क्षेत्रमा समेत अधिक कर्जा प्रवाह भई अधिकेन्द्रित जोखिम बढ्न जाने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी तोकिएका क्षेत्र बाहेकका कुनै एक व्यवसायिक क्षेत्रमा (कुनै एक आर्थिक क्षेत्रमा मात्र कर्जा प्रवाह गर्न स्वीकृति पाएका वित्तीय संस्था बाहेक) कुल बाँकी कर्जासापटको ४० प्रतिशतभन्दा बढी कर्जा प्रवाह गर्न नपाउने थप व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । तर, ४० प्रतिशतभन्दा कम सीमा तोकिएका क्षेत्रहरूमा भने सोही बमोजिम हुनेछ ।
९८. कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न घरजग्गा तथा आवास कर्जामा सीमा तोकिएकोमा मूल्य अभिवृद्धि तुलनात्मक रूपले उच्च रहने आवास क्षेत्रतर्फको कर्जालाई केही खुकुलो गर्ने र जग्गाजमीन खरिद तथा प्लटिङ्गतर्फको कर्जामा सीमा कायम गर्दै लगिनेछ । यसका लागि आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल कर्जाको १० प्रतिशतभन्दा बढी लगानी जग्गा खरिद बिक्रीमा गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । हाल त्यस भन्दा बढी लगानी गर्ने संस्थाहरूले यस्तो कर्जा २ वर्षभित्रमा १० प्रतिशतमा फारी सक्नु पर्नेछ ।
९९. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाको १ प्रतिशत भन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गरेका संस्थापक/संस्थापक समूहका शेयरधनीहरूले आफूले धारण गरेको संस्थापक शेयरमध्ये ५० प्रतिशतभन्दा बढी धितो राखी कर्जा लिन नपाइने व्यवस्था गरिनेछ । यो परिपाटीलाई क्रमशः निरुत्साहित गर्दै लगिनेछ ।
१००. मार्जिन प्रकृतिको कर्जा अन्तर्गत विगत १८० दिनको औसत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य जुन कम छ सोको ५० प्रतिशतसम्म प्रदान गर्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा शेयर बजार र कर्जाको विद्यमान अवस्था समेतलाई दृष्टिगत गर्दै सो सीमामा वृद्धि गरी ६० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०१. औद्योगिक एवम् व्यवसायिक क्षेत्रहरूबाट विभिन्न समयमा Trust Receipt कर्जाको अवधि बढाउन माग भई आएको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी सो कर्जाको विद्यमान ९० दिनको अवधिलाई बढाई १२० दिन कायम गरिएको छ ।
१०२. वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम अन्तर्गत ऋण असुली न्यायाधिकरण तथा कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि कार्यान्वयन गरिँदै लगिनेछ । कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडमा डेभलपमेण्ट बैंकर्स एशोसिएसनलाई सहभागी गराउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निष्कृत्य कर्जामा सुधार ल्याउन निजी क्षेत्रको सहभागितामा सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापना गर्न प्रोत्साहन गर्ने नीति लिइनेछ ।
१०३. चल तथा अमूर्त सम्पत्ति उपरको दायित्व परिपालन गर्ने/गराउने व्यवस्थाका लागि सुरक्षित कारोबार ऐन, २०६३ जारी भइसकेको र सो ऐनको भावना एवम् मर्मलाई मूर्तरूप दिन सुरक्षित कारोबार दर्ता कार्यालय सम्बन्धी स्थायी व्यवस्था गर्नु अनिवार्य भएको सन्दर्भमा त्यस्तो छुट्टै कार्यालयको स्थापना गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याइने छ ।
१०४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट उपभोग गरेको ऋण सम्बन्धित ऋणीले नतिरी उन्मुक्ति पाउने सम्भावना रहेमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न असहज हुनुको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थामा गरिने निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको कामकारवाही पनि प्रभावकारी हुन सक्दैन । यसर्थ, नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई गरिने कारवाही सम्बन्धमा आवश्यक कार्यविधि बनाई लागू गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट रू. १ करोड वा सो भन्दा बढी कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूको राहदानी जफत लगायतका अन्य कारवाहीलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।
१०५. नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य अर्को नीतिगत व्यवस्था नभएसम्मको लागि स्थगित गरिएको छ । तर, पूर्वाधार विकासको लागि समेत सहयोग पुग्ने गरी वैदेशिक संयुक्त लगानीमा ठूलो पूँजी र उच्च प्रविधि सहित स्थापना हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा यो बन्देज लागू हुने छैन । बैंक तथा वित्तीय संस्था संस्थापना सम्बन्धी विद्यमान नीतिगत तथा प्रकृत्यागत व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी चुक्ता पूँजी, संस्थापक समूहको व्यवसायिक संलग्नता र अनुभव, संस्थापक, संचालक तथा पदाधिकारीले उपभोग गर्न सक्ने कर्जा, संचालक मनोनयन/निर्वाचन, संस्थापक शेयर लगानी सीमा, संस्थापक तथा संचालकको योग्यता (Fit and Proper Test) तथा वित्तीय सेवामा सर्वसाधारणको पहुँच जस्ता पक्षहरूलाई मूलभूत रूपमा समयसापेक्ष बनाइने छ ।

१०६. वित्तीय संस्थाको स्तरोन्नति गर्ने कार्य पूँजीको पर्याप्तताका अतिरिक्त व्यवसायिक सम्भाव्यता, संस्थागत क्षमता, प्रतिस्पर्धा र बजारको अवस्था आदिका आधारमा मात्र गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ। भौगोलिक क्षेत्र विस्तार र क्षेत्रीय बैंकबाट राष्ट्रिय बैंकमा परिवर्तन गर्ने कार्यलाई समेत निश्चित मापदण्डका आधारमा गरिनेछ।
१०७. निश्चित शर्त र मापदण्ड पुरा गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकलाई जानकारी गराई शाखा खोल्न सक्ने व्यवस्था २०६५ बैशाखदेखि लागू गरिएकोमा वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका क्षेत्रमा शाखा विस्तार प्रोत्साहित गर्न, संस्थागत सम्भाव्यतालाई कायम राख्न र स्वस्थ प्रतिस्पर्धा सुनिश्चित गर्न शाखा विस्तारका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाले यस बैंकको स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी स्वीकृति दिइँदा प्रस्तावित क्षेत्रको व्यवसायिक कारोबार, बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच तथा उक्त बैंक वा वित्तीय संस्थाले कृषि, उर्जा, पर्यटन र लघुउद्यमको क्षेत्रमा कर्जा प्रवाहमा हुन सक्ने वृद्धिको स्थिति समेतलाई आधार बनाइने छ।
१०८. पूर्वाधार विकासको लागि दीर्घकालीन लगानी गर्ने उद्देश्यले संस्थापना हुने वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी, लगानी, खराब कर्जा नोक्सानी व्यवस्था तथा अन्य नियमन व्यवस्थाहरूका सम्बन्धमा यस बैंकले छुट्टै वित्तीय मापदण्डहरूको व्यवस्था गरी यस किसिमको संस्थाको स्थापना र संचालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ। साथै, पूर्वाधार विकास बैंकको स्थापनार्थ आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरी सो बैंक स्थापनाको लागि पहल गरिनेछ।
१०९. वित्तीय स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धि भन्दा गुणात्मक क्षमता अभिवृद्धि गरी वित्तीय स्थायित्व र कुशल वित्तीय सेवा सुनिश्चित गर्न वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्ने वा गाभ्ने सम्बन्धी कार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। यसका लागि मौद्रिक क्षेत्रबाट प्रदान गर्न सकिने छुट तथा सुहलियत (एकल ग्राहक कर्जा सीमा, विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नु पर्ने कर्जा, खराब ऋणको लागि व्यवस्था, न्यूनतम पूँजी कोषको स्तर आदिमा) दिने व्यवस्था गरिनेछ।
११०. पूँजी बजारको दिगो विकास गरी साधन परिचालनमा टेवा पुऱ्याउन यस सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाका साथै कारोबारको लागि यथेष्ट विविधीकृत उपकरणहरूको आवश्यकता रहने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाल धितोपत्र बोर्डसँग आवश्यक समन्वयमार्फत म्यूचुअल फण्ड कारोबार गर्न निजी क्षेत्रका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ।
१११. आर्थिक क्रियाकलापमा विस्तारसँगै नोटको मागमा हुने वृद्धि तथा चाडपर्वका अवसरहरूमा हुने सट्टीको मागलाई पुरा गर्न तीन वर्षको नोटको मागलाई धान्ने गरी नोट छपाई गर्ने र भुत्रो नोट चलनचल्तीबाट हटाउँदै जाने उद्देश्यले सफा नोट मात्र चलनचल्तीमा ल्याउने नीति क्रमशः लागू गर्दै लगिनेछ। यो नीति अर्न्तगत नोट छान्ने/छुट्टाउने मेशिनको व्यवस्था गर्नुका अतिरिक्त बजारमा चलनचल्तीमा रहेको भुत्रो नोटहरू बैंकिङ्ग च्यानलभित्र ल्याई नष्ट गरिने, नोटको प्याकेटमा स्टिच गरिने व्यवस्थालाई निरुत्साहित गरिने र सफा नोट नीति बारे सर्वसाधारणलाई जागरुक गराउने विभिन्न उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ।
११२. मुलुकका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सूचना प्रविधिमा आधारित विभिन्न वित्तीय उपकरणहरू प्रयोगमा ल्याएको परिप्रेक्ष्यमा सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय कारोबारहरूको सुपरिवेक्षण कार्यलाई सहज बनाउने उद्देश्यले सूचना प्रविधि प्रयोग सम्बन्धी निर्देशिका तयार गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। नेपाल राष्ट्र बैंकमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्न सूचना संकलन, मौद्रिक तथ्याङ्क प्रशोधन र सम्प्रेषणमा हुने ढिलाई कम गर्न सूचना प्रविधि नीति तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

११३. वस्तु तथा सेवा निर्यात गर्ने निर्यात व्यवसायीले निर्यात प्रवर्द्धनको लागि विदेशमा शाखा/सम्पर्क/प्रदर्शन कक्ष जस्ता कार्यालयहरू खोल्न चाहेमा र विदेशमा बिक्री भएको रकम जम्मा गर्ने प्रयोजनको लागि विदेशमा खाता खोल्न चाहेमा कुल निर्यातको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी निश्चित कार्यविधि तथा शर्त तोकी त्यस्तो कार्यालय संचालनको लागि आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्राको लागि सट्टी सुविधा र खाता खोल्न अनुमति प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
११४. Cash Against Document (CAD) वा बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्दा निर्यात मूल्यको ५ प्रतिशतले हुने रकमको धरौटी वा बैंक जमानत राख्नु पर्ने र CAD को आधारमा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर २ लाखसम्मको मालसामान निर्यात गर्न अनुमति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो धरौटी १ प्रतिशत मात्र राखे पुग्ने र एकपटकमा अमेरिकी डलर ५ लाखसम्मको निर्यात अनुमति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ।

११५. निर्यात प्रतीतपत्र प्राप्त भएको आधारमा मात्र विदेशी मुद्रामा प्रि-शिपमेण्ट/पोष्ट-शिपमेण्ट कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो कर्जा अन्य प्रचलित माध्यमबाट निकासी गर्दा समेत उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११६. निर्यात प्रवर्द्धन, उत्पादन लागत न्यूनीकरण र मूल्य नियन्त्रणमा समेत सकारात्मक योगदान पुगोस् भन्ने उद्देश्यले हालसम्म १३७ प्रकारका औद्योगिक कच्चा पदार्थ परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने व्यवस्था गरिएकोमा यस्तो आयातको औचित्य तथा थप आवश्यकताका सम्बन्धमा अध्ययन गरी वस्तुहरूको सूचीलाई थपघट गर्दै लगिनेछ ।
११७. नगद भारतीय मुद्राको मागमा देखिएको चापलाई दृष्टिगत गरी आवश्यक मात्रामा सो मुद्राको सट्टी सुविधा उपलब्ध हुने तर यसको दुरुपयोग हुन नदिने अभिप्रायले आवश्यकताको प्रमाण (Documents of Necessity) को आधारमा भारतीय रूपैयाँको नगद सट्टी सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई अझै बढी सरल र पारदर्शी बनाउँदै लगिनेछ ।
११८. भारतीय रूपैयाँको कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूबाट अनुरोध भई आएमा औचित्यका आधारमा भारतीय बैंकहरूमा Nostro Account खोल्न स्वीकृति दिइनेछ ।
११९. वैदेशिक रोजगार व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न, भिसा शुल्क भुक्तानी गर्न र कामदार पठाए बापत कमिशन भुक्तानी गर्न आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्रा सहज ढंगले उपलब्ध गराउने र विदेशमा कार्यरत नेपालीहरूले आर्जन गरेको रकम सरल, सुलभ र सुरक्षित तवरबाट मुलुक भित्र्याउने र उत्पादनशील क्षेत्रमा उपयोग गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी रेमिट्यान्स कारोबारलाई थप पारदर्शी एवम् सरलीकृत गरिनेछ । भारतमा कार्यरत नेपाली नागरिकहरूले नेपालमा पठाउने विप्रेषणलाई बैंकिङ प्रणालीमार्फत भित्र्याउने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
१२०. हाल मुलुकमा कार्यरत मनिचेञ्जरहरूको संख्या, क्षेत्रगत उपस्थिति तथा सेवाग्राहीको आवश्यकता समेतलाई विचार गरी यस्तो कारोबारलाई बढी सुरक्षित, पारदर्शी एवम् सरल तुल्याउन अध्ययन भइरहेकोमा उक्त अध्ययनका आधारमा मनिचेञ्जर सम्बन्धी नीति र कारोबारलाई सुव्यवस्थित गरिनेछ ।
१२१. सुनचाँदी आयात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी सुनचाँदी व्यवसायी संघको सिफारिशमा सम्बन्धित व्यवसायीहरूले पनि तोकिएको परिमाणमा आयात गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, चाँदीबाट बनेका गरगहना, हस्तकलाका वस्तुहरू निकासी गर्ने निकासीकर्ताहरूलाई चाँदी उपलब्ध गराउने विद्यमान व्यवस्थामा परिमार्जन गरिनेछ ।
१२२. विदेशी विनिमय कारोबारलाई अझ बढी व्यवस्थित एवम् नियमित गर्न सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य, विदेशी विनिमय सम्बन्धी गुनासो सुनुवाई तथा स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई सुदृढ गरिनेछ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

१२३. वित्तीय सेवामा पिछडिएका क्षेत्र, वर्ग, लिङ्ग तथा समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्न त्यस्ता सेवा प्रदान गर्न स्थापना हुने वित्तीय संस्थाहरूलाई प्राथमिकताका साथ शिघ्र अनुमति प्रदान गर्ने नीतिलाई अघि बढाइने छ । यस्ता संस्थाहरूको विस्तारसँगै उत्पन्न हुन सक्ने नियामक तथा सुपरिवेक्षकीय चुनौतीलाई ध्यानमा राखी लघुवित्त संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि दोश्रो नियामक निकाय (Second Tier Institution-STI) को रूपमा लघुवित्त प्राधिकरणको स्थापना गर्ने कार्यलाई अघि बढाइने छ ।
१२४. समाजका कमजोर वर्गमा कर्जा विस्तार गर्न स्थापित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई लघुवित्त विकास कोषको रूपमा एक छुट्टै निकायको रूपमा संस्थापना गर्ने सम्बन्धी कारवाहीलाई अघि बढाइने छ । लघु, साना र मझौला उद्योगमा कर्जा वृद्धि तथा पहुँच एवम् प्रभावकारिताको अनुगमन प्रयोजनको लागि एक छुट्टै डेस्क स्थापना गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई प्रोत्साहित गरिनेछ । लघुवित्त संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकमा छुट्टै विभागको व्यवस्था रहेको छ ।
१२५. वित्तीय पहुँच बढाउने उद्देश्यले बाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जाको ३ प्रतिशत, विकास बैंकले २ प्रतिशत र वित्त कम्पनीले १.५ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था अन्तर्गत तत्कालका लागि बाणिज्य बैंकतर्फको ३ प्रतिशतको विद्यमान सीमा यथावत् कायम गरी विकास बैंकले २.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीले २ प्रतिशत अनिवार्य लगानी गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । लक्षित वर्गमा कर्जा प्रवाह सुनिश्चित गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस प्रयोजन बापतको रकम ब्याज आर्जन गर्ने अभिप्रायले कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थामा खाता खोली जम्मा गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

१२६. विपन्न वर्ग कर्जा लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न सामूहिक/व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा गणना हुने गरी प्रवाह गरिएको कर्जाको लागि अतिरिक्त २० प्रतिशत थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु नपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । विपन्न वर्ग कर्जातर्फ तोकिएका शर्तहरू पुरा गरेका आवास, विद्युत्, अस्पतालहरूजस्ता क्षेत्रमा जाने कर्जा सम्बन्धमा पुनरावलोकन गरी यस्तो कर्जाको सीमा निर्धारण गरिनेछ ।
१२७. आर्थिक र व्यवसायिक क्रियाकलापमा महिलाहरूको सहभागिता बढाई महिला सशक्तिकरणमा सहयोग पुऱ्याउन उनीहरूद्वारा संचालित लघु उद्यमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह भएको रू. ३ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गरिनेछ र यस्तो कर्जामा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने छ ।
१२८. सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रले ५०० किलोवाट क्षमतासम्मको जलविद्युत् आयोजनाको कुल लागतको न्यूनतम ५० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी लगानी गर्ने परियोजनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रलाई प्रदान गर्ने रू. १ करोडसम्मको कर्जा तथा सापटलाई विपन्न वर्ग कर्जा अन्तर्गत गणना गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२९. विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका प्रति समूह सदस्य/व्यक्तिलाई सामूहिक/व्यक्तिगत जमानतमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जाको विद्यमान ६० हजार रूपैयाँको सीमालाई बढाएर ९० हजार पुऱ्याइएको छ । यसैगरी लघु उद्यम कर्जाको १ लाख ५० हजार रूपैयाँको सीमालाई बढाएर २ लाख रूपैयाँ कायम गरिएको छ । तर, २ लाख रूपैयाँसम्मको कर्जा प्रवाह गर्दा विपन्न वर्गमा जाने कुल कर्जासापटको २५ प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने प्रवाधानलाई परिवर्तन गरी यस्तो सीमा एक तिहाई भन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ । यो व्यवस्था लघुवित्त सम्बन्धी कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाको हकमा पनि समानरूपले लागू हुनेछ ।
१३०. ग्रामीण क्षेत्रमा गठित उपभोक्ता समिति वा त्यस्तो क्षेत्रमा कार्यरत सहकारी संस्था मार्फत सामुदायिक सिंचाई प्रणालीमा प्रवाह गरेको कर्जा तथा ग्रामीण क्षेत्रमा ट्याक्टर, थ्रेसर तथा अन्य कृषि औजार खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि प्रवाह भएको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३१. किसान वर्गले अन्नबाली संरक्षण गर्ने प्रयोजनार्थ सामूहिक स्वामित्वमा कोल्डस्टोरेज स्थापना गर्न चाहेमा सोको लागि प्रवाह हुने प्रति परिवार १ लाख ५० हजार रूपैयाँसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गरिनेछ । साथै, पशुपालन, मत्स्यपालन, मीरीपालन जस्ता व्यवसायको लागि प्रति परिवार २ लाख ५० हजार रूपैयाँसम्मको कर्जालाई पनि विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गरिनेछ ।
१३२. माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक तह सरहको प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि विपन्न परिवारका युवाहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट बिना धितोमा प्रवाह हुने रू. २ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३३. विपन्न वर्गमा तोकिएवमोजिम कर्जा प्रवाह नगर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई हर्जाना लगाउँदै आएकोमा सो हर्जानाबाट छुट्टै कोष स्थापना गरी सो कोषको रकम ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि कार्यक्रममा उपयोग गरिनेछ । विपन्न वर्गमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लक्ष्य अनुरूप कर्जा प्रवाह गर्न सहज स्थिति पैदा गर्नेतर्फ थप कार्यहरू गरिनेछ ।
१३४. नेपाल सरकारले परिभाषित गरे अनुसार दलित, जनजाति, उत्पीडित तथा महिला वर्गलाई राहत पुऱ्याउन र वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउन सो प्रयोजनका लागि प्रदान गरिने कर्जामा विशेष पुनरकर्जा दरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने छ ।
१३५. साना तथा मझौला जलविद्युत् परियोजनाको विकासको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको साधनको केही अंश यस क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुन सकोस् भन्ने उद्देश्यले सम्बद्ध सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरी एउटा छुट्टै जलविद्युत् विकास कोष/संस्था खडा गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक पहल गरिनेछ ।
१३६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक उपस्थिति तथा वित्तीय सेवामा भएको पहुँचलाई समेत दृष्टिगत गरी “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाको स्थापनालाई प्रोत्साहित गर्दै वित्तीय पहुँच सीमित भएका तोकिएका ३० जिल्लामा १ देखि ३ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना हुने “ग” वर्गका वित्तीय संस्था तथा बैंकिङ्ग पहुँच नपुगेका ३ देखि १० जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना हुने विकास बैंकहरूको हकमा इजाजतपत्र खुल्ला गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ । बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच कम भएका जिल्लालाई समेटेने गरी वित्तीय संस्थाले आफ्नो भौगोलिक कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न चाहेमा तत्काल क्षेत्र विस्तारको स्वीकृति दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।

१३७. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले शाखा विस्तार गर्दा काठमाडौं उपत्यकाभित्र प्रति शाखा रू. २ करोड र उपत्यकाबाहिर प्रति शाखा रू. ५० लाख चुक्ता पूँजी थप गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय सेवाको पर्याप्त पहुँच नपुगेका ठाउँमा शाखा विस्तारको लागि प्रोत्साहन गर्न दुईवटा सम्ममात्र बैंक तथा वित्तीय संस्था वा तीनका शाखा भएका नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिमा शाखा विस्तार गरेमा त्यस्तो अतिरिक्त चुक्ता पूँजी थप गनुपर्ने व्यवस्थामा छुट दिइनेछ ।
१३८. वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारले तोकेको २२ दुर्गम जिल्लाका सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रू. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा संचालन खर्चको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रू. १ करोडसम्म निर्व्याजी रकम निश्चित अवधिको लागि सापटीको रूपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लाहरूमा कम्तीमा एक शाखा र अन्यत्र एक शाखा गरी दुई वटा शाखा खोली संचालनमा ल्याए पश्चात् मात्र काठमाडौं उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३९. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले न्यूनतम पूँजीगत तथा अन्य खर्चबाट नै ग्रामीण क्षेत्रमा बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्य राखी सीमित बैंकिङ्ग सेवा कार्यालय स्थापना गरी वा शाखारहित/विद्युतीय माध्यमले वित्तीय कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ । विभिन्न माध्यमबाट ग्रामीण क्षेत्रमा संकलित वित्तीय साधन पुनः शहरी क्षेत्रतर्फ परिचालित नहोस् भन्नेतर्फ नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रयास रहनेछ ।
१४०. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को बजेट वक्तव्य तथा मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए अनुसार प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थामा बचत तथा मुद्दती निक्षेपमा रहेको रू. २ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइसकिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को शुरुवातदेखि नै सो व्यवस्थालाई क्रमिक रूपमा बैंक तथा अन्य वित्तीय संस्थामा लागू गर्दै लगिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४१. बैंक तथा वित्तीय संस्था र अन्य वित्तीय मध्यस्थता सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको उपस्थिति, संस्थागत कर्जाको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रको वित्तीय कारोबार, ग्रामीण वित्तीय पहुँच, कर्जा तथा ब्याजदरको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिने उद्देश्यले ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणको लागि प्रारम्भिक कार्य अगाडि बढाइने छ ।

अन्त्यमा,

१४२. आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा देखिएको शोधनान्तर घाटा, निरन्तरको उच्च मूल्य वृद्धिदर, बैंकहरूमा तरलताको अभाव तथा कर्जा-निक्षेप अनुपात उच्च रहेका कारण निजी क्षेत्रमा कर्जा प्रवाहमा पछिल्लो समयमा आएको शिथिलता तथा घरजग्गा व्यवसायमा केही वित्तीय संस्थाबाट भएको अधिक कर्जा लगानीबाट उत्पन्न आर्थिक विकृति, ठूलो संख्यामा सर्वसाधारणले औपचारिक वित्तीय सेवाबाट अभै विमुख रहनु परेको अवस्था र कृषि तथा अन्य अनौपचारिक क्षेत्रमा संस्थागत कर्जा प्रवाह हुन नसकेको पृष्ठभूमिमा कार्यान्वयनमा ल्याइने यो मौद्रिक नीतिले कुनै न कुनै रूपमा यी चुनौतीहरू समाधान गर्नेतर्फ योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ । रोजगारी केन्द्रित उच्च आर्थिक वृद्धिदर बिना दिगो गरिबी निवारण सम्भव छैन र यसका लागि अनुकूल वातावरण सृजना गर्न मौद्रिक क्षेत्र पनि पछि पर्नु हुन्न भन्ने आशय पनि यो नीतिले लिएको छ ।
१४३. प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट मुलुकको भुक्तानी सन्तुलनमा सुधार आउने, मुद्रास्फीतिदर एक अंकमा झर्ने, वित्तीय स्थायित्व हासिल हुने, सर्वसाधारणमा बैंकिङ्ग पहुँच अभिवृद्धि हुने र लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नमा सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ । यो मौद्रिक नीतिको तर्जुमामा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकाय, वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघ संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, दातृ निकाय लगायत सबैलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ र यसमा व्यवस्था भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा यहाँहरू सबैको सदाभै सहयोग मिल्ने विश्वास बैंकले लिएको छ ।

**गभर्नर डा. सुवराज स्वतिवडाले २०६८ साउन ५ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीति**

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने एवम् उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण निर्माण गर्ने मूलभूत उद्देश्य सहित यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि वार्षिक रूपमा मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्दै आएको छ। यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति २०६७ साउन १२ गते र त्यसको मध्यावधि समीक्षा २०६७ फागुन १९ गते सार्वजनिक गरिएको सर्वविदित नै छ।
२. पछिल्ला केही वर्षहरूभन्दा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा पनि आर्थिक वृद्धिदर न्यून नै रहेको अनुमान छ। निर्यात तथा विप्रेषण अप्रवाहमा सुधार र आयातमा न्यून वृद्धि भई चालू खाता घाटामा उल्लेख्य सुधार भएतापनि वित्तीय खाता असन्तुलन बढ्न गएकोले भुक्तानी सन्तुलन सीमान्त घाटामै रहेको अनुमान छ भने खाद्यान्नको मूल्यमा अपेक्षित सुधार नहुँदा मुद्रास्फीतिदर पनि अघिल्लो वर्षकै हाराहारीमा रहेको अनुमान छ। शोधनान्तर घाटामा रहनुका साथै सरकारी खर्च, शेयर बजार तथा घर-जग्गा कारोबारमा सुस्तता आएको कारण निक्षेपको वृद्धिमा शिथिलता आएकोले बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलतामा अपेक्षाकृत विस्तार हुन सकेन।
३. मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको उपरोक्त पृष्ठभूमिमा गत आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको समीक्षा सहित आन्तरिक तथा बाह्य आर्थिक परिदृश्यको विश्लेषणको आधारमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा, लक्ष्य तथा उपकरणहरूमा आवश्यक संयोजन गरी आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को लागि यो मौद्रिक नीति सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रस्तुत गरिएको छ। यस बैंकको काम कारवाहीलाई पारदर्शी बनाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कार्यान्वयनमा ल्याइने वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण, विदेशी विनिमय र लघुवित्त सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई पनि मौद्रिक नीतिको यस दस्तावेजमा संलग्न गरिएको छ।
४. एकातर्फ मुद्रास्फीति नियन्त्रण र भुक्तानी सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने तथा अर्कोतर्फ मौद्रिक तरलताको कमीबाट आर्थिक वृद्धि एवम् वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नुपर्ने जस्तो अवस्थाबीच मौद्रिक नीति व्यवस्थापन गर्नुपर्ने चुनौती छ। वित्तीय स्थायित्वका लागि कर्जाको उत्पादक उपयोग, वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि र निक्षेप सुरक्षणका अतिरिक्त सुशासनका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न पनि मौद्रिक नीति उन्मुख रहनु परेको छ। नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को बजेट मार्फत केन्द्रीय बैंकबाट अपेक्षा गरिएका कार्यक्रमहरू पनि यो मौद्रिक नीतिले समेट्नु परेको छ। यिनै विषयहरूमा केन्द्रित रहेर मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ।
५. यो मौद्रिक नीति तयार गर्दा नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएसन, नेपाल वित्तीय संस्था संघ, नेपाल लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग वाणिज्य संघहरू र उद्योगी-व्यवसायीहरू लगायतका सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रियाबाट आएका सुझावहरूलाई यथाशक्य समावेश गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

६. आर्थिक मन्दीको प्रभाव क्रमशः न्यून हुँदै गई विश्व अर्थतन्त्र सन्तोषजनक गतिमा विस्तार भइरहेको भएपनि कतिपय जोखिम र चुनौतीहरू अझैपनि कायमै छन्। विकसित मुलुकको आर्थिक वृद्धिदर अझै कमजोर नै रहनु, बढ्दो मुद्रास्फीतिले गर्दा उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूको उच्च आर्थिक वृद्धिको निरन्तरतामा शंका उत्पन्न हुनु, विकसित मुलुकहरू र खासगरी यूरोपेली मुलुकहरूमा उच्च सरकारी वित्त घाटाबाट वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा उत्पन्न चुनौतीहरू कायमै रहनु, भुकम्प र सुनामीबाट प्रभावित जापानी अर्थतन्त्रबाट अन्य मुलुकहरू समेत प्रभावित हुनु जस्ता परिदृश्यहरू विश्व अर्थतन्त्रमा विद्यमान मूलभूत जोखिम तथा चुनौतीहरू हुन्।
७. सन् २००९ मा ०.५ प्रतिशतले संकुचित भएको विश्व अर्थतन्त्र सन् २०१० मा ५.१ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको पछिल्लो प्रक्षेपण अनुसार विश्व अर्थतन्त्र सन् २०११ मा ४.३ प्रतिशतले विस्तार हुने देखिएको छ। अमेरिकी अर्थतन्त्र सन् २०११ मा २.५ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान रहेको छ। त्यसैगरी, यूरो क्षेत्रको उत्पादन सन् २०११ मा २ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०११ मा ६.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ। छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१० मा १०.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन्

- २०११ मा ८.२ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण रहेको छ भने सन् २०१० मा १०.३ प्रतिशतले विस्तार भएको चीनीयाँ अर्थतन्त्र सन् २०११ मा ९.६ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ ।
८. आर्थिक मन्दीलाई सम्बोधन गर्न अपनाइएको लचिलो मौद्रिक तथा वित्त नीतिको प्रभाव र इन्धन तथा खाद्यान्नको मूल्यमा भएको वृद्धिको कारण अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीति दर त्यति सकारात्मक देखिएको छैन । विकसित मुलुकहरूको उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर सन् २०१० मा १.६ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा २.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यस्तै, उदीयमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा सन् २०१० मा ६.१ प्रतिशत रहेको मुद्रास्फीतिदर सन् २०११ मा ६.९ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । नेपालका दुवै छिमेकी मुलुकहरूमा पनि उच्च मूल्य वृद्धि मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ । भारतमा सन् २०१० को मे महिनामा थोक मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मूल्य वृद्धि १०.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ को सोही महिनामा यस्तो मूल्य वृद्धिदर ९.१ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै, अर्को छिमेकी मुलुक चीनमा पनि सन् २०११ को मे महिनामा मूल्य वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत पुगेको छ ।
९. एकातर्फ उच्च सरकारी घाटालाई धान्न सकिने स्तरमा ल्याउनु पर्ने तथा मौद्रिक व्यवस्थापन पनि कसिलो बनाउँदै मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्नुपर्ने र अर्कोतर्फ यी नीतिहरूलाई सन्तुलित रूपमा अधि नबढाउँदा आर्थिक पुनरुत्थानको गतिमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने अवस्थाबीच अधिकांश मुलुकहरूले सावधानीपूर्वक सन्तुलित मौद्रिक तथा वित्त नीति अवलम्बन गरेका छन् । भारतीय रिजर्व बैंकले रिपो दर ९ प्रतिशतबाट घटाएर ४.७५ प्रतिशतमा र अनिवार्य नगद मौज्जात दर ९ प्रतिशतबाट घटाएर ५ प्रतिशत कायम गरेकोमा बढ्दो मुद्रास्फीतिको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न हाल अनिवार्य नगद मौज्जात दर ६ प्रतिशत र रिपो दर ७.५ प्रतिशत कायम गरेको छ । त्यस्तै, चीनमा पनि मुद्रास्फीतिदर उच्च हुँदै आएकोले पिपुल्स बैंक अफ चाइनाले पछिल्लो छ महिनामा अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात छ पटक वृद्धि गरी २० जुन २०११ मा यसलाई २१.५ प्रतिशत पुऱ्याएको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

गार्हस्थ्य उत्पादन

१०. विगत केही वर्षदेखि मुलुकको आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.५ प्रतिशत मात्र रहेको नेपाल सरकार, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ । अनुकूल मनसुनका कारण समीक्षा वर्षमा प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादनमा वृद्धि भई समग्र कृषि क्षेत्रको उत्पादन ४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको प्रारम्भिक अनुमान छ । कृषि क्षेत्रको उत्पादन बढ्नुमा खासगरी प्रमुख खाद्यान्न बालीहरू धान, मकै तथा गहुँको उत्पादन वृद्धि प्रमुख रहेका छन् । नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले २०६८ वैशाख महिनामा सार्वजनिक गरेको कृषि उत्पादनको प्रारम्भिक अनुमान अनुसार आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा धानको उत्पादन १०.९ प्रतिशतले, मकैको उत्पादन ११.५ प्रतिशतले र गहुँको उत्पादन १२.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
११. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा उद्योग क्षेत्रको उत्पादन १.४ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको अनुमान छ । यस अन्तर्गत उत्पादनमूलक उद्योग उपक्षेत्रको उत्पादन १.५ प्रतिशतले तथा निर्माण र खानी तथा उत्खनन उपक्षेत्रहरूको उत्पादन क्रमशः ३.३ प्रतिशत र २.१ प्रतिशतले विस्तार भएको अनुमान रहेको छ । विद्युत, ग्यास तथा पानी उपक्षेत्रको उत्पादन भने ४ प्रतिशतले हास आएको अनुमान छ ।
१२. सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर पनि अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा न्यून रहेको प्रारम्भिक अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष ६ प्रतिशतले वृद्धि भएको यस क्षेत्रको उत्पादन समीक्षा वर्षमा ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । सेवा क्षेत्र अन्तर्गत उच्च अंश ओगटेको थोक तथा खुद्रा व्यापार ०.२ प्रतिशतले संकुचित भएको तथा शिक्षातर्फको वृद्धिदर पनि तुलनात्मक रूपले कम रहेको अनुमान रहेकोले समग्र सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम रहेको केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान छ । होटल तथा रेष्टुरेण्ट, यातायात तथा सञ्चार, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य र अन्य सामुदायिक सेवा उप-क्षेत्रहरूको वृद्धिदर भने क्रमशः ७.४ प्रतिशत, ७.२ प्रतिशत, ५.९ प्रतिशत र ८.६ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । पछिल्ला महिनाहरूमा सरकारी खर्च व्यापार तथा अन्य सेवा क्षेत्रमा भएको उल्लेख्य सुधारका कारण सेवा क्षेत्रको समग्र वृद्धिदर अनुमान गरेभन्दा बढी हुने सम्भावना छ ।
१३. पर्यटनतर्फ आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा हवाईमार्गबाट नेपाल भ्रमणमा आउने पर्यटक संख्यामा १२.९ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनासम्ममा उक्त संख्यामा २१.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस अवधिमा भारतीय पर्यटक आगमन ४०.४ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य मुलुकबाट आउने पर्यटकहरूको संख्या १५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । विश्व आर्थिक मन्दीमा सुधार आएको, नेपाल

सरकारले सन् २०११ लाई नेपाल पर्यटन वर्ष घोषणा गरी पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेको, बन्द हडताल जस्ता गतिविधिहरूमा कमी आएको र हवाई उडान भने बाह्य कम्पनीहरूको संख्याका साथै उडान आवृत्तिमा समेत वृद्धि भएकोले पर्यटक आगमनमा वृद्धि भएको हो। पर्यटक आगमनमा भएको वृद्धिबाट होटल तथा रेष्टुरेण्ट सेवाको आय वृद्धिमा सहयोग पुगेको छ।

१४. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को आन्तरिक मागको संरचनालाई हेर्दा कुल उपभोग (२०५७/५८ को मूल्यमा) ५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ९३.३ प्रतिशत पुगेको अनुमान छ भने कुल स्थिर पूँजी निर्माणमा १०.४ प्रतिशतले कमी आई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको १८ प्रतिशतमा सीमित भएको अनुमान छ। निजी क्षेत्रको उपभोग ४.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएतापनि सरकारी क्षेत्रको उपभोग १०.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोले कुल उपभोग केही उच्च दरले बढ्न गएको छ भने सरकारी तथा निजी दुवै क्षेत्रको लगानी कमजोर रहेकोले कुल स्थिर पूँजी निर्माण उच्च दरले घटेको अनुमान छ।
१५. विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभावले आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा वैदेशिक रोजगारीमा केही कमी आएको भएपनि त्यसपछि वैदेशिक रोजगारीका गन्तव्य मुलुकहरूबाट श्रमिकहरूको माग बढ्दै गएकोले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनासम्ममा वैदेशिक रोजगारीका लागि श्रम स्वीकृति लिनेको संख्या १८.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। प्रमुख वैदेशिक रोजगार गन्तव्यहरूमा मलेसिया, साउदीअरब, कतार र युनाईटेड अरब ईमिरेट्स रहेका छन्।

मूल्य

१६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा औसत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको हाराहारीमा अर्थात् ९.६ प्रतिशत रहन गएको अनुमान छ। २०६८ जेठ महिनामा वार्षिक विन्दुगत आधारमा उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर ८.८ प्रतिशत रहेको छ। २०६७ जेठ महिनामा यस्तो मुद्रास्फीतिदर ८.२ प्रतिशत रहेको थियो। खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर १४.३ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ४.३ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा यी समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः ९.८ प्रतिशत र ७.० प्रतिशत रहेको थियो। खासगरी कृषिजन्य वस्तुहरूको मूल्यमा सुधार हुन नसकेको, उर्जा संकट, तलब तथा ज्यालादर वृद्धि र छिमेकी मुलुक भारतमा खाद्यान्न समूहको मूल्य वृद्धिदर उच्च रहन गएकोले मूल्यमा चाप परेको हो।
१७. २०६८ वैशाख महिनामा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १०.७ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ८.४ प्रतिशत मात्र रहेको थियो। थोक मूल्य अन्तर्गतका कृषिजन्य वस्तु, स्वदेशमा उत्पादित वस्तु र आयातित वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः ११.८ प्रतिशत, ११.३ प्रतिशत र ८.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तुहरूको मूल्य क्रमशः १०.६ प्रतिशत, ८.९ प्रतिशत र ४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।
१८. समीक्षा वर्षमा ज्यालादरमा उच्च वृद्धि भएको छ। २०६७ वैशाख महिनामा वार्षिक विन्दुगत राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्कमा १३.० प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा सो सूचकाङ्क २४.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। उक्त सूचकाङ्कमध्ये ज्यालादर सूचकाङ्क ३२.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। ज्यालादर सूचकाङ्क अन्तर्गत कृषि मजदुरको ज्यालादर सूचकाङ्क सबैभन्दा बढी अर्थात् ४३.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने औद्योगिक मजदुर र निर्माण मजदुरको ज्यालादर सूचकाङ्क क्रमशः १४.१ प्रतिशत र २७.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
१९. मुद्राप्रदायको विस्तार ज्यादै सीमित (३.७ प्रतिशत) रहँदा-रहँदै पनि उच्च मूल्य वृद्धिदर कायम रहनुले मुद्रास्फीति मौद्रिक नभई संरचनात्मक कारकहरूबाट प्रभावित रहेको स्पष्ट हुन्छ। खासगरी आपूर्ति पक्ष कमजोर रही खाद्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि उच्च रहेकोले समग्र मुद्रास्फीतिदरमा चाप परेको हो। बहदो श्रम निर्यातका कारण एकातिर कृषि तथा औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन लागतमा चाप पर्दै गएको छ भने अर्कोतिर कर्जाको ब्याजदरमा पनि वृद्धि भएको छ। समीक्षा वर्षको दशौं महिनाको राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क अनुसार कृषि मजदुरको ज्यालादर सूचकाङ्क ४३.७ प्रतिशतले र औद्योगिक मजदुरको ज्यालादर सूचकाङ्क १४.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यसर्थ, साधनको लागतमा वृद्धि भएअनुरूप उत्पादकत्वमा समानुपातिक वृद्धि हुन नसकेकोले मूल्यमाथि चाप पर्न गएको छ। खासगरी लम्बिदै गएको राजनैतिक संक्रमण, कमजोर श्रम सम्बन्ध, उर्जा समस्या, अपर्याप्त भौतिक पूर्वाधार, लगानी-मैत्री वातावरणको कमी, सरकारको पूँजीगत खर्चमा भएको न्यूनता र अर्थतन्त्रको संरचनागत सीमाहरू न्यून उत्पादकत्वको कारकका रूपमा रहेका छन्। यी कारणहरूले गर्दा उत्पादन विस्तार हुन नसकेकोले मौद्रिक नियन्त्रणबाट मात्र आन्तरिक तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गइरहेको छ।

सरकारी वित्त

२०. गत वर्षको सरकारी बजेट ढिलो गरी आएकोले सरकारी खर्चले समयमै अपेक्षित गति लिन सकेन भने आन्तरिक आर्थिक गतिविधिहरूमा शिथिलता आएको र राजस्वको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको आयातको वृद्धि निकै कम रहन गएको कारण राजस्व परिचालन पनि लक्ष्य अनुरूप हुन सकेन । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च १२.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. २१२ अर्ब १८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त खर्च २९.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल खर्चमध्ये चालू खर्च १४.७ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च १९.७ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उपरोक्त खर्चहरू क्रमशः २५.३ प्रतिशत र ४१.५ प्रतिशतले वृद्धि भएका थिए । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनासम्ममा बजेट अनुमानको ४३ प्रतिशत मात्र नगद पूँजीगत खर्च भएको छ ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनासम्ममा नेपाल सरकारको राजस्व संकलन १४.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १७५ अर्ब ८६ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को सोही अवधिमा राजस्वको वृद्धिदर २६.७ प्रतिशत रहेको थियो । अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा आयातमा न्यून वृद्धि भएको, बजेट ढिलो आएको, आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहेको र घरजग्गा लगायत आर्थिक क्रियाकलापहरूमा सुस्तता आएको कारण राजस्व परिचालन पनि अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम दरले वृद्धि भएको हो । समीक्षा अवधिमा सरकारलाई प्राप्त हुने वैदेशिक नगद अनुदान ९ प्रतिशतले र वैदेशिक नगद ऋण १४.७ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल नगद सहायता रू. २८ अर्ब १५ करोड प्राप्त भएको छ ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारको बजेट रू. ८ अर्ब ४२ करोडले घाटामा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारी बजेट रू. ६ अर्ब ६९ करोडले घाटामा रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा नेपाल सरकारले रू. १९ अर्बको आन्तरिक ऋण र रू. ४ अर्ब ३९ करोडको वाह्य ऋण परिचालन गरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रू. १४ अर्ब ३० करोड नगद मौज्जात कायम रहेको देखिन्छ । तथापि बाढी महिनामा तीव्र रूपमा भएको खर्चको निकासाले यो बचत कायम रहन नसकी नेपाल सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रू. ५ अर्ब भन्दा बढी अधिविकर्ष लिएको प्रारम्भिक अनुमान छ ।

बाह्य क्षेत्र

२३. नेपालको बाह्य क्षेत्र कारोबारको स्थिति आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि कमजोर रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दश महिनामा निर्यातमा केही सुधार आएको र आयात पनि न्यून दरमा बढेकोले चालू खाता घाटा अघिल्लो वर्षको रू. १४ अर्ब ३ करोडको तुलनामा रू. १० अर्ब ४७ करोड रहेको भएपनि वित्तीय खाता असन्तुलन बढ्न गएकोले रू. ११ अर्ब ६७ करोडको शोधनान्तर घाटा हुन गएको छ । वित्तीय खाता अन्तर्गत पनि समीक्षा अवधिसम्ममा सरकारी ऋण भुक्तानीको रकम जतिपनि विदेशी ऋण परिचालन हुन नसक्दा वित्तीय खातामा बचत हुन सकेन । तर आर्थिक वर्ष २०६७/६८ का पछिल्ला महिनाहरूमा सहायता रकमको निकास बढेर शोधनान्तर स्थितिमा क्रमशः सुधार हुँदै गएकोले आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा रू. १ अर्बको हाराहारीमा शोधनान्तर बचतमा रहेको अनुमान छ ।
२४. आर्थिक स्थायित्वमा प्रमुख योगदान रहेको वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषण आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दश महिनामा १०.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. २०६ अर्ब ६६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विप्रेषण आप्रवाह रू. १८६ अर्ब ४४ करोड रहेको थियो । अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा विप्रेषण आप्रवाह १४.१ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर २ अर्ब ८५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर २ अर्ब ५० करोड बराबरको विप्रेषण प्राप्त भएको थियो । विश्व श्रम बजारमा कामदारको मागमा सुधार हुँदै आएको कारण वैदेशिक रोजगारी तथा विप्रेषण आप्रवाहमा पनि वृद्धि भइरहेको छ ।
२५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा भारततर्फको निर्यात ८.० प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १.० प्रतिशतले वृद्धि भई कुल वस्तु निर्यात ५.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारततर्फको निर्यात ४.८ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १२.२ प्रतिशतले न्यून रहेको कारण कुल वस्तु निर्यातमा १०.३ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो । समीक्षा अवधिमा भारततर्फ मुख्यतया जस्तापाता, तार, टुथपेष्ट, जुस, जुटका सामान, अलैची र प्लास्टिकका सामान एवम् अन्य मुलुकतर्फ पश्मिना, ऊनी गलैचा, दाल र प्रशोधित छालाको निर्यातमा वृद्धि भएको छ ।
२६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा कुल वस्तु आयात ५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल वस्तु आयात ३३.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल वस्तु आयात मध्ये

- भारतबाट भएको आयात २२.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयातमा १७.६ प्रतिशतले ह्रास आएको छ । अधिल्लो वर्ष भारतबाट ३५.२ प्रतिशतले र अन्य मुलुकबाट ३१.७ प्रतिशतले आयातमा वृद्धि भएको थियो । मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, एम एस विलेट, औषधि, कोल्डरोल्ड सीट इन क्वाइल, रासायनिक मल र विद्युतीय सामग्रीको आयात बढेकोले भारतबाट हुने आयात बढेको छ भने विशेषगरी सुन, तयारी पोशाक, स्टील रड तथा सीट, सुपारी, पोलिथिन ग्रेनुयल्स, धागो तथा जुत्ता चप्पल र अन्य मेशिनरी तथा पार्टपुर्जाको आयातमा कमी आएकोले अन्य मुलुकबाट हुने आयात घटेको छ ।
२७. वैदेशिक व्यापार स्थितिको महत्वपूर्ण परिसूचकको रूपमा लिइने निर्यात/आयात अनुपात आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा पनि अधिल्लो वर्षकै सरह १६.२ प्रतिशत रहेको छ । कुल व्यापारमा भारतको अंश अधिल्लो वर्षको ५८.७ प्रतिशतको तुलनामा यस वर्ष ६६.९ प्रतिशत पुगेको छ ।
२८. भारतीय रूपैयाँसँगको विनिमयदर स्थिर रहेको अवस्थामा अन्य मुलुकहरूसँग नेपाली रूपैयाँ अधिमूल्यन हुँदै आएको र माग तथा मूल्यमा निरन्तर वृद्धि भएको पेट्रोलियम पदार्थको आयात भारतबाटै गर्ने गरिएको कारण भारतसँगको व्यापार घाटा अन्य मुलुकको तुलनामा उच्च दरले विस्तार भएको छ । भारतसँगको व्यापार घाटालाई धान्न आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनामा अमेरिकी डलर २ अर्ब ४६ करोड विक्री गरी भारतीय रूपैयाँ १ खर्ब ११ अर्ब ३२ करोड खरिद भएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ९७ करोड विक्री गरी भारतीय रूपैयाँ ९१ अर्ब ८३ करोड खरिद गरिएको थियो । मुख्यतया भारतबाट आयात गरिने पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा उच्च वृद्धि भएको पृष्ठभूमिमा भारतीय मुद्रा खरिद पनि बढ्न गएको हो ।
२९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा अमेरिकी डलर भुक्तानी गरी भारतबाट हुने आयातमा केही कमी आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को एघार महिनामा रू. ४५ अर्ब ५८ करोड बराबरको यस्तो आयात भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को सोही अवधिमा रू. ४३ अर्ब ८० करोड बराबरको आयात भएको छ । उत्पादनमूलक उद्योगको उत्पादनमा सुधार नभएकोले अमेरिकी डलर भुक्तान गरी भारतबाट गरिने आयातमा कमी आएको हो ।
३०. नेपाली रूपैयाँको भारतीय रूपैयाँसँग कायम गरिएको स्थिर विनिमय दरलाई मौद्रिक अंकुशको रूपमा लिइएको परिप्रेक्ष्यमा विदेशी विनिमय संचितिको स्तरलाई सुविधाजनक स्थितिमा कायम गर्नु बाह्य क्षेत्र स्थायित्वको लागि अपरिहार्य मानिन्छ । पछिल्ला वर्षमा शोधनान्तर घाटा भएको कारण विदेशी विनिमय संचिति घटेकोले यसले व्यापार घाटा खान्न सक्ने स्तरमा पनि कमी आएको छ । २०६८ असार मसान्तमा सो संचिति गत वर्षको रू. २६८ अर्ब ९० करोडबाट सीमान्त वृद्धि भई रू. २७० अर्बको हाराहारीमा रहेको अनुमान छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भने कुल संचितिमा ६.२ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो । अमेरिकी डलरमा २०६७ असार मसान्तको तुलनामा २०६८ वैशाख मसान्तमा कुल संचितिमा ०.३ प्रतिशतले वृद्धि भई अमेरिकी डलर ३ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा अमेरिकी डलरमा कुल संचितिमा ६.६ प्रतिशतले ह्रास आएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दश महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय संचितिको विद्यमान स्तरबाट करिब ८ महिनाको वस्तु आयात र करिब ७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सकिने अवस्था रहेको छ ।

वित्तीय बजार

३१. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा सामान्य वृद्धि भएको छ । २०६७ चैत मसान्तसम्ममा ३१ वाणिज्य बैंक, ८७ विकास बैंक, ८० वित्त कम्पनी र २१ लघुवित्त विकास बैंक गरी “क” देखि “घ” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २१९ पुगेको छ । २०६७ असार मसान्तमा उक्त संख्या जम्मा २०३ रहेको थियो । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या २०६७ असारको ९९० बाट बढेर २०६७ चैत मसान्तसम्ममा १०८५ पुगेको छ । वाणिज्य बैंकका शाखाहरूको भौगोलिक वितरणलाई हेर्दा काठमाडौँ उपत्यकामा ३५.७ प्रतिशत, पहाडमा २५.३ प्रतिशत र तराईमा ३९ प्रतिशत बैंक शाखा रहेका छन् ।
३२. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीको अतिरिक्त सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापना भई वित्तीय कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको उपस्थिति पनि उल्लेख्य रहेको छ । सहकारी विभागबाट उपलब्ध पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार २०६७ चैतमा बचत तथा ऋणको कारोबार गर्ने सहकारी संस्थाहरूको कुल संख्या १०,५५८ पुगेको र यी संस्थाहरूले रू. ९८ अर्ब बचत परिचालन गरी रू. ८१ अर्ब कर्जा लगानी गरेको पाइन्छ । देशभर संचालनमा रहेका यस्ता संस्थाहरूबाट ठूलो मात्रामा बचत परिचालन तथा कर्जा प्रवाह भएकोले उनीहरूको बढ्दो उपस्थिति र कारोबारबाट वित्तीय मध्यस्थताको सेवामा प्रतिस्पर्धा र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिमा पनि सहयोग पुग्न गएको विश्वास गरिएको छ ।

३३. घर-जग्गा कारोबार तथा शेयर बजारमा आएको शिथिलताका बावजूद बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको खराब कर्जा अनुपातमा सीमान्त मात्र वृद्धि भएको छ । २०६७ असार मसान्तमा २.५ प्रतिशत रहेको वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात २०६७ चैत महिनामा ३.४ प्रतिशत पुगेको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत विशेष सरोकार रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको खराब कर्जा अनुपात क्रमशः ४.२ प्रतिशत र ११.१ प्रतिशत रहेको छ । २०६७ असार मसान्तसम्ममा ती बैंकहरूको उक्त अनुपात क्रमशः २.३ प्रतिशत र ९.८ प्रतिशत रहेको थियो । यस परिप्रेक्ष्यमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा लगानीको गुणस्तरमा थप हास आउन नदिन आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा नै यस बैंकले व्यक्तिगत आवासीय घरकर्जाको सीमालाई रू. ६० लाखबाट वृद्धि गरी रू. ८० लाख कायम गरेको, रियलस्टेट कर्जा उपयोग गरेका ऋणीले सम्पूर्ण बक्यौता ब्याज भुक्तानी गरेको अवस्थामा २०६९ असार मसान्तसम्मको लागि नवीकरण गर्न सकिने तथा शेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्था आफैले कर्जामा हुने जोखिम न्यूनीकरण गरी आवश्यक मार्जिन कायम गरेर कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था समेत गरिसकिएको छ ।
३४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक विस्तारले सीमित व्यावसायिक तथा भौगोलिक क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धाको अवस्था सृजना गरेपनि कतिपय भौगोलिक क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच पुग्न सकेको छैन । २०६७ चैत मसान्तसम्ममा पिछडिएका ९ जिल्लाहरूमा प्रति जिल्ला एक बैंक तथा वित्तीय संस्था, ५ जिल्लामा दुई बैंक तथा वित्तीय संस्था र ८ जिल्लामा ३ बैंक तथा वित्तीय संस्था संचालनमा रहेका छन् भने काठमाडौँ बाहिर समेत कुनै जिल्लामा १२१ वटासम्म बैंक तथा वित्तीय संस्था संचालनमा रहेका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंकले दुर्गम क्षेत्रमा बैंक शाखाहरूको संचालनका लागि निर्व्याजी संचालन पूँजी उपलब्ध गराउन थालेपछि यसमा क्रमिक सुधार हुन थालेपनि आर्थिक सामाजिक विकासका लागि थप ध्यान दिनु पर्ने भौगोलिक क्षेत्रमा पर्याप्त वित्तीय सेवा पुग्न सकेको छैन ।
३५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा तरलतामा आएको कमीको कारणले अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन ब्याजदरहरू अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही उच्च रहे । अघिल्लो वर्ष ६.५ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को एघार महिनासम्ममा ७.१ प्रतिशत पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर ७.७४ प्रतिशत रहेकोमा २०६७/६८ को एघार महिनासम्ममा ८.१३ प्रतिशत कायम भएको छ ।
३६. पूँजी बजारको एक अंगको रूपमा रहेको नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्रको कारोबार आर्थिक वर्ष २०६९/६२ देखि नै बोलकबोल प्रक्रियाबाट बिक्री गर्न शुरु गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल रू. ८ अर्बको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रक्रिया मार्फत बिक्री गरियो । यसरी बिक्री गरिएको विकास ऋणपत्रमध्ये रू. ३ अर्बको ५-वर्षे र रू. ५ अर्बको ३-वर्षे अवधिका रहेका छन् । उपरोक्त दुवै ऋणपत्रहरूको अंकित ब्याजदर ९.५ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ देखि निष्कासन शुरु गरिएको वैदेशिक रोजगार बचतपत्र आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा रू. ३४ लाखको बिक्री भएको छ । अघिल्लो वर्ष रू. ४० लाखको यस्तो बचतपत्र बिक्री गरिएको थियो ।
३७. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा धितोपत्र बजार शिथिल रह्यो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६७ असार मसान्तमा ४७७.७ विन्दुमा रहेको नेप्से परिसूचक २०६८ जेठ मसान्तमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को सबैभन्दा न्यूनतम विन्दु अर्थात् २९७.६ विन्दुमा कायम रहेको थियो भने पछिल्ला समयमा चालिएका कदम स्वरूप सो परिसूचकमा सुधार भई २०६८ असार मसान्तमा ३६२.५ पुगेको छ । लगानीकर्ताको आत्मविश्वास सुदृढ हुन नसकेको, वाणिज्य बैंकहरूले चूक्ता पूँजी तोकिएको स्तरमा पुऱ्याउन हकप्रद तथा बोनस शेयर जारी गरेको, शेयर संख्यामा वृद्धि भएको तथा तरलता समस्या समेतले गर्दा नेप्से परिसूचकमा गिरावट आएको हो ।
३८. २०६८ जेठको अन्त्यमा बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा २९.१ प्रतिशतले घटी रू. २ खर्ब ६५ अर्ब पुगेको छ, जुन रकम कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २१.७ प्रतिशत हुन आउँछ । बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अंश ६८.८ प्रतिशत, उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको ३.२ प्रतिशत, होटलहरूको २.० प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.५ प्रतिशत, जलविद्युत्को ४.० प्रतिशत र अन्यको २१.५ प्रतिशत रहेको छ ।
३९. शेयरको मूल्यमा आउने उतार-चढावले लगानीकर्ताहरूको मनोबल तथा आर्थिक स्थायित्वमा नै प्रतिकूल असर पार्न सक्ने भएकोले यसको दिगो र स्थिर विकासको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक पनि सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्न प्रयत्नरत छ । यस बैंकले शेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जा प्रदान गर्दा विगत १८० दिनको औसत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य, जुन कम छ सोको ६० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रदान

गर्न पाउने व्यवस्था गरेको थियो । शेयर बजारमा देखिएको शिथिलतालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा यस बैंकले मार्जिन प्रकृतिको कर्जा नवीकरण तथा मार्जिन कल सम्बन्धी व्यवस्थालाई समेत लचिलो बनाएको छ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

४०. मौद्रिक योगाङ्कहरू सीमाभित्र रहेपनि मूल्य र शोधनान्तरको लक्ष्य हासिल नहुँदा यो संरचनात्मक समस्याको समाधान मौद्रिक क्षेत्रबाट मात्र सम्भव हुन नसक्ने र समष्टिगत आर्थिक नीतिमा थप सुधार गर्नु पर्ने देखिएको छ ।
४१. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा समग्र अर्थतन्त्रको मौद्रिक योगाङ्कहरूको विस्तारमा पनि कमी आएको छ । खासगरी समीक्षा वर्षको अधिकांश महिनाहरूमा शोधनान्तर स्थिति घाटामै रहनु र सरकारी पूँजीगत खर्च अपेक्षित स्तरमा बढ्न नसक्नाले मौद्रिक विस्तारमा कमी आएको हो । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो दश महिनामा मौद्रिक तरलताको महत्वपूर्ण परिसूचक विस्तृत मुद्राप्रदाय ३.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको दश महिनासम्ममा यस्तो मुद्राप्रदाय ९ प्रतिशतले बढेको थियो । विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरू समेतको वासलात समावेश गरी तयार गरिएको सोही अवधिको विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार विस्तृत मुद्राप्रदाय ७.३ प्रतिशतले बढेको छ । वाणिज्य बैंकको मात्र वासलात समावेश गरी तयार गरिएको मौद्रिक योगाङ्कबाट मौद्रिक विस्तार न्यून मात्रामा भएको देखिएतापनि वाणिज्य बैंकहरूको तुलनामा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप तथा कर्जा प्रवाह उच्च दरले वृद्धि भएकाले उनीहरूको वासलातलाई समेत समावेश गरिएको विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार अघिल्लो वर्षको तुलनामा मौद्रिक विस्तार केही उच्च रहेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को अन्त्यमा शोधनान्तर स्थिति बचतमा रहन गएको र सरकारी खर्च पनि बढेको अनुमान रहेकोले आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान रहेको छ ।
४२. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल आन्तरिक कर्जा १५.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएकोमा ११.४ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको संशोधित अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दश महिनामा आन्तरिक कर्जा ७.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने विकास बैंक र वित्त कम्पनी समेतको समावेश भएको यस्तो कर्जा १०.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारमाथिको दावी घटेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम दरले वृद्धि भएकोले कुल आन्तरिक कर्जाको विस्तार कम रहेको हो । मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार यस अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ११.४ प्रतिशतले र विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण अनुसार १३.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को अन्त्यसम्ममा नेपाल सरकारमाथिको बैंकिङ्ग क्षेत्रको दावी ४.६ प्रतिशतले र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १३.३ प्रतिशतले बढ्न गएको अनुमान छ ।
४३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा निक्षेपको वृद्धिदर पनि कम रह्यो । शोधनान्तर घाटा, बढ्दो उपभोग र अधिकांश महिनाहरूमा नेपाल सरकारको नगद बचत रहन गएको समेत कारणबाट निक्षेप परिचालनको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम रहन गएको हो । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दश महिनामा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट भएको निक्षेप परिचालन ८.२ प्रतिशत (रु. ५९ अर्ब ६२ करोड) ले वृद्धि भई रु. ७८ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो निक्षेप परिचालन ९.७ प्रतिशत (रु. ६० अर्ब ७७ करोड) ले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा वर्षको पहिलो दश महिनासम्ममा मुद्दती निक्षेप रु. ६५ अर्ब ६४ करोड र कल निक्षेप रु. ४ अर्बले वृद्धि भएको छ भने चल्ती तथा बचत निक्षेप दुवैमा गरी रु. १० अर्ब ४८ करोडको ह्रास आएको छ । पछिल्लो समयमा मुद्दती निक्षेपको ब्याजदरमा भएको वृद्धिबाट निक्षेप परिचालन बचत निक्षेपबाट मुद्दती निक्षेपतर्फ आकर्षित भएको छ ।
४४. समीक्षा वर्षको पहिलो दश महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन ३.८ प्रतिशत अर्थात् रु. २३ अर्ब ७२ करोडले वृद्धि भएको छ । यसै अवधिमा कर्जा तथा लगानीको वृद्धिदर १०.६ प्रतिशत (रु. ६३ अर्ब २३ करोड) छ जसमध्ये निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिदर ११.६ प्रतिशत (रु. ५७ अर्ब ५३ करोड) रहेको छ । अघिल्लो वर्षको अन्त्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रहेको अधिक नगद मौज्जात र विदेशी बैंकहरूमा रहेको मौज्जात उपयोग गर्नुका साथै पूँजी परिचालनबाट समेत कर्जा विस्तार गरेको कारण निक्षेपको तुलनामा कर्जाको वृद्धिदर उच्च रहेको हो । सरकारी खर्चमा आएको तीव्रतासँगै पछिल्ला महिनाहरूमा तरलताको स्थितिमा सुधार भई बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापन सहज बन्दै गएको छ ।
४५. समीक्षा वर्षको पहिलो दश महिनामा विकास बैंक र वित्त कम्पनीको निक्षेप परिचालन क्रमशः १६.६ प्रतिशत र १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी, विकास बैंकहरूको पूँजी परिचालन रु. ५ अर्ब १५ करोड रहेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको रु. १ अर्ब ३७ करोड रहेको छ । यसै अवधिमा विकास बैंकहरूले

- निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह गरेको कर्जा २९.३ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूले प्रवाह गरेको कर्जा १५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । घर-जग्गा व्यवसाय केन्द्रित रहेर कारोबार गर्ने र निक्षेपका लागि सीमित संस्थाहरूमा भरपर्ने प्रवृत्ति तथा साधनको स्रोतको तुलनामा उच्चदरले कर्जा प्रवाह गरेको कारणले केही विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीको तरलता व्यवस्थापनमा समस्या देखिन गएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको तरलता सुविधाबाट यसको तत्काल समाधान भइरहेपनि यस्ता वित्तीय संस्थाहरूको उपयुक्त लगानी नीति, सम्पत्तिको गुणस्तर र संस्थागत सुशासनद्वारा मात्र दीर्घो रूपमा समाधान निस्कने छ ।
४६. अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ कर्जा केन्द्रित रही उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ पर्याप्त कर्जा प्रवाह हुन नसकेको र तरलतामा संकुचन आएको स्थिति समेतलाई दृष्टिगत गरी यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा तोकिएका उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा यस सुविधा अन्तर्गत कुल रू. ५ अर्ब ३८ करोड उपयोग भएको छ ।
४७. बैंकहरूको क्षेत्रगत कर्जाको वितरणलाई हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को वैशाखसम्ममा कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जाको अंश कुल कर्जाको करिब ३ प्रतिशत मात्र रहेबाट यस क्षेत्रतर्फको कर्जा बढ्न सकेको छैन । २०६७ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह कुल रू. १४ अर्ब २९ करोड रहेकोमा २०६८ वैशाख मसान्तसम्ममा यस्तो कर्जामा कमी आई रू. १३ अर्ब ५५ करोडमा भरेको छ । समीक्षा अवधिमा पर्यटनतर्फ औसत १.८ प्रतिशत र विद्युत्तर्फ औसत १.१ प्रतिशत कर्जा प्रवाह भएको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को अन्त्यसम्म पर्यटनतर्फ औसत १.७ प्रतिशत र विद्युत्तर्फ औसत १.२ प्रतिशत कर्जा प्रवाह भएको थियो । समीक्षा अवधिमा औद्योगिक उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जामा भने केही वृद्धि भएको छ । २०६७ असार मसान्तमा कुल कर्जाको २०.५ प्रतिशत अर्थात् रू. ९४ अर्ब ७१ करोड कर्जा यस क्षेत्रतर्फ प्रवाहित भएकोमा सोमा वृद्धि भई २०६८ वैशाखमा यस्तो कर्जा २२.१ प्रतिशत अर्थात् रू. ११५ अर्ब ३५ करोड पुगेको छ । त्यसैगरी, सेवा क्षेत्र र थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फको कर्जाको अंश २०६७ असार मसान्तमा क्रमशः ६.२ र १८.५ प्रतिशत रहेकोमा सोमा वृद्धि भई ६.९ प्रतिशत र २०.६ प्रतिशत पुगेको छ ।
४८. शोधनान्तर घाटा र साधनको तुलनामा कर्जा प्रवाहको वृद्धिदर उच्च रहेकोले वाणिज्य बैंकहरूको तरल सम्पत्तिमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को दश महिनामा ५.७ प्रतिशतले ह्रास आएको छ । तरलता-निक्षेप अनुपात २०६७ असार मसान्तमा ३४.५ प्रतिशत रहेकोमा सो अनुपात २०६८ वैशाख मसान्तमा ३१.३ प्रतिशत कायम हुन आएको छ । तरल सम्पत्ति-निक्षेप अनुपातमा कमी आएको भएपनि निक्षेपको ३१.३ प्रतिशत अर्थात् रू. २०१ अर्ब ९३ करोड तरल सम्पत्तिमा लगानी भएबाट बैंकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता पर्याप्त रहेको सकेत मिल्दछ ।
४९. विकास बैंक र वित्त कम्पनीको हकमा भने तरलता न्यून रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को वैशाख महिनामा विकास बैंकको तरल सम्पत्ति-निक्षेप अनुपात ८.८ प्रतिशत र वित्त कम्पनीको यस्तो अनुपात ९.४ प्रतिशत रहेको छ । कुल निक्षेप परिचालनको तुलनामा तरल सम्पत्ति न्यून रहेकोले मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापनको कार्य समेत चुनौतीपूर्ण रहन गएको छ । विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले सरकारी सुरक्षणपत्रमा ज्यादै न्यून लगानी गरेको कारण खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधाबाट मात्र तरलता व्यवस्थापन गर्न सहज हुन सकेको छैन ।

वित्तीय स्थायित्व र तरलता व्यवस्थापन

५०. मौद्रिक तरलतामा आएको संकुचन र घर-जग्गा क्षेत्रको कारोबारमा आएको शिथिलताले नगद प्रवाहमा कमी ल्याएको हुँदा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता न्यूनताको स्थिति उत्पन्न भएको छ । समीक्षा वर्षमा खासगरी शोधनान्तर स्थितिमा अपेक्षित सुधार नहुनु र पूँजीगत खर्च विस्तारमा शिथिलता आउनु, अधिकांश समय नेपाल सरकारको नगद बचत कायम रहनु जस्ता कारणहरूले संचित मुद्रा प्रवाहमा कमी आई तरलताको स्थितिमा प्रणालीगत र अल्पकालीन दुवै प्रकृतिका समस्या देखापरेको हो । यसका अतिरिक्त कतिपय वित्तीय संस्थाहरूको हकमा सम्पत्ति/दायित्व संरचना सन्तुलन कायम गर्न नसकेको, न्यून पूँजी अनुपात र उच्च कर्जा-निक्षेप अनुपातको स्थिति रहेको, अनुत्पादक क्षेत्रमा कर्जा केन्द्रित गरेको र अल्पकालीन श्रोतको आधारमा दीर्घकालीन सम्पत्ति सृजना गरेकोले यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले संरचनागत तरलता समस्या भोग्नु परेको छ । साथै, कमजोर संस्थागत सुशासनको अवस्थाबाट पनि केही वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता व्यवस्थापनमा समस्या देखिएको छ ।
५१. वित्तीय प्रणालीमा पर्याप्त तरलताको स्थिति हुँदाहुँदै पनि केही संस्थाहरूमा तरलताको समस्या देखिँदा यस बैंकले भुक्तानी सम्बन्धी प्रणालीगत जोखिम आउन नदिन स्वनिमयनमा रहेका र प्रणालीगत तथा

- संरचनागत कारणले तरलताको समस्यामा परेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई खुला बजार कारोबारको संचालन, अन्तिम ऋणदाता सुविधा, तरलता व्यवस्थापनको लागि पुनरकर्जा सुविधा र स्थायी तरलता सुविधाको माध्यमबाट तरलताको आपूर्ति गर्दै आएको छ। यसका अतिरिक्त सम्पत्ति र दायित्वको संरचनामा तालमेल नमिलेको कारणबाट उत्पन्न हुन सक्ने संरचनागत तरलता र कमजोर वासलात जोखिम सम्बन्धी समस्यालाई सम्बोधन गर्न वृहत विवेकशील नियमन (Macro Prudential Regulation) का उपायहरू पनि कार्यान्वयनमा ल्याइएका छन्।
५२. तरलताको समस्याबाट भुक्तानी प्रणालीमा नकारात्मक असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले खुला बजार कारोबारबाट गत वर्ष रू. ७१ अर्ब ३९ करोडको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। खुला बजार कारोबार अन्तर्गत रिपो बोलकबोलबाट रू. ९२ अर्ब ३९ करोडको तरलता प्रवाह गरिएको छ। साथै, आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर भएको नेपाल सरकारको खर्चले समीक्षा वर्षको शुरुको महिनाहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा अधिक तरलता रहन गएको हुँदा सोभै विक्री बोलकबोलबाट रू. २ अर्ब र रिर्भस रिपो बोलकबोलबाट रू. १९ अर्बको तरलता प्रशोचन भएको थियो।
५३. तरलता समस्या समाधानका लागि वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका लागि यस बैंकबाट उपलब्ध हुँदै आएको अल्पकालीन स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल रू. २१६ अर्ब ६७ करोड उपयोग भएकोमा आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा रू. ३१ करोड बक्यौता रहेको छ। समीक्षा वर्षमा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले पनि यस सुविधा अन्तर्गत क्रमशः रू. २२ अर्ब २७ करोड र रू. ६ अर्ब २५ करोडको सुविधा उपयोग गरेका छन्।
५४. वाणिज्य बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा कुल रू. ३९७ अर्ब ५६ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा उक्त कारोबार कुल रू. ३४४ अर्ब ५८ करोड रहेको थियो। अन्तर-बैंक कारोबारमार्फत तरलता व्यवस्थापनलाई थप सहजीकरण गर्न “क”, “ख” र “ग” वर्गका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले आफूलाई मान्य हुने असल कर्जा वा कुनै पनि प्रकृतिको सम्पत्तिको धितो सुरक्षण लिई निर्दिष्ट शर्तहरू अन्तर्गत रही एकआपसमा कर्जा/सापटी कारोबार गर्न सकिने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ। यस्तो कर्जा/सापटी तरलता व्यवस्थापन गर्न तथा निक्षेपकर्तालाई भुक्तानी दिन मात्र उपयोग गर्न सकिने व्यवस्था छ। यस व्यवस्थाबाट प्रणालीगत तरलता व्यवस्थापन र अन्तर-बैंक कारोबारमा निहित जोखिम कम गर्न सहयोग पुग्नेछ।
५५. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ४२ करोड खुद खरिद गरी रू. १७४ अर्ब ६६ करोड बराबरको तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्ष विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपमार्फत वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ६० करोड खुद खरिद गरी रू. ११८ अर्ब ६६ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो। तर, समीक्षा वर्षमा भारतसँगको व्यापारघाटा पूर्ति गर्न अमेरिकी डलर २ अर्ब ७४ करोड विक्रीबाट भा.रू. १२३ अर्ब ८४ करोड खरिद भई बजारमा विक्री भएकोले विदेशी मुद्रा खरिद-विक्रीबाट खुदमा तरलता प्रशोचन हुन गएको छ।
५६. तरल सम्पत्तिको अभावमा खुला बजार कारोबार जस्तो सामान्य मौद्रिक उपाय लगायत अन्य विद्यमान व्यवस्थाबाट तरलताको व्यवस्थापन हुन नसकेकोले वित्तीय तथा भुक्तानी प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वासमा आँच आउन नदिन संरचनागत तरलता समस्यामा परेको संस्थालाई यस बैंकले असल कर्जाको धितोमा अन्तिम ऋणदाता सुविधा उपलब्ध गराएको छ। त्यसैगरी, वासलातमा असल सम्पत्ति भएका तर तुरुन्तै तरल सम्पत्तिमा परिणत गर्न नसकिने कारणबाट तरलता व्यवस्थापनको समस्यामा परेका संस्थाहरूको लागि असल कर्जाको धितोमा ८० प्रतिशतसम्म पुनरकर्जा पाउने गरी १२०-दिने “तरलता व्यवस्थापनको लागि पुनरकर्जा सुविधा” को व्यवस्था गरिएको छ। यस सुविधा अन्तर्गत २०६८ असार मसान्तसम्ममा ३ विकास बैंक र १३ वित्त कम्पनीलाई रू. ७८ करोड ८७ लाख सापटी सुविधा उपलब्ध गराइएको छ।
५७. २०६७/६८ असार मसान्तसम्म असल कर्जाको धितोमा उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई रू. ५ अर्ब ३८ करोडको सामान्य पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरेकोमा रू. ३ अर्ब ५९ करोड बक्यौता रहेको छ। यस अवधिमा ९ वाणिज्य बैंक, ७ विकास बैंक र १ वित्त कम्पनीले उक्त सुविधा उपयोग गरेका छन्। यस्तो सुविधाबाट उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन र प्रणालीमा तरलता प्रवाह गर्न मद्दत मिल्ने हुनाले प्रणालीगत जोखिम (Systemic Risk) आउन नदिनमा सहयोग पुगेको छ।

आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

५८. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको परिदृश्य र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक जगतमा विकसित घटनाक्रमहरूले नेपाली अर्थतन्त्रमा पार्न सक्ने प्रभाव समेतको विश्लेषणको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा, कार्यक्रम र मौद्रिक उपकरणको चयन गरिएको छ। समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्दै त्रिवर्षीय योजनाले परिलक्षित गरेको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न टेवा पुऱ्याउने रणनीति मौद्रिक नीतिले लिएको छ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

५९. मूल्य वृद्धि र शोधनान्तर घाटाका अतिरिक्त तरलता व्यवस्थापन र वित्तीय स्थायित्व कायम राख्ने कार्य पनि मौद्रिक नीतिको चुनौतीको विषय भएको छ। विगत दुई वर्षदेखि शोधनान्तर घाटामा रहेको र मुद्रास्फीतिमा अपेक्षित सुधार हुन नसकेको तर वित्तीय क्षेत्रको तरलतामा न्यूनता देखिएको स्थितिमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा सजग र सन्तुलित रहनु आवश्यक छ। शोधनान्तर घाटा तथा मुद्रास्फीतिमा मौद्रिक विस्तारको प्रत्यक्ष प्रभाव नदेखिएको र यो अवस्था अर्थतन्त्रको संरचनागत समस्याको कारणबाट सृजना हुन गएको भएतापनि मौद्रिक विस्तारका कारण यो स्थितिमा प्रतिकूल असर नपरोस् भन्नेतर्फ मौद्रिक नीति सजग हुनै पर्दछ।

६०. मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्दा विगत केही वर्षदेखि अधिमूल्यित रहेको यथार्थ विनिमयदर र यसले गार्हस्थ्य बचतमा पारेको नकारात्मक असरतर्फ पनि सचेत हुनुपर्ने अवस्था छ। मुद्रास्फीतिदर अपेक्षाकृत भन्दा उच्च विन्दुमा कायमै रहेको, उत्पादकत्वमा सुधार हुन नसकेको र लगानी वातावरण कमजोर रहेको पृष्ठभूमिमा मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्क र ब्याजदरलाई सन्तुलित स्तरमा राख्न सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नु परेको छ।

६१. मुद्रास्फीति उच्च रहनुमा प्रमुख रूपमा आपूर्तिजन्य र लागत प्रेरित कारकहरूको भूमिका मुख्य रहेको छ, भने मौद्रिक तरलताको प्रभाव ज्यादै न्यून रहेको अवस्था छ। यस्तो अवस्थामा आर्थिक वृद्धि र तरलताको सहजीकरणका लागि मौद्रिक विस्तारको बाटो तय गर्नुपर्ने र यसका लागि लगानीको वातावरणतर्फ पनि ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उपभोगको अंश बढ्दै गई ९३.३ प्रतिशत पुगेको र आन्तरिक आपूर्ति क्षमतामा सुधार हुन नसकेको वर्तमान पृष्ठभूमिमा मौद्रिक विस्तारबाट उपभोग्य आयात बढ्न गई आर्थिक वृद्धि, बचत र तरलताको स्थितिमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको सन्तुलित कार्यदिशा तय गरिएको छ।

६२. वित्तीय स्थायित्व केन्द्रीय बैंकको सरोकारको विषय रहँदै आएको सन्दर्भमा यस बैंकले वित्तीय स्थायित्वलाई पनि मौद्रिक नीतिको एक प्रमुख उद्देश्यको रूपमा अंगिकार गरेको छ। वित्तीय संस्थाहरूमा देखिने कमजोरीहरूलाई समयमै सम्बोधन गर्न पूर्व सचेतता प्रणाली, शीघ्र सुधारात्मक कारबाही, ग्राहक पहिचान नीति र जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली लागू गरिएको छ। यसलाई अघि बढाउँदै वित्तीय प्रणालीको जोखिम व्यवस्थापन गर्न केही निश्चित परिसूचकहरूको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको दबाव परीक्षण (Stress Test) गर्ने र आकस्मिक योजना (Contingency Plan) बनाउने कार्यलाई अझ प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाइने छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय क्षमतालाई सुदृढ बनाई राख्न पूँजी पर्याप्तता अनुपात, अनिवार्य नगद अनुपात, वैधानिक तरलता अनुपात, खुद तरलता अनुपात, कर्जा-निक्षेप अनुपात र क्षेत्रगत कर्जा सीमालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नेतर्फ मौद्रिक नीतिलाई निर्देशित गरिएको छ।

६३. हाल वित्तीय क्षेत्रमा तरलताको स्थिति न्यून देखिनुमा समष्टिगत आर्थिक स्थितिका अतिरिक्त संस्थागत सुशासनको कमजोरी पनि प्रमुख कारकको रूपमा रहेको तथ्य स्पष्ट भइसकेको छ। संस्थागत सुशासन सम्बन्धी कमजोरीबाट उत्पन्न तरलता र भुक्तानी सम्बन्धी समस्या सम्बोधन गर्न नियमन सम्बन्धी मापदण्डहरू (Regulatory Measures) लाई प्रयोगमा ल्याउने र सर्वसाधारणको विश्वासमा आँच आउन नदिने गरी खुला बजार कारोबार, सामान्य पुनरकर्जा सुविधा, तरलता व्यवस्थापनका लागि पुनरकर्जा सुविधा र स्थायी तरलता सुविधा जस्ता मौद्रिक उपायमार्फत मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ।

६४. शेयर तथा घर-जग्गा जस्ता सम्पत्तिको कारोबार र मूल्यमा आउने उतार-चढावले समग्र वित्तीय स्थितिमा समेत प्रतिकूल असर पुग्न गई निष्कृत्य सम्पत्ति बढ्न सक्ने जोखिम रहन्छ। निष्कृत्य सम्पत्तिमा हुन सक्ने वृद्धिबाट अन्ततः वित्तीय मध्यस्थताको प्रभावकारितामा दखल पुग्न जाने भएकोले यसतर्फ सजग रही मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ।

६५. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको एकीकृत वासलात अनुसार कर्जा-निक्षेप अनुपात अझै उच्च रहेको देखिन्छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू पूर्ण लगानी (Fully Loaned-Up) को अवस्थामा रहनु र कर्जा

अनुत्पादक क्षेत्रतर्फ केन्द्रित हुनुले पनि तरलता व्यवस्थापन केही असहज बनेको स्थिति छ । मौद्रिक नीतिको सन्तुलित कार्यदिशा र नियमन मापदण्ड अनुरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा-निक्षेप अनुपात घटाई यस बैंकले निर्दिष्ट गरेको सीमाभित्र ल्याउन सकेको खण्डमा तरलताको अवस्थामा पनि क्रमिक सुधार आउँदै जानेछ ।

६६. बैंकिङ्ग कर्जाको क्षेत्रगत वितरण सन्तोषजनक रहन सकेको छैन । मूल्य अभिवृद्धि ज्यादै न्यून हुने र अस्थीर प्रकृतिका क्षेत्रतर्फ बैंक कर्जा प्रवाह गर्दा यस्ता क्षेत्रहरूमा समय-समयमा आउने उतार-चढावले बैंकिङ्ग क्षेत्रको सम्पत्ति र सोको गुणस्तरमा ठूलो नोक्सान पुग्न सक्दछ । अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जा लगानी विस्तार हुँदै जाने अवस्था वित्तीय तथा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको दृष्टिले जोखिमपूर्ण हुने हुँदा त्यस्ता क्षेत्रतर्फको लगानीलाई निरूत्साहित गर्दै उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन मौद्रिक व्यवस्थापन रणनीति, उपकरण छनौट र परिचालन पनि सोही अनुरूप हुने गरी केन्द्रित गर्नु पर्ने हुन्छ । यसर्थ, मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्दा मौद्रिक सहजताको सामान्य उपकरणहरूमा भन्दा पनि क्षेत्रगत कर्जामुखी उपकरणहरूमा जोड दिने नीति लिइएको छ ।
६७. हाल निक्षेपको वास्तविक ब्याजदर सकारात्मक रहेको छ । तर, निक्षेपको ब्याजदरभन्दा कर्जाको ब्याजदरमा उच्च वृद्धि भएको देखिएकोले कर्जा-निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तरलाई सन्तुलित सीमामा राख्न सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक उपायहरूको अवलम्बन गरिनेछ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

६८. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिको मुख्य लक्ष्यहरू मुद्राप्रदायको अधिक विस्तारबाट मुद्रास्फीति हुन नदिने, भुक्तानी सन्तुलन कायम गर्ने र वित्तीय स्थायित्वद्वारा आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने हुन् । मूल्य वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न आपूर्ति पक्ष पनि बलियो हुनु आवश्यक छ । यस वर्षको मनसुन समयमा सुरु भएकोले कृषि क्षेत्रको उत्पादन सन्तोषप्रद हुने अनुमान गरिएको छ । समयमै सरकारको नीति तथा कार्यक्रम र बजेट वक्तव्य आएकोले सरकारी पूँजीगत खर्च प्रभावकारी हुने तथा श्रम सम्बन्ध र विद्युत् आपूर्तिमा सुधार भई औद्योगिक वातावरण समेत अनुकूल भएमा उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको उत्पादनमा पनि सुधार हुने अनुमान गरिएको छ । उपरोक्त आन्तरिक आर्थिक परिदृश्यको पृष्ठभूमिमा मौद्रिक विस्तारबाट मूल्यमा चाप पर्न नदिन मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूको वृद्धिलाई सन्तुलनमा राखी आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा वार्षिक औसत मूल्य वृद्धिदर ७ प्रतिशतमा राख्ने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । नेपालका छिमेकी मुलुक लगायत अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै मूल्य वृद्धि नियन्त्रणतर्फ आर्थिक नीतिहरू निर्देशित गरिएको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यसबाट नेपालमा पनि मूल्य वृद्धिलाई लक्षित स्तरमा कायम राख्न केही हदसम्म सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
६९. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को मौद्रिक नीतिको अर्को लक्ष्य भुक्तानी सन्तुलन कायम राखी कम्तिमा ६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न आवश्यक विदेशी विनिमय संचिति कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्ने रहेको छ । आयात र विदेशी विनिमय आर्जनका स्रोतहरूको विद्यमान प्रवृत्ति र पूर्वानुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा रु. ५ अर्बको हाराहारीमा शोधनान्तर बचत हासिल हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
७०. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को बजेट वक्तव्यमा ५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने उल्लेख छ । कृषि क्षेत्रको अतिरिक्त विद्युत् आपूर्ति, निजी क्षेत्रको लगानी र नेपाल सरकारको पूँजीगत खर्चमा सुधार आएमा सो लक्ष्य हासिल हुन सम्भव छ । मनसुन समयमै शुरु भएकोले यस वर्ष मुख्य बाली धानको उत्पादन वृद्धिमा सघाउ पुग्ने अनुमान गरिएको छ । यसर्थ, विनियोजित पूँजीगत खर्च समयमै खर्च हुन सकेमा यसले आर्थिक गतिविधिलाई चलायमान बनाउन मद्दत गर्ने तथा निजी क्षेत्रको आत्मविश्वास सुदृढ भई आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित सुधार आएमा उल्लेखित आर्थिक वृद्धिदर सहजै हासिल हुने देखिन्छ । बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य हासिल गर्न सहज हुने गरी आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
७१. मुद्रास्फीतिलाई ७ प्रतिशतमा सीमित राख्ने तथा भुक्तानी सन्तुलनमा सुधार गरी रु. ५ अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल गर्ने गरी मौद्रिक नीतिका मूलभूत लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएको पृष्ठभूमिमा ५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदरसँग सामञ्जस्यता कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा लिइएको विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा १२.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
७२. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कुल आन्तरिक कर्जा १३.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ । वाणिज्य बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको १३.३ प्रतिशतको अनुमानको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा १४.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जाको प्रवाहलाई अनुत्पादक वस्तु आयात र उपभोगबाट उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ उत्प्रेरित गर्दा उक्त स्तरको कर्जा विस्तार

आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न पर्याप्त हुने अनुमान छ। सरकारी कुल खर्च र आन्तरिक ऋण परिचालन सम्बन्धी बजेट अनुमानलाई दृष्टिगत गर्दा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा सरकारतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर १२.१ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ।

७३. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर, शोधनान्तर बचत र ब्याजदरको वर्तमान संरचनाबाट निक्षेप परिचालनमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव समेतको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेप परिचालन १३ प्रतिशत अर्थात् रू. ८७ अर्बले वृद्धि भई कुल रू. ७५६ अर्ब पुग्ने प्रक्षेपण गरिएको छ।

मौद्रिक नीति संचालनका उपकरण

७४. मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई प्रयोग गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइने छ। खुला बजार कारोबारको लागि पहल गर्दा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको अवस्था र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्गित गर्ने परिमाणलाई मुख्य आधारको रूपमा लिइनेछ। सोभै खरिद बोलकबोल तथा रिपो बोलकबोल र सोभै विक्री बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूको माध्यमबाट तरलता प्रवाह र प्रशोचन गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ। हाल रिपोको माध्यमबाट हप्तामा दुईपटक तरलता प्रवाह गर्दै आएकोमा आवश्यकतानुसार यसलाई थपघट गरिनेछ। मौद्रिक व्यवस्थापनमा वाणिज्य बैंकका साथै “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई समेत मौद्रिक नीति संचालनको समकक्षीको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ। रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको विद्यमान अधिकतम ४५ दिनको अवधिलाई यथावत् कायम गरिएको छ। ट्रेजरी बिलका अतिरिक्त विकास ऋणपत्रको धितोमा समेत रिपो गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।
७५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ बाट मौद्रिक नीतिका सबै समकक्षीहरूसँग रहेको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा लिइनेछ। यसको लागि यस बैंकको वासलातको आधारमा तयार गरिने तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको माध्यमबाट समकक्षीहरूसँगको अधिक तरलताको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। यसका साथै वाणिज्य बैंकहरूसँगको निक्षेप, कर्जा, नगद मौज्जात र अन्तरबैंक ब्याजदर सम्बन्धी विवरण दैनिक रूपमा संकलन गरी तरलता स्थितिको अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।
७६. मूल्य वृद्धिदर अपेक्षाकृत भन्दा उच्च स्तरमा नै रहेको र शोधनान्तर स्थिति घाटामै रहेको अवस्थामा मौद्रिक सहजताको बाटो तय गर्दा यी दुवै पक्षमा जोखिम उत्पन्न हुन सक्ने भएपनि अधिक मौद्रिक संकुचनका कारणले आर्थिक वृद्धि संकुचित भएमा उपर्युक्त लक्ष्यहरूमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्नेतर्फ उत्तिकै चनाखो हुनु आवश्यक छ। यस पृष्ठभूमिमा लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई सहजीकरण गर्न र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय मध्यस्थताको लागत कम गर्दै उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाहको लागि थप साधन उपलब्ध गराउने उद्देश्यले “क” वर्गका वाणिज्य बैंक तथा चल्ती र/वा कल खाता समेतको निक्षेप स्वीकार गर्ने “ख” र “ग” वर्गका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले यस बैंकमा कायम गर्नुपर्ने प्रचलित ५.५ प्रतिशतको अनिवार्य नगद अनुपातमा ०.५ प्रतिशत विन्दुले कटौती गरी ५.० प्रतिशत कायम गरिएको छ।
७७. २०६८ वैशाख महिनाको एकीकृत वासलातको आधारमा अनिवार्य नगद अनुपातमा गरिएको कटौतीबाट वैकिङ्ग प्रणालीमा करिब रू. ४ अर्ब बराबरको थप तरलता प्रवाह हुने अनुमान छ। यसबाट उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी बढाउन सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ।
७८. मौद्रिक नीतिका समकक्षीहरूको सम्पत्ति संरचनामा तरल सम्पत्तिको हिस्सा बढोस् र निक्षेपको आयतन वृद्धि हुँदै जाँदा यस्तो सम्पत्तिको आयतनमा स्व-समायोजन भई सम्पत्तिको गुणस्तरमा कमी नआओस् भन्ने उद्देश्यले कायम गरिएको वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
७९. मुद्रास्फीति तथा शोधनान्तर घाटा र वित्तीय स्थायित्वलाई दृष्टिगत गरी विद्यमान ब्याजदर संरचना र मौद्रिक नीतिको कार्यदिशाको संकेतको रूपमा हेरिने बैंक दरलाई ७ प्रतिशतमा र सामान्य पुनरकर्जा सुविधाको दरलाई बैंकदर सरह ७ प्रतिशतमा नै यथावत् कायम गरिएको छ।
८०. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन र भुक्तानी प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वासमा कमी आउन नदिई वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा लागू गरिएको अल्पकालीन “तरलता व्यवस्थापनको लागि पुनरकर्जा सुविधालाई” क्रमशः परिमार्जन गर्दै लगिनेछ। यस बैंकबाट बढीमा ६ महिनाको समयसीमाको लागि निश्चित अवस्थाहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइने अन्तिम ऋणदाता सुविधा सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ। यस सम्बन्धी सुविधाहरूलाई थप फराकिलो बनाउन अन्य सम्पत्तिको धितोमा समेत सुविधा उपलब्ध गराउन नयाँ व्यवस्था गरिनेछ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पहलमा यस बैंकबाट स्वतः

उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको ब्याजदर गणना गर्दा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर वा प्रचलित बैंकदर, जुन अधिकतम छ, त्यसमा ३ प्रतिशत विन्दु थप गरी ब्याजदर कायम गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । यस सुविधा सम्बन्धी अन्य प्रक्रियागत व्यवस्थालाई समेत यथावत् कायम गरिएको छ ।

८१. यस बैंकबाट निर्यात उद्योग, रूग्ण उद्योग, साना तथा घरेलु उद्योग र वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका वर्गमा प्रवाह हुने कर्जाको विशेष पुनरकर्जादरहरूलाई १.५ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ । यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
८२. वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनरकर्जाको ब्याजदर प्रचलित लाइबोर दर (Libor Rate) मा ०.२५ प्रतिशत विन्दु थप गरी निर्धारण गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

८३. लघु वित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गर्ने वित्तीय सेवालाई एकीकृत गरी पिछडिएका क्षेत्र, वर्ग, लिङ्ग तथा समुदायलाई सशक्त रूपले लघुवित्तीय सेवा उपलब्ध गराउन लघुवित्त प्राधिकरण गठन गर्ने कार्यको लागि आवश्यक ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पठाइसकिएको छ । यस्ता संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि नियामक निकायको रूपमा लघुवित्त प्राधिकरण स्थापना गर्ने कार्यलाई शीघ्र अगाडि बढाइने छ । लघुवित्त संस्थाहरूबाट हुने कारोबारको दायरा फराकिलो पारी गरीब तथा विपन्न वर्ग कर्जाका लागि एउटा स्वायत्त लघुवित्त कोषको स्थापना गर्ने कार्य समेत अगाडि बढाइने छ ।
८४. वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धिको लागि यस क्षेत्रमा संस्थागत प्रयासहरू भएपनि सुदूर-पश्चिम तथा मध्य-पश्चिमका पहाडी क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच अत्यन्तै कमजोर रहेको सन्दर्भमा त्यस क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धमा एक अध्ययन गरी प्राप्त नीतिगत सुझावहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । साथै, वित्तीय साक्षरता न्यून रहेको कारणबाट वित्तीय सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुन नसकेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी यस सम्बन्धमा राष्ट्रिय रणनीति तयार गरिनेछ ।
८५. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका तोकिएका ९ जिल्लामा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले शाखा खोली वित्तीय सेवाको कार्यक्रम संचालन गरेमा यस बैंकबाट सम्बन्धित संस्थाको पूँजी क्षमता हेरी नयाँ शाखा संचालनका लागि रू. १५ लाखसम्म निश्चित समयका लागि शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराइने छ ।
८६. वित्तीय पहुँच बढाउने उद्देश्यले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीले छ महिना अघि कायम रहेको कुल बाँकी कर्जा-सापटको आधारमा क्रमशः ३ प्रतिशत, २.५ प्रतिशत र २ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्गमा कर्जा लगानी गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थालाई परिवर्तन गरी उक्त अनुपातहरूलाई क्रमशः ३.५ प्रतिशत, ३.० प्रतिशत र २.५ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ । यो अनुपातलाई आगामी ३ वर्षसम्म क्रमशः ०.५ प्रतिशत विन्दुका दरले वृद्धि गरी वित्तीय संस्थाहरूबाट समेत विपन्न वर्गको आयआर्जन र रोजगारीमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउने व्यवस्था गरिनेछ । विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्ने गरी प्राप्त सापटी रकमलाई लक्षित वर्गमा कर्जा प्रवाह नगरी कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा ब्याज आर्जन गर्ने अभिप्रायले खाता खोली जम्मा गर्न नपाउने व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ ।
८७. “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरूले सामूहिक/व्यक्तिगत जमानीमा वा धितो लिई/नलिई विपन्न वर्ग तथा लघु कर्जामा लगानी गर्न पाउने कर्जाको विद्यमान सीमालाई रू. ९० हजार र लघुउद्यम कर्जाको सीमालाई रू. २ लाखमा यथावत् राखिएको छ । साथै, रू. २ लाखको सीमामा कर्जा प्रवाह गर्दा विपन्न वर्गमा जाने कुल कर्जासापटको एक तिहाईभन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था पनि यथावत् कायम गरिएको छ । साथै, विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका प्रति समूह सदस्य/व्यक्तिलाई सामूहिक/व्यक्तिगत जमानतमा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले रू. ९० हजारसम्म र लघु उद्यमको लागि रू. २ लाखसम्म कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने विद्यमान व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ ।
८८. माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक तह सरहको प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि विपन्न परिवारका युवाहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट बिना धितोमा प्रवाह हुने रू. २ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ । यस्तो कर्जाको सुरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
८९. आर्थिक र व्यवसायिक कृयाकलापमा महिलाहरूको सहभागिता बढाई महिला सशक्तीकरणमा सहयोग पुऱ्याउन महिलाहरूद्वारा संचालित लघु उद्यमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह भएको रू. ३

- लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्ने तथा यस्तो कर्जामा यस बैंकबाट सामान्य पुनरकर्जा दरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्थालाई पनि यथावत् राखिएको छ ।
९०. सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रले ५०० किलोवाट क्षमतासम्मको जलविद्युत् आयोजनाको कुल लागतको न्यूनतम ५० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी लगानी गर्ने परियोजनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रलाई प्रदान गर्ने रू. १ करोडसम्मको कर्जा तथा सापटलाई विपन्न वर्ग कर्जा अन्तर्गत गणना गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । साथै, ग्रामीण क्षेत्रमा गठित उपभोक्ता समिति वा त्यस्तो क्षेत्रमा कार्यरत सहकारी संस्था मार्फत सामुदायिक सिंचाई प्रणालीमा प्रवाह गरेको कर्जा तथा ग्रामीण क्षेत्रमा ट्याक्टर, थ्रेसर तथा अन्य कृषि औजार खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि प्रवाह भएको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९१. तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेका ग्रामीण क्षेत्रमा संचालित सामुदायिक अस्पताललाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह हुने रू. १ करोडसम्मको कर्जालाई समेत विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९२. किसान वर्गले अन्नबाली संरक्षण गर्ने प्रयोजनार्थ सामूहिक स्वामित्वमा कोल्डस्टोरेज स्थापना गर्न चाहेमा सोको लागि प्रवाह हुने प्रति परिवार रू. १ लाख ५० हजारसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गरिनेछ । साथै, पशुपालन, मत्स्यपालन, मौरीपालन जस्ता व्यवसायको लागि प्रति परिवार रू. २ लाख ५० हजारसम्मको कर्जालाई पनि विपन्न वर्ग कर्जाको रूपमा गणना गर्ने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।
९३. विपन्न वर्ग कर्जा लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न सामूहिक/व्यक्तिगत/संस्थागत जमानीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा गणना हुने गरी प्रवाह गरिएको कर्जाको लागि अतिरिक्त २० प्रतिशत थप कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु नपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९४. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता दिई दोहोरोपना (Duplication) नहुने गरी “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजत दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९५. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले शाखा विस्तार गर्दा काठमाडौँ उपत्यकाभित्र प्रति शाखा रू. २ करोड र उपत्यकाबाहिर प्रति शाखा रू. ५० लाख चुक्ता पूँजी थप गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा त्यस्ता वित्तीय संस्थाहरूलाई वित्तीय सेवाको पर्याप्त पहुँच नपुगेका ठाउँमा शाखा विस्तारको लागि प्रोत्साहन गर्न दुईवटासम्म मात्र बैंक तथा वित्तीय संस्था वा तीनका शाखा भएका स्थानमा शाखा विस्तार गरेमा त्यस्तो अतिरिक्त चुक्ता पूँजी थप गर्नु नपर्ने व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ ।
९६. वित्तीय सेवाको पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारले तोकेको २२ दुर्गम जिल्लाका सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रू. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रू. १ करोडसम्म निर्व्याजी रकम निश्चित अवधिको लागि सापटीको रूपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था अन्तर्गत हालसम्म ६ वाणिज्य बैंक र पाँच विकास बैंकले गरी जम्मा रू. १५ करोडको सुविधा उपयोग गरेका छन् । यसमा दुर्गम जिल्लाको परिभाषाबाट मात्र लाभ लिने प्रवृत्ति नबढोस् भनेर नीतिगत व्यवस्थामा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति न्यून रहेका तोकिएका ३० जिल्लाहरूमा कम्तीमा एक शाखा र अन्यत्र एक शाखा गरी दुईवटा शाखा खोली संचालनमा ल्याए पश्चात् मात्र काठमाडौँ उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने नीतिगत व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । यो प्रावधान अन्तर्गत वित्त कम्पनीले शाखा खोल्न चाहेमा अतिरिक्त पूँजी नचाहिने व्यवस्था गरिएको छ ।
९७. प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा “ख”, “ग” र “घ” वर्गका वित्तीय संस्थामा बचत तथा मुद्दती निक्षेपमा रहेको रू. २ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा यो व्यवस्थालाई वाणिज्य बैंकमा पनि लागू गरिनुका साथै निक्षेप सुरक्षण रकमको सीमा क्रमशः बढाउँदै लगिनेछ ।
९८. बैंक तथा वित्तीय संस्था र अन्य वित्तीय मध्यस्थता सेवा सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको उपस्थिति, संस्थागत कर्जाको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रको वित्तीय कारोबार, ग्रामीण वित्तीय पहुँच, कर्जा तथा व्याजदरको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा प्रारम्भिक कार्य शुरु गरिएको ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षण कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा अधि बढाइने छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

१९. विगत केही वर्षदेखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन गरिएको नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको पुनरसंरचना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रि-ईञ्जिनियरिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
१००. बैकिङ्ग क्षेत्रमा प्रचलित अन्तर्राष्ट्रिय सुपरिवेक्षकीय मान्यता बमोजिम पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड वासेल द्वितीय (BASEL II) “क” वर्गका इजाजत प्राप्त संस्थाको हकमा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको र यस सम्बन्धी मापदण्डलाई राष्ट्रिय स्तरका “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाको हकमा पनि २०६७/६८ देखि समानान्तर रूपमा लागू गरिएकोमा यस कार्यलाई आगामी दिनहरूमा थप प्रभावकारी बनाइने छ । साथै, बैकिङ्ग व्यवसायमा निहित जोखिम अनुसार पूँजी व्यवस्थापनको थप सुदृढीकरणका लागि आन्तरिक पूँजी पर्याप्तता मूल्याङ्कन प्रक्रिया (Internal Capital Adequacy Assessment Process – ICAAP) सम्बन्धी निर्देशिका तयार गरी लागू गरिनेछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कायम गर्नुपर्ने पूँजी पर्याप्तता सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
१०१. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सम्पत्ति/कर्जाको गुणस्तर उच्च रहनु जरूरी छ । यसको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन सुपरिवेक्षणको जोड कर्जाको गुणस्तरतर्फ उन्मुख हुने व्यवस्था गरिनेछ । यसतर्फ केन्द्रित गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षभित्रमा सबै वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गर्न निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । यसका लागि सुपरिवेक्षकीय विभागहरूको थप सुदृढीकरण गरिनेछ ।
१०२. वित्तीय क्षेत्रमा बढ्दै गएको प्रतिस्पर्धा एवम् नयाँ वित्तीय उपकरण एवम् सेवाहरूको तीव्र गतिमा विस्तार भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा आगामी वर्षहरूमा बैंकहरूलाई जोखिमका आधारमा सुपरिवेक्षण गर्ने विधि योजनाबद्ध रूपमा क्रमशः लागू गर्न “जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण मार्गदर्शन” तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा रहेकोले उक्त मार्गदर्शनलाई कार्यान्वयनमा ल्याई विद्यमान सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई जोखिममा आधारित (Risk based) सुपरिवेक्षण पद्धतितर्फ उन्मुख गरिनेछ । यस कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन विद्यमान निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ मा आवश्यक सुधार गरिनेछ । साथै, सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धिका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन तथा विभागीय पुनरसंरचनाको कार्य गरिनेछ ।
१०३. नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय परामर्शदाताबाट आवश्यक सहयोग लिई यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्य सुरु गरिसकिएको छ । यसका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको प्रभावकारी सुपरिवेक्षणको लागि सूचना व्यवस्थापन प्रणाली समेत सुदृढ हुनु पर्ने हुँदा यस बैंक र इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाबीच प्रवाह हुने सूचना एवम् तथ्याङ्कलाई छिटो-छरितो, भरपर्दो र यथार्थपरक बनाउन सूचना प्रणालीको यान्त्रिकीकरणमा विशेष जोड दिइनेछ ।
१०४. जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई थप प्रभावकारी बनाउन स्थलगत तथा गैर-स्थलगत निरीक्षणको विद्यमान संयन्त्रमा पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गरिनेछ । गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप विद्यमान पूर्व-सचेतता प्रणाली (Early Warning System) लाई अभै बढी प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ । यसका अतिरिक्त बैंकहरूको सम्भावित जोखिम पहिचान तथा व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी वित्तीय प्रणालीमा अकस्मात आउन सक्ने संकटलाई समयमै सम्बोधन गर्न तत्काल लिनु पर्ने कदमहरूका सम्बन्धमा आकस्मिक योजना (Contingency Plan) तयार गरिनेछ । यस अन्तर्गत संकट व्यवस्थापन (Crisis Management) का चरणबद्ध कार्यहरू निर्धारण गरी सो सहितको समस्यामूलक बैंक पुनरुत्थान संरचना (Bank Resolution Framework) तयार गरिनेछ ।
१०५. अर्थतन्त्रमा आउने उतार-चढावले बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा पार्न सक्ने सम्भावित प्रभाव आंकलन गर्न दबाब परीक्षण (Stress Test) अन्तर्गत नमूना परीक्षणको कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । नमूना परीक्षणबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको आधारमा बैंकहरू स्वयम्ले आफ्नो दबाब परीक्षण गर्न सक्ने गरी आवश्यक मार्गदर्शन जारी गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता व्यवस्थापनको लागि अग्र-दृष्टिकोण सम्बन्धी विश्लेषण (Forward Looking Analysis) क्षमतालाई सहयोग पुऱ्याउन संस्थागत (Institution-wise) तरलता अनुगमन संरचना (Liquidity Monitoring Framework) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
१०६. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको क्रममा देखिएका कमी-कमजोरीलाई तुरुन्त सुधार गरी वित्तीय प्रणालीप्रति सर्वसाधारणको विश्वासनीयता निरन्तर कायम राख्न आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि ल्याइएको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को कार्यान्वयन एवम् अनुगमनको प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ ।

१०७. नयाँ वाणिज्य बैंक तथा राष्ट्रिय स्तरका वित्तीय संस्था स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य अर्को नीतिगत व्यवस्था नभएसम्मको लागि स्थगित रहेकोमा सो व्यवस्थालाई यथावत् राखी वित्तीय सुदृढीकरण प्रवर्द्धन गर्नेतर्फ नीतिगत प्रयास गरिनेछ। मुलुकमा वित्तीय सेवा पहुँच अभिवृद्धिको स्थिति असमान रहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेको ग्रामीण क्षेत्रहरूलाई कार्यक्षेत्र कायम गरी वित्तीय संस्था संस्थापना गर्न प्राथमिकता दिन छनौटपूर्ण इजाजतपत्र सम्बन्धी नीति अख्तियार गरिनेछ।
१०८. विद्यमान इजाजतपत्र नीतिका आधारमा आवेदन गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले इजाजतपत्रको प्रक्रिया अन्तर्गत संस्थापकहरू परिवर्तन गर्ने र शेयर पूँजी स्वामित्व संरचना थपघट तथा परिवर्तन गर्ने प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिएबाट यस किसिमको समस्या समाधान गरी वास्तविक लगानीकर्ताहरूबाट बैंक तथा वित्तीय संस्था प्रवर्द्धन हुने वातावरण मिलाउन विद्यमान नीतिगत व्यवस्थामा समयसापेक्ष पुनरावलोकन गरिनेछ।
१०९. बैंक तथा वित्तीय संस्था संचालनमा योग्य, अनुभवी र व्यावसायिक लगानीकर्ताहरूको सहभागिता बढ्न सकेमा मात्र वित्तीय प्रणालीमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि हुन सक्ने भएकोले संस्थापकहरूको संख्यात्मक उपस्थिति भन्दा पनि रणनीतिक सहभागिता बढाउनको लागि नयाँ स्थापना हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापक शेयरधनीको योग्यता मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीमा आवश्यक सुधार गरिनेछ।
११०. वित्तीय स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धि भन्दा गुणात्मक क्षमता अभिवृद्धि गरी वित्तीय स्थायित्व र कुशल वित्तीय सेवा सुनिश्चित गर्न “बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्ने वा गाभिने सम्बन्धी विनियमावली-२०६८” जारी भइसकेको छ। साथै, आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को बजेट वक्तव्यमार्फत नेपाल सरकारले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एकआपसमा गाभ्न प्रोत्साहन गर्न यस बैंकको सिफारिसमा रजिष्ट्रेशन शुल्कमा छुट दिने व्यवस्था समेत गरिसकेको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको एकआपसमा रहेको वित्तीय स्वार्थ, संस्थापक शेयरधनीहरूको दोहोरो संलग्नता र वित्तीय सवलताका आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एकआपसमा गाभ्ने तथा गाभिने कार्यमा प्रोत्साहित गरी संस्थागत सुशासन, स्वच्छ प्रतिस्पर्धा र वित्तीय सुदृढीकरणमार्फत् वित्तीय स्थायित्वलाई प्रभावकारी बनाइने छ।
१११. वित्तीय अनुशासन प्रवर्द्धनका लागि संस्थागत सुशासन, निर्देशनको पालना तथा संस्था अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्थालाई अझ प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ। यस पक्षमा सुधार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संचालकले आफू वा आफ्नो परिवारका सदस्य तथा आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेको फर्म-कम्पनीको नाममा विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट लिएको कर्जा सम्बन्धी स्वघोषणा विवरण अद्यावधिक गरी राख्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
११२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गर्ने पूँजीगत खर्च र अन्य मसलन्द खर्चमा पारदर्शिता र मितव्ययिता अपनाएको छ/छैन भनी लङ्ग फर्म अडिट प्रतिवेदनमा उल्लेख गरी बाह्य लेखापरीक्षकबाट तयार गरिने प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख गर्ने व्यवस्थालाई थप सुदृढ गरिनेछ।
११३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै एउटै ग्राहकले एकभन्दा बढी वित्तीय संस्थाहरूसँग गर्ने बैंकिङ्ग (कर्जा) कारोबार समेत वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा यस्तो कारोबार गरे/नगरेको सम्बन्धमा जानकारी लिन ग्राहक पहिचान व्यवस्था अन्तर्गत बहु-बैंकिङ्ग घोषणा गराउनु पर्ने व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाई बहु-बैंकिङ्ग कारोबारबाट कर्जाको जोखिम बढ्न नदिन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ।
११४. वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम अन्तर्गत ऋण असुली न्यायाधिकरण तथा कर्जा सूचना केन्द्र लि. को सुदृढीकरण गर्ने कार्यलाई कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निष्कृत्य कर्जामा सुधार ल्याउन निजी क्षेत्रको सहभागितामा सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ।
११५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट उपभोग गरेको ऋण सम्बन्धित ऋणीले नतिरी उन्मुक्ती पाउने सम्भावना रहेमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न असहज हुनुको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थामा गरिने निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको कामकारवाही पनि प्रभावकारी हुन सक्दैन। यसर्थ, नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई गरिने कारवाही सम्बन्धमा आवश्यक कार्यविधि बनाई लागू गरिनेछ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रू. १ करोड वा सो भन्दा बढी कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूको राहदानी जफत लगायतका अन्य कारवाहीलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट लिइएको कर्जा तोकिएको क्षेत्रमा लगानी नगरेर अन्य क्षेत्रमा लगानी गर्ने एवम् कर्जा लिनका लागि व्यवसाय दर्ता गर्ने र त्यसका आधारमा कर्जा लिई नियतवस ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई समेत नेपाल सरकारसँग आवश्यक समन्वय गरी कानूनको दायरामा ल्याउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ।
११६. जलविद्युत् उत्पादन परियोजनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाह बढ्न सकोस् भन्ने उद्देश्यले पुनर्कर्जा सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा आवश्यक पुनरावलोकन गरिनेछ।

११७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले प्रवाह गर्ने व्यक्तिगत अधिविकर्ष कर्जालाई सीमावद्ध तथा नियमित एवम् नियन्त्रित गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
११८. उत्पादनशील र खासगरी कृषि, उर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगतर्फ पर्याप्त लगानी सुनिश्चित गर्न हाल तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कायम Industry Average को १० प्रतिशत भन्दा कम वा बढी लगानी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तीन वर्षभित्र औसत कर्जा लगानी Industry Average को २० प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्थालाई सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पेश गरेको कार्ययोजना बमोजिमको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गरिनेछ ।
११९. पूँजी बजारको दिगो विकास गरी साधन परिचालनमा टेवा पुऱ्याउन यस सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाका साथै कारोबारको लागि यथेष्ट विविधीकृत उपकरणहरूको आवश्यकता रहने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाल धितोपत्र बोर्डसँग आवश्यक समन्वयमार्फत म्यूचुअल फण्ड कारोबार गर्न वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१२०. चल तथा अमूर्त सम्पत्ति उपरको दायित्व परिपालन गर्ने/गराउने व्यवस्थाका लागि सुरक्षित कारोबार ऐन, २०६३ जारी भइसकेको र सो ऐनको भावना एवम् मर्मलाई मूर्तरूप दिन सुरक्षित कारोबार दर्ता कार्यालय सम्बन्धी स्थायी व्यवस्था गर्नु आवश्यक भएको सन्दर्भमा त्यस्तो छुट्टै कार्यालयको स्थापना गर्न नेपाल सरकारलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याइने छ ।
१२१. आधुनिक केन्द्रीय बैंकको अवधारणा अनुरूप मुद्रा व्यवस्थापन विभागलाई पनि आधुनिकीकरण गर्दै लगनको लागि साविकमा गर्दै आएको नोटमा प्वाल पारी जलाएर नष्ट गर्ने कार्यलाई क्रमशः हटाउँदै लगी नोट नष्ट गर्ने कार्यलाई वातावरण मैत्री बनाउन Currency Verification and Processing System (CVPS) तथा Shredding and Briquetting System (SBS) लागू गर्ने कार्यलाई अघि बढाइने छ ।
१२२. भुत्रो नोट चलनचल्तीबाट हटाई सफा नोट चलनचल्तीमा ल्याउने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ । साथै मुलुकभर नेपाली मुद्राको आपूर्ति व्यवस्थालाई सहज र सरल तुल्याउन तोडा चलान कार्यलाई सशक्त बनाई नोटकोष कारोबार प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्दै लगिनेछ । नोटकोष सुविधालाई विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
१२३. नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो र वाणिज्य बैंकहरूको मात्र वासलात समावेश गरी मौद्रिक सर्वेक्षण तयार गर्दै आइरहेकोमा सो सर्वेक्षणको दायरामा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरू समेतको वासलात समावेश गरी विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण तयार गर्न थालेको छ । उक्त विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षणलाई आर्थिक वर्ष २०६८/६९ भित्र सार्वजनिक जानकारीको लागि नियमित रूपमा प्रकाशनमा ल्याइनेछ । यस्तो मौद्रिक सर्वेक्षणबाट मौद्रिक तथा वित्तीय स्थितिको यथार्थ विवरण प्राप्त भई मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता बढ्नुको साथै वित्तीय अनुगमनमा पनि सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
१२४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट वित्तीय तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन तथा प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धी कार्यलाई छिटोछरितो र भरपर्दो बनाउन नयाँ Software खरिद/विकास गरी Online प्रणाली मार्फत एकीकृत रूपमा वित्तीय तथ्याङ्क संकलन गर्ने कार्यको थालनी गरिनेछ । यस कार्यबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तथ्याङ्क सम्प्रेषणमा सहजता आउनुको साथै सर्वसाधारण तथा सम्बन्धित पक्षहरूलाई समयमा नै वित्तीय तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन समेत सहज हुनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१२५. मुलुकले प्राथमिकता प्रदान गरेको जलविद्युत् लगायतका पूर्वाधार क्षेत्रको विकासको लागि विदेशबाट ऋण लिने क्रम बढ्दै गएको तर, मुलुकका बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको विदेशी मुद्राको उपयोग क्षेत्र सीमित रहेको कारणले लगानी हुन नसकी विदेशस्थित विभिन्न उपकरणमा न्यून ब्याजदरमा लगानी भइरहेको र विदेशी ऋणको ब्याजको लागि समेत ठूलो धनराशी विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्नु परेको हालको अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जलविद्युत्सँग सम्बन्धित परियोजनामा विदेशी मुद्रामा कर्जा उपलब्ध गराउन र यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरी विदेशी मुद्रामा जारी भएका विभिन्न उपकरणहरूमा समेत लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२६. भारत बाहेक अन्य मुलुकहरूको भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकले राहदानी वापत एक पटकमा अधिकतम अमेरिकी डलर २,००० सम्म र एक आर्थिक वर्षमा अधिकतम अमेरिकी डलर ४,००० सम्मको सटही सुविधा पाउने विद्यमान सीमालाई वृद्धि गरी क्रमशः अमेरिकी डलर २,५०० र ५,००० पुऱ्याइएको छ । यस सम्बन्धी अन्य आवश्यक व्यवस्थाहरू यथावत् कायम गरिएको छ ।
१२७. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने वस्तुहरूको सूचीमा औचित्यताका आधारमा थप वस्तुहरू समावेश गर्दै लगिनेछ ।
१२८. गैर-आवासीय नेपालीलाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

१२९. विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न ग्राह्य व्यक्ति तथा संघ-संस्थाले सो खाता खोल्ने र संचालन गर्ने सम्बन्धमा विद्यमान नीति/परिपत्रमा खाताको प्रकार, खर्च गर्न सक्ने क्षेत्र र सीमा रकम, जम्मा गर्दा अपनाउनु पर्ने विधि लगायतका विषयहरूमा सम-सामयिक परिमार्जन गरिनेछ ।
१३०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लागि NOSTRO खाता खोल्न यस बैंकबाट स्वीकृति प्रदान गर्ने गरिएको तर व्यक्ति, संघ-संस्था, कम्पनी आदिको हकमा हाल यस्तो व्यवस्था नभएकोमा नेपाली नागरिकहरू पनि व्यवसाय, रोजगारी लगायतका विभिन्न प्रयोजनको लागि लामो अवधि विदेशमा बस्ने, निर्यातकर्ताहरूले विदेशमा शाखा/सम्पर्क कार्यालय प्रदर्शन कक्ष खोल्ने, विभिन्न मुलुकमा हुने प्रदर्शनी तथा सभामा भाग लिने क्रम बढ्दै गई विदेशमा खाता खोल्नु पर्ने आवश्यकता पर्न जाने देखिएकोले व्यक्ति, संघ-संस्था आदिले विदेशमा खाता खोल्ने र संचालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
१३१. वाणिज्य बैंकले निर्यातकर्ताको लागि जारी गर्ने अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्रको म्याद ६/६ महिना गरी तीन वर्षसम्म नवीकरण गर्न सक्ने व्यवस्थाबाट व्यवसायिक भन्कट उत्पन्न भएकाले यस्तो प्रमाणपत्र सुरुमा १ वर्षको लागि जारी गर्ने र जतिसुकै अवधिको भए पनि सम्बन्धित बैंक/वित्तीय संस्थाबाटै नवीकरण हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३२. युसेन्स प्रतीतपत्र (Usance Letter of Credit) जति अवधिको लागि पनि जारी गर्न सकिने विद्यमान व्यवस्थाको कारणबाट व्यापारिक प्रयोजनको लागि जारी हुने प्रतीतपत्रको माध्यमबाट समेत विदेशबाट अप्रत्यक्ष रूपमा ऋण लिने प्रवृत्ति बढेको देखिएकोले सो लगायत प्रतीतपत्र कारोबार सम्बन्धी व्यवस्थामा समसामयिक परिमार्जन गरिनेछ ।
१३३. नेपालीहरू विदेश जाने क्रम बढ्दै गएको, विदेशस्थित नेपालीहरूले आफन्त साथीभाई मार्फत विदेशी मुद्रा नगदै आफ्नो परिवार, आफन्त, साथीभाई आदिलाई पठाउने गरेको र पर्यटकलाई सेवा दिन विभिन्न स्थानमा कार्य गर्ने कामदार/सहयोगीहरूलाई पर्यटकबाट टिप्स प्राप्त हुने गरेकोले यसरी प्राप्त भएको नगद विदेशी मुद्रा सट्टी गर्ने सुविधा दिन नेपाली नागरिकले आफ्नो परिचय-पत्र सहित विदेशी मुद्रा प्राप्त भएको कारण र स्रोत उल्लेख गरी सट्टी गर्न ल्याएमा एकपटकमा अमेरिकी डलर १,००० वा सो बराबरसम्म हुने अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्रा यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त निकायले सट्टी गरिदिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३४. नेपाल र भुटानबीच हुने व्यापारिक कारोबार साधारणतः भारतीय रूपैयाँमा फछ्यौट हुने गरेको तर व्यक्तिगत भ्रमण लगायतका कार्डबाट हुने कारोबारहरू भने अमेरिकी डलरमा सट्टी सुविधा प्राप्त गरी हुने गरेको परिप्रेक्ष्यमा अन्तर्राष्ट्रिय कार्ड कम्पनीहरू भिसा तथा मास्टर कार्डले समेत नेपाल, भारत र भुटानबीच हुने कार्ड कारोबारको हिसाव-मिलान भारतीय रूपैयाँमा गर्ने व्यवस्था गरिसकेकोले नेपाल-भुटानबीच हुने कार्ड कारोबारको हिसाव-मिलान भारतीय रूपैयाँमा समेत गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
- अन्त्यमा,**
१३५. गत दुई वर्षदेखिको शोधनान्तर घाटा, उच्च मूल्य वृद्धि, बैंकिङ्ग क्षेत्रमा देखापरेको तरलता अभाव तथा उच्च कर्जा-निक्षेप अनुपात, घर-जग्गा व्यवसाय तथा शेयर बजारमा आएको शिथिलता, केही वित्तीय संस्थाबाट भएको अधिक कर्जा लगानीबाट उत्पन्न तरलताको समस्या र ठूलो संख्यामा सर्वसाधारणले औपचारिक वित्तीय सेवाबाट अझै विमुख रहनु परेको पृष्ठभूमिमा कार्यान्वयनमा ल्याइने यो मौद्रिक नीतिले उपरोक्त चुनौतीहरू समाधान गर्नेतर्फ योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ । रोजगारी केन्द्रित उच्च आर्थिक वृद्धिदर बिना दिगो गरिबी निवारण सम्भव नहुने भएकोले यसका लागि अनुकूल वातावरण सृजना गर्नमा पनि प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको जोड रहेको छ ।
१३६. प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट मुलुकको भुक्तानी असन्तुलन तथा मुद्रास्फीतिदरमा सुधार आउने, वित्तीय स्थायित्व हासिल हुने, सर्वसाधारणमा बैंकिङ्ग पहुँच अभिवृद्धि हुने र लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नमा सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
१३७. यो मौद्रिक नीतिको तर्जुमामा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकाय, वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यवसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, दातृ निकाय लगायत सबैलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ । यसमा समावेश भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा यहाँहरू सबैको सदाभै सहयोग मिल्ने विश्वास बैंकले लिएको छ ।

**गभर्नर डा. युवराज खतिवडाले २०६९ साउन १० गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीति**

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम मूल्य स्थिरता र बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने, सर्वसाधारणमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिका लागि वित्तीय प्रणालीको सम्बर्द्धन गर्ने एवम् उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण निर्माण गर्ने मूलभूत उद्देश्य सहित आर्थिक वर्ष २०६९/७० को लागि यो मौद्रिक नीति सार्वजनिक गरिएको छ । नेपाल सरकारको वार्षिक पूर्ण बजेट समयमै आउन नसकेको भएतापनि समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व, आर्थिक वृद्धि, रोजगारी वृद्धि, सामाजिक सुरक्षा र समावेशी विकासका लक्ष्य हासिल गर्न त्रिवर्षीय योजना लगायत सरकारले अवलम्बन गरेका पछिल्ला आर्थिक नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई ध्यानमा राखी यो मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।
२. गत आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा मुलुकको समग्र आर्थिक परिसूचकहरू सन्तोषजनक रहेका छन् । आर्थिक वृद्धिदर अघिल्ला २-३ वर्षहरूको तुलनामा उच्च रहेको छ । अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा मुद्रास्फीति दर कम रहेको छ । सरकारी राजस्वको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षभन्दा बढी रहेको छ भने बजेट घाटा वाञ्छित सीमाभित्रै रहेको छ । अघिल्लो वर्षको तुलनामा निर्यात वृद्धिदर उच्च रहेको छ भने आयातको वृद्धिदर पनि अपेक्षित स्तरमै रहेको छ । उच्च व्यापार घाटाको बावजूद चालू खातामा उल्लेख्य बचत कायम हुनुको साथै शोधनान्तर बचत ऐतिहासिक रहेकोले विदेशी मुद्रा संचित बढेको छ । शिथिल रहेको शेयर बजार एवम् घर-जग्गा कारोबारमा सुधारको संकेत देखिन थालेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको बचत परिचालनको बढोत्तरीले वित्तीय प्रणालीको तरलता संकुचन समाप्त भएको छ । कर्जाका ब्याजदरहरू क्रमशः घट्दो क्रममा रहेकाले लगानीको वातावरण थप अनुकूल हुँदै गएको छ ।
३. उपरोक्त सकारात्मक आर्थिक परिदृश्यको बावजूद एकातिर उत्पादनमूलक क्षेत्रमा अझै अपेक्षित रूपमा कर्जा विस्तार हुन सकेको छैन भने अर्कोतिर मुद्रा बजारमा तरलता सहज हुन थालेकोले छोटो अवधिका ब्याजदरहरू न्यून स्तरमा भरेका छन् । यस्तो अवस्थामा कसिलो मौद्रिक नीतिले लगानी थप प्रभावित हुन गई आर्थिक वृद्धि संकुचित हुन सक्ने र खुकुलो नीतिले अनुत्पादक क्षेत्र तथा उपभोगमा अधिक कर्जा प्रवाहित भई अधिक मागको अवस्थाले मूल्यमा चाप पर्न सक्ने देखिन्छ । त्यसैगरी, विद्यमान अवस्थामा खुकुलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गरिँदा निक्षेपको ब्याजदर अझ न्यून हुन गई बचत परिचालन निरुत्साहित हुने जोखिम पनि छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा तेलको मूल्य अस्थिर रहेको, अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँ अवमूल्यन हुँदै गएको र पछिल्लो समयमा छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनले खस्कंदो आर्थिक वृद्धिमा सुधार ल्याउन मौद्रिक नीतिलाई केही खुकुलो बनाउन थालेकाले पनि आगामी दिनमा आयातीत वस्तुको मूल्य वृद्धिका कारण नेपालको मूल्य स्तरमा थप चाप पर्ने अवस्था छ ।
४. अन्तर्राष्ट्रिय बजारको मूल्य वृद्धितर्फ सचेत रही एकातर्फ अधिक मागको कारण सृजना हुने मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्नु पर्ने एवम् ब्याजदर संरचनामा सुधार गर्नु पर्ने र अर्कोतर्फ मौद्रिक तरलता र निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाहको कमीबाट आर्थिक वृद्धि एवम् वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्नेतर्फ समेत सजग रही मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । वित्तीय स्थायित्वका लागि कर्जाको उत्पादक उपयोग, वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि, तथा वित्तीय सुशासनका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नेतर्फ पनि मौद्रिक नीति उन्मुख रहनु पर्ने भएको छ ।
५. मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको उपरोक्त पृष्ठभूमिमा प्रस्तुत मौद्रिक नीतिमा गत आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनको समीक्षा सहित आन्तरिक तथा बाह्य आर्थिक परिदृश्यको विश्लेषणको आधारमा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा, लक्ष्य तथा उपकरणहरूमा आवश्यक संयोजन गरिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको काम कारवाहीलाई पारदर्शी बनाउने उद्देश्यले वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन र लघुवित्त सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई पनि यस दस्तावेजमा समावेश गरिएको छ । मुद्रा तथा वित्तीय बजारमा आउने परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्न मौद्रिक तथा वित्तीय उपायहरूमा नियमित रूपमा पुनरावलोकन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
६. मौद्रिक नीति तर्जुमाको क्रममा नेपाल सरकार, नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएशन, नेपाल वित्तीय संस्था संघ, नेपाल लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग वाणिज्य संघहरू र उद्योगी-व्यवसायीहरू लगायत अन्य सरोकारवालाहरूसँग भएको अन्तरक्रिया र प्राप्त सुझावहरूलाई समेत आधारको रूपमा लिइएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

७. विश्व वित्तीय संकटलाई पछ्याएको विश्वव्यापी आर्थिक संकुचनको प्रभाव क्रमशः कम हुँदै गई आर्थिक सुधारका लक्षणहरु देखिन थाले पनि मूल्य नियन्त्रण, आर्थिक विस्तार एवम् वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने दिशामा विश्व अर्थतन्त्रमा चुनौति र जोखिमहरु अभूँ विद्यमान छन् । वित्तीय संकटको चपेटामा परेको अमेरिकी अर्थतन्त्रमा क्रमशः सुधार हुँदै गए पनि यूरोप लगायत अन्य विकसित देशहरुको आर्थिक वृद्धि अभूँ कमजोर अवस्थामा रहेको छ । त्यसैगरी, उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरुमध्ये भारतको आर्थिक वृद्धि यो दशकमै सबैभन्दा कम रहनुको साथै चीनको आर्थिक वृद्धि पनि खस्किरहेकोले विश्व आर्थिक वृद्धिको गति जोखिममा रहेको छ ।
८. यूरोपको गहिरिंदो सार्वजनिक ऋण संकट र उदीयमान मुलुकहरु भारत र चीनको आर्थिक विस्तारमा उत्पन्न जोखिमहरुलाई मध्यनजर गरी अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले पछिल्लो समयमा विश्वको आर्थिक वृद्धिदरको प्रक्षेपणलाई घटाएको छ । सो अनुसार सन् २०११ मा विश्वको आर्थिक वृद्धि ३.९ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१२ मा ३.५ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ । यूरोपको संकट समाधानतर्फ उन्मुख हुन सकेमा र अमेरिकी अर्थतन्त्रको सुधारले निरन्तरता पाएमा यसको सकारात्मक प्रभाव अन्य मुलुकहरुमा समेत देखिने कारण सन् २०१३ मा विश्व आर्थिक वृद्धि ३.९ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ ।^१
९. विकसित मुलुकहरुको आर्थिक वृद्धि सन् २०११ मा १.६ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१२ मा १.४ प्रतिशत मात्र रहने प्रक्षेपण रहेको छ । विकसित मुलुकहरुमध्ये अमेरिकी अर्थतन्त्र भने अघिल्लो वर्ष १.७ प्रतिशतले बढेको तुलनामा सन् २०१२ मा २.० प्रतिशतले बढ्ने तर यूरो क्षेत्रको उत्पादन सन् २०११ मा १.५ प्रतिशतले बढेको तुलनामा सन् २०१२ मा ०.३ प्रतिशतले घट्ने प्रक्षेपण रहेको छ । उदीयमान तथा विकासशील देशहरुको सन् २०११ मा आर्थिक वृद्धिदर ६.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१२ मा ५.६ प्रतिशत हुने प्रक्षेपण रहेको छ । सन् २०११ मा ७.१ प्रतिशतले बढेको भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१२ मा ६.१ प्रतिशतले र सन् २०११ मा ९.२ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गरेको चिनियाँ अर्थतन्त्र सन् २०१२ मा ८.० प्रतिशतले मात्र बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ ।
१०. विश्व वित्तीय संकट पश्चात अवलम्बन गरिएका आर्थिक सुधारका कार्यक्रमहरुको प्रभाव स्वरूप विश्व मुद्रास्फीतिमा केही सुधार देखिएको छ । विकसित मुलुकहरुको उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर सन् २०११ मा २.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१२ मा २.० प्रतिशत र सन् २०१३ मा १.६ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ । त्यस्तै, उदीयमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरुमा सन् २०११ मा ७.२ प्रतिशत रहेको मुद्रास्फीतिदर सन् २०१२ मा ६.३ प्रतिशत र सन् २०१३ मा अभूँ कम भई ५.६ प्रतिशत मात्र रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । छिमेकी मुलुकहरुमध्ये भारतको थोक मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीतिदर सन् २०११ को जून महिनाको ९.५ प्रतिशतबाट घटी सन् २०१२ को जून महिनामा ७.३ प्रतिशत रहेको छ भने चीनको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मुद्रास्फीतिदर सन् २०१२ को मे महिनामा ३.० प्रतिशत रहेको छ ।
११. पश्चिमी देशहरुको वित्तीय संकट र ऋण संकटहरुको अनुभवबाट सजग हुँदै सन्तुलित मौद्रिक नीति अवलम्बन गरिरहेका उदीयमान र विकसित देशहरुले विद्यमान न्यून आर्थिक वृद्धिदरलाई सम्बोधन गर्न पुनः लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्न थालेका छन् । भारतीय रिजर्व बैंकले अप्रिल २०१२ मा अनिवार्य नगद मौज्जात ५.५ प्रतिशतबाट ४.७५ प्रतिशतमा घटाएको छ । त्यस्तै, चीनको केन्द्रीय बैंकले पनि पछिल्लो समयमा अनिवार्य नगद मौज्जात ०.५ प्रतिशतले घटाई २० प्रतिशत कायम गरेको छ । विकसित एवम् उदीयमान मुलुकहरुले खुकुलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्न थालेको, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा तेलको मूल्य अस्थिर रहेको र अमेरिकी डलरको तुलनामा अन्य मुद्राहरु क्रमशः कमजोर हुँदै गएकोले आगामी दिनमा मुद्रास्फीति नियन्त्रण कार्य चुनौतिपूर्ण हुने देखिन्छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

गार्हस्थ्य उत्पादन

१२. विगत लामो समयदेखि नेपालको आर्थिक विस्तारको गति न्यून रहँदै आएको छ । कुल राष्ट्रिय आयको एक तिहाई भन्दा बढी अंश ओगट्ने कृषि क्षेत्र मौसममा निर्भर रहनु र गैर-कृषि क्षेत्र पनि विभिन्न संरचनागत अवरोधहरुको प्रभावमा जकडिनुले मुलुकको समग्र आर्थिक वृद्धिदर गैर-आर्थिक कारणहरुबाट धेरै हदसम्म

^१ World Economic Outlook, Updates, July 16, 2012

प्रभावित हुने गरेको देखिन्छ। तथापि पछिल्लो समयमा उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी विस्तार गर्न अवलम्बन गरिएका थप नीतिगत प्रयास र मौसमको अनुकूलताले गर्दा कृषि उत्पादनमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण समग्र आर्थिक गतिविधिमा केही सुधार आएको छ।

१३. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन आधारभूत मूल्यमा ४.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ। अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर ३.८ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा वर्षमा कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः ४.९ प्रतिशत र ४.३ प्रतिशत रहेको अनुमान छ जुन अघिल्लो वर्ष क्रमशः ४.५ प्रतिशत र ३.४ प्रतिशत रहेको थियो।
१४. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा अनुकूल मौसम र मलखाद, उन्नत बीउ-विजन एवम् प्रविधिको उपयोगमा वृद्धि भएको कारण हिउँदे तथा वर्षे वालीको उत्पादन बढ्न गई समग्र कृषि उत्पादनको वृद्धिदरमा थप सुधार भएको अनुमान गरिएको हो। विद्युत् एवम् इन्धन कटौति, राजनैतिक अस्थिरता लगायतका विभिन्न संरचनागत अवरोधका कारण उत्पादन प्रभावित हुन गई समीक्षा वर्षमा समग्र उद्योग क्षेत्रको विस्तारमा केही शिथिलता आएको अनुमान छ। तर सेवा क्षेत्र अन्तर्गत होटल तथा रेष्टुरेण्ट, यातायात, भण्डारण तथा संचार, स्वास्थ्य तथा सामाजिक सेवा जस्ता उप-क्षेत्रहरूमा भएको विस्तारका कारण समग्र गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा थप सुधार भएको अनुमान रहेको छ।
१५. अघिल्लो आर्थिक वर्षमा २.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको औद्योगिक उत्पादन समीक्षा अवधिमा १.७ प्रतिशतको वृद्धिमा सीमित भएको अनुमान छ। अर्कोतर्फ, रियल स्टेट क्षेत्रमा देखिएको शिथिलतासँगै निर्माण क्षेत्रको वृद्धिदर ०.१ प्रतिशतले घटेको अनुमान छ। यस क्षेत्रको अघिल्लो वर्षको वृद्धिदर ४.८ प्रतिशत रहेको थियो। थोक तथा खुद्रा व्यापार क्षेत्र भने समीक्षा अवधिमा ३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष यो क्षेत्रको वृद्धिदर १.२ प्रतिशत मात्र रहेको थियो।
१६. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनाको अवधिमा हवाईमार्गबाट नेपाल आउने पर्यटकको संख्या १९.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा पर्यटकको संख्या २१.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। पर्यटक आगमनमा निरन्तर वृद्धि भएकोले होटल तथा रेष्टुरेण्ट क्षेत्रको उत्पादन ८.३ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष यो क्षेत्रको वृद्धिदर ७.४ प्रतिशत रहेको थियो।
१७. अघिल्लो वर्ष ५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको यातायात, भण्डारण तथा संचार क्षेत्र समीक्षा अवधिमा ६.८ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ। खासगरी नेपाल टेलिकम, एनसेल लगायतका दूरसंचार सेवा प्रदायक संस्थाहरूले टेलिफोन तथा इन्टरनेट सेवामा गरेको विस्तारका कारण यस क्षेत्रको वृद्धिदरमा थप सुधार भएको अनुमान गरिएको हो। वित्तीय मध्यस्थता क्षेत्रको विस्तारमा भने अघिल्लो वर्षको तुलनामा सामान्य वृद्धि भएको अनुमान छ।
१८. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कुल उपभोगको अनुपात ९०.० प्रतिशत रहेको अनुमान छ। अघिल्लो आर्थिक वर्ष त्यस्तो अनुपात ९१.४ प्रतिशत रहेको थियो। त्यसैगरी, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कुल लगानीको अनुपात अघिल्लो आर्थिक वर्ष ३२.५ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा वर्षमा सीमान्त वृद्धि भई ३२.८ प्रतिशत पुगेको अनुमान छ।

मूल्य

१९. आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ मा मुद्रास्फीतिदरमा केही कमी आएको छ। एकातिर अघिल्लो वर्ष मौद्रिक विस्तार कम भएकोले सोको मूल्यमा अनुकूल प्रभाव परेको र अर्कोतर्फ विगत ४ वर्षदेखि दोहोरो अंकमा रहेको खाद्यान्न समूहको मूल्य वृद्धि एकल अंकमा सीमित भएकोले पनि मुद्रास्फीतिदर कम रहन सकेको हो। खासगरी मौसम अनुकूल भएकोले वर्षे तथा हिउँदे वालीको उत्पादनमा वृद्धि हुनु, वितरण सुदृढ हुनु, छिमेकी मुलुक भारतमा खाद्यान्नको मूल्य तुलनात्मक रूपमा घट्दै जानु र सोको असर स्वरूप खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहका वस्तुहरूको मूल्य वृद्धिदरमा कमी आउनु जस्ता कारणहरूले मुद्रास्फीतिदर कम भएको हो। गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धि भने पटक-पटकको पेट्रोलियम पदार्थमा भएको मूल्य वृद्धि र नेपाली मुद्राको परिवर्त्य विदेशी मुद्राहरूसँगको अवमूल्यनका कारण केही उच्च रहन गएको छ।
२०. अघिल्लो वर्ष उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मूल्य वृद्धिदर वार्षिक औषत ९.६ प्रतिशत रहेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को दश महिनासम्ममा यस्तो मूल्य वृद्धिदर औषत ७.८ प्रतिशत रहेको थियो। तर पछिल्लो समयमा मूल्य वृद्धिमा चाप पर्दै गएको कारण २०६९ जेठ महिनामा वार्षिक विन्दुगत आधारमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति ९.९ प्रतिशत पुगेकोले एघार महिनासम्मको औषत मूल्य वृद्धिदर ८.० प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको एघार महिनाको मुद्रास्फीतिदर विन्दुगत आधारमा ८.८ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ९.९ प्रतिशत र

- गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर पनि ९.९ प्रतिशत नै रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर क्रमशः १४.३ प्रतिशत र ४.३ प्रतिशत रहेको थियो।
२१. २०६९ जेठ महिनामा थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर ९.२ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो वृद्धिदर ८.९ प्रतिशत रहेको थियो। थोक मूल्य अन्तर्गत आयातीत वस्तु र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ११.९ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी वस्तुहरूको थोकमूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ९.७ प्रतिशत र ११.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। त्यसैगरी, अघिल्लो वर्षको एघार महिनामा ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको कृषिजन्य वस्तुहरूको थोक मूल्य सूचकाङ्क समीक्षा अवधिमा ८.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
२२. समीक्षा अवधिमा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा २१.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सूचकाङ्क २३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिमा तलब सूचकाङ्क १९.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने ज्यालादर सूचकाङ्क २१.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा तलब सूचकाङ्कमा कुनै परिवर्तन भएको थिएन भने ज्यालादर सूचकाङ्कमा ३०.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।
२३. समीक्षा अवधिमा मुद्रास्फीतिदर कम रहेको भएतापनि मुलुकभित्र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा पटक-पटक वृद्धि हुनु, ज्यालादरमा निरन्तर वृद्धि हुनु, पछिल्लो समयमा खाद्यपदार्थको मूल्य पुनः बढ्न थाल्नु र परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँग नेपाली मुद्राको अवमूल्यन हुनु जस्ता कारणहरूले मुद्रास्फीतिदर लक्षित ७.० प्रतिशत भन्दा केही बढी भएको अनुमान छ। त्यसैगरी, लम्बिदै गएको राजनैतिक संक्रमण, कमजोर श्रम सम्बन्ध, अपर्याप्त भौतिक पूर्वाधार र अर्थतन्त्रका विद्यमान संरचनागत सीमाहरूको कारणले औद्योगिक एवम् सेवा क्षेत्रको उत्पादकत्वमा असर पर्न गई अपेक्षित रूपमा उत्पादन बढ्न नसकेकोले मौद्रिक उपायहरूबाट मात्र मूल्य नियन्त्रण गर्ने कार्य थप चुनौतीपूर्ण हुँदै गएको छ।

सरकारी वित्त

२४. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा सरकारी बजेट समयमै सार्वजनिक भई कार्यान्वयनमा आएतापनि सरकारको पूँजीगत खर्च न्यून रहेको कारण स्रोत परिचालनको तुलनामा खर्च हुन नसकेकोले सरकारी बजेट बचतमा रहेको छ।
२५. यस अवधिमा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च १२.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३०५ अर्ब ९२ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष उक्त खर्च १२.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। कुल खर्चमध्ये चालू खर्च रु. २३१ अर्ब ७९ करोड र पूँजीगत खर्च रु. ४० अर्ब ८३ करोड रहेको छ। यसैगरी वित्तीय व्यवस्थातर्फको खर्च रु. ३३ अर्ब ३१ करोड रहेको छ।
२६. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा नेपाल सरकारको साधन परिचालन अघिल्लो वर्षको १०.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा ३०.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २९७ अर्ब ८९ करोड पुगेको अनुमान छ। कुल साधनमध्ये राजस्व संकलन २२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २४४ अर्ब १५ करोड पुगेको अनुमान छ। यो वर्ष आयात बढ्नुको साथै सरकारको बजेट पनि समयमै आएकोले आर्थिक क्रियाकलाप अभिवृद्धि भई राजस्व संकलनमा सकारात्मक असर परेको हो। यस अवधिमा बजेटमा भएको व्यवस्था अनुरूप नेपाल सरकारले रु. ३६ अर्ब ४१ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ। २०६९ असार मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. ३१ अर्ब ७७ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको प्रारम्भिक अनुमान छ।

बाह्य क्षेत्र

२७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनासम्ममा नेपालको बाह्य क्षेत्र कारोबारमा उल्लेख्य सुधार भई रु. ११३ अर्ब २२ करोडको उच्च शोधनान्तर बचत कायम भएको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ३३ करोड ५६ लाख शोधनान्तर घाटामा रहेको थियो। विशेषतः विश्व आर्थिक परिदृश्यमा सुधार देखिएको र नेपाली रुपैयाँको अवमूल्यनबाट निर्यात र विप्रेषण आप्रवाहमा उल्लेख्य वृद्धि हुनुको साथै खुद सेवा आय पनि बचतमा रही चालू खातामा रु. ६१ अर्ब ५६ करोडको बचत र पूँजी खातामा समेत अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च बचत (रु. १५ अर्ब १५ करोड) रहेकोले यस अवधिमा ऐतिहासिक रूपमा उच्च शोधनान्तर बचत कायम हुन सकेको हो।
२८. समीक्षा अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग क्रमशः अवमूल्यन हुँदै गएबाट निर्यातमा केही सुधार भएपनि कुल आयातको महत्वपूर्ण अंशको रूपमा रहेको पेट्रोलियम र कच्चा पर्दाथको आयात परिमाण र मूल्य दुवै बढेको कारण व्यापार घाटा भने अपेक्षित रूपमा नियन्त्रण हुन सकेको छैन। आर्थिक वर्ष

- २०६८/६९ को एघार महिनामा मुलुकको व्यापार घाटा रु. ३५२ अर्ब ३६ करोड पुगेको छ । कुल व्यापार घाटामा भारतको अंश ६४.४ प्रतिशत रहेको छ ।
२९. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा भारततर्फको निर्यात १६.७ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १५.६ प्रतिशतले वृद्धि हुन गई कुल निर्यात १६.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा भारततर्फको निर्यात ७.५ प्रतिशतले बढेको भएपनि अन्य मुलुकतर्फको निर्यात बढ्न सकेको थिएन । त्यसैगरी, सोही अवधिमा भारत र अन्य मुलुकतर्फको आयातमा गत आर्थिक वर्षको क्रमशः २२.८ प्रतिशत वृद्धि र १६.८ प्रतिशत हासको तुलनामा क्रमशः १३.६ प्रतिशत र २३.१ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल आयात १६.८ प्रतिशतले बढेको छ । निर्यात भन्दा आयातको वृद्धिदर एवम् आधार ठूलो भएको कारण निर्यात-आयात अनुपात गत आर्थिक वर्षको एघार महिनाको १६.१ प्रतिशतबाट सीमान्त रुपमा घटी १६.० प्रतिशतमा भरेको छ ।
३०. विगत केही वर्षयता पेट्रोलियम पदार्थ र सुनको आयातमा भएको उल्लेख्य वृद्धिले कुल आयात बढ्दै गएको हो । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनाको अवधिमा पेट्रोलियम पदार्थको आयात गत आर्थिक वर्षको एघार महिनाको रु. ६९ अर्ब ६७ करोडको तुलनामा २३.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८६ अर्ब १२ करोड पुगेको छ । कुल आयातमा पेट्रोलियम पदार्थको अंश २०.५ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी सुनको आयात अधिल्लो वर्षको एघार महिनाको रु. ९ अर्ब ८ करोडको तुलनामा रु. २२ अर्ब ८२ करोड पुगेको छ । सुन र पेट्रोलियम पदार्थको आयातलाई समावेश नगर्दा अधिल्लो वर्ष ११.३ प्रतिशतले बढेको कुल आयात आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा १०.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको छ ।
३१. विगत केही वर्षयता लगातार घाटामा रहँदै आएको खुद सेवा आय आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा रु. १४ अर्ब २३ करोडले बचत हुन पुगेको छ । सेवा आय अन्तर्गत पर्यटन तथा अन्य आयमा उल्लेख्य वृद्धि हुनुको साथै शिक्षा, राहदानी सुविधा लगायतका क्षेत्रमा विदेशी मुद्रा खर्चमा मितव्ययिता अपनाइएको कारण खुद सेवा आय बचतमा रहेको हो ।
३२. विगत एक दशकदेखि विदेशी मुद्राको मुख्य स्रोतको रुपमा रहेको साथै बाह्य क्षेत्र कारोबारमा महत्वपूर्ण स्थान ओगट्दै आएको विप्रेषण आय आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको १०.१ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ३९.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३२० अर्ब ३८ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा विप्रेषण आप्रवाह अधिल्लो वर्षको १३.५ प्रतिशतको वृद्धिको तुलनामा २५.८ प्रतिशतले वृद्धि भई करिब ४ अर्ब डलर पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या उल्लेख्य रुपमा बढेको, रोजगारदाता मुलुकहरुमा कामदारको तलबमान वृद्धि भएको र नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अवमूल्यन भएको कारणले पनि विप्रेषण आय उच्च दरले बढेको हो । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा वैदेशिक रोजगार विभागबाट श्रम स्वीकृति लिएर वैदेशिक रोजगारीमा जाने कामदारहरुको संख्या अधिल्लो आर्थिक वर्षको ३ लाख ५५ हजारको तुलनामा ८.३ प्रतिशतले वृद्धि भई ३ लाख ८४ हजार पुगेको छ । विगत केही वर्षदेखि कतार, साउदी अरब, मलेशिया, युनाइटेड अरब ईमिरेट्स र कुवेत नेपाली कामदारहरुको प्रमुख गन्तव्यस्थल रहँदै आएका छन् ।
३३. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा शोधनान्तर बचत उल्लेखनीय रुपमा बढेकोले सोही अनुरूप विदेशी विनिमय संचितिमा पनि वृद्धि भएको छ । २०६९ जेठ मसान्तमा यस्तो संचिति गत आर्थिक वर्षको असार मसान्तको रु. २७२ अर्ब १५ करोडको तुलनामा ५६.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४२७ अर्ब १ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा विदेशी विनिमय संचिति २०६८ असार मसान्तको अमेरिकी डलर ३ अर्ब ८४ करोडबाट २५.६ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६९ जेठमा ४ अर्ब ८२ करोड डलर पुगेको छ । सो अनुसार २०६९ जेठ महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा कुल विनिमय संचितिको विद्यमान स्तरबाट करिब ११ महिनाको वस्तु आयात र १० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्था रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा विदेशी विनिमय संचितिले ८.४ महिनाको वस्तु आयात र ७.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्था रहेको थियो ।
३४. २०६८ असार मसान्तदेखि २०६९ असार मसान्तसम्ममा अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँ १९.९ प्रतिशतले अवमूल्यन भई प्रति अमेरिकी डलर विनिमयदर रु. ८८.६० कायम रहेको छ । भारतीय रुपैयाँसँग नेपाली रुपैयाँको विनिमयदर स्थिर रहेको परिप्रेक्ष्यमा भारतीय मुद्रा अमेरिकी डलरसँग अवमूल्यन भएको कारण नेपाली मुद्रा पनि सोही अनुरूप अवमूल्यन भएको हो ।

वित्तीय बजार

३५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई एक आपसमा गाभ्न र गाभिन प्रोत्साहित गर्ने यस बैंकको नीतिगत व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा २ वाणिज्य बैंकहरुमा ३ वित्त कम्पनीहरु गाभिएका छन् भने ७ विकास

बैंक र ५ वित्त कम्पनीहरू एक आपसमा गाभिएर ६ विकास बैंक बनेका छन् । यसका अतिरिक्त १ विकास बैंक र ५ वित्त कम्पनीहरूलाई एक आपसमा गाभिएर १ विकास बैंक र २ वित्त कम्पनी बन्न यस बैंकले सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिसकेको छ । यस बाहेक कतिपय बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू यस प्रक्रियामा रहेकाले यस आर्थिक वर्षमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभिने र गाभ्ने क्रमले थप गति लिने अपेक्षा गरिएको छ ।

३६. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा २ वित्तीय संस्थाहरूको स्तरन्नोति भएको छ भने “ख” वर्गका दुई विकास बैंक र “घ” वर्गको १ लघुवित्त विकास बैंक गरी थप ३ नयाँ वित्तीय संस्थाहरू सञ्चालनमा आएका छन् । यस अनुसार, २०६९ असार मसान्तमा “क” वर्गका ३२, “ख” वर्गका ८८, “ग” वर्गका ७० र “घ” वर्गका २३ गरी जम्मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २१३ कायम भएको छ । २०६८ असार मसान्तमा यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २२० रहेको थियो । २०६८ असार मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १०९८ तथा विकास बैंक, वित्त कम्पनी र लघुवित्त विकास बैंकहरूको शाखा संख्या क्रमशः ४९५, २८१ र ४२५ रहेकोमा २०६९ जेठ मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १३६९ पुगेको छ भने विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा लघुवित्त संस्थाहरूको शाखा संख्या क्रमशः ६८६, ३३१ र ५५० पुगेको छ । यसबाट प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्था शाखाबाट औसतमा करिब ९ हजार जनसंख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ ।
३७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अतिरिक्त सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापना भई वित्तीय कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्यात्मक उपस्थिति र कारोबारको आकार उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको छ । सहकारी विभागबाट उपलब्ध पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार २०६८ चैत मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या ११,३९२ पुगेको छ । यी संस्थाहरूले कुल रु. १०१ अर्ब १० करोड बचत परिचालन गरी रु. ९६ अर्ब २१ करोड कर्जा लगानी गरेका छन् । बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको कारोबारको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी विभागलाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ ।
३८. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका भौगोलिक क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरी वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्दै लैजाने उद्देश्य अनुरूप नेपाल सरकारले तोकेका २२ दुर्गम जिल्लाका सदरमुकामहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले शाखा खोलेमा रु. ५० लाखसम्म र सदरमुकाम भन्दा बाहिर शाखा खोलेमा रु. १ करोडसम्म निर्व्याजी सापटी निश्चित अवधिको लागि उपलब्ध गराउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी, तोकिएका ९ जिल्लामा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले शाखा खोली वित्तीय सेवाको कार्यक्रम संचालन गरेमा शाखा संचालनका लागि रु. १५ लाखसम्म शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराइने व्यवस्था लागू गरिएको छ । यस व्यवस्था अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा ६ वाणिज्य बैंक र पाँच विकास बैंकले गरी जम्मा रु. १५ करोडको सुविधा उपयोग गरेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा ५ वटा वाणिज्य बैंकलाई ७ शाखा खोले बापत रु. ४ करोड, २ विकास बैंकलाई ३ शाखा खोले बापत रु. २ करोड ५० लाख र एक लघुवित्त विकास बैंकलाई एक शाखा खोले बापत रु. १५ लाख गरी जम्मा रु. ६ करोड ६५ लाख शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराइएको छ ।
३९. साना तथा मझौला निक्षेपकर्ताहरूको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको निक्षेपको सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले गत आर्थिक वर्षमा दुई लाख रुपैयाँसम्मको बैंक निक्षेपलाई निक्षेप सुरक्षण गराउने नीतिगत व्यवस्था अनुसार १९३ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मार्फत २०६९ वैशाख मसान्तसम्ममा ६९ लाख निक्षेपकर्ताहरूको रु. १९४ अर्ब निक्षेप सुरक्षण भएको छ । यसबाट कुल व्यक्तिगत निक्षेप खातामा रहेको रकम मध्ये करीब ३५ प्रतिशत रकमको सुरक्षण भएको छ ।
४०. घर-जग्गा र शेयर बजार कारोबारमा आएको शिथिलताका बावजूद पनि कर्जा प्रवाह र असूली प्रक्रियामा गरिएको नीतिगत सुधारका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको खराब कर्जा अनुपातमा सीमान्त मात्र वृद्धि भएको छ । २०६८ असार मसान्तमा ३.२ प्रतिशत रहेको वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात २०६८ चैत महिनामा ३.५ प्रतिशत पुगेको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम लागू गरिएका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको खराब कर्जा अनुपात २०६८ चैत महिनामा क्रमशः ५.९ प्रतिशत र १०.६ प्रतिशत रहेको छ । २०६८ असार मसान्तसम्ममा यी बैंकहरूको उक्त अनुपात क्रमशः ५.३ प्रतिशत र १०.९ प्रतिशत रहेको थियो ।
४१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा लगानीको गुणस्तरमा सुधार गर्ने उद्देश्यले रु. १ करोड वा सो भन्दा बढी कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरू उपरको कारवाहीलाई प्रभावकारी बनाइने नीति अवलम्बन

- गरिएको छ । साथै, तोकिएको क्षेत्रमा कर्जा एवम् लगानी प्रवाह नगरी अन्यत्र लगानी गर्ने एवम् कर्जा लिनका लागि व्यवसाय दर्ता गर्ने र त्यसका आधारमा कर्जा लिई नियतवस ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई समेत नेपाल सरकारसँग आवश्यक समन्वय गरी कानूनको दायरामा ल्याउनको लागि आवश्यक कार्यविधि तयार भई कार्यान्वयनमा आउने चरणमा रहेको छ । यस्तो नीतिगत प्रयासले आगामी दिनमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको खराब कर्जा घटाउन सहयोग पुग्ने भई वित्तीय प्रणालीको स्थायित्वमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
४२. वित्तीय क्षेत्रभित्र कर्जा प्रत्याभूत (Credit Underwrite) गर्नमा संलग्न जोखिमबाहक (Risk Taker) पदाधिकारीहरूले नै अन्य वित्तीय संस्थाहरूबाट व्यापारिक कर्जा लिई आफै व्यापारिक ऋणीको रूपमा रहँदा उत्पन्न हुन सक्ने प्रणालीगत जोखिमलाई दृष्टिगत गरी इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाको संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत वा व्यवस्थापन तहको पदाधिकारी आफैले कुनै पनि इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाबाट शिक्षा कर्जा, हायर पर्चेज कर्जा, घर कर्जा वा घरायसी प्रयोजनका सामाग्री कर्जा बाहेक अन्य कुनै पनि किसिमको व्यक्तिगत कर्जा लिन नपाउने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट दीर्घकालमा वित्तीय प्रणालीको सुशासनमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
४३. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा निक्षेप परिचालनको बढोत्तरीले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता स्थिति सहज भएको कारण अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन व्याजदरहरू अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून स्तरमा रहेका छन् । सो अनुसार अघिल्लो वर्ष ७.४ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत व्याजदर आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा १.३ प्रतिशतमा झरेको छ । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक व्याजदर अघिल्लो वर्ष ८.४ प्रतिशत रहेकोमा २०६८/६९ मा १.३ प्रतिशत कायम भएको छ ।
४४. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कुल रु. १४ अर्बको विकास ऋणपत्र बोलकबोल प्रक्रिया मार्फत बिक्री गरिएको छ । यसरी बिक्री गरिएको विकास ऋणपत्रमध्ये रु. ३.५ अर्बको २-वर्षे, रु. ६.५ अर्बको ३-वर्षे र रु. ४ अर्बको ४-वर्षे अवधिका रहेका छन् । उपरोक्त ऋणपत्रहरूमध्ये २-वर्षे ऋणपत्रको अंकित व्याजदर ८.० प्रतिशत र ३-वर्षे तथा ४-वर्षे ऋणपत्रहरूको अंकित व्याजदर ८.५ प्रतिशत रहेको छ । तर यी ऋणपत्रहरूको बोलकबोलदर भने ४-५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेका छन् ।
४५. शेयरको मूल्यमा आउने उतार-चढावले लगानीकर्ताहरूको मनोबल गिनुको साथै आर्थिक स्थायित्वमा समेत प्रतिकूल असर पर्न सक्ने सम्भावनालाई समेत दृष्टिगत गरी मार्जिन प्रकृतिको कर्जा नवीकरण तथा मार्जिन कल सम्बन्धी कर्जा व्यवस्थामा केही लचिलो नीति अवलम्बन गरिएको छ । सो अनुसार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शेयरको धितोमा प्रवाह गर्ने मार्जिन प्रकृतिको कर्जामा सरलीकरण गरी विगत १८० दिनको औसत शेयर मूल्य वा पछिल्लो बजार मूल्य, जुन कम छ सो रकमको आधारमा बैंक तथा वित्तीय संस्था आफैले कर्जामा हुने जोखिम न्यूनीकरण हुने गरी आवश्यक मार्जिन कायम गरेर शेयर धितो कर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो व्यवस्था अवलम्बन गरिए पश्चात शेयर बजारमा सुधारको संकेत देखिएको छ । सो अनुसार, धितोपत्र बजारको स्थिति मापन गर्ने नेप्से परिसूचक २०६८ असार मसान्तमा ३६२.९ रहेकोमा २०६९ असार मसान्तमा ३८९.७ पुगेको छ ।
४६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मार्जिन लेण्डिङ (Margin Lending) प्रकृतिको शेयर सुरक्षण राखी कर्जा प्रवाह गर्दा शेयरको सक्कल प्रमाणपत्र धितो राखेर मात्र कर्जा प्रदान गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा ब्रोकरको जमानत र शेयर खरिद-बिक्री रसिदका आधारमा आवश्यक मार्जिन कायम गरी बढीमा एक वर्षको लागि कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४७. इजाजतपत्रप्राप्त “क”, “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो स्वपूँजी लगानी गरेर नेपाल धितोपत्र बोर्डबाट अनुमति लिई लगानी सम्बन्धी विद्यमान नीतिगत व्यवस्था तथा अन्य प्रचलित कानूनी व्यवस्थाको अधिनमा रही सामूहिक लगानी कोष लगायत मर्चेन्ट बैंकिङ्ग सम्बन्धी कार्य गर्न कम्तीमा ५१ प्रतिशत स्वामित्व हुने सहायक कम्पनी स्थापना गरी कारोबार गर्न सक्ने नीतिगत व्यवस्था गरिसकिएको छ ।
४८. २०६९ जेठ अन्त्यमा शेयर मूल्यको बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा ३०.० प्रतिशतले बढेर रु. ३४४ अर्ब पुगेको छ, जुन रकम कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २५.२ प्रतिशत हुन आउँछ । बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अंश ६९.२ प्रतिशत, उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको ३.४ प्रतिशत, होटलहरूको १.९ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.३ प्रतिशत, जलविद्युत्को ४.९ प्रतिशत र अन्यको २०.३ प्रतिशत रहेको छ ।
४९. घर-जग्गा कारोबारमा दीगो सुधार ल्याउन यस बैंकले अवलम्बन गरेको नीतिगत प्रयासहरूका कारण पछिल्लो अवधिमा यस क्षेत्रको व्यवसायमा केही सुधारको संकेत देखिएको छ । गत आर्थिक वर्षमा

व्यक्तिगत आवासीय घर-जग्गाको सीमा रु. ८० लाखबाट बढाएर रु. १ करोड पुऱ्याइएको थियो भने रियल स्टेट क्षेत्रमा २५ प्रतिशत भन्दा बढी कर्जा प्रवाह गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले २०६९ असार मसान्तसम्ममा उक्त कर्जा २५ प्रतिशतको सीमाभित्र ल्याउनु पर्ने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सीमाभित्र ल्याउने अविध १ वर्ष थप गरी २०७० असार मसान्त कायम गरिएको छ । यसका साथै, रियल स्टेट कर्जा सुविधा उपभोग गरेका ऋणीले सम्पूर्ण ब्याज भुक्तानी गरेको अवस्थामा नवीकरणयोग्य कर्जाको हकमा २०७० असार मसान्तसम्मको लागि कर्जा नवीकरण गर्न सकिने व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

मौद्रिक स्थिति

५०. बैंकिङ्ग क्षेत्रको कारोबारमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कारोबारको हिस्सा उल्लेख्य रूपमा बढ्दै गएको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को चौथो महिनादेखि मौद्रिक सर्वेक्षणको दायराभित्र नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको वासलातको अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको वासलात समेत समावेश गरी विस्तृत मौद्रिक सर्वेक्षण तयार पार्न थालिएको छ । यस्तो सर्वेक्षणमा अन्तर-बैंक निक्षेप र सापटीको समायोजन गरिने हुँदा बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद निक्षेप र कर्जाको तथ्याङ्क मात्र समावेश हुने कारण वित्तीय क्षेत्रको तरलता मापन बढी यथार्थपरक भएको छ ।
५१. उक्त सर्वेक्षण अनुसार, आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनासम्ममा मौद्रिक तरलताको महत्वपूर्ण परिसूचक विस्तृत मुद्राप्रदाय अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ८.५ प्रतिशतले मात्र बढेको तुलनामा १७.९ प्रतिशतको उच्च दरले वृद्धि भएको छ । समीक्षा अवधिमा उच्च शोधनान्तर बचत कायम हुन सकेको कारण खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेखनीय रूपले बढेकोले मुद्रा प्रदायको विस्तार उच्च हुन गएको हो । आर्थिक वर्षको बाँकी अवधिमा नेपाल सरकारको साधन परिचालनको तुलनामा खर्च बढेको र शोधनान्तर बचत पनि उल्लेख्य रूपमा बढेको अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा विस्तृत मुद्राप्रदाय १२.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने लक्ष्यको तुलनामा २२.५ प्रतिशतले बढेको अनुमान रहेको छ ।
५२. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कुल आन्तरिक कर्जा १३.७ प्रतिशतले बढ्ने लक्ष्य रहेकोमा एघार महिनासम्म यस्तो कर्जा ६.० प्रतिशतले मात्र बढेको छ । आर्थिक वर्षको एघार महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको स्रोतको तुलनामा खर्च कम भई प्रारम्भिक अनुमान अनुसार यस बैंकमा रु. ३१ अर्ब ७७ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको कारण बैंकिङ्ग क्षेत्रको सरकारसँगको दाबीमा हास आएको छ । त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता सहज भएपनि एकातिर कर्जाका ब्याजदरहरू सो अनुरूप नघटेको र अर्कोतिर कर्जा लगानीका परम्परागत क्षेत्रबाट नयाँ क्षेत्रतर्फ प्रवेश गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू पूर्ण आश्वस्त भइनसकेका तथा केही वित्तीय संस्थाहरूले यस अघि नै क्षेत्रगत कर्जा सीमाभन्दा बाहिर गई कर्जा प्रवाह गरेकोमा त्यसलाई वाञ्छित स्तरमा ओराल्नु पर्ने भएकोले समेत निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रभावित भई कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर कम हुन गएको हो । तर आर्थिक वर्षको अन्त्यमा सरकारको खर्च बढ्नुका साथै बैंकिङ्ग क्षेत्रबाट निजीक्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जामा समेत सुधार भएको अनुमानका आधारमा आन्तरिक कर्जाको विस्तार आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा करिब १० प्रतिशत पुगेको अनुमान छ ।
५३. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनासम्ममा बैंकिङ्ग क्षेत्रको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ११.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने वर्षको अन्त्यसम्ममा यस्तो कर्जा १२.५ प्रतिशतले बढेको अनुमान रहेको छ । अघिल्लो वर्षको पहिलो एघार महिनामा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १४.५ प्रतिशतले बढेको थियो । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा-निक्षेप अनुपातमा सुधार आउनुको साथै ब्याजदरहरू घट्दो क्रममा रहेकोले कर्जा विस्तारमा सुधार आएको अनुमान रहेको हो ।
५४. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा सञ्चित मुद्रा (Reserve Money) २०.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्रा २.६ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकको सरकार र वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमाथिको दाबी घटे पनि उच्च शोधनान्तर बचतको कारण खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य रूपमा बढेकोले सञ्चित मुद्राको विस्तार उच्च रहन गएको हो ।
५५. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन १८.२ प्रतिशत (रु. १४९ अर्ब ९२ करोड) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन ८.९ प्रतिशत (रु. ६४ अर्ब ६३ करोड) ले मात्र बढेको थियो । यस अवधिमा विप्रेषण आय र सेवा निर्यात उल्लेख्य रूपमा बढेको, आर्थिक गतिविधिमा केही तीव्रता आएको तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूप्रति सर्वसाधारणको विश्वासनीयता सुदृढ भएकोले पनि निक्षेप परिचालन सकारात्मक रहन गएको हो ।

५६. समीक्षा वर्षको एघार महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन २०.४ प्रतिशतले र विकास बैंकहरूको २४.३ प्रतिशतले बढेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालन अघिल्लो वर्षकै हाराहारीमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालनको वृद्धिदर क्रमशः ४.८ प्रतिशत, १४.३ प्रतिशत र ९.९ प्रतिशत रहेको थियो । कतिपय वित्त कम्पनीहरू विकास बैंकसँग गाभिएकोले वित्त कम्पनीहरूको संख्या नै घटेको तथा संस्थागत निक्षेपकर्ताहरूको लगानी नीतिका कारण वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप परिचालन वृद्धि हुन नसकेको हो ।
५७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी १४.१ प्रतिशत (रु. १२० अर्ब १४ करोड) ले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा तथा लगानी १४.१ प्रतिशत (रु. १०४ अर्ब ७५ करोड) ले नै बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः १६.९ प्रतिशत र १७.९ प्रतिशतले बढेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी १.७ प्रतिशतले घटेको छ ।
५८. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा १०.३ प्रतिशत (रु. ७१ अर्ब ५० करोड) ले मात्र बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा १३.६ प्रतिशत (रु. ८२ अर्ब ३८ करोड) ले बढेको थियो । निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरूको कर्जा प्रवाह क्रमशः १४.० प्रतिशत र ८.३ प्रतिशतले बढेको छ भने वित्त कम्पनीहरूको कर्जा प्रवाह १०.५ प्रतिशतले घटेको छ । समीक्षा अवधिमा वित्त कम्पनीहरूको संख्या घटेको र उच्च कर्जा-निक्षेप अनुपातमा सुधार ल्याउनु परेको कारण समेतले वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी घटेको हो ।
५९. बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको अनुत्पादक क्षेत्रको कर्जा तथा लगानी कटौती गरी कृषि, उर्जा लगायत उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गराउने उद्देश्यले यस बैंकले अवलम्बन गरेको नीतिको सकारात्मक परिणाम देखिन थालेको छ । सो अनुसार आर्थिक वर्ष २०६८/६९ को एघार महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह ६०.० प्रतिशतले बढी २०६९ जेठ मसान्तमा रु. २२ अर्ब ७० करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको एघार महिनासम्ममा यस्तो कर्जा १५.७ प्रतिशतले घटेको थियो । निर्माणतर्फको कर्जा अघिल्लो वर्षको एघार महिनामा ५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको तुलनामा समीक्षा अवधिमा १७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा औद्योगिक उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा २२.८ प्रतिशतले, थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फको कर्जा १३.६ प्रतिशतले र यातायात, सञ्चार तथा सार्वजनिक सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा १८.६ प्रतिशतले बढेको छ ।
६०. समीक्षा वर्षमा निक्षेपको बढोत्तरीले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता अनुपातमा सुधार आएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको समग्र तरलता-निक्षेप अनुपात २०६८ असार मसान्तमा ३०.६ प्रतिशत रहेकोमा २०६९ जेठ मसान्तमा ३२.५ प्रतिशत पुगेको छ ।

तरलता व्यवस्थापन

६१. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता स्थिति सुविधाजनक अवस्थामा रहेको छ । खासगरी बाह्य क्षेत्र कारोबारमा निर्यात, विप्रेषण आय, खुद सेवा आय र पूँजीगत ट्रान्सफर आयमा उल्लेख्य वृद्धि भई वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूको निक्षेप परिचालन निरन्तर वृद्धि भएको तुलनामा कर्जा प्रवाहको विस्तार कम हुनु र आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर आएर सरकारी खर्चमा बढोत्तरी हुनुले पनि तरलता सहज भएको हो । यसको साथै समीक्षा अवधिमा आर्थिक वृद्धिमा सुधार आउनुको साथै अनौपचारिक वित्तीय कारोबारलाई वित्तीय प्रणालीमा ल्याउने नीतिगत प्रयासहरूले पनि बैंक निक्षेप बढ्न सहयोग पुऱ्याएको छ । यसबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकको निर्देशन अनुसारको आवश्यक कर्जा-निक्षेप अनुपात कायम गर्न र कर्जाका ब्याजदरहरू घटाई लगानी विस्तार गर्न अनुकूल वातावरण बनेको छ ।
६२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा भुक्तानी सम्बन्धी प्रणालीगत जोखिम आउन नदिन स्वनियमनमा रहेका र प्रणालीगत तथा संरचनागत कारणले तरलताको समस्यामा परेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकले खुला बजार कारोबारको संचालन, अन्तिम ऋणदाता सुविधा र स्थायी तरलता सुविधाको माध्यमबाट तरलताको आपूर्ति गर्दै आएको छ । यसका अतिरिक्त सम्पत्ति र दायित्वको संरचनामा तालमेल नमिलेको कारणबाट उत्पन्न हुन सक्ने संरचनागत तरलता र कमजोर वासलात जोखिम सम्बन्धी समस्यालाई सम्बोधन गर्न समष्टिगत विवेकशील नियमन (Macro Prudential Regulation) का उपायहरू पनि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
६३. नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापन गर्ने प्रमुख माध्यमको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई प्रयोग गर्दै आइरहेको छ । साप्ताहिक तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको आधारमा

तरलताको स्थिति मापन गर्ने र सोही आधारमा खुलाबजार कारोबारबाट तरलता व्यवस्थापनको कार्य हुने गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा सरकारी ऋणपत्रको खुला बजार कारोबारबाट रु. ७ अर्ब ६६ करोडको खुद तरलता प्रशोचन भएको छ । यसमध्ये ट्रेजरी बिल्सको विक्री बोलकबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ४० करोडको तरलता प्रशोचन भएको छ भने रिपो बोलकबोलमार्फत रु. ७४ करोड ३७ लाखको तरलता प्रवाह भएको छ ।

६४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता व्यवस्थापनलाई सहज बनाउने उद्देश्यले नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा उपलब्ध गराइने गरेको स्थायी तरलता सुविधा आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा जम्मा रु. ५ अर्ब ५७ करोड उपयोग भएको छ । समीक्षा वर्षमा विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले यस सुविधा अर्न्तगत क्रमशः रु. ५ करोड ७६ लाख र रु. २ अर्ब ७ करोडको सुविधा उपयोग गरेका छन् ।
६५. वाणिज्य बैंकहरूले मूलतः अन्तर-बैंक कारोबारमार्फत अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गर्दै आएका छन् । आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु. २१२ अर्ब ७७ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । अन्तर-बैंक कारोबारमार्फत तरलता व्यवस्थापनलाई थप सहजीकरण गर्न “क”, “ख” र “ग” वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाहरूले आफूलाई मान्य हुने असल कर्जा वा कुनै पनि प्रकृतिको सम्पत्तिको धितो सुरक्षण लिई निर्दिष्ट शर्तहरू अर्न्तर्गत रही एकआपसमा कर्जा/सापटी कारोबार गर्न सकिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । यस्तो कर्जा/सापटी तरलता व्यवस्थापन गर्न तथा निक्षेपकर्तालाई भुक्तानी दिन मात्र उपयोग गर्न सकिने व्यवस्था छ । यस व्यवस्थाबाट प्रणालीगत तरलता व्यवस्थापन र अन्तर-बैंक कारोबारमा निहित जोखिम कम गर्न सहयोग पुगेको छ ।
६६. यस बैंकले आवश्यकता अनुसार विदेशी विनिमयको खरिद तथा विक्री गरी विनिमयदरमा स्थिरता प्रदान गर्नुको साथै तरलता व्यवस्थापनलाई सहज बनाउने कार्य नियमित रूपमा गर्दै आएको छ । सो अनुसार आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब १९ करोड खुद खरिद गरी रु. २५८ अर्ब २८ करोड बराबरको तरलता प्रवाह गरेको छ । अघिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर २ अर्ब ४१ करोड खुद खरिद गरी रु. १७४ अर्ब ३० करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो । त्यसैगरी, समीक्षा वर्षमा अमेरिकी डलर २ अर्ब ६६ करोड विक्रीबाट भा.रु. १३३ अर्ब ७२ करोड खरिद गरी बजारमा आपूर्ति गरिएको छ ।
६७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा असल कर्जाको धितोमा उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई रु. ८६ करोड ८६ लाखको सामान्य पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरिएकोमा रु. ३३ करोड १९ लाख लगानीमा रहरहेको छ । यस अवधिमा २ वाणिज्य बैंक र १ वित्त कम्पनीले उक्त सुविधा उपयोग गरेका छन् । यस्तो सुविधाबाट उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन सहयोग पुगेको छ । त्यसैगरी, जलविद्युत् परियोजनाको लागि पुनरकर्जा सुविधा अर्न्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा कुल रु. १ अर्ब २७ करोड ७१ लाख उपलब्ध गराइएकोमा रु. ४० करोड ६१ लाख लगानीमा रहरहेको छ ।
६८. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गरेको कर्जा निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगमबाट सुरक्षण गराएको वा अन्य संस्थाबाट बीमा गराएको अवस्थामा त्यस्तो सुरक्षण गरेको कर्जाको लागि गर्नु पर्ने कर्जा नोक्सानी व्यवस्था (Loan Loss Provision) मा ७५ प्रतिशत छुट दिई बाँकी २५ प्रतिशत मात्र व्यवस्था गरे पुग्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
६९. कुनै बैंक तथा वित्तीय संस्थाले २५ मेगावाटसम्मको जलविद्युत् आयोजनाको लागि पुनरकर्जा उपयोग गरेको भएमा सो अवधिसम्म उपयोग गरेको रकम कर्जा-निक्षेप अनुपात प्रयोजनको लागि स्रोतमा गणना गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विदेशी मुद्रामा पाँच वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिको दीर्घकालीन ऋण लिई कर्जा प्रवाह गरेको भएमा त्यस्तो दीर्घकालीन ऋण रकमलाई कर्जा-निक्षेप अनुपात प्रयोजनको लागि स्रोत परिचालनमा गणना गर्न सकिने समेत व्यवस्था गरिएको छ ।
७०. मुलुकले प्राथमिकता प्रदान गरेको जलविद्युत् लगायतका पूर्वाधार क्षेत्रको विकासको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थामा रहेको विदेशी मुद्राको उपयोग हुन नसकी विदेशस्थित विभिन्न उपकरणमा न्यून ब्याजदरमा लगानी भइरहेको अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जलविद्युत्सँग सम्बन्धित परियोजनामा विदेशी मुद्रामा कर्जा उपलब्ध गराउन र यस बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरी विदेशी मुद्रामा जारी भएका विभिन्न उपकरणहरूमा समेत लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

७१. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय अर्थतन्त्र र वित्तीय क्षेत्रको वर्तमान अवस्था, अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य तथा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व एवम् आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई ध्यानमा राखिएको छ । केन्द्रीय बैंकले

मौद्रिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न र वित्तीय पहुँच बढाउन चाल्नु पर्ने कदमहरूलाई समेत केन्द्रविन्दुमा राखेर मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा, लक्ष्य, मौद्रिक उपकरण र कार्यक्रम निर्धारण गरिएको छ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

७२. गत आर्थिक वर्षमा मुद्रास्फीतिदरमा केही सुधार देखिएतापनि सो वर्षको उच्च मौद्रिक विस्तारको प्रभाव, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा खाद्य र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा बढ्दो अस्थिरता र अमेरिकी डलरसँग नेपाली मुद्रामा भएको अवमूल्यनले आगामी दिनमा मुद्रास्फीतिमा थप चाप पर्ने अवस्था रहेको परिप्रेक्ष्यमा कसिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्नु आवश्यक देखिन्छ। अर्कोतर्फ, शोधनान्तर बचत ऐतिहासिक रूपमा उच्च कायम भई विदेशी मुद्रा संचित सुविधाजनक स्तरमा रहनुको साथै नेपाली मुद्राको यथार्थ विनिमयदरमा पनि सुधार भएकोले आर्थिक गतिविधिलाई तीव्रता दिई उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न कर्जा प्रवाहलाई विस्तार गर्नुपर्ने भएकोले त्यसका लागि मौद्रिक नीति खुकुलो गर्नु पनि त्यतिकै आवश्यक छ। यस्तो अवस्थामा लचिलो मौद्रिक नीतिले मूल्यमा चाप पार्ने र कसिलो नीतिले आर्थिक गतिविधिलाई संकुचनतर्फ लैजाने स्थिति बारेमा सचेत रही मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा सजग र सन्तुलित बनाइएको छ।
७३. मौद्रिक स्थायित्व कायम हुन वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व अपरिहार्य हुने भएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वासलातमा गुणात्मक सुधार गर्नुको साथै सुशासन समेत अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले स्थलगत र गैर-स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण, पूर्व सचेतता प्रणाली, शीघ्र सुधारात्मक कारबाही, जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण, दबाव परीक्षण (Stress Test), आकस्मिकता योजना (Contingency Plan) लगायत समष्टिगत विवेकशील नियमन (Macro Prudential Regulation) लाई आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नेतर्फ पनि मौद्रिक नीति केन्द्रित रहेको छ। त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एक आपसमा गाभन-गाभिन उत्प्रेरित गर्नुको साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थागत सुशासनको कमजोरीबाट उत्पन्न तरलता र भुक्तानी सम्बन्धी समस्यालाई समयमै सम्बोधन गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नेतर्फ पनि मौद्रिक नीति क्रियाशील रहेको छ।
७४. नेपालमा बहुसंख्यक जनता अभै पनि औपचारिक वित्तीय सेवाको पहुँच बाहिर रहेको सन्दर्भमा सर्वसाधारणमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्नु पनि मौद्रिक तथा वित्तीय नीतिको चासोको विषय रहँदै आएको छ। चालू आर्थिक वर्षमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति नभएका वा न्यून भएका क्षेत्र र जिल्लाहरूमा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना गर्नका साथै त्यस्ता क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका शाखा विस्तार र शाखा रहित बैंकिङ्ग सेवा प्रवर्द्धन गर्न प्रोत्साहित गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ। साथै, वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गर्न र विपन्न वर्गमा कर्जाप्रवाह बढाउन पनि मौद्रिक नीति प्रयत्नशील रहेको छ।
७५. पछिल्लो समयमा यथार्थ विनिमयदरमा सुधार हुँदै आएकोले नेपाली उत्पादनको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढ्दै गएको छ। यस्तो अवस्थामा निर्यातजन्य उद्योगहरूलाई स्वदेशी र विदेशी मुद्रामा समेत कर्जा सर्वसुलभ हुने वातावरण सृजना गरी निर्यात प्रोत्साहन मार्फत बढ्दो व्यापारघाटा कम गरी दीगो रूपमा बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने दिशातर्फ मौद्रिक नीतिलाई उन्मुख गरिएको छ। त्यसैगरी, विदेशी मुद्रा संचित सुविधाजनक स्थितिमा रहेको विद्यमान अवस्थामा वैदेशिक व्यापारलाई सहजीकरण गर्न सट्टी सुविधा लगायत विदेशी विनिमय सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाहरूमा सहजीकरण गरिनुको साथै नेपाली नागरिकको विदेशी मुद्राको बचतलाई प्रोत्साहित गर्न यसको उपयोगमा समेत थप लचकता अपनाइएको छ।
७६. विगत केही समयदेखि अल्पकालीन ब्याजदरहरूमा उच्च उतार-चढाव आएको, पछिल्लो समयमा यस्ता ब्याजदरहरू न्यून रहेको, अल्पकालीन ब्याजदरसँग निक्षेप र कर्जाका ब्याजदरहरूको अन्तर-सम्बन्ध कमजोर रहेको, बचतमा प्राप्त हुने यथार्थ ब्याजदर ऋणात्मक हुन थालेको एवम् कर्जा र निक्षेपको ब्याजदर-अन्तर उच्च रहेको जस्ता कारणहरूले बचत तथा लगानी प्रभावित हुनुको साथै मौद्रिक नीतिको समग्र प्रसारण संयन्त्र कमजोर भएको छ। यस सन्दर्भमा ब्याजदरमा स्थायित्व र पारदर्शिता कायम गरी मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न छोटो अवधिका ब्याजदरहरू निश्चित दायरामा रहनु आवश्यक देखिएको छ भने अर्कोतिर कर्जाको ब्याजदर पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निश्चित मापदण्डका आधारमा तोकिएको आवश्यक छ। यसै तथ्यलाई ध्यानमा राखी कर्जामा आधारभूत दर (Base Rate) कायम गर्ने र अल्पकालीन मुद्रा बजारका दरहरूलाई निश्चित परिधि (Band) मा राख्न ब्याजदर कोरिडोर नीति (Interest Rate Corridor Policy) क्रमशः लागू गर्नेतर्फ प्रक्रिया अघि बढाइने छ।
७७. उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा बढाउनुको साथै त्यसको समुचित उपयोग हुन सकेमा मात्र उत्पादन अभिवृद्धि मार्फत मौद्रिक लक्ष्य हासिल गर्नमा पनि सहयोग पुग्न सक्दछ। बैंकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता सहज रहेको

विद्यमान अनुकूल अवस्थामा मौद्रिक नीतिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा विस्तार गराउन सामान्य मौद्रिक उपकरणहरूको अतिरिक्त पुनरकर्जा व्यवस्था र क्षेत्रगत कर्जामुखी उपकरणहरूलाई समेत जोड दिएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

७८. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा ५.५ प्रतिशतसम्मको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने, वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्दै मुद्रास्फीतिलाई ७.५ प्रतिशतमा सीमित गर्ने र कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने गरी विदेशी मुद्रा संचिति कायम गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ ।^२ उपरोक्त मूलभूत लक्ष्यहरू हासिल गर्नुको साथै आवश्यक कर्जा प्रवाह सुनिश्चित गर्नेतर्फ पनि सचेत रही विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १५.० प्रतिशत कायम गरिनेछ । भारतीय रुपैयाँसँग नेपाली रुपैयाँको विनिमयदर स्थिर रहेको सन्दर्भमा उपरोक्त मौद्रिक लक्ष्य हासिल गर्न विनिमयदरलाई मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य (Intermediate Target) को रूपमा लिइएको छ । यस बैंकले तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण विधिको आधारमा तयार पार्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अधिक तरलताको स्थिति र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जालाई मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन लक्ष्यको रूपमा अङ्गिकार गरिएको छ । साथै, नविनतम मौद्रिक सिद्धान्त र विभिन्न मुलुकहरूको प्रयोगलाई समेत मध्यनजर गरी आगामी दिनमा मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य र कार्यान्वयन लक्ष्यमा पुनरावलोकन गरिनेछ ।
७९. नेपालको मूल्य वृद्धिलाई भारतीय मूल्य र अन्य गैर-मौद्रिक कारकहरूले पनि प्रभावित पार्ने कारण मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट मात्र मुद्रास्फीतिको लक्ष्य हासिल गर्न कठिन छ । यसको लागि मौद्रिक नियन्त्रणको साथै आपूर्ति पक्ष पनि सहज हुनु आवश्यक छ । चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको उत्पादनको वृद्धिदर केही कम हुने अनुमान रहेतापनि सरकारको पूँजीगत खर्चमा वृद्धि हुने तथा श्रम सम्बन्ध एवम् विद्युत् आपूर्तिमा सुधार भई औद्योगिक तथा सेवा क्षेत्रको उत्पादनमा वृद्धि हुने कारण मूल्यमा सकारात्मक असर पर्ने अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी, नेपाली रुपैयाँको विनिमयदर र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा समेत स्थायित्व कायम हुने अनुमानको आधारमा मुद्रास्फीतिलाई लक्षित सीमामा राख्न सकिने अपेक्षा रहेको छ ।
८०. उपभोक्ता मूल्य सूचीलाई बढी यथार्थपरक बनाउनको लागि प्रयोग गरिने भार अद्यावधिक गर्न पाँचौँ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण अन्तर्गत स्थलगत सर्वेक्षण कार्य सम्पन्न गरिनेछ ।
८१. बाह्य क्षेत्र कारोबारतर्फ विद्यमान विदेशी विनिमय आर्जनका स्रोत तथा खर्चको प्रवृत्ति सम्बन्धी पूर्वानुमानको आधारमा खासगरी निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा ह्रास नहुने, व्यापार घाटाको विस्तार सामान्य रहने र विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर विगत केही वर्षको औसत सरह कायम रहने अनुमान गरिएको छ ।
८२. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा कुल आन्तरिक कर्जा १६.० प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जा अघिल्लो वर्ष १२.५ प्रतिशतले बढेको अनुमानको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा १६.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जा प्रवाहलाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ उत्प्रेरित गरिदा उक्त स्तरको कर्जा विस्तारले ५.५ प्रतिशतसम्मको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुग्ने अनुमान रहेको छ । सरकारी कुल खर्च र आन्तरिक ऋण परिचालनलाई दृष्टिगत गर्दा आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट सरकारतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर १५.८ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
८३. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर र शोधनान्तर बचतबाट निक्षेप परिचालनमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव समेतको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल निक्षेप परिचालन १५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई करिब रु. ११६० अर्ब पुग्ने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
- मौद्रिक नीतिको संचालन उपकरण**
८४. अघिल्लो आर्थिक वर्षमा उच्च मौद्रिक विस्तार भएकोले सो को प्रभाव चालू आर्थिक वर्षमा समेत पर्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी विस्तृत मुद्रा प्रदायको विस्तारलाई लक्षित सीमाभित्र कायम राख्न उपयुक्त मौद्रिक उपकरणहरू र नियमनकारी उपायहरूको प्रभावकारी उपयोग गरिनेछ ।
८५. मौद्रिक नीतिको लक्ष्य प्राप्तिको अवस्था, तरलताको स्थिति र तरलता प्रक्षेपणको आधारमा खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको प्रमुख उपकरणको रूपमा उपयोग गरिनेछ । छोटो अवधिको तरलता व्यवस्थापनमा रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल तथा मध्यमकालीन तरलता

^२ चालू आर्थिक वर्षको वस्तु तथा सेवा आयातको अनुमानको आधारमा ।

व्यवस्थापनमा सोभै बिक्री र खरिद बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूको उपयोगलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

८६. नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकदर (Bank Rate) ले मुद्रा बजारको प्रभावकारी उपकरणको रूपमा काम गर्न सकोस् भन्ने अभिप्रायले बैंकदरको प्रयोजन समेत खुलाई यसलाई पुनरपरिभाषित गरिएको छ । जस अनुसार अन्तिम ऋणदाता सुविधा तथा सुरक्षणपत्रहरूको डिस्काउण्ट गर्ने जस्ता प्रयोजनको लागि बैंकदर (Bank Rate) लागू गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यो दर हाललाई ८ प्रतिशत कायम गरिएको छ । बैंकले उपलब्ध गराउने स्थायी तरलता सुविधा पनि बैंकदरमै उपलब्ध गराउने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ । यस अघि कायम ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर वा प्रचलित बैंकदर, जुन अधिकतम छ, त्यसमा ३ प्रतिशत बिन्दु थप गरी स्थायी तरलता सुविधाको ब्याजदर कायम गर्ने व्यवस्था हटाइएको छ । बैंकदरलाई मौद्रिक कार्यान्वयनमा प्रभावकारी उपकरणको रूपमा उपयोग गर्न आर्थिक एवम् वित्तीय परिसूचकहरूको अवस्था अनुसार यस्तोदरमा समय-समयमा परिवर्तन गरिनेछ ।
८७. उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउने उद्देश्यले बढीमा ६ महिना अवधिको लागि असल कर्जाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइने पुनरकर्जाको लागि हाल कृषि र जलविद्युत्को लागि पुनरकर्जादर ६.५ प्रतिशत र तोकिएका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रको लागि पुनरकर्जादर ७.० प्रतिशत रहेकोमा विद्यमान दरलाई घटाई ६.० प्रतिशतको एकल पुनरकर्जादर कायम गरिनेछ । यस्तो पुनरकर्जाको हकमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले ग्राहकबाट ९.० प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज असुल गर्न नपाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
८८. दुग्ध तथा मासुजन्य व्यवसायको प्रवर्द्धन मार्फत भूमि भएका र नभएका दुवैथरी किसानहरूको लागि रोजगारी र आय-आर्जनको अवसर सृजना गर्न पशुपंक्षी तथा मत्स्य पालन व्यवसायका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने कर्जाका लागि ६.० प्रतिशत ब्याजदरमा पुनरकर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो पुनरकर्जा अन्तर्गत प्रदान गरिने कर्जामा पनि ग्राहकबाट ९.० प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज असुल गर्न नपाइने व्यवस्था गरिनेछ ।
८९. रूग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, निर्यातमूलक व्यवसाय र वैदेशिक रोजगारीको लागि तोकिएका वर्गमा प्रवाह गरिने विशेष पुनरकर्जादरहरूलाई १.५ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ । यस्तो सुविधाको उपयोग अभिवृद्धि गराउने उद्देश्यले प्रक्रियागत सरलीकरण गर्नुको साथै महिला तथा तोकिएको वर्ग वा समुदायद्वारा संचालित साना व्यवसायमा समेत विशेष पुनरकर्जाको सुविधा उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरी यसको दायरा समेत फराकिलो बनाइने छ । यो सुविधा उपयोग गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन नपाउने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ ।
९०. वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनरकर्जाको ब्याजदर प्रचलित लाइवोर दर (Libor Rate) मा ०.२५ प्रतिशत बिन्दु थप गरी निर्धारण गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिँदै यस्तो पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई सरलीकरण गरिनेछ ।
९१. गत वर्षको मौद्रिक नीतिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले आगामी ३ वर्षसम्म विपन्न वर्ग कर्जा क्रमशः बढाउँदै जानु पर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिए अनुरूप चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले यस्तो अनुपात क्रमशः ४.० प्रतिशत, ३.५ प्रतिशत र ३.० प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
९२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद मौज्जात हाल ५.० प्रतिशत रहेकोमा पछिल्लो समयमा तरलता स्थितिमा आएको सुधारसँगै मुद्रा प्रदायमा तीब्र विस्तार हुन थालेको कारण सो अनिवार्य नगद मौज्जातलाई “क” वर्गको लागि ६.० प्रतिशत, “ख” वर्गको लागि ५.५ प्रतिशत र “ग” वर्गको लागि ५.० प्रतिशत कायम गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अनिवार्य नगद मौज्जात कायम हुन नसक्दा लगाइने हर्जानादरको व्यवस्थामा परिवर्तन गरी पहिलो पटक बैंकदर, दोस्रो पटक बैंकदरको डेढी र तेस्रो वा सो भन्दा बढी पटकको लागि बैंकदरको दोब्बर मात्र लागू हुने व्यवस्था गरिएको छ । यस सम्बन्धी अन्य नीतिगत व्यवस्था यथावत् कायम रहेका छन् ।
९३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सम्पत्ति संरचनामा निक्षेपको वृद्धिसँगै तरल सम्पत्ति स्वतः समायोजन गराउने उद्देश्यले कायम गरिएको वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९४. बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलता मापन बढी यथार्थपरक बनाउन यस बैंकको साप्ताहिक वासलातको आधारमा तयार पारिने तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (Liquidity Monitoring and Forecasting Framework) मा वाणिज्य बैंकहरूको अतिरिक्त विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेपलाई समेत

समावेश गरी तरलताको अनुगमन तथा प्रक्षेपण गरिनेछ । साथै, हाल वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप, कर्जा, नगद मौज्जात र अन्तर-बैंक ब्याजदर सम्बन्धी विवरण दैनिक रूपमा संकलन गरी तरलता स्थितिको अनुगमन गर्ने गरिएकोमा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूबाट समेत यस्तो विवरण संकलन गरी तरलता तथा कर्जा स्थितिको अनुगमन गरिनेछ ।

९५. विगतमा तरलता संकूचन भएको अवस्थामा रिपो र रिभर्स रिपो बोलकबोलको अवधिलाई बढाई अधिकतम ४५ दिन पुऱ्याइएकोमा मुद्रा बजारमा तरलता सहज रहेकोले यी उपकरणहरूको अवधिलाई पुनः २८ दिन नै कायम गरिएको छ । ट्रेजरी बिल्सका अतिरिक्त विकास ऋणपत्रहरूको धितोमा समेत रिपो गर्न सकिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९६. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबार (Interbank Transaction) को अवधि बढीमा ७ दिन मात्र कायम हुने व्यवस्था गरिएको छ ।
९७. ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रहरूको बोलकबोल विद्युतीय बोलकबोल पद्धति (Online Bidding System) मार्फत गर्ने व्यवस्थाको शुरुवात गरिनेछ । साथै, सरकारी ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजार कारोबारलाई सक्रिय बनाउने सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

९८. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग र नेपाल सरकारको अनुदान सहयोगमा संचालन हुँदै आइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरूको अवधि समाप्त भएको परिप्रेक्ष्यमा त्यसबाट हासिल भएका उपलब्धीहरूलाई सुदृढ गर्दै वित्तीय क्षेत्रको थप सुधारका कार्यक्रमहरूलाई अघि बढाइने छ । यसैक्रममा (क) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी सुदृढ गर्ने, (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सेवा विस्तार गरी सर्वसाधारणको वित्तीय सेवामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, (ग) जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धति लागू गर्ने, (घ) सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय कारोबारहरूको नियमन तथा सुपरिवेक्षणको लागि प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने, (ङ) वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्रका अन्य नियामक निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने, (च) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थागत सुशासन अभिवृद्धि गर्ने, (छ) बैंक र उद्यमी/व्यवसायीबीच भिन्नता कायम गर्ने, (ज) वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन नियमहरू र इजाजत प्रणालीलाई समय सापेक्ष बनाउने तथा वित्तीय कारोबारलाई पारदर्शी तुल्याउन Financial Intelligence सुदृढ गर्ने र (झ) वित्तीय अनुशासन बलियो पार्ने लगायतका कार्य अघि बढाइने छ ।
९९. अर्थतन्त्रमा हाल पर्याप्त तरलता रहेको सन्दर्भमा यसलाई उत्पादनशीलरूपमा उपयोग हुने अवस्था सृजना गर्न (क) कर्जा निक्षेप अनुपात लगायत समष्टिगत विवेकशील नियमन (Macro Prudential Regulations) का उपायहरूमा आवश्यक समायोजन गर्ने, (ख) अल्पकालीन तरलतालाई दीर्घकालीन उपकरणहरू मार्फत प्रशोचन गरी राष्ट्रिय प्राथमिकता क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्न नेपाल सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय निकाय र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग आवश्यक समन्वय गरी स्वदेशी मुद्रामा दीर्घकालीन बण्ड निष्काशनको लागि सहजीकरण गर्नुका साथै बण्डको दोस्रो बजार विकासको लागि पहल गर्ने र (ग) कर्जा लगानीको ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राख्न आधार-ब्याजदर (Base Rate) अवधारणाको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१००. पूँजीकोष ऋणात्मक रहेका दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरूमध्ये पूर्ण सरकारी स्वामित्वमा रहेको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड र सरकारको आंशिक स्वामित्वमा रहेको नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजीकरण गर्ने कार्यलाई अघि बढाइने छ । यसबाट यी ठूला बैंकहरूको पूँजीकोषमा सुधार भई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढ्नुका साथै समग्र वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने कार्यमा समेत योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
१०१. नयाँ वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू खोल्न इजाजतपत्र दिने कार्यको स्थगनलाई यथावत् कायम राखिएको छ । तर कृषि, उर्जा, भौतिक पूर्वाधार जस्ता राष्ट्रिय प्राथमिकताका क्षेत्रमा सहयोग पुऱ्याउने विशेष प्रकृतिका वित्तीय संस्थाको हकमा भने यो व्यवस्था लागू हुने छैन ।
१०२. वित्तीय पहुँच एवम् वित्तीय समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्न “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । हालसम्म वित्तीय पहुँच न्यून रहेका क्षेत्रहरूमा “घ” वर्गको वित्तीय संस्था खोल्न विशेष प्राथमिकता दिइनेछ । साथै, सबै प्रकारका वित्तीय संस्थाहरूको ग्रामीण क्षेत्रमा पहुँच अभिवृद्धि गर्न सञ्चालन खर्च कम हुने मोबाइल बैंकिङ तथा शाखारहित बैंकिङ लगायतका आधुनिक प्रविधिका बैंकिङ सेवालाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या र कारोबार दुबै काठमाडौं उपत्यकामा अधिक केन्द्रित रहेको छ। यस बैंकबाट हालै गरिएको एक अध्ययन अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल निक्षेपको करीब ६० प्रतिशत र कुल कर्जा प्रवाहको करीब ४४ प्रतिशत अंश काठमाडौं उपत्यकामा केन्द्रित रहेको छ। तसर्थ, वाणिज्य बैंक र राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरू न्यून रहेका तोकिएका जिल्लाहरूमा कम्तिमा एक शाखा र अन्यत्र एक शाखा गरी दुईवटा शाखा खोली संचालनमा ल्याए पश्चात् मात्र काठमाडौं उपत्यकाभित्र एक शाखा खोल्न पाउने नीतिगत व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। साथै, स्वदेशी बैंकलाई विदेशमा शाखा खोल्न र विदेशी बैंकहरूलाई देशभित्र शाखा खोल्न दिने सम्बन्धमा विद्यमान नीति निर्देशनहरूमा समेत आवश्यक पुनरावलोकन गरिनेछ।
१०४. वाणिज्य बैंक र राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूले तोकिएका जिल्लाहरूमा शाखा कार्यालय खोलेमा शून्य व्याजदरमा तोकिएको समयावधिको लागि निश्चित रकम सापटी उपलब्ध गराइने व्यवस्था रहेकोमा हाल तोकिएका कतिपय जिल्लाहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति उल्लेख्य रूपमा बढेको हुँदा यसमा पुनरावलोकन गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति कम रहेका जिल्ला तोकिएका जिल्लाहरूमा मात्र यस्तो सापटी सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ।
१०५. इजाजतपत्रप्राप्त “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नको लागि न्यूनतम ५१ प्रतिशत तथा अधिकतम ७० प्रतिशतसम्म संस्थापक शेयर स्वामित्व भएको “घ” वर्गको लघुवित्त सहायक कम्पनी खोल्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा वित्तीय सेवा नपुगेका तोकिएका भौगोलिक क्षेत्रमा मात्र यस्तो सहायक कम्पनी खोल्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ।
१०६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीको आधार बढाई वित्तीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्य अनुरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा गाभ्ने र गाभिने कार्यलाई उत्प्रेरित गरिनेछ। खासगरी वित्तीय स्थायित्व र सुशासनको लागि समान प्रकारका प्रवर्धक रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू गाभ्ने र गाभिने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सम्पत्ति दायित्व खरिद (Acquisition) सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गर्न आवश्यक कार्य अधि बढाइने छ।
१०७. विपन्न वर्गमा वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले स्थापना गरिएका पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरू हाल संचालनमा रहेका छन्। उक्त बैंकहरूको पूँजीको आधार मजबूत बनाउँदै कार्यकुशलता बढाउने र अझ सशक्त ढंगले विपन्न वर्गमा वित्तीय सेवा पुऱ्याउन सक्षम बनाउनको लागि एक-आपसमा गाभिने/गाभ्ने प्रक्रिया सम्पन्न गरिनेछ।
१०८. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताका लागि अनुमतिप्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई लघुवित्त विकास बैंकको रूपमा परिणत हुन निश्चित अवधिसम्म मौका दिई स्वीकृति दिने व्यवस्था गरिनेछ।
१०९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा लगानीमा पारदर्शी बनाउन तथा मौद्रिक नीतिको प्रसारण संयन्त्रलाई मजबूत बनाई यसको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न यस बैंकले निर्धारण गरे बमोजिमको विधि प्रयोग गरी कर्जाको आधार-ब्याजदर (Base Rate) नियमित रूपमा प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ। यस्तो व्यवस्था लागू भएपछि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यसलाई आधार मानेर कर्जाको ब्याजदर तोक्न सक्ने छन्। यसले वित्तीय संस्थाहरूको ब्याजदर निर्धारण गर्ने कार्य बढी पारदर्शी र प्रतिस्पर्धी हुने अपेक्षा गरिएको छ।
११०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा निक्षेपहरूको ब्याजदर अन्तरले वित्तीय मध्यस्थताको कुशलता र प्रतिस्पर्धात्मकता भल्काउने हुँदा सो अन्तरलाई नियमित अनुगमन गर्दै वाञ्छित स्तर भन्दा बढी भएमा सुधारका लागि आवश्यक कदम चालिनेछ। कर्जाको ब्याजदरमा Base Rate को अवधारणा लागू भएपछि यो अनुगमन अरु सहज हुनेछ।
१११. विभिन्न समुदायका व्यक्ति तथा जनसाधारणमा वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गरी वित्तीय क्षेत्रमा समावेशीकरण, सुशासन र सन्तुलित विकास हासिल गर्न विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नुका साथै वित्तीय साक्षरताको वर्तमान अवस्था र समस्या सम्बन्धमा अध्ययन गरी राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता नीति (National Financial Literacy Policy) तर्जुमा गरिनेछ।
११२. वित्तीय क्षेत्रको भावी दिशा सम्बन्धमा सबै सरोकारवालाहरूको सामूहिक सोच (Vision) अभिव्यक्त हुने गरी समावेशी वित्तीय प्रणालीको विकास गर्ने उद्देश्य हासिल गर्न वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति (Financial Sector Development Strategy) तयार गरिनेछ।
११३. नेपाल राष्ट्र बैंकको भूमिकालाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ संशोधनको लागि आवश्यक मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ। साथै, तात्कालीन संसदमा पेश गरिएको बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को संशोधन मस्यौदा पारित गरी कानूनीरूपमा ल्याउनका लागि आवश्यक पहल गरिनेछ।

११४. साना निक्षेपकर्ताहरूको निक्षेपको सुरक्षा गर्नको लागि विद्यमान निक्षेप सुरक्षण सीमालाई क्रमशः वृद्धि गर्दै रु. ५ लाखसम्म पुऱ्याउने नीति अनुरुप आर्थिक वर्ष २०६९/७० भित्र रु. ३ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उत्पादनशील र खासगरी कृषि, उर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योगतर्फ औसत कर्जा लगानी २० प्रतिशत पुऱ्याउने गरी पेश गरेको कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पक्षलाई प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गरिनेछ ।
११६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउन प्रोत्साहित गर्ने नीतिगत व्यवस्थालाई निरन्तरता दिँदै कृषि क्षेत्रको परिभाषामा कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने कृषि औजार, मल, बीउ-विजन, पशुपंक्षी-दाना, सिंचाई तथा कृषि उत्पादन भण्डारण र तोकिएको कृषि उपज प्रशोधनलाई समेत समेट्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तोकिएको कर्जा कार्यक्रम संचालन गर्न नेपाल सरकार वा अन्तर्राष्ट्रिय निकायबाट तीन वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिको ऋण लिई कर्जा प्रवाह गरेको भए सो बराबरको ऋण रकम स्रोत परिचालनमा गणना गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११८. लघु, साना र मझौला उद्योगमा कर्जा वृद्धि गर्न तथा वित्तीय पहुँच बढाउन र सोको प्रभावकारी अनुगमन गर्नको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा छुट्टै डेस्क राख्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । सरकारले अवलम्बन गरेका कार्यक्रमहरूसँग तालमेल हुनेगरी साना तथा मझौला उद्योगहरू (SMEs) को लागि आवश्यक पर्ने कर्जा सर्वसुलभरूपमा उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, लघुवित्त विकास बैंकबाट कर्जा लिई सफलतापूर्वक उद्यम-व्यवसाय संचालन गरेका व्यवसायीहरूले आफ्नो उद्यम-व्यवसायलाई विस्तार गर्न चाहेमा लघुकर्जा सीमा भन्दा बढी रकमको कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्न वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा लघुवित्त विकास बैंकहरू बीच समन्वयका लागि एक उपयुक्त संयन्त्रको निर्माण गरिनेछ ।
११९. नेपालमा विगत केही वर्षयता अपेक्षाकृत रूपमा नयाँ उद्योगहरूको स्थापना हुन सकिरहेको छैन भने कतिपय उद्योगहरू विविध कारणबाट रुग्ण हुने गरेको तथा केही उद्योगहरू बन्द हुने गरेको समेत देखिन्छ । यसै सिलसिलामा रुग्ण उद्योग पुनरुत्थानका लागि गठित उच्चस्तरीय कार्यदलले सिफारिस गरे बमोजिम वित्तीय क्षेत्रबाट गर्नुपर्ने कर्जा पुनरसंरचना लगायतका वित्तीय सुविधाको लागि आवश्यक नियमन व्यवस्था गरिनेछ ।
१२०. बहु-बैंकिङ्ग कारोबारमा निहित जोखिम न्यूनीकरण गर्न 'पारिपासु' लगायत बहु-बैंकिङ्ग कर्जा सूचना व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नियमन व्यवस्था गरिनेछ ।
१२१. बैंकिङ्ग व्यवसायमा BASEL II ले पहिचान गरेका जोखिमका अतिरिक्त बैंक अनुसारको अन्तरनिहित अन्य जोखिमहरू समेत पहिचान गरी सो अनुरुपको पूँजीकोष कायम गर्न पूँजी कोष पर्याप्तता सम्बन्धी आन्तरिक मूल्याङ्कन प्रक्रिया (Internal Capital Adequacy Assessment Process - ICAAP) को लागि आवश्यक मार्गदर्शन (Guidelines) लागू गरिनेछ ।
१२२. राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूमा गत आर्थिक वर्षदेखि समानान्तर रूपमा लागू गरिएको BASEL II र विद्यमान पूँजीकोष सम्बन्धी व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१२३. विद्यमान निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धतिलाई क्रमशः जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण पद्धतितर्फ उन्मुख गराउनको लागि निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी निर्देशन, विनियमावली एवम् दिग्दर्शनहरूमा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।
१२४. जोखिममा आधारित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धति क्रमशः लागू गर्दैजाने क्रममा बढी जोखिमयुक्त बैंक, क्षेत्र तथा उपकरणको पहिचान गरी त्यसतर्फ बढी मानव श्रोत, साधन र समय लगाउने व्यवस्था गर्नुका साथै निरीक्षणको समय अन्तरालमा समेत सोही अनुसार पुनरावलोकन गरिनेछ ।
१२५. नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षण पद्धति एवम् क्षमता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष एवम् विश्व बैंक लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूको परामर्शमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण पद्धति सुदृढ गर्ने कार्य शुरु भएको छ । यसै क्रममा चालू आर्थिक वर्षमा जोखिम व्यवस्थापन, संस्थागत सुशासन, कारोबारको अन्तर-सम्बन्ध एवम् घर-जग्गामा प्रवाहित कर्जाको आधारमा कम्तिमा २० बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू छनौट गरी अन्वेषणात्मक समीक्षा (Diagnostic Review) गरिनेछ ।
१२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा आउन सक्ने सम्भावित समस्या समयमै पहिचान गरी तदनुरुपको सुधारका नीति अवलम्बन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्राविधिक सहयोगमा पूर्व सचेतना प्रणाली (Early Warning System) को विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१२७. समस्यामा परेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुधारका लागि चरणबद्ध व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले विश्व बैंकको प्राविधिक सहयोगमा तयार भएको Problem Bank Resolution Operational Manual and Toolkit लाई आवश्यक परिमार्जन गरी लागू गरिनेछ ।
१२८. हाल पूँजीकोषको आधारमा शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (PCA) गर्ने व्यवस्था रहिआएकोमा चालू आर्थिक वर्षदेखि तरलता (Liquidity) र निष्कृत्य सम्पति (Non-performing Assets) समेतको आधारमा शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (PCA) गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो व्यवस्थाबाट वित्तीय प्रणालीलाई थप सुदृढ, विश्वसनीय र सुरक्षित बनाउन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
१२९. दुई अर्ब रुपैयाँ भन्दा बढी निक्षेप परिचालन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू स्वयम्ले यस बैंकले तयार पारेको दबाव परीक्षण मार्गदर्शन (Stress Testing Guidelines) अनुसार आ-आफ्नो दबाव परीक्षण (Stress Testing) गरी यस बैंकमा नियमित रूपमा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणमा अग्रदृष्टि (Forward Looking Approach) अपनाउने सिलसिलामा तरलता अनुगमन संरचना (Liquidity Monitoring Framework) हाल परीक्षणको क्रममा रहेकोमा उक्त संरचनालाई परिमार्जन सहित लागू गरिनेछ ।
१३०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सूचना प्रविधि (Information Technology) को निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणलाई व्यवस्थित गर्न सूचना प्रविधि मार्गदर्शन (Information Technology Guidelines) लागू गरिनेछ । साथै, सूचना प्रविधिमा अन्तरनिहित जोखिम मापन एवम् पहिचान गर्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा आ-आफ्नो System Audit अर्थात् आधारभूत तथ्याङ्क र सूचना प्रणाली सम्बन्धी परीक्षण गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३१. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण एवम् सुपरिवेक्षण कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सूचनाहरूलाई समयमै अद्यावधिक गर्दै गैर-स्थलगत (Off-site) निरीक्षण प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ । त्यसैगरी, स्थलगत (On-site) निरीक्षणको सिलसिलामा ठूला ऋणीहरूको धितो तथा परियोजनाको स्थलगत निरीक्षण गरी सम्पत्तिको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्यलाई समेत प्राथमिकता दिइनेछ ।
१३२. लघुवित्त प्राधिकरण गठन गर्ने कार्यको लागि लघुवित्त प्राधिकरण विधेयकको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा सो ऐन लागू भए पश्चात लघुवित्तीय संस्थाहरूको नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका लागि नियामक निकायको रूपमा लघुवित्त प्राधिकरण स्थापना गर्ने कार्य अगाडि बढाइने छ ।
१३३. लघुवित्त सम्बन्धी कारोबार गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएका निर्देशनहरूमा समसामयिक परिमार्जन गर्दै वित्तीय संस्थाहरूको सुदृढीकरण एवम् स्थायित्वको साथै सरोकारवालाहरूको हक-हित संरक्षण समेत सुनिश्चित हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३४. लघुवित्तको कारोबार गर्ने सबै लघुवित्त विकास बैंकहरूको स्थलगत निरीक्षण एवम् गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई व्यवस्थित, प्रभावकारी र नियमित बनाउन लघुवित्त विकास बैंकहरूका लागि अलग्गै एकीकृत निर्देशिका तयार गरी जारी गरिनेछ । साथै, वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने इजाजत पाएका गैर-सरकारी संस्थाहरूको लागि निरीक्षण निर्देशिका तयार गरी जारी गर्ने व्यवस्था मिलाइनुका साथै यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्रप्राप्त सहकारी संस्थाहरूलाई जारी गरिएको निर्देशिका, २०५९ लाई समेत अद्यावधिक गरिनेछ ।
१३५. वित्तीय स्थायित्वलाई मौद्रिक नीतिको एक प्रमुख उद्देश्यको रूपमा अङ्गीकार गरिएको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय क्षेत्रको अवस्था र चुनौतिबारे नियमित अध्ययन गर्ने उद्देश्यले वित्तीय स्थायित्व इकाइ (Financial Stability Unit) गठन गरिनेछ । यस्तो इकाइले वित्तीय स्थायित्व सम्बन्धी परिसूचकहरूको अवस्था, प्रवृत्ति, सम्भावित जोखिम तथा चुनौतिहरूको विश्लेषण गरी वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन (Financial Stability Report) प्रकाशन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३६. वित्तीय सुशासन र पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न वित्तीय जानकारी कार्यलाई सुदृढ गरिनुका साथै वित्तीय सूचनाहरूको विश्लेषण तथा सम्बद्ध पक्षहरूसँगको समन्वयमा वित्तीय अपराधको पहिचान गर्ने प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउँदै लगिनेछ ।
१३७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निश्चित रकम भन्दा बढीको कर्जा लिने ऋणीहरूले अनिवार्य रूपले स्थायी लेखा नं. (PAN) पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३८. मुद्रा व्यवस्थापन कार्यलाई आधुनिकीकरण गर्दै लैजाने कार्यलाई निरन्तरता दिने सन्दर्भमा नोट जलान कार्यलाई व्यवस्थित एवम् वातावरणमैत्री बनाउन नोट परीक्षण तथा व्यवस्थापन प्रणाली (Currency

Verification and Processing System) र नोट धुलाई तथा ब्रिकेटिङ प्रणाली (Shredding and Briquetting System) लागू गरिनेछ ।

१३९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि लागू गरिएको “सफा नोट नीति” लाई यस आर्थिक वर्षमा पनि निरन्तरता दिँदै यस कार्यलाई अझ व्यवस्थित बनाउन नोट छनौट (Note Sorting) मापदण्ड बनाई लागू गरिनेछ ।
१४०. भुक्तानी प्रणालीलाई सरलीकरण गर्नुका साथै सुव्यवस्थित तुल्याई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नोट कोषमा पहुँच र सुविधामा बिस्तार गर्दै लगिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१४१. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो एजेन्सी बैंकहरूमा रहेको मौज्जातबाट आफ्नो दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मौज्जातमा रहेको रकमको बढीमा ३० प्रतिशतसम्म २ वर्षे अवधिसम्मको कल डिपोजिट, सर्तिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य न्यून जोखिम भएका उपकरणहरूमा लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४२. कुनै फर्म वा कम्पनीले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा वस्तु तथा सेवा आयात (लिज समेत) गर्नका लागि आंशिक वा पूरै रकम अग्रिम भुक्तानी पठाउनुपर्ने भएमा विदेशी बैंक ग्यारेण्टीका आधारमा त्यस्तो सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४३. तयारी पोशाक, गलैचा, पश्मना, हस्तकला लगायतका वस्तु निर्यात गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने व्यवसायीहरूलाई छिटोछरितोरूपमा विदेशी मुद्रामा कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले त्यस्ता व्यवसायीहरूलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रदान भएको Pre-shipment तथा Post-shipment कर्जाको ऋण प्रदान भएको दिनमा नै सम्बन्धित वाणिज्य बैंकलाई पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४४. निर्यातकर्तालाई विदेशी मुद्रामा प्रदान गर्ने Pre-shipment कर्जा सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई सरलीकरण गरी आयातकर्ता र निर्यातकर्ताबीच भएको खरिद-बिक्री सम्झौता सम्बन्धी कागजातका आधारमा पनि कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४५. भारत बाहेक तेश्रो मुलुकहरूबाट ड्राफ्ट/टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर २५ हजार बराबरसम्ममात्र भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ३० हजार कायम गरिनेछ ।
१४६. विभिन्न प्रयोजनको लागि व्यक्ति तथा संघ-संस्थाहरूलाई तोकिएका कागजातहरूको आधारमा विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट अमेरिकी डलर ६ हजारसम्मको सटही गर्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा यस्तो सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १० हजार पुऱ्याइने छ । साथै, यस्तो सुविधाको उपयोगलाई प्रभावकारी अनुगमन गरिनेछ ।
१४७. नेपालमा दर्ता भई कारोबार गर्न स्वीकृति प्राप्त नेपाली तथा विदेशी संघ-संस्था, कम्पनी आदिले भारतस्थित संघ-संस्था, कम्पनीसँग विविध सेवा-सुविधा लिने सम्झौता/सहमति बमोजिम भुक्तानी गर्नु पर्ने रकमको लागि भारतीय रुपैयाँ ३० लाखसम्मको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूमार्फत प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न सकिने वस्तुहरूको सूचीमा औचित्यताका आधारमा थप वस्तुहरू समावेश गर्दै लगिनेछ ।
१४९. भारतीय उद्योगबाट विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी औद्योगिक कच्चा पदार्थ आयात गर्दा कच्चा पदार्थ उत्पादकले आफ्नो उत्पादन प्रत्यक्ष रूपमा बिक्री गर्न एकल आधिकारिक प्रतिनिधि (Sole Agent) राख्ने व्यवस्था गरेको भए त्यस्तो प्रतिनिधि मार्फत सामान आयात गर्न समेत विदेशी मुद्रा भुक्तानी दिन सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५०. भारतबाट सामान आयात गर्दा हुवानी खर्च वापतको सटही सुविधा भारतीय रुपैयाँमा उपलब्ध गराउने विद्यमान नीतिगत व्यवस्थामा सरलीकरण गरिनेछ ।
१५१. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश (भारत बाहेक) भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकलाई एक आर्थिक वर्षमा दुई पटकसम्म मात्र राहदानी वापत सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो व्यवस्थामा परिवर्तन गरी प्रति पटक अमेरिकी डलर २ हजार ५ सयसम्म सटही सुविधा दिने व्यवस्था गरिनेछ । तर विदेशमा व्यवसाय प्रवर्द्धन, व्यापार मेला र व्यापार गोष्ठीमा जाने नेपाली नागरिकलाई राहदानी वापत प्रति पटक अमेरिकी डलर ५ हजारसम्मको सटही सुविधा प्रमाणका आधारमा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

१५२. विदेशी मुद्रामा खाता भएका नेपाली नागरिकले आफ्नो खातामा रहेको विदेशी मुद्रा मौज्जातबाट प्रतिवर्ष बढीमा अमेरिकी डलर ५ हजारसम्म औचित्यको आधारमा विदेशी मुद्रामा नै उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५३. कुनै व्यक्ति वा संस्थाले विदेशी मुद्रामा उपहार वा दान-दातव्य प्राप्त गरेमा त्यस्तो मुद्राको स्रोत र विवरण खुलाई विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५४. विदेशी नागरिकले भिषा अवधिसम्म मात्र विदेशी मुद्राको खाता संचालन गर्न पाउने विद्यमान व्यवस्थामा परिवर्तन गरी विदेशीले नेपालमा रहँदा खोलेको विदेशी मुद्राको खाताबाट नेपालमा भुक्तानी दिने प्रयोजनको लागि बैंक खाता सञ्चालनलाई निरन्तरता दिन चाहेमा निजको व्यक्तिगत विवरण अद्यावधिक गरी उक्त खाता सञ्चालन गर्न दिइने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५५. देशभित्र भित्रने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी (Foreign Direct Investment) सम्बन्धी तथ्याङ्क यथार्थपरक ढंगले संकलन गर्न एवम् यस सम्बन्धी विवरण तथा लाभांश फिर्ता लैजाने कार्य समेतलाई व्यवस्थित बनाउन नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकाय र यस बैंकको स्वीकृति लिई प्राप्त भएको वैदेशिक लगानीको विवरण नेपाली कम्पनीहरूले यस बैंक समक्ष कम्तीमा अर्ध-वार्षिक रूपमा बुझाउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, नेपाली संस्थाहरूले विदेशमा गर्ने प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी सम्बन्धी नीति बनाइने छ ।
१५६. नेपाली कम्पनीहरूले विदेशबाट ऋण लिने तथा भुक्तानी गर्ने प्रक्रियालाई विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन, २०१९ लगायतका प्रचलित कानून र यस बैंकले समय-समयमा जारी गर्ने सार्वजनिक सूचनामा भएको व्यवस्था बमोजिम थप सहज एवम् पारदर्शी बनाइने छ ।
१५७. नेपाली नागरिकले आफ्नो व्यवसाय सञ्चालन वा विस्तार गर्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई निजको नातेदार, गैर-आवासीय नेपाली वा संघ-संस्थाबाट तोकिएका शर्तहरूका अधीनमा रही अमेरिकी डलर २ लाखसम्म ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ । तर यस्तो ऋणको व्याज भुक्तानी बापत विदेशी मुद्रा उपलब्ध गराइने छैन ।
१५८. नेपाली नागरिकलाई विदेशी इष्टमित्र र ग्राहकबाट उपहार, टिप्स आदि बापत प्राप्त हुने विदेशी मुद्राको सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था रहेको छ । सो अनुसार, नेपाली नागरिकले आफ्नो परिचय-पत्र सहित विदेशी मुद्राको स्रोत खुलाई एकपटकमा अमेरिकी डलर एक हजार वा सो बराबरसम्म हुने अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको सटही इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट मात्र गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा पाँच सय अमेरिकी डलर वा सो बराबरको अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको यस्तो सटही विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त मनिचेञ्जरहरूमार्फत पनि गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१५९. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त विप्रेषण कारोबार र मनिचेञ्जर कारोबार गर्ने कम्पनीहरूको विदेशी मुद्रा कारोबारको अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन अनुगमन तथा निरीक्षण निर्देशिका तयार गरी लागू गरिनेछ ।
१६०. पछिल्ला वर्षहरूमा निजी क्षेत्रको विप्रेषण औपचारिक माध्यमबाट भित्रिने क्रम बढ्दो छ । भारत, दक्षिण कोरिया लगायतका मुलुकहरूबाट प्राप्त हुने विप्रेषणलाई अब्ब बढी मात्रामा औपचारिक माध्यमबाट आउने व्यवस्था गर्नको लागि त्यस्ता मुलुकहरूमा नेपाली बैंकका शाखा/प्रतिनिधि कार्यालय खोल्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१६१. विदेशी मुद्रामा कारोबार हुने Financial Derivatives लाई व्यवस्थित गर्ने कार्य अघि बढाइने छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

१६२. लघुवित्तीय सेवाहरूको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न ऋणी सदस्यहरूलाई समूहमा आवद्ध गराउने व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । साथै, समूहमा आवद्ध भएका ऋणी सदस्यहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमार्फत लघुउद्यम वा लघुव्यवसाय संचालन गर्न सामूहिक जमानीमा प्रदान गरिने कर्जाको सीमा क्रमशः वृद्धि गरी प्रति समूह सदस्य रु. १ लाखसम्म र स्वीकारयोग्य धितोमा प्रदान गरिने कर्जाको हकमा रु. ३ लाखसम्म लघुकर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो कर्जा प्रवाह गर्दा "घ" वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले कुल कर्जाको एक तिहाईसम्म धितो लिई लघुकर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१६३. विदेशमा रोजगारी वा अध्ययन गरी फर्केका युवाहरूको ज्ञान तथा अनुभवलाई स्वदेशभित्र नै उपयोग गर्न सक्ने वातावरण सृजना गर्न त्यस्ता व्यक्तिहरूले संचालन गर्ने उद्योग-व्यवसायमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गरेको कर्जामा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

१६४. लघुवित्तीय संस्थाहरूले विपन्नवर्गमा प्रवाह गर्ने गरी प्राप्त सापटी रकमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट व्याज आर्जनमा उपयोग गर्न नपाइने विद्यमान व्यवस्थाको कडाईका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ।
१६५. माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक तह सरहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अध्ययन, महिलाहरूद्वारा संचालित लघुउद्यम, सामुदायिक उपभोक्ता समिति वा निजी क्षेत्रले न्यूनतम ५० प्रतिशत वा सो भन्दा माथि लगानी गर्ने ५०० किलोवाट क्षमतासम्मको जलविद्युत् आयोजना, ग्रामीण क्षेत्रमा गठित उपभोक्ता समिति वा सहकारी संस्थामार्फत निर्माण हुने सिंचाई प्रणाली, ग्रामीण क्षेत्रमा तोकिएका कृषि औजार खरिद, तोकिएका मापदण्ड पूरा गरेका ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालित सामुदायिक अस्पताल, किसानद्वारा अन्नबाली संरक्षणार्थ स्थापना गर्ने शीतभण्डार जस्ता क्षेत्रहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाहित तोकिएको रकमसम्मको कर्जालाई विपन्नवर्गमा गणना गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइनेछ।
१६६. बैंक तथा वित्तीय संस्था र अन्य वित्तीय मध्यस्थता सम्बन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरूको उपस्थिति, संस्थागत कर्जाको अवस्था, अनौपचारिक क्षेत्रको वित्तीय कारोबार, ग्रामीण वित्तीय पहुँच, कर्जा तथा व्याजदरको अवस्था आदि जस्ता पक्षहरूको बारेमा जानकारी लिने उद्देश्यले अधि बढाइएको ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणको स्थलगत कार्य (Field Work) सम्पन्न गरिनेछ।
१६७. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कुनै व्यक्ति/समूह सदस्य/समूहलाई रु. ३० हजारभन्दा बढी कर्जा प्रदान गर्दा सम्बन्धित शाखा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंक, सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने सहकारी संस्था तथा वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूबाट ग्राहकको कर्जा सम्बन्धी सूचना लिनु/दिनु पर्ने नीतिगत व्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
१६८. वित्तीय सेवाको पहुँच कम भएका मनाङ्ग, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ्ग, बाजुरा र दार्चुला गरी ९ जिल्लामा कार्यक्षेत्र कायम हुने गरी स्थापना हुने “घ” वर्गका लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई सर्वसाधारणबाट प्राथमिक पूँजीको ५ गुणासम्म निक्षेप संकलन गर्न पाउने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ।
१६९. नेपाल सरकारद्वारा २०४७ सालमा स्थापित र नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा संचालित ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले सहकारी र गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई लघुवित्त कारोबारका लागि थोक कर्जा प्रवाह गर्दै आएकोमा कोषको पूर्ण रूपमा परिचालन गर्न र पिछडिएका ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका सहकारी र गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई अभि बढी संलग्न गराउन लगानी प्रक्रियामा रहेका कठिनाईहरू हटाई कर्जा प्रवाह सरलीकृत गर्दै लगिनेछ।
१७०. राष्ट्रिय लघुवित्त विकास कोष विधेयकको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा सो कोष सम्बन्धी ऐन लागू भएपश्चात लघुवित्त संस्थाहरूबाट हुने कारोबारको दायरा फराकिलो बनाई गरिब तथा विपन्न वर्गमा जाने कर्जामा अभिवृद्धि गर्न स्वायत्त लघुवित्त कोष स्थापना गर्ने कार्य अधि बढाइने छ।

अन्त्यमा,

१७१. समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरू सकारात्मक दिशातर्फ उन्मुख हुँदै गए पनि आर्थिक र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ। पिछिल्लो समयमा मूल्यमा चाप पर्न थालेको, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलता प्रचुरमात्रामा रहँदा-रहँदै पनि उत्पादन क्षेत्रमा अपेक्षितरूपमा कर्जा विस्तार हुन नसकेको, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको ठूलो लगानी रहेको घर-जग्गा व्यवसाय तथा शेयर बजारमा सुधारका केही संकेत देखिएतापनि यी क्षेत्रल अपेक्षित गति लिन नसकेको र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व एवम् वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुशासन र संरचनात्मक सुधारमा थप पहल गर्न आवश्यक रहेको पृष्ठभूमिमा कार्यान्वयनमा ल्याइने यो मौद्रिक नीतिले उपरोक्त चुनौतीहरू समाधान गरी मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्न तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न सघाउ पुग्ने, वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन हुने, सर्वसाधारणमा बैंकिङ्ग पहुँच अभिवृद्धि हुने र समग्रमा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नमा सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ।
१७२. यो मौद्रिक नीतिको तर्जुमामा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकार, नेपाल सरकारका विभिन्न निकाय, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत्वर्ग, दातृ निकाय लगायत सबैलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ। यसमा समावेश भएका नीतिगत व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा यहाँहरू सबैको सदाभै सहयोग मिल्ने विश्वास यस बैंकले लिएको छ।

**गभर्नर डा. सुवराज स्वतिवडाले २०७० साउन ६ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीति**

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे अनुसार मौद्रिक नीतिले मूल्य तथा बाह्य क्षेत्र स्थिरता हासिल गर्ने, वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने र उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिका लागि सघाउ पुऱ्याउने मूलभूत उद्देश्यहरु अवलम्बन गर्दै आएको छ । यसका साथै वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने कार्यलाई समेत मौद्रिक नीतिले उच्च प्राथमिकता दिँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को लागि तर्जुमा गरिएको यो मौद्रिक नीति पनि मूल्य वृद्धिलाई लक्षित सीमाभित्र राख्ने, बाह्य तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्ने, कर्जाको उत्पादनशील क्षेत्रमा उपयोग गर्ने र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यतर्फ अभिमुख रहेको छ ।
२. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सन्तोषप्रद नै रह्यो । आर्थिक वृद्धिदर र मुद्रास्फीतिदर लक्ष्य अनुसार हासिल नभएपनि मौद्रिक एवम् वित्तीय परिसूचकहरु, भुक्तानी सन्तुलन र राजस्व संकलन उत्साहप्रद रहे । प्रतिकूल मौसमले गर्दा कृषि उत्पादन कमजोर रहेको, आर्थिक वर्षको उत्तरार्द्धमा मात्र पूर्ण बजेट आएकोले पूँजीगत खर्चले गति लिन नसकेको तथा ऊर्जा संकट यथावत् रहेको कारण लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन सकेन । मौद्रिक विस्तार अपेक्षित स्तरमै रहेतापनि विभिन्न आपूर्तिजन्य एवम् संरचनागत अवरोधका कारण समीक्षा वर्षमा मूल्य वृद्धिदर लक्षित स्तरभन्दा उच्च रह्यो । तथापि, पछिल्ला महिनाहरुमा मूल्य वृद्धि सुधारोन्मुख रहेको छ । समीक्षा वर्षमा बाह्य क्षेत्रको अवस्था सन्तोषजनक रह्यो । आयातको तुलनामा निर्यातको वृद्धिदर न्यून रहेकोले व्यापार घाटा बढ्ने क्रम यथावत् रहेपनि विप्रेषण आप्रवाह सन्तोषजनक रूपमा बढेकोले चालु खाता बचतमा रही शोधनान्तर स्थिति सुदृढ रहन सक्यो । यसबाट विदेशी विनिमय सञ्चितिमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ ।
३. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को सरकारी बजेट समयमै आएकोले पूँजीगत खर्च बढ्नुका साथै सरकारी खर्चको उत्पादकत्वमा सुधार हुने अपेक्षा रहेको छ । त्यसैगरी, मनसून समयमै सुरु भएकोले कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुने देखिएको छ । आर्थिक गतिविधिको यो सकारात्मक परिदृश्यमा लक्षित ५.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउनेतर्फ मौद्रिक नीति पनि अभिमुख हुनु आवश्यक छ । तापनि लगभग दोहोरो अंकमा रहेको मूल्य वृद्धिदरलाई कम गर्न तथा व्यापार घाटामा विस्तार हुन नदिन मौद्रिक व्यवस्थापनमा सावधानी पनि अपनाउनु पर्ने अवस्था रहेको छ ।
४. यो मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा मुलुकको वर्तमान आर्थिक स्थितिको विश्लेषण, अघिल्लो मौद्रिक नीतिको समीक्षा, आन्तरिक एवम् बाह्य आर्थिक तथा वित्तीय परिदृश्य र नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को बजेटमा निर्धारित लक्ष्य तथा प्राथमिकताहरुलाई आधार बनाइएको छ । त्यस्तै, नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएशन, वित्त कम्पनी संघ, लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग वाणिज्य संघहरु लगायत अन्य सरोकारवालाहरुबाट प्राप्त सुझावहरुलाई समेत यो मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा समेटिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

५. सन् २००८ देखि अमेरिकाबाट शुरु भएको वित्तीय संकट मत्थर भएको र युरोपको सार्वजनिक ऋण संकटमा पनि केही सुधार आएकोले विश्व आर्थिक परिदृश्य केही सकारात्मक देखिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले सन् २०१३ को अप्रिलमा जारी गरेको विश्व आर्थिक परिदृश्य (World Economic Outlook) अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१३ मा ३.३ प्रतिशत र सन् २०१४ मा ४.० प्रतिशत रहने देखिएको छ । सन् २०१३ मा अमेरिकी अर्थतन्त्र १.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान रहेको छ भने युरो क्षेत्रको अर्थतन्त्र ०.३ प्रतिशतले संकुचन हुने अनुमान छ । त्यसैगरी, सन् २०१३ मा उदीयमान तथा विकासशील देशहरुको अर्थतन्त्र ५.३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१२ मा ४.० प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१३ मा ५.७ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१२ मा ७.८ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१३ मा ८.० प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
६. विश्व अर्थतन्त्रमा माग पक्ष अझै कमजोर रहेको परिप्रेक्ष्यमा विश्वको मुद्रास्फीतिमा कम चाप पर्ने देखिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषका अनुसार सन् २०१२ मा विकसित देशहरुको उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर २.० प्रतिशत रहेको तुलनामा सन् २०१३ मा १.७ प्रतिशत रहने र सन् २०१४ मा सो दर २.० प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । त्यसैगरी, सन् २०१३ मा उदीयमान तथा विकासशील देशहरुको मुद्रास्फीति दर ५.९ प्रतिशत

रहने अनुमान छ भने सन् २०१४ मा उक्त दर ५.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । छिमेकी मुलुक भारतमा सन् २०१२ मा मुद्रास्फीतिदर ९.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१३ मा १०.८ प्रतिशत रहने अनुमान छ । चीनको मुद्रास्फीतिदर सन् २०१२ मा २.६ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१३ मा ३.० प्रतिशत रहने आकलन रहेको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

७. कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा एक तिहाईभन्दा बढी हिस्सा ओगट्ने कृषि क्षेत्र अझैपनि निर्वाहमुखी अवस्थामै रहेको तथा उद्योग एवम् सेवा क्षेत्र पनि विभिन्न आर्थिक तथा गैर-आर्थिक व्यवधानबाट गुजिररहेकोले मुलुकको आर्थिक वृद्धिले गति लिन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.६ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ३.७ प्रतिशत रहेको केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ४.५ प्रतिशत र ४.९ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा वर्षमा कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः १.३ प्रतिशत र ५.० प्रतिशत रहेको अनुमान छ, जुन अघिल्लो वर्ष क्रमशः ५.० प्रतिशत र ४.२ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा वर्षमा गैर-कृषि क्षेत्र अन्तर्गत उद्योग क्षेत्र १.६ प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र ६.० प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष उद्योग क्षेत्र ३.० प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र ४.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । पछिल्लो वर्षमा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आउनुमा व्यापार, पर्यटन, यातायात तथा सञ्चार क्षेत्रको योगदान रहेको छ ।
८. उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित मूल्य वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष वार्षिक औसत ८.३ प्रतिशत रहेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा औसत ९.९ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । विगत ३ महिनादेखि मूल्य वृद्धिदर घट्टै २०७० जेठमा विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ८.२ प्रतिशतमा भरेको छ । यस अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको वार्षिक विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ७.७ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर ८.६ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी दुवै समूहको मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर ९.९ प्रतिशत रहेको थियो । मौसमी प्रतिकूलताको कारणले खाद्यान्न उत्पादनमा आएको ह्रास, कमजोर आपूर्ति अवस्था, ऊर्जा संकट, परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँग नेपाली मुद्राको अवमूल्यन, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि र भारतीय मुद्रास्फीतिको कारण नेपालको मूल्य स्तरमा थप चाप पर्न गएको हो ।
९. २०७० असार २१ गतेसम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार कुल सरकारी खर्च २.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २८६ अर्ब ३५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष उक्त खर्च १५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल खर्चमध्ये चालु खर्च रु. २१३ अर्ब १२ करोड, पूँजीगत खर्च रु. ३० अर्ब ७४ करोड र वित्तीय व्यवस्थातर्फको खर्च रु. ४२ अर्ब ४९ करोड रहेको छ । सरकारको साधन परिचालन अघिल्लो वर्ष २८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ११.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३०९ अर्ब ९ करोड पुगेको छ । कुल साधनमध्ये राजस्व संकलन २१.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २७३ अर्ब ८ करोड पुगेको छ । स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारको खर्च न्यून रही सरकारी बजेट बचतमा रहेकोले सो मितिसम्म नेपाल राष्ट्र बैंकमा नेपाल सरकारको रु. ३२ अर्ब ७२ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको अनुमान छ ।
१०. चालु आर्थिक वर्षको एघार महिनासम्ममा शोधनान्तर स्थिति रु. ५२ अर्ब ६९ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ११५ अर्ब ७६ करोडले शोधनान्तर बचतमा रहेको थियो । वस्तु व्यापारमा उल्लेख्य घाटा रहेतापनि सेवा तथा ट्रान्सफरतर्फ बचत रहेको कारण समीक्षा अवधिमा चालु खाता रु. ४१ अर्ब ५६ करोडले बचतमा रहेको छ । चालु खाता अन्तर्गतको खुद सेवा आय रु. ७ अर्ब १५ करोडले बचतमा रहनुका साथै विप्रेषण आप्रवाह २१.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३८८ अर्ब ४६ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा विप्रेषण आप्रवाह ११.८ प्रतिशतले बढेर ४ अर्ब ४५ करोड पुगेको छ ।
११. समीक्षा अवधिमा भारततर्फको निर्यात २.६ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ७.० प्रतिशतले बढी कुल निर्यात ४.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने भारत तथा अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः २३.३ प्रतिशत र १७.३ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल आयात २१.२ प्रतिशतले बढेको छ । निर्यातको तुलनामा आयातको वृद्धिदर उच्च रहेको कारण आर्थिक वर्ष २०६९/७० को एघार महिनामा व्यापार घाटा बढेर रु. ४३८ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ भने निर्यात-आयात अनुपात अघिल्लो वर्षको एघार महिनामा १६.० प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा १३.७ प्रतिशतमा ओर्लिएको छ ।
१२. २०७० जेठ मसान्तमा विदेशी विनिमय सञ्चिति २०६९ असार मसान्तको रु. ४३९ अर्ब ४६ करोडको तुलनामा १६.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५११ अर्ब ६९ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा यस्तो सञ्चिति

२०६९ असार मसान्तको ४ अर्ब ९६ करोडको तुलनामा ११.३ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० जेठ मसान्तमा ५ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ। चालु आर्थिक वर्षको जेठ महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा विद्यमान विदेशी विनिमय सञ्चितिले करिब ११ महिनाभन्दा बढीको वस्तु आयात र करिब १० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्था रहेको छ।

१३. भारतीय रुपैयाँको अमेरिकी डलरसँगको विनिमयदरमा आएको उतार-चढावको कारण नेपाली मुद्राको पनि अमेरिकी डलरसँगको विनिमयदरमा उतार-चढाव आएको छ। २०६९ साउनको तुलनामा २०६९ चैतसम्म नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यन हुँदै गएकोमा २०७० बैशाखदेखि क्रमशः अवमूल्यन हुँदै गएको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँ ६.७ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ।

वित्तीय बजार

१४. वित्तीय संस्थाहरूको सञ्जाल विस्तारसँगै वित्तीय पहुँच बढ्दै गएको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा “ख” वर्गका ३ विकास बैंक र “घ” वर्गका ७ लघुवित्त संस्था गरी थप १० नयाँ वित्तीय संस्थाहरू सञ्चालनमा आएका छन् भने एउटा वित्त कम्पनी स्वेच्छिक खारेजीमा गएको छ। यस अनुसार, २०७० असारसम्ममा “क” वर्गका ३१, “ख” वर्गका ८६, “ग” वर्गका ५९ र “घ” वर्गका ३१ गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जम्मा संख्या २०७ कायम भएको छ। २०६९ असार मसान्तमा यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २१३ रहेको थियो। २०६९ असार मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १४२५, विकास बैंकको ६८७, वित्त कम्पनीको २९२ र लघुवित्त संस्थाहरूको शाखा संख्या ५५० रहेकोमा २०७० असार मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १४८६, विकास बैंकको ७६४, वित्त कम्पनीको २४२ तथा लघुवित्त संस्थाको शाखा संख्या ६३४ पुगेको छ। यसबाट प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्था शाखाबाट औसतमा करिब ८४७५ जनसंख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ। “क”, “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा निक्षेप खाता संख्या करिब १ करोड ११ लाख र ऋणी संख्या करिब ८ लाख ४५ हजार रहेका छन्। लघुवित्त संस्थाहरूमा करिब ११ लाख ६४ हजार निक्षेपकर्ता र ८ लाख ४९ हजार ऋणी संख्या पुगेका छन्। यी लघुवित्त संस्थाहरूले ६५ जिल्लामा सेवा पुऱ्याइरहेका छन्।
१५. सहकारी विभागको तथ्याङ्क अनुसार २०७० बैशाख मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या १२,६१४ पुगेको छ। यी संस्थाहरूले कुल रु. ११४ अर्ब ९६ करोड बचत परिचालन गरी रु. ९७ अर्ब ५५ करोड कर्जा लगानी गरेका छन्। बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको कारोबारको अनुगमनलाई प्रभावकारी तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी विभागलाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० को अन्त्यसम्म काठमाडौँ उपत्यका र अन्य प्रमुख शहरहरूमा संचालित ठूलो कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारीहरू मध्ये १५६ वटा संस्थाहरूको सघन अनुगमनको काम सम्पन्न भएको छ।
१६. साना तथा मझौला निक्षेपकर्ताहरूको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको २ लाख रुपैयाँसम्मको निक्षेपको सुरक्षण गराउने व्यवस्था भए अनुसार २०७० जेठ मसान्तसम्ममा विभिन्न १८७ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जम्मा रु. २ खर्ब ३० अर्ब ९६ करोड बराबरको निक्षेप रकम सुरक्षण भएको छ।
१७. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभिने कार्यले थप गति लिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा पहिलो पटक २ वाणिज्य बैंकहरू गाभिएका छन्। समीक्षा अवधिमा एउटा वाणिज्य बैंकमा दुईवटा विकास बैंकहरू गाभिएका छन् भने १० विकास बैंक र १२ वित्त कम्पनीहरू एक-आपसमा गाभिएर ७ विकास बैंक र २ वित्त कम्पनी बनेका छन्। “बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभिने वा गाभिने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८” कार्यान्वयनमा आएपछि ४३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभिएर १८ वटा संस्थाहरू बनेका छन् भने १३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभिएर ५ वटा संस्था बन्न सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरेका छन्। यसका अतिरिक्त पाँच वटा ग्रामीण विकास बैंकहरू एक आपसमा गाभिई एक राष्ट्रिय स्तरको ग्रामीण विकास बैंक बन्नका लागि सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिसकिएको छ।
१८. नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई सुदृढ बनाउन सबै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सूचनाहरूलाई समयमै अद्यावधिक गर्दै गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई थप प्रभावकारी बनाइएको छ। त्यसैगरी, स्थलगत निरीक्षणको सिलसिलामा ठूला ऋणीहरूको धितो तथा परियोजनाको स्थलगत निरीक्षण गरी सम्पत्तिको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ। गत आर्थिक

वर्षमा जोखिम व्यवस्थापन, संस्थागत सुशासन, कारोबारको अन्तर-सम्बन्ध एवम् घरजग्गामा प्रवाहित कर्जामा केन्द्रित रही २० वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको Diagnostic Review सम्पन्न भएको छ।

१९. Basel II को न्यूनतम पूँजी आवश्यकताले पहिचान गरेका जोखिमका अतिरिक्त बैंकिङ्ग व्यवसायमा अन्तर्निहित विद्यमान र भविष्यमा आईपर्ने अन्य जोखिमहरू समेत पहिचान गरी सो अनुरूपको पूँजीकोष कायम गर्न पूँजीकोष पर्याप्तता सम्बन्धी आन्तरिक पूँजी मूल्याङ्कन प्रक्रिया (Internal Capital Adequacy Assessment Process- ICAAP) सम्बन्धी मार्गदर्शन जारी भइसकेको छ। यस अनुसार केही बैंकहरूले ICAAP सम्बन्धी नीति यस बैंकमा पेश गरेका छन् भने पेश नगर्नेहरूको लागि अनुगमन भइरहेको छ।
२०. वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा-निक्षेप (पूँजी कोष सहित) अनुपात तोकिएको सीमाभित्रै रहेको छ। २०७० असारमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा-निक्षेप अनुपात ७१.७ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात ७०.१ प्रतिशत रहेको थियो। २०७० असारमा विकास बैंकहरूको कर्जा-निक्षेप (पूँजी कोष सहित) अनुपात ७२.७ प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो अनुपात ६७.० प्रतिशत रहेको थियो। त्यसैगरी, २०७० जेठमा वित्त कम्पनीहरूको कर्जा-निक्षेप (पूँजी कोष सहित) अनुपात ८२.५ प्रतिशत रहेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ७८.९ प्रतिशत रहेको थियो।
२१. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको तरलता स्थिति सहज भएको कारण अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून स्तरमै रहेका छन्। २०६९ असार महिनामा १.२ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर २०७० असार महिनामा १.२ प्रतिशत रहेको छ। वाणिज्य बैंकहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर अघिल्लो वर्षको असार महिनामा ०.९ प्रतिशत रहेकोमा २०७० असारमा पनि ०.९ प्रतिशत नै रहेको छ। त्यसैगरी, अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०६९ असारमा ७.० प्रतिशत रहेकोमा २०७० असारमा ५.० प्रतिशतमा झरेको छ।
२२. कर्जाको ब्याजदरलाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाई कर्जा र निक्षेपको ब्याजदरमा रहेको अन्तराललाई कम गर्न तथा मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले कर्जाको आधार ब्याजदर (Base Rate) को अवधारणा कार्यान्वयन गरिएको छ। २०७० जेठ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको आधार ब्याजदर न्यूनतम ६.७ प्रतिशत र अधिकतम १२.८ प्रतिशत रहेको छ भने औसत आधार ब्याजदर ९.८ प्रतिशत रहेको छ। वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप र कर्जाको भारित औसत ब्याजदर गणना गरी प्रकाशन गर्न थालिएको छ। २०७० जेठमा निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ५.२ प्रतिशत र कर्जाको भारित औसत ब्याजदर १२.३ प्रतिशत रही ब्याजदर अन्तर ७.१ प्रतिशत रहेको छ।
२३. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा शेयर बजारमा सुधार आएको छ। नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक बिन्दुगत आधारमा ३३.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० असार मसान्तमा ५१८.३ बिन्दुमा पुगेको छ। धितोपत्रको बजार पूँजीकरण वार्षिक बिन्दुगत आधारमा ४२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७० जेठ मसान्तमा रु. ४८९ अर्ब ८६ करोड कायम भएको छ, जुन रकम कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको २८.८ प्रतिशत हुन आउँछ। नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी वार्षिक बिन्दुगत आधारमा १५.७ प्रतिशतले बढी २०७० जेठ मसान्तमा रु. १२५ अर्ब ९७ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६९/७० को एघार महिनासम्ममा रु. ८ अर्ब २ करोडको साधारण शेयर, रु. ३ अर्ब ६६ करोडको बोनस शेयर, रु. २८ करोडको हकप्रद शेयर, रु. ८० करोडको डिवेन्चर र रु. ७५ करोडको म्यूचुअल फण्ड गरी कुल रु. १३ अर्ब ५१ करोडको थप धितोपत्र सूचीकृत भएको छ।

मौद्रिक स्थिति

२४. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा मौद्रिक विस्तार अघिल्लो वर्षभन्दा कम रह्यो। आर्थिक वर्ष २०६९/७० को एघार महिनासम्ममा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १०.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १७.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। वार्षिक बिन्दुगत आधारमा २०७० जेठ मसान्तमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १५.२ प्रतिशतले बढेकोले आर्थिक वर्ष २०६९/७० को अन्त्यसम्ममा सो वृद्धिदर लक्ष्यकै हाराहारीमा रहेको अनुमान छ।
२५. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को एघार महिनासम्म कुल आन्तरिक कर्जा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ६.३ प्रतिशत वृद्धिदरको तुलनामा १०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। आर्थिक वर्षको शुरु अघि नै बैंकिङ्ग क्षेत्रमा

पर्याप्त तरलता रहेको कारण निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ११.६ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा १९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

२६. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को एघार महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको १८.२ प्रतिशतको तुलनामा ९.८ प्रतिशत (रु. ९९ अर्ब १ करोड) ले बढी २०७० जेठ मसान्तमा रु. १११० अर्ब ८३ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप ९.२ प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको निक्षेप १०.९ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप ४.५ प्रतिशतले बढेको छ । पछिल्ला महिनाहरूमा शोधनान्तर बचत बढ्दै गएको तथा सरकारी खर्चमा वृद्धि भएकोले आर्थिक वर्ष २०६९/७० को अन्त्यसम्ममा निक्षेप वृद्धिदर १६.० प्रतिशत पुगेको अनुमान छ ।
२७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कृषि, ऊर्जा लगायत उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जाको निरन्तर विस्तार हुँदै गएको छ । आर्थिक वर्ष २०६९/७० को ११ महिनासम्ममा कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा ३६.० प्रतिशतले, उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ १८.३ प्रतिशतले, निर्माण क्षेत्रतर्फ १५.४ प्रतिशतले तथा थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ १९.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा यातायात, संचार तथा सार्वजनिक क्षेत्रतर्फ २०.३ प्रतिशतले कर्जाको विस्तार भएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल कर्जा पोर्टफोलियोमा कृषि तथा ऊर्जा क्षेत्रको हिस्सा क्रमशः ४.२ प्रतिशत र १.९ प्रतिशत पुगेको छ ।

तरलता व्यवस्थापन

२८. आर्थिक वर्ष २०६९/७० को शुरुमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा अधिक तरलताको स्थिति रहेकोले अनिवार्य नगद मौज्जातको दर बढाई तरलता प्रशोचन गरिएको थियो । नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा उल्लेख्य बचत कायम रहेकोले अल्पकालीन रूपमा केही समय तरलताको कमी देखिएतापनि विप्रेषण आप्रवाहको निरन्तर वृद्धि र तरलताको समस्यामा परेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकले खुलाबजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधाको माध्यमबाट तरलता आपूर्ति गरेकोले यस वर्ष बैंकिङ्ग प्रणालीले तरलताको समस्या खासै भोग्नु परेन ।
२९. नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक तरलता व्यवस्थापनको प्रमुख उपायको रूपमा खुलाबजार कारोबारलाई उपयोग गर्दै आएको छ । तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको दायरामा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूलाई पनि समेटिएको छ । त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाह, निक्षेप, मौज्जात, अन्तर-बैंक व्याजदर र ट्रेजरी बिलको प्राथमिक बजारको स्थितिलाई समेत दृष्टिगत गरी तरलता व्यवस्थापन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा खुला बजार कारोबार अर्न्तगत सोभै बिक्री बोलकबोल मार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरिएको छ ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ५४ अर्ब ९८ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन् । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. ५ अर्ब ५७ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए । आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ७२५ अर्ब ७७ करोड तथा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले रु. १८४ अर्ब ५८ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । अघिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूले रु. २१२ अर्ब ७७ करोड तथा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले रु. १७२ अर्ब ९० करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका थिए ।
३१. नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यकता अनुसार विदेशी विनिमयको खरिद तथा बिक्री गरी विनिमय दरमा स्थिरता कायम गर्ने तथा तरलता व्यवस्थापनलाई सहज बनाउने कार्य नियमित रूपमा गर्दै आएको छ । सो अनुसार आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब २२ करोड खुद खरिद गरी रु. २८५ अर्ब ३ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अघिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब १९ करोड खुद खरिद गरी रु. २५८ अर्ब २८ करोड खुद तरलता प्रवाह भएको थियो । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब १२ करोड बिक्री गरी रु. २७४ अर्ब ४४ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ । अघिल्लो वर्ष अमेरिकी डलर २ अर्ब ६६ करोड बिक्री गरी रु. २१३ अर्ब ९५ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो ।
३२. यस बैंकबाट प्रदान गरिने पुनरकर्जा दरमा कटौती गरिनुका साथै प्रक्रियागत सरलीकरण गरिएकोले पुनरकर्जा सुविधाको उपयोग उल्लेख्य रूपमा बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा असल कर्जाको धितोमा उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई रु. २ अर्ब ७४ करोड

बराबरको पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरिएको थियो । अघिल्लो आर्थिक वर्षमा रु. ८६ करोड ८६ लाख बराबरको पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरिएको थियो ।

आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

३३. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको परिदृश्य र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक स्थितिमा आएको परिवर्तनलाई आधार बनाइएको छ । साथै, नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को बजेटले निर्धारण गरेका उद्देश्य तथा प्राथमिकतासँग तादम्यता कायम गर्दै मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा र मौद्रिक उपकरणहरू छनौट गरिएको छ । वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण गर्न वित्तीय क्षेत्र सुधारका कार्यक्रमहरू अगाडि बढाउनुको साथै वित्तीय पहुँच बढाउने, उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाहलाई निर्देशित गर्ने एवम् विदेशी विनिमय कारोबारलाई थप सहजपूर्ण बनाउने गरी नीति तथा कार्यक्रम तय गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

३४. उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न केही खुकुलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने भएकोले मूल्य तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई केही लचिलो तुल्याइएको छ । साथै, वित्तीय स्थायित्व सुदृढ गर्ने, कर्जा प्रवाहलाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ अभिमुख गर्ने र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्नेतर्फ मौद्रिक नीति केन्द्रित रहेको छ ।

३५. आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा आर्थिक वृद्धिदर ३.६ प्रतिशतमा सीमित रहनुमा कृषि र उद्योगको कम वृद्धिदर प्रमुख कारक रहेकाले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा यी क्षेत्रमा थप कर्जा प्रवाह गरी अपेक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गराउनेतर्फ मौद्रिक नीति निर्देशित रहेको छ ।

३६. अपेक्षित आर्थिक वृद्धिको लागि आवश्यक लगानी सुनिश्चित गर्न ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राख्नु आवश्यक हुने भएकोले मौद्रिक उपकरणहरूको प्रभावकारी रूपमा संचालन गरी ब्याजदरमा स्थायित्व कायम गरिनेछ ।

३७. आर्थिक वर्ष २०६८/६९ मा औसत मुद्रास्फीति दर ८.३ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६९/७० मा यस्तो दर ९.९ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । मुद्रास्फीति दर उच्च रहेको, विप्रेषण आप्रवाह समेतको कारणले आन्तरिक माग बलियो नै रहने अवस्था रहेको र नेपाली मुद्रा अवमूल्यन भएको कारण मूल्य वृद्धिलाई लक्षित सीमाभित्र ल्याउन मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित दायरामा राख्न मौद्रिक नीति सजग रहेको छ ।

३८. विगत दुई वर्षमा शोधनान्तर बचत उच्च रही विदेशी विनिमय सञ्चित उल्लेख्य रूपले बढेकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न सहज भएतापनि आयातको उच्च वृद्धिको कारण व्यापार घाटा बढ्दै जाने अवस्था विद्यमान रहेको र विप्रेषण आप्रवाहमा आउने उतार-चढावले बाह्य क्षेत्र असन्तुलनको जोखिम रहेकोले अधिक मौद्रिक विस्तार हुन नदिन मौद्रिक व्यवस्थापनमा सजगता अपनाइने छ ।

३९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको विस्तारले आर्थिक गतिविधि बढाउन सहयोग पुग्ने भएतापनि यस्तो कर्जा अनुत्पादक क्षेत्र तथा आयातमा जाने प्रवृत्ति बढ्न गएमा मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने, वित्तीय एवम् बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा जोखिम बढ्ने र चालु खाता सन्तुलनमा प्रतिकूल असर पर्ने भएकोले कर्जा विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राखी बढीभन्दा बढी कर्जा अर्थतन्त्रका प्राथमिकता प्राप्त उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ प्रवाहित गर्नेतर्फ मौद्रिक नीतिले जोड दिएको छ ।

४०. वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम राख्ने, वित्तीय सेवाको कुशलता अभिवृद्धि गर्ने, वित्तीय सुशासन कायम राख्ने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीको आधार मजबुत बनाउने अभिप्रायले एक-आपसमा गाभिने प्रक्रियालाई प्रोत्साहन गरिदै आएको छ । यो प्रकृतिलाई अझ बढी प्रभावकारी रूपमा अघि बढाउँदै वित्तीय सुदृढीकरणतर्फ यथोचित ध्यान दिइएको छ । एक-आपसमा गाभिने प्रक्रियाबाट वित्तीय पहुँच घट्न नदिने र व्यवसायिक जोखिम केन्द्रकृत हुन नदिनेतर्फ ध्यान दिइएको छ ।

४१. समावेशी वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने कार्यलाई यस बैंकले उच्च प्राथमिकता दिँदै आएकोले नयाँ लघुवित्तीय संस्थाहरू सञ्चालनमा आउनुका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ग्रामीण क्षेत्रमा शाखा विस्तार गर्नेदेखि शाखा रहित एवम् मोबाइल बैंकिङ्ग सेवा प्रदान गर्न थालेका छन् । तर पनि ग्रामीण क्षेत्रमा र न्यून आय भएका वर्गमा अझ पर्याप्त बैंकिङ्ग सेवा पुग्न नसकेकोले ग्रामीण र दुर्गम क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच

बढाउन जोड दिइएको छ । त्यसैगरी, वित्तीय साक्षरतालाई पनि वित्तीय पहुँचको अभिन्न अंगको रूपमा अधि बढाइएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

४२. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दरलाई ८ प्रतिशतमा कायम राख्ने र कमिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न सक्ने विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गरी ५.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन आवश्यक कर्जाको व्यवस्था गर्ने लक्ष्य राखी मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।
४३. विद्यमान विनिमय प्रणालीलाई यथावत् राखी आर्थिक वृद्धि, मूल्य स्थिति र भुक्तानी सन्तुलन क्षेत्रका परिसूचकहरूमा आउने परिवर्तनको आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ । उपरोक्त लक्ष्य हासिल गर्न सहज हुने गरी अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदरलाई १६.० प्रतिशतको हाराहारीमा कायम राखिनेछ ।
४४. मुद्रास्फीति र आर्थिक वृद्धिदरको लक्षित स्तरबाट सृजना हुने मागलाई हेर्दा आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा कुल आन्तरिक कर्जा १७.१ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ । आन्तरिक कर्जामध्ये नेपाल सरकारलाई जाने कर्जाको विस्तार १२.३ प्रतिशत रहने र निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जा १८.० प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जालाई बढीभन्दा बढी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाह गर्न उत्प्रेरित गरिनेछ । उक्त स्तरको कर्जा प्रवाहले मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिई लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको संचालन उपकरण

४५. न्यून मौद्रिक विस्तार र सन्तुलित सरकारी बजेट भएको अवस्थामा समेत मूल्य वृद्धि लक्षित सीमाभित्र नरहेको स्थितिले मुद्रास्फीतिमा मौद्रिकभन्दा संरचनात्मक पक्ष प्रभावकारी रहेको पुष्टि गर्दछ । तथापि माग पक्षबाट यसमा थप प्रतिकूल असर नपरोस् भन्नाका लागि मौद्रिक विस्तारलाई वाञ्छित स्तरमा राख्न मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा अवलम्बन र तदनुरूपकै मौद्रिक उपकरणहरूको उपयोग गरिनेछ । साथै, मौद्रिक नीतिको संचालन माध्यमका रूपमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्वायत्तिलाई प्रभावकारी बनाउने गरी नियमनकारी उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ ।
४६. मूल्य वृद्धिलाई निश्चित सीमाभित्र राख्नुका साथै आर्थिक वृद्धिलाई टेवा दिनु पनि उत्तिकै आवश्यक रहेकोले नीतिगत दरको रूपमा रहेको बैंकदरलाई ८.० प्रतिशतमै कायम गरिएको छ ।
४७. अर्थतन्त्रमा तरलता प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपात 'क' वर्गको लागि ५.० प्रतिशत, 'ख' वर्गको लागि ४.५ प्रतिशत र 'ग' वर्गको लागि ४.० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
४८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थामा केही परिवर्तन गरिएको छ । यो अनुसार "क" वर्गका संस्थाका लागि १२ प्रतिशत, चल्ती तथा कल निक्षेप संकलन गर्ने "ख" र "ग" वर्गका संस्थाको लागि क्रमशः ९ प्रतिशत र ८ प्रतिशत वैधानिक तरलता अनुपात कायम गरिनेछ । सर्वसाधारणबाट निक्षेप संकलन गर्ने "घ" वर्गका संस्थाका लागि यस्तो अनुपात ४ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ ।
४९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा तरलताको स्थिति सहज रहेको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी खुलाबजार कारोबार अन्तर्गत रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम अवधिलाई २८ दिनबाट घटाई २१ दिन कायम गरिनेछ ।
५०. अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापनको लागि खुलाबजार कारोबारलाई बढी प्रभावकारी बनाउन ट्रेजरी बिल्स एवम् विकास ऋणपत्रहरूको बोलकबोलमा Online Bidding System लागू गर्ने, खुलाबजार सञ्चालन विनियमावलीको तर्जुमा एवम् कार्यान्वयन गर्ने र सरकारी ऋणपत्रको दोस्रो बजार कारोबारलाई क्रियाशील बनाउन प्राथमिक व्यवसायकर्ता प्रणाली (Primary Dealership System) लागू गर्न आवश्यक पूर्वाधार तयार गर्ने कार्य गरिनेछ ।
५१. बैंकहरूको तरलताको स्थिति, बजारमा कायम रहेको व्याजदर तथा ऋणपत्रहरूको उपलब्धतालाई ध्यानमा राखी नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा दीर्घकालीन ऋणपत्रहरू समेत जारी गरिनेछ ।

५२. कर्जाको ब्याजदर निर्धारण प्रक्रियालाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूमा लागू गरिएको आधार ब्याजदरको अवधारणा क्रमशः अन्य वित्तीय संस्थाहरूमा समेत लागू गरिनेछ ।
५३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गर्न उपलब्ध गराइने स्थायी तरलता सुविधा बैंकदरमा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
५४. कृषि, जलविद्युत्, पशुपंक्षी एवम् मत्स्यपालन व्यवसाय र तोकिएका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रको लागि कायम रहेको पुनरकर्जादर ६.० प्रतिशतबाट घटाएर ५ प्रतिशत कायम गरिनेछ । यस्तो पुनरकर्जाको हकमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ग्राहकबाट बढिमा ९ प्रतिशतसम्म ब्याज लिन पाइनेछ ।
५५. तोकिएका रुग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, निर्यातमूलक व्यवसाय, महिलाद्वारा सञ्चालित व्यवसाय र वैदेशिक रोजगारीका लागि तोकिएका वर्ग एवम् तोकिएका समुदायद्वारा सञ्चालित साना व्यवसायमा प्रदान गरिने विशेष पुनरकर्जादरलाई १.५ प्रतिशतबाट घटाएर १ प्रतिशत कायम गरिनेछ । यस्तो सुविधा उपयोग गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ग्राहकबाट बढिमा ४.५ प्रतिशतसम्म ब्याज लिन पाइनेछ ।
५६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट विपन्न वर्गमा प्रवाहित कर्जा ५ प्रतिशत पुऱ्याउने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा विपन्न वर्ग कर्जा अनुपात वाणिज्य बैंकहरूले ४.५ प्रतिशत, विकास बैंकहरूले ४.० प्रतिशत र वित्त कम्पनीले ३.५ प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । विपन्न वर्गमा जाने कर्जाको सीमा वृद्धि गर्ने, दायरा फराकिलो बनाउने र प्रक्रियागत सरलीकरण गर्ने माध्यमबाट यस्तो कर्जाको माग विस्तार गरिनेछ ।
५७. वाणिज्य बैंकहरूले उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्ने कर्जा कुल कर्जाको २० प्रतिशत पुऱ्याउने गरी यस बैंकमा पेश गरेको कार्ययोजना कार्यान्वयन गराउन २०७२ असारसम्ममा यस्तो कर्जा तोकिए बमोजिमको अनुपातमा पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस अन्तर्गत कृषि र उर्जा क्षेत्रमा कम्तिमा १२ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले समेत आगामी ३ वर्षभित्र उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जाको एक निश्चित प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्ने कार्ययोजना तयार गरी २०७० पुस मसान्तसम्ममा यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
५८. लघुवित्त सेवा प्राप्त गरी व्यवसाय गरेका र त्यसको दायराबाट माथि उक्लेका साना तथा मझौला व्यवसाय र महिला उद्यमीद्वारा प्रवर्द्धित व्यवसायको लागि “क”, “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले वित्तीय सेवा र कर्जा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी संस्थागत सम्बन्ध विस्तार र सूचना प्रणाली विकास गरिनेछ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

५९. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने, वित्तीय पहुँच बढाउने र वित्तीय क्षेत्रको विकास एवम् विस्तारबाट उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल सरकार समेतको समन्वय र अन्य सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तर्जुमा गरिनेछ ।
६०. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वलाई ध्यानमा राखी “क”, “ख” र “ग” वर्गका नयाँ वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू खोल्न आवेदन लिने कार्य स्थगित नै राखिएको छ । “घ” वर्गको वित्तीय संस्थाहरूलाई इजाजतपत्र प्रदान गर्दा प्रस्तावित क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाको पहुँचको अवस्थालाई ध्यान दिइनेछ । वित्तीय सेवाको पहुँच अति न्यून रहेका जिल्लाहरूमा लघुवित्त संस्था खोल्न प्राथमिकता दिइनेछ ।
६१. देशका कतिपय दुर्गम जिल्लाहरूमा वित्तीय पहुँच अपर्याप्त रहेको अवस्थालाई दृष्टिगत गरी नयाँ शाखा स्थापनाको लागि शुन्य ब्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराउने विद्यमान व्यवस्था कायमै राखिएको छ । साथै, जिल्ला सदरकुमकाम तथा नगर क्षेत्रभन्दा बाहिर शाखा विस्तार गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
६२. दिगो विकासमा वित्तीय प्रणालीको पनि योगदान हुने भएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई वातावरणीय र संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व बहन गर्ने क्रियाकलापहरू संचालन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।
६३. विगतमा द्वन्द्वबाट विस्थापित भएका बैंक शाखा पुनरस्थापना गर्न वा त्यस्ता क्षेत्रमा सेवा पुनरस्थापना गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उत्प्रेरित गरिनेछ ।
६४. कफी, सुन्तला, चिया जस्ता कृषि व्यवसाय र पशुपालन तथा दुग्धजन्य व्यवसाय लगायतका परियोजनाको लागि निश्चित रकमसम्मको कर्जा परियोजनाको सम्भाव्यताका आधारमा परियोजनाकै धितोमा प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।

६५. “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा निक्षेप बीचको औसत ब्याजदर अन्तरलाई निश्चित समयभित्र ५ प्रतिशतभित्र ल्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
६६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले एउटै प्रकृतिको निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरमा निश्चित प्रतिशत विन्दुभन्दा बढी फरक गर्न नपाउने व्यवस्था गरिनुका साथै कर्जाको अग्रिम भुक्तानी लगायतका सेवा शुल्कको दरमा एकरूपता कायम गर्न सेवा शुल्क, कमिशन, दस्तुर, हर्जाना सम्बन्धी मार्गदर्शनलाई परिमार्जन गरी वित्तीय सेवालाई ग्राहक-मैत्री बनाइने छ ।
६७. बैंकिङ्ग क्षेत्रका ग्राहकहरूको हकहित सुरक्षा गर्न उपभोक्ता सुरक्षा (Consumer Protection) सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ । उपभोक्ताको गुनासो सुन्ने इकाईलाई प्रभावकारी तुल्याइने छ ।
६८. वित्तीय प्रणालीमा चुनौतिको रूपमा रहँदै आएको बहु-बैंकिङ्ग कारोबार (Multi-banking Transaction) लाई निरुत्साहित गर्न आवश्यक उपाय अवलम्बन गरिनेछ ।
६९. निक्षेपकर्ताको सुरक्षण भएको निक्षेप फिर्ता गर्नुपर्ने अवस्था आएमा छिटो-छरितो रूपमा फिर्ताको प्रत्याभूति गराउन आवश्यक कानूनी तथा नियमनकारी व्यवस्था गरिनेछ । साथै, निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगमको पूँजी सुदृढीकरण, निक्षेप सुरक्षणको सीमा तथा निक्षेप सुरक्षणमा लाग्ने शुल्क सम्बन्धी व्यवस्थामा पुनरावलोकन गर्न सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक समन्वय गरिनेछ ।
७०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक-आपसमा गाभिने कार्यलाई प्रोत्साहन गर्न सो सम्बन्धी प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्दै लगिने छ । त्यसैगरी, एक बैंक वा वित्तीय संस्थाले अर्को बैंक वा वित्तीय संस्था प्राप्त गर्ने (Acquisition) सम्बन्धी कार्यविधि बनाई लागू गरिनेछ ।
७१. वित्तीय स्थायित्व कायम राख्न बासेल-३ का प्रावधानहरूलाई आवश्यकता र औचित्यका आधारमा क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
७२. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको स्वीकृत पूँजी योजना अनुरूप पूँजीकरण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिनेछ । नेपाल बैंक लि. को स्वीकृत पूँजी योजना कार्यान्वयन गरी बैंकका शेयरधनीलाई नै बैंकको व्यवस्थापन हस्तान्तरण गरिनेछ ।
७३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजी सुदृढ बनाउन “क”, “ख” र “ग” वर्गका संस्थाहरूको लागि तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी २०७१ असार मसान्तभित्रमा अनिवार्य रूपमा पूरा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । वित्तीय प्रणालीको सुदृढीकरणका लागि सबै प्रकारका वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीको आधार वृद्धि गर्दै लगिनेछ । यसका लागि चुक्ता पूँजीका अतिरिक्त अन्य उपकरण/उपायहरू समेत अवलम्बन गरिनेछ ।
७४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संचालन जोखिम कम गर्न आन्तरिक नियन्त्रण लगायतको सुशासन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
७५. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा व्यापक रूपमा बढ्दै गएको सूचना प्रविधिको प्रयोग तथा विद्युतीय माध्यमबाट हुने कारोबारमा उत्पन्न हुन सक्ने जोखिम कम गर्न IT Guideline र System Audit को कार्यान्वयन पक्ष अनुगमन गरिनेछ । साथै, सूचना प्रविधिबाट उत्पन्न हुन सक्ने जोखिम व्यवस्थापनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलनहरू अवलम्बन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
७६. भुक्तानी, फल्लुयौट र क्लियरिङ्ग सम्बन्धमा अवलम्बन गरिएको आधुनिक प्रविधिलाई समेत समेट्ने गरी उक्त कार्यहरू सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थाहरूलाई एकीकृत गर्दै लगिनेछ ।
७७. वैदेशिक लगानी समेतको सहभागिता र पर्याप्त पूँजीको आधार सहित पूर्वाधार क्षेत्रमा लगानी प्रवर्द्धन गर्ने प्रयोजनका लागि संयुक्त लगानीमा नयाँ पूर्वाधार विकास बैंक स्थापना गर्ने प्रोत्साहन गरिनेछ ।
७८. ज्येष्ठ नागरिक तथा शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरल तरिकाबाट बैंकिङ्ग सुविधा उपलब्ध गराउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई अभिप्रेरित गरिनेछ ।
७९. नेपाली बैंकहरूले विदेशमा र विदेशी बैंकहरूले नेपालमा शाखा खोल्न सक्ने नीति रहेकोले Home/Host Supervision को लागि Cross Border Supervision सम्बन्धी मार्गदर्शन तयार गरिनेछ ।
८०. वासलका मूल सिद्धान्तहरू (Basel Core Principles) को कार्यान्वयन अवस्थाको मूल्याङ्कन र तत्सम्बन्धमा भावी दिनमा अपनाउनु पर्ने रणनीति तयार गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले वासल मूल सिद्धान्तहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको स्वमूल्याङ्कन (Basel Core Principle Self-Assessment) को आधारमा कार्ययोजना तयार गरिनेछ ।

८१. समस्याग्रस्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको समस्याको प्रकृति अनुसार चरणबद्ध रूपमा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएको Problem Bank Resolution Framework कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ।
८२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने सूचनाहरूलाई समयमै अद्यावधिक गर्दै गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रणालीलाई थप सुदृढ बनाइने छ। साथै, स्थलगत निरीक्षणको सिलसिलामा ठूला ऋणीहरूको धितो तथा परियोजनाको स्थलगत निरीक्षण गरी सम्पत्तिको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी तुल्याइने छ।
८३. तोकिएको अनुपातमा तरलता कायम नगर्ने वाणिज्य बैंकलाई तरलता समेतमा आधारित शीघ्र सुधारात्मक कारवाही अघि बढाउने व्यवस्था गरिनेछ।
८४. आसन्न जोखिमको पहिचान र व्यवस्थापन गर्न राष्ट्रिय स्तरका वित्त कम्पनीहरूलाई समेत दबाव परीक्षण (Stress Testing) गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनुका साथै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको दबाव परीक्षणबाट प्राप्त नतिजालाई जोखिम न्यूनीकरण गर्न उपयोग गरिनेछ।
८५. कर्जाको वर्गिकरण र कर्जा नोक्सानी व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी Dynamic Provisioning को अवधारणा क्रमशः लागू गरिनेछ।
८६. कर्जालाई सुरक्षित गर्न विद्यमान चल-अचल सम्पत्तिको अतिरिक्त कर्जा तिर्न सक्ने आम्दानी एवम् नगद प्रवाहलाई समेत मुख्य आधारको रूपमा लिनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
८७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेपको संरचनामा संस्थागत निक्षेपको अंश अधिक रहँदा यस्तो निक्षेप फिर्ताबाट आउन सक्ने जोखिमलाई व्यवस्थापन गर्न वाणिज्य बैंकहरूको कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश निश्चित अवधिसम्ममा ६० प्रतिशतभन्दा तल कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
८८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ग्रामीण क्षेत्रमा परिचालन गरेको निक्षेपको निश्चित अंश ग्रामीण क्षेत्रमै लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरी क्रमशः लागू गरिनेछ।
८९. वार्षिक रु. ५० करोडभन्दा बढीको कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको अनुगमनमा सहकारी विभागलाई यस बैंकबाट विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराइने छ।
९०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले धितो लिई ऋण प्रवाह गरेको तथा ग्राहकले समेत किस्ताबन्दीमा रकम जम्मा गरेको घर/अपार्टमेण्टको स्वामित्व फरफारक गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारका सम्बद्ध निकायहरूसँग समेत समन्वय गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ।
९१. बैंकर र व्यवसायी बीच क्रमिक रूपमा निश्चित भिन्नता कायम गर्दै बैंकिङ व्यवसाय थप स्वच्छ एवम् सुशासनयुक्त बनाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत वा उच्च व्यवस्थापनमा रहेका व्यक्तिले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट आफ्नो स्वामित्व भएको कम्पनीमा कर्जा लिई व्यवसाय गर्दा स्वार्थ बाभून् सक्ने अवस्थालाई मनन गरी यस सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ।
९२. यस बैंकबाट पुनरकर्जा उपलब्ध गराइएका क्षेत्रहरूमा कर्जा प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रेरित गरिनेछ। सो सम्बन्धी सेवा नपाएका ग्राहकहरूले यस बैंकमा गुनासो राख्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ।
९३. वित्तीय पहुँच बढाउने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन समेतका लागि नोट कोषको सुविधा विस्तार गर्दै विकास बैंकहरूले समेत सहजै नोटकोष प्रयोग गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइने छ।
९४. वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्ने कार्यलाई सहयोग पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, विनिमेय अधिकार पत्र ऐन, बैंकिङ कसुर सम्बन्धी ऐन र विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐनको संशोधन मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ। समग्र वित्तीय प्रणालीलाई प्रभाव पार्ने अन्य ऐनको तर्जुमा तथा संशोधन गर्ने कार्यमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ। बैंकिङ प्रणालीसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गरिनेछ।
९५. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐन, २०६४ तथा यस बैंकबाट जारी गरिएका निर्देशनहरू बमोजिम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पूरा गर्नुपर्ने जिम्मेवारीको परिपालना सम्बन्धमा विस्तृत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।
९६. नेपाल सरकारको घोषित नीति अनुरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका शाखा रहित बैंकिङ प्रणालीका माध्यमबाट समेत निवृत्तिभरण र सामाजिक सुरक्षा भत्ता उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ। नेपाल राष्ट्र

बैंकबाट प्रदान गरिदै आएको निवृत्तिभरण सेवा क्रमशः सरकारी कारोबार गर्ने बैंकहरुबाट वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

९७. लघुवित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका जिल्लाहरुमा “घ” वर्गका लघुवित्त संस्थाहरुले नयाँ शाखा खोल्दा यस बैंकबाट रु. २० लाखसम्म निश्चित अवधिको लागि शून्य ब्याजदरमा सापटी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, यस्ता जिल्लाहरुमा “घ” वर्गका लघुवित्त संस्थाहरुले शाखा विस्तार गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पूर्वस्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यलाई सामूहिक जमानीमा प्रदान गरिने कर्जाको सीमा रु. १ लाखबाट बढाई रु. १ लाख ५० हजार र धितो लिई प्रदान गरिने लघुउद्यम कर्जाको सीमा रु. ३ लाखबाट वृद्धिगरी रु. ४ लाख कायम गरिनेछ ।
९९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट महिलाहरुद्वारा प्रवर्द्धित लघुउद्यमको लागि सम्बन्धित परियोजना धितोमा प्रवाह हुने रु. ५ लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने र यस्तो कर्जा सुरक्षण गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१००. साना तथा मझौला व्यवसायहरुमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाहित रु. १० लाखसम्मको परियोजना कर्जाको लागि यस बैंकबाट ५ प्रतिशतमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो पुनरकर्जा सुविधा उपयोग गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले ग्राहकबाट १० प्रतिशतसम्म ब्याज लिन पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट विपन्न वर्ग कर्जा सापटी प्राप्त गरी निश्चित अवधिभित्र कर्जा प्रवाह नगर्ने “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरुलाई समेत लगानी नगरेको रकममा बैंकदरका हिसावले हर्जाना लगाइने छ ।
१०२. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले रु. ५० हजारभन्दा बढीको लघुकर्जा कारोबार गर्दा एक-आपसमा अनिवार्य रुपमा कर्जा सूचना आदान-प्रदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०३. यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त गरेका गैर-सरकारी संस्थाहरुलाई आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा “घ” वर्गको लघुवित्त संस्थामा परिणत भइसक्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०४. ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार गर्न नयाँ ग्रामीण स्वावलम्बन कोष संचालन निर्देशिका लागू भइसकेको छ । नेपाल सरकारबाट ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको पूँजी वृद्धि गरिएको सन्दर्भमा यसको सेवाको पहुँच र कार्यक्षेत्र विस्तार गरिनेछ ।
१०५. ग्रामीण स्वावलम्बन कोष र नेपाल सरकारद्वारा संचालित लघुउद्यम विकास कार्यक्रम (Micro Enterprise Development Program–MEDEP) बीच समन्वय र सहकार्य गरी उत्पादनमूलक लघुउद्यम/व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी कोषबाट कर्जा प्रवाह हुने व्यवस्था मिलाइने छ । त्यसैगरी, शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई स्वरोजगारमूलक व्यवसाय संचालन गर्न ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०६. वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरुलाई श्रव्य, दृश्य तथा छापा माध्यमहरुबाट प्रशारण गरिनुका साथै “विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक” लगायतका कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।
१०७. विपन्न वर्गमा वित्तीय पहुँच बढाई गरिबी निवारणमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले स्थापना गरिएका ग्रामीण विकास बैंकहरुको एकीकरण एवम् पुनरसंरचना कार्य सम्पन्न गरिनेछ ।
१०८. वित्तीय सेवा पहुँचको जानकारी लिई ग्रामीण वित्त सम्बन्धी रणनीति बनाउन सघाउ पुऱ्याउनका लागि शुरु गरिएको ग्रामीण कर्जा सर्वेक्षणको कार्य आर्थिक वर्ष २०७०/७१ भित्र सम्पन्न गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१०९. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरुको सूचीमा औचित्यको आधारमा वस्तुहरु थप गर्दै जाने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
११०. नेपालमा दर्ता भएका औद्योगिक तथा व्यापारिक संस्था वा कम्पनीहरुले अमेरिकी डलर १० हजारसम्मको आवश्यक सेवाहरु प्रतिपत्र मार्फत परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खरिद गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

१११. सार्वजनिक खरिद ऐन लागू हुने संघ/संस्था/प्रतिष्ठान आदिले Global Tender मार्फत खरिद गर्ने वस्तु वा सेवाहरूका सन्दर्भमा भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी आयात गर्ने वस्तुहरूको हकमा भाडा तथा बीमा वापतको रकम पनि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा भुक्तानी गर्न पाउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११२. विप्रेषण कारोबार गर्न तोकिएका कम्पनीहरूले विप्रेषण वापत संकलन गरेको रकम विप्रेषण पठाउनेको परिवारले सहज भुक्तानी पाउने प्रयोजनको लागि सम्बन्धित व्यक्तिले प्राप्त गर्ने रकम बराबरको Prepaid Remittance Card जारी गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११३. वैदेशिक रोजगारमा कामदार पठाउने म्यानपावर कम्पनीहरूलाई आफूले वैदेशिक रोजगारीमा पठाएको कामदारको संख्याको आधारमा आवश्यक खर्चको लागि निश्चित रकम बराबरको विदेशी मुद्रा आफ्नो विदेशी मुद्रा खाताबाट खर्च गरी वा सो नभए सटही सुविधा प्रदान गरी उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११४. अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरूमा काम गरी विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने नेपालीहरूले आफ्नो अमेरिकी डलर खातामा रहेको रकम तोकिए बमोजिम खर्च गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, विदेशी मुद्रामा आय-आर्जन गर्ने स्वदेशी तथा विदेशी व्यक्ति, फर्म कम्पनीहरू एवम् नेपाली नागरिकहरूले आफ्नो विदेशी मुद्रा खाताबाट वार्षिक अमेरिकी डलर १०,००० वा सो बराबरको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११५. वैदेशिक रोजगारीका लागि खुला गरिएका थप मुलुकका मुद्राको सटही सुविधा प्रदान गर्न त्यस्ता मुलुकको मुद्रा खरिद गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, विप्रेषक संस्था र मनिचेञ्जरहरूले आफूले सटही गरेको विदेशी मुद्रा नेपाल राष्ट्र बैंकमा पनि सटही गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११६. नेपालीहरू रोजगारीमा रहेका तर विप्रेषण कम्पनीहरूको पहुँच नपुगेका देशहरूमा हाल संचालनमा रहेका विप्रेषण कम्पनीहरूलाई कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । नयाँ कम्पनी खोल्दा पहुँच नभएका देशमा मात्र खोल्न पाउने नीतिगत व्यवस्था गरी औपचारिक माध्यमबाट विप्रेषण भित्र्याउन पहल गरिनेछ ।
११७. विदेशी विनिमय सम्बन्धी कारोबार गर्न इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूको कारोबार पद्धति, प्रणाली र जोखिम व्यवस्थापनलाई लक्षित गरी निरीक्षणको दायरालाई फराकिलो र सघन बनाउँदै लगिनेछ ।
११८. निजी क्षेत्रमार्फत संचालन हुने विद्युत् परियोजनाका अतिरिक्त सडक मार्ग, केवल कार लगायतका पूर्वाधार परियोजनाका लागि पनि मेशिनरी तथा औजार आयात गर्न आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्राको लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट विदेशी मुद्रामै कर्जा लिन पाउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

अन्त्यमा,

११९. शोधनान्तर बचत र विदेशी मुद्रा सञ्चित सुविधाजनक अवस्थामा रहेतापनि आर्थिक वृद्धिदर न्यून र मूल्यमा चाप परिरहेको पृष्ठभूमिमा तर्जुमा गरिएको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को यो मौद्रिक नीतिले मुद्रास्फीतिलाई लक्षित स्तरमा राख्दै उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा बढाई आर्थिक वृद्धिमा सघाउ पुऱ्याउने कार्यदिशा अवलम्बन गरेको छ । पछिल्ला वर्षहरूमा भएको मूल्य वृद्धिमा आपूर्तिजन्य, संरचनागत र अन्य कारकहरू प्रवल रहेकोले मूल्य वृद्धिलाई वाञ्छित सीमाभित्र ल्याउन उपरोक्त अवरोधहरूलाई सम्बोधन गर्नु त्यत्तिकै जरुरी छ । यस पृष्ठभूमिमा माग पक्षलाई मुद्राप्रदायबाट र आपूर्ति पक्षलाई कर्जाको उपयोगिताबाट सम्बोधन गर्दै आर्थिक वृद्धि र मूल्य स्थिरता दुवै हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने यस बैंकको विश्वास छ ।
१२०. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को लागि तर्जुमा गरिएको यो मौद्रिक नीति आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न वित्तीय संस्थाहरूमा संस्थागत सुशासन अभिवृद्धि गर्ने र वित्तीय प्रणालीको जोखिम न्यूनीकरण गर्नेतर्फ अभिमुख रहेको छ । यसका साथै, सर्वसाधारणमा वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, वित्तीय सेवालाई ग्राहक-मैत्री बनाउने र विदेशी विनिमय कारोबारलाई थप सरलीकरण गर्ने विषयलाई पनि यस नीतिले प्राथमिकता दिएको छ ।
१२१. यो मौद्रिक नीति तर्जुमाको सिलसिलामा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकार तथा सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, सञ्चार माध्यम लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ । यो मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था गरिएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

**गभर्नर डा. सुवराज स्वतिवडाले २०७१ साउन २ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीति**

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरे अनुरूप यस बैंकले मूल्य तथा बाह्य क्षेत्र स्थिरता एवम् वित्तीय स्थायित्व कायम गर्ने उद्देश्यले मौद्रिक नीति तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को लागि तर्जुमा गरिएको यो मौद्रिक नीति पनि समष्टिगत माग पक्षबाट सृजना हुने मुद्रास्फीतिलाई नियन्त्रण गर्ने, बाह्य क्षेत्र सन्तुलन कायम राख्ने तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ उन्मुख रहेको छ । साथै, दीगो आर्थिक तथा वित्तीय विकासका लागि टेवा पुऱ्याउन समेत उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह गर्ने तथा वित्तीय सेवाको विस्तार र वित्तीय समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्नेतर्फ पनि मौद्रिक नीतिको जोड रहेको छ ।
२. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक रह्यो । खासगरी कृषि उत्पादन वृद्धि भएको तथा सेवा क्षेत्रको वृद्धिदरमा समेत सुधार आएकोले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक वृद्धिदर विगत पाँच वर्षको तुलनामा उच्च रह्यो । तथापि, सरकारले समयमै बजेट जारी गरेपनि पूँजीगत खर्च अपेक्षित रूपले बढ्न नसकेको तथा उर्जा संकट लगायत अन्य संरचनागत समस्याका कारण निजी क्षेत्रको लगानी भने संकुचित रह्यो । समीक्षा वर्षमा मौद्रिक विस्तार अपेक्षित स्तरमै रहेपनि पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यवृद्धि लगायत अन्य आपूर्तिजन्य कारणले मूल्य वृद्धिदर लक्षित स्तरभन्दा केही माथि रह्यो भने उच्च आयात एवम् न्यून निर्यात वृद्धिका कारण व्यापार घाटा फराकिलो हुने क्रम यथावत् रह्यो । तथापि, विप्रेषण आप्रवाह एवम् वैदेशिक सहायता रकम उल्लेख्य रूपमा भित्रिएकोले बाह्य क्षेत्र अन्तर्गत चालू खाता बचत रहनुको साथै शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रूपमा कायम रहन सक्यो ।
३. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उल्लेख्य वृद्धिका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहको तुलनामा निक्षेप परिचालनमा तीव्र विस्तार भएकोले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको स्थिति रहिरह्यो । उच्च तरलताको पृष्ठभूमिमा दोस्रो संविधानसभाको चुनावपछि शेयर कारोबार र मूल्य बढ्न थाल्यो भने घरजग्गा कारोबारमा पनि वृद्धि हुन थाल्यो । आर्थिक वर्षको शुरुका केही महिनाहरूमा कमजोर हुँदै गएको नेपाली रुपैयाँको अमेरिकी डलर लगायतका परिवर्त्य मुद्रासँगको विनिमयदर पछिल्लो समयमा स्थिर रह्यो ।
४. दोस्रो संविधानसभाको निर्वाचनपश्चात् आर्थिक क्षेत्रमा आएको गतिशिलतासँगै लगानीको वातावरणमा पनि सुधार हुने देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को लागि सरकारी बजेट समयमै आएकोले भौतिक पूर्वाधार विकास एवम् निजी क्षेत्रको आर्थिक गतिविधि विस्तारमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । फलस्वरूप, कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा केही शिथिलता आइहाले पनि सेवा क्षेत्रका साथै उद्योग क्षेत्रको विस्तार केही उच्च हुन गई समग्र आर्थिक वृद्धि सन्तोषजनक रहने अनुमान छ । विप्रेषण आप्रवाहको विद्यमान वृद्धिदर कायम रहेमा बैंकिङ्ग प्रणालीमा अधिक तरलता हुने र मौद्रिक विस्तार भई आयात तथा मुद्रास्फीतिमा चाप पर्ने र शेयर तथा घरजग्गा जस्ता सम्पत्तिको मूल्य पनि अस्वभाविक बढ्ने सम्भावनाले गर्दा मौद्रिक नीतिलाई कसिलो तुल्याउँदै जानुपर्ने देखिएको छ ।
५. मुलुकको वर्तमान आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषण, अघिल्लो वर्षको मौद्रिक नीतिको समीक्षा (अनुसूची १ र २), आन्तरिक एवम् अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य, मौद्रिक नीतिका विद्यमान चुनौतीहरू लगायत नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को बजेटले निर्दिष्ट गरे अनुरूपका लक्ष्य तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रमुख आधार मानी यो मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ । यस क्रममा नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएशन, वित्त कम्पनी संघ, लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग वाणिज्य महासंघ लगायत अन्य सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावहरूलाई यथासम्भव यो मौद्रिक नीतिमा समेटिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

६. अमेरिका, युरो क्षेत्र, जापान लगायतका विकसित मुलुकहरूमा विगत लामो समयदेखि विद्यमान वित्तीय संकटका प्रतिकूल प्रभावहरू अन्त्य भई सन् २०१४/१५ मा यी मुलुकहरूको अर्थतन्त्रमा सुधार हुने अपेक्षा गरिएको छ । तथापि, न्यून मूल्य वृद्धिदरका कारण युरो क्षेत्रमा सम्भावित मन्दीको जोखिम भने कायमै

रहेको छ । विकसित मुलुकहरूको अर्थतन्त्रमा देखिएको सुधारसँगै उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक गतिविधिमा विस्तार हुनुका साथै विश्व व्यापारको आयतन समेत फराकिलो हुँदै गएको छ । विकसित मुलुकहरूको बाह्य मागमा आएको सुधारको कारण त्यसबाट विकासशील एवम् उदीयमान मुलुकहरूको अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव परेतापनि अमेरिकी फेडरल रिजर्व बैंकले शुरु गरेको सम्पत्ति खरिद (Asset Purchase) को मात्रालाई घटाउने (Tapering) नीतिको असरले गर्दा अन्तर्राष्ट्रिय वित्त बजारमा ब्याजदर वृद्धि भई उदीयमान मुलुकहरूबाट पूँजी बाहिरिन गई तिनीहरूको मुद्रा अवमूल्यन हुने सम्भावना देखिन्छ ।

७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषद्वारा सन् २०१४ को अप्रिलमा जारी गरिएको World Economic Outlook अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ मा ३.६ प्रतिशत र सन् २०१५ मा ३.९ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण रहेको छ । कोषका अनुसार सन् २०१४ मा अमेरिकी अर्थतन्त्र २.८ प्रतिशतले र युरो क्षेत्रको अर्थतन्त्र १.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ भने उदीयमान तथा विकासशील देशहरूको अर्थतन्त्र ४.९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । त्यसैगरी, सन् २०१३ मा क्रमशः ४.४ प्रतिशत र ७.७ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गरेका छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनको अर्थतन्त्र सन् २०१४ मा क्रमशः ५.४ प्रतिशत र ७.५ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको अनुमान छ ।
८. आर्थिक मन्दीको प्रभावबाट विस्तारै मुक्त हुँदै गेटापनि विकसित मुलुकहरूको समष्टिगत आन्तरिक मागको अवस्था अझैपनि कमजोर रहेकोले विश्वको मुद्रास्फीतिमा कम चाप पर्ने देखिन्छ । खासगरी युरो क्षेत्रको मूल्यवृद्धि लक्षित स्तरभन्दा न्यून रहेको कारण विश्वको समग्र मुद्रास्फीति दरमा संकुचनकारी प्रभाव पर्ने देखिन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषका अनुसार सन् २०१३ मा विकसित मुलुकहरूको मुद्रास्फीति दर १.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१४ मा १.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यसैगरी, उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको मुद्रास्फीति दर सन् २०१३ मा ५.८ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१४ मा ५.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । कोषका अनुसार सन् २०१३ मा २.६ प्रतिशत रहेको चीनको मुद्रास्फीति दर सन् २०१४ मा ३.० प्रतिशत रहने अनुमान छ भने भारतको मुद्रास्फीति दर सन् २०१३ मा ९.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१४ मा ८.० प्रतिशत कायम हुने अनुमान छ । भारतमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दरलाई नियन्त्रण गर्दै सन् २०१५ जनवरीसम्ममा ८ प्रतिशतमा र त्यसपछि एक वर्षभित्रमा ६ प्रतिशतमा सीमित गर्ने भारतीय रिजर्व बैंकको लक्ष्य रहेको छ । तथापि, भारतमा खाद्यान्नको मूल्यवृद्धि अझै उच्च रहेको, रेल भाडामा वृद्धि गरिएको, एलनिनो (EL Nino) को प्रभावले गर्दा मनसुनी वर्षा कम भई कृषि उत्पादनमा कमी आउने र इराकमा आन्तरिक द्वन्द्व बढ्ने क्रममा रहेकोले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढ्ने सम्भावनाका कारण मुद्रास्फीतिलाई लक्षित सीमामा राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुने देखिन्छ । भारतमा हुने मूल्य वृद्धिको असर आयातमार्फत नेपाली उपभोक्तालाई पनि पर्न सक्ने जोखिम छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा खासगरी मौसमी अनुकूलताको कारण कृषि उत्पादनमा विस्तार हुनुका साथै शान्तिसुरक्षा एवम् श्रम सम्बन्धमा आएको सुधारका कारण गैर-कृषि क्षेत्र समेत सुधारोन्मुख रहेकोले कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर अघिल्ला वर्षहरूको तुलनामा उच्च रहेको छ । समीक्षा वर्षमा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ५.२ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ५.५ प्रतिशत रहेको केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ३.५ प्रतिशत र ३.९ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा वर्षमा कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः ४.७ प्रतिशत र ५.३ प्रतिशत रहेको अनुमान छ, जुन अघिल्लो वर्ष क्रमशः १.१ प्रतिशत र ४.६ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा वर्षमा गैर-कृषि क्षेत्र अन्तर्गत उद्योग क्षेत्र २.७ प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । अघिल्लो वर्ष उद्योग क्षेत्र २.५ प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र ५.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
१०. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनामा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित औसत मुद्रास्फीति दर ९.१ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो मुद्रास्फीति दर वार्षिक औसत ९.९ प्रतिशत रहेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ जेठ महिनामा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ९.५ प्रतिशत रहेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा ८.२ प्रतिशत रहेको थियो । यस अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर १२.२ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर ७.० प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः ७.७ प्रतिशत र ८.६ प्रतिशत रहेको थियो । खाद्यान्न समूह अन्तर्गत फलफूल तथा तरकारी, माछा-मासु र अण्डा तथा दूधजन्य वस्तुहरूको मूल्यमा

भएको उच्च वृद्धि, कमजोर आपूर्ति अवस्था, ऊर्जा संकट, परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँग नेपाली मुद्राको अवमूल्यन, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यवृद्धि र भारतीय मुद्रास्फीतिको कारण नेपालको समग्र मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न गएको हो। प्रतिव्यक्ति खर्चयोग्य आय विगत ३ वर्षमा वार्षिक औसत १४.९ प्रतिशतले बढेको तर उत्पादन भने सो अनुरूप वृद्धि नभएको कारणले पनि मुद्रास्फीतिमा चाप परेको छ।

११. २०७१ असार २७ गतेसम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार कुल सरकारी खर्च ९.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३७० अर्ब ७८ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष उक्त खर्च ५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। कुल खर्चमध्ये चालू खर्च रु. २८० अर्ब ३३ करोड, पूँजीगत खर्च रु. ४६ अर्ब ३७ करोड र वित्तीय व्यवस्थातर्फको खर्च रु. ४३ अर्ब ९५ करोड रहेको छ। सरकारको कुल साधन परिचालन अघिल्लो वर्ष १०.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा १९.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३९३ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ। कुल साधनमध्ये राजस्व संकलन १४.० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३३७ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारको खर्च न्यून रही सरकारी बजेट बचतमा रहेकोले २०७१ असार २७ गते नेपाल राष्ट्र बैंकमा नेपाल सरकारको रु. ४९ अर्ब ९३ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको छ।
१२. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनासम्ममा शोधनान्तर स्थिति रु. १०९ अर्ब ५६ करोडले बचतमा रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. ५२ अर्ब ६९ करोडले शोधनान्तर बचतमा रहेको थियो। वस्तु व्यापार घाटा उच्च रहेतापनि सेवा तथा ट्रान्सफरतर्फ उल्लेख्य बचत कायम रहेकोले समीक्षा अवधिमा चालु खाता रु. ७७ अर्ब ८४ करोडले बचतमा रहेको छ। चालु खाता अन्तर्गतको खुद सेवा आय रु. १९ अर्ब ७३ करोडले बचतमा रहनुका साथै विप्रेषण आप्रवाह २६.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४९० अर्ब ९५ करोड पुगेको छ। यस अवधिमा अमेरिकी डलरमा विप्रेषण आप्रवाह १२.२ प्रतिशतले बढेर ४ अर्ब ९९ करोड पुगेको छ।
१३. समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात १६.९ प्रतिशतले र कुल आयात २७.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। यसमध्ये भारततर्फको निर्यात १७.५ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १५.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने भारत तथा अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः २८.६ प्रतिशत र २३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। निर्यातको तुलनामा आयातको आधार साथै वृद्धिद्वर उच्च रहेको कारण आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनामा व्यापार घाटा रु. ५६३ अर्ब ९७ करोड पुगेको छ भने निर्यात-आयात अनुपात अघिल्लो वर्षको एघार महिनामा १३.७ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा १२.७ प्रतिशतमा सीमित भएको छ।
१४. २०७१ जेठ मसान्तमा विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७० असार मसान्तको रु. ५३३ अर्ब ३० करोडको तुलनामा २१.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६४७ अर्ब ६४ करोड पुगेको छ। अमेरिकी डलरमा यस्तो सञ्चिति २०७० असार मसान्तको ५ अर्ब ६१ करोडको तुलनामा २१.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ जेठ मसान्तमा ६ अर्ब ७९ करोड पुगेको छ। चालु आर्थिक वर्षको जेठ महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा विद्यमान विदेशी विनिमय सञ्चिति करिब ११.२ महिनाको वस्तु आयात र करिब ९.८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ।
१५. भारतीय रुपैयाँसँगको स्थिर विनिमयदरका कारण आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को शुरुका केही महिनासम्म नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलर लगायतका परिवर्त्य विदेशी मुद्रासँग कमजोर हुँदै गएतापनि पछिल्लो समयमा विनिमयदरमा स्थिरता कायम भएको छ। २०७० असार मसान्तको तुलनामा २०७१ असार मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ०.९ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ६.७ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो। २०७१ असार मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको विनिमय दर रु. ९५.९० पुगेको छ। २०७० असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. ९५.०० रहेको थियो।

वित्तीय बजार

१६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभ्ने/गाभिने क्रममा भएको वृद्धिसँगै तिनीहरुको संख्यामा केही कमी आएतापनि त्यस्ता संस्थाहरुको सञ्जालमा भएको विस्तारले वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि हुँदै गएको छ। २०७० असारसम्ममा वाणिज्य बैंकहरु ("क" वर्ग) ३१, विकास बैंकहरु ("ख" वर्ग) ८६, वित्त कम्पनीहरु ("ग" वर्ग) ५९ र लघुवित्त संस्था ("घ" वर्ग) ३१ गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कुल संख्या २०७ रहेकोमा २०७१ असारसम्ममा "क" वर्गका ३०, "ख" वर्गका ८४, "ग" वर्गका ५३ र "घ" वर्गका ३७ गरी

- कुल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या २०४ रहेको छ । त्यसैगरी, २०७० असारसम्ममा “क” वर्गका बैंकहरूको शाखा संख्या १४८६, “ख” वर्गका बैंकहरूको ७६४, “ग” वर्गका कम्पनीहरूको २४२ तथा “घ” वर्गका संस्थाहरूको शाखा संख्या ६३४ गरी कुल शाखा संख्या ३१२६ रहेकोमा २०७१ असारसम्ममा “क” वर्गका बैंकहरूको शाखा संख्या १५४७, “ख” वर्गका बैंकहरूको ८१८, “ग” वर्गका कम्पनीहरूको २३९ तथा “घ” वर्गका संस्थाहरूको शाखा संख्या ८२६ गरी कुल शाखा संख्या ३४३० पुगेको छ । यस अनुसार प्रति बैंक तथा वित्तीय संस्था शाखाबाट औसतमा करिब ७,७२४ जनाले सेवा प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ । २०७० असार मसान्तसम्ममा यस्तो अनुपात ८,४७५ थियो । २०७० जेठ मसान्तसम्ममा “क” “ख” र “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूमा निक्षेप खाता संख्या करिब १ करोड २५ लाख १५ हजार तथा ऋणी संख्या करिब ९ लाख १९ हजार रहेको छ ।
१७. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को शुरुदेखि नै बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको अवस्था विद्यमान रहेकोले अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून स्तरमा कायम रहेका छन् । २०७० असारमा १.१९ प्रतिशत रहेको ९१ दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर २०७१ असारमा ०.०२ प्रतिशतमा भरेको छ । त्यसैगरी, २०७० असारमा ०.८६ प्रतिशत रहेको वाणिज्य बैंकहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०७१ असारमा ०.१६ प्रतिशत कायम भएको छ । अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०७० असारमा ५.०३ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ असार महिनामा २.४० कायम भएको छ । २०७१ असार महिनामा रिभर्स रिपोको भारित औसत ब्याजदर भने ०.०२ प्रतिशत रहेको छ ।
१८. कर्जाको ब्याजदरलाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाई कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तरलाई समेत न्यून गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६९/७० देखि आधार ब्याजदरको अवधारणा अवलम्बन गरिएको थियो । यस्तो आधार ब्याजदर क्रमशः घट्दै गएको छ । २०७१ जेठ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको आधार ब्याजदर न्यूनतम ५.२२ प्रतिशत र अधिकतम ११.३३ प्रतिशत रही औसत आधार ब्याजदर ८.२३ प्रतिशत कायम रहेको छ । यस्तो आधार ब्याजदर २०७० असार महिनामा ९.८३ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, २०७१ जेठमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ४.२२ प्रतिशत र कर्जाको भारित औसत ब्याजदर १०.८१ प्रतिशत रही ब्याजदर अन्तर ६.५९ प्रतिशत कायम भएको छ । यस्तो ब्याजदर अन्तर २०७० असारमा ६.८४ प्रतिशत रहेको थियो ।
१९. २०७० असारसम्ममा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २२७ रहेकोमा २०७१ जेठ मसान्तमा यस्तो संख्या २३९ पुगेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये २०६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था (बीमा कम्पनी समेत) रहेका छन् भने १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन उद्योग, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक संस्था, ५ वटा जलविद्युत् कम्पनी र २ वटा अन्य समूहका रहेका छन् । दोस्रो संविधानसभाको निर्वाचन पछि लगानीकर्ताहरूमा देखिएको उत्साह, बजारमा तरलताको सहज अवस्था एवम् घट्दो ब्याजदरका कारण २०७० असार मसान्तमा ५१८.३ रहेको नेप्से परिसूचक २०७१ असार मसान्तमा विन्दुगत आधारमा ९९.९ प्रतिशतले बढेर १०३६.१ पुगेको छ ।
२०. धितोपत्रको बजार पूँजीकरण वार्षिक विन्दुगत आधारमा ८८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ जेठ मसान्तमा रु. ९२२ अर्ब ८३ करोड कायम भएको छ । २०७१ जेठ मसान्तमा कायम बजार पूँजीकरणको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४७.९ प्रतिशत रहेको छ । २०७० जेठ मसान्तमा यस्तो अनुपात २८.९ प्रतिशत रहेको थियो । २०७१ जेठ मसान्तमा कायम रहेको बजार पूँजीकरणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू (बीमा कम्पनीहरू सहित) को अंश ७५.८ प्रतिशत रहेको छ भने उत्पादन तथा प्रशोधन क्षेत्रको २.२ प्रतिशत, होटलहरूको २.७ प्रतिशत, व्यापारिक संस्थाहरूको ०.१ प्रतिशत, जलविद्युत् क्षेत्रको ८.६ प्रतिशत र अन्यको १०.६ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २०७० जेठको १२५ अर्ब ९७ करोडको तुलनामा १५.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७१ जेठ मसान्तसम्ममा १४५ अर्ब ३५ करोड पुगेको छ ।
२१. सहकारी विभागको तथ्याङ्क अनुसार २०७१ जेठ मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या १२,९८३ पुगेको छ । यी संस्थाहरूले कुल रु. १२२ अर्ब ३३ करोड बचत परिचालन गरी रु. ११९ अर्ब ३६ करोड ऋण लगानी गरेका छन् । बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको कारोबारको अनुगमनमा प्रभावकारिता ल्याउन तथा सहकारी संस्थाहरूमा सुशासन कायम गर्नको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले सहकारी विभागलाई प्राविधिक सहयोग दिँदै आएको छ । २०७१ जेठ महिनासम्ममा काठमाडौं लगायतका अन्य प्रमुख शहरहरूमा संचालित ठूलो कारोबार गर्ने बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूमध्ये ४१८ वटा

- संस्थाहरुको सघन अनुगमनको काम सम्पन्न भएको छ । यसमध्ये उपत्यकाभित्र २२३ र उपत्यका बाहिरका शहरहरुमा १९५ बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरु रहेका छन् ।
२२. साना तथा मझौला निक्षेपकर्ताहरुको बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा रहेको निक्षेपको सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा सर्वसाधारणको विश्वासनीयता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले दुई लाख रुपैयाँसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गर्ने व्यवस्था अनुरूप २०७१ जेठ मसान्तसम्ममा १७७ बैंक तथा वित्तीय संस्थामार्फत् ९७ लाख ८२ हजार निक्षेपकर्ताको रु. २५२ अर्ब ७६ करोडको निक्षेप सुरक्षण भएको छ ।
२३. २०७१ बैशाखमा वाणिज्य बैंकहरुको कर्जा-निक्षेप (पूँजीकोष सहित) अनुपात ७३.५० प्रतिशत पुगेको छ । २०७० असारमा यस्तो अनुपात ६८.० प्रतिशत रहेको थियो । विकास बैंकहरुको कर्जा-निक्षेप (पूँजीकोष सहित) अनुपात २०७० असारको ७१.१० प्रतिशतको तुलनामा २०७१ बैशाखमा ७१.८ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, वित्त कम्पनीहरुको कर्जा-निक्षेप (पूँजीकोष सहित) अनुपात २०७० असारमा ८१.५० प्रतिशत रहेकोमा २०७१ बैशाखमा ७७.९० प्रतिशत रहेको छ ।
२४. वाणिज्य बैंकहरुको निष्क्रिय कर्जाको अनुपात २०७० चैतमा ३.०४ प्रतिशत पुगेको छ । २०७० असारमा यस्तो अनुपात २.५६ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, विकास बैंकहरुको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७० असारको ४.५५ प्रतिशतबाट बढेर २०७० चैतमा ५.६५ प्रतिशत पुगेको छ भने वित्त कम्पनीहरुको यस्तो अनुपात २०७० असारमा १६.० प्रतिशत रहेकोमा २०७० चैतमा समेत यथावत् रहेको छ ।
२५. सरकारी स्वामित्वका बैंकहरुमध्ये नेपाल बैंक लि. को निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा केही सुधार आएपनि कृषि विकास बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को यस्तो कर्जा अनुपात केही बढेको छ । २०७० असारमा नेपाल बैंक लि., राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. र कृषि विकास बैंक लि. को निष्क्रिय कर्जाको अनुपात क्रमशः ४.५३ प्रतिशत, ५.३१ प्रतिशत र ५.७२ प्रतिशत रहेकोमा उक्त अनुपात २०७० चैतमा क्रमशः ५.१४ प्रतिशत, ४.७७ प्रतिशत र ६.४३ प्रतिशत पुगेको छ ।
२६. वित्तीय स्थायित्वलाई सुदृढ गर्नका लागि लागू गरिएको मर्जर सम्बन्धी नीतिअनुरूप आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा २३ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले एक-आपसमा मर्ज भई ९ वटा संस्था बन्नको लागि अन्तिम स्वीकृति प्राप्त गरिसकेका छन् भने ४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई मर्ज हुन सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक-आपसमा गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी नियमावली, २०६८ जारी भएपछि कुल ६४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु गाभिएर २५ संस्था बनेका छन् । विगतमा घरजग्गामा प्रवाहित कर्जा सम्बन्धमा जारी गरिएको निर्देशनले वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न सकारात्मक असर पारेको छ भने उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढ्न गई उत्पादन वृद्धिमा सहयोग पुग्दै गएको छ ।
२७. वित्तीय प्रणालीको सुदृढीकरणको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ एवम् बैकिङ कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ लाई समय सापेक्ष बनाउन उक्त ऐनहरुको मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पठाइएको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को संशोधनका लागि मस्यौदा तयार भई नेपाल सरकारमा पठाउने क्रममा रहेको छ ।

मौद्रिक स्थिति

२८. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा उल्लेख्य रूपमा शोधनान्तर बचत भएको कारण मौद्रिक विस्तार अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रह्यो । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्राप्रदाय १०.७ प्रतिशतले मात्र वृद्धि भएको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ जेठ मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदाय १९.४ प्रतिशतले बढेकोले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को अन्त्यसम्ममा सो वृद्धिदर लक्ष्यकै हाराहारीमा रहने अनुमान छ ।
२९. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको १०.९ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १६.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा १९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।
३०. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निक्षेप अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ९.८ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा १२.५ प्रतिशत (रु. १४८ अर्ब २३ करोड) ले वृद्धि भई २०७० जेठ

मसान्तमा रु. १३३६ अर्ब ३२ करोड पुगेको छ। यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप १२.० प्रतिशतले, विकास बैंकहरूको २०.३ प्रतिशतले र वित्त कम्पनीहरूको ४.८ प्रतिशतले बढेको छ। विप्रेषण आप्रवाह लगायत पछिल्लो महिनाहरूमा सरकारी खर्चमा भएको वृद्धिको कारण आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को अन्त्यसम्ममा निक्षेप वृद्धिदर १९.१ प्रतिशत पुगेको अनुमान छ।

३१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कृषि, उत्पादन, निर्माण, ऊर्जा लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाह भएको कर्जा तथा लगानी विस्तार हुँदै गएको छ। आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को एघार महिनासम्ममा कृषि क्षेत्रतर्फ २४.४ प्रतिशतले, औद्योगिक उत्पादनमूलक क्षेत्रतर्फ १५.८ प्रतिशतले, निर्माण क्षेत्रतर्फ २१.६ प्रतिशतले तथा थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ १९.७ प्रतिशतले कर्जामा वृद्धि भएको छ। त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा यातायात, संचार तथा सार्वजनिक क्षेत्रतर्फ ६.५ प्रतिशतले कर्जाको विस्तार भएको छ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल कर्जामा कृषि (कृषि कर्जाको नयाँ परिभाषा अनुसार) तथा ऊर्जा क्षेत्रको हिस्सा क्रमशः ६.१६ प्रतिशत र २.१३ प्रतिशत पुगेको छ। त्यसैगरी, शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जाको परिमाण बढ्ने प्रवृत्तिमा रहेको छ। २०७० असारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट शेयरको धितोमा रु. १२ अर्ब ९३ करोड कर्जा प्रवाह भएकोमा २०७१ जेठमा उक्त कर्जा रु. १६ अर्ब ८१ करोड पुगेको छ।

तरलता व्यवस्थापन

३२. विप्रेषण आप्रवाह एवम् खुद सेवा आयमा भएको उल्लेख्य विस्तारका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालनमा भएको वृद्धिको तुलनामा कर्जा लगानी विस्तार हुन नसकेकोले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को शुरुदेखि नै बैंकिङ्ग प्रणालीमा अधिक तरलताको स्थिति विद्यमान रह्यो। यस अवस्थामा अल्पकालीन ब्याजदरहरू न्यून विन्दुमा रहेकोले मौद्रिक विस्तारका कारण मुद्रास्फीतिमा चाप पर्नसक्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको अधिक तरलतालाई खुला बजार कारोबारमार्फत प्रशोचन गरिएको छ। खुला बजार कारोबारलाई उद्देश्यमूलक ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक, खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।
३३. तरलता व्यवस्थापनको माध्यमबाट मौद्रिक योगाङ्क एवम् ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा कायम राख्ने उद्देश्यले यस बैंकले खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक नीतिको एक प्रमुख उपकरणको रूपमा उपयोग गर्दै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा पटक-पटक गरी ७ देखि १४ दिनसम्मको रिभर्स रिपोमार्फत रु. ६०२ अर्ब ५० करोड र सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोड गरी कुल रु. ६११ अर्ब तरलता प्रशोचन गरिएको छ। अघिल्लो वर्ष रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरिएको थियो।
३४. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को शुरुदेखि नै बैंकिङ्ग प्रणालीमा तरलताको अवस्था अधिक रहेकोले यस अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकबाट प्रदान गरिने स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छैनन्। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अन्तर-बैंक कारोबारमार्फत अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गर्दै आएका छन्। आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु. २०० अर्ब ७६ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् भने अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. १७१ अर्ब ६ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्।
३५. विनिमयदरमा स्थिरता कायम गर्न तथा बैंकिङ्ग क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापन गर्न यस बैंकद्वारा आवश्यकता अनुसार विदेशी विनिमय खरिद-बिक्री गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ। यसै क्रममा आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब ५२ करोड खुद खरिद गरी रु. ३४३ अर्ब ४६ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्ष वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब २२ करोड खुद खरिद गरी रु. २८५ अर्ब ३ करोड खुद तरलता प्रवाह भएको थियो। त्यसैगरी, समीक्षा वर्षमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब १४ करोड बिक्री गरी रु. ३०७ अर्ब ९८ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद गरिएको छ। अघिल्लो वर्ष अमेरिकी डलर ३ अर्ब १२ करोड बिक्री गरी रु. २७४ अर्ब ४४ करोड बराबरको भारतीय रुपैयाँ खरिद गरिएको थियो।
३६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लगानीयोग्य कोषमा आउने कमीका कारण कर्जा प्रवाहमा समस्या नपरोस् तथा कम लागतमा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा लगानी विस्तारका माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिमा प्रत्यक्ष योगदान पुगोस् भन्ने अभिप्रायले यस बैंकबाट सहूलियतपूर्ण दरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको कारण यस्तो पुनरकर्जाको उपयोगमा वृद्धि हुँदै गएको छ। आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा असल कर्जाको धितोमा यस बैंकबाट रु. ४ अर्ब ५३ करोडको साधारण पुनरकर्जा तथा रु. २ अर्ब ९३

करोडको निर्यात पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरिएको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षमा साधारण तथा निर्यात पुनरकर्जा सुविधा अन्तरगत क्रमशः रु. २ अर्ब ७४ करोड र रु. ७१ करोड ३६ लाख प्रदान गरिएको थियो ।

आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

३७. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को लागि मौद्रिक नीतिले सम्बोधन गर्नुपर्ने प्रमुख विषयहरूमा अधिक तरलताको व्यवस्थापन गर्दै मूल्य स्थिरता कायम राख्ने, उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तार गर्ने, वित्तीय स्थायित्व कायम राख्ने र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्ने जस्ता चुनौतीहरू प्रमुख रहेका छन् । उपरोक्त चुनौतीहरूलाई सामना गर्नेगरी यो मौद्रिक नीतिमा उपयुक्त मौद्रिक एवम् वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमहरू तय गरिएका छन् ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

३८. बैकिङ्ग क्षेत्रमा लामो समयसम्म उच्च तरलताको अवस्था विद्यमान रहिरहेको र यसले मूल्य, बाह्य क्षेत्र एवम् वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा नकारात्मक असर पार्न सक्ने सम्भावनालाई ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई केही कसिलो तुल्याइएको छ । तापनि, आर्थिक वर्ष २०७१/७२ का लागि परिलक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न बैकिङ्ग क्षेत्रबाट यथेष्ट कर्जा प्रवाह हुनसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

३९. विप्रेषण आप्रवाह लगायत आर्थिक गतिविधिमा हुने विस्तारका कारण समग्र माग वृद्धि हुने, भारतमा मूल्यवृद्धि उच्च रहने, खाडी मुलुकमा विद्यमान समस्याले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य बढ्ने र आन्तरिक आपूर्तिजन्य अवरोधहरू सुधार हुन बाँकी नै रहेको जस्ता अवस्थाहरूले मुद्रास्फीति दरलाई न्यून स्तरमा राख्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । बढ्दो विप्रेषणको कारण खर्चयोग्य आयमा हुने वृद्धि र तदनुरूप आपूर्ति नबढ्ने स्थितिमा अल्पकालीन रूपमा माग पक्षलाई नै व्यवस्थित गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान छ । तसर्थ, मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित सीमाभित्र राखी माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा थप चाप पर्न नदिनेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहनेछ ।

४०. बैकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान उच्च तरलताका कारण अल्पकालीन ब्याजदरहरू ज्यादै तल भरेको अवस्था छ । यसले गर्दा शेयर बजार र घरजग्गा कारोबारतर्फ कर्जा प्रवाह बढेर सम्पत्तिको मूल्य (Asset Price) मा अस्वभाविक वृद्धि हुने र वित्तीय स्थायित्व जोखिममा पर्ने सम्भावनालाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा केही कसिलो तुल्याइएको छ ।

४१. नेपाली अर्थतन्त्रको न्यून आर्थिक वृद्धिदरलाई ध्यानमा राखी उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा लगानी विस्तार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई अभिप्रेरित गर्नुका साथै वित्तीय साक्षरताको माध्यमबाट कर्जाको माग तथा उपयोग पक्षलाई समेत सुदृढ गर्नेतर्फ पनि मौद्रिक नीति केन्द्रित रहनेछ ।

४२. मौद्रिक नीति कार्यान्वयन माध्यमको रूपमा रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको सुदृढीकरण गर्दै समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्न पनि प्रस्तुत मौद्रिक नीति परिलक्षित रहेको छ । यसका अतिरिक्त वित्तीय पहुँच अभिवृद्धितर्फ पनि ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

४३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दरलाई वार्षिक औसत ८ प्रतिशत कायम राखी कमिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने र नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित ६ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउन आवश्यक मौद्रिक तरलता व्यवस्थापन गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ ।

४४. मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा अनुरूप मौद्रिक क्षेत्रबाट मूल्यमा चाप पर्न नदिन र परिलक्षित आर्थिक वृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउन मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १६ प्रतिशतको हाराहारीमा कायम राखिनेछ ।

४५. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को लागि प्रक्षेपित आर्थिक वृद्धिदर तथा मुद्रास्फीति दरको आधारमा सृजना हुनसक्ने समग्र मागको अवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १८ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ ।

मौद्रिक नीतिको संचालन उपकरण

४६. मौद्रिक नीतिले अवलम्बन गरेको कार्यदिशा बमोजिम आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य हासिल हुनेगरी मौद्रिक नीतिका संचालन उपकरणहरू चयन गरिएका छन्। मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी तुल्याउन बैंक तथा वित्तीय क्षेत्र, लघुवित्त र विदेशी विनिमय सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू पनि यस मौद्रिक नीतिमा समावेश गरिएका छन्।
४७. उल्लेखनीय विप्रेषण आप्रवाहका कारण सृजित अधिक तरलतालाई व्यवस्थित गर्दै मौद्रिक नीतिलाई केही कसिलो तुल्याउने प्रयोजनले यस आर्थिक वर्षको लागि बैंकहरूले कायम गर्नुपर्ने अनिवार्य नगद मौज्जात अनुपात बढाउने, बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रा सञ्चितिको केही अंश विदेशमा नै लगानी गर्न छुट दिने, खुला बजार कारोबारलाई बढी क्रियाशील तुल्याउने र त्यसका लागि थप वित्तीय उपकरणहरू जारी गर्ने कार्यक्रम अधि बढाइएको छ।
४८. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ देखि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपातलाई “क” वर्गको लागि ६.० प्रतिशत, “ख” वर्गको लागि ५.० प्रतिशत र “ग” वर्गको लागि ४.० प्रतिशत कायम गरिएको छ।
४९. अन्तिम ऋणदाता सुविधा तथा सुरक्षणपत्रहरूको डिष्काउण्ट गर्ने प्रयोजनको लागि लागू हुने बैंकदरलाई ८ प्रतिशतमा यथावत् कायम राखिएको छ।
५०. कृषि, जलविद्युत्, पशुपंक्षी एवम् मत्स्यपालन व्यवसाय र तोकिएका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रको लागि कायम रहेको पुनरकर्जा दर ५.० प्रतिशतबाट घटाएर ४.० प्रतिशत कायम गरिनेछ। विद्यमान अन्य पुनरकर्जा दरहरू भने यथावत् राखिएको छ।
५१. नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७१/७२ बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएबमोजिम पशुपंक्षी पालन, जडिवुटी, तरकारी र फलफूल खेती, दुग्ध व्यवसाय, मत्स्यपालन, च्याउखेती, कृषि भण्डारण, शीत भण्डारण, पशु बधशाला एवम् मासुजन्य व्यवसायको लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट ६.० प्रतिशत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ। यस्तो कर्जा प्रवाहका लागि साधनको आवश्यकता भएमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पुनरकर्जा उपलब्ध गराइने छ।
५२. मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा रहेको खुला बजार कारोबारलाई उद्देश्यमूलक र पारदर्शी ढंगले संचालन गर्न “नेपाल राष्ट्र बैंक, खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१” को तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। उक्त विनियमावलीमा नयाँ व्यवस्था गरिएका (क) नियमित, (ख) आकस्मिक र (ग) संरचनात्मक खुला बजार कारोबारहरूलाई आवश्यकतानुसार क्रमशः कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ।
५३. वित्तीय बजारमा देखिने साधारण प्रकृतिको न्यून/अधिक तरलतालाई व्यवस्थापन गर्न नियमित खुला बजार कारोबार सात दिनका लागि गरिनेछ। वित्तीय बजारमा न्यून तरलता हुँदा रिपो र अधिक तरलता हुँदा रिभर्स रिपो उपकरण प्रयोग गरी तरलता व्यवस्थापन गरिनेछ।
५४. मौद्रिक तरलतामा अल्पकालमा नै ठूलो फेरबदल आई अल्पकालीन ब्याजदरमा उल्लेख्य उतार-चढाव आउने तथा वित्तीय बजार अस्थिर हुने देखिएमा हप्ताको कुनै पनि दिन आकस्मिक खुला बजार कारोबार (Fine Tuning Operation) गरिनेछ। बढीमा तीन महिनासम्मको लागि गरिने यो आकस्मिक खुला बजार कारोबारको लागि रिपो/रिभर्स रिपो तथा बोलकबोलको माध्यमबाट ब्याज दिने गरी निक्षेप संकलन गर्ने उपकरणहरू प्रयोग गरिनेछ।
५५. दीर्घकालीन प्रकृतिको तरलता व्यवस्थापन गर्न र मौद्रिक नीतिको कार्यदिशाको संकेत दिन आवश्यकता अनुसार संरचनात्मक खुला बजार कारोबार गरिनेछ। संरचनात्मक खुला बजार कारोबारको लागि सोभै खरिद/बिक्री बोलकबोल र आवश्यकतानुसार बढीमा ६ महिनासम्मको लागि रिपो/रिभर्स रिपो बोलकबोल उपकरण प्रयोग गरिनेछ। यसका अतिरिक्त आवश्यक परेको खण्डमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र जारी गरिनेछ।
५६. समग्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको बढीमा दुई प्रतिशतको सीमाभित्र रही गरिने नियमित, आकस्मिक तथा संरचनात्मक खुला बजार कारोबारहरूका लागि रिपो, रिभर्स रिपो, सोभै खरिद, सोभै बिक्री तथा निक्षेप संकलन र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र बोलकबोल उपकरणहरूको प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ।

५७. सोभै बिक्री, सोभै खरिद, रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार कारोबार नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र, नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र तथा यस बैंकले समय-समयमा तोकेका अन्य सुरक्षणपत्रहरूको आधारमा गरिनेछ ।
५८. यस बैंकको वासलातको आधारमा तयार गरिने तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना प्रतिवेदन एवम् अन्य वित्तीय सूचकहरूले इङ्गित गर्ने बैंकिङ्ग क्षेत्रको समग्र तरलताको स्थितिलाई केन्द्र विन्दु बनाई खुला बजार कारोबार गरिनेछ ।
५९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । त्यसैगरी, अल्पकालिन तरलता व्यवस्थापन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइने स्थायी तरलता सुविधा बैंकदरमा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई पनि निरन्तरता दिइएको छ ।
६०. सरकारी ऋणपत्रहरूको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार कारोबारलाई थप व्यवस्थित गर्न ऋणपत्रको प्राथमिक तथा दोस्रो बजार व्यवस्थापन नियमावली, २०६१ लाई परिमार्जन गरी स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ । साथै, ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रहरूको बोलकबोलका लागि Online Bidding System को व्यवस्था गरिनेछ ।
६१. शेयर बजारमा आउने अनपेक्षित उतार-चढावबाट वित्तीय स्थायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव पर्नसक्ने सम्भावनालाई ध्यानमा राखी शेयरको धितोमा प्रवाह हुने कर्जालाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।
६२. हाल बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको अवस्था विद्यमान रहेको सन्दर्भमा तरलता व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने हेतुले विदेशी मुद्रा कारोबार गर्न अनुमतिप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो विदेशी मुद्रा संचितिको निश्चित अंश विदेशी वित्तीय उपकरणमा लगानी गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
६३. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो विदेशी विनिमय संचितिको मौज्जातबाट आफ्नो दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी उक्त मौज्जातमा रहेको रकमको बढीमा ४० प्रतिशतसम्म २ वर्ष अवधिसम्मको कल डिपोजिट, सर्टिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य सुरक्षित उपकरणहरूमा लगानी गर्नसक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

६४. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमहरू वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न र वित्तीय पहुँच एवम् समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्न परिलक्षित हुनेछन् । वित्तीय क्षेत्रको समग्र विकास र स्थिरताको लागि वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तर्जुमा हुने क्रममा रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा उक्त रणनीति तयार पारी कार्यान्वयन शुरु गरिनेछ ।
६५. भुक्तानी तथा फछ्यौट प्रणाली वित्तीय स्थायित्वको एउटा पूर्वाधारको रूपमा रहेको परिप्रेक्ष्यमा मुलुकको भुक्तानी तथा फछ्यौट प्रणालीलाई Real Time Gross Settlement (RTGS) तर्फ लैजाने क्रममा इलेक्ट्रोनिक बैंकिङ्ग सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था भइसकेको छ । यस सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा Payment System Development Strategy जारी भएपछि RTGS कार्यान्वयनमा आउने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, भुक्तानी तथा फछ्यौट ऐन तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
६६. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिन आवश्यक IT Platform को विकास गरी IT Gateway को व्यवस्था गरिनेछ भने सूचना प्रविधि प्रणालीसँग आउने कारोबारगत जोखिम कम गर्न थप व्यवस्था गरिनेछ ।
६७. संरचनागत सुधारको क्रममा रहेको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पूँजीकोष आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा तोकिएको अनुपात कायम हुने गरी उक्त बैंकलाई सरकारी क्षेत्रको एउटा सवल बैंकको रूपमा विकसित गर्दै लगिनेछ ।
६८. नेपाल राष्ट्र बैंकको व्यवस्थापनमा रही संरचनागत सुधारको क्रममा रहेको नेपाल बैंक लिमिटेडको पूँजीकोषलाई आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा तोकिएको अनुपातमा कायम हुने गरी सो बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणबाट हटाइने छ ।
६९. द्वन्द्वका बेला बन्द गरिएका बैंकका शाखाहरू यसै आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा पुनर्स्थापना गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

७०. वित्तीय समावेशीकरण एवम् वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्न यस बैंकले अघि सारेका कार्यक्रमहरुसँगै बैंक तथा वित्तीय संस्थाका ग्रामीण शाखाहरुलाई समेत वित्तीय साक्षरता एवम् सचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा प्रोत्साहित गरिनेछ ।
७१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले यस बैंकले तोकेका मापदण्डहरु पूरा गरेको अवस्थामा नयाँ शाखा खोल्ने, शाखा मर्ज गर्ने तथा स्थानान्तरण गर्ने प्रक्रियालाई सरलीकरण गरिनेछ ।
७२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुका संस्थापकहरुको विभिन्न समूहमा वर्गीकरण हुने व्यवस्थाको अन्त्य गरी सबै संस्थापकहरुलाई एकै समूहमा रहने व्यवस्था गरिनेछ ।
७३. वाणिज्य बैंकहरुले २०७२ असार मसान्तसम्ममा आफ्नो कुल कर्जाको २० प्रतिशत कर्जा तोकिएको उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था यथावत् रहेको छ । यस अन्तर्गत कृषि र उर्जा क्षेत्रमा कम्तिमा १२ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई पनि कायमै राखिएको छ । २०७३ असार मसान्तसम्ममा विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुले समेत तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा कुल कर्जाको क्रमशः १५ प्रतिशत र १० प्रतिशत पुऱ्याउने गरी यस बैंकमा पेश गरेको कार्ययोजना कार्यान्वयन गराउन यस्तो कर्जा तोकिए बमोजिमको अनुपातमा पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
७४. वाणिज्य बैंकहरुको लागि बासेल-२ को Advanced Approach लागू गर्ने सन्दर्भमा निश्चित सीमाभन्दा बढीको कर्जा तथा सुविधा स्वीकृत/प्रवाह गर्दा रेटिङ एजेन्सीबाट Credit Rating गर्नुपर्ने व्यवस्था क्रमशः लागू गरिनेछ ।
७५. वाणिज्य बैंकहरुमा बासेल-३ का प्रावधानहरुलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लैजान कार्यतालिका अनुसार पूँजीकोष सम्बन्धी फ्रेमवर्क तयार भइसकेको परिप्रेक्ष्यमा उक्त प्रावधानहरु कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । विद्यमान चुक्ता पूँजी सम्बन्धी व्यवस्थालाई भने हाललाई यथावत् कायम राखिएको छ ।
७६. वाणिज्य बैंकहरुको लागि बासेल-३ मा आधारित तरलता अनुगमन पद्धति लागू गर्न आवश्यक निर्देशन जारी गर्नुको साथै तरलताका आधारमा समेत शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action) लागू गरिनेछ ।
७७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष तथा विश्व बैंकको सहयोगमा हालै सम्पन्न Financial Sector Assessment Program को प्रतिवेदनले औल्याएका कार्यहरुमध्ये वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित कानून तथा नियमनको सुधार गर्ने एवम् वित्तीय संकटको अवस्थामा सोको व्यवस्थापनको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने, संकट निवारण प्रणालीको विकास गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा बैंकिङ प्रणालीमा अवलम्बन गरिएका उत्कृष्ट प्रचलनलाई क्रमशः लागू गर्ने कार्य सम्पन्न गरिनेछ ।
७८. बासेलका आधारभूत सिद्धान्तहरुको स्वमूल्याङ्कन (Self Assessment of Basel Core Principles) अनुसार गरिएको मूल्याङ्कनको आधारमा उक्त सिद्धान्तहरुमध्ये उपयुक्त हुने विषयहरुको कार्यतालिका बनाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
७९. विद्यमान विनिमय अधिकारपत्र ऐन, २०३४ मा समसामयिक संशोधनको लागि सोको मस्यौदा व्यवस्थापिका संसदमा पेश गर्नका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
८०. वित्तीय सेवाका ग्राहक संरक्षण सम्बन्धी आवश्यक नीतिगत व्यवस्था तर्जुमा गर्न वित्तीय सेवाका ग्राहक संरक्षण तथा वित्तीय साक्षरता सम्बन्धी व्यवस्थाको मस्यौदा तयार गरी सरोकारवालाको राय-सुझावका आधारमा वित्तीय सेवाका ग्राहक संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।
८१. वित्तीय प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई एक आपसमा गाभ्ने/गाभिने प्रक्रियालाई निरन्तरता दिँदै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु प्राप्ति (Acquisition) सम्बन्धी विनियमावली, २०७० अनुरूप प्राप्ति (Acquisition) सम्बन्धी कार्यलाई पनि प्रोत्साहित गरिनेछ ।
८२. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ सम्ममा सबै वाणिज्य बैंकहरुमा पूर्ण रुपमा जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण विधि लागू गरिनेछ । साथै, गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षणलाई जोखिममा आधारित पद्धति (Risk Based Supervision Approach) अनुरूप गर्न आवश्यक सूचना प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन सुपरिवेक्षकीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Supervisory Management Information System) स्थापना गर्ने कार्य अघि बढाइने छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको Consolidated Supervision गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।

८३. बैंकहरूमा जोखिम व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ बनाउन जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धमा निर्देशन जारी गरिनेछ र निरीक्षणको क्रममा बैंकहरूले जोखिम व्यवस्थापन एवम् नियन्त्रण (Risk Management and Control) सम्बन्धमा पर्याप्त व्यवस्थाहरू गरे/नगरेको सम्बन्धमा मूल्याङ्कन एवम् विश्लेषण गर्ने पद्धतिको विकास गरिनेछ ।
८४. कर्जा प्रयोजनको लागि बहुबैंकिङ्ग कारोबार (Multiple Banking Transaction) गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गर्न अनुगमन गर्ने पद्धतिको विकास गरिनेछ । साथै, वाणिज्य बैंकहरूबाट चालू पूँजीको लागि ऋण प्रवाह गर्ने पद्धतिलाई सुधार गरी निश्चित मापदण्डका आधारमा त्यस्तो ऋण प्रवाह गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
८५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये लामो समयदेखि एकै व्यक्ति अध्यक्ष, संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत तथा प्रबन्ध संचालक रहेका संस्थाहरूमा संस्थागत सुशासन कमजोर रहेको देखिएकोले त्यस्ता संस्थाहरूमा निक्षेपकर्ताहरूको हित कायम हुन नसकेको अवस्था समेतलाई ध्यानमा राखी कुनै पनि संस्थामा अध्यक्ष, संचालक, प्रबन्ध संचालक, प्रमुख कार्यकारी अधिकृत समेतका पदाधिकारीहरू लगातार दुई पटकभन्दा बढी उक्त पदमा निर्वाचित, मनोनित वा नियुक्त हुन नसक्ने व्यवस्था बैंकहरू आफैले गरी आर्थिक वर्ष २०७१/७२ भित्र यस बैंकलाई जानकारी गराउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
८६. बैंकका लगानीकर्ता/संस्थापक र व्यवसायी/ऋणी बीचको भिन्नता कायम गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्ने क्रममा कुनै बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संचालक तथा प्रमुख कार्यकारी अधिकृतले आफ्नो अधिकांश स्वामित्वको कम्पनी/फर्मको लागि बैंक कर्जा लिन नपाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
८७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका उच्च व्यवस्थापन र संचालकबीच नियन्त्रण र सन्तुलन कायम हुन सकोस् र उच्च व्यवस्थापनमा रहेका कर्मचारी/पदाधिकारीहरूले संस्थालाई पूर्णकालीन सेवा दिन सक्नु भन्ने आशयले आफू कार्यरत संस्थाको चुक्ता पूँजीको एक निश्चित प्रतिशतभन्दा बढी शेयर स्वामित्व हुने व्यक्ति उक्त संस्थाको कार्यकारी पदमा रहन नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
८८. वित्तीय क्षेत्रका संस्थाहरूमा सन् २०१७ सम्ममा International Financial Reporting Standard (IFRS) पूर्ण रूपमा लागू गरिनेछ ।
८९. संस्थागत ऋणीहरूलाई कर्जा प्रदान गर्दा ऋणीहरूको वास्तविक वित्तीय स्थितिको आधारमा मात्र कर्जा स्वीकृति एवम् प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
९०. वाणिज्य बैंकका अतिरिक्त विकास बैंक, वित्त कम्पनी र लघुवित्त संस्थाहरूले समेत कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर र आधार ब्याजदर मासिक रूपमा अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । उक्त ब्याजदर अन्तर र आधार ब्याजदरलाई नियमित रूपमा अनुगमन गरिनेछ । ब्याजदर अन्तरलाई संस्थाको व्यवसायिकता र कार्यकुशलता मापन गर्ने आधार बनाइने छ ।
९१. “क”, “ख” र “ग” वर्गका संस्थाहरूलाई तोकिएको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पुऱ्याउन २०७१ असार मसान्तसम्म समय सीमा दिइएकोमा सो अवधिभित्र तोकिएको चुक्ता पूँजी पुऱ्याउन नसकेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शाखा विस्तार तथा नगद लाभांश वितरणमा रोक लगाउनुको साथै निक्षेप संकलन तथा कर्जा लगानीमा निश्चित सीमा तोकिने छ ।
९२. नयाँ वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरू स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को लागि पनि स्थगित गरिएको छ ।
९३. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण सम्बन्धी आधारभूत रणनीतिक सुधारका क्षेत्रमा नेपालले गरेको प्रगति उल्लेख्य रहेकोले Financial Action Task Force (FATF) ले नेपाललाई जुन २०१४ देखि आफ्नो सार्वजनिक सरोकारको सूची लगायत नियमित अनुगमनबाट हटाए तापनि सम्पत्ति शुद्धीकरण तथा आतंकवादी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी निवारणका लागि थप कार्यहरू गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । यस सन्दर्भमा यस बैंकमा रहेको वित्तीय जानकारी इकाइको क्षमता अभिवृद्धि गर्न goAML Software प्रयोगमा ल्याउने र सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम इकाइ सम्बन्धी विनियमावली तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।

घरेलु तथा साना व्यवसाय

९४. घरेलु तथा साना व्यवसायहरूको विकासका लागि यस क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह वृद्धि गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । यस क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जाको सुरक्षण/बीमा व्यवस्थालाई बढी लचिलो

र प्रभावकारी तुल्याउन सुरक्षण सीमा, सुरक्षण शुल्क र यस्तो कर्जाको लागि जोखिम व्यवस्थामा थप छुट दिन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ। साथै, वाणिज्य बैंकहरूमा रहेका SME Desk लाई Proactive तुल्याई यस क्षेत्रमा सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी तुल्याइने छ।

९५. घरेलु तथा साना व्यवसायहरूलाई प्रोत्साहन गर्न संचालन भइरहेका व्यवसायलाई वार्षिक कारोबारको सामर्थ्यका आधारमा रु. १० लाखसम्म र नयाँ व्यवसाय खोल्न रु. ५ लाखसम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा प्रवाह हुने व्यवस्था गरिनेछ।
९६. नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को बजेटमार्फत नवीन विचार भएका तर लगानीयोग्य पूँजी स्रोत नभएका साना तथा मध्यम व्यवसायी, आविष्कारकर्ता तथा उद्यमीहरूलाई शुरु पूँजी उपलब्ध गराई प्रोत्साहन गर्न एक कोष (Start Up Fund) खडा गर्ने व्यवस्था गरेको सन्दर्भमा उक्त कोषबाट शुरु पूँजी प्राप्त गरी संचालन गरिने उद्यम व्यवसायहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट आवश्यकतानुसार कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ।
९७. बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएका स्थानमा लघुवित्त संस्थाहरूबाट स्वीकारयोग्य धितो लिई समूहमा आवद्ध भएका तथा नभएका सबैलाई लघुउद्यम सञ्चालन गर्न रु. ५ लाखसम्म कर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। उक्त कर्जा सम्बन्धित लघुवित्त संस्थाहरूको कुल कर्जाको एक तिहाइभन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिनेछ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

९८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति कम भई वित्तीय पहुँचको अवस्था कमजोर रहेका क्षेत्रमा अवस्थित सहकारी संस्थाहरूलाई परिचालन गरी ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट थोक कर्जा प्रवाहमा प्राथमिकता दिइनेछ। लघुवित्त संस्थाहरूलाई पनि आवश्यक परेको खण्डमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट थोक कर्जा प्रवाह गरिनेछ।
९९. यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त गरेका गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा “घ” वर्गको लघुवित्त संस्थामा परिणत भइसकेको निर्देशन दिइएको छ। यस प्रक्रियालाई प्रोत्साहित गर्न त्यस्तो संस्थामा रहने संस्थागत शेयर स्वामित्वको सीमा २५ प्रतिशतबाट बढाएर ५१ प्रतिशत गरिएको छ।
१००. वित्तीय पहुँच नपुगेका तोकिएका जिल्लाहरू बाहेक अन्य जिल्लाहरूमा स्थापना हुने लघुवित्त संस्थाहरूको लागि चाहिने चुक्ता पूँजी आर्थिक वर्ष २०७१/७२ देखि वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
१०१. वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका तोकिएका जिल्लाहरूमा “घ” वर्गका लघुवित्त संस्थाहरूले नयाँ शाखा खोल्दा यस बैंकबाट निश्चित अवधिको लागि शून्य व्याजदरमा उपलब्ध गराइने सापटी रु. २० लाखबाट बढाई रु. ३० लाखसम्म कायम गरिनेछ। साथै, यस्ता जिल्लाहरूमा “घ” वर्गका लघुवित्त संस्थाहरूले शाखा विस्तार गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पूर्व स्वीकृत लिनु नपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
१०२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यलाई सामूहिक जमाना प्रदान गरिने कर्जाको सीमा रु. १ लाख ५० हजारबाट वृद्धि गरी रु. २ लाख पुऱ्याइने छ भने धितो लिई प्रदान गरिने लघुउद्यम कर्जाको सीमा रु. ४ लाखबाट वृद्धि गरी रु. ५ लाख कायम गरिनेछ।
१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट महिलाहरूद्वारा प्रवर्द्धित लघुउद्यमको लागि सम्बन्धित परियोजना धितोमा प्रवाह हुने रु. ७ लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिनेछ। साथै, यस्तो कर्जा सुरक्षण गराउने व्यवस्था मिलाइने छ।
१०४. लघुवित्त संस्थाहरू लगायत विपन्न वर्गको कर्जा उपयोग क्षमता अपेक्षित रूपमा विस्तार हुन सकेको छैन। साथै, यस क्षेत्रमा लगानीका लागि लघुवित्त संस्थाहरूमा तत्काल स्रोतको अभाव नदेखिएकोले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट तोकिएका विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा अनुपातलाई हाललाई यथावत् राखिएको छ।
१०५. सर्वसाधारण जनतामा वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न र वित्तीय उपकरणहरूको प्रभावकारी उपयोग गर्न वित्तीय साक्षरता रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ। यसका लागि विद्यार्थीसँग नेपाल राष्ट्र बैंक, साक्षरता सम्बन्धी सामग्री, अन्य जनचेतनामूलक कार्यक्रम, अन्तरक्रिया र सूचना एवम् संचारलाई प्रभावकारी ढंगबाट उपयोग गरिनेछ।

१०६. लघुवित्त संस्थाहरूलाई क्रमशः कर्जा सूचना केन्द्रसँग आवद्ध गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यसबाट लघुवित्त संस्थाहरूबीच कर्जा सूचना आदान-प्रदान गर्न सहज हुनुका साथै कर्जाको दोहोरोपनाको समस्या कम गर्न सहयोग पुग्नेछ ।
१०७. क्षेत्रीय स्तरमा रहेका पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरू मर्ज भई नेपाल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड स्थापना भएको छ । उक्त ग्रामीण विकास बैंकलाई व्यवसायिक रूपमा संचालन गर्दै संस्थागत सुदृढीकरण गर्नको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०८. बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूलाई बलियो सुपरिवेक्षकीय दायराभित्र ल्याई वित्तीय स्थायित्व कायम गर्नका लागि नियामक निकायलाई आवश्यक सहयोग पुऱ्याउन सहकार्य गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१०९. विश्व वित्तीय बजारसँग एकीकृत हुँदै गएको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पूँजी खाता परिवर्त्यताका व्यवस्थाहरू समयानुकूल बनाउन विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन र विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐनको संशोधनका लागि प्रस्तावको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
११०. सुन आयात तथा बिक्री वितरण प्रणालीलाई बजारको अवस्था अनुरूप समय सापेक्ष परिवर्तन गर्दै लगिनेछ । सुन-चाँदी व्यवसायहरूलाई चाहिने कच्चा पदार्थ आपूर्तिलाई सहज गर्नको लागि विद्यमान व्यवस्थालाई परिमार्जन गरिनेछ । सानो मात्रामा पनि सुन खरिद गर्न सकिने र काठमाडौँ उपत्यका बाहिर पनि वाणिज्य बैंकहरूले सुन बिक्री गर्नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१११. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सूचीमा आवश्यकताका आधारमा वस्तुहरू थप गर्दै लैजाने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
११२. विदेशस्थित अस्पतालमा गई औषधोपचार गराउन र आवश्यक औषधि खरिद गर्ने प्रयोजनको लागि नेपाली नागरिकहरूलाई तोकिएको मापदण्ड पूरा गरेको खण्डमा इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले वार्षिक अमेरिकी डलर १० हजारसम्म पाउने गरी सटही सुविधा प्रदान गर्नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११३. चीनसँगको व्यापारमा अभिवृद्धि भएसँगै व्यापार नाकाहरू विस्तार हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा नेपालको रसुवागढी भन्सार विन्दु भई एल.सी. मार्फत पनि सामान आयात गर्नसक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११४. नेपाली ट्राभल/टुर्स कम्पनीहरूले नेपाली नागरिकलाई विदेश भ्रमणका लागि कम्पनी आफैले वा विदेशी एजेन्सीसँग सहकार्य गरी विभिन्न टूर प्याकेज सम्बन्धी सेवा बिक्री गरेमा विजक (Invoice) बमोजिम निश्चित रकमसम्म ट्राभल कम्पनीलाई सटही सुविधा दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११५. भारतबाट मेशिनरी तथा औजारहरू भाडामा ल्याउँदा भुक्तानी गर्नुपर्ने भाडा रकम भा.रु. १० लाखसम्म तोकिएको मापदण्ड अनुरूप वाणिज्य बैंकहरूबाटै सटही सुविधा दिनसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११६. नेपाली नागरिकहरूले आफ्नो पहिचान खुल्ने प्रमाण सहित आफूसँग रहेको नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटहीको लागि इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थामा अनुरोध गरेमा एक पटकमा अमेरिकी डलर १,००० वा सो बराबर हुने अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्रा इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले सटही (खरीद) गर्ने सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ३,००० सम्म पुऱ्याइने छ ।
११७. नेपालका संघ-संस्था तथा कम्पनीहरूले भारतबाट अमेरिकी डलरमा भुक्तानी हुनेगरी Software खरिद गर्दा निश्चित रकमसम्मको Software एल.सी. मार्फत आयात गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
११८. भारतबाट भित्रिने विप्रेषण प्रणालीमा रहेका विद्यमान कठिनाइहरू कुटनैतिक तथा केन्द्रीय बैंकको तहमा समाधान गर्दै भारतबाट विप्रेषण भित्र्याउने कार्यलाई सरल र सहज बनाइने छ ।
११९. विदेशबाट नेपालमा विभिन्न सेवाहरूको भुक्तानी गर्ने प्रयोजनका लागि Online भुक्तानीको प्रचलन बढ्दै गएको सन्दर्भमा सो कारोबारलाई व्यवस्थित गर्न उपयुक्त नीति बनाई लागू गरिनेछ । त्यसैगरी, विदेशी वस्तु वा सेवा Online Purchase गर्ने सुविधा पुऱ्याउने हेतुले डेबिट र क्रेडिट कार्ड जारी गर्ने व्यवस्थालाई खुकुलो गर्नुका साथै वार्षिक २,००० अमेरिकी डलरसम्मको यस्तो खरिद Online मार्फत गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२०. नेपाली वायुसेवा कम्पनीहरूले हवाई जहाजका इन्जिन तथा पार्टपूजा जस्ता सामान विदेशबाट आयात वा मर्मत गरी ल्याउने अवस्थामा सम्बन्धित नियमनकारी निकायको सिफारिसको आधारमा अमेरिकी डलर १ लाखसम्म वाणिज्य बैंकहरूमार्फत अग्रिम भुक्तानी पठाउन सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

१२१. दूरसञ्चार सम्बन्धी सेवा प्रदायक नेपाली कम्पनीहरूले विदेशी कम्पनीहरूसँग सम्झौता गरी सेटेलाइट सेवा भाडामा लिने वा प्रयोग गर्ने गरेको अवस्थामा सम्बन्धित नियमनकारी निकायको सिफारिसमा वार्षिक अमेरिकी डलर १ लाखसम्मको भाडा भुक्तानी वाणिज्य बैंकहरूमार्फत गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२२. नेपालमा कार्यरत INGO हरूले नेपालमा रहेका कार्यालयमार्फत विदेशी मुद्रा प्राप्त गरी नेपाल लगायत अन्य मुलुकका लागि पनि कार्यक्रम संचालन गरेको अवस्थामा विदेशी मुद्रा नेपाल भित्रिएको प्रमाणका आधारमा नेपालका लागि प्राप्त रकम कट्टा गरी बाँकी रकम वाणिज्य बैंकहरूमार्फत अन्य मुलुक पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२३. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्ने प्रयोजनका लागि वार्षिक अमेरिकी डलर १०,००० सम्म भुक्तानी दिनसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२४. विदेशी विनिमय संचित व्यवस्थापनतर्फ लगानीलाई विविधिकरण गरी सुरक्षित एवम् अधिकतम प्रतिफलयुक्त उपकरणहरूमा लगानी गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ बाट चीनको अन्तर-बैंक सरकारी ऋणपत्र बजारमा लगानी प्रारम्भ गरिएकोमा विदेशी विनिमय लगानीको क्षेत्र तथा दायरालाई अभ्र फराकिलो बनाउन सार्क राष्ट्रबीच विदेशी विनिमय लगानीका सम्भावनाबारे अध्ययन गरी लगानी विविधिकरण गर्दै लाने कार्य अगाडि बढाइने छ ।
१२५. चीनसँग हुने आयात/निर्यात व्यापारको लागि वाणिज्य बैंकहरूमार्फत हुने भुक्तानी प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न चीनको विभिन्न स्थानमा रहेका वाणिज्य बैंकहरूमार्फत बैकिङ्ग कारोबार गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२६. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो विदेशी विनिमय संचितिको मौज्दातबाट उपयुक्त प्रतिफल लिनसक्ने तुल्याउन आफ्नो दैनिक तरलतामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी उक्त मौज्दातमा रहेको रकमको निश्चित प्रतिशतसम्म नेपालको वैदेशिक व्यापार ठूलो परिमाणमा भएका मुलुकहरूको मुद्रामा समेत कल डिपोजिट, सर्टिफिकेट अफ डिपोजिट वा यस्तै अन्य सुरक्षित उपकरणहरूमा लगानी गर्नसक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२७. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरूबाट ड्राफ्ट, टी.टी. को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३० हजार बराबरसम्मको भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमालाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ३५ हजार कायम गरिनेछ ।

अन्त्यमा,

१२८. मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थिति सन्तोषप्रद रहेतापनि केही अन्तरनिहित जोखिमहरू अर्थव्यवस्थामा विद्यमान नै छन् । उच्च विप्रेषण आप्रवाहको कारणले मात्र बाह्य क्षेत्र स्थिति सुदृढ रहन सकेको छ भने अनुकूल मौसमका कारणले आर्थिक वृद्धिदरमा केही सुधार भएको अवस्था छ । मूल्य वृद्धिदर एक अंकमा रहेपनि मूल्यमा चापको स्थिति रहिरहेको छ । व्यापार घाटा फराकिलो हुँदै गएको छ । बैकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलता कायम रहेको भएतापनि निजी क्षेत्रमा बैंक कर्जाको उपलब्धता सीमित क्षेत्र र ग्राहक समूहमा केन्द्रित छ । यस पृष्ठमूमिमा तर्जुमा गरिएको आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को यो मौद्रिक नीति माग पक्षबाट मूल्य तथा बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा चाप पर्न नदिने र आपूर्तितर्फ उत्पादनशील क्षेत्रहरूमा जाने कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहन गरी आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने दिशामा उन्मुख रहेको छ । प्रस्तावित मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट वित्तीय क्षेत्रमा उपलब्ध तरलतालाई उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाह गर्न, मूल्य स्थिरता हासिल गर्न, वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न, विदेशी विनिमय कारोबारलाई सहज बनाउन तथा वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार गरी समावेशी आर्थिक विकास हासिल गर्न सघाउ पुग्ने विश्वास लिइएको छ । यसको लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सहयोग उत्तिकै महत्वपूर्ण रहने यस बैंकको ठम्याई रहेको छ ।
१२९. प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमाको क्रममा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, उद्योग-वाणिज्य क्षेत्रका विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, सञ्चार माध्यम लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छ । यो मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था गरिएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

**गभर्नर डा. चिरंजीबि नेपालले २०७२ साउन ७ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति**

पृष्ठभूमि

१. २०७२ वैशाख १२ गतेको भूकम्प तथा त्यस पछिको परकम्पका कारण मुलुकमा ठूलो परिमाणमा जनधनको क्षति भएको छ। भूकम्पका कारण ८ हजार ८ सयभन्दा बढीले जीवन गुमाएका छन् भने २२ हजारभन्दा बढी घाइते भएका छन्। भूकम्पपश्चात् नेपाल सरकारद्वारा तयार गरिएको विपत्पछिको आवश्यकता पहिचान (Post Disaster Needs Assessment-PDNA) प्रतिवेदन अनुसार भूकम्पबाट रु. ७०६ अर्ब बराबरको क्षति भएको विवरण सार्वजनिक भएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंक यस दुखद प्राकृतिक प्रकोपमा परी दिवंगत भएकाहरुप्रति हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दै सम्पूर्ण घाइते दिदीबहिनी तथा दाजुभाइहरुको शीघ्र स्वास्थ्य लाभको कामना गर्दछ।
२. विनाशकारी भूकम्पका कारण बैंकिङ्ग सेवाको उपलब्धतामा हुनसक्ने अवरोधलाई ध्यानमा राखी यस बैंकले भूकम्प लगत्तै बैंकिङ्ग सेवा सहज रूपले सुचारु गराउने व्यवस्था गरेको थियो। भूकम्पको कारण सृजना भएको असहज अवस्थालाई ध्यानमा राखी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई अनिवार्य मौज्जात गणना गर्न सहज व्यवस्था गर्ने, भूकम्पबाट आवासीय घर क्षतिग्रस्त भएका पीडित परिवारहरुलाई आवासीय घर पुनर्निर्माणका लागि २ प्रतिशत व्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई शून्य व्याजदरमा पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गर्ने, भूकम्प पीडितको सहयोगार्थ देश-विदेशका विभिन्न व्यक्ति तथा संघ/संस्थाहरुले पठाएको सहयोग रकम वास्तविक पीडित पक्षले पाउनु भन्ने उद्देश्यले राहतको लागि खोलिएका बैंक खाताहरुको मौज्जात रोक्का (Earmark) गरी प्रधानमन्त्री दैवीप्रकोप उद्धार कोषको खातामा मात्र रकमान्तर गर्ने व्यवस्था मिलाउने लगायतका कार्य गरिएको छ। यसका साथै, भूकम्पका कारण नागरिकताको प्रमाणपत्र फेला पार्न नसकेकाहरुले भूकम्प पीडित प्रमाणपत्रको आधारमा खाता खोल्न पाउने व्यवस्था गर्ने तथा भूकम्प पीडित ऋणीहरुलाई कर्जा पुनर्संरचना एवम् पुनर्तालिनीकरण गर्ने जस्ता सुविधा प्रदान गरिएको छ।
३. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएबमोजिम समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने उद्देश्य हासिल गर्ने दिशामा विनाशकारी भूकम्पले चुनौती सृजना गरेको छ। यस पृष्ठभूमिमा मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर बचत र वित्तीय स्थायित्व कायम गरी मुलुकको समग्र आर्थिक विकासमा केन्द्रित हुनुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ। प्रतिस्पर्धी, समावेशी र उत्पादनमुखी वित्तीय विकासमार्फत आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउँदै भूकम्पपश्चात्को पुनर्निर्माण अभियानलाई सहयोग पुऱ्याउनेतर्फ समेत मौद्रिक नीतिको जोड रहेको छ।
४. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा मूल्य स्थिति, कर्जा प्रवाह, निक्षेप संकलन तथा बाह्य क्षेत्र स्थिति लगायतका परिसूचकहरुको अवस्था सन्तोषजनक नै रहेतापनि भूकम्पबाट भएको क्षतिको कारण चौथो त्रयमासको आर्थिक गतिविधिमा आएको संकुचनले आर्थिक वृद्धिदर लक्षित स्तरभन्दा कम रहन गएको छ। भूकम्पबाट मूलतः उत्पादन तथा सेवा क्षेत्रको विस्तारमा संकुचन आएको तथा प्रतिकूल मौसमका कारण प्रमुख बालीहरुको उत्पादनमा कमी आएकोले मुलुकको समग्र आर्थिक वृद्धिदरमा न्यूनता आएको हो।
५. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावट, छिमेकी मुलुकको मूल्यस्थितिमा आएको सुधार तथा मौद्रिक योगाङ्कहरुको विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न यस बैंकले गरेको प्रयासका कारण समीक्षा वर्षमा मुद्रास्फीति दर लक्षित स्तरमै कायम रहन पुगेको छ। वैदेशिक व्यापारतर्फ भने उच्च आयात र कमजोर निर्यातका कारण व्यापार घाटा बढ्ने क्रम यथावतै रहेको छ। औपचारिक माध्यमबाट विप्रेषण आप्रवाह बढाउन गरिएका प्रयास तथा भूकम्पपश्चात् विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उल्लेख्य विस्तारका कारण शोधनान्तर बचत अपेक्षित स्तरभन्दा माथि रहेको छ। समीक्षा वर्षमा बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलताको स्थिति कायमै रह्यो भने शेयर बजार तथा घरजग्गा कारोबारको अवस्था सामान्य रहेको छ। पछिल्लो समयमा नेपाली रुपैयाँको विनिमय दर अमेरिकी डलर लगायत अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको तुलनामा केही कमजोर रहन गएको छ।
६. नयाँ संविधान जारी हुने क्रममा रहेको र भूकम्पबाट प्रभावित अर्थतन्त्रको पुनरुत्थान कार्य शुरु हुने भएकोले आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मुलुकको दीर्घकालीन विकासको मार्ग तय गर्ने दिशामा महत्वपूर्ण सावित हुने देखिन्छ। खासगरी, समयमै जारी भएको सरकारी बजेटको कार्यान्वयन र राजनीतिक संक्रमणको स्थितिमा आएको सुधारबाट लगानीको वातावरणमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने र समयमै मनसुन शुरु भएको कारण कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा समेत केही सुधार हुने देखिएकोले यसबाट नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित ६.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुने देखिन्छ।

७. पुनर्निर्माण लक्षित सरकारी बजेट एवम् निजी क्षेत्रको लगानी विस्तारबाट अर्थतन्त्रको समग्र मागमा पर्ने दबावका कारण मूल्य एवम् बाध्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई ध्यानमा राखी मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अवस्था छ। त्यसैगरी, बैंकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान अधिक तरलताको उचित व्यवस्थापन गरी त्यसलाई पुनर्निर्माण एवम् लगानी विस्तारमा उपयोग गर्नुका साथै भूकम्पका कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा लगानीका परियोजनामा पुगेको क्षतिबाट समग्र वित्तीय स्थायित्वमा पर्नसक्ने नकारात्मक प्रभावलाई समेत दृष्टिगत गरी वित्तीय क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। यसर्थ, समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्ने मौद्रिक नीतिको मूलभूत उद्देश्यलाई केन्द्रमा राखी भूकम्पबाट प्रभावित अर्थतन्त्रको पुनरुत्थान गर्न एवम् लक्षित स्तरको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने दिशातर्फ यस आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति अभिमुख रहेको छ।
८. मुलुकको समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति, राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य, भूकम्पपश्चात् अर्थतन्त्रमा सृजना भएका चुनौतीहरू, अघिल्लो वर्षको मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन अवस्था तथा नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को बजेटले निर्दिष्ट गरेका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई ध्यानमा राखी यो मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ। यो मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएशन, वित्त कम्पनी संघ, लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योगी-व्यवसायीहरू र अन्य सरोकारवाला निकायहरूबाट प्राप्त सुभावहरूलाई समेत यथासम्भव समेट्ने प्रयास गरिएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

९. सन् २०१५ मा विकसित मुलुकहरूको आर्थिक गतिविधिमा सुधार हुने र उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक गतिविधिमा केही संकुचन आउने देखिएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले जुलाई २०१५ मा जारी गरेको World Economic Outlook का अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ मा ३.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१५ मा ३.३ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। संयुक्त राज्य अमेरिकाको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ को २.४ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१५ मा २.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। त्यसैगरी, सन् २०१५ मा युरो क्षेत्र एवम् जापानको अर्थतन्त्र क्रमशः १.५ प्रतिशत र ०.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ। सन् २०१४ मा युरो क्षेत्रको अर्थतन्त्र ०.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो भने जापानको आर्थिक वृद्धिदर ०.१ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको थियो।
१०. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषका अनुसार सन् २०१४ मा उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको अर्थतन्त्र ४.६ प्रतिशतले विस्तार भएकोमा सन् २०१५ मा त्यसमा केही संकुचन आई ४.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको छ। त्यसैगरी, सन् २०१५ मा न्यून आय भएका मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा समेत संकुचन आउने देखिन्छ। यी मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१४ मा ६.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१५ मा ५.१ प्रतिशत रहने कोषले जनाएको छ। छिमेकी मुलुकहरू भारत र चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २०१५ मा क्रमशः ७.५ प्रतिशत र ६.८ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण छ। सन् २०१४ मा यी मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर क्रमशः ७.३ प्रतिशत र ७.४ प्रतिशत रहेको थियो। सन् २०१४ मा ३.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको विश्व व्यापार सन् २०१५ मा ४.१ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण छ।
११. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावटका साथै आन्तरिक माग कमजोर रहेकोले सन् २०१५ मा विकसित मुलुकहरूको मुद्रास्फीति घट्ने देखिन्छ। यी मुलुकहरूमा सन् २०१४ मा १.४ प्रतिशत कायम रहेको मुद्रास्फीति दर सन् २०१५ मा शून्य प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण छ। सन् २०१४ मा उदीयमान एवम् विकासशील मुलुकहरूको मुद्रास्फीति ५.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१५ मा ५.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको अप्रिल २०१५ को प्रक्षेपण अनुसार सन् २०१५ मा छिमेकी मुलुक भारतको मुद्रास्फीति दर ६.१ प्रतिशत र चीनको मुद्रास्फीति दर १.२ प्रतिशत रहने देखिन्छ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

१२. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा मनसुन ढिला शुरु भएकोले कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा संकुचन आउनुका साथै वैशाख १२ गतेको भूकम्प एवम् त्यसपछिका परकम्पले मुलुकको समग्र आर्थिक गतिविधिमा नकारात्मक प्रभाव पारेको हुँदा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहन गएको छ। समीक्षा वर्षमा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ३.० प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ३.४ प्रतिशत रहेको केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रारम्भिक अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः ५.१ प्रतिशत र ५.४ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा वर्षमा कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः १.९ प्रतिशत र ३.६ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष यस्तो वृद्धिदर क्रमशः २.९ प्रतिशत र ६.३ प्रतिशत रहेको थियो। समीक्षा वर्षमा गैर-कृषि क्षेत्र अन्तर्गत उद्योग क्षेत्र २.६ प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र ३.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। अघिल्लो वर्ष उद्योग क्षेत्र ६.२ प्रतिशतले र सेवा क्षेत्र ६.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो।

१३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को एघार महिनासम्ममा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित औसत मुद्रास्फीति दर ७.२ प्रतिशत रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७२ जेठ महिनामा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ७.४ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको जेठ महिनामा यस्तो मुद्रास्फीति दर ९.५ प्रतिशत रहेको थियो । यस अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर ९.५ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर ५.५ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यी समूहहरूको मूल्य वृद्धिदर क्रमशः १२.२ प्रतिशत र ७.० प्रतिशत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा मौद्रिक विस्तार अपेक्षित स्तरमा रहेको, पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गिरावट आएको र छिमेकी मुलुकमा समेत मूल्यवृद्धि नियन्त्रित स्तरमा रहेकोले वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर लक्षित सीमाभन्दा केही तल अर्थात् ७.५ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको अनुमान छ ।
१४. २०७२ असार २५ गतेसम्मको नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार कुल सरकारी खर्च १८.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४४० अर्ब ९९ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो खर्च ९.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल खर्चमध्ये चालू खर्च रु. ३०० अर्ब ४२ करोड, पूँजीगत खर्च रु. ५६ अर्ब ६३ करोड र वित्तीय व्यवस्थापनको खर्च रु. ८३ अर्ब ९४ करोड रहेको छ । त्यसैगरी, सरकारको कुल साधन परिचालन अघिल्लो वर्ष १९.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा १०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४३३ अर्ब ९८ करोड पुगेको छ । कुल साधनमध्ये राजस्व संकलन १२.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३८० अर्ब ६४ करोड पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारको खर्च न्यून रही सरकारी बजेट बचतमा रहेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकमा नेपाल सरकारको रु. ७२ अर्ब ४ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको छ ।
१५. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को एघार महिनासम्ममा शोधनान्तर स्थिति रु. १२७ अर्ब २० करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा रु. १०९ अर्ब ५६ करोडको शोधनान्तर बचत रहेको थियो । वस्तु व्यापार घाटा उच्च रहेतापनि सेवा तथा ट्रान्सफरतर्फ उल्लेख्य बचत कायम रहेकोले समीक्षा अवधिमा चालू खाता रु. ९५ अर्ब २९ करोडले बचतमा रहेको छ । चालू खाता अन्तर्गतको खुद सेवा आय रु. २४ अर्ब ३२ करोडले बचतमा रहनुका साथै विप्रेषण आप्रवाह १२.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५५१ अर्ब ७४ करोड पुगेको छ । यस अवधिमा अमेरिकी डलरमा विप्रेषण आप्रवाह ११.२ प्रतिशतले बढेर ५ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ ।
१६. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु निर्यात ४.८ प्रतिशतले घटेको छ भने कुल वस्तु आयात ७.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यसमध्ये भारततर्फको निर्यात ६.३ प्रतिशतले, चीनतर्फको निर्यात ०.८ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात १.८ प्रतिशतले ह्रास भएको छ । त्यसैगरी, भारत, चीन र अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः १.४ प्रतिशत, ४१.४ प्रतिशत र ८.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
१७. समीक्षा अवधिमा कुल वस्तु व्यापार घाटा ८.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६१२ अर्ब ८७ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो व्यापार घाटा २८.६ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल वस्तु व्यापार घाटामध्ये समीक्षा अवधिमा भारत, चीन र अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा क्रमशः २.५ प्रतिशत, ४२.८ प्रतिशत र १०.० प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा भारत, चीन र अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा क्रमशः ३०.३ प्रतिशत, १३.१ प्रतिशत र ३२.२ प्रतिशतले बढेको थियो ।
१८. २०७२ जेठ मसान्तमा विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७१ असार मसान्तको रु. ६६५ अर्ब ४१ करोडको तुलनामा २१.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८०९ अर्ब ४८ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा यस्तो सञ्चिति २०७१ असार मसान्तको तुलनामा १४.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०७२ जेठ मसान्तमा ७ अर्ब ९२ करोड डलर पुगेको छ । समीक्षा वर्षको जेठ महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा विद्यमान विदेशी विनिमय सञ्चिति करिब १३.१ महिनाको वस्तु आयात र करिब ११.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयातको लागि पर्याप्त रहेको छ ।
१९. २०७१ असार मसान्तको तुलनामा २०७२ असार मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ५.२ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ०.९ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो । २०७२ असार मसान्तमा अमेरिकी डलर एक्को विनिमय दर रु. १०१.१४ पुगेको छ । २०७१ असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. ९५.९० रहेको थियो ।

वित्तीय बजार

२०. २०७२ जेठ मसान्तमा “क” वर्गका ३०, “ख” वर्गका ७९, “ग” वर्गका ५० र “घ” वर्गका ३६ गरी कुल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या १९५ रहेको छ । त्यसैगरी, २०७२ जेठ मसान्तमा “क” वर्गका बैंकहरूको शाखा संख्या १६६९, “ख” वर्गका बैंकहरूको ८०३, “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरूको २४१ तथा “घ” वर्गका संस्थाहरूको शाखा संख्या ११११ गरी कुल शाखा संख्या ३८२४ पुगेको छ । यस अनुसार बैंक

- तथा वित्तीय संस्थाका प्रति शाखाबाट औसतमा ७२३२ जनाले सेवा प्राप्त गर्नसक्ने देखिन्छ । २०७१ असारमा यस्तो अनुपात औसतमा ७,६६६ रहेको थियो ।
२१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभ्ने/गाभिने क्रम बढेका कारण यी संस्थाहरुको संख्यामा केही कमी आएतापनि शाखा सञ्जाल लगायत मोबाइल बैंकिङ्ग एवम् शाखारहित बैंकिङ्ग जस्ता नयाँ सेवाहरु समेत विस्तार हुँदै गएकोले समग्र वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिमा सघाऊ पुगेको छ । २०७१ चैत मसान्तमा शाखारहित बैंकिङ्ग काउण्टरको संख्या ५०१, मोबाइल बैंकिङ्ग ग्राहकको संख्या ९ लाख १३ हजार तथा कार्ड धारकको संख्या करिब ४३ लाख ६० हजार पुगेको छ । त्यसैगरी, २०७२ जेठ मसान्तमा “क”, “ख”, र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुमा निक्षेप खाता संख्या करिब १ करोड ४३ लाख ३४ हजार तथा ऋणी संख्या करिब १० लाख ८ हजार रहेको छ ।
२२. अधिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा अल्पकालीन ब्याजदरहरु केही बढेतापनि अझै न्यून स्तरमै रहेका छन् । २०७१ असारमा ०.०२ प्रतिशत कायम रहेको ९१-दिने ट्रेजरी विल्सको भारित औसत ब्याजदर २०७२ असारमा ०.१७३९ प्रतिशत रहेको छ । वाणिज्य बैंकहरुको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०७१ असारमा ०.१६ प्रतिशत रहेकोमा २०७२ असारमा १.०१ प्रतिशत कायम भएको छ । त्यसैगरी, अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको भारित औसत अन्तर-बैंक ब्याजदर २०७१ असारमा २.४० प्रतिशत रहेकोमा २०७२ असारमा ३.८९ प्रतिशत पुगेको छ । रिभर्स रिपोको भारित औसत ब्याजदर २०७१ असारमा ०.०२ प्रतिशत रहेकोमा २०७२ असारमा ०.०१८४ प्रतिशत कायम भएको छ ।
२३. यस बैंकले “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले कर्जा तथा निक्षेपबीचको औसत ब्याजदर अन्तर ५ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्थाको अनुगमन गर्दै आएको छ । यस अन्तर्गत २०७२ जेठमा वाणिज्य बैंकहरुको यस्तो ब्याजदर अन्तर ४.७९ प्रतिशत रहेको छ । कर्जाको ब्याजदर निर्धारण प्रक्रियालाई पारदर्शी एवम् प्रतिस्पर्धी बनाउने उद्देश्यले आधार ब्याजदर (Base Rate) प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा सो को निरन्तर अनुगमन गरिँदै आएको छ । २०७२ जेठ महिनामा वाणिज्य बैंकहरुको औसत आधार ब्याजदर ७.६९ प्रतिशत रहेको छ । यस्तो ब्याजदर २०७१ असारमा ८.३६ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, “ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरुको आधार ब्याजदर समेत अनुगमन हुँदै आएको छ ।
२४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुप्रति सर्वसाधारणको विश्वास अभिवृद्धि गर्नका लागि दुई लाख रुपैयाँसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गर्ने व्यवस्था गरिए अनुरूप २०७२ जेठ मसान्तसम्ममा विभिन्न १६४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको जम्मा रु. २८४ अर्ब २५ करोड निक्षेप सुरक्षण भएको छ । २०७१ असार मसान्तसम्ममा रु. २५२ अर्ब ७६ करोड निक्षेप सुरक्षण गरिएको थियो । त्यसैगरी, कर्जा सुरक्षण व्यवस्था अन्तर्गत २०७२ जेठ मसान्तसम्ममा लघु तथा विपन्न क्षेत्र सुरक्षण कार्यक्रमतर्फ रु. १ अर्ब ५ करोड ४७ लाख एवम् साना तथा मझौला व्यवसाय कार्यक्रमतर्फ रु. १६ करोड ८४ लाख कर्जा सुरक्षण गरिएको छ । २०७१ असार मसान्तसम्ममा यी क्षेत्रमा क्रमशः रु. ७८ करोड ११ लाख र रु. ९ करोड ९५ लाख कर्जा सुरक्षण गरिएको थियो । यस अनुरूप निक्षेप सुरक्षण वापत रु. ५६ करोड १६ लाख तथा कर्जा सुरक्षण वापत रु. २९ लाख ५३ हजार प्रिमियम संकलन भएको छ ।
२५. २०७१ चैतमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरुको कर्जा-निक्षेप (पूँजीकोष सहित) अनुपात क्रमशः ७५.२१ प्रतिशत, ७५.३६ प्रतिशत र ७३.३८ प्रतिशत पुगेको छ । २०७१ असारमा यी संस्थाहरुको यस्तो अनुपात क्रमशः ७१.६१ प्रतिशत, ७१.०२ प्रतिशत र ७६.५५ प्रतिशत रहेको थियो ।
२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा केही सुधार आएको छ । २०७२ जेठमा वाणिज्य बैंकहरुको निष्क्रिय कर्जाको अनुपात औसतमा २.६७ प्रतिशत र विकास बैंकहरुको ३.७६ प्रतिशत रहेको छ । २०७१ असारमा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरुको यस्तो कर्जाको अनुपात क्रमशः २.९२ प्रतिशत र ४.१६ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, वित्त कम्पनीहरुको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७१ असारको १४.३३ प्रतिशतबाट घटेर २०७२ जेठमा १३.८५ प्रतिशत कायम भएको छ ।
२७. सरकारी स्वामित्वका वाणिज्य बैंकहरुमध्ये नेपाल बैंक लि.को निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७१ चैतमा ४.६४ प्रतिशत रहेको छ । २०७१ असारमा यस्तो कर्जा अनुपात ५.८२ प्रतिशत रहेको थियो । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको निष्क्रिय कर्जाको अनुपात २०७१ असारमा ३.९५ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ चैतमा पनि यथावत् रहेको छ । त्यसैगरी, कृषि विकास बैंकको निष्क्रिय कर्जा अनुपात २०७१ असारमा ५.३४ प्रतिशत रहेकोमा २०७१ चैतमा ५.६२ प्रतिशत कायम भएको छ ।
२८. कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको २०७२ वैशाख मसान्तको विवरण अनुसार विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाका ६,४१६ ऋणीहरु कालोसूचीमा रहेका छन् । २०७१ असार मसान्तमा यस्ता ऋणीहरुको संख्या ५,६९१ रहेको थियो ।

२९. वित्तीय स्थायित्व अभिवृद्धि गर्न अवलम्बन गरिएको मर्जर नीति कार्यान्वयनमा आएसँगै मर्ज हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या बढ्दै गएको छ । “बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने/गाभिने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८” कार्यान्वयनमा आएपछि २०७२ असार मसान्तसम्म ७८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू एक आपसमा मर्ज भई ३० वटा संस्था बनेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा १ वाणिज्य बैंक, १० विकास बैंक र ४ वित्त कम्पनीहरू मर्ज भई एक वाणिज्य बैंक, ४ विकास बैंक र एक वित्त कम्पनीमा परिणत भएका छन् । पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरू मर्ज भई बनेको नेपाल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडले कारोबार शुरु गरेको छ । त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा एउटा वाणिज्य बैंकले दुईवटा वित्त कम्पनीहरू र एक विकास बैंकले अर्को एक विकास बैंक प्राप्ति (Acquisition) गरेको छ ।
३०. आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लगानी तथा निर्यात विस्तारमा समेत सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकबाट सहूलियत दरमा प्रदान गरिने पुनरकर्जामा प्रक्रियागत सरलीकरण गरिनुका साथै पुनरकर्जा दर समेत कम गरिएको थियो । यस अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा असल कर्जाको धितोमा यस बैंकबाट रु. ५ अर्ब ९९ करोडको साधारण पुनरकर्जा तथा रु. २ अर्ब ९२ करोडको निर्यात पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गरिएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षमा साधारण तथा निर्यात पुनरकर्जा सुविधा अन्तरगत क्रमशः रु. ४ अर्ब ७८ करोड र रु. २ अर्ब ९३ करोड प्रदान गरिएको थियो ।
३१. २०७२ जेठ मसान्तसम्ममा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २३२ रहेको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७१ असार मसान्तमा १०३६.१ विन्दु रहेको नेप्से सूचकाङ्क २०७२ असार मसान्तमा ७.२ प्रतिशतले ह्रास आई ९६१.२ विन्दुमा रहेको छ । धितोपत्र बजार पूँजीकरणमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा ६.४ प्रतिशतले ह्रास आई २०७२ असार मसान्तमा रु. ९८९ अर्ब ४० करोड कायम भएको छ । बजार पूँजीकरणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४६.६ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो अनुपात ५४.४ प्रतिशत रहेको थियो ।
३२. नेपाल सरकार मन्त्रपरिषद्बाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको “युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१” बमोजिम अनुदान प्रदान गर्न नेपाल सरकारबाट रु. ५० करोड यस बैंकमा जम्मा भएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सो कार्यविधि बमोजिम तोकिएका कृषि तथा साना व्यवसायमा २०७२ जेठ मसान्तसम्ममा रु. ४३ करोड २९ लाख कर्जा लगानी गरेका छन् ।
३३. २०७१ चैत मसान्तसम्म बीमा ऐन, २०४९ अन्तर्गत स्थापित २६ वटा बीमा कम्पनीहरू संचालनमा छन् । यी मध्ये जीवन बीमा कारोबार गर्ने ९ र निर्जीवन बीमा कारोबार गर्ने १७ कम्पनी रहेका छन् । स्वामित्व संरचनाका हिसावले ३ वटा बीमा कम्पनीहरू विदेशी पूँजी लगानीमा, ३ वटा विदेशी बीमा कम्पनीहरूसँगको संयुक्त पूँजी लगानीमा, १८ वटा निजी क्षेत्रमा र २ वटा सरकारी स्वामित्वमा रहेका छन् । २०७१ असार मसान्तमा यी कम्पनीहरूको कुल सम्पत्ति/दायित्व रु. १०१ अर्ब १ करोड रहेकोमा २०७१ चैतमा १५.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११६ अर्ब ५८ करोड पुगेको छ ।
३४. समीक्षा अवधिमा कर्मचारी सञ्चय कोष तथा नागरिक लगानी कोषको स्रोत परिचालनमा विस्तार आएको छ । २०७१ असार मसान्तमा कर्मचारी सञ्चय कोषको सम्पत्ति/दायित्व रु. १६९ अर्ब ६९ करोड रहेकोमा २०७१ चैत मसान्तमा रु. १८९ अर्ब १४ करोड पुगेको छ । यसमध्ये संचयकर्ताहरूको संचित रकम रु. १८२ अर्ब ३० करोड रहेको छ । २०७१ असार मसान्तमा नागरिक लगानी कोषको सम्पत्ति/दायित्व रु. ५४ अर्ब ६२ करोड रहेकोमा २०७१ चैत मसान्तमा रु. ६३ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । यस कोषको दायित्वतर्फ महत्वपूर्ण अंश ओगट्ने कोष संकलन २०७१ चैत मसान्तमा रु. ६० अर्ब ४३ करोड पुगेको छ ।
३५. सहकारी विभागका अनुसार २०७२ जेठ मसान्तसम्ममा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूको संख्या १३,४१३ पुगेको छ । यी संस्थाहरूले कुल रु. १३१ अर्ब २९ करोड बचत परिचालन गरी रु. १२१ अर्ब ६९ करोड कर्जा लगानी गरेका छन् ।

मौद्रिक स्थिति

३६. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को एघार महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय १५.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय १३.५ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा संकुचित मुद्राप्रदाय ११.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो मुद्राप्रदाय ११.६ प्रतिशतले बढेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७२ जेठ मसान्तमा विस्तृत मुद्राप्रदाय २०.६ प्रतिशतले र संकुचित मुद्राप्रदाय १८.० प्रतिशतले बढेको छ ।
३७. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को एघार महिनासम्ममा कुल आन्तरिक कर्जा १०.६ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा ६.८ प्रतिशतले बढेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७२ जेठ मसान्तमा यस्तो कर्जा १६.७ प्रतिशतले बढेको छ । समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा १८.५

- प्रतिशत (रु. २१२ अर्ब ४१ करोड) ले वृद्धि भई रु. १३६३ अर्ब २४ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा १६.५ प्रतिशत (रु. १६० अर्ब ५३ करोड) ले बढेको थियो।
३८. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप १५.४ प्रतिशत (रु. २१६ अर्ब ४१ करोड) ले वृद्धि भई रु. १६२३ अर्ब १८ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त निक्षेप १२.५ प्रतिशत (रु. १४८ अर्ब २३ करोड) ले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको निक्षेप क्रमशः १७.० प्रतिशत, ५.० प्रतिशत र ३.० प्रतिशतले बढेको छ। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७२ जेठ मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप २१.५ प्रतिशतले बढेको छ।
३९. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को एघार महिनासम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा तथा लगानी १५.३ प्रतिशत (रु. २०० अर्ब ७८ करोड) ले वृद्धि भई रु. १५१४ अर्ब ११ करोड पुगेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा तथा लगानी १३.२ प्रतिशत (रु. १५१ अर्ब १५ करोड) ले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा लगानी क्रमशः १६.७ प्रतिशत, ६.८ प्रतिशत र ५.९ प्रतिशतले बढेको छ।
४०. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा १७.८ प्रतिशत (रु. १९८ अर्ब ४७ करोड) ले बढेको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो कर्जा १५.७ प्रतिशत (रु. १४७ अर्ब ४२ करोड) ले बढेको थियो। निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको कर्जा प्रवाह क्रमशः २०.० प्रतिशत, १०.३ प्रतिशत र ६.५ प्रतिशतले बढेको छ। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७२ जेठ मसान्तमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा २०.९ प्रतिशतले बढेको छ।
४१. समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट निजी क्षेत्रमा प्रवाहित कर्जामध्ये उत्पादन, निर्माण तथा थोक एवम् खुद्रा व्यापारतर्फ उल्लेख्य रूपमा कर्जा प्रवाह भएको छ। यस अवधिमा औद्योगिक उत्पादन क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ३० अर्ब ६२ करोड (१३.७ प्रतिशत) ले बढेको छ। थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फको कर्जा रु. ४६ अर्ब १७ करोड (१८.९ प्रतिशत) ले, निर्माण क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ३२ अर्ब ७२ करोड (२७.४ प्रतिशत) ले र यातायात, सञ्चार तथा सार्वजनिक सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. १० अर्ब ५५ करोड (२२.३ प्रतिशत) ले बढेको छ। त्यसैगरी, समीक्षा अवधिमा कृषि क्षेत्रतर्फको कर्जा रु. ११ अर्ब ७१ करोड (२३.० प्रतिशत) ले बढेको छ।

तरलता व्यवस्थापन

४२. तरलता व्यवस्थापनमार्फत मौद्रिक योगाङ्क एवम् ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राख्न खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा उपयोग गरिदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा पटक-पटक गरी निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. १५५ अर्ब, रिभर्स रिपोमार्फत (टर्नओभरको आधारमा) रु. ३१५ अर्ब ८० करोड तथा सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ६ अर्बको तरलता प्रशोचन गरिएको छ। अधिल्लो आर्थिक वर्षमा रिभर्स रिपोमार्फत रु. ६०२ अर्ब ५० करोड र सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ८ अर्ब ५० करोडको तरलता प्रशोचन गरिएको थियो।
४३. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अन्तर-बैंक कारोबार र यस बैंकले प्रदान गर्ने स्थायी तरलता सुविधा प्रयोग गरी अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गरेका छन्। समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ३७४ अर्ब ७० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंकहरूबीच बाहेक) ले रु. २२६ अर्ब ९१ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन्। अधिल्लो आर्थिक वर्षमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. २०० अर्ब ७६ करोड र रु. १७१ अर्ब ६ करोड बराबरको यस्तो कारोबार गरेका थिए। समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. १० अर्ब ३१ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन्।
४४. आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर ४ अर्ब ३ करोड खुद खरिद गरी रु. ३९६ अर्ब ७२ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह भएको छ। अधिल्लो आर्थिक वर्ष विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब ५२ करोड खुद खरिद गरी रु. ३४३ अर्ब ४६ करोडको खुद तरलता प्रवाह भएको थियो। समीक्षा वर्षमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब ५० करोड बिक्री गरी रु. ३४८ अर्ब ९ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ। अधिल्लो आर्थिक वर्ष अमेरिकी डलर ३ अर्ब १४ करोड बिक्री गरी रु. ३०७ अर्ब ९८ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो।

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

४५. भूकम्पले पुऱ्याएको मानवीय एवम् भौतिक क्षतिका कारण पुनर्निर्माण तथा पुनरस्थापनाका लागि उल्लेख्य परिमाणमा वित्तीय स्रोत परिचालन गर्नुपर्ने आवश्यकता एकातिर छ भने कर्जा तथा लगानीका साथै

सरकारी खर्चमा हुने विस्तारबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई समेत ध्यान दिनुपर्ने अवस्था अर्कोतिर छ । यसका साथै बैकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान अधिक तरलता व्यवस्थापन गर्ने, उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा विस्तार गर्ने तथा वित्तीय पहुँच एवम् समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्ने जस्ता चुनौतीहरु पनि कायमै रहेका छन् । अर्थतन्त्रका आवश्यकता एवम् चुनौतीहरुलाई सम्बोधन गर्नेतर्फ केन्द्रित भई आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएका छन् ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

४६. पुनर्निर्माण लक्षित निजी लगानी तथा सरकारी वित्त नीतिको कार्यान्वयनबाट आगामी दिनमा आर्थिक गतिविधि विस्तार हुनगई अधिक मागको सृजना हुने र त्यसबाट मूल्य, बह्य क्षेत्र एवम् वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ । यस स्थितिमा लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्दा मौद्रिक नीतिका प्रमुख उद्देश्यहरु हासिल गर्न कठिन हुने र कसिलो मौद्रिक नीतिले पुनर्निर्माण एवम् उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने कार्यमा पर्याप्त योगदान पुऱ्याउन नसक्ने तथ्यलाई दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई सजग एवम् सन्तुलित तुल्याइएको छ ।
४७. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा आएको गिरावट, छिमेकी मुलुकमा मूल्यवृद्धि नियन्त्रण गर्न अपनाइएको नीतिगत व्यवस्थाबाट नेपालमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव एवम् मौद्रिक योगाङ्कहरुको विस्तारलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न यस बैकले गरेको प्रयासको फलस्वरूप विगत वर्षहरुको तुलनामा हाल मूल्य स्थितिमा सुधार हुँदै आएको छ । तथापि, लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने क्रममा अर्थतन्त्रको समष्टिगत मागमा पर्नसक्ने दबावका साथै अन्य आपूर्तिजन्य कारणहरुले समेत मुद्रास्फीति नियन्त्रण गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण हुने देखिन्छ । यसर्थ, माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिन मौद्रिक योगाङ्कहरुलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्नेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहेको छ ।
४८. विगत केही वर्षयता मूलतः विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उल्लेख्य विस्तारका कारण शोधनान्तर बचत उच्च रहँदै आएकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न सहज भएको छ । तथापि, पुनर्निर्माणका लागि आयात विस्तार हुन गई व्यापार घाटा अझ फराकिलो बन्दै जाने देखिएकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई समेत ध्यानमा राखी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
४९. विप्रेषण आप्रवाहमा आउने उतार-चढावबाट समग्र बैकिङ्ग क्षेत्रको तरलतामा हुने परिवर्तन र कमजोर मौद्रिक प्रसारणका कारण ब्याजदर स्थायित्व हासिल गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण बनेको छ । बचत परिचालन तथा कर्जा लगानीलाई प्रोत्साहित गरी आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा कायम राख्नुपर्ने भएकोले आवश्यक मौद्रिक उपकरणहरु प्रभावकारी रूपमा संचालन गरी ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ मौद्रिक नीति उन्मुख रहनेछ ।
५०. अधिक तरलता, न्यून ब्याजदर एवम् छिमेकी मुलुक भारतमा प्रचलित ब्याजदरसँगको अन्तरको अवस्था लामो समयसम्म विद्यमान रहेमा अनौपचारिक रूपमा पूँजी पलायन हुनसक्ने, विलासी वस्तुहरुको आयात एवम् उपभोग बढ्ने तथा सट्टेबाजी प्रवृत्तिका कारोबारहरु समेत बढ्नसक्ने जोखिम रहन्छ । यस्तो अवस्थाबाट समग्र वित्तीय स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई ध्यानमा राखी तरलता र ब्याजदरको उचित व्यवस्थापन गर्नुका साथै वित्तीय साधनलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गराउनेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहनेछ ।
५१. दुर्गम ग्रामीण एवम् उच्च गरिबी भएका क्षेत्रमा अझैपनि वित्तीय सेवाको पहुँच तथा समावेशीकरण न्यून रहनुका साथै सर्वसाधारणमा वित्तीय साक्षरताको कमी रहेको सन्दर्भमा वित्तीय पहुँच तथा समावेशीकरण एवम् वित्तीय साक्षरता अभिवृद्धि गर्ने कार्यलाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

५२. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दरलाई ८.५ प्रतिशतभित्र कायम राखिनेछ । त्यसका साथै कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्ने र ६.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
५३. विद्यमान विनिमय प्रणालीलाई यथावत् राखी प्रमुख आर्थिक तथा वित्तीय परिसूचकहरुको स्थिति एवम् परिदृश्यका आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ । उल्लिखित आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य हासिल गर्न सहज हुनेगरी अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा रहेको विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १८.० प्रतिशतमा राखिनेछ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा निरन्तरता दिँदै यसको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी तुल्याइने छ ।
५४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ का लागि लक्षित आर्थिक वृद्धिदर एवम् मुद्रास्फीति दरको आधारमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा २० प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको छ । मूल्य एवम् बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा प्रतिकूल

प्रभाव नपर्ने गरी लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले निजी क्षेत्रतर्फको कर्जालाई सकेसम्म उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ प्रवाह गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।

संचालन उपकरण

५५. भूकम्पका कारण आर्थिक वृद्धिदरमा संकुचन आएतापनि आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा मूल्य, वित्तीय क्षेत्र तथा बाह्य क्षेत्र स्थिति भने सन्तोषप्रद नै रह्यो । हाल बैकिङ्ग क्षेत्रमा विद्यमान उच्च तरलताले चुनौती मात्र थपेको नभई अर्थतन्त्रको पुनरुत्थान एवम् लगानी विस्तारका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत व्यवस्थापनको अवसर समेत प्रदान गरेको छ । तसर्थ, आर्थिक गतिविधिमा आउने विस्तारसँगै सृजना हुने अवसर तथा चुनौतीहरूलाई समेत दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिका संचालन उपकरणहरू चयन गरिएका छन् ।
५६. यस बैंकले खुला बजार कारोबारमार्फत उल्लेख्य मात्रामा तरलता प्रशोचन गर्ने कार्यलाई तीब्रता दिई आएतापनि आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा तरलताको परिमाण अपेक्षित स्तरभन्दा बढी नै रह्यो । उच्च तरलता रहेको विद्यमान अवस्था एवम् भूकम्प पछिको पुनर्निर्माणसँगै सृजना हुने अधिक मागबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई ध्यानमा राखी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपातलाई यथावत् अर्थात् “क” वर्गका लागि ६ प्रतिशत, “ख” वर्गका लागि ५ प्रतिशत र “ग” वर्गका लागि ४ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
५७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने वैधानिक तरलता अनुपात सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई पनि यथावत् अर्थात् “क” वर्गका लागि १२ प्रतिशत र चल्ती तथा कल निक्षेप संकलन गर्ने “ख” र “ग” वर्गका संस्थाहरूको लागि क्रमशः ९ प्रतिशत र ८ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
५८. मौद्रिक नीतिका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल गर्न अवलम्बन गरिएको कार्यदिशा तथा भूकम्पपछिको मुलुकको विशेष अवस्थालाई ध्यानमा राखी अन्तिम ऋणदाता सुविधा एवम् सुरक्षणपत्रहरूको डिष्काउण्ट गर्ने प्रयोजनका लागि नीतिगत दरको रूपमा रहेको बैंकदरलाई १ प्रतिशत विन्दुले घटाई ७ प्रतिशत कायम गरिएको छ । साथै, अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध गराइने स्थायी तरलता सुविधा बैंकदरमा प्रदान गरिने व्यवस्थालाई कायमै राखिएको छ ।
५९. यस बैंकले तोकेको कार्यविधि अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले भूकम्प पीडितहरूलाई घर निर्माणका लागि काठमाडौं उपत्यकामा रु. २५ लाखसम्म र उपत्यका बाहिर रु. १५ लाखसम्मको कर्जा २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा उपलब्ध गराउने र त्यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई भूकम्प ब्याजदरमा पुनरकर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । भूकम्प पीडितहरूलाई राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले ल्याइएको यस व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ ।
६०. कृषि, जलविद्युत्, पशुपंक्षी एवम् मत्स्यपालन व्यवसाय र तोकिएका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह विस्तार गरी समग्र आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले प्रदान गर्दै आएको साधारण पुनरकर्जा दरलाई ४ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ । त्यसैगरी, यस बैंकले रुग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, वैदेशिक रोजगारी, दलित, जनजाति, उत्पीडित, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, विपन्न वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिद्वारा संचालित साना व्यवसाय आदिलाई प्रवर्द्धन गर्न र निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्न १ प्रतिशतमा प्रदान गर्दै आएको विशेष पुनरकर्जा र विदेशी मुद्रामा निर्यात प्रोत्साहित गर्न LIBOR मा ०.२५ थप गरी हुने ब्याजदरमा दिइने निर्यात पुनरकर्जादरलाई पनि यथावत् राखिएको छ । यस्ता कर्जाको उपयोगलाई विस्तार गर्न कर्जाको आपूर्तिको साथै माग पक्षलाई थप प्रभावकारी बनाउनेतर्फ विशेष जोड दिइनेछ ।
६१. उच्च गरिबी रहेका बाजुरा, कालिकोट, बझाङ, हुम्ला, दार्चुला, जुम्ला, डोटी, अछाम, मुगु र बैतडी गरी १० जिल्लाहरू तथा नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम गरिबीको गहनता तुलनात्मक रूपमा बढी भएका पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा र सप्तरीका दक्षिणी सीमावर्ती ११ वटा गाउँ विकास समिति र ४ वटा नगरपालिकाहरूमा कृषि तथा साना व्यवसायमा आधारित आयमूलक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकबाट १ प्रतिशत ब्याजदरमा विशेष पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
६२. मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा रहेको खुलाबजार कारोबारलाई थप क्रियाशील एवम् प्रभावकारी तुल्याउन तरलताको प्रकृतिको आधारमा आवश्यकता अनुसार नियमित, आकस्मिक एवम् संरचनात्मक खुलाबजार कारोबार गर्दै लगिनेछ । अघिल्लो आर्थिक वर्षदेखि प्रयोगमा ल्याइएको बढीमा तीन महिने अवधिको निक्षेप बोलकबोललाई निरन्तरता दिइनेछ ।
६३. अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरूद्वारा नेपाली मुद्रामा जारी हुने ऋणपत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले लगानी गरेमा त्यस्तो ऋणपत्रलाई खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधा प्राप्त गर्ने प्रयोजनका लागि उपयोग गर्नसक्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, यस्तो ऋणपत्रलाई वैधानिक तरलता अनुपात कायम गर्न गणना

गर्ने व्यवस्था समेत मिलाइने छ । यस व्यवस्थाबाट स्थानीय मुद्रामा ऋणपत्र जारी गरी वित्तीय साधन परिचालन गर्न सहज हुने र ऋणपत्र बजारको विकासमा मद्दत पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

६४. खुलाबजार कारोबार नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल, विकास ऋणपत्र लगायतका तोकिएका अन्य सुरक्षणपत्रहरूको आधारमा गरिनेछ । पछिल्लो समयमा विद्यमान उच्च तरलताको स्थिति मध्यमकालीन प्रकृतिको रहेको तथा उच्च परिमाणको तरलता प्रशोचन गर्न यस बैंकले धारण गर्नसक्ने सरकारी ऋणपत्रहरू अपर्याप्त रहेको सन्दर्भमा आवश्यक परेमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र जारी गर्न सकिनेछ ।
६५. मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्यको रूपमा रहेको बैकिङ्ग क्षेत्रको अधिक तरलताको मापन तथा प्रक्षेपण कार्यलाई थप यथार्थपरक बनाउन विद्यमान तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (Liquidity Monitoring and Forecasting Framework) लाई परिमार्जन गरिनेछ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार, नियमन तथा सुपरिवेक्षण

६६. वित्तीय स्थायित्व कायम गर्न, वित्तीय पहुँच एवम् समावेशीकरण विस्तार गर्न, प्रतिस्पर्धा बढाउन तथा सुशासन कायम गर्न वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति स्वीकृत भएपश्चात् उक्त रणनीतिमा तोकिएका कार्यक्रमहरू चरणबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गरिने छन् । वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारी नियमन तथा सुपरिवेक्षणका साथै स्व-नियमन, बजार अनुगमन तथा वित्तीय चेतनामार्फत् समग्र वित्तीय स्थायित्व कायम गर्दै आर्थिक संवृद्धिलाई टेवा पुऱ्याउने वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ । मौद्रिक नीतिको प्रभावकारी प्रसारणमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको महत्वपूर्ण भूमिका हुने तथ्यलाई समेत दृष्टिगत गरी वित्तीय क्षेत्र नीति तर्जुमा गरिएको छ ।
६७. बैंक तथा वित्तीय संस्था खोल्न इजाजत प्रदान गर्ने विद्यमान नीति सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यकतानुसार सो नीतिमा पुनरावलोकन गरिनेछ ।
६८. नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा काम गर्न राष्ट्रिय स्तरको पूर्वाधार बैंक स्थापनाका लागि अनुमति दिने सम्बन्धमा विशेष नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ । यस बैंकले तोकिएका अन्य व्यवस्थाहरूका अतिरिक्त स्वदेशी लगानी वा विदेशीसँगको संयुक्त लगानीमा यस्तो बैंकको स्थापना गर्न सकिने र न्यूनतम चुक्ता पूँजी रु. २० अर्ब हुनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पूँजीगत आधार सुदृढ गरी दीर्घकालीन विकासका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत परिचालन गर्न तथा वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन गर्न न्यूनतम चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस अनुसार २०७४ असार मसान्तसम्म चुक्ता पूँजी वृद्धि गरी वाणिज्य बैंकहरूले रु. ८ अर्ब, राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूले रु. २ अर्ब ५० करोड, ४ देखि १० जिल्ला कार्यक्षेत्र भएका विकास बैंकहरूले रु. १ अर्ब २० करोड, १ देखि ३ जिल्ला कार्यक्षेत्र भएका विकास बैंकहरूले रु. ५० करोड तथा राष्ट्रिय स्तरका र ४ देखि १० जिल्ला कार्यक्षेत्र भएका वित्त कम्पनीहरूले रु. ८० करोड एवम् १ देखि ३ जिल्ला कार्यक्षेत्र भएका वित्त कम्पनीहरूले रु. ४० करोड पुऱ्याउनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई एक-आपसमा गाभन-गाभिन र प्राप्ति गर्न थप प्रोत्साहन गरिनेछ ।
७०. नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए बमोजिम गरिवीको गहनता तुलनात्मक रूपमा बढी भएका पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा र सप्तरीका दक्षिणी सीमावर्ती ११४ वटा गाउँ विकास समिति र ४ वटा नगरपालिकाहरू, उच्च गरिवीमा रहेका तोकिएका दश जिल्लाहरू तथा काठमाडौँ उपत्यका बाहेकका भूकम्पबाट बढी प्रभावित जिल्लाहरूमा शाखा विस्तार गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यस व्यवस्थाले गरिवीको गहनता उच्च रहेका तथा भूकम्प पीडित घरपरिवारहरूलाई स्थानीय साधन र सीपमा आधारित आय आर्जनका क्रियाकलापमा संलग्न हुन मद्दत पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
७१. काठमाडौँ उपत्यका लगायत देशका प्रमुख सहरहरू विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, पोखरा, भैरहवा, नेपालगञ्ज र धनगढीमा सार्वजनिक सहरी यातायात सेवा संचालन गर्ने संगठित संस्थालाई प्रदान गरिने कर्जालाई समेत उत्पादनशील क्षेत्र कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
७२. नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएको प्रत्येक घरपरिवारका लागि कम्तिमा एक बैंक खाता खोल्ने अभियान तथा राज्यबाट प्रदान गरिने रकम बैंक खातामार्फत् उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई सहयोग पुऱ्याउन वित्तीय पहुँचको अवस्थाका बारेमा नक्साङ्कन (Mapping) गरी वित्तीय पहुँच न्यून रहेका भौगोलिक क्षेत्रहरूमा लघुवित्त संस्था स्थापना गर्न, संचालनमा रहेका संस्थाहरूको शाखा विस्तार गर्न, शाखारहित बैकिङ्ग र मोबाइल बैकिङ्ग जस्ता सेवाहरू विस्तार गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
७३. भूकम्पबाट असर परेको आवासीय घर, कृषि व्यवसाय तथा पर्यटन लगायतका क्षेत्रलाई पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने तथा ब्याज सहूलियत प्रदान गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएअनुसार यस बैंकद्वारा आर्थिक पुनरुद्धार कोष संचालन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

७४. नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को बजेटमा घोषणा गरे बमोजिम लागू गरिएको सहूलियतपूर्ण व्याजदरको कृषि कर्जालाई निरन्तरता दिँदै कर्जा प्रवाहको प्रक्रियालाई थप सरलीकृत गरी साना र मध्यम कृषकको पहुँच बढाउने व्यवस्था गरिनेछ।
७५. व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन, साना तथा मझौला व्यवसाय एवम् भूकम्पबाट प्रभावित क्षेत्रमा आयमूलक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न ऋणीको ऋण तिर्नसक्ने क्षमताका आधारमा मोटर बाटो नभएको खेतीयोग्य जमिनलाई पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बढीमा रु. १० लाखसम्मको कर्जा प्रवाह गर्दा धितोको रूपमा स्वीकार्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
७६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले संस्थागत उत्तरदायित्व सम्बन्धी कार्य गर्न तथा संस्थाको मानव संसाधन विकासमा थप क्रियाशील हुन आफ्नो मुनाफाको एक निश्चित प्रतिशत रकम छुट्टयाउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
७७. साना निक्षेपकर्ताहरूको निक्षेप सुरक्षा गर्नका लागि विद्यमान निक्षेप सुरक्षण सीमामा वृद्धि गरिने छ। साथै, निक्षेप सुरक्षण गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले तिर्नुपर्ने विद्यमान सुरक्षण शुल्कमा पुनरावलोकन गर्न पहल गरिनेछ।
७८. सेवाग्राहीलाई प्रभावकारी सेवा पुऱ्याउने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तरलता व्यवस्थापन गर्न सहज तुल्याउने उद्देश्यले Real Time Gross Settlement (RTGS) प्रणाली स्थापना सम्बन्धी कार्य अगाडि बढाइने छ।
७९. भुक्तानी तथा फछ्यौट विनियमावली, २०७२ को कार्यान्वयनमार्फत् हालसम्म यस बैंकको नियमन तथा सुपरिवेक्षणको दायराभित्र नआएका भुक्तानी तथा फछ्यौट सेवा सञ्चालन गर्ने संस्था/संयन्त्रहरूलाई समेत यस बैंकबाट इजाजत प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ र त्यस्ता संस्था/संयन्त्रहरूले जारी गर्ने उपकरण एवम् सेवाको नियमित नियमन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
८०. प्राकृतिक प्रकोप लगायतका घटनाहरूले वित्तीय प्रणालीको व्यावसायिक निरन्तरतामा पर्नसक्ने असरलाई दृष्टिगत गरी वित्तीय क्षेत्र अन्तर्गतका संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा Contingency Management Framework तयार पारी लागू गर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
८१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा क्रमिक रूपमा Nepal Financial Reporting Standard (NFRS) लागू गर्ने योजना अनुरूप NFRS Migration Guidelines to Banks and Financial Institutions जारी गरिसकिएको छ। यस अनुसार आवश्यक वित्तीय विवरणको ढाँचा तथा नयाँ निर्देशनको मस्यौदालाई अन्तिम रूप दिई कार्यान्वयन गरिनेछ।
८२. वाणिज्य बैंकहरूमा बासेल-३ का प्रावधानहरूलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लैजाने कार्यतालिका अनुसार पूँजीकोष सम्बन्धी प्रावधानहरू कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ।
८३. वाणिज्य बैंकहरूका लागि बासेल-३ मा आधारित तरलता अनुगमन पद्धति लागू गर्न आवश्यक निर्देशन जारी गर्नुका साथै तरलताका आधारमा समेत शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action) लागू गरिनेछ।
८४. बैंकहरूको सुपरिवेक्षण गर्ने कार्यलाई अग्रदृष्टिपरक (Forward Looking) बनाउने, गैर-स्थलगत निरीक्षणलाई समय-सापेक्षरूपमा सुदृढ बनाउने र समयमै जोखिमको पहिचान गर्ने प्रयोजनका लागि पूर्व सचेतना प्रणाली (Early Warning System) को अनुगमन गर्ने कार्यलाई अझ प्रभावकारी बनाइने छ।
८५. कर्जा जोखिम न्यूनीकरण गर्नका लागि पहिलो चरणमा निश्चित रकमभन्दा माथिको सहवित्तीयकरण अन्तर्गत प्रवाह गरिने कर्जाका ऋणी तथा कर्जा परियोजनाको अनिवार्य रूपमा Credit Rating गराउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ। साथै, तोकिएको एक निश्चित रकमभन्दा माथिको बहु-बैंकिङ्ग कर्जा उपभोग गरेका ऋणीहरूलाई अनिवार्य रूपमा सहवित्तीयकरणमा परिणत गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
८६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विपन्न वर्गमा प्रवाह हुने कर्जाको अनुपातलाई ०.५ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गरी वाणिज्य बैंकहरूका लागि कुल कर्जाको ५.० प्रतिशत, विकास बैंकहरूका लागि ४.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूका लागि ४.० प्रतिशत कायम गरिएको छ। साथै, व्यावसायिक कृषिलाई समेत समावेश गर्नेगरी विपन्न वर्गमा जाने कर्जालाई पुनरपरिभाषित गरिनेछ।
८७. सञ्चालन जोखिम कम गर्दै ग्राहकहरूलाई बैंकिङ्ग सेवा प्रयोगमा सुरक्षाको प्रत्याभूति दिलाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले हाल प्रयोगमा ल्याएका डेबिट, क्रेडिट, प्रिपेड लगायतका Magnetic Strip Card लाई २०७२ असोजभित्र Chip Based Card ले प्रतिस्थापन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।

८८. समग्र वित्तीय प्रणालीमा पार्नसक्ने प्रभावको आँकलनको आधारमा बैंकहरूलाई Systemically Important Banks (SIBs) को रूपमा परिभाषित गरी थप निश्चित मापदण्ड अनुसार त्यस्ता बैंकहरूको नियमन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
८९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा सूचना केन्द्रलाई कर्जा सूचना उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।
९०. सम्पत्ति शुद्धिकरण निवारण सम्बन्धी कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा वित्तीय जानकारीसँग सम्बन्धित सूचना संयन्त्रलाई सुदृढ बनाउन जडान गरिएको goAML Software लाई सूचक संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा त्यस्ता संस्थाहरूको पहुँच पुग्नेगरी प्रयोगमा ल्याउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय साक्षरता

९१. लघुवित्त कारोबारमा दोहोरोपना हटाउन लघुवित्त सेवाको पहुँच कम भएका क्षेत्रमा मात्र नयाँ लघुवित्त संस्था स्थापना गर्न इजाजत दिने र यस्ता संस्थाहरूको न्यून उपस्थिति रहेका क्षेत्रमा मात्र शाखा विस्तार गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
९२. लघुवित्त संस्थाहरूबाट विगत दुई वर्षदेखि विपन्न वर्ग कर्जा उपभोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यलाई सामूहिक जमानीमा प्रदान गरिने कर्जाको अधिकतम सीमा रु. २ लाखबाट वृद्धि गरी रु. ३ लाख पुऱ्याइने छ । त्यसैगरी, धितो लिई प्रदान गरिने लघुउद्यम कर्जाको अधिकतम सीमा रु. ५ लाखबाट वृद्धि गरी रु. ७ लाख कायम गरिनेछ ।
९३. लघुवित्त संस्थाहरूले आफ्नो मुनाफाको निश्चित प्रतिशत रकम आफ्ना ऋणीहरूको सामूहिक हित तथा संस्थागत विकासमा उपयोग गर्नेगरी छुट्टै कोष खडा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
९४. लघुवित्त संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने चुक्ता पूँजी वृद्धि गरिनुका साथै उक्त संस्थाहरूले आफ्नो साधनको लागत र कर्जाको ब्याजदरबीच निश्चित अन्तर कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, लघुवित्त संस्थाहरूलाई एक-आपसमा गाभन/गाभिन र प्राप्त गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
९५. बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूका साथै लघुवित्त कारोबार गर्ने संस्थाहरूको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भइरहेको र यी संस्थाहरूको प्रभावकारी नियमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न एउटा छुट्टै सबल निकायको आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भएबमोजिम त्यस्तो संस्थाको स्थापनाको लागि ऐनको मस्यौदा तयार गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिनेछ ।
९६. यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमति प्राप्त गरेका गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई तोकिएको प्रक्रिया पूरा गरी २०७२ असार मसान्तसम्ममा “घ” वर्गको लघुवित्त संस्थामा परिणत भइसकन निर्देशन दिइएकोमा भूकम्प पछिको विषम परिस्थिति समेतलाई दृष्टिगत गरी उपरोक्त समयवाधि २०७२ पुस मसान्तसम्म थप गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९७. जनसाधारणलाई वित्तीय सेवाको उपयोग गर्नका लागि प्रोत्साहन गर्न, वित्तीय सेवाका ग्राहकहरूको हित संरक्षण गर्न तथा वित्तीय समावेशीकरण बढाउन राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता नीति तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।
९८. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने ठूलो हिस्सा अझै पनि निरक्षर रहनुका साथै उनीहरूमा वित्तीय चेतनाको समेत कमी रहेको परिप्रेक्ष्यमा सरकारले संचालन गर्ने अनौपचारिक शिक्षा, प्राविधिक तालिम तथा विद्यालयस्तरका पाठ्यक्रममा वित्तीय साक्षरता (Financial Literacy) सम्बन्धी विषयलाई समेत क्रमशः समावेश गराउन नेपाल सरकार तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

९९. भारतबाट भित्रिने विप्रेषण कारोबारमा रहेका विद्यमान कठिनाइहरू समाधान गर्दै विप्रेषण भित्र्याउने कार्यलाई सरल र सहज बनाइने छ ।
१००. विदेशी विनिमय लगानीको क्षेत्र तथा दायरालाई अझ फराकिलो बनाउन सार्क राष्ट्रबीच विदेशी विनिमय लगानीका सम्भावनाबारे अध्ययन गरी लगानी विविधिकरण र विस्तार गर्दै लगिनेछ ।
१०१. विदेशी विनिमय तथा सुन-चाँदीको अवैध कारोबारलाई नियन्त्रण गर्न यस बैंकको अगुवाईमा हालै गठन भएको उच्चस्तरीय संयन्त्रलाई प्रभावकारी रूपले परिचालन गरिनेछ ।
१०२. सुन-चाँदीको आयात तथा वितरण व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन यस सम्बन्धमा अध्ययन गरी विद्यमान नीतिगत व्यवस्थामा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।
१०३. विश्व वित्तीय बजारसँग एकीकृत हुँदै गएको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पूँजी खाता परिवर्त्यताका व्यवस्थाहरू समयानुकूल बनाउन विदेशी विनिमय नियमित गर्ने ऐन तथा विदेशमा लगानी गर्न प्रतिबन्ध लगाउने ऐनको संशोधनपश्चात् आवश्यकता अनुसार पूँजी खाता परिवर्त्यता सम्बन्धी थप कार्य गरिनेछ ।

१०४. नेपालमा शतप्रतिशत लगानीमा व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहने विदेशी लगानीकर्ताले संस्था दर्ता गर्न कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा बुझाउनुपर्ने रजिष्ट्रेशन शुल्क तथा औचित्यपूर्ण पूर्वसंचालन खर्चको लागि आवश्यक रकम बैंकिङ्ग च्यानलमार्फत भित्र्याउन पाउने र सो रकमलाई संस्था दर्ता भई लगानी भित्रिएपश्चात् लगानी रकममा गणना गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०५. भारत वाहेक तेश्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट-टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ३५,००० बराबर सम्मको भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमामा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ४०,००० (चालीस हजार) कायम गरिनेछ ।
१०६. नेपाली टुर अपरेटरमार्फत मानसरोवर कैलाश जाने भारतीय पर्यटक समूहलाई नेपालका होटलमा राखी पर्यटकले निश्चित रकम होटलमा खर्च गरेको VAT Invoice तथा बैंकिङ्ग प्रणालीमार्फत भारतीय रुपैयाँ भित्रिएको निस्सा संलग्न गरी टुर अपरेटरले तिब्बतमा दिनुपर्ने भुक्तानीको लागि सटही सुविधा माग गरेमा प्रति पर्यटक अधिकतम यू.एस.डलर ५०० सम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०७. व्यापारिक तथा कार्ड कारोबारको भुक्तानी दिनको निमित्त भारतीय रुपैयाँको मौज्जात कायम गर्ने प्रयोजनका लागि मासिक कारोबारको आधारमा वाणिज्य बैंकहरुलाई औसतमा एक हप्तालाई आवश्यक हुने भारतीय रुपैयाँ सटही सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाउने वस्तुहरुको सूचीमा सरोकारवालाहरुसँगको छलफलको आधारमा वस्तुहरु थप गरी अद्यावधिक गरिनेछ ।
१०९. यस बैंकले गर्ने अमेरिकी डलर खरिद-विक्री तथा बजार हस्तक्षेप प्रक्रियालाई अटोमेशन गरिनेछ ।
११०. नियामक निकायहरु नभएको वा नियामक निकायको सिफारिश प्राप्त हुन नसक्ने अवस्थामा नेपाली कम्पनीहरुले विदेशी कम्पनीहरुसँग वार्षिक अमेरिकी डलर ५० हजारभन्दा बढीको परामर्श सेवा लिनुपर्ने अवस्थामा सटही सुविधाका लागि यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१११. विदेशी मुद्राको कारोबार गर्न चाहने दुर्गम स्थानका होटल तथा ट्राभल-टुर्स अपरेटरहरुलाई विदेशी मुद्रा कारोबारको इजाजतपत्र प्रदान गर्ने विद्यमान प्रक्रियालाई थप सरलीकृत गरिनेछ ।
११२. भारतबाट नेपालमा तथा नेपालबाट भारत तथा तेश्रो मुलुकमा सामान ढुवानी गर्ने भारतीय ट्रान्सपोर्ट कम्पनीहरुलाई ढुवानी वापतको रकम भारतीय रुपैयाँमा नै भुक्तानी दिनुपर्ने अवस्थामा उपलब्ध गराउँदै आएको भा.रु. ५०,०००/- सम्मको सटही सुविधाको सीमा वृद्धि गरी भा.रु. ७५,०००/- सम्म कायम गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

अन्त्यमा,

११३. प्रमुख आर्थिक परिसूचकहरु सुधारोन्मुख हुँदै गएको अवस्थामा वैशाख १२ को विनाशकारी भूकम्पले अर्थतन्त्रमा पुऱ्याएको क्षतिको कारण समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने कार्यमा चुनौती थपिएको छ । यस विशेष परिस्थितिमा मुलुकको अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउँदै दीर्घकालीन विकासका लागि सबै एकजुट भएर लाग्नुपर्ने आवश्यकता छ । भूकम्पले पुऱ्याएको क्षति एवम् मौसमी प्रतिकूलताका कारण आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा समग्र आर्थिक वृद्धिदर संकुचित भएतापनि मूल्य, शोधनान्तर स्थिति एवम् वित्तीय क्षेत्रका प्रमुख परिसूचकहरु भने सन्तोषजनक रहेका छन् ।
११४. हाल बैंकिङ्ग क्षेत्रमा उच्च तरलता विद्यमान रहेको र आगामी दिनमा पुनर्निर्माण लगायतका कार्यमा ठूलो मात्रामा सरकारी खर्च हुने अवस्था रहेको सन्दर्भमा मूल्य स्थिरताका साथै समग्र आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्न मौद्रिक विस्तारलाई उपयुक्त सीमामा कायम राख्नुपर्ने चुनौती रहेको छ । त्यसैगरी, वित्तीय पहुँच एवम् समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्ने तथा उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तार गर्ने चुनौती पनि यथावतै छ । यस पृष्ठभूमिमा चालू आर्थिक वर्षका लागि तर्जुमा गरिएको यो मौद्रिक नीति मूलतः समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व हासिल गर्ने तथा भूकम्पबाट प्रभावित अर्थतन्त्रको पुनरुत्थानमा सहयोग पुऱ्याउने दिशामा केन्द्रित रहेको छ । यसको सफल कार्यान्वयनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायत सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको सहयोग महत्वपूर्ण रहनेछ ।
११५. यो मौद्रिक नीति तर्जुमाको सिलसिलामा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरु, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु, उद्योग-वाणिज्य क्षेत्रका विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरु, दातृ निकायहरु, विद्वत् वर्ग, सञ्चार माध्यम लगायत सबै सरोकारवालाहरुमा नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ । मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीति तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग प्राप्त हुने यस बैंकको अपेक्षा रहेको छ ।

गमर्नर डा. चिरंजीबि नेपालले २०७३ असार ३० गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा मुलुकको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वका प्रमुख सूचकहरु नियन्त्रणभिन्न रहे तापनि समग्र आर्थिक गतिविधि अनुकूल रहन सकेन । सीमा नाका अवरोध र आपूर्ति व्यवस्थामा आएको असहजताका कारण पुँजीगत खर्च एवम् निजी क्षेत्रको आर्थिक गतिविधि संकुचित रट्यो । यसका साथै मौसम प्रतिकूल रहेकोले कृषि क्षेत्र समेत अपेक्षित रुपमा विस्तार हुन सकेन । फलस्वरुप, आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा मुलुकको समग्र आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहने देखिएको छ ।
२. विश्व बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ एवम् धातुजन्य वस्तुको मूल्यमा आएको गिरावट तथा छिमेकी मुलुकहरुमा रहेको न्यून मूल्यवृद्धिको लाभ सीमा नाका अवरोध लगायतका कारण नेपालले लिन सकेन । परिणामस्वरुप, मुद्रास्फीति लक्षित स्तरभन्दा केही माथि रहन गयो ।
३. अपेक्षित रुपमा कर्जाको माग बढ्न नसक्दा समीक्षा वर्षको सुरुदेखि नै बैंकिङ क्षेत्रमा अधिक तरलताको स्थिति रट्यो । तथापि, खुलाबजार कारोबारलाई थप क्रियाशील बनाइएकोले पछिल्लो समयमा अधिक तरलता व्यवस्थापन हुँदै गएको छ । समीक्षा वर्षमा घरजग्गा कारोबारमा केही विस्तार आएको छ भने सेयर बजारमा बढोत्तरीको प्रवृत्ति देखिएको छ ।
४. छिमेकी मुलुक भारत तथा चीनको आर्थिक वृद्धिको अवस्था, विश्वको न्यून आर्थिक वृद्धि, उदीयमान मुलुकहरुको वित्तीय क्षेत्र एवम् संस्थागत निजी क्षेत्रमा देखिएको कमजोरी, मध्यपूर्व एवम् अफ्रिकाबाट सृजित युरोपको आप्रवासी समस्या तथा बेलायतको जनमत संग्रहले युरोपेली युनियनबाट अलग हुन गरेको निर्णय लगायतको अन्तर्राष्ट्रिय पृष्ठभूमि तथा सरकारी वित्त नीति, भूकम्पबाट ध्वस्त संरचनाको पुनर्निर्माण कार्यले थप गति लिनुपर्ने आवश्यकता र विप्रेषण आप्रवाहको घट्दो वृद्धिदर जस्ता आन्तरिक परिदृश्यलाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।
५. बैंकले अघिल्लो आर्थिक वर्ष अवलम्बन गरेको मौद्रिक नीतिको सिंहावलोकन र आगामी वर्ष लागू गरिने नीति तथा कार्यक्रमहरुको औचित्य तथा सोको विवेचना सहितको मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन प्रत्येक वर्ष सार्वजनिक जानकारीका लागि प्रकाशन गर्नुपर्ने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को प्रावधान अनुसार प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ । सो कानूनी प्रावधान अनुसार आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि सार्वजनिक गर्न थालिएको मौद्रिक नीतिको यो पन्ध्रौं शृङ्खला हो ।
६. मौद्रिक नीति तर्जुमाका क्रममा नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएशन, वित्त कम्पनी संघ, लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग, वाणिज्य संघहरु लगायतका सरोकारवालाहरुबाट प्राप्त सुझावलाई यथासम्भव समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

७. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले विश्व अर्थतन्त्रको वृद्धिदर सन् २०१६ मा ३.२ प्रतिशत र सन् २०१७ मा ३.५ प्रतिशत रहने अनुमान गरेको छ । विकसित मुलुकहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१६ मा १.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने कोषको प्रक्षेपण छ ।
८. विकासशील तथा उदीयमान अर्थतन्त्रहरुको वृद्धिदर सन् २०१६ मा ४.१ प्रतिशत तथा सन् २०१७ मा ४.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । सन् २०१६ मा भारतको अर्थतन्त्र ७.५ प्रतिशत तथा चीनको अर्थतन्त्र ६.५ प्रतिशतले बढ्ने कोषको प्रक्षेपण छ ।
९. पेट्रोलियम पदार्थ, धातु लगायतका वस्तुहरुको मूल्य न्यून स्तरमा रहेकाले उदीयमान तथा विकासशील अर्थतन्त्रको मुद्रास्फीति दर सन् २०१६ मा ४.५ प्रतिशत रहने कोषको प्रक्षेपण छ । सन् २०१६ मा भारतको ५.३ प्रतिशत र चीनको १.८ प्रतिशत मुद्रास्फीति दर रहने प्रक्षेपण छ ।
१०. सन् २००८ को वित्तीय संकटपश्चात् विकसित मुलुकका केन्द्रीय बैंकहरुले अवलम्बन गर्दै आएको मौद्रिक नीतिको गैर-परम्परावादी अडानमा केही परिवर्तन देखिएको छ । अमेरिकी फेडरल रिजर्भले ब्याजदरलाई न्यून सीमामा राख्दै आएकोमा रोजगार बजारमा आएको सुधारसँगै सन् २०१५ डिसेम्बरमा फेडरल फण्ड

रेटको टारगेट रेन्जलाई ०.२५ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि गरी मौद्रिक नीतिलाई सामान्यीकरण गर्दै लैजाने सङ्केत गरेको छ। फलस्वरूप, अमेरिकी डलर थप बलियो भई नेपाली रुपैयाँ केही कमजोर बनेको छ।

११. जापान तथा स्वीट्जरल्याण्ड जस्ता मुलुकहरुले ऋणात्मक ब्याजदर नीति अवलम्बन गरेका छन् भने युरोपेली केन्द्रीय बैंकले ब्याजदरलाई न्यून सीमामा राख्दै आएको छ। पछिल्लो समय भारत तथा चीनले समेत लचिलो मौद्रिक नीति अवलम्बन गर्दै आएका छन्।

आर्थिक स्थितिको समीक्षा

१२. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर लक्षित ६ प्रतिशतभन्दा अत्यन्त न्यून ०.६ प्रतिशत (उत्पादकको मूल्यमा) रहने अनुमान छ। मौसमी प्रतिकूलताको कारण कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर १.३ प्रतिशत, भूकम्पको प्रभाव र सीमा नाका सृजित आपूर्ति व्यवधानका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ०.६ प्रतिशत रहने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०७१/७२ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर २.७ प्रतिशत रहेको थियो।
१३. नेपालको राष्ट्रिय उत्पादन, उपभोग, बचत र लगानीको विश्लेषण गर्दा मिश्रित प्रवृत्ति देखिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उपभोगको अनुपात ९४.७ प्रतिशत र यसको परिणामस्वरूप कुल गार्हस्थ्य बचतको अनुपात ५.३ प्रतिशत रहने देखिन्छ। कुल राष्ट्रिय बचत अनुपात भने ४२.९ प्रतिशत रहने अनुमान छ। विप्रेषण आप्रवाहमा भएको विस्तारका कारण कुल राष्ट्रिय बचत उल्लेख्य रहन गएको हो। कुल स्थिर पुँजी निर्माण अनुपात भने २५ प्रतिशत रहने देखिन्छ। आन्तरिक वित्तीय साधनको उच्च उपलब्धताको तुलनामा न्यून लगानी स्थिति नेपालको केही वर्षयताको प्रवृत्ति हो। फलस्वरूप, नेपालको चालु खाता उल्लेख्य बचतमा रहँदै आएको छ।
१४. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर ८.५ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण थियो। सीमा नाका सृजित आपूर्ति व्यवधानका कारण चालु आर्थिक वर्षको एघार महिनाको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ९.९ प्रतिशत रहेको छ। अधिल्लो वर्ष यस्तो मुद्रास्फीति दर ७.२ प्रतिशत रहेको थियो। वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ जेठ महिनामा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ११.१ प्रतिशत रहेको छ। यस अवधिमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर ११.९ प्रतिशत र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य वृद्धिदर १०.५ प्रतिशत रहेको छ।
१५. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ का लागि नेपाल सरकारले रु. ८१९ अर्बको बजेट सार्वजनिक गरेको थियो। यस मध्ये पुँजीगत खर्च रु. २०९ अर्ब र चालु खर्च रु. ४८४ अर्ब रहने अनुमान गरिएकोमा २०७३ असार २४ गतेसम्म नगद प्रवाहमा आधारित पुँजीगत खर्च ३३.२ प्रतिशत र चालु खर्च ६५.१ प्रतिशत भएको छ। २०७३ असार २४ गतेसम्म सरकारको राजस्व संकलन रु. ४३४ अर्ब २७ करोड अर्थात् लक्ष्य रु. ४७५ अर्बको ९१.४ प्रतिशत पुगेको छ। स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारको खर्च न्यून रहेकोले सरकारी ढुकुटीमा रु. १९७ अर्ब ११ करोड नगद मौज्जात कायम रहेको छ।
१६. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा रु. ८७ अर्ब ७७ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन भएको छ भने रु. ५० अर्ब ४० करोड आन्तरिक ऋण भुक्तानीको व्यवस्था छ। यस प्रकार आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा रु. ३७ अर्ब ३७ करोड खुद आन्तरिक ऋण परिचालन हुने देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को आखिरीसम्म सरकारको कुल तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋण रु. २३४ अर्ब १५ करोड रहने देखिन्छ।
१७. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को एघार महिनासम्ममा शोधनान्तर स्थिति रु. १७१ अर्ब १५ करोडले बचतमा छ। आयात संकुचनका कारण शोधनान्तर बचत उल्लेख्य रहेको हो। उच्च शोधनान्तर बचत रहेको परिणामस्वरूप २०७३ जेठ मसान्तमा विदेशी विनिमय संचिति रु. १०२१ अर्ब ७४ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा कम्तीमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्ने लक्ष्य राखिएकोमा विदेशी विनिमय संचिति लक्षित स्तरभन्दा धेरै माथि रहेको छ। चालु आर्थिक वर्षको जेठ महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा हाल बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको विदेशी विनिमय संचिति करिब १६.८ महिनाको वस्तु आयात र करिब १४.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ।
१८. शोधनान्तर बचतको मुख्य आधार विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा गिरावट आइरहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को एघार महिनामा अमेरिकी डलरको आधारमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर १.७ प्रतिशत रह्यो। विदेशमा कामको खोजीमा जाने नेपालीहरुको संख्यामा आएको गिरावटको प्रभाव आगामी दिनमा

विप्रेषण आप्रवाहमा पर्ने देखिन्छ । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा खेलेको भूमिकालाई दृष्टिगत गर्दा विप्रेषण आप्रवाहमा हाल देखिएको सुस्तताले नेपाली अर्थतन्त्रको व्यवस्थापनमा चुनौती थप्ने देखिन्छ ।

१९. २०७२ असार मसान्तको तुलनामा २०७३ असार २९ गते नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ५.६ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ५.३ प्रतिशतले अवमूल्यन भएको थियो । २०७३ असार २९ गते अमेरिकी डलर एकको विनिमय दर रु. १०७.१३ पुगेको छ । २०७२ असार मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. १०१.१४ रहेको थियो ।

मौद्रिक तथा वित्तीय स्थितिको समीक्षा

मौद्रिक स्थिति

२०. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिले विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धिदर १८ प्रतिशत हुने प्रक्षेपण गरेको थियो । २०७३ जेठ महिनामा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १९ प्रतिशत रहेको छ । मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा उल्लेख्य विस्तार आएकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर केही बढी रहेको हो ।
२१. चालु आर्थिक वर्षमा मौद्रिक क्षेत्रबाट प्रवाहित हुने कुल आन्तरिक कर्जा २३.४ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ जेठ मसान्तमा यस्तो कर्जाको वृद्धिदर १४.४ प्रतिशत रहेको छ । सरकारी ढुकुटीमा नगद मौज्जात उल्लेख्य रहेकोले कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा कम हुन गएको हो ।
२२. निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर २० प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएकोमा २०७३ जेठमा सो कर्जाको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २०.३ प्रतिशत रहेको छ । सीमा नाका अवरोध हटेपछि निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहमा केही तीव्रता आएको छ । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७३ जेठमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप १८.५ प्रतिशतले बढेको छ ।

तरलता व्यवस्थापन तथा ब्याजदर

२३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई विगत केही वर्षदेखि संचालन लक्ष्यको रूपमा लिई मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन हुँदै आएको छ । यस क्रममा यस बैंकले खुला बजार कारोबार, अनिवार्य नगद अनुपात, बैंक दर र निक्षेप बोलकबोल जस्ता मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग गर्दै आएको छ ।
२४. तरलता व्यवस्थापन गर्ने, बजार ब्याजदरलाई व्यवस्थित गर्ने तथा मौद्रिक नीतिको कार्यदिशाको संकेत दिने जस्ता बहुउद्देश्यहरू राखी नेपाल राष्ट्र बैंकले खुला बजार कारोबार संचालन गर्दै आएको छ ।
२५. २०७२ साउनदेखि २०७३ असार २९ गतेसम्ममा विभिन्न खुला बजार कारोबार उपकरणहरूमार्फत यस बैंकले रु. ५८८ अर्ब ५९ करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ । यसमध्ये, पटक-पटक गरी निक्षेप बोलकबोलमार्फत रु. २९७ अर्ब ५० करोड, रिभर्स रिपोमार्फत रु. २३५ अर्ब ९५ करोड, नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रमार्फत रु. ४६ अर्ब ४ करोड तथा सोभै बिक्री बोल-कबोलमार्फत रु. ९ अर्ब १० करोड तरलता प्रशोचन भएको छ ।
२६. विनिमयदर स्थिरता र तरलता व्यवस्थापन राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजारमा गर्ने हस्तक्षेपका प्रमुख उद्देश्यहरू रहेका छन् । यही क्रममा २०७२ साउनदेखि २०७३ असार २४ गतेसम्ममा यस बैंकले विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ४ अर्ब २६ करोड खुद खरिद गरी रु. ४५० अर्ब ५४ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । सोही अवधिमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब ४० करोड र युरो १३ करोड ५० लाख बिक्री गरी रु. ३७६ अर्ब ३ करोड बराबरको भा.रु. खरिद गरिएको छ ।
२७. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को एघार महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले रु. ८६२ अर्ब १७ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले रु. ९४ अर्ब ७९ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । समीक्षा अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ८ अर्ब ५५ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन् ।
२८. २०७३ जेठ मसान्तमा ९१ दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर ०.१२ प्रतिशत र वाणिज्य बैंकहरूको भारित औसत अन्तर बैंक ब्याजदर ०.३६ प्रतिशत पुगेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्रको अङ्कित ब्याजदर

०.९८ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी, २०७२ फागुन मसान्तमा ९० दिने निक्षेप बोलकबोलको भारित औसत ब्याजदर ०.३९ प्रतिशत रहेको थियो ।

२९. नेपालको सेयर बजार परिसूचक- नेप्से सूचकाङ्क २०७२ असार मसान्तको ९६१.२ विन्दुबाट २०७३ असार २९ गते १,६९०.४ विन्दुमा पुगेको छ । पुँजी वृद्धि गर्ने क्रममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बोनस एवम् हकप्रद सेयर जारी गरेका, २०७२ माघदेखि कागजरहित (डिम्याट) प्रणालीबाट मात्र सेयर कारोबार गर्ने प्रणाली सुरु भएको तथा राजनीतिक संक्रमण अन्त्य हुने अपेक्षा बढ्दै गएकोले नेप्से सूचकाङ्कमा उच्च वृद्धि देखिएको हो ।

वित्तीय राहत तथा सहूलियत

३०. २०७२ बैशाखको विनाशकारी भूकम्प लगत्तै काठमाडौं उपत्यकामा रु. २५ लाखसम्म र उपत्यका बाहिर रु. १५ लाखसम्म क्षतिग्रस्त आवासीय घर पुनर्निर्माणका लागि यस बैंकले शून्य ब्याजदरमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको थियो । सो सुविधालाई थप विस्तार गरी लघुवित्त संस्थाहरूबाट समेत सामूहिक जमानीमा प्रति ग्राहक रु. ३ लाखसम्म यस्तो कर्जा प्रवाह भएमा सो कर्जामा पनि शून्य ब्याजदरमै पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले अधिकतम २ प्रतिशतसम्म मात्र ब्याज लिन सक्ने व्यवस्था यथावत् कायम छ । यस व्यवस्था बमोजिम २०७३ असार ९ गतेसम्ममा रु. ५ करोड ९० लाख पुनरकर्जा उपयोग भएको छ ।
३१. भूकम्प तथा सीमा नाका अवरोध पछिको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट हुने कर्जा प्रवाह नरोकियोस् र आर्थिक गतिविधि चलायमान होस् भन्ने उद्देश्यले यस बैंकले विविध नियामकीय छुट दिएको थियो । यस अन्तर्गत कर्जा नोक्सानी व्यवस्थालाई सहज बनाउने, एक वर्षसम्मको अवधि थप गरी कर्जा पुनर्संरचना वा पुनर्तालिकीकरण गर्न सक्ने, ब्याज-आम्दानी लेखाङ्कन गर्ने समयावधि थप गर्ने, उद्योग, व्यापार, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन र उर्जा लगायतका निर्माणाधीन परियोजनामा कर्जा भुक्तानी ग्रेस अवधि एक वर्ष थप गर्ने तथा आयात कर्जाको समयावधि १२० दिनबाट बढाई १८० दिन पुऱ्याउने विषयहरू समावेश गरिएका थिए ।
३२. भूकम्प र सीमा नाका सृजित असहज आपूर्ति प्रणालीका कारण कृषि, पर्यटन, उद्योग, व्यवसाय लगायत अर्थतन्त्रमा परेको असरलाई न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक गतिशिलता बढाउन नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषदबाट स्वीकृत भएको “आर्थिक पुनरुद्धार कोष (स्थापना र सञ्चालन) कार्यविधि, २०७२” अनुरूप ब्याज अनुदान तथा पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यस कोषमा नेपाल सरकारले रु. ५ अर्ब जम्मा गर्ने व्यवस्था भइसकेको र २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा ४४ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. २९ अर्ब ५९ करोड जम्मा गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका छन् ।
३३. यस बैंक अन्तर्गत संचालन हुने गरी स्थापना भएको उक्त पुनरुद्धार कोष रु. १०० अर्बको हुने व्यवस्था गरिएको र २०७२ साउन १ गतेदेखि पुस मसान्तसम्म तोकिएका क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गरेको रु. १० करोड सम्मको कर्जामा तोकिएका शर्त बमोजिम ४ प्रतिशत ब्याजदरमा र सो भन्दा माथिको कर्जामा २ प्रतिशत ब्याज अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ । साथै, भूकम्प पीडितहरूलाई तोकिएको व्यवसाय संचालन गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले ५ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा कर्जा प्रदान गर्न सक्ने र यसका लागि १.५ प्रतिशतमा उक्त कोषबाट पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने प्रावधान रहेको छ । यस्तो पुनरकर्जा सुविधा रु. ५ करोडसम्मको कर्जामा पुरै र सो भन्दा बढी कर्जा उपयोग गरेको अवस्थामा उक्त बढी कर्जाको २० प्रतिशतसम्ममा प्रदान गरिनेछ ।

वित्तीय कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

३४. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम रहेको अवस्था छ । निक्षेप परिचालन, वित्तीय प्रगाढता, पहुँच, सचेतना लगायतका वित्तीय सूचकहरू सुधारोन्मुख रहेका छन् । वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व एवम् सुदृढीकरणका लागि अगाडि बढाइएको कानूनी सुधार, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको पुँजी वृद्धि एवम् वासेल-३ जस्ता नियमनकारी व्यवस्थाहरू कार्यान्वयनको क्रममा रहेका छन् ।
३५. वित्तीय क्षेत्रमा यस बैंकले सुरु गरेको नीतिगत व्यवस्थाको परिणामस्वरूप निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह विस्तार हुँदै गएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा कुल गार्हस्थ उत्पादनसँग निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जाको अनुपात ३३.४ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६६/६७ मा ५३.५ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष

- २०७१/७२ मा सो अनुपात ६४.८ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, विगत केही वर्षयता यस बैंकले उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाहमा जोड दिँदै आएको कारण कृषि, ऊर्जा, पर्यटन लगायतका क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तार भएको छ ।
३६. २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरु २९, “ख” वर्गका विकास बैंकहरु ६८, “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरु ४४ र “घ” वर्गका लघुवित्त संस्थाहरु ४१ गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कुल संख्या १८२ कायम भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो संख्या १९५ रहेको थियो ।
३७. २०७३ जेठ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरुको शाखा संख्या १८५१, विकास बैंकहरुको ८४८, वित्त कम्पनीहरुको १९० र लघुवित्त संस्थाहरुको १३३० गरी कुल शाखा संख्या ४२१९ पुगेको छ । २०७३ जेठमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रति शाखाबाट औसतमा करिब ६६४७ जनसंख्याले सेवा प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ । २०७२ जेठमा जनसंख्या र बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रति शाखाको औसत अनुपात ७२३२ रहेको थियो ।
३८. २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा निक्षेप खाता संख्या १ करोड ६६ लाख तथा कर्जा संख्या १० लाख ९५ हजार पुगेको छ । एटीएम मेसिनहरुको संख्या १८५९ रहेको छ ।
३९. २०७३ जेठमा वाणिज्य बैंकहरुको औसत ब्याजदर अन्तर ५.०४ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी, ब्याजदर निर्धारण प्रक्रियालाई पारदर्शी तुल्याउने उद्देश्यले लागू गरिएको वाणिज्य बैंकहरुको औसत आधार ब्याजदर ६.२७ प्रतिशत रहेको छ । २०७२ जेठमा वाणिज्य बैंकहरुको औसत ब्याजदर अन्तर ४.७९ प्रतिशत तथा औसत आधार ब्याजदर ७.६९ प्रतिशत रहेको थियो ।
४०. तोकिएका कृषि व्यवसायको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट ६ प्रतिशतको सहूलियत ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउन कार्यान्वयनमा ल्याइएको “युवाहरुलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१” मा भएको व्यवस्था अर्न्तगत २०७२ चैत मसान्तसम्ममा २३४२ जना किसानहरुलाई रु. १ अर्ब ९९ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । यस व्यवस्था अर्न्तगत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले रु. ४ करोड १९ लाख ब्याज अनुदान प्राप्त गरेका छन् । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेटले यस्तो सहूलियत कर्जाको ब्याजदर ६ प्रतिशतबाट ५ प्रतिशतमा भारेको छ ।
४१. काठमाडौं उपत्यका लगायत प्रमुख सहरहरु विराटनगर, जनकपुर, वीरगञ्ज, पोखरा, भैरहवा, नेपालगञ्ज र धनगढीमा सार्वजनिक सहरी यातायात सेवा संचालन गर्ने संगठित संस्थालाई प्रदान गरिने कर्जालाई समेत उत्पादनशील क्षेत्रमा गणना गर्ने गरिएको व्यवस्था अर्न्तगत २०७३ वैशाख मसान्तसम्म रु. २ अर्ब ४५ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ ।
४२. तोकिएका उत्पादनमूलक क्षेत्रहरु कृषि, ऊर्जा, पर्यटन क्षेत्र र घरेलु तथा साना उद्योगमा प्रवाहित कर्जा कुल कर्जाको न्यूनतम २० प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था अर्न्तगत वाणिज्य बैंकहरुले २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा १६.८ प्रतिशत कर्जा लगानी गरेका छन् । २०७२ असारमा वाणिज्य बैंकहरुले उक्त क्षेत्रमा १५.७ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गरेका थिए ।
४३. २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा रु. ६ अर्ब २२ करोडको साधारण पुनरकर्जा तथा रु. १ अर्ब ३० करोडको निर्यात पुनरकर्जा उपयोग भएको छ ।
४४. रु. २ लाखसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गर्ने व्यवस्था अनुरूप २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा १५० बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको जम्मा रु. ३१८ अर्ब ३६ करोड निक्षेपको सुरक्षण गरिएको छ । कर्जा सुरक्षण व्यवस्था अर्न्तगत साना तथा विपन्न क्षेत्र सुरक्षण कार्यक्रमतर्फ रु. २ अर्ब ४१ करोड एवम् साना तथा मझौला व्यवसाय कार्यक्रमतर्फ रु. ५२ करोड गरी जम्मा रु. २ अर्ब ९३ करोड कर्जा सुरक्षण भएको छ ।
४५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा केही सुधार देखिएको छ । २०७२ जेठमा ३.४ प्रतिशत रहेको उक्त अनुपात २०७३ जेठमा घटेर २.७५ प्रतिशत कायम भएको छ । त्यसैगरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कर्जा/पुँजी-निक्षेप अनुपात २०७२ जेठमा ७४.२ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ जेठमा ७६.३ प्रतिशत कायम भएको छ ।
४६. बैंक तथा वित्तीय संस्था एक आपसमा गाभ्ने वा गाभिने सम्बन्धी विनियमावली, २०६८ तथा बैंक तथा वित्तीय संस्था प्राप्ति (एक्विजिसन) सम्बन्धी विनियमावली, २०७० जारी भएपश्चात् २०७३ जेठ मसान्तसम्ममा ९६ वटा इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु एक आपसमा गाभिएर ३५ वटा

संस्था कायम भएका छन् । त्यसैगरी, प्राप्ति प्रक्रियामा सामेल भई हालसम्म १ वाणिज्य बैंकले २ वित्त कम्पनी र १ विकास बैंकले अर्को १ विकास बैंकलाई प्राप्ति गरिसकेका छन् ।

४७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी २०७३ जेठमा रु. १६२ अर्ब २६ करोड पुगेको छ । २०७२ असार मसान्तमा यी संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी रु. १४१ अर्ब ६० करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेपश्चात् यी संस्थाहरूले मर्जर/एक्विजिशन, बोनस सेयर, हकप्रद एवम् थप सेयर जारी गरी पुँजी वृद्धि गर्ने कार्य अगाडि बढाएका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

४८. राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य र नेपाल सरकारको आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेटले अवलम्बन गरेका उद्देश्य तथा प्राथमिकतासँग तादात्म्य कायम गर्दै प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरी तदनुसृत उपकरणको व्यवस्था गरिएको छ ।
४९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेट कार्यान्वयनबाट लक्षित आर्थिक वृद्धि तथा विकास हासिल गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ । बजेट कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न सहज हुने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ ।
५०. उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा भूकम्पबाट प्रभावित अर्थतन्त्रको पुनरुत्थान कार्य अगाडि बढाउने क्रममा माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिन मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्ने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा निर्धारण गरिएको छ ।
५१. वित्तीय बजारमा देखिने उतार चढावलाई सम्बोधन गर्ने उपायको रूपमा अल्पकालीन व्याजदरलाई वाञ्छित स्तरमा राख्ने मौद्रिक कार्यदिशाको लक्ष्य रहेको छ ।
५२. विप्रेषण आप्रवाहमा हाल देखिएको घट्दो वृद्धिदर र आयातमा आउन सक्ने बढोत्तरीका कारण बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने जोखिम न्यूनीकरणलाई पनि मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गर्दा ध्यान दिइएको छ ।
५३. घरजग्गा एवम् सेयर कारोबार लगायतका क्षेत्रमा हुने कर्जा विस्तारका कारण समग्र वित्तीय स्थायित्वमा पर्न सक्ने संभावित असरप्रति सजग रहँदै बढीभन्दा बढी वित्तीय साधन कृषि, ऊर्जा, पर्यटन, घरेलु तथा साना उद्योग लगायतका उत्पादनशील क्षेत्र एवम् विपन्न वर्गमा प्रवाह हुने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ ।
५४. वित्तीय साक्षरता र वित्तीय पहुँच विस्तारका माध्यमबाट वित्तीय समावेशीकरणमा जोड दिनेतर्फ समेत मौद्रिक नीति अभिमुख रहेको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

५५. मूल्य स्थिरता मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्यको रूपमा रहेको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेटमा उल्लेख भए बमोजिम उपभोक्ता मुद्रास्फीति दरलाई ७.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राखिनेछ । मुद्रास्फीतिलाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम गर्न मौद्रिक उपकरण प्रयोग गर्दा अन्य मुलुकहरूको मुद्रास्फीति, अन्तर्राष्ट्रिय वस्तुहरूको मूल्य स्थिति, विनिमयदर एवम् आपूर्तिजन्य व्यवस्थाहरूको अनुगमन तथा विश्लेषण गरिनेछ । आपूर्तिजन्य कारणले मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिन संवेदनशील वस्तुको बफर स्टक कायम हुने, त्यस्ता वस्तुको आयात बढाउने र कालोबजारी तथा संचयखोरी माथि आवश्यक कारवाही हुने विश्वासका आधारमा लक्षित मुद्रास्फीति हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
५६. मौद्रिक तथा बाह्य क्षेत्र व्यवस्थापनमार्फत कम्तीमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम राखिनेछ । सो लक्ष्य कायम गर्न वैदेशिक सहयोग र विप्रेषण आप्रवाहको स्थितिलाई निरन्तर अनुगमन गरिनेछ । आवश्यक परे मौद्रिक उपकरणको प्रयोग गरिनेछ ।
५७. नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित ६.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आवश्यक तरलताको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५८. मौद्रिक नीतिको अंकुशको रूपमा विद्यमान स्थिर विनिमय दर पद्धतिलाई निरन्तरता दिदै आर्थिक वृद्धिदर, मूल्य स्थिति र बाह्य क्षेत्रको परिदृश्यका आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
५९. मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा रहेको विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १७ प्रतिशतमा सीमित गरिनेछ । तरलता ओभरह्याङ्गको स्थिति रहेकोले लक्षित आर्थिक वृद्धि, मुद्रास्फीति र आयलोचनशीलताले माग्नेभन्दा विस्तृत मुद्राप्रदायको लक्ष्य कम निर्धारण गरिएको हो । यो मात्राको मौद्रिक वृद्धिले तोकिएका लक्ष्य प्राप्त गर्न र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न मद्दत मिल्ने विश्वास गरिएको छ ।
६०. कर्जा योगाङ्कहरूमध्ये आन्तरिक कर्जा विस्तार लक्ष्य २५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य हुने गरी आन्तरिक कर्जा वृद्धिको लक्ष्य निर्धारण गरिएको हो ।
६१. कर्जा संरचनाको महत्वपूर्ण अंगको रूपमा रहेको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा २० प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ ।

मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्य तथा उपकरण

६२. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई मौद्रिक नीति सञ्चालनका लागि काउन्टर पार्टी र यी संस्थाहरूले यस बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । अल्पकालीन ब्याजदरमा आउने उतार चढावलाई न्यूनीकरण गर्दै ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्ने र मौद्रिक व्यवस्थापनलाई आधुनिकीकरण गर्ने उद्देश्यले ब्याजदर करिडोरलाई क्रमशः लागू गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
६३. मौद्रिक नीतिको कार्यदिशाका आधारमा तय गरिएका आर्थिक र मौद्रिक लक्ष्य हासिल हुने गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
६४. दुई हप्ता अवधिको बजारमा आधारित पूर्व निर्धारित रिपो रेटलाई नीतिगत दरको रूपमा लिइनेछ । खुला बजार कारोबार समितिले दुई कार्य दिन अगाडिको भारत औसत अन्तरबैंक दरमा २०० बेसिस प्वाइन्ट थपि रिपो रेट निर्धारण गर्नेछ । सो दरमा तोकिएका काउन्टरपार्टीहरूलाई घोषित रकममा बोलकबोल गर्न आह्वान गरिनेछ र आवश्यक परे समानुपातिक ढंगले रिपो बोलकबोलको बाँडफाँड (Allotment) गरिनेछ ।
६५. बजारमा आधारित पूर्व निर्धारित ब्याजदरमा दुईहप्ते निक्षेप संकलन बोलकबोलमार्फत तरलता प्रशोचन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । खुला बजार कारोबार समितिले दुई कार्य दिन अगाडिको भारत औसत अन्तरबैंक दरमा १० आधार विन्दु (बेसिस प्वाइन्ट) ले घटाई निक्षेप संकलन दर निर्धारण गर्नेछ । काउन्टरपार्टीहरूलाई रकममा बोलकबोल गर्न आह्वान गरिनेछ । बोलकबोलको बाँडफाँड आवश्यक परे समानुपातिक विधि मार्फत गरिनेछ ।
६६. मौद्रिक नीतिका उद्देश्य र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले निर्धारण गरेको तरलता परिमाणलाई आधार बनाई खुला बजार कारोबार समितिले आवश्यकता अनुसार दुई हप्ता अवधिको निक्षेप संकलन बोलकबोलको लागि आह्वान गर्नेछ ।
६७. ब्याजदर करिडोरको माथिल्लो सीमा (Upper bound) को काम स्थायी तरलता सुविधाको दरले र तल्लो सीमा (Lower bound) को काम दुई हप्ता अवधिको निक्षेप संकलनको ब्याजदरले गर्नेछ । स्थायी तरलता सुविधा काउन्टरपार्टीहरूलाई साविक बमोजिम धितोयुक्त ५ दिनसम्मको तरलता प्रदान गर्ने द्वारको रूपमा रहनेछ । अन्तरबैंक ब्याजदर र दुई हप्ता अवधिको रिपो रेट ब्याजदर करिडोरभित्र रहने छन् ।
६८. लक्षित अन्तरबैंक ब्याजदर करिडोरको तल्लो वा माथिल्लो कुन सीमामा रहन्छ, सोको अनुभवको आधारमा यसप्रकार व्यवस्था गरिएको ब्याजदर करिडोर पद्धतिमा क्रमशः सुधार गर्दै लगिनेछ ।
६९. खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१ मा व्यवस्था गरिएका धितोमा आधारित सोभै बिक्री, खरिद, रिपो र रिभर्स रिपो बोलेकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूको साविककै व्यवस्था बमोजिम आवश्यकतानुसार तरलता व्यवस्थापनका लागि प्रयोग गरिनेछ ।
७०. खुला बजार कारोबार विनियमावली, २०७१ मा व्यवस्था भए बमोजिम निक्षेप संकलन बोलकबोल बहुब्याजदरमा र नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र बोलकबोल एकल ब्याजदरमा निष्काशन गरिने पद्धतिलाई यथावत् कायम गरिएको छ ।

७१. अनिवार्य नगद अनुपात यथावत् कायम गरिएको छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको यस बैंकमा रहेको मौज्जातलाई अनिवार्य नगद अनुपात गणना प्रयोजनका लागि लिइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
७२. अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्ने अवधिलाई साविक एक हप्ताबाट दुई हप्ता गरिएको छ । यस्तो मौज्जात दैनिक रुपमा ७० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । ठीक दुई हप्ता अगाडिको एक हप्ताको औसत स्वदेशी निक्षेपको आधारमा मौज्जात अनुपात गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७३. बैंकिङ्ग क्षेत्रको अधिक तरलताको मापन तथा प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकले तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई प्रयोग गर्दै आएको छ । विद्यमान तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरिनेछ ।
७४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने वैधानिक तरलता अनुपात यथावत् कायम गरिएको छ ।
७५. अन्तिम ऋणदाता सुविधा तथा सुरक्षणपत्रहरूको डिष्काउण्ट गर्ने प्रयोजनको लागि लागू हुने बैंकदरलाई ७ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ ।
७६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले भूकम्प पीडितहरूलाई घर निर्माणका लागि २ प्रतिशतसम्मको ब्याजदरमा कर्जा उपलब्ध गराउनु पर्ने र त्यस्ता बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकले शून्य ब्याजदरमा पुनरकर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
७७. केरा लगायतका फलफूल खेती, तरकारी खेती, पशुपंक्षी एवम् मत्स्यपालन लगायतका व्यावसायिक कृषि, जलविद्युत र तोकिएका अन्य उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह विस्तार गरी समग्र आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले प्रदान गर्दै आएको साधारण पुनरकर्जा दरलाई ४ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ । साथै, अष्ट्रिच पालन, अलैची खेती र मौरी पालन गरी निर्यात गरेमा निर्यात बराबरको रकममा विद्यमान प्रक्रिया अनुसार १ प्रतिशत ब्याजदरमा विशेष पुनरकर्जा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
७८. यस बैंकले रुग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, वैदेशिक रोजगारी, दलित, जनजाति, उत्पीडित, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, विपन्न वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिद्वारा संचालित साना व्यवसाय आदिलाई प्रवर्द्धन गर्न र निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्न १ प्रतिशतमा प्रदान गर्दै आएको विशेष पुनरकर्जा र विदेशी मुद्रामा निर्यात प्रोत्साहित गर्न लिबोरमा ०.२५ विन्दु थप गरी हुने ब्याजदरमा दिइने निर्यात पुनरकर्जा दरलाई पनि यथावत् राखिएको छ ।
७९. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको २० प्रतिशत तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । यसमध्ये कृषि तथा ऊर्जा क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जाको न्यूनतम सीमा हालको १२ प्रतिशतबाट २०७४ असार मसान्तसम्ममा १५ प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यसैगरी, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा क्रमशः १५ प्रतिशत र १० प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
८०. तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा न्यूनतम कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने गरी हाल कायम रहेको व्यवस्था अनुरूप कर्जा प्रवाह नगरेमा २०७४ असार मसान्तदेखि त्यस्तो नपुग रकममा बैंक दरमा हर्जाना लगाइने छ ।
८१. पर्यटकीय संभावना रहेका तर तुलनात्मक रुपमा विकास हुन नसकेका पर्यटकीय गन्तव्य पाथिभरा, माइपोखरी, हलेसी, लाडटाड, स्वर्गद्वारी, माथिल्लो मुस्ताङ, गढीमाई, जनकपुरधाम, रारा तथा खप्तड क्षेत्रमा सुविधा सम्पन्न स्तरीय होटल स्थापना गर्न साधारण पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
८२. उच्च गरिबी रहेका बाजुरा, कालिकोट, बझाङ, हुम्ला, दार्चुला, जुम्ला, डोटी, अछाम, मुगु र बैतडी गरी १० जिल्लाहरू तथा गरिबीको गहनता तुलनात्मक रुपमा बढी भएका पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा र सप्तरीका दक्षिणी सीमावर्ती ११४ वटा गाउँ विकास समिति र ४ वटा नगरपालिकाहरूमा कृषि तथा साना व्यवसायमा आधारित आयमूलक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकबाट १ प्रतिशत ब्याजदरमा विशेष पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

८३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेटमा उल्लेख भए बमोजिम युवा तथा साना व्यवसायीहरूलाई तोकिएका व्यावसायिक कृषिमा प्रवाह हुने कर्जामा ५ प्रतिशतका दरले व्याज अनुदान उपलब्ध गराउने तथा सो क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह गरिने कर्जालाई सरल बनाउन “युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने व्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१” मा आवश्यक संशोधन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
८४. हालसम्म बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लक्षित वर्गमा नपरेका र आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गभन्दा माथि रहेकाहरू (Missing Middle) लाई कर्जा प्राप्त गर्न सहज होस् भन्ने उद्देश्यले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका साना तथा मझौला व्यवसाय डेस्क (SME Desk) लाई थप प्रभावकारी बनाउन अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
८५. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बजेटमा उल्लेख भए अनुसार उद्यमशील युवाहरूलाई लगानीको बीउपुँजी (Seed Capital) उपलब्ध गराउने उद्देश्यले स्थापना हुने च्यालेन्ज फण्डको सुविधा प्राप्त गर्ने युवाहरूलाई आवश्यक हुने थप वित्तीय साधन उपलब्ध गराउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। यस्तो कर्जा उत्पादनशील कर्जा तथा विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
८६. वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्गमा लगानी गर्नुपर्ने ५ प्रतिशतको कर्जा अनुपातलाई यथावत् राखी यस अन्तर्गत न्यूनतम २ प्रतिशत कर्जा प्रत्यक्ष रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले लगानी गर्नुपर्ने विपन्न वर्ग कर्जा अनुपातलाई यथावत् कायम राखिएको छ।
८७. व्यावसायिक कृषि परियोजनाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्रवाह गरिने रु. १० लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
८८. मौद्रिक नीति तर्जुमा तथा सोको कार्यान्वयनलाई थप व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले मौद्रिक नीति तर्जुमा कार्यविधि, २०७३ तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। उक्त कार्यविधिमा व्यवस्था भए बमोजिम मौद्रिक नीतिमा उल्लिखित व्यवस्थाहरूको प्रगतिका सम्बन्धमा त्रैमासिक समीक्षा गरिनेछ।

समष्टिगत विवेकशील नियमन

८९. यस बैंकले वित्तीय स्थायित्व तथा उच्च आर्थिक वृद्धिदर सहजीकरणका लागि उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा विस्तार र मूल्य स्थिरता जस्ता आर्थिक उद्देश्यहरू हासिल गर्न मौद्रिक नीतिका अतिरिक्त समष्टिगत विवेकशील नियमन लागू गर्दै आएको छ।
९०. वाणिज्य बैंकहरूले विवेकशील नियमन अन्तर्गत २०७३ साउनदेखि बासेल-३ मा आधारित न्यूनतम कमन इक्विटी टियर १ पुँजी अनुपात ४.५ प्रतिशत कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
९१. बैंकहरूको जोखिम बहन गर्नसक्ने क्षमता वृद्धि गरी पुँजीगत आधारलाई बलियो बनाई राख्न प्राथमिक पुँजी अन्तर्गतका औजारहरू गणना गर्ने गरी कुल जोखिम भारित सम्पत्तिको २.५ प्रतिशत विन्दुले हुने पुँजी क्यापिटल कन्जरभेसन बफर कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ। यस्तो बफर तोकिए बमोजिम कायम गर्न नसक्ने बैंकहरूले नाफाको रकम मध्येबाट पुँजीका लागि संचित गरेर मात्र वितरण गर्न सक्ने व्यवस्था कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ।
९२. समष्टिगत आर्थिक चरहरूमा भएको उतार चढाव र अर्थतन्त्रको चक्रीय प्रभावको कारण वित्तीय क्षेत्रमा पर्न सक्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि कुल जोखिम भारित सम्पत्तिको अधिकतम २.५ प्रतिशत विन्दुसम्मको अतिरिक्त काउन्टर साइक्लिकल बफर (Counter Cyclical Buffer) २०७४ असार भित्र कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।
९३. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूमा हाल रहेको समानान्तर पुँजी गणना विधि हटाई बासेल-२ पूर्ण रूपमा लागू गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ। साथै, राष्ट्रिय स्तरका वित्त कम्पनीहरूमा समेत समानान्तर रूपमा बासेल-२ बमोजिम पुँजी गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
९४. वाणिज्य बैंकहरूका लागि बासेल-३ मा आधारित तरलता अनुगमन पद्धति लागू गर्नुका साथै तरलताका आधारमा समेत शीघ्र सुधारात्मक कारवाही लागू गरिनेछ।
९५. कर्जा नोक्सानी व्यवस्था अन्तर्गत डाइनामिक प्रोभिजनिङको प्रतिचक्र सम्बन्धी उद्देश्यलाई ध्यानमा राखी कन्जरभेसन बफर, काउन्टर साइक्लिकल बफर जस्ता प्रावधानका अतिरिक्त कर्जा जोखिमबाट बैंक तथा

- वित्तीय संस्थाहरूमा पर्न सक्ने नोक्सानीका लागि समयमै तयार रहन सुक्ष्म निगरानी जस्ता कर्जा नोक्सानी व्यवस्थालाई अभि मजबुत र जोखिममा आधारित बनाउँदै लगिनेछ ।
९६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने ८० प्रतिशत कर्जा/पुँजी-निक्षेप अनुपातको व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९७. वाणिज्य बैंकहरूले २०७३ साउनदेखि लागू हुने गरी त्रैमासिक रूपमा ४ प्रतिशत लिभरेज अनुपात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । २०७५ साउनदेखि यस अनुपातमा बासेल कमिटीको मार्गदर्शनका आधारमा पुनरावलोकन गरिनेछ ।
९८. वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश साविकको ६० प्रतिशतबाट घटाई ५० प्रतिशतको सीमाभित्र राख्नुपर्ने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको बढीमा एक तिहाईसम्म सापटी लिन सक्ने व्यवस्था रहेकोमा सोको बढीमा एक चौथाईसम्म सापटी लिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । विकास बैंकहरूले प्राथमिक पुँजीको २० गुणासम्म र वित्त कम्पनीहरूले १५ गुणासम्म मात्र वित्तीय स्रोत संकलन गर्न सक्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९९. घरजग्गा क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जा जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको रूपमा लागू गरिएको २५ प्रतिशतको रियल स्टेट कर्जा सीमा अनुपातलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१००. एउटै ग्राहक, फर्म, कम्पनी/समूहलाई कोष तथा गैर-कोषमा आधारित सुविधाहरू आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१०१. उत्पादनमूलक उद्योगहरूमा प्रवाह हुने कर्जाको एकल ग्राहक कर्जा सीमा अनुपात ३० प्रतिशतलाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
१०२. जलविद्युत् परियोजना, विद्युत प्रसारण लाइन र केबुलकार निर्माण परियोजनामा आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रवाह गर्न पाउने सीमालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१०३. कुनै एक क्षेत्रमा आफ्नो लगानीमा रहेको कर्जा सापटको बढीमा ४० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ ।
१०४. सेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जाको सुरक्षण वापत सेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० दिनको अन्तिम मूल्यको औसत मूल्य वा सेयरको प्रचलित बजार मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सोको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०५. सेयरको धितोमा जाने कर्जा बढीमा आफ्नो प्राथमिक पुँजी बराबरको रकमसम्म मात्र प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ । साथै, एउटा सूचीकृत कम्पनीको सेयरको हकमा आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा २० प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको १ प्रतिशतभन्दा बढी संस्थापक सेयर धारण गरेका संस्थापक सेयरधनीहरूले आफुले धारण गरेको संस्थापक सेयरमध्ये ५० प्रतिशतभन्दा बढी सेयर धितो राखी कर्जा लिन नपाउने व्यवस्था यथावत् कायम राखिएको छ ।
१०७. सेयरको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्ने प्रयोजनको लागि संस्थापक सेयरको मूल्याङ्कन गर्दा साधारण सेयरको पछिल्लो १८० दिनको औसत मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत वा संस्थापक सेयरको अन्तिम कारोबारको मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सोको आधारमा कायम गर्नुपर्ने र यसरी कायम गरिएको मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०८. रियल स्टेट कर्जा र त्यसको सुरक्षणबीचको अनुपात (एलटीभी रेसियो) हालको ६० प्रतिशतबाट बढीमा ५० प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । आवासीय रियल स्टेट कर्जाको हकमा यस्तो अनुपात ६० प्रतिशतसम्म रहने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०९. रु. ५० करोड वा सोभन्दा बढीको बहु-बैंकिङ्ग कर्जा उपयोग गर्ने ऋणीहरूको कर्जालाई सहवित्तीयकरण कर्जामा परिणत गर्नुपर्ने सीमा वृद्धि गरी रु. १ अर्ब कायम गरिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

वित्तीय क्षेत्र सुधार

११०. नेपालले वि.सं. २०४२ देखि पहिलो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम प्रारम्भ गरेको हो । चालीसको दशकमा गरिएको पहिलो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम निजी क्षेत्रको लागि वित्तीय क्षेत्र खुला गर्ने र बजारलाई ब्याजदर तथा पोर्टफोलियो निर्धारण गर्न स्वतन्त्रता प्रदान गरी वित्तीय नियमन खुकुलो पार्नेतर्फ केन्द्रित थियो । यसको प्रमुख उद्देश्य वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धाको वातावरण सिर्जना गर्ने थियो ।
१११. वि.सं. २०५० को दशकको मध्यतिर शुरु गरिएको दोस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना, सरकारी स्वामित्वका बैंकहरूको संरचनागत सुधार र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नेतर्फ केन्द्रित रहेको थियो ।
११२. कानूनी सुधार, वित्तीय पूर्वाधार विकास, विवेकशील नियमनको प्रयोग, पुँजी वृद्धि र गाभ्ने-गाभिने तथा प्राप्त गर्ने कार्यको प्रोत्साहन जस्ता दोस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमहरू रहँदै आएका छन् । संस्थागत सुशासनको विकास र सुदृढीकरण दोस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।
११३. दोस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तिम चरणमा रहेको सन्दर्भमा तेस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमका लागि आवश्यक आधार तय गर्नुपर्ने देखिएको छ । पहिलो र दोस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमका उपलब्धिहरूलाई जगेर्ना गर्दै नेपालको बदलिँदो आर्थिक संरचनामा वित्तीय समावेशिता सहितको वित्तीय संरचना निर्माणमा तेस्रो चरणको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम केन्द्रित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
११४. वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति स्वीकृत भएपश्चात् उक्त रणनीतिमा उल्लिखित कार्यक्रमहरू चरणबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।
११५. बैंक तथा वित्तीय संस्था लगायतका सूचक संस्थाहरूले सम्पत्ति शुद्धीकरण एवम् निवारण सम्बन्धी तयार गर्नुपर्ने विवरण तथा प्रतिवेदन आवश्यक सफ्टवेयर निर्माण गरी विद्युतीय माध्यमबाट पठाउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११६. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण तथा आतंककारी क्रियाकलापमा वित्तीय लगानी नियन्त्रण सम्बन्धी नियमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका कार्यहरूलाई थप प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउन राष्ट्रिय जोखिम मूल्याङ्कन प्रतिवेदनलाई समेत आधार मानी जोखिममा आधारित सुपरिवेक्षण प्रणाली क्रमिक रूपमा लागू गरिनेछ ।

नियमन तथा सुपरिवेक्षण

११७. वित्तीय क्षेत्रलाई थप प्रतिस्पर्धी, समावेशी र सुदृढ बनाउन वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरिएका छन् । वित्तीय क्षेत्रका लागि घोषित नीति तथा कार्यक्रमको माध्यमबाट समाजका सबै वर्गले वित्तीय विकासको न्यायोचित प्रतिफल पाउनु भन्ने लक्ष्य एकातिर राखिएको छ भने अर्कोतर्फ वित्तीय क्षेत्रलाई स्वनियमन र बजार अनुगमनमार्फत् थप जिम्मेवार हुन समेत प्रोत्साहित गरिएको छ ।
११८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले महानगरपालिका तथा उप-महानगरपालिका क्षेत्रभित्र र नगरपालिकाका सदरमुकाम बाहेकका स्थानहरूमा शाखा खोल्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, २०७२ बैशाखको भूकम्पबाट अति प्रभावित काठमाण्डौ उपत्यका बाहेकका जिल्लाहरूमा रहेका इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाका शाखा स्वीकृत स्थानमा रहन असुविधा हुन गएमा सोही जिल्लाको अन्य उपयुक्त स्थानमा त्यस्तो शाखा स्थानान्तरण गर्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । तर त्यस्तो शाखा खोलेपश्चात् तथा स्थानान्तरण गरेपश्चात् यस बैंकलाई जानकारी दिनु पर्नेछ ।
११९. दुर्गम तथा ग्रामीण भेगमा रहेका सर्वसाधारणको वित्तीय सेवामा पहुँच पुगोस् भन्ने हेतुले इ-म्यापिङ्गका आधारमा तय गरिएका वित्तीय पहुँच कम भएका जिल्लाहरूमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा शाखा खोल्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२०. द्वन्द्वकालमा विस्थापित भएका बैंकहरूका शाखाको पुनस्थापनालाई प्रभावकारी बनाइनेछ । यस क्रममा निजी क्षेत्रका बैंकहरूलाई समेत त्यस्ता स्थानमा शाखा खोल्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

१२१. पूर्वाधारका क्षेत्रमा लगानी गर्न निजी क्षेत्र समेतको सहभागितामा पूर्वाधार विकास बैंक स्थापना गर्ने कार्य अगाडि बढाइने छ ।
१२२. समग्र बैंकिङ प्रणालीको संस्थागत सुशासन एवम् जोखिम व्यवस्थापनको गुणस्तर सुधार गर्नका लागि पारदर्शिता, खुलासा, स्वार्थको द्वन्द्व, अनुपालना लगायतका विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यास समेटी बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सञ्चालकहरूलाई अभिमुखीकरण गर्न “सञ्चालक शिक्षा कार्यक्रम” सञ्चालन गरिनेछ ।
१२३. वाणिज्य बैंकहरूमा नेपाल फाइनान्सियल रिपोर्टिङ स्ट्याण्डर्ड (NFRS) लागू गर्ने प्रयोजनका लागि मार्गदर्शन जारी गरिएको छ । उक्त मार्गदर्शन बमोजिम वाणिज्य बैंकहरूले तयार गर्नुपर्ने वित्तीय विवरणहरूको ढाँचा सम्बन्धी मस्यौदा समेत तयार भई एनएफआरएस कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यमान निर्देशनमा गर्नुपर्ने संशोधनहरूको पहिचान गरी नयाँ मार्गदर्शन जारी गरिनेछ । एनएफआरएसलाई अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा समेत लागू गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२४. सामाजिक सुरक्षा भत्ता बैंक खातामार्फत उपलब्ध गराउन तथा सबै नेपालीको बैंक खाता अभियान सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले संस्थागत उत्तरदायित्व सम्बन्धी कार्यमा थप क्रियाशील हुन आफ्नो मुनाफाको कम्तीमा १ प्रतिशत रकम छुट्टयाउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । त्यसैगरी, आफ्नो जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धिका लागि कुल कर्मचारी खर्चको न्यूनतम ३ प्रतिशत रकम तालिम तथा वृत्ति विकासमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२६. नगद कारोबारबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न रु. ५० लाखभन्दा बढीको कारोबार अनिवार्य रूपमा चेकमार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त सीमालाई घटाई रु. ३० लाख कायम गरिएको छ ।
१२७. “राष्ट्रऋण मार्गदर्शन, २०६०” मा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ । साथै, सरकारी ऋणपत्रहरूको प्रमाणपत्रलाई अभौतिकीकरण गरी भुक्तानी व्यवस्थालाई सरलीकृत गर्नका लागि नयाँ सफ्टवेयर प्रयोगमा ल्याइनेछ ।
१२८. नेपालको विद्यमान भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण र व्यवस्थित गर्न साभेदार संस्थाहरूको समन्वयमा रियल टाइम ग्रस सेटलमेन्ट सिस्टम, सेन्ट्रल सेक्युरिटीज डिपोजिटरी तथा नेशनल पेमेन्ट स्वीच/गेटवे जस्ता विषयहरूमा अध्ययन गरिनेछ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय साक्षरता

१२९. लघुवित्त संस्थाहरूमार्फत हुने बहु-बैंकिङ कारोबारलाई व्यवस्थित गर्न उक्त संस्थाहरूलाई कर्जा सूचना केन्द्रमा आवद्ध हुनुपर्ने व्यवस्था मिलाई कर्जा सूचना प्रणालीलाई प्रभावकारी तुल्याइने छ ।
१३०. लघुवित्त संस्थाहरूले कर्जा लगानी गर्दा ग्राहकसँग लिने ब्याजदर सम्बन्धित संस्थाको कोषको लागत (Cost of fund) मा बढीमा ७ प्रतिशत स्प्रेड कायम गरी ब्याजदर निर्धारण गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३१. संघीय संरचना तथा इ-म्यापिङको अध्ययन प्रतिवेदन समेतलाई दृष्टिगत गरी लघुवित्त संस्थाहरूको वित्तीय पहुँचको अवस्था, स्तर वृद्धि, मर्जर/प्राप्ति तथा संचालन सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो व्यवस्था नभएसम्मका लागि लघुवित्त संस्था स्थापना एवम् वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्रको लागि आवेदन लिने कार्य स्थगन गरिएको छ । तर, वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका मनाङ, जुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा र दार्चुला जिल्लामा प्रधान कार्यालय स्थापना गरी उक्त ९ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने लघुवित्त संस्था स्थापनाको लागि विद्यमान इजाजत नीतिलाई यथावत् राखिएको छ ।
१३२. राष्ट्रिय स्तरको थोक कर्जा प्रदान गर्ने लघुवित्त संस्थाहरूले २०७५ असार मसान्तसम्म न्यूनतम चतुक्ता पूँजी रु. ६० करोड कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१३३. लघुवित्त संस्थाहरूबाट प्रवाह हुने कर्जा सीमा निम्न अनुसार कायम गरिएको छ ।

- (क) विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई सामुहिक जमानीमा लघुउद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रति समूह सदस्य रु. १ लाखबाट रु. ३ लाख र विगत दुई वर्षदेखि कर्जा उपयोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यको हकमा रु. ३ लाखबाट रु. ५ लाख ।
- (ख) नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधि अन्तर्गत सोलार सिस्टम र/वा बायोग्यास प्रयोजनको लागि प्रति परिवार रु. ६० हजारबाट रु. २ लाख ।
- (ग) विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई धितो लिई लघुउद्यम वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रति समूह सदस्य रु. ३ लाखबाट रु. ५ लाख र विगत दुई वर्षदेखि कर्जा उपयोग गरी असल वर्गमा परेका समूह सदस्यको हकमा रु. ५ लाखबाट रु. ७ लाख ।
- (घ) बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएका गा.वि.स.हरुमा लघुवित्त संस्थाहरुबाट स्वीकारयोग्य धितो लिई समूहमा आवद्ध भएका तथा नभएका व्यक्तिहरुलाई लघुउद्यम सञ्चालन गर्न रु. ७ लाखबाट रु. १० लाख ।
- (ङ) समूहमा आवद्ध नभएका विपन्न तथा न्यून आय भएका व्यक्तिलाई धितो लिई रु. ६० हजारबाट रु. ३ लाख ।

१३४. निर्धारित पुँजीकोष कायम नगर्ने लघुवित्त संस्थाहरुलाई शीघ्र सुधारात्मक कारवाही गर्ने सम्बन्धमा छुट्टै नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।

१३५. जनसाधारणलाई वित्तीय सेवाको उपयोग गर्नका लागि प्रोत्साहन गर्न, वित्तीय सेवाका ग्राहकहरुको हित संरक्षण गर्न तथा वित्तीय समावेशीकरण बढाउन नेपाल सरकारबाट राष्ट्रिय वित्तीय साक्षरता नीति स्वीकृत भएपश्चात् सो अनुसारको कार्य अगाडि बढाइने छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१३६. कोरिया, इजरायल, अष्ट्रेलिया लगायतका देशबाट आप्रवाह हुनुपर्ने विप्रेषण रकमको अधिकतम अंश बैकिङ्ग प्रणालीबाट भित्र्याउने सम्बन्धमा आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।

१३७. भारत बाहेक तेस्रो मुलुकहरुबाट ड्राफ्ट-टी.टी.को माध्यमबाट वस्तु आयात गर्दा एक पटकमा बढीमा अमेरिकी डलर ४० हजार बराबरसम्मको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी दिन पाइने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमामा वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५० हजार कायम गरिनेछ ।

१३८. भारतबाट परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी सफ्टवेयर खरिद गर्नुपरेमा हाल एकपटकमा बढीमा अमेरिकी डलर १० हजार सीमा रहेकोमा यसलाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर १५ हजारसम्मको सफ्टवेयर एल.सी.मार्फत आयात गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।

१३९. यस बैंकमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको लेखाङ्कन अनिवार्य रूपमा अद्यावधिक गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

१४०. इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरुलाई कारोबारको विवरण पेश गर्न बैंकको कार्यालयमा आई विवरण बुझाउनुपर्ने व्यवस्थाले सेवाग्राहीलाई परेको कठिनाईलाई समाधान तथा व्यवस्थित गर्ने उद्देश्यले इजाजतपत्र प्राप्त व्यक्ति/संस्थाबाट अनलाइन तथ्याङ्क लिने व्यवस्था गरिनेछ ।

१४१. विप्रेषण व्यवसायमा संलग्न संस्थाहरुले क्रमशः निम्न बमोजिम न्यूनतम चुक्ता पुँजी कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

(क) रेमिट्यान्स कार्ड जारी गर्ने कम्पनीको हकमा रु. २५ करोड ।

(ख) प्रिन्सिपल कम्पनी भई कारोबार गर्ने विप्रेषण फर्म, कम्पनी वा संस्थाले रु. ५ करोडबाट रु. १० करोड ।

(ग) विदेशस्थित प्रिन्सिपल कम्पनीको एजेन्ट भई विप्रेषणको कारोबार गर्ने फर्म, कम्पनी वा संस्थाले रु. १ करोडबाट रु. २ करोड ।

१४२. मनिचेञ्जर व्यवसायमा संलग्न संस्थाहरुले क्रमशः निम्न बमोजिम न्यूनतम चुक्ता पुँजी कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

(क) भारतीय रुपैयाँ खरिद-बिक्री कारोबारका लागि रु. ५ लाखलाई यथावत् ।

- (ख) परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खरिद कारोबारका लागि रु. १० लाखबाट रु. १५ लाख ।
(ग) उपरोक्त दुबै कारोबार गर्ने संस्थाका लागि रु. १५ लाखबाट रु. २० लाख ।
१४३. परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता हुने नेपालीले आफ्नो खाताबाट वस्तु तथा सेवा खरिद गर्ने प्रयोजनका लागि वार्षिक अमेरिकी डलर १५ हजारसम्म भुक्तानी दिनसक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४४. कार्डको प्रचलन बढ्दै गएको र विदेशी पर्यटकहरूले पनि त्यस्ता कार्ड ल्याई सोबाट नेपाली रुपैयाँमा सहटी लिंदा मनिचेञ्जरहरूले पनि पोइन्ट अफ सेल (PoS) मार्फत कार्डबाट सटही दिन सक्ने व्यवस्थाका सम्बन्धमा अध्ययन गरिनेछ ।
१४५. परिवर्त्य विदेशी मुद्राको मागलाई दृष्टिगत गरी खरिददर मात्र उल्लेख हुने विदेशी मुद्राहरूको खरिददर र बिक्रीदर दुबै तोकौ बिक्री गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४६. श्रम स्वीकृति लिई कार्य गरिरहेका विदेशी नागरिकहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा तेस्रो मुलुकमा पारिश्रमिक पठाउनु पर्दा तोकिए बमोजिमको कागजात लिई तोकिए बमोजिमको रकम बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट सोभै भुक्तानी गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४७. वैदेशिक रोजगार बचतपत्रको बारेमा जनचेतना जगाई सो बचतपत्रको बिक्री प्रवर्द्धन गर्न बढी संख्यामा नेपालीहरू वैदेशिक रोजगारमा रहेका प्रमुख मुलुकहरूमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकाय, बिक्री एजेण्टका विदेशस्थित कार्यालयहरू तथा रेमिट्यान्स कम्पनीहरू लगायतको समन्वयमा चेतनामूलक प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१४८. विदेशी विनिमय सम्बन्धी विद्यमान अन्य व्यवस्थाहरूलाई यथावत् राखिएको छ ।

अन्त्यमा,

१४९. चालु आर्थिक वर्षको पछिल्लो समयमा आर्थिक गतिविधिमा आएको सुधारसँगै आगामी दिनमा अर्थतन्त्रले गति लिने अपेक्षा गरिएको छ । अर्थतन्त्रको पुनरुत्थान एवम् पुनर्निर्माणमा केन्द्रित सरकारी बजेटको कार्यान्वयनबाट मूल्यमा दबाव पर्न नदिने गरी मौद्रिक व्यवस्थापनमा सन्तुलन मिलाउनु पर्ने चुनौती थपिएको छ । त्यसैगरी, विप्रेषण आप्रवाहमा आउन सक्ने उतार-चढावबाट वित्तीय तथा बाह्य क्षेत्रमा पर्न सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न सावधानीपूर्वक मौद्रिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अवस्था छ ।
१५०. पछिल्लो समयमा कर्जा लगानीको वातावरणमा सुधार हुँदै गएको परिप्रेक्ष्यमा नेपाल सरकारको बजेटसँग सन्तुलन मिलाई तर्जुमा गरिएको आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न तथा लक्षित आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
१५१. प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमाको क्रममा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, सञ्चार माध्यम लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यो मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था गरिएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

गमर्नर डा. चिरंजीबि नेपालले २०७४ असार २५ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. आर्थिक वृद्धि र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वका दृष्टिकोणले आर्थिक वर्ष २०७३/७४ उत्साहप्रद रह्यो । उच्च आर्थिक वृद्धि, न्यून मुद्रास्फीति र शोधनान्तर बचतको स्थितिले अर्थतन्त्रमा नयाँ आशाको संचार जगाएको छ । अनुकूल मौसम, पर्यटक आगमनमा वृद्धि तथा समग्र आपूर्ति व्यवस्थामा आएको सुधारका कारण अर्थतन्त्र सकारात्मक दिशामा अगाडि बढेको छ ।
२. उपभोग तथा जोखिमयुक्त क्षेत्रमा अत्यधिक कर्जा विस्तारका कारण आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को पहिलो त्रयमासपछि वित्तीय असन्तुलनको स्थिति देखा पर्‍यो । तथापि, यस बैंकले नैतिक दबाव तथा विभिन्न नीतिगत उपायहरु अपनाएका कारण वित्तीय असन्तुलनको स्थितिमा हाल सुधार आएको छ । बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको निक्षेप संरचनामा सकारात्मक परिवर्तन आएको छ भने लामो समयसम्म रहेको निक्षेपको न्यून ब्याजदरमा पनि सुधार देखिएको छ । परिणामस्वरूप, कुल गार्हस्थ्य बचत अनुपात अघिल्लो वर्षको ३.८ प्रतिशतबाट आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा १०.३ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ ।
३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको शाखा संजालमा भएको उल्लेख्य विस्तारले वित्तीय पहुँच बढाउनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको छ । त्यसैगरी, बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरुको संख्या र साधन परिचालनमा भएको वृद्धिले वित्तीय पहुँच विस्तारमा थप सहयोग पुगेको छ । तथापि, यस्ता सहकारी संस्थाहरुको नियमन तथा सुपरिवेक्षण प्रभावकारी बनाई समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्ने चुनौती भने बढ्दै गएको छ ।
४. शेयर बजारमा अघिल्लो आर्थिक वर्ष देखिएको उछाल चालु आर्थिक वर्ष सामान्यीकरण भएको छ । शेयर बजार र घरजग्गा कारोबारमा बैंक कर्जा केन्द्रित नहोस् र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा बढी कर्जा प्रवाह होस् भन्ने उद्देश्य राखी यस बैंकले आवश्यक नियामकीय नियन्त्रणका उपायहरु अवलम्बन गरेका कारण समेत पुँजी बजार स्थायित्वतर्फ उन्मुख भएको हो ।
५. विश्व अर्थतन्त्र, स्थानीय तहको निर्वाचन, नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट, बैंकिङ्ग क्षेत्रमा देखिएको वित्तीय असन्तुलन, नेपालीहरुको श्रम गन्तव्य मुलुकहरुमा उत्पन्न पछिल्लो स्थिति तथा बढ्दो आयातलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भए बमोजिम आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि सार्वजनिक गर्न थालिएको वार्षिक मौद्रिक नीतिको यो सोझो श्रृंखला हो ।
६. नेपाल बैंकर्स संघ, डेभलपमेण्ट बैंकर्स एसोसिएशन, वित्तीय संस्था संघ, लघुवित्त बैंकर्स संघ, उद्योग, वाणिज्य क्षेत्रका संगठनहरु, वृद्धिजीवी, सर्वसाधारण लगायत सबै सरोकारवालाहरुबाट प्राप्त सुझावलाई समेत ध्यानमा राखी मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

७. सन् २०१६ मा विश्व अर्थतन्त्र ३.१ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१७ मा ३.५ प्रतिशत र सन् २०१८ मा ३.६ प्रतिशतले वृद्धि हुने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ । विकसित राष्ट्रहरुको अर्थतन्त्र सन् २०१६ मा १.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१७ र सन् २०१८ मा २.० प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ ।
८. विश्व आर्थिक वृद्धिदरमा आएको सुधारबाट नेपाल लगायतका अल्पविकसित मुलुकहरुमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । तथापि, न्यून उत्पादकत्व वृद्धि एवम् विकसित मुलुकहरुको स्वदेश लक्षित विकास नीतिले उदीयमान तथा अल्पविकसित मुलुकहरुलाई असर पर्सक्ने आँकलन समेत गरिएको छ ।
९. भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१६ मा ६.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०१७ मा ७.२ प्रतिशत र सन् २०१८ मा ७.७ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ । चीनको अर्थतन्त्र भने सन् २०१६ को ६.७ प्रतिशतको तुलनामा सन् २०१७ मा ६.६ प्रतिशत र सन् २०१८ मा ६.२ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण छ ।
१०. विकसित मुलुकहरुको मुद्रास्फीति दर सन् २०१७ मा २.० प्रतिशत र सन् २०१८ मा १.९ प्रतिशत रहने मुद्राकोषको प्रक्षेपण छ । सन् २०१६ मा भने यस्तो मुद्रास्फीति दर ०.८ प्रतिशत मात्र रहेको थियो ।

समष्टिगत मागमा हुने वृद्धिले समग्र मुद्रास्फीतिमा दबाव पर्ने अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी, भारतको मुद्रास्फीति दर सन् २०१६ मा ४.९ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१७ मा ४.८ प्रतिशत र सन् २०१८ मा ५.१ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ । साथै, चीनको मुद्रास्फीति दर सन् २०१६ मा २.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २०१७ मा २.४ प्रतिशत र सन् २०१८ मा २.३ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण छ ।

११. सन् २००८ को विश्व वित्तीय संकटपश्चात् संयुक्त राज्य अमेरिकाको फेडरल रिजर्वले लिएको गैर-परम्परागत मौद्रिक नीति परिवर्तन गरी सन् २०१५ डिसेम्बरदेखि सामान्यीकरण गर्दै लगेको छ । फेडरल रिजर्वले २०१७ जुन १४ (२०७४ जेठ ३१) मा नीतिगत दर ०.२५ प्रतिशतले बढाएर १.० प्रतिशतदेखि १.२५ प्रतिशतको लक्षित सीमामा कायम गर्ने उद्देश्य राखेको छ । तर यूरो क्षेत्र तथा जापानमा भने मौद्रिक कार्यदिशा लचिलो नै रहने अनुमान छ ।
१२. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषको विश्व वित्तीय स्थायित्व प्रतिवेदन, २०१७ ले वित्तीय स्थायित्वमा क्रमिक सुधार हुँदै आएको जनाएको छ । आर्थिक क्रियाकलापले गति लिन थालेको, बैंक तथा बीमा कम्पनीहरूको मुनाफा बढेको र दीर्घकालीन ब्याजदरमा वृद्धि भएकोले वित्तीय क्षेत्रमा सुधार देखिएको उल्लेख छ । तथापि, पिछिल्लो विश्व राजनीतिक परिवेश तथा संरक्षणवादी नीति प्रतिको भुकाव लगायतका कारण अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार तथा पूँजी प्रवाहमा असर पर्न सक्ने मुद्राकोषको आँकलन छ ।

आर्थिक स्थितिको समीक्षा

१३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (आधारभूत मूल्यमा) ६.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । कृषि, उद्योग तथा सेवा क्षेत्रका गतिविधिहरूमा आएको सुधारका कारण आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन लक्ष्य (६.५ प्रतिशत) भन्दा केही माथि रहने देखिएको हो ।
१४. मौसमी अनुकूलता, कृषिजन्य आगतहरूको आपूर्ति सहजता तथा वन पैदावारको उपजमा भएको विस्तारका कारण समीक्षा वर्षमा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आएको अनुमान छ । विद्युत् आपूर्ति तथा लगानीको वातावरणमा आएको सुधारका कारण गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहेको अनुमान छ ।
१५. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को प्रचलित मूल्यको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन रु. २५९९ अर्बमा उपभोगको अंश ८९.७५ प्रतिशत र बचतको अंश १०.२५ प्रतिशत रहेको छ । कुल राष्ट्रिय बचतको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४३.७८ प्रतिशत रहने अनुमान छ । विप्रेषण आप्रवाहको परिमाण उल्लेख्य रहेका कारण कुल राष्ट्रिय बचत अनुपात उच्च देखिएको हो । समीक्षा वर्षमा कुल स्थिर पूँजी निर्माणको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३३.८० प्रतिशत र कुल लगानीको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४२.५१ प्रतिशत रहेको अनुमान छ ।
१६. यसैगरी, खुद निर्यातको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ३२.२६ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको अनुमान छ । यस्तो अनुपात अघिल्लो वर्ष २९.८९ प्रतिशतले ऋणात्मक थियो । यसले चालु आर्थिक वर्षको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिमा आन्तरिक मागको योगदान केही बढेको संकेत गर्दछ ।
१७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर ७.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने लक्ष्य लिइएको थियो । चालु आर्थिक वर्षको एघार महिनाको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ४.६ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षमा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ९.९ प्रतिशत रहेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ जेठमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर २.८ प्रतिशत रहेको छ । आधार मूल्य प्रभाव र आपूर्ति व्यवस्थामा आएको सुधारका कारण समीक्षा अवधिमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति न्यून रहेको हो ।
१८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ का लागि नेपाल सरकारले सार्वजनिक गरेको रु. १०४९ अर्बको बजेटमा पुँजीगत खर्च रु. ३१२ अर्ब र चालु खर्च रु. ६९७ अर्ब रहने अनुमान गरिएकोमा २०७४ असार १६ गतेसम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित पुँजीगत खर्च ३८.७ प्रतिशत र चालु खर्च ६९.८ प्रतिशत भएको छ । यस अवधिमा सरकारको राजस्व संकलन रु. ५४४ अर्ब ७६ करोड अर्थात् लक्षित रु. ५६५ अर्ब ९० करोडको ९६.३ प्रतिशत पुगेको छ । स्रोत परिचालनको तुलनामा सरकारी खर्च न्यून भएकोले २०७४ असार १६ गते नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा रु. २३९ अर्ब ३० करोड नगद मौज्जात कायम रहेको छ ।
१९. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा आन्तरिक ऋण रु. ८८ अर्ब ३४ करोड परिचालन भएको एवम् रु. ३८ अर्ब ७८ करोड भुक्तानी भई खुद आन्तरिक ऋण परिचालन रु. ४९ अर्ब ५६ करोड रहेको देखिन्छ । आर्थिक

वर्ष २०७३/७४ को अन्त्यसम्म सरकारको कुल तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋण रु. २८३ अर्ब ७२ करोड रहने देखिन्छ ।

२०. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को एघार महिनासम्ममा रु. ७४ अर्ब २६ करोडले शोधनान्तर बचतमा रहेको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा शोधनान्तर रु. १७१ अर्ब १५ करोडले बचतमा थियो । आयातको उल्लेख्य विस्तार र विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदरमा गिरावट आएका कारण शोधनान्तर बचतमा कमी आएको हो ।
२१. कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति २०७३ असार मसान्तको रु. १०३९ अर्ब २१ करोडबाट ३.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०७४ जेठ मसान्तमा रु. १०७० अर्ब २६ करोड रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिमा कम्तीमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्ने लक्ष्य राखिएकोमा चालु आर्थिक वर्षको एघार महिनासम्मको आयातलाई आधार मान्दा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको विदेशी विनिमय सञ्चिति १३.३ महिनाको वस्तु आयात र ११.५ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।
२२. २०७३ असार मसान्तको तुलनामा २०७४ जेठ मसान्तमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.९ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ । अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ५.५ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो । २०७४ जेठ मसान्तमा अमेरिकी डलर एकको खरिद दर रु. १०२.७७ पुगेको छ । २०७३ असार मसान्तमा उक्त दर रु. १०६.७३ रहेको थियो ।

मौद्रिक तथा वित्तीय स्थितिको समीक्षा

मौद्रिक स्थिति

२३. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिमा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धिदर १७ प्रतिशत हुने प्रक्षेपण रहेको थियो । २०७४ जेठ महिनामा विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १६.८ प्रतिशत रहेको छ ।
२४. चालु आर्थिक वर्षमा मौद्रिक क्षेत्रबाट प्रवाहित हुने कुल आन्तरिक कर्जा २५ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको थियो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ जेठ मसान्तमा यस्तो कर्जाको वृद्धिदर २०.९ प्रतिशत रहेको छ । सरकारको पूँजीगत खर्च अपेक्षित स्तरमा हुन नसकेकोले समेत कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदर लक्ष्यभन्दा कम रहेको हो ।
२५. निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको वृद्धिदर २० प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएकोमा २०७४ जेठमा सोको वार्षिक विन्दुगत वृद्धि २१.८ प्रतिशत रहेको छ । अधिल्लो वर्ष भूकम्प र सीमा नाका अवरोध लगायतका कारण संकुचन भएको अर्थतन्त्रमा सहजता आएसँगै निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाह बढेको हो । वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०७४ जेठमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप १५.५ प्रतिशतले बढेको छ ।

तरलता व्यवस्थापन तथा ब्याजदर

२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई विगत केही वर्षदेखि संचालन लक्ष्यको रूपमा लिई मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयन हुँदै आएको छ । यस क्रममा यस बैंकले खुला बजार कारोबार, अनिवार्य नगद अनुपात, बैंक दर र निक्षेप संकलन बोलकबोल जस्ता मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग गर्दै आएको छ । चालु आर्थिक वर्षदेखि ब्याजदर करिडोर पद्धति समेत कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
२७. २०७३ साउनदेखि २०७४ असार २२ सम्ममा खुला बजार कारोबारका विभिन्न उपकरणहरू, स्थायी तरलता सुविधा तथा विदेशी विनिमय खरिदमार्फत कुल रु. ५४६ अर्ब २९ करोड तरलता प्रवाह भएको छ ।
२८. २०७३ साउनदेखि २०७४ असार २२ सम्ममा खुला बजार कारोबारमार्फत रु. ६१ अर्ब तरलता प्रवाह भएको छ । यस अन्तर्गत रिपो बोलकबोलमार्फत कुल रु. ३३ अर्ब २१ करोड र सोभैं खरीद बोलकबोलमार्फत रु. २७ अर्ब ७९ करोड तरलता प्रवाह भएको छ । साथै, सो अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ६२ अर्ब ३९ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका छन् ।
२९. २०७३ साउनदेखि २०७४ असार २२ सम्ममा यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर ३ अर्ब ९८ करोड खुद खरिद गरी रु. ४२२ अर्ब ९० करोड खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । गत आर्थिक वर्षमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर ४ अर्ब ४५ करोड खुद खरिद भई रु. ४७१ अर्ब ३५ करोड खुद तरलता प्रवाह भएको थियो ।

३०. २०७३ साउनदेखि २०७४ असार २२ सम्ममा खुलाबजार कारोबारमार्फत रु. ११५ अर्ब ५ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको छ । गत आर्थिक वर्षमा विभिन्न उपकरणहरूमार्फत कुल रु. ५९१ अर्ब ६३ करोड तरलता प्रशोचन गरिएको थियो ।
३१. २०७३ साउनदेखि २०७४ असार २२ सम्ममा अमेरिकी डलर ४ अर्ब २ करोड र यूरो १२ करोड बिक्री गरी रु. ४४१ अर्ब ५७ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ । गत आर्थिक वर्षमा अमेरिकी डलर ३ अर्ब ४० करोड र यूरो २१ करोड बिक्री गरी रु. ३८५ अर्ब ४६ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको थियो ।
३२. २०७३ साउनदेखि २०७४ असार २२ सम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले रु. १०५३ अर्ब ९४ करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (वाणिज्य बैंकहरूबीच बाहेक) ले रु. ३७९ अर्ब १६ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् । गत आर्थिक वर्षमा वाणिज्य बैंकहरू र अन्य वित्तीय संस्थाहरूले क्रमशः रु. ९६१ अर्ब ७२ करोड र रु. १२९ अर्ब ६ करोडको यस्तो कारोबार गरेका थिए ।
३३. गत वर्षको तुलनामा अल्पकालीन ब्याजदरहरू बढेका छन् । २०७४ जेठमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर १.०३ प्रतिशत रहेको छ । २०७३ जेठमा यस्तो ब्याजदर ०.१२ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर-बैंक कारोबारको भारित औसत ब्याजदर २०७३ जेठको ०.३६ प्रतिशतको तुलनामा २०७४ जेठमा २.४६ प्रतिशत रहेको छ ।
३४. चालु आर्थिक वर्ष कर्जा तथा निक्षेपको ब्याजदरमा वृद्धि भएको छ । ब्याजदरमा भएको सुधारले अर्थतन्त्रमा कुल गार्हस्थ्य बचत बढाउन र जोखिमयुक्त क्षेत्रमा हुने अनियन्त्रित कर्जा प्रवाहलाई निरुत्साहन गर्न सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ । २०७३ जेठमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर ३.०९ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ जेठमा ५.९१ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी, कर्जाको भारित औसत ब्याजदर २०७३ जेठको ८.९८ प्रतिशतको तुलनामा २०७४ जेठमा ११.२९ प्रतिशत पुगेको छ ।
३५. कर्जा तथा निक्षेपको भारित औसत ब्याजदर बढेतापनि ब्याजदर अन्तर घटेको छ । वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा तथा निक्षेपबीचको भारित औसत ब्याजदर अन्तर २०७३ जेठको ५.९ प्रतिशतबाट २०७४ जेठमा ५.४ प्रतिशतमा झरेको छ । निक्षेपको ब्याजदर बढेका कारण वाणिज्य बैंकहरूको औसत आधारदर भने बढेको छ । यस्तो आधार दर २०७३ जेठको ६.३ प्रतिशतबाट २०७४ जेठमा ९.४ प्रतिशत पुगेको छ ।
३६. ब्याजदर वृद्धि भएको परिणामस्वरूप निक्षेपको संरचनामा परिवर्तन आएको छ । २०७४ जेठमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल निक्षेपमा चल्तिको अंश ७.९ प्रतिशत, बचतको ३५.८ प्रतिशत र मुद्दतीको अंश ४३.४ प्रतिशत रहेको छ । २०७३ जेठमा चल्तिको अंश ८.५ प्रतिशत, बचतको ४३.८ प्रतिशत र मुद्दतीको ३०.२ प्रतिशत रहेको थियो ।

वित्तीय कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

३७. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मध्यतिर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप परिचालन र कर्जा प्रवाहबीचको असन्तुलन बढेको थियो । यो अवस्थालाई सम्बोधन गर्न समष्टिगत विवेकशील उपायहरू अवलम्बन गरिएको फलस्वरूप वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम रहेको छ ।
३८. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐनहरूमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंकिङ कसुर तथा सजाय ऐन, २०६४ व्यवस्थापिका संसदबाट संशोधन भएका छन् भने बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ खारेज भई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ लागू भएको छ । यसका अतिरिक्त निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण कोषको स्थापना र संचालन सम्बन्धी ऐन, २०७३ जारी भएको छ । कर्मचारी संचय कोष ऐन, २०१९ मा संशोधन भएको छ । संशोधित ऐनहरूले समस्याग्रस्त संस्थाहरूको फरफारक, वित्तीय क्षेत्रको सुशासन तथा वित्तीय साधनको सुरक्षा एवम् प्रभावकारी परिचालनमा सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिइएको छ ।
३९. मौद्रिक नीतिको सार्वजनिकीकरण र योजनाबद्ध कार्यान्वयनसँगै निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह विस्तार हुँदै गएको छ । २०५९ असार ३२ गते पहिलो पटक औपचारिक रूपमा मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दाका बखत आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग निजी क्षेत्रतर्फ लगानीमा रहेको कर्जाको अनुपात २९.० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा सो अनुपात ७५.३ प्रतिशत पुगेको छ । विगत केही वर्षयता यस बैंकले कृषि, ऊर्जा, पर्यटन लगायतका क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह विस्तार गर्न चालेको नीतिगत कदमको परिणामस्वरूप यी क्षेत्रमा उल्लेख्य कर्जा विस्तार भएको छ ।

४०. कृषि, ऊर्जा, पर्यटन र घरेलु तथा साना उद्योगमा प्रवाहित कर्जा कुल कर्जाको न्यूनतम २० प्रतिशत पुऱ्याउनु पर्ने व्यवस्था अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरूले २०७४ जेठ मसान्तसम्म १७.५ प्रतिशत कर्जा यी क्षेत्रहरूमा लगानी गरेका छन् । २०७३ जेठ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूले उक्त क्षेत्रमा १६.८ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गरेका थिए ।
४१. “युवाहरूलाई व्यवसायिक कृषि कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१ खारेज गरी व्यवसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जामा प्रदान गरिने ब्याज अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७३” नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । नयाँ कार्यविधि बमोजिम ब्याज अनुदान दरलाई ४ प्रतिशतबाट वृद्धि गरी ५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । साथै, नयाँ कार्यविधिले कृषि तथा पशुपंक्षी व्यवसाय गर्न रु. ७ करोडसम्म कर्जा दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । २०७३ चैत मसान्तसम्ममा ५,१४४ जनाले यस्तो कर्जाको उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत रु. ५ अर्ब ९७ करोड ५६ लाख कर्जा बक्यौता रहेको छ भने रु. १७ करोड ७० लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ ।
४२. २०७४ जेठ मसान्तसम्ममा साधारण पुनरकर्जा रु. १३ अर्ब ५३ करोड १३ लाख र निर्यात पुनरकर्जा रु. ८२ करोड ८६ लाख गरी कुल रु. १४ अर्ब ३५ करोड ९९ लाख पुनरकर्जा उपयोग भएको छ । त्यसैगरी, भूकम्प पीडितहरूलाई बढीमा २ प्रतिशतसम्मको ब्याजमा आवासीय घर निर्माण कर्जा प्रदान गर्न यस बैंकबाट बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई शून्य ब्याजदरमा उपलब्ध गराइँदै आएको पुनरकर्जा हालसम्म रु. ८१ करोड ६५ लाख स्वीकृत भइसकेको छ । यसबाट ३८२ जना लाभान्वित हुने भएका छन् ।
४३. २०७३ चैत मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूले कुल कर्जाको ५.८ प्रतिशत, विकास बैंकहरूले ६.८ प्रतिशत तथा वित्त कम्पनीहरूले ४.६ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेका छन् । समग्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लगानीमा रहेको कर्जाको ५.९ प्रतिशत अर्थात् रु. १०३ अर्ब २ करोड विपन्न वर्गमा प्रवाह भएको छ ।
४४. यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्था गाभ्ने/गाभिने तथा प्राप्ति सम्बन्धी प्रक्रिया शुरु गराएपश्चात् २०७४ असार २० गतेसम्म कुल १५५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मर्जर/प्राप्ति प्रक्रियामा सामेल भएका छन् । यसमध्ये ११२ वटा संस्थाहरूको इजाजत खारेज हुन गई कुल ४३ संस्था कायम भएका छन् ।
४५. २०७४ असार २२ गतेसम्म “क” वर्गका वाणिज्य बैंकहरू २८, “ख” वर्गका विकास बैंकहरू ४४, “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरू ३० र “घ” वर्गका लघुवित्त संस्थाहरू ५१ गरी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या १५३ कायम भएको छ ।
४६. २०७४ जेठ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या २११६, विकास बैंकहरूको ८०५, वित्त कम्पनीहरूको १४८ र लघुवित्त संस्थाहरूको १,८२५ गरी कुल शाखा संख्या ४,८९४ पुगेको छ । २०७४ जेठमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रति शाखाबाट औसतमा करिब ५,८०९ जनसंख्याले सेवा प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ । २०७३ जेठमा यस्तो संख्या ६,६४७ रहेको थियो ।
४७. २०७३ चैत मसान्तसम्ममा निक्षेप खाता संख्या १ करोड ८८ लाख तथा कर्जा संख्या ११ लाख ८३ हजार पुगेको छ । एटीएम संख्या २,०४७ रहेको छ । त्यसैगरी, मोबाइल बैंकिङ्गका ग्राहकहरूको संख्या २४ लाख २७ हजार, इन्टरनेट बैंकिङ्गका ग्राहकहरूको संख्या ७ लाख ३५ हजार, जारी भएका डेबिट कार्डको संख्या ५१ लाख ८ हजार तथा क्रेडिट कार्डको संख्या ६४ हजार रहेको छ ।
४८. रु. २ लाखसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गर्ने व्यवस्था अनुरूप २०७४ जेठ मसान्तसम्ममा ११५ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जम्मा रु. ३८१ अर्ब ९१ करोड निक्षेपको सुरक्षण गरिएको छ । कर्जा सुरक्षण व्यवस्था अन्तर्गत साना तथा विपन्न क्षेत्र सुरक्षण कार्यक्रमतर्फ रु. ५ अर्ब ५५ करोड एवम् साना तथा मझौला व्यवसाय कार्यक्रमतर्फ रु. ५८ करोड गरी जम्मा रु. ६ अर्ब १३ करोड कर्जा सुरक्षण भएको छ ।
४९. समस्याग्रस्त घोषणा गरिएका १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये ७ वटाको रिजोलुसन प्रक्रिया सम्पन्न भएको छ । जसमध्ये २ वटा संस्था जनरल फाइनेन्स लि. र अरुण फाइनेन्स लि. समस्याग्रस्तबाट हटी सामान्य रूपमा संचालनमा आइसकेका छन् । हाल कायम रहेका ९ वटा समस्याग्रस्त संस्थाहरूमध्ये ६ वटाको शेयर स्वामित्व हस्तान्तरणको प्रक्रियामा रहेको छ । अर्को एउटाको शेयर स्वामित्व हस्तान्तरणको लागि छलफल भइरहेको छ । बाँकी २ वटा संस्थाको भने मुद्दा अदालतमा विचाराधीन छ ।

५०. २०७३ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत निष्क्रीय कर्जा अनुपात १.८ प्रतिशत रहेकोमा २०७३ चैतमा १.७ प्रतिशतमा भरेको छ । त्यसैगरी, उत्पादनशील लगायतका क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जाको ५० प्रतिशतसम्म कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात गणना गर्दा घटाउन पाउने व्यवस्थापश्चात् वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात २०७४ जेठमा ७०.९६ प्रतिशत कायम भएको छ । यस्तो सुविधालाई समावेश नगर्दा भने कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात ७७.४६ प्रतिशत हुन आउँछ ।
५१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी २०७२ असार मसान्तको रु. १४० अर्ब ७९ करोडबाट २०७४ जेठमा रु. २०९ अर्ब ८० करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको चुक्ता पुँजी वृद्धि गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेपश्चात् यी संस्थाहरूले मर्जर/एक्विजिशन, बोनस, हकप्रद एवम् थप शेयर लगायतका माध्यमबाट पुँजी वृद्धि गर्ने कार्य अगाडि बढाएका छन् ।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

५२. आन्तरिक तथा बाह्य आर्थिक परिदृश्य, चौधौँ योजना, नेपाल राष्ट्र बैंकको रणनीतिक योजना, वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति तथा नेपाल सरकारको बजेटमा उल्लिखित नीति, कार्यक्रम तथा प्राथमिकतासँग तादात्म्य कायम गर्दै आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ ।
५३. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न बजेटका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्ने गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ । आर्थिक गतिविधिमा हुने विस्तारसँगै बढ्ने समष्टिगत मागले मुद्रास्फीतिमा पर्नसक्ने दबावलाई नियन्त्रण गर्न मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्नेतर्फ मौद्रिक नीति सजग रहेको छ ।
५४. बढ्दो व्यापार घाटा तथा घट्दो विप्रेषण आप्रवाह वृद्धिदरका कारण बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई समेत ध्यानमा राखी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ ।
५५. वित्तीय स्थायित्व प्रवर्द्धन तथा वित्तीय साधनको कुशल बाँडफाँडका लागि ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा कायम राख्ने र ब्याजदरमा आउने उतार-चढाव न्यूनीकरण गर्नेतर्फ मौद्रिक नीति केन्द्रित रहेको छ ।
५६. फराकिलो हुँदै गएको व्यापार घाटा न्यूनीकरण गर्न प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी बढाउँदै लैजानुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यसका लागि कृषि, उर्जा, पर्यटन, साना, मझौला तथा अन्य उत्पादनमूलक उद्योग व्यवसायमा कर्जा प्रवाह बढाउन बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यलाई मौद्रिक नीतिले उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ ।
५७. वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण एवम् स्थायित्वका लागि वित्तीय साधन परिचालनमा आवश्यक सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । यसका लागि अर्थतन्त्रको दीगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने क्षेत्रहरूलाई प्रोत्साहित गर्दै रियल स्टेट तथा शेयर कारोबारमा हुने सट्टेबाजी प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्न मौद्रिक नीति केन्द्रित रहेको छ ।
५८. राज्यको पुनर्संरचनासँगै स्थानीय स्तरमा वित्तीय सेवाको पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको सन्दर्भमा सबै स्थानीय तहमा बैंक शाखा विस्तार गर्ने कार्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य

५९. मूल्य स्थिरता मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्यको रूपमा रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा मुद्रास्फीतिलाई ७ प्रतिशत भित्र सीमित राख्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ । समष्टिगत मागका कारण मुद्रास्फीतिमा अनावश्यक चाप पर्न नदिन मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
६०. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा बाह्य क्षेत्र स्थायित्वका लागि कम्तीमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवाको आयात धान्न पर्याप्त हुने विदेशी विनिमय सञ्चिति कायम गर्नेतर्फ मौद्रिक व्यवस्थापन केन्द्रित गरिनेछ ।
६१. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ का लागि तय गरिएको ७.२ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदरलाई सहयोग पुऱ्याउने गरी आवश्यक तरलता व्यवस्थापन गरिनेछ ।
६२. भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदरलाई मौद्रिक अंकुशको रूपमा यथावत् राखी सोको व्यवस्थापनका लागि मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित स्तरमा राखिनेछ ।

६३. मौद्रिक प्रक्षेपणका लागि यस बैंकले प्रचलित मूल्यको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (Nominal GDP) लाई आधारका रूपमा लिदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को लागि विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर १८ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्ने लक्ष्य लिइएको छ । लक्षित आर्थिक वृद्धिदर, मुद्रास्फीति र मुद्राको आय लोचनशीलता लक्षित विस्तृत मुद्राप्रदाय वृद्धिदर सीमाका आधारहरू हुन् ।
६४. प्रक्षेपित आर्थिक वृद्धिदर तथा मुद्रास्फीति दरको आधारमा सृजना हुन सक्ने समग्र मागको अवस्थालाई दृष्टिगत गर्दा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा कुल आन्तरिक कर्जा २७.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण रहेको छ । नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य हुने गरी आन्तरिक कर्जा वृद्धिको लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।
६५. आन्तरिक कर्जाको महत्वपूर्ण सम्भागको रूपमा रहेको निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तारको सीमा २० प्रतिशत राखिएको छ ।

मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्य तथा उपकरण

६६. आन्तरिक तथा बाह्य आर्थिक एवम् वित्तीय परिदृश्यका आधारमा तय गरिएको कार्यदिशा र सो अनुरूपको आर्थिक तथा मौद्रिक लक्ष्य हासिल गर्न सहज हुने गरी मौद्रिक नीतिका सञ्चालन लक्ष्य तथा उपकरणहरू चयन गरिएका छन् ।
६७. मौद्रिक नीति सञ्चालनका काउन्टर पार्टीहरू वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले यस बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
६८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएको ब्याजदर करिडोर पद्धतिलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गरिएको छ ।
६९. स्थायी तरलता सुविधा दरलाई ब्याजदर करिडोरको माथिल्लो सीमाको रूपमा लिइने पद्धतिलाई यथावत् कायम गरिएको छ । हाल कायम रहेको ७.० प्रतिशतको स्थायी तरलता सुविधा दरलाई यथावत् राखिएको छ ।
७०. ब्याजदर करिडोर अन्तर्गत दुई हप्ता अवधिको रिपो दरलाई नीतिगत दरको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । दुईहप्ते नीतिगत रिपोदर ५.० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
७१. ब्याजदर करिडोर अन्तर्गतको दुईहप्ते निक्षेप संकलन दरलाई तल्लो सीमाको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ । दुईहप्ते निक्षेप संकलन दरलाई ३.० प्रतिशत कायम गरिएको छ । यो नीतिगत व्यवस्थाले बजार ब्याजदरमा देखिएको उतार चढावलाई न्यूनीकरण गर्न योगदान पुऱ्याउने विश्वास गरिएको छ ।
७२. तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचना (LMFF) ले इंगित गर्ने तरलताको आधारमा ब्याजदर करिडोरमार्फत तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्ने पद्धतिलाई यथावत् कायम गरिएको छ । यसका साथै मौद्रिक नीतिका उद्देश्य तथा वित्तीय बजारको अवस्था समेत हेरेर ब्याजदर करिडोर अन्तर्गत तरलता प्रवाह तथा प्रशोचनको कार्य गरिनेछ ।
७३. तरलताको प्रकृतिका आधारमा नियमित, आकस्मिक एवम् संरचनात्मक खुलाबजार कारोबारका उपकरणहरू साविककै व्यवस्था बमोजिम प्रयोगमा ल्याइनेछ । यसका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र, ९० दिने निक्षेप संकलन बोलकबोल तथा धितोमा आधारित सोभै खरिद/विक्री बोलकबोल, रिपो/रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता उपकरणहरू आवश्यकतानुसार प्रयोग गरी तरलता व्यवस्थापन गरिनेछ ।
७४. अनिवार्य नगद अनुपात वाणिज्य बैंकहरूका लागि ६ प्रतिशत, विकास बैंकहरूका लागि ५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूका लागि ४ प्रतिशतलाई यथावत् राखिएको छ ।
७५. अनिवार्य नगद मौज्जात गणनाको लागि दुई हप्ताको समयावधि तथा ७० प्रतिशतको दैनिक मौज्जात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
७६. अन्तिम ऋणदाता सुविधा तथा सुरक्षणपत्रहरूको डिष्काउण्ट गर्ने प्रयोजनको लागि प्रयोगमा ल्याइने ७ प्रतिशतको विद्यमान बैंकदरलाई यथावत् कायम गरिएको छ ।

७७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई तोकिएका सुरक्षणपत्रको धितोमा स्थायी तरलता सुविधा प्रदान गर्दा हालको ५ कार्यदिनको सीमालाई ७ कार्यदिन कायम गरिएको छ। यस सुविधाको लागि ऋण-धितो मूल्य अनुपात ९० प्रतिशतसम्म कायम गरिएको छ। साथै, स्थायी तरलता सुविधा बैंकदरमा उपलब्ध गराउने विद्यमान व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
७८. वाणिज्य बैंकहरूले कायम गर्नुपर्ने वैधानिक तरलता अनुपात १२ प्रतिशत, विकास बैंकहरूले ९ प्रतिशत वित्त कम्पनीहरूले ८ प्रतिशत तथा चल्ली र कल निक्षेप संकलन नगर्ने विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले ६ प्रतिशतलाई यथावत् राखिएको छ।
७९. यस बैंकले तोकिएका क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्रदान गर्ने साधारण पुनरकर्जा दरलाई ४ प्रतिशतमा र विशेष पुनरकर्जा दरलाई १ प्रतिशतमा यथावत् कायम गरिएको छ। यस व्यवस्था अन्तर्गत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ऋणीसँग साधारण पुनरकर्जामा ९ प्रतिशत र विशेष पुनरकर्जामा ४.५ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन्।
८०. रुग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, वैदेशिक रोजगारी, दलित, जनजाति, उत्पीडित, महिला, फरक ढंगले सक्षम व्यक्ति, विपन्न वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिद्वारा सञ्चालित साना व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्न र निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्न १ प्रतिशत ब्याजदरमा प्रदान गर्दै आएको विशेष पुनरकर्जा तथा विदेशी मुद्रामा निर्यात प्रोत्साहित गर्न लाइबोर (LIBOR) मा ०.२५ विन्दु थप गरी हुने ब्याजदरमा दिइने निर्यात पुनरकर्जा दरलाई पनि यथावत् राखिएको छ।
८१. गरिबीको गहनता तुलनात्मक रूपमा बढी भएका प्रदेश नं. २ का पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा र सप्तरीका दक्षिणी सीमावर्ती क्षेत्रहरू एवम् उच्च गरिबी रहेका प्रदेश नं. ६ का कालिकोट, हुम्ला, जुम्ला र मुगु तथा प्रदेश नं. ७ का बाजुरा, बझाङ, दार्चुला, डोटी, अछाम र बैतडी जिल्लाहरूमा कृषि तथा साना व्यवसायमा आधारित आयमूलक क्रियाकलापलाई प्रोत्साहित गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई यस बैंकबाट १ प्रतिशत ब्याजदरमा विशेष पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
८२. हाल यस बैंकले रु. १० अर्ब ८४ करोडको सीमाभित्र रही पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गर्दै आएको छ। आर्थिक पुनरुद्धार कोषमा रहेको रु. ५ अर्ब जलविद्युत् लगायतका रणनीतिक महत्वका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउन उपयोग गर्न सकिने व्यवस्था हुन गइरहेको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को यस बैंकको मुनाफाबाट समेत रकम छुट्टयाई करिब रु. २० अर्बको पुनरकर्जा कोष स्थापना गरिनेछ। यस व्यवस्थाबाट जलविद्युत् लगायतका रणनीतिक महत्वका क्षेत्रमा सहूलियतपूर्ण बैंक कर्जा प्रवाह गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ।
८३. जलविद्युत्, कृषि, पर्यटन, निर्यात, साना एवम् मझौला उद्योग, औषधी उत्पादन, सिमेन्ट, गार्मेन्ट लगायतका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको रूपमा परिभाषित गरिनेछ।
८४. वाणिज्य बैंकहरूले कृषि क्षेत्रमा १० प्रतिशत, जलविद्युत्मा ५ प्रतिशत, पर्यटन क्षेत्रमा ५ प्रतिशत र बाँकी अन्य प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा गरी आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत कर्जा २०७५ असारसम्ममा अनिवार्य रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ। विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूले समेत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम क्रमशः १५ प्रतिशत र १० प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ।
८५. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको ५ प्रतिशत, विकास बैंकहरूले ४.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूले ४ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ। साथै, वाणिज्य बैंकहरूले विपन्न वर्ग अन्तर्गत प्रत्यक्ष रूपमा प्रवाह गर्नुपर्ने न्यूनतम २ प्रतिशतको कर्जा अनुपात अनिवार्य नहुने व्यवस्था गरिएको छ।
८६. “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट रिक्सा चालकहरूलाई आफ्नो स्वामित्वमा रिक्सा खरिद गरी आफै सञ्चालन गर्ने प्रयोजनका लागि प्रदान हुँदै आएको विपन्न वर्ग कर्जा सुविधा इलेक्ट्रोनिक रिक्सा खरिदमा समेत प्रदान गरिने व्यवस्था मिलाइने छ।

८७. साना तथा मझौला उद्योग र व्यावसायिक कृषि परियोजनाको धितोमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाह गरिने रु. १० लाखसम्मको परियोजना कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

वित्तीय क्षेत्र सुधार

८८. नेपाल सरकारबाट २०७३ पुस २२ मा स्वीकृत “वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति” मा उल्लेख भएका यस बैंकसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरु क्रमशः कार्यान्वयन गरिने छन् ।
८९. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम पूर्वाधार विकास बैंक स्थापनाका लागि आवश्यक इजाजत नीति, नियमन र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गरी सो बैंक स्थापनाका लागि सहजीकरण गरिनेछ ।
९०. विभिन्न संगठित संस्थाहरुमा रहेको यस बैंकको शेयर लगानी क्रमशः विनिवेश (Divestment) गर्दै लगिनेछ ।
९१. संघीयता कार्यान्वयनको सन्दर्भमा अर्को व्यवस्था नभएसम्मका लागि यस बैंकको विराटनगर कार्यालयले प्रदेश नं. १, जनकपुर तथा वीरगंज कार्यालयले साविकको व्यवस्था अनुसारका प्रदेश नं. २ का जिल्लाहरु, केन्द्रीय कार्यालयले प्रदेश नं. ३, पोखरा कार्यालयले प्रदेश नं. ४, सिद्धार्थनगर कार्यालयले साविक बमोजिमका प्रदेश नं. ५ का जिल्लाहरु, नेपालगंज कार्यालयले साविकको व्यवस्था अनुसार प्रदेश नं. ५ का जिल्लाहरु एवम् प्रदेश नं. ६ र धनगढी कार्यालयले प्रदेश नं. ७ को केन्द्रीय बैंकिङ्ग सम्बन्धी कार्य हेर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९२. सबै स्थानीय तहमा नेपाली मुद्राको सहज आपूर्तिको लागि यस बैंकका कार्यालयहरुले सम्बन्धित प्रदेशमा नोटकोषको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने प्रबन्ध मिलाइने छ ।

समष्टिगत विवेकशील नियमन

९३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबीचका क्रियाकलापको अन्तर-सम्बन्ध, यस्ता क्रियाकलापबाट अर्थतन्त्रमा उत्पन्न हुन सक्ने जोखिम तथा वित्तीय क्षेत्रको स्व-चक्रीय व्यवहार (Procyclical Behavior) लाई नियन्त्रण गर्न यस बैंकले समष्टिगत विवेकशील नियमन गर्दै आएको छ ।
९४. वाणिज्य बैंकहरुले बासेल-३ मा आधारित न्यूनतम कमन इक्विटि टियर १ पुँजी अनुपात ४.५ प्रतिशत कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९५. कुल जोखिम भारत सम्पत्तिको २.५ प्रतिशत क्यापिटल कन्जरभेसन बफर (Capital Conservation Buffer) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९६. अर्थतन्त्रको चक्रीय प्रभावको कारण वित्तीय क्षेत्रमा पर्न सक्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि कुल जोखिम भारत सम्पत्तिको अधिकतम २.५ प्रतिशतसम्म अतिरिक्त प्रतिचक्रीय बफर (Counter Cyclical Buffer) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
९७. राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुमा समेत चरणबद्ध रुपमा बासेल-३ लागू गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षामार्फत कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात गणना गर्दा तोकिएका क्षेत्रमा प्रवाह भएको कर्जाको ५० प्रतिशत घटाउन पाउने सुविधालाई हटाइएको छ । तर, कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपात नाघेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले २०७४ असोज मसान्तसम्ममा तोकिएको कर्जा/प्राथमिक पुँजी-निक्षेप अनुपातको सीमाभित्र ल्याइसक्नु पर्नेछ ।
९९. वाणिज्य बैंकहरुले त्रैमासिक रुपमा ४ प्रतिशत लिभरेज अनुपात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१००. वाणिज्य बैंकहरुको लागि बासेल-३ मा आधारित तरलता अनुगमन पद्धति तरलताका आधारमा समेत शीघ्र सुधारात्मक कारवाही (Prompt Corrective Action) लागू गरिनेछ ।

१०१. वाणिज्य बैंकहरूले कुल निक्षेपमा संस्थागत निक्षेपको अंश साविकको ५० प्रतिशतबाट २०७५ असारसम्म ४५ प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको बढीमा एक चौथाईसम्म सापटी लिनसक्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
१०२. घरजग्गा क्षेत्रमा प्रवाह हुने कर्जा जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको रूपमा लागू गरिएको कुल कर्जाको २५ प्रतिशतसम्मको रियल स्टेट कर्जा सीमा अनुपातलाई निरन्तरता दिइएको छ।
१०३. एउटै ग्राहक, फर्म, कम्पनी/समूहलाई कोष तथा गैर-कोषमा आधारित सुविधाहरू आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
१०४. उत्पादनमूलक उद्योगहरूमा प्रवाह हुने कर्जाको एकल ग्राहक कर्जा सीमा प्राथमिक पुँजीको बढीमा ३० प्रतिशत र जलविद्युत् परियोजना, विद्युत् प्रसारण लाइन र केबुलकार निर्माण परियोजनाहरूको हकमा यस्तो सीमा प्राथमिक पुँजीको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म हुनसक्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ।
१०५. शेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जाको सुरक्षण बापत् शेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० दिनको अन्तिम मूल्यको औसत मूल्य वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सोको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ।
१०६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शेयरको धितोमा जाने मार्जिन प्रकृतिको कर्जा बढीमा आफ्नो प्राथमिक पुँजी बराबरको रकमसम्म मात्र प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा सो सीमालाई परिमार्जन गरी प्राथमिक पुँजीको ४० प्रतिशत रकमसम्म मात्र प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ। साथै, एउटै सूचीकृत कम्पनीको शेयरको धितोमा मार्जिन प्रकृतिको कर्जा आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा १० प्रतिशतसम्म मात्र प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ।
१०७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको १ प्रतिशतभन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गरेका संस्थापक शेयरधनीहरूले आफूले धारण गरेको संस्थापक शेयरमध्ये ५० प्रतिशतभन्दा बढी शेयर धितो राखी कर्जा लिन नपाउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखिएको छ।
१०८. शेयरको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्ने प्रयोजनको लागि संस्थापक शेयरको मूल्याङ्कन गर्दा साधारण शेयरको पछिल्लो १८० दिनको औसत मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत वा संस्थापक शेयरको अन्तिम कारोबारको मूल्यमध्ये जुन कम हुन्छ, सोको आधारमा कायम गर्नुपर्ने र यसरी कायम गरिएको मूल्यको बढीमा ५० प्रतिशत रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्थालाई यथावत् राखिएको छ।
१०९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रदान गर्ने व्यक्तिगत आवासीय घर कर्जाको रु. १ करोडको सीमालाई वृद्धि गरी रु. १ करोड ५० लाख कायम गरिएको छ।
११०. काठमाडौं उपत्यकाभित्र रियल स्टेट कर्जा र त्यसको सुरक्षणबीचको अनुपात (एलटीभी रेसियो) हालको ५० प्रतिशतबाट ४० प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। अन्य स्थानका हकमा साविकको ५० प्रतिशतसम्मको अनुपातलाई निरन्तरता दिइएको छ। यस व्यवस्थाले संघीयता कार्यान्वयन भइरहेको सन्दर्भमा विकेन्द्रित विकासलाई समेत प्रोत्साहित गर्ने विश्वास गरिएको छ।
१११. काठमाडौं उपत्यका भित्र आवासीय कर्जा र त्यसको सुरक्षणबीचको अनुपात (एलटीभी रेसियो) ५० प्रतिशत कायम गरिएको छ। अन्य स्थानको हकमा साविकको ६० प्रतिशतसम्मको अनुपातलाई यथावत् कायम राखिएको छ।
११२. निजी प्रयोजनका सवारी साधनमा ऋण प्रवाह गर्दा सो सवारीको मूल्याङ्कनको अधिकतम ५० प्रतिशतसम्म मात्र बैंकले लगानी गर्न सक्ने व्यवस्थालाई ६५ प्रतिशत पुऱ्याइएको छ। साथै, व्यक्तिगत विद्युतीय सवारी साधनको हकमा उक्त सीमा ८० प्रतिशत कायम गरिएको छ। तर न्यूनतम ४० सीटका सार्वजनिक यातायात, निर्माण कार्य तथा शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनको हकमा सो सीमा लागू हुने छैन।
११३. बहु-बैंकिकारो कारोबारबाट हुन सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न रु. १ अर्बभन्दा बढी ऋण प्रवाह गर्दा अनिवार्य रूपमा सह-वित्तीयकरणमा जानुपर्ने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ। तर यो व्यवस्था लघुवित्त संस्थालाई दिइने ऋणका हकमा अनिवार्य हुने छैन।

११४. हायरपचेज कर्जा प्रदान गर्ने अनुमतिप्राप्त संस्थालाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सवारी साधन, मेशिनरी जस्ता स्थिर सम्पत्ति धितो लिई सोको खरिद मूल्यको ५० प्रतिशतसम्म कर्जा प्रदान गरी सम्पत्तिको पूरा मूल्यको बीमा गरेको अवस्थामा सहवित्तीयकरण आवश्यक नपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

नियमन तथा सुपरिवेक्षण

११५. २०७४ असार मसान्तसम्म तोकिए बमोजिमको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पुऱ्याउने निर्देशन बमोजिम यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु उत्साहप्रद रुपमा सहभागी भएको पाइएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७३/७४ को बाह्य लेखापरीक्षण एवम् वित्तीय विवरण सार्वजनिक गर्दाको अवस्थासम्ममा तोकिए बमोजिमको न्यूनतम चुक्ता पूँजी पुगेको व्यहोरा वित्तीय विवरणको लेखा सम्बन्धी टिप्पणी (Notes to Account) मा स्पष्ट रुपमा जनाइएको हुनु पर्नेछ । यस अनुरूप तोकिएको चुक्ता पूँजी नपुगेमा विद्यमान व्यवस्था अनुरूप नगद लाभांश र बोनश शेयर वितरण एवम् शाखा विस्तारमा रोक लगाउने, निक्षेप संकलन र कर्जा प्रवाहमा सीमा तोक्ने तथा बाध्यकारी मर्जरमा लैजाने लगायतका कारवाही अगाडि बढाइने छ ।
११६. यस बैंकले समस्याग्रस्त घोषणा गरी रिजोलुसन प्रक्रिया सम्पन्न भएपश्चात् संचालनमा आएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको चुक्ता पूँजी वृद्धिका सम्बन्धमा छुट्टै नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
११७. “क”, “ख” र “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले विभिन्न प्रदेशमा रहेका विकट तथा दुर्गम जिल्लाहरु भोजपुर, ओखलढुंगा, मनाङ, रुकुम, सल्यान, जुम्ला, मुगु, हुम्ला, कालिकोट, डोल्पा, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा र दार्चुलाका सदरमुकाम भन्दा बाहिर शाखा खोलेमा निश्चित अवधिका लागि प्रति शाखा रु. १ करोड निर्व्याजी सापटी दिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
११८. लघुवित्त सेवाको पहुँच कम भएका विभिन्न प्रदेशमा रहेका २२ जिल्लाहरु मनाङ, हुम्ला, डोल्पा, कालिकोट, मुगु, जाजरकोट, बझाङ, बाजुरा, दार्चुला, ओखलढुंगा, जुम्ला, अछाम, बैतडी, रुकुम, सल्यान, भोजपुर, मुस्ताङ, रोल्पा, ताप्लेजुङ, खोटाङ, रसुवा र सोलुखुम्बुमा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाले सदरमुकाम बाहेकका स्थानमा शाखा खोलेमा रु. ४० लाखसम्म निर्व्याजी सापटी प्रदान गरिनेछ ।
११९. सामाजिक सुरक्षा भत्ता बैंक खातामार्फत् उपलब्ध गराई सबै नेपालीको बैंक खाता खोल्ने नेपाल सरकारको अभियानमा सहयोग पुऱ्याउन बैंक तथा वित्तीय संस्था नभएका गाउँपालिकाहरुमा शाखा खोली हालसम्म खाता नभएका नेपाली नागरिकहरुको खाता आर्थिक वर्ष २०७४/७५ भित्र खोलेमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई प्रति २५०० खाता बराबर रु. १ करोड निर्व्याजी सापटी एक वर्षको लागि प्रदान गरिनेछ । यो व्यवस्था आर्थिक वर्ष २०७४/७५ सम्म रहनेछ ।
१२०. संघीय संरचना अनुसार तय भएका ७४४ स्थानीय तह मध्येका बैंक शाखा नभएका तोकिएका स्थानीय तहमा अनिवार्य रुपमा बैंक शाखा खोल्ने निर्देशन दिइनेछ । यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित बैंकको कर्तव्य हुनेछ । निर्देशन पालना नगर्ने बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम आवश्यक कारवाही गरिनेछ । साथै, यस बैंकले सरकारी कारोबारका लागि प्रोत्साहन गर्न तोकिएका स्थानीय तहमा खोलिने शाखालाई प्रति शाखा रु. १ करोड एक वर्षको लागि निर्व्याजी सापटी प्रदान गर्नेछ ।
१२१. इजाजत प्राप्त “ख” तथा “ग” वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको कार्यक्षेत्रलाई चुक्ता पूँजीको आधारमा जिल्लागत रुपले तोक्ने गरिएकोमा सोलाई संघीय संरचना बमोजिम तोक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२२. जोखिम व्यवस्थापनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले अवलम्बन गर्नुपर्ने पद्धति सम्बन्धमा वातावरण तथा सामाजिक जोखिम व्यवस्थापन (Environmental and Social Risk Management) सम्बन्धी निर्देशिका जारी गरिनेछ ।
१२३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रवाह हुने अधिविकर्ष कर्जा तथा माग एवम् चालु पूँजी कर्जा सम्बन्धमा छुट्टै निर्देशन जारी गरिनेछ ।
१२४. वित्तीय सबलता सूचकाङ्क (Financial Soundness Indicators) रिपोर्टिङ्ग संयन्त्र विकास गर्नुका साथै प्रणालीगत जोखिम विश्लेषणका लागि पूर्व सचेतना प्रणाली (Early Warning System) मा सुधार गरिनेछ ।

१२५. वाणिज्य बैंकहरूमा Nepal Financial Reporting Standard (NFRS) लागू गर्न NFRS Migration Guidelines to Banks & Financial Institutions जारी गरिएकोमा विद्यमान निर्देशनमा गर्नुपर्ने संशोधनहरूको पहिचान गरी नयाँ निर्देशन जारी गरिनेछ । NFRS लाई अन्य बैंक वित्तीय संस्थाहरूमा समेत क्रमशः लागू गरिनेछ ।
१२६. सर्वसाधारणले नगद बोकी आफ्नो खाता रहेको बैंकसम्म गई रकम जम्मा गर्नु पर्दा कारोबार लागत बढ्नुको साथै जोखिमको समेत सम्भावना रहने हुँदा बैंकिङ्ग सेवा तथा कारोबारलाई थप सरल तथा सहज बनाउन ग्राहकले जुनसुकै बैंक वा वित्तीय संस्थामा गई आफ्नो खाता रहेको बैंकमा रकम जम्मा गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२७. यस बैंकले तोकेको मापदण्ड पूरा गरेका राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूलाई स्वदेशी प्रतीतपत्रको कारोबार गर्न स्वीकृति दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२८. नगद कारोबारबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न रु. ३० लाखभन्दा बढीको कारोबार अनिवार्य रूपमा चेकमार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा २०७४ साउन १ देखि रु. १० लाख वा सो भन्दा बढीको रकम भुक्तानी गर्दा अनिवार्य रूपमा एकाउन्टपेयी चेकमार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२९. हालसम्म रु. १० लाखभन्दा माथिको कर्जाको मात्र कर्जा सूचना दिने व्यवस्था रहेकोमा प्रत्येक कर्जाको सूचना कर्जा सूचना केन्द्रलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, रु. १० लाखभन्दा कम कर्जाको सूचना निःशुल्क रूपमा लिनु/दिनु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३०. कर्जा सूचना विनियमावली, २०५९ मा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई शुल्क लिई वा नलिई कर्जा सूचना उपलब्ध गराउने भन्ने व्यवस्था रहेकोमा सम्बन्धित व्यक्ति/ऋणीलाई समेत यो सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३१. यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त संस्थाले नियमित रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रमा सूचना नपठाएमा त्यस्तो सूचना नपठाउने संस्थालाई कारवाही गरिनेछ ।
१३२. नेपालको विद्यमान भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्न भुक्तानी तथा फछ्यौट ऐनको मस्यौदा तयार गरिनेछ । त्यसैगरी, रियल टाइम ग्रस सेटलमेन्ट सिस्टम (RTGS) स्थापना सम्बन्धी कार्यलाई अगाडि बढाउनुका साथै राष्ट्रिय सानो मूल्य भुक्तानी रणनीति (National Small Value Payment Strategy) तर्जुमा गरिनेछ ।
१३३. भुक्तानी एवम् फछ्यौटलाई थप प्रभावकारी र सुदृढ बनाउन राष्ट्रिय भुक्तानी स्वीच/द्वार (National Payment Switch/Gateway) स्थापनाको प्रक्रिया अगाडि बढाउनुका साथै दूरसंचार सञ्जालमार्फत हुने कारोबारलाई समेत यसमा समावेश गरिनेछ ।
१३४. वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न र भुक्तानी प्रणालीलाई सुरक्षित एवम् प्रभावकारी बनाउन Financial Technology (FinTech) को प्रयोगलाई बढावा दिइनेछ । त्यस्तो FinTech कारोबारको अनुगमन गर्न उपयुक्त किसिमको Regulatory Technology (RegTech) संयन्त्र निर्माणको लागि आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइने छ ।
१३५. विद्युतीय भुक्तानी कारोबारलाई थप सुदृढ एवम् जोखिमरहित बनाउन यस्ता कारोबारहरूको निगरानी (Oversight) लाई प्रभावकारी बनाइने छ ।
१३६. वित्तीय कारोबारको आधुनिकीकरणसँगै वित्तीय मध्यस्थता लागतमा कमी आई कर्जा तथा निक्षेपबीचको ब्याजदर अन्तर घट्दै जानुपर्ने सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूको ध्यानाकर्षण भएको सन्दर्भमा यस सम्बन्धी प्रभावकारी अनुगमन गरी ब्याजदर अन्तरलाई वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिले मार्गनिर्देश गरे अनुरूपको स्तरमा कायम राख्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय ग्राहक संरक्षण

१३७. लघुवित्त संस्थाहरूले आफ्ना ग्राहकहरूको हकहितका लागि खडा गरेका विभिन्न कोषहरूलाई एकीकृत गरी कार्यविधि बनाएर मात्र त्यस्तो कोषमा रहेको रकम उपयोग गर्न सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।

१३८. लघुवित्त संस्थाहरूको इजाजतका लागि आवेदन लिने कार्य स्थगित गरिएको छ । वित्तीय सेवाको पहुँच कम रहेका र तुलनात्मक रूपमा उच्च गरिबी भएका हिमाली तथा पहाडी जिल्लाहरूमा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई शाखा खोल्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१३९. वित्तीय सेवा लिने ग्राहकहरूको हित संरक्षणका लागि सेवा शुल्क सम्बन्धमा यस बैंकले जारी गरेको मार्गदर्शनलाई पुनरावलोकन गरिनेछ ।
१४०. ज्येष्ठ नागरिक, फरक ढंगले सक्षम र साक्षर नभएका व्यक्तिहरूलाई सहज रूपमा बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध गराउन प्रत्येक बैंक तथा वित्तीय संस्थाले त्यस्ता ग्राहकहरूलाई विशेष काउण्टर तोक्यो सेवा दिनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको एटीएम सेवा फरक ढंगले सक्षम व्यक्ति-मैत्री बनाउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
१४१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले “सूचना तथा गुनासो सुनुवाई डेस्क” का लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोक्यो कर्मिमा वरिष्ठ व्यवस्थापक वा सो भन्दा माथिको अधिकारीलाई तोक्यो पर्ने र एक आर्थिक वर्षमा प्राप्त गुनासो र सुनुवाई भएको गुनासोको संख्यात्मक विवरण आफ्नो वार्षिक विवरणमा प्रकाशन गर्नुका साथै यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मुद्ती निक्षेप खाता खोल्ने ग्राहकलाई सो मुद्ती निक्षेप रसिदको धितोमा कर्जा प्रदान गर्दा खाता खोल्दाकै वखत कर्जामा लाग्ने ब्याजदर तय गर्नुपर्ने र यसरी तय भएको ब्याजदरभन्दा बढी लिन नपाइने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४३. हाल बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा प्रवाह गर्ने प्रयोजनका लागि ऋणीबाट लिने धितो सम्पत्तिको मूल्याङ्कन, धितो सकार र धितो लिलामी गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक मापदण्ड तयार गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१४४. नेपालमा हुने कार्ड कारोबारको हिसाव मिलान भारतीय मुद्रामा भारतबाट भइरहेको र त्यस वापतको शुल्क भुक्तानी तथा फछ्यौट समेत भारतीय मुद्रामा गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थाले कार्ड कारोबारको लागत बढाएको छ । यसलाई सम्बोधन गर्न विदेशी सेवा प्रदायकहरूबाट नेपालभित्र हुने इलेक्ट्रोनिक कार्ड कारोबारको फछ्यौट नेपालमै गरी खुद रकममात्र भुक्तानी हुने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१४५. इजाजत प्राप्त संस्थाहरूले नगद परिवर्त्य विदेशी मुद्राबाट मात्र सटही दिने गरेका तर विद्यमान अवस्थामा बैंकिङ्ग उपकरणको बढ्दो प्रयोगका कारण उपयुक्त उपकरणबाट समेत सटही दिन सक्ने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिएकोले निश्चित मापदण्ड पूरा गरेका इजाजतप्राप्त संस्थाहरूलाई प्वाइन्ट अफ सेल (PoS) मार्फत सटही दिन सक्ने तथा आफ्नो सेवाको भुक्तानी लिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४६. इजाजत प्राप्त होटलहरूले आफ्नो सेवा बिक्री गर्दा मात्र सटही दिन सक्ने व्यवस्था रहेकोमा अब उप्रान्त होटलमा बस्ने आफ्ना ग्राहकलाई आवश्यक परेमा प्रति ग्राहक अधिकतम ३०० अमेरिकी डलर बराबरसम्म सटही दिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४७. भारत भ्रमणमा जानेहरूलाई भा.रु.१ लाखसम्म नगद प्रदान गर्ने व्यवस्था रहेकोमा विरामी बाहेक अन्य विभिन्न प्रयोजनको लागि भारत जाँदा भा.रु. ५० हजारभन्दा बढीको सटही सुविधा लिनुपर्दा अनिवार्य रूपमा कार्ड वा बैंकिङ्ग उपकरणमार्फत सटही प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१४८. विदेशी मुद्रा सटही सम्बन्धमा अनौपचारिक कारोबारलाई नियन्त्रित गर्ने प्रयोजनको लागि प्रचार-प्रसार बढाउँदै देशका पर्यटकीय तथा मुद्रा सटही कारोबार हुने विभिन्न स्थानमा विदेशी मुद्रा इजाजतप्राप्त संस्थाबाट मात्र साट्नु पर्ने व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाइने छ ।
१४९. नेपालका वायुसेवा प्रदायक कम्पनीहरूमा काम गर्ने विदेशी नागरिकको श्रम स्वीकृति र सम्भौताको अवधि बहाल रहेको अवस्थामा प्रचलित कानून बमोजिम बढीमा १ वर्षको पारिश्रमिक पठाउने गरी एकैपटक स्थायी सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१५०. नेपाली नागरिक, फर्म तथा संस्थाहरूले आफ्नो व्यवसाय गर्न वा भइरहेको व्यवसाय विस्तार गर्न यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई विदेशमा रहेका आफ्ना नातेदार, अन्य व्यक्ति, गैर-आवासीय नेपाली वा संघ संस्थाबाट बैंकले तोकेको शर्तको अधिनमा रही अमेरिकी डलर २ लाखसम्म ऋण लिने व्यवस्था रहेकोमा

सोलाई वृद्धि गरी अमेरिकी डलर ५ लाखसम्म र भारतको हकमा ५ करोड भारतीय रुपैयाँसम्म ऋण लिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

१५१. विद्यमान व्यवस्था वमोजिम इजाजत प्राप्त बैंकहरूले आफूसँग भएको विदेशी मुद्रा विदेशस्थित बैंकमा लगानी गर्दा अधिकतम २ वर्षसम्म लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा पूर्ण तरल सरकारी सुरक्षणपत्रमा बढीमा ५ वर्षसम्मका लागि लगानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५२. नेपालमा सञ्चालन भइरहेका विभिन्न पूर्वाधार विकास निर्माणका आयोजनाहरूले आयोजना निर्माणका क्रममा चालु खर्चलाई धान्न अल्पकालीन सुविधा (Short Term Advances) आवश्यक परी विदेशबाट ल्याउनु पर्ने भएमा त्यस्तो ऋण सहज रूपमा लिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५३. विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई लाभांश फिर्ता लैजाने वर्तमान व्यवस्थामा सरलीकरण गर्दै जाने नीति लिइनेछ । यस अन्तर्गत वार्षिक रु. १० करोडसम्मको लाभांश वितरण गर्ने फर्म, कम्पनी, संस्थाहरूले तोकिएको कागजात पेश गरी वाणिज्य बैंकमार्फत सोभै सटही सुविधा पाउन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५४. हवाईजहाज, दूरसंचारका पार्टपूजा तथा मेडिकल इक्विपमेन्टका पार्टपूजा आधिकारिक एजेन्टमार्फत तत्कालै विदेशबाट मगाउनु परेमा अमेरिकी डलर १० हजारसम्मका सामानहरू बिक्रेताले उधारोमा पठाइदिएमा त्यस्ता सामान नियमानुसार भन्सार जाँच पास भई आएको ९० दिनभित्र कागजातका आधारमा भुक्तानी पठाउन सकिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१५५. हुण्डी कारोबारलाई निरुत्साहित गर्न विभिन्न देशहरूबाट प्राप्त हुने विप्रेषण रकम बैकिङ्ग प्रणालीबाट भित्र्याउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, हुण्डी लगायतका विदेशी मुद्रा सम्बन्धी गैर-कानूनी कारोबारमा संलग्न व्यक्ति तथा संस्थालाई कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायहरूसँग समन्वय गरी कारवाही गरिनेछ ।
१५६. विदेशी विनिमय सम्बन्धी विद्यमान अन्य व्यवस्थाहरूलाई यथावत् राखिएको छ ।

अन्त्यमा,

१५७. चालु आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीतिको अर्द्ध-वार्षिक समीक्षा गर्दाका वखत बैकिङ्ग क्षेत्रको साधन परिचालनमा केही दबावको स्थिति रहेतापनि पछिल्लो समय यसमा सुधार हुँदै आएको छ । आर्थिक गतिविधि विस्तार प्रति राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय चासो बढेको अवस्थामा नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य कायम गरी तर्जुमा गरिएको आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व तथा लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
१५८. प्रस्तुत मौद्रिक नीति तर्जुमाको क्रममा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका निकायहरू, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, सञ्चार माध्यम लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै यो मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था गरिएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

गमर्नर डा. चिरंजीबि नेपालले २०७५ असार २७ गते प्रस्तुत गर्नुभएको
आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीति

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले व्यवस्था गरे बमोजिम आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकले सर्वसाधारण सबैको जानकारीका लागि वार्षिक मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दै आएको छ। यसका अतिरिक्त यस बैंकले मौद्रिक नीतिको त्रैमासिक तथा अर्धवार्षिक समीक्षा तयार गरी प्रकाशन गर्दै आएको छ।
२. २०७४ असार २५ गते आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीति जारी भए पछिको अवधिमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिदृश्यमा परिवर्तन आएको छ।
३. मुलुकमा तीनै तहको निर्वाचन सम्पन्न भई निर्वाचित सरकारहरू गठन भइसकेका छन्। नेपाल सरकारले जस्तै प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूले आय-व्यय अनुमान समेटी बजेट तर्जुमा गर्ने अभ्यास थालनी गरेका छन्। संविधानमा व्यवस्था भएबमोजिम नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ का लागि २०७५ जेठ १५ गते बजेट जारी गरिसकेको छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ अनुसार असार १ भित्र प्रदेश सरकारहरूले प्रदेश सभामा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को राजस्व तथा व्ययको अनुमान पेश गरिसकेका छन्।
४. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रले सकारात्मक मोड लिँदै गएको छ। विगत २ वर्षयताको आर्थिक वृद्धिले हामी सबै नेपालीलाई उत्साहित बनाएको छ।
५. विश्व अर्थतन्त्रले विस्तारको बाटो लिएको छ। विश्वका कतिपय मुलुकहरूमा मुद्रास्फीतिको चापको स्थिति छ। कतिपय अन्तर्राष्ट्रिय वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि भइरहेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मौद्रिक नीतिहरूको कार्यदिशा मिश्रित प्रवृत्तिको छ।
६. राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय परिदृश्य तथा सरोकारवाला सबैबाट प्राप्त रायसुझाव समेटी नेपाल सरकारले हालै सार्वजनिक गरेको बजेटसँग तादात्म्य हुनेगरी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरिएको छ।
७. अब म आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को आर्थिक स्थितिको समीक्षा प्रस्तुत गर्न चाहन्छु।

आर्थिक स्थितिको समीक्षा

८. आर्थिक वर्ष २०७३/७४ यता नेपालको आर्थिक वृद्धिले लय समातेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा आर्थिक वृद्धिदर ७.४ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा त्यस्तो वृद्धिदर ५.९ प्रतिशत रहने अनुमान छ। आर्थिक वर्षको शुरुमा तराईमा आएको बाढीका कारण कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर २.८ प्रतिशत रहेतापनि उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर ८.८ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर ६.६ प्रतिशत भएबाट आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा उत्साहजनक आर्थिक वृद्धि हासिल भएको हो। आर्थिक वृद्धिमा आएको सुधारसँगै नेपाली अर्थतन्त्रको आकार रु. ३० खर्ब ७ अर्ब पुगेको छ।
९. विगत दुई वर्षयता कुल गार्हस्थ्य बचतको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपातमा वृद्धि हुँदै आएको छ। यस्तो अनुपात आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा १५.० प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ। विप्रेषण आप्रवाहका कारण आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा कुल राष्ट्रिय बचतको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४३.९ प्रतिशत रहेको छ। कुल पुँजी निर्माण अनुपातमा विस्तार आई ५१.८ प्रतिशत पुगेको र स्रोत अपर्याप्तता कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ७.८ प्रतिशत रहने देखिएको छ। खुद निर्यातको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपातमा समेत अधिल्लो वर्षको तुलनामा केही वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा ३६.७ प्रतिशतले ऋणात्मक रहने अनुमान छ।
१०. विगत दुई वर्षयता नेपालको मुद्रास्फीति नियन्त्रित रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा ४.५ प्रतिशत रहेको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को एघार महिनामा ४.१ प्रतिशतमा झरेको छ।

११. २०७५ असार २५ गतेसम्म नेपाल सरकारको चालु खर्च वार्षिक बजेट अनुमानको ८४.२९ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च ६०.५५ प्रतिशत भई कुल खर्च वार्षिक बजेट अनुमानको ७६.२० प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी राजस्व वार्षिक अनुमान रु. ७३० अर्बको ९३.१५ प्रतिशत संकलन भएको छ ।
१२. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा नेपाल सरकारले परिचालन गरेको कुल आन्तरिक ऋण रु. १४४ अर्ब ७५ करोड र आन्तरिक ऋणको भुक्तानी रु. ३७ अर्ब ५२ करोड रहेको छ । यसप्रकार नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा रु. १०७ अर्ब २३ करोड खुद आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ, जुन कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ३.६ प्रतिशत हुन आउँछ ।
१३. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को एघार महिनामा चालु खाता घाटा रु. २०९ अर्ब २१ करोड छ, जुन कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ७.० प्रतिशत हुन आउँछ । निर्यातको तुलनामा आयातमा भएको उल्लेख्य वृद्धिका कारण आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को एघार महिनामा व्यापार घाटा रु. १०३३ अर्ब ४ करोड पुगेको छ । यो रकम कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको ३४.४ प्रतिशत हुन आउँछ । समीक्षा अवधिमा नेपाली कामदारले पठाएको विप्रेषण आप्रवाह ७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धि सामान्य रहेको तर व्यापार घाटा फराकिलो हुँदै गएकोले चालु खाता घाटा उच्च हुन गएको हो । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा रु. ८२ अर्ब ११ करोडले बचतमा रहेको शोधनान्तर स्थिति आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को एघार महिनामा रु. ४ अर्ब ३४ करोडले घाटामा छ । तथापि बैकिङ्ग क्षेत्रसँग ९.६ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्नका लागि पर्याप्त विदेशी विनिमय सञ्चित रहेको छ ।
१४. २०७४ असार मसान्तको तुलनामा २०७५ असार २६ मा नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ६.२ प्रतिशतले अवमूल्यन भई विनिमय दर रु. १०९.६४ कायम भएको छ । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा भने नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग ३.८ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो ।
१५. अब म आर्थिक वर्ष २०७४/७५ मा अवलम्बन गरिएको मौद्रिक नीतिको समीक्षा प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिको समीक्षा

१६. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको वार्षिक वृद्धिदर १८ प्रतिशत हुने प्रक्षेपण रहेकोमा २०७५ जेठ मसान्तमा वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर १७.७ प्रतिशत रहेको छ ।
१७. मौद्रिक क्षेत्रबाट प्रवाह हुने कुल आन्तरिक कर्जा २७.८ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेकोमा २०७५ जेठ मसान्तमा यस्तो कर्जाको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २८.३ प्रतिशत रहेको छ । निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाह हुने कर्जाको प्रक्षेपित वार्षिक वृद्धिदर २०.० प्रतिशत रहेकोमा २०७५ जेठसम्म उक्त कर्जाको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २१.० प्रतिशत रहेको छ । यस अवधिमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निक्षेप १७.६ प्रतिशतले बढेको छ ।
१८. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएवमोजिम २०७४ कात्तिकदेखि परिमार्जित ब्याजदर करिडोर लागू गरिएको छ । परिमार्जित ब्याजदर करिडोरको तल्लो सीमा ३ प्रतिशत र माथिल्लो सीमा ७ प्रतिशत तोकिएको यस बैंकले परिमार्जित ब्याजदर करिडोर संचालनमा ल्याएको छ ।
१९. परिमार्जित ब्याजदर करिडोरको उद्देश्य अल्पकालीन तरलता र ब्याजदरमा हुने उतारचढावलाई न्यूनीकरण गर्ने रहँदै आएको छ । परिमार्जित ब्याजदर करिडोर लागू गरेपछिको अवधिमा अल्पकालीन ब्याजदरहरू नीतिगत दरको रूपमा रहेको ५ प्रतिशत रिपोदर वरिपरि अंकुशित हुँदै आएका छन् ।
२०. २०७५ जेठमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत ब्याजदर ४.३८ प्रतिशत र वाणिज्य बैंकहरूबीचको भारित औसत अन्तर-बैंकदर ४.१८ प्रतिशत रहेका छन् ।
२१. दीर्घकालीन प्रकृतिका ब्याजदरहरूको हकमा वाणिज्य बैंकहरूको भारित औसत निक्षेप दर २०७५ जेठमा ६.६१ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी, उक्त अवधिमा कर्जाको भारित औसत ब्याजदर १२.४२ प्रतिशत पुगेको छ । फलस्वरूप, कर्जा र निक्षेपको ब्याजदर अन्तर ५.८१ प्रतिशत कायम रहेको छ ।
२२. यस बैंकले परिमार्जित ब्याजदर करिडोर लागू गरेपछि सो अन्तर्गत २०७५ असार २६ गतेसम्म पटक-पटक गरी ५ प्रतिशत रिपो दरमा रु. ६९ अर्ब ७२ करोड तरलता प्रवाह गरेको छ भने ३ प्रतिशत निक्षेप संकलन दरमा रु. ३८ अर्ब १५ करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ ।

२३. ब्याजदर करिडोरका अतिरिक्त यस बैंकले सोभै खरिद तथा बिक्री बोलकबोल र रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरु मार्फत् तरलता व्यवस्थापन गर्दै आएको छ । यसै क्रममा २०७४ साउनदेखि २०७५ असार २६ गतेसम्ममा पटक-पटक गरी खुला बजार कारोबार अन्तर्गत यस बैंकले रु. ३७ अर्ब ६२ करोड तरलता प्रवाह गरेको छ भने रु. १३५ अर्ब ५० करोड तरलता प्रशोचन गरेको छ । सो अवधिमा यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई रु. ३८ अर्ब ३३ करोडको स्थायी तरलता सुविधा उपलब्ध गराएको छ ।
२४. २०७४ साउनदेखि २०७५ असार २६ गतेसम्ममा यस बैंकले वाणिज्य बैंकहरुबाट अमेरिकी डलर ४ अर्ब १ करोड खुद खरिद गरी रु. ४१७ अर्ब ८३ करोड खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । सोही अवधिमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा बिक्री गरी रु. ४९४ अर्ब ६९ करोड बराबरको भा.रु. खरिद भएको छ ।
२५. २०७४ साउनदेखि २०७५ असार २५ गतेसम्ममा वाणिज्य बैंकहरुले रु. ११५० अर्ब ५० करोड र अन्य वित्तीय संस्थाहरु (वाणिज्य बैंकहरुबीच बाहेक) ले रु. ४८ अर्ब ६२ करोडको अन्तर-बैंक कारोबार गरेका छन् ।
२६. अब म कर्जा, वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरण र वित्तीय पहुँच सम्बन्धमा लागू गरिएका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन स्थितिको समीक्षा प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

कर्जा कार्यक्रमहरुको समीक्षा

२७. आर्थिक वर्ष २०७४/७५ को मौद्रिक नीतिमा वाणिज्य बैंकहरुले २०७५ असार मसान्तसम्म प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत कर्जा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । यस अन्तर्गत कृषि क्षेत्रमा १० प्रतिशत, जलविद्युतमा ५ प्रतिशत, पर्यटन क्षेत्रमा ५ प्रतिशत र बाँकी ५ प्रतिशत अन्य प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा अनिवार्य रूपमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था यस बैंकले गरेको थियो । यो व्यवस्था अन्तर्गत २०७५ जेठ मसान्तसम्ममा यी क्षेत्रहरुमा कुल रु. ४८८ अर्ब ६८ करोड कर्जा प्रवाह भएको छ । यो रकम २०७५ जेठ मसान्तमा बैंकहरुको लगानीमा रहेको कुल कर्जाको २३.६ प्रतिशत हो ।
२८. वाणिज्य बैंकहरुले आफ्नो कर्जा लगानीको न्यूनतम ५ प्रतिशत, विकास बैंकहरुले ४.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरुले ४ प्रतिशत अनिवार्य रूपमा विपन्न वर्ग कर्जा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिँदै आएको छ । यो व्यवस्था अन्तर्गत २०७५ जेठ मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरुले कुल कर्जाको ५.२ प्रतिशत कर्जा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरेका छन् । त्यसैगरी, विकास बैंकहरुले ८.० प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरुले ५.० प्रतिशत विपन्न वर्गमा लगानी गरेका छन् । समग्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको विपन्न वर्गमा रु. १२९ अर्ब ६२ करोड कर्जा लगानी रहेको छ ।
२९. यस बैंकले उत्पादनमूलक क्षेत्रहरुमा कर्जा विस्तार अभिप्रेरित गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई सहूलियतपूर्ण पुनरकर्जाको व्यवस्था गरेको छ । यस व्यवस्था अनुसार २०७५ असार २६ गतेसम्म साधारण पुनरकर्जा रु. १० अर्ब ४९ करोड र निर्यात पुनरकर्जा रु. ४४ करोड गरी कुल रु. १० अर्ब ९३ करोड पुनरकर्जा उपयोग भएको छ ।
३०. त्यसैगरी, यस बैंकले भूकम्प पीडितहरुको आवासीय घर निर्माण गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई शून्य ब्याजदरमा पुनरकर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले यस प्रयोजनको लागि लिएको पुनरकर्जा भूकम्प पीडितहरुलाई बढीमा २ प्रतिशत ब्याजमा उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । २०७५ असार २६ गतेसम्म यस्तो पुनरकर्जा रु. १ अर्ब ७९ करोड स्वीकृत भइसकेको छ । यसबाट १०११ जना लाभान्वित भएका छन् ।
३१. नेपाल सरकारले ५ प्रतिशत ब्याज अनुदान व्यवस्था गरेको व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जा कार्यक्रम यस बैंकले बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु मार्फत् कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । २०७४ चैत मसान्तसम्ममा ७७०४ जनाले यस्तो कर्जा उपयोग गरेका छन् । यस अन्तर्गत रु. ८ अर्ब २३ करोड ६३ लाख कर्जा लगानीमा रहेको छ भने रु. ४७ करोड ४५ लाख ब्याज अनुदान प्रदान गरिएको छ । यस्तो कर्जाको ब्याजदर निर्धारण आधार दर अनुसार हुने व्यवस्था छ ।
३२. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा भएको व्यवस्था बमोजिम पूर्वाधार क्षेत्रको विकास एवम् विस्तारका लागि विशिष्टीकृत संस्थाको रूपमा पूर्वाधार विकास बैंकको स्थापना गर्न इजाजत नीति जारी भई प्रस्तावित “नेपाल इन्फ्रास्ट्रक्चर बैंक लिमिटेड” लाई स्थापनाको सैद्धान्तिक सहमति प्रदान गरिएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुदृढीकरण

३३. आर्थिक वर्ष २०७२/७३ को मौद्रिक नीतिमा यस बैंकले वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरणको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले चुक्ता पुँजी बढाउनुपर्ने व्यवस्था गरेको थियो। यो व्यवस्था अनुसार २८ वटा वाणिज्य बैंकहरूमध्ये २५ वटाले तोकिएको चुक्ता पुँजी रु. ८ अर्ब पुऱ्याइसकेका छन्। २०७५ असार मसान्तसम्ममा २ वटा वाणिज्य बैंकहरू चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने प्रक्रियामा छन् भने एउटा वाणिज्य बैंकको चुक्ता पुँजी तोकिए बमोजिम नपुऱ्ने देखिन्छ। २०७५ जेठ मसान्तसम्ममा २८ वटा वाणिज्य बैंकहरूको कुल चुक्ता पुँजी रु. २२७ अर्ब ८९ करोड पुगेको छ।
३४. अधिकांश विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरू पनि तोकिएको चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने प्रक्रियामा छन्। ३३ विकास बैंकहरूमध्ये २१ वटाले तोकिएको चुक्ता पुँजी पुऱ्याएका छन्, ७ वटा विकास बैंक तोकिएको चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने प्रक्रियामा छन्, ४ वटा विकास बैंकको चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने समयावधि थप गरिएको छ र एक विकास बैंक रिजोलुशनको प्रक्रियामा रहेको छ। २५ वित्त कम्पनीहरूमध्ये ११ वटाले तोकिएको चुक्ता पुँजी पुऱ्याएका छन्, ३ वटा वित्त कम्पनी चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने क्रममा रहेका छन्, ५ वटा वित्त कम्पनीको चुक्ता पुँजी पुऱ्याउने समयावधि थप गरिएको छ भने एउटा कम्पनीको चुक्ता पुँजी नपुऱ्ने देखिन्छ। यस बाहेक ४ वटा वित्त कम्पनीहरू रिजोलुशनको प्रक्रियामा र एक वित्त कम्पनी खारेजीको क्रममा रहेका छन्।
३५. यस बैंकले वित्तीय क्षेत्रको सुदृढीकरणको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था गाभ्ने/गाभिने तथा प्राप्ति सम्बन्धी प्रक्रिया र चुक्ता पुँजी वृद्धि नीति लिए पश्चात् कुल १६२ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू मर्जर/प्राप्ति प्रक्रियामा सामेल भएका छन्। यसमध्ये १२१ वटा संस्थाहरूको इजाजत खारेज हुन गई कुल ४१ संस्था कायम भएका छन्। २०७२ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको संख्या ३० रहेकोमा हाल २८ मा भरेको छ। २०७२ असारमा विकास बैंकहरूको संख्या ७६ रहेकोमा सो संख्या हाल ३३ मा भरेको छ भने वित्त कम्पनीको संख्या ४८ बाट २५ मा भरेको छ। यस बैंकले गाभिने तथा प्राप्ति एवम् चुक्ता पुँजी वृद्धि गर्ने नीति लागू गरे पश्चात् विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूको संख्यामा उल्लेख्य कमी आएतापनि वाणिज्य बैंकहरूको संख्यामा अपेक्षाकृत कमी आएको छैन।
३६. रु. २ लाखसम्मको बैंक निक्षेपलाई सुरक्षण गर्ने व्यवस्था अनुरूप २०७४ चैत मसान्तसम्ममा ८९ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जम्मा रु. ४१० अर्ब ९६ करोड निक्षेप सुरक्षण भएको छ। कर्जा सुरक्षण व्यवस्था अन्तर्गत साना तथा विपन्न क्षेत्र सुरक्षण कार्यक्रम एवम् साना तथा मझौला व्यवसाय कार्यक्रमतर्फ रु. ११ अर्ब १७ करोड कर्जा सुरक्षण भएको छ।
३७. २०७४ असारमा वाणिज्य बैंकहरूको औसत निष्क्रिय कर्जा अनुपात १.५६ प्रतिशत रहेकोमा २०७४ चैतमा १.६६ प्रतिशत पुगेको छ।
३८. समस्याग्रस्त घोषणा भएका १६ संस्थाहरू मध्ये २ संस्था खारेजीमा गएका र ९ संस्थाहरूको रिजोलुशन सम्पन्न भई नियमित रूपमा सञ्चालनमा आएका छन्। २०७५ वैशाखसम्म समस्याग्रस्त रहेका ५ संस्थाहरू मध्ये १ विकास बैंक र ४ वित्त कम्पनीहरू पनि रिजोलुशनको प्रक्रियामा रहेका छन्।

वित्तीय पहुँच

३९. २०७५ जेठ मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या २९१९, विकास बैंकहरूको ९५१, वित्त कम्पनीहरूको १८३ र लघुवित्त संस्थाहरूको २३६५ गरी कुल शाखा संख्या ६४१८ पुगेको छ। हाल बैंक तथा वित्तीय संस्थाको प्रति शाखाबाट औसतमा करिब ४४९० जनसंख्याले सेवा प्राप्त गर्न सक्ने देखिन्छ। २०७४ जेठमा यस्तो संख्या ५८०९ रहेको थियो।
४०. संघीय व्यवस्था अन्तर्गत गठित ७५३ स्थानीय तहहरूमध्ये २०७५ असार २४ गतेसम्म ५५६ तहमा वाणिज्य बैंकहरूको उपस्थिति पुगेको छ।
४१. २०७५ वैशाख मसान्तमा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूमा रहेको निक्षेप खाता संख्या २ करोड २५ लाख तथा कर्जा खाता संख्या १२ लाख ८७ हजार पुगेको छ। एटीएम संख्या २,६२४ रहेको छ। त्यसैगरी, मोबाइल बैंकिङ्का ग्राहकहरूको संख्या ४० लाख, इन्टरनेट बैंकिङ्का ग्राहकहरूको संख्या ७ लाख ८४ हजार, जारी भएका डेबिट कार्डको संख्या ५२ लाख ३५ हजार तथा क्रेडिट कार्डको संख्या ९७ हजार रहेको छ।
४२. अब म आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप प्रस्तुत गर्न चाहन्छु।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा

४३. अर्थतन्त्रको विद्यमान अवस्था एवम् परिदृश्यका साथै नेपाल सरकारबाट जारी आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को बजेटको प्राथमिकता, नीति तथा कार्यक्रमलाई समेत दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तय गरिएको छ ।
४४. लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने क्रममा स्थानीय, प्रदेश एवम् संघीय सरकारबाट हुने खर्चका कारण समष्टिगत माग विस्तार हुनुका साथै अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा भइरहेको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिका कारण मुद्रास्फीतिमा दबाव पर्ने देखिन्छ । यस क्रममा माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिन मौद्रिक योगाङ्कहरूलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्नेतर्फ मौद्रिक नीतिको जोड रहेको छ ।
४५. निर्यातको तुलनामा आयातमा भइरहेको उच्च वृद्धिका कारण शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहेको अवस्था छ । उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि लगानी विस्तार गर्ने क्रममा आयात बढ्ने प्रवृत्ति कायमै रहने देखिएकोले बाह्य क्षेत्र स्थायित्वमा पर्नसक्ने प्रभावलाई समेत ध्यानमा राखी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
४६. नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को आर्थिक वृद्धि ८ प्रतिशतको हाराहारीमा हुने लक्ष्य राखेको छ । यो लक्ष्य प्राप्तिलाई सहजीकरण गर्न रोजगारी प्रबर्द्धन र उद्यमशीलता विकासका लागि वित्तीय साधनको परिचालनमा मौद्रिक नीतिले जोड दिनेछ । यसका साथै ब्याजदर स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ मौद्रिक नीति केन्द्रित रहनेछ ।
४७. वित्तीय सेवामा सबै नेपालीको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्न वित्तीय समावेशीकरण एवम् वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिँदै भुक्तानी प्रणालीमा प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिइनेछ ।

मौद्रिक व्यवस्थापन

४८. मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्यको रूपमा मूल्य स्थिरता रहँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को नेपाल सरकारको बजेटमा उल्लेख भए अनुसार उपभोक्ता मुद्रास्फीतिलाई ६.५ प्रतिशतको सीमाभित्र राख्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेको छ ।
४९. बाह्य क्षेत्र स्थायित्वका लागि आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा कम्तिमा ८ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त हुने विदेशी विनिमय संचित कायम गर्नेगरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
५०. नेपाल सरकारले तय गरेको ८.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आवश्यक मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
५१. मौद्रिक प्रक्षेपणका लागि प्रचलित मूल्यको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनलाई आधार मानिएको सन्दर्भमा विस्तृत मुद्राप्रदायको विस्तारलाई १८.० प्रतिशतको सीमाभित्र कायम गर्ने लक्ष्य लिइएको छ । सरकारको उच्च आर्थिक वृद्धिको लक्ष्यलाई सहयोग पुऱ्याउनुपर्ने भएकोले प्रक्षेपित प्रचलित मूल्यको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर भन्दा केही बढीले मौद्रिक विस्तार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
५२. कर्जा योगाङ्कहरूमध्ये आन्तरिक कर्जा विस्तार २२.५ प्रतिशत तथा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धि २० प्रतिशतसम्म सीमित गर्ने प्रक्षेपण छ ।
५३. मौद्रिक नीतिको अंकुशको रूपमा रहेको विद्यमान स्थिर विनिमय दर पद्धतिलाई निरन्तरता दिँदै समष्टिगत आर्थिक स्थिति तथा परिदृश्यका आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
५४. यस बैंकले खुला बजार कारोबारलाई मौद्रिक व्यवस्थापनको प्रमुख उपकरणको रूपमा लिँदै आएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस बैंकमा राख्नुपर्ने अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलताको स्थितिका आधारमा खुला बजार कारोबार संचालन गरिनेछ ।
५५. वाणिज्य बैंकहरू बीचको भारित औसत अन्तर-बैंक दरलाई ब्याजदर करिडोर संचालन लक्ष्यको रूपमा लिइनेछ ।
५६. ब्याजदर करिडोरको माथिल्लो सीमाको रूपमा स्थायी तरलता सुविधा दर ७.० प्रतिशतबाट ६.५ प्रतिशत र तल्लो सीमाको रूपमा दुईहप्ते निक्षेप संकलन दर ३ प्रतिशतबाट ३.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

अल्पकालीन बजार ब्याजदरमा हुने उतारचढावलाई न्यूनीकरण गर्न ब्याजदर करिडोरको परिधि केही साघुरो बनाइएको हो ।

५७. ब्याजदर करिडोर अन्तर्गत दुई हप्ता अवधिको रिपो दरलाई नीतिगत दरको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिई हाल कायम रहेको ५ प्रतिशतको रिपोदरलाई यथावत् राखिएको छ । यस व्यवस्थाले भारत औसत अन्तर-बैंक दरलाई नीतिगत दरको वरिपरि अंकुशित गरी अल्पकालीन बजार ब्याजदरमा स्थायित्व कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ ।
५८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने विद्यमान अनिवार्य नगद अनुपात वाणिज्य बैंकका लागि ६ प्रतिशत, विकास बैंकका लागि ५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीका लागि ४ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनी सबैले ४ प्रतिशत अनिवार्य नगद अनुपात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । अनिवार्य नगद अनुपातमा गरिएको कटौतीबाट करिब रु. ४८ अर्ब थप तरलता प्रवाह हुनका साथै बैंकहरूको आधार दरमा समेत कमी आउने विश्वास गरिएको छ ।
५९. वैधानिक तरलता अनुपात वाणिज्य बैंकहरूका लागि १२ प्रतिशतबाट १० प्रतिशत, विकास बैंकका लागि ९ प्रतिशतबाट ८ प्रतिशत र वित्त कम्पनीहरूका लागि ८ प्रतिशतबाट ७ प्रतिशत कायम गरिनेछ ।
६०. अन्तिम ऋणदाता सुविधा दरको रूपमा रहेको बैंकदरलाई ७ प्रतिशतबाट ६.५ प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ ।
६१. यस बैंकले तोकेका साधारण, विशेष तथा निर्यात लगायतका पुनरकर्जा दरहरूलाई यथावत् राखिएको छ । यसप्रकार साधारण पुनरकर्जामा ४ प्रतिशत र विशेष तथा निर्यात पुनरकर्जामा १ प्रतिशतको दरलाई निरन्तरता दिइएको छ । यस अनुरूप प्रदान गरिएको कर्जामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले साधारणतर्फ ९ प्रतिशत र विशेष तथा निर्याततर्फ ४.५ प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज असुल गर्न नपाउने व्यवस्थालाई कायमै राखिएको छ ।
६२. रुग्ण उद्योग, घरेलु तथा साना उद्योग, वैदेशिक रोजगारी, दलित, जनजाति, उत्पीडित, महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, विपन्न वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिद्वारा संचालित साना व्यवसाय आदिलाई प्रवर्द्धन गर्न र निर्यातलाई प्रोत्साहन गर्न १ प्रतिशतमा प्रदान गर्दै आएको विशेष पुनरकर्जा र विदेशी मुद्रामा निर्यात प्रोत्साहित गर्न लाइबोर (LIBOR) मा ०.२५ थप गरी हुने ब्याजदरमा दिइने निर्यात पुनरकर्जा दरलाई पनि यथावत् राखिएको छ ।

कर्जा व्यवस्थापन

६३. विगत दुई वर्षयता उद्योग व्यवसायीको मनोबलमा सुधार आई बैंक कर्जाको माग बढेको छ । एकातिर बैंक कर्जाको माग बढेको छ भने अर्कोतर्फ मुलुकको शोधनान्तर स्थिति घाटामा छ । यसका अतिरिक्त उच्च आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न लगानीयोग्य साधनको आपूर्ति बढाउनु पर्ने र समावेशी अर्थतन्त्रको निर्माणका लागि कर्जाको विवेकपूर्ण बाँडफाँडमा ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता छ । यी सबै तथ्यहरूलाई दृष्टिगत गर्दा शोधनान्तर घाटाको समस्या समेत सम्बोधन हुने गरी कर्जा व्यवस्थापनका उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।
६४. यसै पृष्ठभूमिमा लगानीयोग्य साधन बढाउने उद्देश्य राखी यस बैंकले २०७४ चैत २० गते वाणिज्य बैंकहरूलाई आफ्नो प्राथमिक पुँजीको २५ प्रतिशतसम्म परिवर्त्य मुद्रामा बाह्य ऋण परिचालन गर्न पाउने व्यवस्था गरेको थियो । यसको दायरा थप विस्तार गर्दै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले परिवर्त्य विदेशी मुद्राका अतिरिक्त भारतीय मुद्रामा समेत आफ्नो प्राथमिक पुँजीको २५ प्रतिशतसम्म ऋण लिन पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
६५. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई साधन परिचालन र साधनको लागत व्यवस्थापनमा सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले यस्ता संस्थाहरूले समेत आफ्नो प्राथमिक पुँजीको २५ प्रतिशतसम्म विदेशी मुद्रामा ऋण लिन पाउने व्यवस्था गरिनेछ । यस व्यवस्थाबाट यी संस्थाहरूलाई वित्तीय साधन परिचालन र लागत व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
६६. पूर्वाधारका परियोजनाहरूमा भित्रिने विदेशी लगानीलाई यस बैंकमा छुट्टै कोषमा जम्मा गरी हेजिड सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइने छ । यस कोषले विदेशी लगानीकर्ताले व्यहोर्नुपर्ने विदेशी विनिमयमा निहित जोखिम व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ । यस सुविधाबाट ठूला जलविद्युत आयोजना, प्रसारण

लाइन, सडक तथा अन्य पूर्वाधार परियोजनामा वैदेशिक लगानी आकर्षित हुने विश्वास गरिएको छ । यसका लागि उपयुक्त कार्यविधि तयार गरिनेछ ।

६७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट प्रदान हुँदै आएको ओभरड्राफ्ट लगायतका रिभल्विड प्रकृतिका व्यक्तिगत कर्जा सुविधाको सीमा रु. ७५ लाखबाट रु. ५० लाख कायम गरिनेछ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले प्रदान गर्ने व्यक्तिगत ओभरड्राफ्ट र यस्तै प्रकृतिका अन्य कर्जालाई नियन्त्रण गर्न थप आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
६८. वाणिज्य बैंकहरुले आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम २५ प्रतिशत प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रमा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी कृषि क्षेत्रमा न्यूनतम १० प्रतिशत र उर्जा तथा पर्यटन क्षेत्रमा न्यूनतम १५ प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुले समेत प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा आफ्नो कुल कर्जाको न्यूनतम क्रमशः १५ प्रतिशत र १० प्रतिशत कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरुलाई सबै प्रदेशहरुमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
६९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई साना तथा मझौला उद्योगमा कर्जा प्रवाह गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
७०. तोकिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरुमा सहूलियतपूर्ण कर्जा उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्यले व्यवस्था गरिएको पुनरकर्जा कोषको सीमा रु. ३५ अर्ब पुऱ्याइने छ ।
७१. नवीकरणीय उर्जाबाट चल्ने सार्वजनिक सवारी साधनका लागि दिइने कर्जालाई समेत प्राथमिकता प्राप्त कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
७२. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुले आफ्नो कुल कर्जा लगानीको क्रमशः ५ प्रतिशत, ४.५ प्रतिशत र ४ प्रतिशत विपन्न वर्गमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी तीनै वर्गका संस्थाहरुका लागि यस्तो कर्जा लगानीको न्यूनतम सीमा ५ प्रतिशत तोकिएको छ ।
७३. शैक्षिक प्रमाणपत्रको धितोमा प्रदान गरिने कर्जा, आर्थिक रुपमा विपन्न, सीमान्तीकृत समुदाय तथा लक्षित वर्गका विद्यार्थीहरुलाई उच्च र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि उपलब्ध गराइने कर्जा र दलित समुदायलाई व्यवसाय गर्न सामूहिक जमानीमा उपलब्ध गराइने कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । नेपाल सरकारले यी कर्जाहरुमा ५ प्रतिशत ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छ ।
७४. महिलाहरुबाट संचालन हुने परियोजनाका लागि रु. १५ लाखसम्मको सामूहिक जमानीमा दिइने कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । महिला उद्यमशीलता विकासका लागि नेपाल सरकारले यस्तो कर्जामा ६ प्रतिशत ब्याज अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छ ।
७५. कृषि क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्न व्यावसायिक कृषि तथा पशुपंक्षी कर्जा सम्बन्धी कार्यविधिमा आवश्यक परिमार्जन गरिनेछ ।

दीर्घकालीन ब्याजदर व्यवस्थापन

७६. विगत दुई वर्षयता कर्जा मागको तुलनामा निक्षेप बढ्न नसकेको कारण बोलकबोलको माध्यमबाट परिचालन गरिने संस्थागत निक्षेपको ब्याजदर बढ्न गएको छ । यसका कारण कर्जाको ब्याजमा समेत अस्वाभाविक दबाव सिर्जना भएकोले वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको कुनै एक संगठित संस्थाबाट बढीमा २० प्रतिशतसम्म निक्षेप संकलन गर्न सक्ने सीमालाई १५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । संस्थागत निक्षेपको सीमा भने कुल निक्षेपको ४५ प्रतिशतसम्म यथावत् कायम गरिएको छ ।
७७. मुद्दती निक्षेपमा प्रकाशित ब्याजदरमा १ प्रतिशतसम्म मात्र थप गरी बोलकबोलका आधारमा संकलन हुने संस्थागत मुद्दती निक्षेप परिचालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
७८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई दीर्घकालीन ऋणपत्र जारी गरी वित्तीय साधन परिचालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यसरी संकलित साधनलाई कर्जा/कुल वित्तीय स्रोत (CCD) अनुपात गणना गर्दा समावेश गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

७९. वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीतिमा भएको व्यवस्थालाई ध्यानमा राखी वाणिज्य बैंकहरूले २०७६ असारसम्म निक्षेप तथा कर्जाको ब्याजदरको अन्तर ४.५ प्रतिशत कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ। ब्याजदर अन्तर क्रमशः घटाउँदै लगिनेछ।

८०. अब म आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम प्रस्तुत गर्न चाहन्छु।

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को वित्तीय क्षेत्र कार्यक्रम

वित्तीय क्षेत्र सुधार

८१. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ र बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०७३ मा आवश्यक संशोधन गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइने छ।
८२. पूर्वाधार बैंकहरूको स्थापना र संचालनको लागि आवश्यक नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाहरू तर्जुमा गरिने छन्।
८३. बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच थप सरल र सहज बनाउनका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शाखा कार्यालय खोल्ने नीतिमा परिवर्तन गरी महानगरपालिका र उपमहानगरपालिका बाहेकका स्थानमा शाखा कार्यालय खोल्न यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
८४. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ भित्र सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई प्रत्येक प्रदेशमा प्रादेशिक कार्यालय स्थापना गर्न लगाउने व्यवस्था मिलाइने छ। यस व्यवस्थावाट सबै प्रदेशहरूमा बैंकिङ्ग सेवा प्रवाह सरल र प्रभावकारी हुनुका साथै वित्तीय पहुँच र समावेशिता विस्तारमा समेत सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ।
८५. एक वर्षभित्र सबै नेपालीको बैंक खाता खोल्ने अभियान सम्बद्ध सरोकारवाला सबै निकायसँगको समन्वयमा प्रभावकारी रूपमा संचालन गरिनेछ। साथै, माध्यमिक विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीलाई बैंक खाता खोल्न प्रोत्साहित गरिनेछ। यसका लागि वित्तीय साक्षरता अभियान संचालन गरिनेछ।
८६. वित्तीय समावेशीकरणको अवस्था अवगत हुने विभिन्न परिसूचकहरू संकलन गर्ने गरी प्रयोगमा ल्याइएको E-mapping लाई Financial Inclusion Portal को रूपमा परिष्कृत गरी सर्वसाधारणले समेत त्यसमा पहुँच पाउने व्यवस्था गरिनेछ।
८७. नेपाली नोटहरूको गुणस्तर र सुरक्षण विशेषताहरूको स्तरोन्नती गर्दै जाने नीति लिइनेछ। साथै आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि पेपर, प्लास्टिक वा रबरको फित्ताबाट मात्र नोटको प्याकेटिङ तथा बण्डलिङ गरी चलनचल्तीमा ल्याउने व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ।
८८. प्राकृतिक व्यक्तिका नाममा बचत तथा मुद्दती खातामा रहेको रु. २ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गराउनु पर्ने विद्यमान व्यवस्था रहेकोमा उक्त सुरक्षण रु. ३ लाख कायम गर्न आवश्यक समन्वय गरिनेछ।
८९. बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना सम्बन्धी विद्यमान नीतिगत व्यवस्था र विदेशी बैंकको नेपालमा शाखा तथा प्रतिनिधि कार्यालय स्थापना गर्ने सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरिनेछ। साथै, नेपालमा रहेका विदेशी बैंकका प्रतिनिधि कार्यालयले नियमित रूपमा यस बैंकमा वित्तीय विवरण पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
९०. संघीयताको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई वित्तीय पहुँच र समावेशिता मार्फत् सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने सन्दर्भमा राष्ट्रिय स्तर बाहेकका वित्तीय संस्थाहरूको कार्यक्षेत्रलाई प्रादेशिक संरचना अनुसार समायोजन गर्न नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ। यस व्यवस्थाले वित्तीय समावेशिता र पहुँच विस्तारमा सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।
९१. वास्तविक समयको भुक्तानी प्रणाली (RTGS) स्थापनाको प्रक्रिया अगाडि बढिसकेको छ भने राष्ट्रिय भुक्तानी द्वारको स्थापना सम्बन्धी आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइने छ।
९२. भुक्तानी सेवा प्रदायक तथा भुक्तानी प्रणाली संचालकहरूले आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि वार्षिक वित्तीय विवरण प्रकाशन/सार्वजनिक गर्नुपूर्व यस बैंकको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।

९३. संस्थागत क्षमता, ग्राहक संख्या, शाखा संजाल, पुँजी तथा भौतिक पूर्वाधार आदिको विश्लेषणका आधारमा लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई समेत भुक्तानी सेवा प्रदायकको अनुमतिपत्र प्रदान गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
९४. वाणिज्य बैंकहरूलाई धितोपत्र व्यवसायीको कारोबार गर्न दिनुपर्ने माग भई आएको सम्बन्धमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकबाट अनुरोध भई आएमा यसका लागि छुट्टै सहायक कम्पनी स्थापना गरी यस्तो कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
९५. घरजग्गाको मूल्यमा भइरहने उतारचढावलाई प्रतिबिम्बित गर्ने घरजग्गा मूल्य सूचकाङ्क तयार गर्न सर्वेक्षण सम्बन्धी कार्य अगाडि बढाइने छ ।
९६. ठूलो संख्याका कारण वाणिज्य बैंकहरूबीच हुने अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा रोक्न र वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वलाई थप सुदृढीकरण गर्न आवश्यक देखिएको सन्दर्भमा वाणिज्य बैंकहरूबीच गाभ्ने/गाभिने तथा प्राप्ति प्रक्रियालाई थप प्रोत्साहित गरिनेछ ।
९७. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा कार्यरत सहायक स्तरदेखि अधिकृत स्तरसम्मका कर्मचारीहरूका लागि बैकिङ्ग सम्बन्धी तालिमलाई अनिवार्य गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । बैकिङ्ग क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको विकास गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थामा नयाँ भर्ना भएका कर्मचारीहरूले बैंक प्रवेश गरेको २ वर्षभित्र यस प्रकारको तालिम लिइसक्नु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

नियमन

९८. प्रणालीगत रूपमा महत्वपूर्ण रहेका बैंकहरूको पहिचान, नियमन र सुपरिवेक्षणका लागि विशेष व्यवस्था मिलाइने छ ।
९९. वित्तीय प्रणालीको वित्तीय सबलता सूचकाङ्क विकास गरी नियमित अन्तरालमा सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१००. निक्षेप दायित्व, कर्जा सापट र सम्पतिको आधारमा वाणिज्य बैंकका ठूला शाखाहरू पहिचान गरी वाणिज्य बैंक शाखाको लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०१. शेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन प्रकृतिको कर्जामा कर्जाको सुरक्षणका लागि राखिएको शेयरको मूल्य २० प्रतिशतसम्मले घटेको अवस्थामा मार्जिन कल गर्न बाध्य नहुने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शेयरको धितोमा प्रवाह गर्ने मार्जिन प्रकृतिको कर्जा प्राथमिक पुँजीको साविकको ४० प्रतिशतसम्मबाट घटाई २५ प्रतिशतसम्म मात्र प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०३. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि वार्षिक रूपमा सबै वाणिज्य बैंकहरूले राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय क्रेडिट रेटिङ्ग एजेन्सीबाट आफ्नो रेटिङ्ग गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । साथै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले रु. ५० करोड वा सो भन्दा बढीको कर्जा उपयोग गर्ने ऋणीलाई कर्जा प्रवाह गर्दा वा कर्जा नवीकरण गर्दा सो संस्थाको क्रेडिट रेटिङ्ग एजेन्सीबाट गरिएको रेटिङ्गलाई कर्जा मूल्याङ्कनको आधारको रूपमा लिनुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१०४. विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूलाई समेत NFRS अनुसार आफ्नो वित्तीय विवरण तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०५. नेपाली बैंकहरूले विदेशमा तथा विदेशी बैंकहरूले नेपालमा समेत प्रतिनिधि सम्पर्क कार्यालय खोल्दै जाने क्रम बढेकोले सम्बन्धित विदेशी नियमनकारी निकायहरूसँग अन्तरदेशीय सुपरिवेक्षण सम्बन्धी समझदारी पत्र (Memorandum of Understanding) गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१०६. नेपाल सरकारको राजस्व असुली र खर्चको भुक्तानी विद्युतीय माध्यमबाट गर्ने व्यवस्थालाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक समन्वय गरिनेछ ।
१०७. वित्तीय पारदर्शिताका लागि व्यवसायीहरूले कर प्रशासनमा पेश गरेको वित्तीय विवरण र बैंक तथा वित्तीय संस्थामा पेश गरेको वित्तीय विवरणको सूचना आदान प्रदान सम्बन्धी व्यवस्थालाई सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी थप प्रभावकारी बनाइने छ ।

१०८. फर्म तथा कम्पनीहरूलाई ऋण प्रदान गर्दा वा नवीकरण गर्दा ऋणीसँग यस बैंकले तोकेका अन्य कागजातका अतिरिक्त कर चुक्ता/दाखिला प्रमाणपत्र समेत अनिवार्य रूपमा पेश गर्न लगाउनु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१०९. एटीएम मेशिन वा POS Machine बाट कारोबार गर्दा कारोबार सफल नभई खातावालको खाताबाट रकम काटिएको खण्डमा सम्बन्धित खातावालको खातामा निश्चित समय भित्रमा रकम फिर्ता गर्नुपर्ने र सो नगरिएमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले उक्त रकमको समेत ब्याज दिनु पर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११०. विद्युतीय माध्यमबाट बैकिङ्ग क्षेत्रमा हुनसक्ने साइबर अपराध न्यूनीकरण गर्दै साइबर सुरक्षालाई प्रवर्द्धन गर्न वाणिज्य बैंकहरूले अनिवार्य रूपमा सूचना प्रविधि प्रणालीको लेखापरीक्षण गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१११. सीमित बैकिङ्ग कारोबार गर्न यस बैंकबाट अनुमति प्राप्त सहकारी संस्थाहरूलाई २०७५ साउन १ गतेदेखि यस बैंकको नियामकीय तथा सुपरिवेक्षकीय दायराबाट अलग गराइने छ ।
११२. स्थिर सम्पत्ति वा घर जग्गाको धितोमा प्रवाह हुने कर्जामा धितो मूल्याङ्कनमा एकरूपता कायम गराउन सरोकारवालाहरूको समन्वयमा धितो मूल्याङ्कन मार्गदर्शन जारी गरिनेछ ।
११३. वाणिज्य बैंकहरूले प्रत्येक आर्थिक वर्षका लागि निक्षेप दायित्व तथा कर्जा सापट सहितको वार्षिक कार्ययोजना संचालक समितिबाट स्वीकृत गराई साउन मसान्तभित्रमा यस बैंकको बैंक सुपरिवेक्षण विभाग समक्ष अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ र यसलाई सुपरिवेक्षणको क्रममा अनुगमनको आधारको रूपमा लिइनेछ ।
११४. रु. २५ करोड भन्दा माथिको व्यावसायिक ओभरड्राफ्ट प्रकृतिका कर्जाहरू स्वीकृत तथा नवीकरण गर्दा सम्बन्धित ऋणीले पेश गरेको चालु सम्पत्ति तथा दायित्वका विवरणहरू स्वतन्त्र रूपमा तेस्रो पक्षबाट प्रमाणित गराई पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११५. यस बैंकको निर्देशन बमोजिम २०७५ बैशाख मसान्तभित्रमा २४३ स्थानीय तह र २०७५ असार मसान्तभित्रमा ११६ स्थानीय तहमा वाणिज्य बैंकका शाखा अनिवार्य रूपमा खोलिसक्नु पर्ने गरी निर्देशन गरिएकोमा त्यसरी खोलिएका र खुल्ने शाखाहरूको हकमा निक्षेप दायित्वका आधारमा अनिवार्य नगद मौज्जात एवम् वैधानिक तरलता अनुपात कायम गर्नु नपर्ने गरी आगामी तीन वर्षसम्म छुट प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
११६. इजाजतप्राप्त संस्थाले यस बैंकको निर्देशन बमोजिम संचालक शिक्षा तथा कर्मचारी दक्षता अभिवृद्धिका लागि तोकिएको खर्च रकम अनिवार्य रूपमा सोही प्रयोजनमा लगाउनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ । कुनै कारणवश त्यसरी खर्च हुन नसकेको रकम एउटा छुट्टै कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने र सो को परिचालन सम्बन्धित उद्देश्य प्राप्तिका लागि गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११७. यस बैंकमा विद्यमान गुनासो सुनुवाई इकाइमा पेश हुन आएका बैंक वित्तीय संस्था सम्बन्धी गुनासो सुनुवाई गर्दा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संघको प्रतिनिधि रहने व्यवस्था मिलाइने छ ।
११८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट एकद्वार प्रणाली अन्तर्गत online data प्राप्त गर्न प्रयोगमा ल्याउन लागिएको Supervisory Information System मा NFRS बमोजिमको वित्तीय विवरण समेत समायोजन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

लघुवित्त सम्बन्धी नियमन

११९. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरूलाई अनिवार्य रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रको संजालमा आवद्ध हुने व्यवस्था मिलाइने छ । यी संस्थाहरूले नियमित रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रमा सूचना नपठाएमा सूचना नपठाएको कर्जामा थप २ प्रतिशत विन्दुले कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२०. गरिबी निवारण कोष, ग्रामीण स्वावलम्बन कोष तथा युवा स्वरोजगार कोषका ग्राहकबीच कर्जा तथा सुविधा उपयोगमा देखिएको दोहोरोपना हटाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।
१२१. बिना धितो सामुहिक जमानीमा प्रदान गरिने लघुकर्जा एक ऋणीले एकभन्दा बढी लघुवित्त वित्तीय संस्थाबाट लिँदा एकल कर्जा सीमा नाघ्न नपाउने व्यवस्था मिलाइने छ ।

१२२. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरुको इजाजतका लागि आवेदन लिने कार्य स्थगन सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइएको छ ।
१२३. लघुवित्त वित्तीय संस्था सोही वर्गको अर्को संस्थासँग गाभन/गाभिन वा प्राप्तिका लागि प्रोत्साहन गर्ने गरी आवश्यक नीति तर्जुमा गरिनेछ ।
१२४. गाउँपालिकास्थित लघुवित्त वित्तीय संस्थाका कार्यालयहरुले स्वीकारयोग्य धितो लिई समूहमा आबद्ध भएका तथा नभएका व्यक्तिहरुलाई लघुउद्यम सञ्चालन गर्न रु. दश लाखसम्म कर्जा प्रवाह गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२५. सहायक कम्पनीको रूपमा रहने लघुवित्त वित्तीय संस्थाको सम्बन्धमा मुख्य तथा सहायक कम्पनीबीच हुने कारोबारलाई सम्बन्धित पक्षबीच हुने कारोबार शीर्षक अर्न्तगत खुलाउन पर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
१२६. लघुवित्त वित्तीय संस्थाहरुले आफ्नो कोषको लागतमा तोकिएको प्रशासनिक खर्चका अतिरिक्त बढीमा ६ प्रतिशत विन्दुसम्म थप गरी कर्जाको ब्याजदर कायम गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

१२७. तेस्रो मुलुकबाट अमेरिकी डलर ४० हजार भन्दा माथिको सामान आयात गर्नुपर्दा अनिवार्य रूपले प्रतीतपत्र मार्फत गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२८. भारतबाट हुने भा.रु. ५ करोडभन्दा बढीको वस्तु आयात अनिवार्य रूपले प्रतीतपत्र मार्फत् गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१२९. नेपाल सरकारले जारी गरेको ट्राभल डकुमेण्टको आधारमा विदेश भ्रमणमा जानुपर्दा राहदानी सुविधा माग गर्नेहरूलाई स्थलगत मार्ग प्रयोग गरे सरह अमेरिकी डलर १,००० सम्मको सटही सुविधा दिइनेछ ।
१३०. नेपाल सरकारका विकास आयोजना सञ्चालन गर्ने सरकारी निकायले स्वीकृत सेवा खरिदका लागि प्रतीतपत्र खोल्दा यस बैंकको स्वीकृति लिनु नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३१. वाणिज्य बैंकहरुले औद्योगिक कच्चा पदार्थ आयात गर्न विदेशी मुद्रामा प्रवाह गर्ने कर्जाको अवधि ९० दिनबाट १८० दिन बनाइने छ ।
१३२. विदेशी लगानीकर्ताहरुले नेपालका विभिन्न परियोजनाहरुमा ऋण लगानी गर्दा त्यस्तो ऋणको साँवा व्याज असुली तथा Default भएका ऋणीको धितो लिलामी सम्मका प्रक्रिया पुरा गर्ने गरी ऋण व्यवस्थापनको लागि नेपाली वाणिज्य बैंकहरुलाई Agent को रूपमा नियुक्त गर्ने गरी त्रिपक्षीय सम्झौता, Escrow खाता व्यवस्थापन तथा Custodian को रूपमा समेत नेपाली बैंकहरुले सेवा दिन सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३३. विदेशी लगानीमा स्थापना भएका तोकिएका उद्योग तथा परियोजनामा विदेशी लगानीकर्ताले भित्र्याएको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको रकम नेपालका वाणिज्य बैंकहरुमा निक्षेप राखी सोको धितोमा नेपाली मुद्रामा कर्जा लिन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३४. Correspondent Banking प्रयोजनको लागि खोल्ने प्रतीतपत्र तथा Trade Finance Services को लागि नेपालका वाणिज्य बैंकहरुले स्वदेशी तथा विदेशी Correspondent Bank मा राखेको विदेशी मुद्रा निक्षेपलाई धितो राखेर Confirmation को कार्य गर्न सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१३५. विदेशबाट अग्रिम रकम प्राप्त भएको आधारमा तेस्रो मुलुकको सामान नेपाल बाहेक अन्य मुलुकमा प्रतीतपत्र मार्फत अन्तराष्ट्रिय प्रचलन अनुरूप निर्यात व्यापार गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३६. सुनचाँदी व्यवसायीहरुको लागि वाणिज्य बैंकहरुले सुन आयात गर्दा दैनिक आयात गर्न तोकिएको सीमाभित्र रही एक महिनासम्मको आयात गर्न पाइने परिमाण आवश्यकता अनुसार उक्त महिनाको जुनसुकै समयमा वा एकमुष्ट आयात गरी बिक्री वितरण गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१३७. सुनचाँदी व्यवसायीहरुले यस बैंकबाट इजाजतपत्र लिई विदेशी, गैर-आवासीय नेपाली, कुटनीतिक नियोगका पदाधिकारीहरुलाई स्वदेशमै परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा सुनका गरगहना बिक्री गरेमा Deemed Export सरह निर्यात भएको मानी विद्यमान व्यवस्था बमोजिम सुन उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।

१३८. लगानी बोर्डबाट राष्ट्रिय महत्वको आयोजनाको रूपमा पहिचान भई यस बैंकले तोकेका निश्चित परियोजनाहरूको लागि परियोजना निर्माणकर्ता र परामर्शदाताहरूलाई भुक्तानीको लागि सटही सुविधा प्रदान गर्नुपर्दा सम्बन्धित निकायबाट कार्य सम्पादन भएको यकीन गरी सटहीको लागि सिफारिस गरेमा यस बैंकलाई जानकारी गराई वाणिज्य बैंकहरूबाट सीधै सटही पाउन सक्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

अन्त्यमा,

१३९. आर्थिक वृद्धिदर र मुद्रास्फीति जस्ता परिसूचकहरू अपेक्षित रहेता पनि बढ्दो आयातका कारण बाध्य क्षेत्र स्थायित्वमा चुनौती थपिएको छ । यस पृष्ठभूमिमा नेपाल सरकारको बजेटसँग तादात्म्य कायम गरी जारी गरिएको प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थायित्व हासिल गर्न, वित्तीय पहुँच अभिवृद्धि गर्न र लक्षित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नमा सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
१४०. आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को मौद्रिक नीतिको तर्जुमामा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकाय, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, विभिन्न व्यावसायिक संघ-संस्थाहरू, विद्वत् वर्ग, दातृ निकाय, सर्वसाधारण लगायत सबैमा नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ । यसमा समावेश भएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सदाभै सबैको सहयोग मिल्ने यस बैंकको विश्वास रहेको छ ।
